HENRYK SIENKIEWICZ

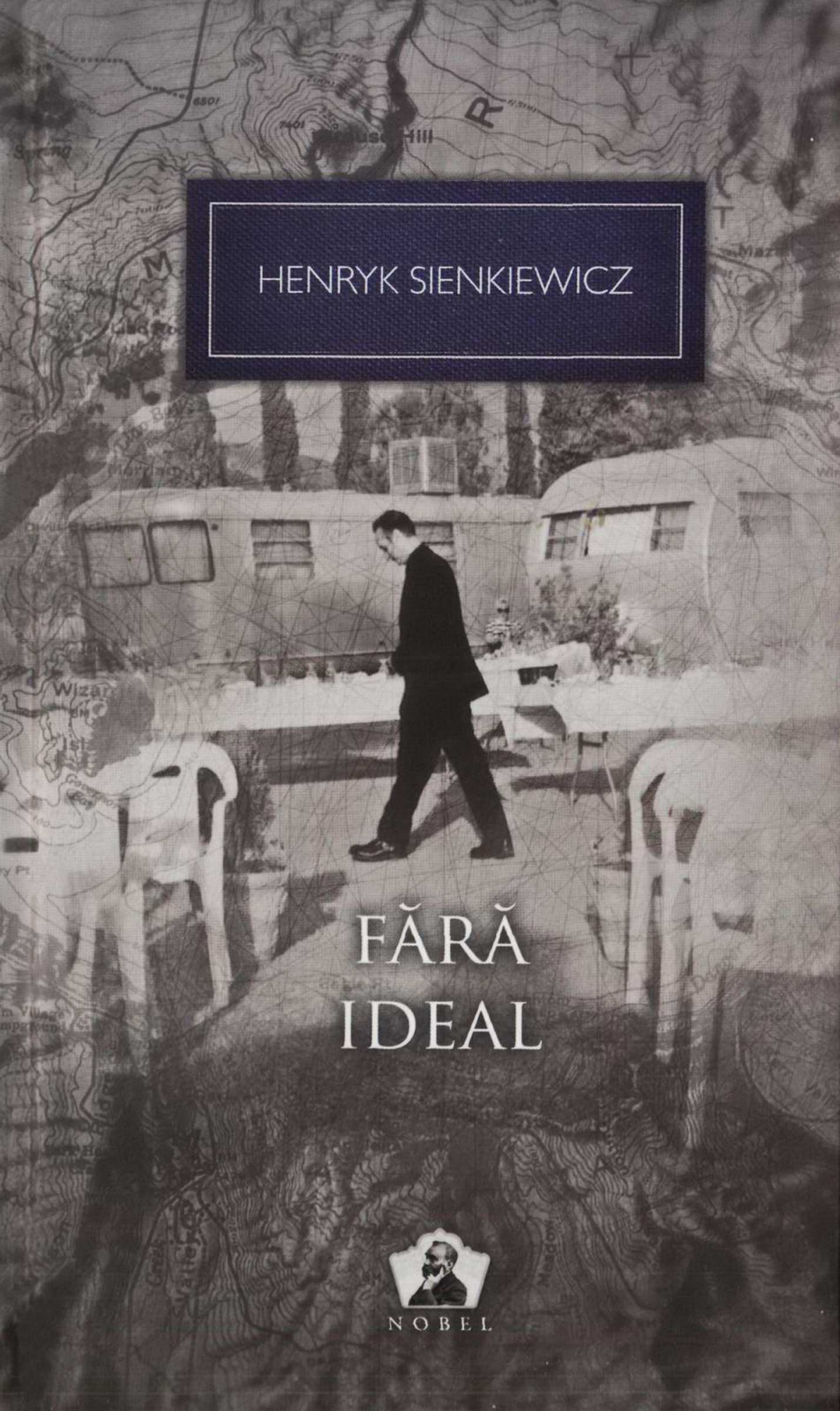

FĂRĂ IDEAL

NOBEL

„... acordarea acestui premiu de către Academie îl celebrează nu doar pe autor, dar și poporul al cărui fiu este, și lasă mărturie că națiunea aceea are o parte a ei în patrimoniul universal, că eforturile ei sunt rodnice și că se cuvine să supraviețuiască pentru binefacerile aduse umanității."

Henryk Sienkiewicz, Discursul de la Stockholm, 1905

„Într-o bună zi am înțeles că Sienkiewicz cunoștea de mult răspunsul la întrebarea de ce scriem: pentru îmbărbătarea inimilor. Aceasta se referă la fiecare dintre noi."

William Faulkner

„Harul creator al lui Sienkiewicz n-a fost o scânteie, o rază de lumină răsfrântă într-un ciob lucitor, ci o vâlvătaie și un diamant de primă mărime..."

Eliza Orzeszkowa

„Excelent observator al evenimentelor și al problemelor din viața socială și politică, scriitorul s-a dovedit un fin cunoscător al sufletului uman și mai ales al psihologiei feminine."

Constantin Geambașu

„Biblioteca pentru toți" inițiază prima serie de literatură universală dedicată scriitorilor laureați ai Premiului Nobel pentru Literatură. Colecția „Nobel" cuprinde selecția celor mai cunoscute opere ale lor.

Află mai mult pe:
www.litera.ro
ISBN 978-606-600-829-7
9 786066 008297
LITERA

HENRYK SIENKIEWICZ

Fără ideal

Traducere din limba polonă
de Elena Linţa

LITERA

Colecţia „Biblioteca pentru toţi“ merge mai departe. După ce, mai bine de trei ani, „Biblioteca pentru toţi“ a făcut recurs la România şi la valorile literaturii române, pledează, începând de astăzi, pentru literatura străină, într-o serie cu totul excepţională. Ne propunem ca, săptămână de săptămână, să vă oferim cărţile celei mai prestigioase colecţii din lume, colecţia „Nobel“. Marii scriitori care au obţinut, din 1901, Premiul Nobel pentru Literatură şi cele mai importante cărţi ale lor vor face parte acum din „Biblioteca pentru toţi“. În fond, recursul nostru nu se schimbă, rămâne acelaşi recurs la valoare, la marile opere ale literaturii universale.

Marius Tucă
Jurnalul Naţional

Motivația Juriului Nobel, 1905:

„Pentru meritele sale excepționale ca scriitor epic."

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

Henryk Sienkiewicz. *Bez dogmatu*

Copyright © 2012 Editura Litera, pentru prezenta ediție

Credit foto autor: Colecție privată / Ken Welsh / The Bridgeman Art Library

JURNALUL NAȚIONAL

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Director: Marius Tucă
Director general: Dan Matiescu
Coordonator colecție: Ana-Maria Vulpescu

www.jurnalul.ro
www.bibliotecapentrutoti.ro

LITERA

O.P. 53, C.P. 212,
sector 4, București
tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372
E-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe:
www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Mona Apa, Georgiana Harghel
Tehnoredactare și prepress: Ofelia Coșman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Sienkiewicz, Henryk
Fără ideal / Henryk Sienkiewicz; trad.: Elena Linţa –
București: Litera Internațional, 2012
ISBN 978-606-600-829-7
I. Linţa, Elena (trad.)
821.162.1-31=135.1

Cronologie

1846 – La 5 mai se naște Henryk Sienkiewicz, în localitatea Wola Okrzejska din Polonia.

1858 – Se înscrie la un liceu din Varșovia.

1866 – Se înscrie la Universitatea din Varșovia, unde studiază inițial dreptul și medicina.

1867 – Se mută la secția de științe umaniste.

1869 – Începe să publice cronici și foiletoane în periodicele vremii, pe care le semnează cu pseudonimul Litwos, promovând deziderate ale ideologiei pozitiviste, curent dominant în Polonia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, opus ideologiei romantice.

1872 – Publică primul roman, *Na marne* (*În zadar*), o încercare de a descrie mediul studențesc.

1876 – Pleacă în America de Nord cu un grup de prieteni. Călătoria îi va inspira volumul *Listy z podróży do Ameryki* (*Scrisori din călătoria în America*), precum și numeroase nuvele care dezvăluie destinul sumbru al emigranților polonezi. Nuvelele marchează ruperea de ideologia pozitivistă.

1877 – Publică nuvela *Schițe în cărbune* (*Szkice węglem*) – o radiografie tulburătoare a satului polonez de după împroprietărire.

1879 – Revine la Varșovia după mai multe călătorii prin Franța, Italia și Galiția.

1882–1883 – Lucrează ca redactor al revistei *Słowo*, preocupate de destinul viitor al Poloniei.

1884 – Apare *Prin foc și sabie* (*Ogniem i mieczem*), prima parte a unei trilogii istorice în care autorul recurge la tradiția istorică glorioasă a Poloniei nobiliare cu scopul de a menține trează conștiința națională, de „a îmbărbăta inimile" polonezilor.

1886 – Publică a doua parte a trilogiei, *Potopul* (*Potop*).

1888 – Apare a treia parte a trilogiei, *Pan Wołodyjowski.*

1891 – Scrie romanul psihologic *Fără ideal* (*Bez dogmatu*), în care formulează o critică acută a nobilimii lipsite de idealuri concrete.

1892 – Publică *Listami z Afryki* (*Scrisori din Africa*) în urma unei călătorii pline de peripeții pe continentul negru.

1894 – Publică romanul de moravuri *Familia Połaniecki* (*Rodzina Połanieckich*).

1896 – *Quo vadis* – roman despre persecutarea creștinilor în timpul împăratului Nero, tematică vie în conștiința europeană.

1900 – Publică romanul *Cavalerii teutoni* (*Krzyżacy*), în care evocă perioada confruntărilor dintre polonezi, lituanieni și cavalerii Ordinului teuton, o radiografie a relațiilor interetnice în perioada medievală.

1905 – I se atribuie Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru meritele sale excepționale ca scriitor epic".

1910 – Publică un roman ideologic, *Convulsii* (*Wiry*), în care se regăsesc numeroase date referitoare la contextul revoluției din 1905–1907.

1912 – Apare romanul pentru tineri *Prin pustiu și junglă* (*W pustyni i w puszczy*).

1914 – Publică o parte din romanul *Legiony* (*Legiunile*), neterminat, în care evocă rolul legiunilor poloneze conduse de generalul J. Dąbrowski.

1916 – Moare la Vevey, în Elveția. Osemintele au fost aduse în țară abia în 1924 și înhumate la catedrala Sf. Ioan din Varșovia.

CONSTANTIN GEAMBAȘU

Discursul lui Henryk Sienkiewicz la Banchetul Nobel de la Grand Hôtel, Stockholm, 10 decembrie 1905

Națiunile sunt reprezentate de poeții și de scriitorii lor în competiția liberă pentru Premiul Nobel. Prin urmare, acordarea acestui premiu de către Academie îl celebrează nu doar pe autor, dar și poporul al cărui fiu este, și lasă mărturie că națiunea aceea are o parte a ei în patrimoniul universal, că eforturile ei sunt rodnice și că se cuvine să supraviețuiască pentru binefacerile aduse umanității. Dacă asemenea onoare este importantă pentru oricine, ea este infinit mai mare pentru Polonia. S-a spus că Polonia ar fi moartă, secătuită, înrobită, dar iată aici dovada vieții și a triumfului ei. Ca și Galileo, oricine va fi obligat să gândească: *E pur si muove* când, în fața ochilor întregii lumi, acest omagiu va fi acordat însemnatului patrimoniu al Poloniei și geniului său.

Acest omagiu nu mi-a fost acordat mie – pentru că pământul Poloniei este roditor și nu duce lipsă de scriitori mai buni decât mine –, ci patrimoniului polonez și geniului polonez. De aceea aș dori să-mi exprim cea mai fierbinte și cea mai sinceră recunoștință ca polonez dumneavoastră, domnilor membri

ai Academiei Suedeze, şi să închei împrumutând cuvintele lui Horaţiu: *Principibus placuisse non ultima laus est*[1].

După *Nobel Lectures*, *Literature 1901-1967*, editor Horst Frenz, Elsevier Publishing Company, Amsterdam, 1969. Traducere şi note de Horia Gârbea, copyright © The Nobel Foundation (1905)

[1] „A fi pe placul celor de rang înalt nu este ultimul dintre lucruri" (Horaţiu, *Epistole* I, 17, 35)

Fără ideal sau aventurile unui decadent

Henryk Sienkiewicz (1846–1916) a pătruns în conștiința europeană și universală datorită, în primul rând, romanelor istorice. Premiul Nobel acordat în anul 1905, după ce în 1896 publicase *Quo vadis*, avea să-l impună ca pe unul dintre cei mai cunoscuți și populari romancieri din lume. Implicat în problemele societății poloneze de la sfârșitul secolului al XIX-lea, din dorința de a „îmbărbăta inimile" conaționalilor aflați sub stăpânire străină în urma împărțirii definitive a Poloniei de către Rusia, Prusia și Austria, prozatorul și-a scris trilogia istorică (*Prin foc și sabie*, 1884; *Potopul*, 1886; *Pan Wołodyjowski*, 1888) cu intenția de a ține trează conștiința națională prin evocarea unui trecut glorios, propriu Poloniei nobiliare. Aceeași funcție a avut, în mare măsură, *Cavalerii teutoni* (1900). Dincolo de interesul major față de istorie, pasiune manifestată încă de copil, Sienkiewicz era la curent cu ideile care se vehiculau în epocă, precum și cu disputele purtate în zona literaturii și artei. Excelent observator al evenimentelor și al problemelor din viața socială și politică, scriitorul s-a dovedit un fin cunoscător al sufletului uman și mai ales al psihologiei feminine. Pentru a demonstra că este un „scriitor total", a trecut dincolo de preocupările istorice și a scris câteva

romane social-psihologice (*Fără ideal*, 1891; *Familia Połaniecki*, 1894; *Convulsii*, 1910), în care exprimă idei, atitudini, concepții proprii nivelului de gândire de la sfârșitul epocii, demonstrând totodată că stăpânește structura și tehnica altor specii literare (jurnalul, epistolografia, memoriile etc).

Personajul principal din *Fără ideal*, Leon Płoszowski, poartă în sine componente ale codului nobiliar polonez, format de-a lungul veacurilor, prin tradiție îndelungată, care a marcat în mare măsură literatura polonă. O atitudine critică față de acest cod și în general față de tradiția nobiliară a manifestat deschis și caustic și W. Gombrowicz (vezi romanul *Trans-Atlantic*, dar și fragmentele din *Jurnal*, în care își formulează atitudinea critică față de Sienkiewicz). Crescut de mic în spiritul acestei tradiții, Leon se remarcă prin dorință de cunoaștere, sensibilitate, inteligență și perspicacitate, câștigând simpatia și admirația colegilor și a familiei. După modelul intelectualului de la sfârșit de secol, călătorește prin lume și se molipsește de boala „decadentismului", afișând o atitudine indiferentă față de problemele concrete ale vieții și lăsându-se cufundat în zona preocupărilor estetic-psihologice. Płoszowski se înscrie în galeria personajelor decadente, cultivate de arta și literatura modernistă, pentru care tradiția și valorile tradiționale își pierd din importanță. Fără a fi interesat de vreun țel anume, personajul se lasă atras de zona distracțiilor, disputelor și călătoriilor. Se hotărăște să țină un jurnal în care își analizează propriul comportament și trăirile. Jurnalul ca tehnică sporește credibilitatea naratorului. Îndrăgostit, Płoszowski se interesează de sufletul feminin pe care îl explorează cu atenție. În peregrinările sale cunoaște mai multe femei pe care, în jurnal, le descrie în

detaliu, dezvăluind câteva ipostaze ale iubirii în funcție și de apartenența la o etnie sau alta.

La început, oarecum reținut față de poloneze („cele mai dificile și obositoare femei din lume..."), după ce se întoarce în țară și participă la o întrunire de familie, o cunoaște pe Aniela, în care descoperă un suflet tandru și o sensibilitate ieșită din comun. Se îndrăgostește de ea și reușește să-i câștige încrederea. Toți sunt convinși că îi va cere mâna. Brusc, Leon primește vestea despre boala tatălui său aflat în străinătate. Pleacă la el, iar sejurul prelungit peste graniță îl face să se îndepărteze de Aniela, analizându-și schimbările comportamentale. În Italia o întâlnește pe frumoasa Laura, o mai veche cunoștință de a sa, opusul total al modestei și onestei Aniela. Laura, căsătorită, își ignoră soțul bolnav. Narcisistă, se concentrează asupra propriei frumuseți și a farmecului pe care îl poate exercita asupra altor bărbați. Cochetăria și flirtul cu Laura îl determină pe Leon să îi trimită Anielei vestea încheierii relației. Disperată și umilită, Aniela se căsătorește cu primul bărbat care îi va cere mâna, străduindu-se să fie o bună soție, deși încă îl mai iubește pe Leon. La întoarcerea în țară, acesta îi incită dragostea și recurge la tot felul de mijloace pentru a o face să se îndrăgostească și mai mult. Printre altele, cochetează cu altă femeie, cu talentata pianistă Klara, stârnind gelozia Anielei și contribuind în felul acesta la înrăutățirea stării ei de sănătate. Povara obligațiilor morale și a iubirii apăsătoare îi generează eroinei frământări puternice, care vor duce la un final tragic. Abia după moartea Anielei, Leon își dă seama pe deplin de atitudinea sa mizerabilă și începe să aibă mustrări de conștiință.

Structural, romanul se caracterizează prin descrierea detaliată a sentimentelor, dorințelor și trăirilor protagoniștilor, Sienkiewicz dovedindu-se un excelent cunoscător al psihologiei umane. Rigoarea descrierilor din jurnal atestă credibilitatea și autenticitatea mărturisirilor. Dincolo de caracterizările la nivel individual, sunt importante cele trei ipostaze ale iubirii care se desprind în urma evoluției narațiunii. Aniela reprezintă ipostaza iubirii ideale (frumusețea fizică, atitudinea față de iubire, sensibilitatea, caracterul). Importantă în cazul ei este legătura sufletească, nu cea fizică. La rândul său, Laura este prototipul femeii narcisiste, preocupate de propria frumusețe și indiferentă la problemele celorlalți. Klara Hilst, cea de a treia femeie de care se îndrăgostește Płoszowski, reprezintă ipostaza iubirii lucide și rezonabile. Toate cele trei ipostaze alcătuiesc o imagine densă a iubirii și a mecanismului complicat din cadrul cuplului.

La nivel filosofic, romanul pune în discuție criza culturii de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ros de scepticism, incapabil de a-și canaliza energia spre un țel anume, protagonistul devine exponentul unei atitudini estetice în sine (își contemplă propriile stări și trăiri psihice), fără nici o finalitate practică. Prin intermediul său, Sienkiewicz realizează un convingător portret al decadentului în literatura polonă, dezvăluind degenerarea simțului patriotic al nobilimii poloneze, anacronismul unor forme de viață și nevoia de reîmprospătare a resurselor culturale. Sinuciderea personajului este semnificativă în acest sens.

CONSTANTIN GEAMBAȘU

Fără ideal

Roma, 9 ianuarie 1883

Acum câteva luni m-am întâlnit cu colegul și prietenul meu Józef Sniatyński, care în ultima vreme ocupă un loc de seamă printre scriitorii noștri. În discuțiile purtate atunci pe tema literaturii, Sniatyński acorda o deosebită importanță memorialisticii, în genere. Spunea că omul care lasă în urma lui un jurnal, indiferent dacă-i scris bine sau rău, important e să fie sincer, acela transmite viitorilor psihologi și romancieri nu numai tabloul timpului său, ci unicele documente veridice pe care să se poată baza. De asemenea, preconiza că în viitor romanul va avea în exclusivitate formă de jurnal; și, în sfârșit, mai susținea că acela care scrie un jurnal, depune implicit o activitate pentru binele poporului său și-și dobândește astfel dreptul la recunoștința acestuia.

Deoarece am treizeci și cinci de ani și nu-mi amintesc să fi făcut vreodată ceva pentru poporul meu, fie și pentru faptul că de la terminarea universității am stat, cu mici întreruperi, aproape numai în străinătate, și, deoarece, cu tot umorul cu care vorbesc despre asta și cu tot scepticismul de care sunt îmbibat ca un burete, constatarea acestui fapt îmi provoacă destulă amărăciune, m-am hotărât să scriu un jurnal. Dacă-i adevărat că asta-i o activitate

meritorie, atunci măcar în felul acesta să am și eu un merit.

Aș vrea să fiu însă absolut sincer. Mă apuc să scriu acest jurnal nu numai pentru criteriile de mai sus, ci și pentru că mă amuză ideea în sine. Sniatyński susține că, dacă te obișnuiești să-ți scrii impresiile și gândurile, asta se transformă cu timpul în una dintre cele mai plăcute îndeletniciri. Dacă s-o dovedi dimpotrivă – atunci n-o să iasă nimic din jurnalul meu. Ar însemna să mă amăgesc pe mine însumi, dacă n-aș prevedea cu toată convingerea c-o să se rupă, la un moment dat, ca o coardă prea întinsă. Sunt gata să suport multe pentru binele societății, dar să nu mă plictisesc! Asta, nu! N-o s-o fac, pentru că nu pot!

M-am hotărât însă să nu mă demobilizez la primele greutăți; voi încerca să mă obișnuiesc și să simt gustul acestei activități. În timpul discuțiilor noastre, Sniatyński, îmi tot repeta: „Nu trebuie să adopți un stil anume, nu încerca să faci literatură". Auzi vorbă! Atâta lucru știu și eu: cu cât un scriitor e mai talentat, cu atât face mai puțină literatură; dar eu sunt un diletant și nu stăpânesc forma. Știu, din proprie experiență, că omul care gândește mult și simte intens are adesea senzația că, dac-ar înregistra pur și simplu ceea ce gândește și simte, ar da naștere unui lucru neobișnuit. Dar când se apucă de treabă, alunecă fără să vrea într-o anumită manieră stilistică și chiar dacă este convins că scrie numai pentru sine, tot adoptă o anumită poză și frazeologia obișnuită; gândurile noastre refuză să se scurgă pe hârtie așa cum sunt prin brațul, degetele și penița cu care scriem și s-ar putea spune că nu capul dirijează pana, ci pana dirijează capul și că cel mai adesea o face într-un mod plat, banal, nenatural. Tocmai de asta

mă tem, că lipsindu-mi îndemânarea, limbajul plastic, stilul simplu etc. și totodată nefiind lipsit de gust, o să mă scârbesc în asemenea măsură de propria mea scriitură, încât o să-mi fie de-a dreptul imposibil să continui. Dar vom vedea cum va fi. Deocamdată, intenționez să-mi încep jurnalul cu o scurtă introducere biografică.

Mă numesc Leon Płoszowski și am, așa cum am mai amintit, treizeci și cinci de ani. Provin dintr-o familie bogată, care a reușit să-și păstreze până acum o avere mai mult decât medie. În ceea ce mă privește, sunt sigur că n-o să sporesc averea familiei, dar nici n-am s-o risipesc. Prin poziția pe care o dețin, nu-s silit nici să mă cațăr pe cine știe ce culmi și nici să plătesc bani grei pentru asta. Nu cheltuiesc nici pe plăcerile costisitoare, care ruinează de regulă averile, pentru că sunt un sceptic, care știe ce cât merită, sau mai bine zis, știe că nimic nu merită.

Mama a murit la o săptămână după ce m-a adus pe lume. Tata, care-o iubea mai presus de orice, a avut, după moartea ei, crize de melancolie. S-a tratat la Viena, dar după ce s-a vindecat n-a mai vrut să se întoarcă la moșie, unde amintirile îi sfâșiau inima; a cedat domeniul Płoszów surorii sale, mătușa mea, iar el s-a mutat din 1848 la Roma, de unde n-a plecat niciodată nicăieri, timp de treizeci și ceva de ani, nevoind să se îndepărteze de mormântul mamei. Căci, am uitat să spun, a transportat coșciugul mamei în Italia și l-a îngropat la Campo Santo.

Avem o casă pe strada Babuino, numită Casa Osoria, după blazonul familiei. Acum cam arată a muzeu, căci tata a strâns bogate colecții de vestigii romane, în special din perioada creștinismului primitiv. În prezent, colecțiile astea reprezintă țelul suprem al vieții lui. În tinerețe, a fost un bărbat

strălucitor atât ca aspect fizic, cât și ca intelect. Și, deoarece numele și bogăția îi deschideau toate porțile, i se prevedea un viitor mare. Știu asta de la cei ce i-au fost colegi la universitatea din Berlin. Îl pasiona filosofia și erau cu toții convinși că numele lui va ajunge cel puțin la fel de cunoscut ca acela al lui Cieszkowski, Libelt ș.a. Dar viața de societate și extraordinarul succes la femei l-au îndepărtat după aceea de munca strict științifică. Prin saloane era numit *Leon l'Invincible*. A continuat să se ocupe de filosofie și lumea aștepta ca, într-o bună zi, să-i apară o operă remarcabilă, care să-l facă renumit în întreaga Europă.

Speranțe zadarnice. Din vechea strălucire exterioară n-a mai rămas decât capul, care e și astăzi unul dintre cele mai frumoase și mai nobile din câte am văzut vreodată. Pictorii sunt de aceeași părere. Nu de mult mi-a spus unul că tata e tipul perfect al patricianului. Din punct de vedere științific, tatăl meu a fost și rămâne un nobil-diletant foarte dotat și foarte cult. Într-o anumită măsură cred că toți din neamul Płoszowski sunt sortiți diletantismului și voi reveni la asta, când voi scrie despre persoana mea.

Știu că tata păstrează în manuscris un tratat filosofic îngălbenit de vreme, intitulat *Despre trinitate*, pe care l-am frunzărit odată și m-a plictisit. Țin minte doar că sunt acolo niște comparații între îmbinări de câte trei elemente reale – oxigen, hidrogen și azot – și trinitatea transcendentală, cristalizată de creștinism în noțiunile de Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul și Sfântul Duh. În afară de asta, mai sunt tot felul de asemenea combinații de câte trei elemente, începând cu binele, frumosul și adevărul și terminând cu silogismul logic, alcătuit dintr-o premisă mai mare, una mai mică și o concluzie. E un

amalgam ciudat de idei hegeliene cu concepțiile lui Hoene-Wroński[1], un efort de gândire de o mare prețiozitate artistică, dar totalmente inutil. De altfel, sunt sigur că tata n-o să-l dea niciodată la tipar, fie și pentru faptul că, în ochii lui, filosofia speculativă a dat faliment chiar mai înainte ca acest lucru să se fi produs în lume, în general.

Cauza acestui faliment din concepțiile lui a fost însăși moartea mamei. Cu toate că era poreclit *l'Invincible* și cu toate că avea gândirea cuceritorului de inimi, tata a fost un om nespus de iubitor, care a divinizat-o pe mama. După moartea ei cu siguranță că și-a pus o mulțime de întrebări asupra concepțiilor sale filosofice și, neprimind nici un răspuns și nici o alinare, s-a convins de sterilitatea lor în fața vieții. Probabil că asta a constituit pentru el o tragedie imensă, când s-a văzut dintr-odată privat de cele mai scumpe idealuri, când i s-au sfârșit dintr-odată și fericirea și convingerile. Atunci s-a îmbolnăvit, după cum am mai pomenit, de melancolie; vindecându-se, a devenit foarte religios. Se spune că era o vreme când se ruga ziua și noaptea, îngenunchea în stradă în fața tuturor bisericilor, ajungând la asemenea elanuri religioase, încât unii îl considerau nebun, iar alții sfânt.

Treptat s-a liniștit și a început să trăiască normal. Toată căldura de care era capabilă inima lui s-a revărsat atunci asupra mea, iar înclinațiile lui estetice și intelectuale au apucat-o pe făgașul cercetării culturii romane din epoca creștinismului primitiv. Mintea lui ageră avea nevoie de hrană. După un an de ședere la Roma, a început să se ocupe de arheologie

---

[1] Józef Hoene-Wroński, filosof și matematician polonez din secolul al XIX-lea

și, studiind intens, a ajuns specialist în epoca antică. Preotul Calvi, primul meu preceptor, care era totodată un bun cunoscător al Romei, l-a îndemnat cu stăruință să-și canalizeze preocupările spre istoria orașului etern. Acum mai bine de zece ani, tata s-a împrietenit cu marele Rossi, cu care stătea zile întregi în catacombe. Datorită unei capacități extraordinare, a ajuns în scurt timp la o asemenea cunoaștere a Romei, încât îl uimea de multe ori chiar pe Rossi. Adeseori, s-a apucat să scrie, dar niciodată n-a terminat ce-a început. Poate că și completarea colecțiilor îi ia tot timpul, sau poate că, pur și simplu, n-o să lase nimic altceva în urma sa în afara colecțiilor, fiindcă n-a știut să se limiteze la o singură epocă sau la un anumit domeniu în cercetările lui. Încetul cu încetul, Roma baronilor medievali a început să-l atragă cu aceeași tărie cu care cercetase epoca antică. A fost o vreme când nu se gândea decât la familiile Colonna și Orsini. Pe urmă, s-a apropiat de Renaștere și a făcut o adevărată pasiune pentru ea. De la inscripții și morminte, ca prime mărturii ale creștinismului, a trecut la epocile următoare, de la pictura bizantină la Da Fiesole[1] și Giotto[2], de la ei la alți quatro- și cinquecentiști[3]. Pasionat de sculpturi și tablouri și-a tot îmbogățit valoric colecțiile, însă marea operă scrisă în limba noastră, despre cele trei Rome, operă la care visase de la începuturile carierei sale, a trecut în domeniul dorințelor neîmplinite.

---

[1] Giovanni da Fiesole, denumit Fra Angelico sau Pictorul Îngerilor (1395–1455). A decorat cu remarcabile fresce mănăstirea San Marco din Florența.

[2] Giotto di Bondone, pictor florentin (1266–1337), unul dintre înaintașii picturii moderne

[3] Reprezentanți ai curentelor artistice și literare italiene Quattrocento și Cinquecento, din secolul al XV-lea și, respectiv, al XVI-lea

În legătură cu colecțiile, tata are o părere nițel cam ciudată. Vrea să le lase prin testament Romei, cu condiția să fie plasate într-o sală separată, care să poarte numele *Muzeul Osori-Płoszowski.* Sigur, va fi așa precum dorește, mă mir însă de el că are impresia că în felul acesta face un serviciu cu mult mai mare patriei sale, decât dacă ar transfera colecțiile undeva în țară.

Nu de mult, mi-a spus:

– Înțelegi, acolo nu le-ar vedea nimeni, nu le-ar folosi nimeni, în timp ce aici se perindă oameni din toată lumea și fiecare dintre ei va considera această strădanie a unui polonez drept un merit al întregii Polonii.

Nu mi se cade mie să chestionez cât orgoliu de familie e în treaba asta și dacă nu cumva n-a fost hotărâtor gândul că numele de Płoszowski va fi săpat în marmură, în orașul etern. Ca să fiu sincer, asta-i convingerea mea, dar mie mi-e absolut indiferent dacă au să fie păstrate aici sau în altă parte.

În schimb, mătușa mea de la Varșovia, la care plec zilele astea, e de-a dreptul revoltată la gândul că aceste colecții vor rămâne la Roma și, pentru că-i o persoană pe care nimic în lume n-o poate împiedica să spună ceea ce gândește, își exprimă revolta, fără nici un înconjur, în fiecare scrisoare pe care-o trimite tatălui meu. Acum câțiva ani a fost la Roma și se certa zilnic cu tata pe tema asta și poate că cearta lor ar fi dus la o ruptură definitivă, dacă n-ar fi reținut-o dragostea, realmente nespus de mare, pe care mi-o poartă.

Mătușa e cu câțiva ani mai în vârstă decât tata. După moartea mamei, plecând din țară, tata a luat capitalul și i-a lăsat ei domeniul familiei, Płoszów. Mătușa îl administrează de treizeci și ceva de ani și

se descurcă minunat. E o persoană cu un caracter deosebit, de aceea voi încerca s-o zugrăvesc în câteva cuvinte.

La douăzeci de ani, s-a logodit cu un tânăr, care a murit în străinătate tocmai când mătușa intenționa să plece după el. De atunci, a refuzat toate cererile în căsătorie și a rămas domnișoară bătrână. După moartea mamei mele, l-a însoțit pe tata la Viena și Roma, locuind cu el câțiva ani și înconjurându-l cu multă căldură, pe care apoi a revărsat-o asupra mea. Este o doamnă în adevăratul înțeles al cuvântului, nițel cam despotică, semeață și spune adevărul în față cu acea siguranță de sine pe care ți-o dă averea și poziția socială, dar e cinstea și onoarea întruchipată. Dincolo de aparența severă se ascunde o inimă de aur, indulgentă și iubitoare nu numai față de ai săi, nu numai față de tata, de mine și de cei ai casei, ci față de toți oamenii. Este atât de cinstită, încât pur și simplu nu știu dacă ăsta-i meritul ei sau dacă este așa pentru că nu reușește să fie altfel. Bunătatea ei a ajuns proverbială. Supraveghează munca oamenilor ca un jandarm, dar se și îngrijește de ei ca sf. Vincent à Paulo. E foarte religioasă. Niciodată nu i s-a strecurat în suflet vreo umbră de îndoială. Ceea ce face, face pe baza unor convingeri imperturbabile și, în consecință, nu șovăie niciodată în alegerea căii de urmat. Tot datorită acestui fapt e întotdeauna liniștită și nespus de fericită. Din cauza asprimii ei aparente, la Varșovia e denumită *le bourreau bienfaisant*[1].

Unii – și, mai ales, unele – n-o agreează. În general, însă, are mare priză în toate păturile sociale.

Płoszów este așezat în apropierea Varșoviei, unde mătușa are o casă a ei, așa că iarna o petrece la oraș.

---

[1] „Gâdele binefăcător" (în limba franceză, în original)

Și în fiecare iarnă se străduiește să mă atragă acolo, ca să mă însoare. Chiar și acum am primit o scrisoare foarte secretoasă și insistentă, în care mă conjură să vin. În cele din urmă, va trebui să mă duc, mai ales că n-am mai fost de multă vreme în țară și pentru că-mi scrie că a îmbătrânit și ar vrea să mă vadă înainte de moarte.

Mărturisesc că nu plec cu plăcere. Știu că dorința cea mai scumpă a mătușii e să mă însoare și că de câte ori mă duc îi provoc o amară dezamăgire. Mă îngrozește gândul unui pas atât de definitiv, după care trebuie să începi, într-un, fel o altă viață, iar eu mă simt nespus de obosit și de viața de-acum. Și, în sfârșit, mai e ceva stingheritor în relațiile mele cu mătușa. Tot așa cum îl priveau înainte cunoscuții pe tatăl meu, tot așa se uită ea acum la mine, ca la un om cu calități deosebite, de la care aștepți lucruri mari. Faptul c-o las cu această credință mi se pare un abuz din partea mea; dacă i-aș declara cinstit că nici vorbă de lucruri mari, dar că nu se poate aștepta la nimic bun din partea mea, ar însemna să taxez un viitor potențial și, totodată, să-i dau bătrânei lovitura de grație.

Poate că, din nefericire pentru mine, mulți dintre cei ce-mi sunt apropiați împărtășesc convingerea mătușii. Odată ajuns aici, pot trece la schițarea propriului meu portret, ceea ce nu-i deloc o treabă ușoară, având în vedere că sunt realmente o făptură nespus de complicată.

Am venit pe lume cu niște nervi foarte sensibilizați, rezultat al rafinamentului generațiilor întregi de strămoși; în primii ani ai copilăriei s-a ocupat mătușa de mine, iar după plecarea ei, așa cum e obiceiul în familiile noastre – bonele. Deoarece locuiam la Roma, într-un mediu străin, iar tata voia să stăpânesc bine

limba maternă, una dintre bone a fost poloneză. Mai locuiește și acum în casa noastră de pe Babuino, dirijând gospodăria.

Tata s-a ocupat mult de mine, mai ales după ce-am împlinit cinci ani. Mă lua în camera lui să discutăm și discuțiile astea îmi dezvoltau serios mintea fragedă, poate chiar prematur. Mai târziu, când studiile, cercetările arheologice și completarea colecțiilor îi absorbeau tot timpul, mi-a luat un profesor, în persoana prelatului Calvi: un bătrân cu sufletul nespus de senin, care prețuia arta mai presus de orice. Cred chiar că și în religie căuta, în primul rând, frumosul. Să-l fi văzut cât era de transportat în muzee, în fața capodoperelor, ori în Capela Sixtină ascultând muzică! Cred că în această pasiune a lui pentru artă nu era nimic păgân, căci nu se baza pe o trăire senzuală, sibarită, ci pe sentimente estetice. Părintele Calvi iubea arta cu dragostea aceea pură și senină, cu care o iubiseră poate Da Fiesole, Cimabue[11] sau Giotto. Mai mult chiar, în dragostea lui pentru artă era multă smerenie, căci personal n-avea nici cel mai mic har. Dar, cu cât era mai lipsit de talent, cu atât vibra mai puternic în fața talentului altora. Nici n-aș putea să spun la care dintre arte ținea mai mult, poate că în toate prețuia armonia, care corespundea armoniei lui interioare.

Nu știu de ce, de câte ori mă gândesc la părintele Calvi, îmi amintesc de bătrânul lui Rafael, care stă lângă sf. Cecilia, ascultând corurile îngerilor.

Între tatăl meu și părintele Calvi s-a înnodat repede o prietenie, care a durat până la moartea prelatului. El a fost cel care l-a întărit pe tata în hotărârea

---

[1] Giovanni Cimabue, pictor florentin, unul dintre „primitivii" italieni de la sfârșitul secolului al XIII-lea

de a face cercetări arheologice și tot el i-a insuflat pasiunea pentru orașul etern. În afară de asta, mai erau legați și prin dragostea pe care-o nutreau amândoi pentru mine. Mă considerau un copil cu talente excepționale și-mi preziceau Dumnezeu știe ce viitor neobișnuit. Uneori, mă gândesc că reprezentam probabil pentru ei tot un fel de armonie, un fel de împlinire a lumii în care trăiau și că țineau la mine cam cu același sentiment cu care țineau la Roma și la vestigiile ei.

Această ambianță nu se putea să nu-și pună amprenta asupra mea. Am fost educat într-un chip cam original. Mă duceam cu părintele Calvi și adesea și cu tata pe la galerii, muzee, în afara zidurilor Romei, la vilele romane, vizitam ruine și catacombe. Părintele Calvi, care era la fel de sensibil la frumusețile naturii, ca și la artă, m-a învățat din copilărie să simt melancolia plină de poezie a Câmpiei Romane, armonia cu care se conturează pe cer arcadele apeductelor căzute în ruină, puritatea liniei pinilor; înainte de a ști tabla înmulțirii mi se întâmpla să-i corectez prin muzee pe vizitatorii englezi, care încurcau adesea numele lui Carracci[1] și Caravaggio[2]. Devreme și cu destulă ușurință am învățat latina – la care mi-a ajutat mult italiana, pe care o vorbeam fluent, ca orice locuitor al Romei. La unsprezece ani, emiteam aprecieri personale asupra talentului maeștrilor italieni și străini, aprecieri care, cu toată naivitatea lor, îi făceau pe părintele Calvi și pe tata să-și arunce priviri uimite. De exemplu, nu-mi

[1] Annibale Carracci, pictor italian (1560–1609)

[2] Michelangelo Amerighi zis Caravaggio, după numele localității unde s-a născut, pictor realist italian (1573–1610)

plăceau tablourile lui Ribera[1], care prea erau alb-negru, îngrozindu-mă prin cruzimea contrastului, în schimb îmi plăcea Carlo Dolci[2]. Într-un cuvânt, în ochii tatii, ai părintelui Calvi și ai cunoscuților treceam drept un copil minune; îi auzeam adesea cum mă laudă și asta-mi flata amorul propriu.

Dar nervii mei, prin rafinamentul prematur, au rămas pentru toată viața nespus de sensibilizați. Ciudat însă că influența culturii dobândite atunci n-a fost nici atât de profundă și nici atât de stabilă pe cât se puteau aștepta. Că n-am ajuns artist, asta se poate explica prin aceea că probabil n-am avut talent, cu toate că profesorii mei de muzică și de desen erau de altă părere; dar mă gândesc adeseori cum de nici tata, nici părintele Calvi n-au reușit să-mi insufle pasiunea lor pentru vestigiile trecutului. Dacă simt opera de artă? – da; dacă o simt ca pe un lucru necesar? – da, desigur, însă ei iubeau arta, în timp ce eu o înregistrez ca un diletant. Îmi este necesară doar ca o completare a momentelor plăcute și distractive ale vieții, este una dintre plăcerile mele, nu o pasiune. Poate că nu m-aș putea lipsi de ea în viață, dar nici nu mi-aș da viața pentru ea.

Deoarece nivelul școlilor italiene lăsa mult de dorit, tata m-a dat la colegiul din Metz, pe care l-am absolvit cu minimum de efort, la schimb cu toate medaliile și premiile posibile. Cu un an înainte de terminarea colegiului, am fugit la *Don Carlos* și apoi, timp de două luni, am hoinărit prin Pirinei cu o ceată care-și zicea „detașamentul lui Tristan". M-au găsit cu ajutorul consulului francez din Burgos și m-au

---

[1] José Ribera, zis Spaniolul, pictor realist spaniol care a trăit în secolul al XVII-lea

[2] Carlo Dolci, pictor florentin (1616–1686)

dus înapoi la Metz, la penitență; trebuie să recunosc, însă, că penitența n-a fost prea aspră, căci atât tatăl meu, cât și educatorii mei prelați se mândreau în adâncul sufletului cu escapada mea. De altfel, rezultatele strălucite obținute la examene mi-au adus, în curând, iertarea.

Natural că printre colegi treceam drept erou, căci într-o școală precum cea de la Metz e normal ca simpatia elevilor să se îndrepte spre *Don Carlos*. Și, deoarece eram și premiant, ajunsesem căpetenia întregii școli și nimănui nu-i trecea nici măcar prin minte să rivalizeze cu mine pentru acest rang. Creșteam cu convingerea că și mai târziu, într-un cadru mai larg, va fi la fel, convingere pe care o împărtășeau și profesorii și colegii mei; dar iată că mulți dintre foștii mei colegi, cărora pe atunci nici nu le trecea prin cap că ar putea vreodată să concureze cu mine, ocupă acum în Franța poziții remarcabile în literatură, în știință sau în politică, în timp ce eu nici măcar nu mi-am ales o meserie și, la drept vorbind, aș fi în mare încurcătură dacă mi s-ar cere s-o fac. Poziția mea în societate este comodă; am moștenit o avere de la mama, voi mai moșteni cândva de la tata, voi deveni stăpân la Płoszów, administrând totul cu înțelepciune ori nu, dar însăși aria acestor preocupări exclude posibilitatea de a mă mai putea afirma vreodată în viață, de a mai putea juca vreun anumit rol.

Știu de-acum cu siguranță că nu voi deveni nici măcar un gospodar ori un administrator excelent, căci, deși n-am de gând să mă eschivez de la aceste obligații, n-am nici un chef să-mi închin lor viața pentru simplul motiv că aspirațiile mele au un orizont mai larg.

Uneori, îmi pun întrebarea: oare noi, cei din neamul Płoszowski, nu ne amăgim în privința

capacităților noastre? Dac-ar fi însă așa, ne-am amăgi numai noi înșine, oamenii din afară, străini și indiferenți, n-ar cădea în greșeala asta. De altfel, tata a fost și este un om, într-adevăr, neobișnuit de înzestrat. În ceea ce mă privește – n-aș vrea să întind prea mult discuția pe această temă, ca să nu pară o vanitate prostească – dar am convingerea sinceră că aș putea să fiu ceva cu mult mai mult decât sunt.

Iată, spre exemplu, la universitate, la Varșovia (tata și mătușa au dorit să fac universitatea în țară), am fost coleg cu Sniatyński. Amândoi aveam chemare spre literatură și ne încercam pe atunci forțele în acest domeniu. Nu mai vorbesc de faptul că eram considerat un student mai capabil decât Sniatyński, dar, pe cinstea mea, ceea ce scriam eu atunci era mai bun și mai promițător decât ceea ce scria el. Iar astăzi? Sniatyński a urcat relativ sus, în timp ce eu n-am încetat să fiu un tânăr care promite și despre care unii spun clătinând din cap: „Eh, dacă ar vrea să se apuce de ceva!..."

Nimeni nu ține cont de faptul că trebuie să știi ce vrei. M-am gândit adesea că, dacă n-aș fi avut avere, ar fi trebuit să mă apuc de ceva. E un lucru cert. Ar fi trebuit să-mi câștig existența într-un fel, însă am convingerea intimă că nici atunci n-aș fi exploatat nici a douăzecea parte din posibilitățile mele. Deși, savanți ca Darwin sau Buckle erau oameni bogați; sir John Lubbock[1] e bancher, majoritatea francezilor cu renume se scaldă în belșug, ceea ce înseamnă că averea nu numai că nu te împiedică, ci dimpotrivă, te ajută la dobândirea unei poziții în orice domeniu. Presupun chiar că și mie mi-a făcut un imens

[1] Sir John Lubbock, lord de Avebury, naturalist, om politic și filosof englez (1834–1913)

serviciu, căci a ferit caracterul meu de multe scăpări la care l-ar fi expus sărăcia. Nu vreau să spun prin asta că aș avea un caracter slab; pe de altă parte, poate că lupta l-ar fi călit, dar, oricum, cu cât întâlnești mai puține pietre în cale, cu atât ești mai puțin expus să te împiedici și să cazi.

Nu pun nerealizarea mea nici pe seama lenei. Am în egală măsură ușurința de a-mi însuși lucruri noi și curiozitatea de a le afla. Citesc și memorez mult. Poate că n-aș fi reușit să am o perseverență de fier pentru un lucru de lungă durată, minuțios, amplu: dar poate că lipsa perseverenței ar fi putut fi compensată de ușurința pătrunderii în esența problemei. În fond, nu mă simt cu nimic obligat să scriu dicționare, ca Littré. Cine nu știe prin sârguință să strălucească ca soarele, poate măcar să sclipească pentru o clipă, ca un meteorit. La mine însă... nimic în trecut, probabil tot nimic și în viitor... Mă trec fiorii și mă apasă plictisul, așa că întrerup scrisul pentru astăzi.

Roma, 10 ianuarie

Ieri, la o serată la prințul Malatesta, am auzit expresia *l'improductivité slave*[1]. Am simțit o ușurare, ca bolnavii de nervi care află de la doctor că simptomele bolii lor sunt cunoscute și că de boala respectivă suferă multă lume. Adevărat! Câți colegi n-am la fel ca mine – nu știu dacă în întreaga lume slavă, căci n-o cunosc – dar la noi! M-am gândit toată noaptea la această *l'improductivité slave*. N-a fost deloc prost cel care a spus așa ceva. Am moștenit un fel de incapacitate de a da totul din noi. E ca și cum Dumnezeu ne-ar fi dat arc și săgeți, dar ne-ar fi privat de puterea de a încorda arcul și a azvârli

[1] „Neproductivitate slavă" (în limba franceză, în original)

săgeţile. Aş vrea să discut asta cu tata, mai ales că lui îi plac asemenea disertaţii, dar mă tem să nu ating un punct nevralgic. În schimb, am să scriu pe-ndelete tot ce cred în chestiunea asta, aici, în jurnal. Poate că tocmai acesta va fi meritul de căpetenie al jurnalului meu. Şi nu-i nimic mai normal decât faptul că voi scrie despre o problemă care mă priveşte în cea mai mare măsură. Orice om poartă în el o anumită tragedie. A mea este *l'improductivité* a neamului Płoszowski. Acum nu mai e la modă să destăinuieşti asemenea lucruri în faţa oamenilor. Până nu demult, când romantismul era în floare, în inimi şi în poezie, oamenii îşi purtau tragediile ca pe nişte togi pictural drapate, acum le poartă ca pe nişte flanele de piele, pe sub cămaşă. Însă în jurnal e cu totul altceva; în jurnal se poate şi trebuie să fii sincer.

Roma, 11 ianuarie

Mai rămân aici câteva zile, aşa că mă folosesc de acest răstimp ca, înainte de a trece la notarea întâmplărilor la zi, să mai fac o incursiune în trecut şi cu asta să termin. După cum am menţionat mai sus, nici nu mă gândesc să-mi scriu pe larg autobiografia; cine sunt şi cum sunt va reieşi cu prisosinţă pe parcurs. A cerceta amănunţit trecutul ar fi împotriva firii mele. E un fel de adunare plicticoasă: se scriu cifre seci, una sub alta, apoi se trage o linie şi se adună. N-am putut să sufăr niciodată cele patru calcule elementare din aritmetică, iar adunarea mi-era cea mai nesuferită.

Totuşi, aş vrea să am o idee, fie şi generală, despre totalul de până acum, ca să-mi fiu mie însumi mai clar şi de aceea voi încerca să-mi descriu viaţa în linii mari.

După absolvirea universității, am mai urmat o școală de agronomie în Franța – cu ușurință, însă fără prea mare elan, ca omul care știe c-o să trebuiască în viitor să se ocupe și de agricultură, dar care simte că prin asta se coboară într-o anumită măsură, că agricultura nu va corespunde niciodată capacității și nici aspirațiilor sale. Totuși, am obținut două lucruri bune în timpul șederii la această școală. În primul rând, agricultura a încetat să mai fie pentru mine povestea cu lupul cu dinții de fier și n-o să mă mai poată păcăli orice vechil; în al doilea rând, lucrând la câmp, în aer liber, mi-am fortificat sănătatea și puterile, ceea ce m-a ajutat să rezist la viața pe care am dus-o după aceea, la Paris.

Căci anii care au urmat s-au scurs între Roma și Paris; fără să mai pomenesc de scurtele vizite la Varșovia, unde mă chema din când în când mătușa mea, fie că-i era dor, fie cu gând să mă însoare cu vreo fetișcană aleasă de ea. Parisul și viața de-acolo m-au încântat nespus. Cu toate că pe atunci aveam o impresie bună despre mine, cu toate că aveam mai multă încredere în inteligența mea decât am astăzi și, în plus, acea siguranță de sine pe care ți-o dă poziția independentă în societate, totuși, o vreme am jucat doar roluri naive pe acea mare scenă a lumii. Mai întâi, m-am îndrăgostit nebunește de domnișoara Richemberg de la Comedia Franceză și țineam morțiș să mă căsătoresc cu ea. Câte încurcături tragicomice au ieșit de aici nu voi mai scrie, căci astăzi mă cam rușinez de vremurile acelea și-mi cam vine să râd. Pe urmă, am mai fost păcălit de multe ori sau chiar cu bună știință luam jetoanele drept monede adevărate. Franțuzoaica – de altfel, la fel ca și poloneza – chiar dacă face parte din sferele cele mai înalte și chiar dacă, în plus, este virtuoasă, dacă-i

tânără, este exact ca scrimerul. Căci, la fel cum acesta are nevoie zilnic de antrenament în mânuirea armelor, ca să nu-și iasă din mână, tot așa cucoanele exersează în plan sentimental pentru a dobândi măiestrie. Fiind tânar, nu mai urât decât dracul și făcând parte din societatea aleasă, eram adeseori invitat la asemenea „antrenamente" și pentru că, în nevinovăția mea, luam în serios aceste exerciții, mi s-a întâmplat de câteva ori să fiu destul de grav rănit. E adevărat că n-au fost răni mortale, ci doar înțepături, însă destul de dureroase. De altfel, sunt convins că fiecare trebuie să-și dea obolul de naivitate pe această lume. Al meu a durat relativ puțin. Apoi a urmat perioada pe care o pot numi *la revanche*. Am plătit pentru toate suferințele, iar dacă mai eram și atunci indus uneori în eroare, era numai pentru că așa doream eu!

Fiind primit cu ușurință peste tot, am cunoscut diferite pături sociale, de la casele filoguvernamentale, în care, de altfel, mă plictiseam, și până la proaspăta aristocrație, plină de titluri de noblețe, creată de familiile Bonaparte și Orléans care constituia înalta societate... poate nu la Paris, dar, de exemplu, la Nisa. Dumas fiul, Sardou și alții își iau prototipurile de conți, marchizi și prinți tocmai din această specie, care neavând nici un fel de mari tradiții istorice, dar având în schimb bani și titluri până peste cap, nu sunt preocupați decât să-și trăiască viața. Din aceleași cercuri fac parte și marii bancheri. În ceea ce mă privește, mă atrăgeau în acest mediu doamnele, care sunt subtile, rafinate, dornice de senzații tari, avide de viață și complet lipsite de orice idealuri. Adeseori, erau la fel de stricate ca și romanele pe care le citeau, căci moralitatea lor nu are nici o bază religioasă, nici o tradiție cu reguli fixe, obligatorii. Cu toate aceste tare, e o lume cât se poate de

strălucitoare. „Antrenamentele" în sfera aceasta au durata zilelor sau nopților, însă pot fi periculoase, căci e o lume în care nu se obișnuiește să se folosească florete tocite. Acolo am luat lecțiile acelea dureroase, până când am ajuns eu însumi suficient de versat. Ar fi pur și simplu o dovadă de vanitate sau chiar mai mult, de prost gust, dacă aș descrie succesele repurtate. Voi spune doar că m-am străduit, pe cât s-a putut, să fiu la înălțimea faimei din tinerețe a tatălui meu.

Straturile cele mai de jos ale acestei lumi se întâlnesc oarecum cu păturile cele mai înalte ale societății de mijloc. Aceasta din urmă este mai periculoasă decât apare la prima vedere, căci nu-i deloc trivială; cinismul are acolo valoarea mentalității artistice. Dacă n-am fost prea tare jumulit de pene în această lume, este tocmai pentru că, până a ajunge acolo, mi se ascuțiseră destul de mult ghearele și mi se încovoiase bine ciocul.

În general, vorbind despre viața pariziană, am putea spune că oricine iese din vârtejul acela se simte neapărat obosit, darămite cel care, ca mine, iese doar pentru a se reîntoarce după scurtă vreme. Abia mai târziu ne dăm seama că victoriile de acolo sunt ca triumfurile lui Pyrrus. Organismul meu robust a opus o rezistență destul de eficace vieții pariziene, însă am ieșit cu nervii zdruncinați.

Și, totuși, Parisul are o superioritate certă față de celelalte așezări omenești. Căci nu știu nici un alt oraș în care elementele de știință, artă, tot felul de idei cu caracter general-uman să plutească așa în aer și să pătrundă pe nesimțite în capetele oamenilor, ca acolo. Nu numai că-ți însușești pe nesimțite tot ce-i mai nou în lumea ideilor, dar propria ta minte încetează a mai fi unilaterală, devine înțelegătoare

și civilizată. Repet: civilizată. Căci în Italia, în Germania și în Polonia am întâlnit minți foarte bine așezate, însă atât de intolerante, neadmițând că ar putea exista ceva și în afara razei lor de cunoștințe, atât de exclusiviste și barbare, încât, pentru cei care voiau să-și păstreze propriul lor punct de vedere, contactul cu aceste minți devenea de-a dreptul imposibil.

În Franța, și mai precis la Paris, nu există asemenea specimene. Ca râul de munte, care curgând repede rotunjește pietrele, lovindu-le unele de altele, tot așa acolo curentul vieții rotunjește și umanizează mințile. E normal că, datorită atmosferei pariziene, a devenit și mintea mea o minte de om civilizat. Sunt capabil să înțeleg multe, nu scot țipetele revoltate, de păun, când aud păreri contrare concepțiilor mele sau ceva cu totul nou. Poate că o asemenea toleranță la tot felul de principii și idei duce la o anumită indiferență față de orice, și-ți răpește energia de acțiune, dar ce să fac, nu mai pot fi altfel.

Curentul intelectual m-a prins și pe mine. Relațiile de societate, saloanele, budoarele și cluburile îmi luau o mare parte din timp, dar nu pe tot. Mi-am făcut multe cunoștințe în lumea științifică și artistică și am trăit după modul lor de viață, ba chiar trăiesc așa și în prezent. Dintr-o curiozitate înnăscută, citeam foarte mult și, deoarece îmi însușesc cu ușurință ceea ce citesc, pot să spun că m-am cultivat serios. Vreau să țin pasul cu mișcarea de idei a vremii în care trăiesc.

Sunt totodată o ființă în mare măsură conștientă de ceea ce reprezint. Din când în când, îl dau naibii pe cel de-al doilea eu, care-l analizează și-l critică pe primul, care nu-i permite să se dăruiască în întregime nici unei impresii, nici unei activități, nici unui sentiment, nici unei plăceri, nici unei pasiuni. Poate că,

în acest caz, conștiința de sine este marca unei înalte dezvoltări intelectuale, dar tot ea este cea care îți slăbește nespus de mult puterea de a simți. A purta veșnic în tine critica vigilentă a propriei tale ființe, înseamnă a desprinde o parte din spiritul tău necesară pentru asta și a simți viața și impulsurile ei nu cu toată ființa ta, ci numai cu restul rămas.

Asta-i la fel de chinuitor, cum ar fi pentru o pasăre zborul cu o singură aripă. În plus, conștiința de sine mult prea dezvoltată îți răpește capacitatea de acțiune. Dacă n-ar fi fost asta, Hamlet l-ar fi înjunghiat pe bătrân chiar din primul act și ar fi preluat succesiunea pe deplin liniștit.

Chiar dacă lucrul acesta mă ferește uneori de acțiuni necugetate, îmi dă, în schimb, o stare de plictiseală și de imposibilitate de a mă concentra în exclusivitate într-o anumită direcție. Port în mine două euri contradictorii căci, în timp ce unul recunoaște adevărul și critică, celălalt trăiește doar pe jumătate, lipsit de orice fermitate. Mă chinuie gândul că n-am să mă scutur niciodată de jugul ăsta, că dimpotrivă, cu cât mintea mea se va cultiva mai mult, cu atât și conștiința de sine va deveni tot mai exactă, că și pe patul de moarte voi continua să-l critic pe Płoszowski muribundul, până când febra nu-mi va cuprinde creierul.

Am moștenit, cu siguranță de la tata, o minte sintetizantă și fac eforturi să prind în special trăsăturile esențiale ale oricărui fenomen, iar dintre științe nici una nu m-a atras ca filosofia. Însă, pe vremea tatălui meu, filosofia cuprindea nici mai mult, nici mai puțin, decât sfera problemelor universului și ale existenței umane și avea răspunsuri gata pregătite pentru orice întrebare. Astăzi, a devenit suficient de înțeleaptă încât să recunoască inexistența ei în

accepțiunea generală și existența ei doar ca filosofie a diferitelor ramuri ale științei în parte. Când mă gândesc la asta sunt gata să afirm că și mintea omenească trece printr-o tragedie, care a început odată cu recunoașterea propriei sale neputințe. Deoarece scriu un jurnal intim, îmi pot permite să vorbesc despre lucrurile astea de pe poziția mea personală. Nu mă consider un filosof de profesie, căci, după cum am mai spus, n-am nici o profesie, dar, ca orice om care gândește, m-am ocupat și eu de cel mai nou curent filosofic, am fost și mai sunt sub influența lui și, în consecință, am tot dreptul să recunosc ceea ce a pătruns și a influențat formarea gândirii și moralei mele.

În primul rând, aș vrea să menționez că vederile mele religioase, pe care le-am păstrat neștirbite până după terminarea colegiului de la Metz, n-au mai rezistat în urma citirii cărților de filosofie și de științele naturii. Asta nu înseamnă că aș fi ateist. O, nu! Așa ceva era bun pe vremea când, dacă cineva nu recunoștea spiritul, spunea: materia! și cu vorba asta se liniștea. Astăzi, numai filosofii provinciali mai adoptă o poziție atât de înapoiată. Filosofia modernă nu dă sentințe premature; la o asemenea chestiune se răspunde „nu știu" și acest „nu știu" ți se înfige în suflet. Psihologia de astăzi profesează analiza foarte concretă a tuturor tipurilor de manifestări psihice, dar, întrebată despre nemurirea sufletului, răspunde la fel: „nu știu" – și realmente nu numai că nu știe, dar nici nu poate ști nimic.

Acum îmi va fi mai ușor să determin starea gândirii mele. Iată: nu știu, nu știu, nu știu! În aceasta, în recunoașterea neputinței minții omenești constă, după mine, toată tragedia. Căci, lăsând la o parte faptul că natura noastră spirituală va cere întotdeauna

cu insistență răspuns la asemenea întrebări, acestea sunt chestiunile cu cea mai mare pondere reală, întrebările care-l privesc cel mai mult pe om. Dacă există ceva dincolo și încă ceva veșnic, atunci nenorocirile și pierderile noastre se diminuează până la zero. Le-am putea, în cazul acesta, expedia cu vorbele lui Hamlet: „Să-l ia naiba de doliu, eu îmi pun zibelina!" „Sunt de acord cu moartea", spune Renan[1], „dar să știu că-mi folosește la ceva." Iar filosofia răspunde: nu știu.

Omul se zbate în această mare necunoscută, simțind că, dac-ar putea să treacă de o parte sau de alta, i-ar fi mai bine și ar fi mai liniștit. Dar ce să facă? Să învinuiască filosofia că, în loc să construiască sisteme care să se dărâme de pe o zi pe alta, precum castelele din cărți de joc, își recunoaște propria-i neputință și se ocupă de cercetarea și sistematizarea fenomenelor aflate în granițele accesibile minții? Nu! Cred că eu și oricare altul avem dreptul să-i spunem: îți admir luciditatea, ador analiza concretă, dar în felul acesta m-ai făcut nefericit. Nu ai, precum singură recunoști, suficientă putere de a răspunde la întrebările de prim rang pentru mine, dar ai avut destulă cât să-mi subminezi încrederea în știință, care nu numai că-mi dădea răspunsuri clare, ci și liniștitoare și plăcute. Și să nu-mi spui că nevoind să dai răspunsuri premature, îmi dai voie să cred orice. Nu-i adevărat! Îndoiala și critica este metoda ta, sufletul tău, esența ta! Atât de adânc ți-ai înfipt în inima mea această metodă științifică, scepticismul și critica, încât ele au devenit felul meu de a fi. Mi-ai ars cu fierul roșu toate corzile sufletești prin care puteam să cred pur și simplu, fără spirit critic, așa că

[1] Ernest Renan, istoric și scriitor francez (1823–1892)

astăzi, chiar dacă aș vrea să cred în ceva, nu mai am cu ce. Îmi permiți să mă duc la biserică, dacă am chef, dar m-ai otrăvit într-atâta cu scepticismul tău, încât am ajuns sceptic chiar și față de tine, chiar și față de propriul meu scepticism și nu știu, nu știu, nu știu! Mă chinuiesc și înnebunesc în întunericul ăsta!...

Roma, 12 ianuarie

Ieri am scris cu oarecare furie. Însă, mi se pare că am atins putreziciunea și a mea personală și a sufletului omenesc, în general. Am unele perioade de indiferență la asemenea întrebări, însă uneori mă zbucium nespus, cu atât mai mult cu cât astea sunt de regulă probleme pe care omul le închide în el. Poate c-ar fi mai bine să nu mă mai gândesc la ele, dar prea sunt importante. Căci, în ultimă instanță, omul vrea să știe ce-l așteaptă și cum să-și aranjeze viața. Am încercat adeseori să-mi spun: „Destul, ăsta-i un cerc vicios din care nu poți ieși, așa că mai bine nu intra!" Am toate condițiile să fac din mine un animal sătul și vesel, dar nu mă pot rezuma întotdeauna la atât. Am observat, de exemplu, că toți marii noștri scriitori au sfârșit prin a fi mistici, așa că nu-i de mirare că se frământă nițel cu problema asta și oamenii de rând. În ceea ce mă privește, a trebuit să scriu despre neliniștile mele interioare ca să pot creiona mai bine starea mea sufletească. În plus, simțim uneori nevoia să ne justificăm față de noi înșine. Căci eu, cu acest mare NU ȘTIU în suflet, respect totuși preceptele religioase, fără a mă considera un om nesincer. Aș fi nesincer, dacă în loc de „nu știu", aș putea să spun: „Știu că nu există nimic" și aș continua totuși să le respect. Însă scepticismul nostru nu este o negare fățișă, ci mai degrabă suspiciunea

dureroasă și chinuitoare că poate nu există nimic; este ca o ceață densă, care învăluie mințile noastre, ne apasă piepturile și ne întunecă lumina. De aceea întind brațele spre soarele care poate că strălucește dincolo de negură. Și cred că nu mă aflu numai eu singur în această situație, că rugăciunea multora dintre cei care merg duminica la biserică ar putea fi rezumată în cuvintele: „Doamne, împrăștie ceața din jurul meu!"

Nu pot să scriu despre lucrurile astea absolut la rece. Respect preceptele religioase și pentru faptul că religia în care am fost educat pune ca o condiție de bază clemența, așa că aștept îndurarea. Aștept să fiu binecuvântat cu o asemenea stare de spirit, în care să pot crede profund și fără umbră de îndoială, așa cum credeam fiind copil. Astea sunt motivele mele nobile; frământarea mea nu e condiționată de interese înguste, căci doar e clar că mi-ar fi mult mai comod să-mi duc traiul în starea de animal sătul și vesel.

Dacă trebuie însă să-mi justific atitudinea exterior religioasă prin motive mai puțin nobile și mai mult practice, pot găsi o sumedenie! În primul rând, pentru că m-am obișnuit din copilărie; respectarea anumitor precepte a ajuns ca un viciu. Așa cum spunea Henric al IV-lea că Parisul merită o rugăciune, tot așa spun și eu că liniștea alor mei merită o rugăciune. Oamenii din cercul meu îndeplinesc din obișnuință practica religioasă, iar conștiința mea s-ar simți datoare să protesteze numai în cazul când aș fi în stare să spun ceva mai ferm decât veșnicul meu „nu știu". Și, în sfârșit, merg la biserică, pentru că sunt un sceptic la pătrat, adică sunt sceptic chiar și față de propriul meu scepticism.

Şi nu mă simt deloc bine în starea asta. Sufletul meu îşi târăşte o aripă pe pământ. Cu siguranţă că mi-ar fi şi mai rău dac-aş pune întotdeauna problemele astea la inimă, aşa cum am făcut-o acum, scriind filele din urmă. Din fericire, nu-i aşa întotdeauna. După cum am mai spus, am unele perioade de indiferenţă totală. Câteodată mă las dus de viaţă şi deşi ştiu bine cât valorează plăcerile ei, totuşi mă abandonez pe de-a-ntregul şi atunci nu mai are pentru mine nici o însemnătate întrebarea: *To be, or not to be?*

E ciudat – şi prea puţin studiat până în prezent – ce rol important joacă în această privinţă sugestia mediului. De exemplu, la Paris sunt mai liniştit şi nu numai pentru că mă asurzeşte vârtejul general, că fierb laolaltă cu ceilalţi în marele cazan al metropolei, că am inima şi mintea ocupate de „antrenamente", însă acolo oamenii, poate chiar fără să-şi dea seama, trăiesc ca şi cum fiecare ar fi ferm convins că merită să-ţi consumi toate forţele în această viaţă, căci dincolo de ea nu-i decât un proces chimic. Atunci pulsul meu începe să bată la fel cu al celorlalţi şi mă acordez la tonul general. Mă distrez ori mă plictisesc, bat sau sunt bătut, dar am o relativă linişte.

Roma, Babuino, 13 ianuarie

Mai sunt doar patru zile până la plecare şi aş vrea să rezum ceea ce am spus despre mine. Sunt un om cam obosit, foarte sensibil şi nervos. Am o conştiinţă de sine foarte dezvoltată, susţinută de o oarecare instruire, aşa că mă pot considera în general o fiinţă dezvoltată intelectual.

Scepticismul, acel scepticism ridicat la pătrat, exclude orice convingeri imuabile. Privesc, observ, critic – şi uneori mi se pare că prind esenţa lucrurilor,

dar, de fapt, sunt gata oricând să mă îndoiesc și de asta. Despre atitudinea mea față de religie, am vorbit. În privința concepțiilor mele sociale, sunt conservator numai în măsura în care un om de condiția mea este oarecum obligat să fie și în măsura în care conservatorismul corespunde vederilor mele. Nici nu trebuie să mai spun cât de departe sunt de a accepta conservatorismul ca pe o dogmă ce nu poate fi criticată. Sunt prea civilizat ca să pot trece fără rezerve de partea aristocrației. Asta-i bună pentru provinciali, unde ideile ajung, la fel ca și moda, cu o întârziere de câțiva ani. Consider că după desființarea privilegiilor, problema este închisă; acolo unde este în continuare menținută de înapoiere nu se mai prezintă ca o chestiune de principii, ci doar de vanitate și de nervi. Mie-mi plac oamenii cu vederi largi, rafinați, și-i caut pretutindeni unde cred că-i pot găsi.

Îmi plac acești oameni așa cum îmi plac operele de artă, natura sau femeile frumoase. Rafinamentul meu estetic trece uneori dincolo de limitele obișnuite. La asta contribuie sensibilitatea înnăscută și educația primită. Sensibilitatea mea estetică îmi oferă totodată bucurii și tristeți, însă mi-a făcut și îmi face un mare serviciu, apărându-mă de cinism, care-i ultima treaptă de decădere și, într-o anumită măsură, îmi ține loc de principii morale. Nu comit unele fapte nu atât pentru că sunt rele, cât pentru că sunt urâte. Tot din rafinament estetic decurge și finețea sentimentelor mele. În general, cred că sunt un om poate nițel cam stricat, dar cumsecade, căci, la drept vorbind, sunt puțin cam suspendat în aer: nu mă sprijin pe nici un fel de dogmă, nici religioasă, nici socială. De asemenea, n-am nici un scop căruia să-i dedic viața.

În încheierea acestei sinteze, încă o vorbă despre capacitățile mele. Tata, mătușa, colegii și uneori

chiar și oamenii străini le consideră c-ar fi de-a dreptul excepționale. Presupun că mintea mea are o oarecare sclipire, dar oare *l'improductivité slave* nu va spulbera speranțele puse în mine? În baza a ceea ce am realizat până acum sau, mai bine zis, în baza faptului că n-am făcut nimic până în prezent, nu numai pentru alții, dar nici pentru mine, sunt îndreptățit să dau un răspuns afirmativ.

Discernerea acestui adevăr mă costă mai mult decât poate cineva să-și închipuie. Ironia cu care vorbesc despre mine are gust amar. Este ceva sterp în lutul din care i-a plămădit Dumnezeu pe cei din neamul Płoszowski, de vreme ce totul crește atât de frumos și năvalnic, dar nimic nu dă roade. Chiar dacă aș avea, într-adevăr, o capacitate de geniu, cu lutul ăsta sterp din mine, cu imposibilitatea asta de acțiune, aș ajunge, în cel mai bun caz, un anume tip de geniu fără portofoliu, așa cum sunt miniștrii fără portofoliu.

Expresia asta – geniu fără portofoliu – mi se pare foarte apropiată de esența lucrurilor. Ar trebui să cer un brevet de invenție, căci – din nou, ce consolare! – nu numai mie, nu numai mie singur mi se potrivește această caracterizare. Cu numele ăsta dat de mine ar putea să fie botezată o întreagă legiune! Las' să se folosească *l'improductivité slave*, pe de o parte, și geniu fără portofoliu pe de altă parte, ca un produs al nostru, polonez. Și repet: cu numele meu va fi o întreagă legiune. Nu cunosc un alt colț de lume în care să se piardă atâtea calități excepționale, în care chiar și cei care dau ceva societății să dea atât de puțin, atât nespus de puțin în comparație cu cât au fost înzestrați!

Roma, Babuino, 14 ianuarie

A sosit a doua scrisoare de la mătușa mea, cu insistențe să-mi grăbesc plecarea în Polonia. Vin, dragă tanti, vin și Domnul mi-e martor c-o fac numai din atașament față de tine, căci altfel aș prefera să rămân aici. Tata nu se simte prea bine; din când în când, are un fel de amorțeală în toată partea stângă a corpului. La rugămintea mea a chemat medicul, dar sunt sigur că a închis în dulap toate medicamentele prescrise, așa cum s-a obișnuit, de altfel, să procedeze de mai bine de zece ani. Odată a deschis dulăpiorul de medicamente și, arătându-mi sute de sticle și sticluțe, borcane, borcănașe și cutiuțe, mi-a spus: „Fie-ți milă de mine, dragă, dacă omul cel mai sănătos de pe lume ar fi înghițit toate astea și tot n-ar fi rezistat, darămite unul bolnav!" Până acum această hotărâre nu i-a dăunat tatii prea mult, dar sunt neliniștit în privința viitorului.

Al doilea motiv de tărăgănare a plecării în Polonia este planul mătușii. Sunt sigur că iarăși vrea să mă însoare. Nu știu dacă de data asta și-a pus ochii pe cineva – să dea Domnul să nu fie așa! – dar nu-și ascunde deloc intențiile. „Pentru o partidă ca tine", îmi scrie, „e ușor de prevăzut că va începe imediat războiul trandafirilor albi și roșii." Dar eu sunt obosit, nu vreau să constitui cauza nici unui război și, mai ales, nu vreau să închei, ca Henric al VII-lea, Războiul Rozelor prin căsătorie. Pe de altă parte, sigur că mătușii nu-i pot mărturisi asta, însă în fața mea pot să recunosc deschis: nu-mi plac polonezele. Am treizeci și cinci de ani, am avut, ca orice om care-a trăit din plin, diferite aventuri în viață, am întâlnit și poloneze și, din aceste aventuri, din aceste cunoștințe, am rămas cu impresia că ele sunt cele mai greu de suportat și cele mai obositoare femei din

lume. Nu știu dacă sunt în general mai virtuoase decât franțuzoaicele, ori decât italiencele; știu doar că sunt cu mult mai patetice. Mă trec fiori de gheață când mă gândesc la asta. Căci înțeleg prea bine elegia amforei sparte când vezi pentru prima dată țăndările la picioarele tale; dar să declami elegia asta cu același patos când se sparge o amforă ce fusese de multe ori cârpită, seamănă de-a dreptul a operetă. Și nici nu pot să spun cât de plăcut e rolul „spectatorului tandru", căruia politețea îi cere să se prefacă a lua totul în serios! Sunt niște femei ciudate, cu multă fantezie, cu capete înfierbântate și temperament de pește! În sentimentele lor nu-i nimic vesel și nimic simplu. Se dau în vânt după forma sentimentului, fără să le pese de conținut. De aceea nu reușești niciodată să calculezi evoluția aventurii cu o poloneză. Cu o franțuzoaică sau o italiancă, dac-ai pornit de la premise logice, poți fi mai mult sau mai puțin sigur de un *ergo* al tău. Cu o poloneză, nicidecum! Cineva a spus că un bărbat, când se înșală, poate declara că doi și cu doi fac cinci – și greșeala poate fi îndreptată; femeia însă, când greșește, susține că doi și cu doi fac o lampă și atunci poți să te dai și cu capul de pereți. Asta intră, în primul rând, în logica polonezelor, că doi și cu doi nu fac patru, ci lampă, iubire, ură, pisică, lacrimi, îndatoriri, vrabie, dispreț – nu poți prevedea de-a dreptul nimic, nu poți miza pe nimic, nu te poți asigura de nimic. De altfel, poate că din cauza tuturor acestor capcane virtutea polonezelor este mai la adăpost decât a altor femei, fie și pentru faptul că, în cele din urmă, asediatorul se plictisește de moarte. Ceea ce am observat – lucru pentru care nu pot să le iert, este că aceste capcane, palisade, trape, această înverșunare în apărare nu-i

calculată pentru izgonirea definitivă a adversarului, ci pentru obținerea unor efecte emoționante în luptă.

Odată vorbeam despre asta – bineînțeles, în cuvinte învăluite – cu o femeie foarte isteață, numai pe jumătate poloneză, căci tatăl ei era italian. După ce m-a ascultat cu atenție, mi-a spus:

– În chestiunea aceasta mi se pare că ai atitudinea vulpii față de porumbar. Nu-ți place și-ți strică dispoziția faptul că porumbeii își au casa atât de sus și că au aripi mai agile decât ale găinilor. Tot ceea ce spui e mai degrabă în favoarea polonezelor.

– Cum asta?

– Cu cât o poloneză este mai nesuferită fiind nevasta altuia, cu atât poate fi mai dorită, când e nevasta ta proprie.

În felul acesta am fost pus la punct și, pe moment, nici n-am găsit răspuns. Poate c-oi fi având oarecum atitudinea vulpii față de porumbar, însă este neîndoielnic că, dac-ar fi să mă căsătoresc, în general, și, în particular, cu o poloneză, aș căuta-o nu numai printre porumbeii care-și au culcușul sus de tot, ci chiar printre porumbeii albi.

Dar eu sunt ca peștele, care, întrebat cu ce sos ar dori să fie gătit, răspunde că, în primul rând, nu dorește deloc să fie gătit. Acum revin la reproșul pe care vi-l fac, dragi compatrioate. Vă place mai mult drama iubirii, decât iubirea însăși. În fiecare dintre voi zace o regină și prin asta vă deosebiți enorm de alte femei; fiecare dintre voi consideră că acordă o mare favoare și binefacere lăsându-se iubită, nici una nu este de acord să fie doar un adaos, o completare a vieții bărbatului, care are în fond alte scopuri. Vreți să existăm noi pentru voi și nu invers. Pe urmă, vă iubiți mai mult copiii, decât soțul. Soarta lui e soarta satelitului. Am văzut acest lucru, l-am observat

adesea, așa sunteți în general; doar ici și colo mai strălucește câte o excepție, ca diamantele în grohotiș. Nu, dragi prințese, permiteți-mi să vă admir doar de la distanță.

Să treci pe planul doi toate țelurile, toate idealurile, să arzi zilnic ca o torță pe altarul soției, o, doamnele mele, asta-i cam puțin pentru un bărbat!

E adevărat că și conștiința mea mă întreabă imediat: „Dar, în fond, ce altceva mai bun ai de făcut? Ce planuri ai? Ce scopuri? Dacă există cineva pe lume, apoi tu ești acela, făcut pentru jertfire totală."

Dar nu, la naiba! Într-o căsnicie trebuie să-ți schimbi viața în asemenea măsură, să renunți la atâtea obișnuințe, comodități, plăceri, tabieturi, că poate numai o dragoste adevărată și mare să merite. Iar eu n-o să nimeresc așa ceva. Căsnicia este un act de fantastică voință și încredere în femeie, pe care eu nu-l voi face niciodată, căci nu vreau să fiu preparat cu nici un sos.

Varșovia, 21 ianuarie

Am sosit astăzi de dimineață, dar, pentru că m-am oprit și la Viena, nu mă simt chiar așa de obosit de drum. E târziu, însă nu pot dormi din cauza tensiunii nervoase, așa că mă așez la scris. Într-adevăr, scrisul se transformă treptat într-o obișnuință și începe să mă atragă. Ce bucurie a fost aici! Cât de cumsecade e mătușa asta a mea! Sunt sigur că de bucurie nici nu doarme, iar la prânz n-a putut să mănânce nimic. Când e la Płoszów, se ceartă întotdeauna la cuțite cu domnul Chwastowski, administratorul, un nobil gras, care nu-i permite să-i facă nici un reproș. Abia după ce se ceartă bine, încât altora poate să li se pară că despărțirea e inevitabilă, mătușa se liniștește și mănâncă cu poftă, ba chiar cu un fel de îndârjire.

Astăzi, a trebuit să se mulțumească numai cu morala făcută servitorilor, ceea ce nu-i este suficient. A fost însă într-o dispoziție splendidă și nu se poate descrie ce dragoste profundă era în privirile ei. În cercul cunoscuților mi se spune fetiș, lucru care însă o enervează grozav pe mătușa.

Bineînțeles, previziunile și temerile mele s-au confirmat. Nu numai că nutrește intenția de a mă căsători, dar a și găsit ceva. Mătușa are obiceiul ca, după prânz, să se plimbe cu pași mari prin cameră și să gândească cu voce tare. Așa că, deși voia să țină totul în secret, am auzit următorul monolog:

„E tânăr, prezentabil, bogat, genial – ar fi o proastă să nu se îndrăgostească numaidecât de el."

Mâine ne ducem la un picnic organizat de tineret, în cinstea doamnelor. Se crede c-o să fie o petrecere grozavă.

Varșovia, 25 ianuarie

Adeseori mă plictisesc la baluri precum un *homo sapiens*; nu pot să le sufăr în calitatea mea de candidat la însurătoare, însă uneori îmi plac în calitatea mea de artist – bineînțeles, artist fără portofoliu. Ce lucru frumos este să vezi, de exemplu, niște scări largi, abundent luminate și pline de flori, pe care urcă femei îmbrăcate în rochii de seară! Toate par atunci foarte înalte și, când le privești așa, de jos, cum târăsc după ele trenele rochiilor, seamănă cu îngerii din visul lui Iacob. Îmi place mișcarea asta, luminile, florile, țesăturile ușoare, care acoperă ca niște nori colorați trupurile tinerelor; ce să mai spun despre corsaje, decolteuri și brațe, care, eliberate de sub pelerine, par să se coaguleze, să se solidifice în aer, devenind dure ca marmura. Și simțul meu olfactiv se desfată. Mă dau în vânt după parfumurile bune.

Picnicul a fost foarte reușit. Trebuie să recunosc că Staszewski știe să organizeze asemenea reuniuni. M-am dus împreună cu mătușa, dar pe ea am pierdut-o imediat după sosire, chiar din hol, căci Staszewski a venit repede, special ca să-i ofere brațul, să urce scările. Mătușica are o pelerină lungă, de hermină, pe care o îmbracă la toate ieșirile mai importante, din care cauză au supranumit-o „Pelerina ilustră". După ce-am intrat în sală, m-am oprit nu departe de ușă, să privesc oamenii. E o senzație ciudată când, după o absență de câțiva ani, te afli din nou printre fețe cunoscute. Îți dai seama perfect că aceștia sunt oameni mai apropiați ție decât cei întâlniți aiurea și, totuși, îi privești atent, îi cercetezi, faci observații, ca un străin. Atenția mea era îndreptată în special asupra femeilor.

Orice s-ar spune, societatea noastră este distinsă. Erau acolo fețe frumoase și urâte, însă toate purtau pecetea unei vechi și rafinate civilizații. Gâturile și brațele femeilor, chiar dacă erau uneori adoloscentin dolofane, îmi aminteau pur și simplu de porțelanurile de Sèvres. Au în ele o eleganță calmă, o anumită finisare. Ce picioare am văzut, ce mâini, ce linie a capului! Într-adevăr, cei de-aici nu trebuie să imite Europa, căci sunt ce are ea mai bun.

Am stat așa vreun sfert de oră, încercând să ghicesc pe care dintre capetele acestea l-a ales mătușa pentru mine. Între timp au sosit soții Sniatyński. Pe el îl întâlnisem nu de mult, cu câteva luni în urmă, la Roma; pe ea, de asemenea, cunoșteam dinainte. Îmi place femeia asta, are o față grozav de drăguță și face parte dintre acele excepții de poloneze care nu acaparează viața soților, ci, dimpotrivă, le-o dăruiesc pe-a lor. După câteva clipe s-a apropiat de noi o persoană tinerică și, după ce s-a salutat cu Sniatyńska,

mi-a întins o lăbuță înfășurată strâns într-o mănușă albă și m-a întrebat:

– Nu mă mai cunoști, Leon?

Întrebarea ei m-a cam încurcat, căci realmente nu știam cine-i ființa din fața mea, dar am început totuși să scutur cu vioiciune mânuța întinsă, să dau din cap, să zâmbesc și să repet: – Cum să nu! Ia te uită! Cum să nu! – ca un om care nu vrea să pară nepoliticos. Presupun că aveam totuși o figură destul de tâmpă, căci doamna Sniatyńska a izbucnit în râs și mi-a spus:

– Adevărul este că, într-adevăr, n-o recunoști. E Aniela P.

Anielka! Verișoara mea! Ce-i de mirare că n-am recunoscut-o, dacă n-am mai văzut-o de zece-unsprezece ani, când purta o rochiță până la genunchi. Îmi amintesc, era la Płoszów, în grădină, avea niște ciorăpei roz și o ciupeau țânțarii, din care cauză țopăia ca un greier. De unde să bănuiesc acum că acest corsaj elegant garnisit cu violete, că aceste brațe albe, că fața aceasta cu ochi întunecați, într-un cuvânt, că domnișoara înfloritoare din fața mea este codobatura de-atunci, cu picioare subțiri! Și ce frumoasă e! Ce fluture admirabil a ieșit din crisalida de-atunci! Bineînțeles, am salutat-o pentru a doua oară cu și mai multă efuziune. Pe urmă, când soții Sniatyński s-au îndepărtat, ea mi-a spus că mătușa și cu mama ei o trimiseseră după mine, așa că i-am dat brațul și ne-am îndreptat spre fundul salonului.

Dintr-odată, mi s-a făcut lumină în cap. Asta era! Mătușa a pus ochii pe Aniela! Iată care era taina ei, surpriza. Știam că a ținut întotdeauna la fata asta și că se necăjea veșnic din pricina încurcăturilor materiale ale doamnei P. Mă mira faptul că, venind la Varșovia, n-au tras la mătușa mea, dar în clipa aceea

n-aveam chef să mă gândesc prea mult, preferam s-o contemplu pe Aniela, care, e lesne de înțeles, mă interesa acum altfel, mai mult decât oricare altă domnișoară. Conducând-o, am avut timp să discut cu ea și s-o examinez, căci ne-am dus tocmai la celălalt capăt al salonului, iar înghesuiala era din ce în ce mai mare. Moda de anul acesta a impus niște mănuși de lungime mijlocie, ce nu ajung până la cot, așa că am observat că brațul care se sprijinea de al meu avea o piele de un ton închis, poate cu prea mult păr. Aniela nu e brunetă, deși asta este prima impresie pe care o lasă. Părul ei are culoarea bronzului; ochii sunt albaștri, dar și aceștia par negri din cauza genelor nespus de lungi; sprâncenele sunt, într-adevăr, negre și realmente splendide. Caracteristic pentru capul acesta mic, cu fruntea îngustă, este tocmai bogăția părului, sprâncenelor, genelor și a pufului de pe față, delicat ca o mătase și complet blond. Poate că toate astea la un loc vor fi mai târziu în detrimentul frumuseții ei, însă deocamdată e atât de tânără, încât îi marchează doar vitalitatea și un organism vulcanic, făcând din ea nu o păpușă rece, ci o femeie caldă, vie, plină de atracție.

Nu mă feresc să spun că, deși nervii mei pretențioși nu reacționează la orice impuls, am simțit perfect această atracție. E tipul meu. Mătușa, care, chiar dacă a auzit de Darwin, sunt sigur că-l consideră „un cap mizerabil" – a aplicat perfect teoria lui cu privire la selecția naturală. Da, e tipul meu! De data asta n-a mai pus în undiță o momeală oarecare!

Fiori, ca un curent electric, au început să treacă din brațul ei într-al meu. Observasem, de altfel, că și eu îi fac o impresie favorabilă, lucru care te înviorează întotdeauna. Și examinarea la care am supus-o ca artist a dat rezultate la fel de bune. Există fețe care

parcă-s transpunerea muzicii sau a poeziei în trăsături omenești. Așa este și fața ei, fără nimic ordinar. Prin educație, fetelor din casele aristocratice li se insuflă modestia, așa cum sunt inoculați copiii cu variolă; Aniela are în ea expresia asta de modestie și în plus o nevinovăție, de sub care răzbate un temperament fierbinte. Ce îmbinare! E ca și cum ar spune cineva: un diavol nevinovat!

De altfel, presupun că, cu toată nevinovăția ei, Aniela este și nițel cochetă; mi-am dat seama imediat că e pe deplin conștientă de farmecul ei. Așa, de exemplu, știind că are niște gene splendide, coboară mereu ochii, fără să fie nevoie. Sau felul plăcut în care-și înalță capul ca să-l privească pe interlocutor... La începutul discuției noastre era cam nenaturală, din timiditate, dar, după puțin timp, ne simțeam ca și cum nu ne-am fi despărțit niciodată, din vremurile acelea îndepărtate, de la Płoszów.

Tanti e neprețuită cu distracțiile pe care le organizează; dar n-aș vrea niciodată să conspir cu ea. De cum am ajuns cu Aniela acolo, abia am apucat s-o salut pe mama ei și să schimb câteva cuvinte, că mătușa, observând ușoara mea transfigurare, s-a bucurat vădit și, întorcându-se spre mama Anielei, a spus cu voce tare:

– Îi stă foarte bine cu violetele astea! Ha, poate c-a fost o idee bună s-o vadă prima dată la bal!...

Mama Anielei a fost foarte încurcată, Aniela la fel; iar eu am înțeles de ce n-au tras la casa mătușii. Probabil că ideea fusese a doamnei P. Cu siguranță că între ea și mătușa s-au dus îndelungi tratative, la care presupun că Aniela n-a participat direct, dar, datorită perspicacității tinerelor fete în asemenea cazuri, și-a dat seama de ce se pregătește.

Ca să pun capăt stânjenelii generale, m-am întors spre ea și am spus:

– Îți atrag atenția de la început că dansez prost, dar pentru că pe urmă au să mi te răpească definitiv, acordă-mi un vals.

Drept răspuns, Aniela mi-a întins carnetul, spunând hotărât:

– Scrie ce dorești.

Trebuie să recunosc că nu-mi place rolul de marionetă, pe care-o manevrezi cum vrei, trăgând de sfori, nu-mi place să fiu împins de la spate; așa că, voind să am încă de la început un alt rol în politica cucoanelor bătrâne, am luat carnețelul și am scris: „Ai înțeles că vor să ne căsătorească?"

Citind cuvintele mele, Aniela întâi s-a roșit, apoi a pălit. A tăcut o clipă, parcă nefiind sigură c-o mai ajută vocea sau, șovăind, ce să răspundă. Pe urmă, a ridicat genele sale minunate și, privindu-mă drept în ochi, a rostit:

– Da!

Acum, însă, a început ea să mă întrebe, ce-i drept, nu prin vorbe, ci din privire. După cum am mai spus, produsesem o impresie favorabilă asupra ei și, în plus, de vreme ce bănuise planurile urzite, avea probabil capul plin de persoana mea. Așa că acum am citit clar în ochii ei:

– Știu că mama și mătușa doresc să ne cunoaștem mai bine, să ne apropiem, așa că... așa că...

Fără nici un cuvânt, am cuprins-o pe după talie, am strâns-o ușor la piept și am condus-o la vals. Mi-au revenit în minte orele mele de „antrenament".

Un asemenea comportament din partea mea, răspunsul acesta nerostit, ca și felul cum i-am scris în carnet, puteau s-o facă pe fată să viseze. Dar m-am gândit: de ce să n-o fac să viseze un pic? În nici un

caz eu n-o să merg mai departe decât doresc, iar până unde o să ajungă ea, asta mă privește prea puțin. Aniela dansează minunat, iar valsul acela l-a dansat exact așa cum ar trebui să valseze femeile, adică puțin transportate și abandonate în brațele partenerului. Mi s-a părut că violetele de pe corsajul ei se mișcă mult prea rapid decât s-ar fi putut justifica prin ritmul lent al dansului. Am înțeles că în inima ei începe ceva. Iubirea e o nevoie fizică, care, la domnișoarele din înalta societate, este stăpânită cu multă grijă, dar, în fond, este de nestăvilit. Așa că atunci când i se spune unei fete: „pe acesta ai voie să-l iubești" – se întâmplă adesea ca fata să se folosească de permisiune cu multă sârguință.

Bineînțeles, Aniela se aștepta ca, dac-am avut curajul să-i scriu în carnet ceea ce i-am scris, să continuăm discuția după vals. Eu însă, dinadins, m-am tras imediat mai la o parte, ca s-o las să aștepte.

De asemenea, voiam s-o privesc de la o anumită distanță. În mod cert este tipul meu. Genul ăsta de femei mă atrag pur și simplu ca un magnet. Ah!, de-ar avea treizeci de ani și de n-ar fi tocmai fata cu care vor să mă însoare!

Varșovia, 30 ianuarie

Aniela și mama ei s-au mutat la noi. Ieri am stat toată ziua cu ea. Sufletul ei are mai multe file decât se întâmplă, de regulă, cu fetele de vârsta ei. Pe multe dintre filele astea va scrie viitorul, dar este loc pentru lucruri foarte frumoase. Simte și înțelege totul și, în plus, știe grozav să asculte, concentrându-se și deschizând larg ochii ei inteligenți. Femeia care știe să asculte posedă un fel în plus de a place, căci prin asta măgulește amorul propriu al bărbatului. Nu știu dacă Aniela e conștientă de asta, ori dac-o face numai

dintr-un fericit instinct feminin. S-ar putea să mai fie și altceva: atâta i s-a vorbit despre mine, că acum ascultă fiecare cuvânt de-al meu ca pe un oracol. Puțină cochetărie tot are însă. Astăzi, la întrebarea mea, ce și-ar dori cel mai mult, mi-a răspuns: „Să văd Roma" – după care a lăsat să-i cadă peste ochi pleoapele cu ciucuri deși și era nespus de frumoasă. Își dă perfect seama că-mi place și e fericită. Cochetăria ei este încântătoare, pentru că pornește dintr-o inimă plină de bucurie, care vrea să placă celeilalte inimi, a alesului. Nu mai am nici o îndoială că sufletul ei se îndreaptă vijelios spre mine, ca fluturii de noapte spre lumină. Bietul copil, profită cu prea mult sârg de acordul celor bătrâni! Observ procesul acesta cum evoluează de la o oră la alta.

Bineînțeles, ar trebui să-mi pun întrebarea: dacă nu vrei să te însori, atunci de ce faci totul ca fata asta să se îndrăgostească de tine? Dar n-am nici un chef să răspund la această întrebare. Mă simt atât de bine și de liniștit! Și, de fapt, fac eu ceva anume? Nu mă străduiesc să par mai prost decât sunt, nici mai amabil, nici mai antipatic – asta-i tot.

Aniela a coborât astăzi la micul dejun într-o bluză marinărească, largă, în dungi, pe sub care puteai doar să-i bănuiești formele, însă puteai să-ți pierzi capul de-a binelea, datorită acestor bănuieli. Avea ochii puțin adormiți și parcă adia de la ea căldura somnului din care abia se sculase. E nemaipomenit ce impresie puternică face fata asta asupra *mea*!

31 ianuarie

Mătușa dă o serată în cinstea Anielei. Deocamdată fac vizite. Am fost la familia Sniatyński și am stat mult, căci la ei mă simt bine. Se ceartă mereu, dar cu totul altfel decât în alte căsnicii. De regulă e așa, că

dacă există o singură manta cu care să se învelească, fiecare o trage spre el; la soții Sniatyński e altfel – se ceartă, căci fiecare vrea s-o dea în întregime celuilalt. Îmi plac nespus oamenii ăștia și ei sunt singurii care m-au convins că fericirea nu-i numai un lucru livresc, ci poate fi completamente reală. El are o minte ascuțită, e sensibil ca o vioară Stradivarius și pe deplin conștient de fericirea lui. O vrea și o are. De asta îl invidiez. Întotdeauna mi-a plăcut să discut cu el. M-au servit cu o cafea grozavă – cred că numai la literați se bea asemenea cafea – și au început să mă întrebe cum mi se par Varșovia și oamenii, după o absență atât de îndelungată. M-au întrebat și de ultimul bal, mai ales doamna Sniatyńska, căci ea bănuiește oarecum intențiile mătușii și, deoarece este de fel din Wolynia, adică din aceleași părți cu Aniela, și o cunoaște bine pe aceasta, ar fi încântată să-și vâre năsucul roz în planurile mătușii.

Cum era și normal, am evitat chestiunile personale; în schimb, am vorbit mult despre anturajul nostru în general. Le-am spus ce cred despre eleganța acestor oameni și, deoarece Sniatyński, cu toate că personal își critică de multe ori neamul, e lacom până la șovinism de orice laudă i s-ar aduce, s-a înveselit foarte mult și a început imediat să mă aprobe.

– Îmi place, spuse el în cele din urmă, să aud asemenea lucruri de la un om ca tine, căci, în primul rând, ai avut posibilități de comparație mai mari decât alții, iar, în al doilea rând, ești mai degrabă pesimist de felul tău.

– Nu știu, dragul meu, am răspuns, dacă și această apreciere nu-i pesimistă.

– Nu înțeleg. De ce?

– Pentru că pe orice cultură rafinată, de tipul acesteia, poți scrie ca pe lăzile cu sticlă sau porțelanuri:

Fragile! Ție, care spiritualmente ești fiul Atenei, mie și altuia ca noi îi este plăcut să trăiască în mijlocul unor oameni atât de rafinați; dar, dac-ai vrea să construiești ceva bazându-te pe o asemenea societate, mă tem că ți-ar cădea grinzile-n cap. Nu-ți dai seama că acești eleganți-diletanți în ale vieții sunt condamnați să piardă în lupta pentru existență în fața unor oameni cu nervii tari, cu mușchii puternici și cu pielea groasă?

Sniatyński, care este o fire agitată, a sărit în sus, a început să se plimbe prin cameră, apoi a pornit impetuos atacul împotriva mea:

– Asta-i numai o fațetă, una pozitivă de altfel, după cum singur recunoști, dar să nu-ți închipui că-i singura, că nu mai avem nimic altceva. Vii de peste mări și țări și vorbești ca și cum ți-ai fi petrecut toată viața aici.

– Nu știu care-s potențele voastre, dar știu că nicăieri în lume nu există o asemenea lipsă de echilibru ca aici între nivelul cultural al diferitelor clase sociale. De o parte o cultură înfloritoare, ba chiar poate nițel fanată, iar de partea cealaltă barbarie și întuneric total.

Am început să ne certăm și, până să plec de la ei, s-a făcut noapte. La despărțire, Sniatyński mi-a spus că, dac-am să vin mai des pe la el, se obligă să-mi facă cunoștință cu oameni din straturile intermediare, care nu-s nici prea rafinați, nici nu suferă de diletantism, dar nici nu-s înapoiați, într-un cuvânt, vrea să-mi arate niște oameni solizi, activi și care știu ce vor. Am vorbit mult, întrerupându-ne unul pe altul, cu atât mai mult că după cafea am mai băut și câteva păhărele de coniac. După ce-am ieșit de la ei, Sniatyński încă mai striga după mine, pe scări:

– Din d-ăștia ca tine nu mai poate ieși nimic, dar copiii tăi pot ajunge oameni întregi. Mai întâi, însă, trebuie să dai, adică să dați cu toții faliment, căci altfel nici nepoții voștri n-au să se apuce de nici un fel de treabă!

Cred totuși că, în general, eu am avut dreptate. Am notat aici această discuție tocmai pentru faptul că de la venirea în țară mă gândesc necontenit la această lipsă de echilibru. Este absolut evident că la noi clasele sociale sunt despărțite prin adevărate prăpăstii, ceea ce face complet imposibilă orice înțelegere între ele, orice acțiune comună. Chiar și Sniatyński trebuie să fie de acord că, dintr-un anumit punct de vedere, ne compunem din oameni prea civilizați și complet necivilizați. Cel puțin așa văd eu lucrurile. Porțelan de Sèvres și lut simplu – nimic între ele. De o parte *très fragile* – de cealaltă, cum spunea Ovidiu, *rudis indigestaque moles*. Și, bineînțeles că, mai devreme sau mai târziu, porțelanurile de Sèvres au să se spargă, iar din lut viitorul va modela ce-i va fi pe plac.

2 februarie

Ieri a fost serată la noi. Aniela realmente atrăgea toate privirile. Brațele ei albe ieșeau din vălurile de tul – sau mai știu eu cum le mai zice la materialele acelea – ca brațele lui Venus din spuma mării. S-a dus de-acum vestea prin Varșovia că mă căsătoresc cu ea. Am observat că ieri, chiar în timp ce dansa, Aniela mă căuta din priviri, ascultând foarte distrată ce-i spuneau partenerii. Biet copil, nu știe să ascundă nimic, într-atât dă pe față tot ceea ce poartă în suflet, că și un orb și-ar da seama. Și-i atât de docilă față de mine, atât de tăcută și de fericită când mă apropii de ea! Încep să țin din ce în ce mai mult la ea și prin asta-mi slăbește rezistența. Iată, de exemplu, soții

Sniatyński, ce bine se-nțeleg! Nu o dată îmi pun întrebarea: oare Sniatyński e mai prost sau mai deștept decât mine? Din toate problemele de viață eu n-am rezolvat nici una, sunt un nimic ros de scepticism, nu-s fericit și mă simt obosit. El are conștiința de sine la fel de dezvoltată ca și mine, dar, în schimb, muncește. Are o nevastă prezentabilă, dar mai are, bestia, și o anume filosofie a vieții, care-i susține fericirea. E clar că eu sunt mai prost. Cheia filosofiei lui Sniatyński sunt dogmele lui de viață. Încă înainte de a se căsători, îmi spunea: „Există un singur lucru în fața căruia îmi abandonez scepticismul, pe care nu-l critic și nu-l voi critica: ca literat, dogma mea este societatea umană, ca om – femeia iubită." Pe atunci mă gândeam: totuși, mintea mea este mai curajoasă, de vreme ce nu se teme să disece chiar și aceste sentimente. Astăzi, însă, îmi dau seama că ceea ce numeam curaj nu m-a dus la nimic bun. Pe de altă parte, e atât de frumoasă dogmulița mea cu gene lungi! În mod cert îmi slăbește rezistența. Atracția neobișnuită pe care-o exercită asupra mea nu poate fi explicată numai prin legea selecției naturale. Nu! E ceva mai mult și știu ce anume. Ea s-a îndrăgostit de mine cu sentimentul acela proaspăt și cinstit, cum nu m-a iubit nimeni. Cât de diferit e acest lucru de „antrenamentele" în timpul cărora dădeam și param lovituri! O femeie care-ți place mult și care te iubește mult, dacă persistă, poate fi sigură de reușită. „Pasărea rătăcită", cum spune Slowacki[1], se va întoarce în cele din urmă, se va întoarce neapărat la ea, ca să-și găsească liniștea și pacea și se va întoarce cu atât mai repede, cu cât îi va fi mai greu și cu cât va fi mai singură în rătăcirile

[1] Juliusz Slowacki, poet romantic polonez (1809–1849)

sale. Nimic nu cucerește, nu atrage mai mult sufletul unui bărbat, decât sentimentul că e iubit. Cu câteva file mai înainte am scris, Dumnezeu știe ce, despre poloneze, dar se înșală cine-și închipuie că din cauza unei amărâte de pagini sau de teamă să nu fiu acuzat de inconsecvență n-am să fac ceea ce am să consider potrivit la momentul oportun.

E nemaipomenit cum satisface fata asta gustul meu artistic! La terminarea seratei au fost clipele cele mai plăcute, când, după plecarea tuturor oaspeților, ni s-a adus ceaiul în salon și ne-am așezat noi patru. Eu, vrând să văd cum e afară, m-am dus la fereastră și am dat puțin draperia la o parte. Era ora opt de dimineață, așa că prin geamuri a inundat lumina zilei, care din cauza lămpilor dinăuntru părea, spre uimirea mea, albastră ca safirul. Dar m-a uimit și mai mult când am văzut-o pe Aniela în lumina asta de safir. Am avut pentru o clipă senzația că mă aflu în grota albastră de la Capri. Ce tonuri prinseseră brațele ei goale! Și, ce să fac, așa-s eu, sensibil la frumos, în clipa aceea am cedat de tot, Aniela a pus stăpânire pe inima mea, ca și cum ar fi fost meritul ei că arăta așa. Urându-i noapte bună i-am strâns mâna îndelung și cu totul altfel decât până atunci, iar ea, fără să-și retragă mânuța, mi-a răspuns:

– Bună dimineața, nu noapte bună, bună dimineața!

Și, ori nu mai înțeleg nimic din ce văd, ori muzica vocii ei spunea, la fel cu sclipirile din priviri:

– Te iubesc, te iubesc!

Aproape că și eu.

Uitându-se la noi, cu lacrimi de bucurie în ochi, mătușa mormăia ceva neînțeles.

Plecăm la Płoszów.

Płoszów, 5 februarie

Este a doua zi de când suntem la țară. Am avut un drum de vis. Ger, dar senin. Zăpada scârțâia sub tălpile saniei și scânteia pe câmp. La apusul soarelui, întinderile imense de zăpadă au căpătat reflexe violete. În teii de lângă conac se certa, cu croncănit sonor, un cârd de ciori. Iarna, iarna noastră geroasă e totuși un lucru minunat. Este în ea o anumită forță și demnitate și, în primul rând, sinceritate. La fel ca un prieten sincer, care îți spune adevărul în față, fără ocolișuri, tot așa și ea te ia de urechi fără să te-ntrebe. Iar prospețimea ei se transmite și oamenilor. Eram mulțumiți cu toții că mergem la țară. În plus, doamnele bătrâne erau fericite că dorința lor cea mai fierbinte a pornit-o pe un făgaș bun. Eu eram bucuros, căci simțeam lângă mine brațul Anielei, care stătea alături, iar ea, poate din aceeași cauză, se simțea fericită. De câteva ori s-a aplecat în față și i-a sărutat mâna mătușii, așa, din exces de bucurie; îi stătea foarte bine, cu un fel de boa pufos la gât și cu o căciuliță de blană, de sub care se zăreau ochii ei întunecați, aproape copilărești, și obrajii îmbujorați de ger. Respiră toată numai tinerețe.

E bine la Płoszów și liniște. Îmi plac mai ales căminele de aici, uriașe, antice. Mătușa păzește pădurea ca ochii din cap, dar nu face economie la foc, așa că arde de dimineața până seara, iar trosnetul lemnelor parcă îți înveselește gândurile. Ieri am stat toată după-amiaza la gura focului. Le-am povestit mult despre Roma și monumentele ei, iar ele mă ascultau cu atâta pioșenie, încât aproape că mă simțeam ridicol. În timp ce povesteam, mătușa nu-și lua ochii de la Aniela, cercetând cu oarecare asprime chiar, să vadă dacă fața acesteia exprimă încântarea

cuvenită. N-are de ce să se teamă, căci oricum e prea multă. Ieri Aniela mi-a spus:

– Un altul ar fi putut să locuiască acolo toată viața și să nu observe nici jumătate din frumusețile pe care le-ai văzut tu.

La care mătușa a adăugat imediat, cu un calm calculat:

– Întotdeauna am spus asta.

Bine că nu-i de față un al doilea sceptic, ca mine, căci prezența lui m-ar stingheri.

Un anumit dezacord aduce între noi mama Anielei. A trecut prin multe în viață, a avut atâtea necazuri, că i-a dispărut veselia o dată pentru totdeauna. Îi este pur și simplu teamă de viitor, e instinctiv suspicioasă, chiar și atunci când totu-i favorabil. A fost tare nefericită cu soțul ei, pe urmă a trecut prin nenumărate supărări în legătură cu moșia, care e mare, dar într-o stare deplorabilă. În plus, are mereu migrene.

Aniela mi se pare că face parte din categoria femeilor în Polonia – mai numeroasă decât și-ar putea cineva închipui – pe care n-o s-o doară niciodată capul din pricina averii. Îmi place trăsătura asta a ei, căci face dovada unor preocupări superioare. De altfel, acum mă încântă totul la ea. Atașamentul meu crește foarte repede, pe fondul atracției fizice, ca iarba după o ploaie caldă. Astăzi de dimineață am zărit-o pe coridor pe cameristă, care ducea rochia și pantofii Anielei și mai ales pantofiorii aceia m-au emoționat atât, ca și cum faptul că-i poartă ar reprezenta încoronarea tuturor virtuților Anielei.

În general, noi bărbații suntem nespus de slabi. Țin mâna pe propriul meu puls, urmărind progresul acestei febre sentimentale. Pulsul e acum foarte iute.

Płoszów, 8 sau 9 februarie

Mătușa a revenit la veșnicul său război cu domnul Chwastowski. Este un obicei atât de original, încât cred că merită să descriu una dintre aceste ciocniri. Mătușa are neapărat nevoie de ceartă, fie și pentru a-și menține pofta de mâncare, în timp ce Chwastowski, care, în paranteză fie spus, administrează excepțional moșia, este un nobil arțăgos, care nu permite nimănui să-l calce pe bătătură, așa că certurile lor ajung la mare încrâncenare. De cum intră în sufragerie, încep să-și arunce priviri dușmănoase; prima săgeată o aruncă mătușa, în timpul supei, începând, de exemplu, astfel:

– Nici nu mai țin minte, domnule Chwastowski, de când te tot rog să-mi spui cum stăm cu semănăturile de toamnă și dumneata parcă dinadins vorbești de toate cele numai de asta nu.

– Doamnă contesă, astă toamnă au răsărit bine, dar acum e zăpada de doi coți deasupra, ce pot să știu? Ce-s eu, Dumnezeu?

– Nu lua numele Domnului în deșert, domnule Chwastowski!

– Eu nu mă uit sub zăpada lui, așa că nici nu-l jignesc.

– Vrei să spui că eu îl jignesc?

– Asta cu siguranță!

– Domnule Chwastowski, ești insuportabil!

– Ba suportabil, suportabil, că prea suport multe!

În chipul acesta, ori într-altul, spirala urcă. Sunt rare prânzurile când nu se înțeapă măcar de câteva ori. În cele din urmă, tanti tace și mănâncă cu înfocare, de parc-ar vrea să-și consume mânia pe mâncare. Într-adevăr, are un apetit grozav. Și, pe măsură ce vin la masă alte feluri, dispoziția i se drege și treptat ajunge excelentă. Acum, după prânz, când eu

îi dau brațul mamei Anielei, domnul Chwastowski i-l dă mătușii și merg împreună în salon să bea cafeaua, în cea mai deplină armonie. Mătușa îl întreabă de băieții lui, iar el îi sărută mâinile. Țin cu adevărat unul la altul și se respectă. Pe fiii domnului Chwastowski i-am văzut când erau la universitate. Sunt niște băieți vajnici, dar teribil de radicali.

La început, Aniela s-a speriat nițel de războiul din timpul prânzului. I-am explicat cum stau lucrurile și acum, când începe disputa, îmi aruncă niște priviri furișe pe sub genele-i lungi, zâmbește în colțul gurii și e atât de drăgălașă, de-ți vine s-o mănânci. N-am văzut niciodată în viață, la nici o femeie, tâmple de alabastru ca la ea și cu vinișoare atât de fine.

12 februarie

Se petrec de-a dreptul metamorfozele lui Ovidiu și în natură și în mine. Nu mai e ger, s-a stricat vremea, e întuneric ca noaptea. N-aș putea să descriu mai bine ce se petrece afară, decât spunând că e o vreme putredă. Totuși, e o climă îngrozitoare. La Roma, chiar și când e extrem de urât, și tot se ivește soarele de zece ori pe zi, în timp ce aici, de două zile, trebuie să ținem lămpile aprinse de dimineața până seara. Umezeala asta neagră și grea pătrunde și-n gânduri, colorându-le în negru, te apasă. Asupra mea vremea asta are un efect fatal. Mătușa s-a certat astăzi cu Chwastowski mai mult decât oricând. Chwastowski susținea că nepermițând să se taie pădurea, mătușa o distruge, căci copacii bătrâni oricum se pierd, în timp ce ea-i răspundea că, și fără aportul ei, țara rămâne fără păduri... „Eu îmbătrânesc, să îmbătrânească și pădurea!" Asta-mi amintește de bogătașul acela care, deși avea o moșie mare, cu pământuri bune, nu cultiva niciodată mai mult

decât un petic de pământ, atât cât să-i ajungă de mâncare.

Dar, să lăsăm asta. Astăzi, mama Anielei m-a rănit foarte tare. Eram amândoi în seră, când a început să-mi povestească, cu o lăudăroşenie maternă, însă inestetică, cum i-a făcut curte Anielei un cunoscut de-al meu, Kromicki. Mă simţeam ca şi cum ar fi încercat cineva să-mi scoată un spin cu un dinte de furculiţă. La fel cum mă emoţionase lumina albastră şi mă apropiase de Aniela, cu toate că nu era meritul ei, tot aşa mă îndepărta acum de ea curtea lui Kromicki, deşi nu era vina ei. Îl cunosc de câţiva ani pe maimuţoiul ăla de Kromicki şi nu-l pot suferi. Provine din Silezia austriacă, unde se pare că familia lui avusese cândva averi întinse. La Roma a lansat povestea că ai lui purtau titlul de conţi încă din secolul al XV-lea, iar la hoteluri se trecea în registru *Graf von Kromicky*. Dacă n-ar fi avut nişte ochi mici şi negri, lucitori ca două boabe de cafea prăjită şi un păr la fel de negru, ar fi arătat ca o siluetă decupată din coajă de brânză, căci aşa gălbuie e culoarea pielii lui. Şi are un cap ca de mort. Simţeam o repulsie fizică ori de câte ori îl vedeam. Pfu, cât mi-a întinat cu chipul lui gândurile despre Aniela! Ştiu prea bine că ea nu poate fi răspunzătoare de Kromicki şi de intenţiile lui şi, totuşi, mi-a stricat toată impresia bună pe care mi-o făcuse.

Nu înţeleg de ce mama ei mi-a povestit totul cu lux de amănunte, căci, dacă voia să fie un avertisment pentru mine, şi-a greşit ţinta. Această doamnă P. are cu siguranţă mari calităţi, de vreme ce a reuşit să facă faţă la atâtea necazuri şi să dea fetei o asemenea educaţie, dar este lipsită de dibăcie şi plicticoasă cu toate migrenele şi macaronismele ei.

– Mărturisesc, mi-a spus, că eu am fost pentru. Uneori mă simt copleșită de griji. Sunt o femeie nepricepută în afaceri și dac-am reușit să mă descurc într-o oarecare măsură, asta a fost numai cu prețul sănătății mele și pentru că era copilul la mijloc. Kromicki e foarte întreprinzător. Are afaceri uriașe la Odessa și se mai ocupă cu furnizările de țiței de la Baku... *que sais-je!* Dar se pare că are unele dificultăți, fiind supus străin. Mă gândeam că, dacă s-ar căsători, ar curăța și moșia Anielei și totodată ar face și demersuri pentru schimbarea cetățeniei, pe motivul preluării acestei averi.

– Și Aniela? am întrebat enervat.

– Anielka am văzut că nu simțea prea mare atracție pentru el, dar ea e un copil atât de bun! În plus, în caz că mor, ar rămâne fără nici un sprijin, așa că...

N-am mai întrebat nimic, căci mă scotea din sărite mai mult decât pot să spun și, deși înțeleg că dacă nu s-a ajuns la căsătorie e numai din cauza Anielei, totuși sunt furios pe ea, că a permis să fie curtată de o figură atât de dezgustătoare și, mai ales, că a putut să șovăie fie și o singură clipă.

Pentru mine totul ar fi fost o chestiune de nervi. Uit însă un lucru și anume că nu toți au nervii mei și că Kromicki, cu toate că are pielea ca hârtia și cap de mort, trece printre femei drept un bărbat prezentabil.

Sunt curios ce „afaceri" învârte. Am uitat să întreb dacă e la Varșovia, deși probabil că este, pentru că se pare că vine aici în fiecare iarnă. În privința afacerilor lui pot spune doar atât: poate că sunt grozave, însă mă îndoiesc de baza lor durabilă și inatacabilă. Eu nu-s priceput în speculații și n-aș reuși niciodată să fac vreo afacere, însă cel puțin sunt conștient de asta. În plus, sunt un om care observă mult și trage

unele concluzii. Spre exemplu, nu cred că aristocrații noștri ar avea capete geniale pentru speculații. Mă tem că spiritul întreprinzător al lui Kromicki nu este o calitate moștenită sau înnăscută, ci doar o nevroză, care l-a împins pe făgașul acesta. Am mai văzut asemenea cazuri. Apare de unde nici nu te-aștepți câte un aristocrat-afacerist; uneori chiar se întâmplă că la început are un noroc porcesc și face repede avere... Dar n-am văzut nici unul care să nu dea faliment înainte de moarte.

Aceste calități ori le moștenești, ori ți le formezi pornind de la a, b, c. Băieții lui Chwastowski poate c-au să se descurce în viață, pentru că tatăl lor a pierdut întâmplător totul și ei au trebuit să pornească de la zero. Dar cine se hazardează în afaceri cu o avere moștenită, fără tradiție comercială și fără cunoștințe de specialitate, acela nu se poate să nu-și frângă gâtul. La aristocrați asta este, repet, nevroză bănească. Speculațiile nu se pot baza pe iluzii și numai Dumnezeu știe de câte ori afacerile aristocraților sunt iluzorii!

De altfel, îi doresc noroc domnului „von Kromicky".

14 februarie

Pax! pax! pax! Mi-a trecut iritarea. Însă cât de exact simte ea totul, Aniela asta! M-am prefăcut că-s binedispus, deși nu eram, în purtarea mea față de ea n-a existat decât o diferență cu totul infimă și totuși a simțit-o. Astăzi, după ce ne-am uitat în albumele cu fotografii, când am rămas singuri, așa cum, de altfel, suntem adesea, căci intenționat nu vor să ne deranjeze, a început să se frământe, să se schimbe la față. Am înțeles imediat că vrea să-mi spună ceva și șovăie, se teme. În primul moment, mi-a trecut prin

minte un gând nebun, că o să-mi facă o declarație. Dar mi-am amintit îndată că am de-a face cu o poloneză. O mucoasă poloneză ca asta sau, dacă doriți, o prințesă ca asta, mai degrabă moare, decât să declare că iubește. E un mare hatâr, dacă, întrebată fiind, îngână: „Da!" De altfel, Aniela m-a adus repede cu picioarele pe pământ, căci închizând brusc albumul și bâlbâindu-se puțin de emoție, m-a întrebat:

– Ce-i cu tine, Leon? Căci e ceva, nu-i așa?

Am început s-o asigur că nu-i nimic, să râd și s-o liniștesc, însă ea, clătinând din cap, a continuat:

– Văd de două zile că se întâmplă ceva cu tine. Știu că pe un om ca tine poate să-l supere te miri ce... și m-am tot gândit dacă nu cumva ți-am dat eu vreun motiv de supărare, dacă n-am spus ceva, dar...

Odată ajunsă aici i-a tremurat puțin vocea, totuși m-a privit în ochi.

– Eu nu ți-am făcut nimic rău... nu-i așa?

A fost un moment, unul singur, când mi-a stat pe limbă să spun: „Dacă-mi lipsește ceva, asta ești numai tu, scumpa mea Aniela!" – dar o teamă, cum spune Homer, m-a apucat de păr. Nu teama de ea, ci de cortina aceea care poate să cadă după asemenea vorbe. I-am luat totuși mâna, i-am sărutat-o și am rostit cât am putut de vesel:

– Ești o făptură cumsecade și drăguță, dar nu te frământa pentru mine, căci n-am nimic... În afară de asta, tu ești musafir aici și eu ar trebui să mă-ngrijesc să te simți bine!

Zicând acestea i-am sărutat din nou mânuța, ba chiar ambele. Toate astea puteau fi cumva puse pe seama amabilității mele, ca rudă; așa-i natura umană, temătoare. Chiar și numai conștiința faptului că

există o portiță, pe unde să mă refugiez la nevoie, m-a mai liniștit. E un sentiment de teamă stupidă, că doar n-am nici o altă răspundere decât față de mine însumi, iar pe mine nu mă pot păcăli. De altfel, simt că nu voi răspunde nici față de mine însumi, căci întotdeauna m-am lăsat dus de simțuri încotro au vrut ele, iar cu Aniela sunt totalmente sub imperiul lor. Simt și acum pe buze plăcerea provocată de atingerea mâinii ei – și astea-s dorințe pur și simplu fără limită. Mai devreme sau mai târziu eu însumi voi închide portița asta prin care-aș mai putea acum fugi. Dar oare realmente aș mai putea? Da, dacă mi-ar veni în ajutor ceva din afară.

Ea mă iubește în mod evident. Și pe mine mă atrage totul spre ea.

Astăzi, mi-am pus următoarea întrebare: De vreme ce acesta-i un lucru inevitabil, de ce mai amân?

Și am găsit un răspuns: n-aș vrea să pierd nimic din emoțiile, din fiorii, din impresiile, din farmecul pe care-l au cuvintele nerostite, privirile întrebătoare, așteptarea. Vreau să-mi trăiesc până la capăt povestea de dragoste. Le reproșam femeilor că pun deasupra sentimentului grija pentru forma acestuia, dar acum cred că și eu urmăresc să se realizeze forma în cele mai mici amănunte. Probabil că asta vine odată cu vârsta. De asemenea, am observat că bărbații cu un anumit grad de rafinament nervos au firile apropiate de ale femeilor. În plus, eu mai sunt și un pic epicureian în simțiri.

După discuția relatată mai sus, am fost amândoi într-o excepțională dispoziție. Seara i-am ajutat să decupeze abajururi din hârtie, căci, în felul acesta, puteam să-i ating mâinile și rochia. Intenționat o încurcam în treabă, iar ea se amuza ca un copil și tot

ca un copil se adresa din când în când mătușii, cu vocea aceea fără modulații și grăbită, cu care se plâng fetițele:

– Tanti, Leon nu mă lasă-n pace!

21 februarie

Naiba m-a pus să mă duc la Varșovia, la o reuniune masculină, la consilierul S. Acest domn se străduiește să adune la el pe reprezentanții tuturor taberelor, pentru ca prin intermediul tartinelor și ceaiului să le înlesnească o înțelegere, deși, la drept vorbind, nici el însuși nu știe în ce ar trebui să constea această înțelegere. Eu, ca persoană ce locuiește aproape în permanență în afara granițelor țării, m-am dus mai mult ca să văd ce se mai vântură prin capetele celor de-aici, să-i ascult ce gândesc și cum înțeleg lucrurile. Era înghesuială și din pricina asta plictiseală. În plus, s-a întâmplat așa cum se întâmplă de regulă la adunările prea numeroase: oamenii de aceeași orientare s-au adunat în grupuri, în camere separate, și acolo au discutat ceea ce-i interesa, făcându-și reciproc servicii, dându-și dreptate etc.

Am făcut cunoștință cu mai mulți consilieri și reprezentanți ai presei. În străinătate e o mare deosebire între un scriitor și un ziarist. În timp ce primul este considerat artist și gânditor, cel de al doilea este taxat drept meseriaș (nu știu cum să-l numesc altfel). Aici deosebirea asta nu există și oamenii din ambele categorii sunt botezați cu un singur nume: literat. De altfel, majoritatea dintre ei se ocupă și de ziaristică și de literatură. Ca oameni sunt, în general, mai cumsecade decât ziariștii din străinătate. Nu-mi place presa și o consider drept una dintre plăgile care decimează omenirea. Iuțeala cu care aduce știrile la cunoștința cititorilor este egală cu superficialitatea

informației și nu compensează cu nimic nemaipomenita confuzie pe care o seamănă în opinia publică și pe care oricine, dacă n-are păreri preconcepute, nu se poate să n-o observe. Din cauza ziarelor a dispărut astăzi simțul acela care deosebea adevărul de minciună, a pierit sentimentul justiției, al legalității sau ilegalității, răul a devenit insolent, nedreptatea a început să se exprime în termenii echității, într-un cuvânt, spiritul uman a devenit prin presă imoral și orb.

Era printre alții la această adunare și Stawowski, care e considerat drept cel mai mare cap în tabăra progresiștilor extremiști. Vorbea ca un om capabil, dar bolnav concomitent de două boli: de ficat și de propriul său eu, își poartă acest *eu* ca pe un pahar plin cu apă și mereu parcă spune: „Atenție, să nu se verse!" Prin sugestie, teama se transmite și celor din jur în asemenea grad, încât nimeni nu îndrăznește să fie de altă părere de față cu el. Se impune, de asemenea, și prin faptul că crede în ceea ce spune. Pe nedrept îl consideră unii sceptic. Dimpotrivă, are un temperament cum probabil aveau fanaticii de demult. Stawowski, dacă s-ar fi născut acum o sută și ceva de ani, ar fi fost cu siguranță judecător și ar fi condamnat oamenii pentru blasfemii la smulgerea limbii din rădăcină, așa cum era obiceiul pe vremea aceea. Astăzi, conținutul fanatismului este altul: e plin de ură față de ceea ce înainte ar fi divinizat – dar, altfel, a rămas același.

Am observat cum conservatorii îl înconjurau pe Stawowski nu numai din curiozitate, dar și cu un soi de precaută cochetărie. Căci la noi – sau poate pretutindeni – partidul conservator n-are prea multă fermitate. Fiecare se apropia de Stawowski cu ochii dulci ca smochinele și cu o expresie anume întipărită

pe față: „Cu toate că sunt conservator, domnule, totuși..." Și acest totuși întruchipa portița unei posibile căințe și totodată a diverselor cedări. Atitudinea asta a lor era atât de evidentă, încât dacă eu, care sunt sceptic față de toate taberele și partidele, m-aș fi apucat să mă cert cu Stawowski, nu ca reprezentant a ceva anume, ci pur și simplu ca om care este de altă părere în situația dată, cred că insolența mea ar fi trezit o adevărată admirație. Se vorbea despre clasele exploatate. Stawowski se lansa în a le căina situația fără ieșire, slăbiciunea și incapacitatea de a se apăra singuri – și tocmai începuse să crească cercul din jurul lui, când l-am întrerupt:

– Spune-mi, te rog, recunoști teoria lui Darwin, a luptei pentru existență?

Stawowski, care e de profesie naturalist, a primit cu plăcere să discute despre domeniul ăsta.

– Desigur, a răspuns el.

– Atunci, permite-mi să-ți spun că ești inconsecvent. Căci dacă eu, ca creștin, m-aș îngriji de cei slabi, dezarmați și asupriți – ar fi normal, asta-i învățătura lui Hristos. Dar dumneata, de pe poziția teoriei luptei pentru existență, ar fi trebuit să spui: de vreme ce sunt slabi și incapabili de a se apăra, atunci e normal să fie prada altora, asta-i legea capitală a naturii, n-am ce le face! De ce nu spui așa? Poți să-mi explici această contradicție?

Ori că pe Stawowski l-a descumpănit opoziția cu care nu-i obișnuit, ori că, într-adevăr, nu se gândise niciodată la lucrurile astea, fapt e că, pe moment, n-a găsit nici un răspuns, nici măcar cuvântul acela searbăd: altruism.

După aceste vorbe, conservatorii noștri au început să treacă masiv de partea mea și aș fi putut ajunge cu ușurință eroul serii, dar era târziu, eu eram plictisit și

voiam să mă înapoiez la Płoszów. De altfel, treptat, începuseră să plece și alții.

Îmi pusesem de-acum blana și căutam nervos monoclul, care se rătăcise între haină și palton, când s-a apropiat Stawowski de mine – probabil găsise răspunsul – și începu:

– M-ai întrebat, domnule, de ce eu...

Însă l-am întrerupt nervos din pricina monoclului:

– Domnule – am rostit – sincer să fiu, chestiunea asta îmi este indiferentă. Vezi și dumneata, e târziu, toată lumea pleacă și, deoarece ghicesc cu aproximație ce-mi poți spune, permite-mi să-ți urez noapte bună.

Se pare că mi-am făcut din el un dușman de moarte, mai ales prin aceste ultime cuvinte.

Era unu noaptea când am ajuns la Płoszów, însă aici am avut cea mai plăcută surpriză. Aniela mă aștepta cu ceaiul pregătit. Am găsit-o în sufragerie, complet îmbrăcată, doar părul îl avea pieptănat ca pentru noapte. Din bucuria pe care-am simțit-o văzând-o, îmi dau seama cât de adânc mi-a pătruns în suflet. Ce ființă scumpă și cât era de frumoasă cu părul împletit coade, pe spate! Și când mă gândesc că ar fi suficient un cuvânt din partea mea și peste o lună sau două aș avea dreptul să despletesc coadele astea și să-i las părul să-i cadă pe umeri! Nu mă pot gândi liniștit la lucrul ăsta! Nu-mi vine să cred c-ar fi atât de ușor să obțin fericirea!

Când am început s-o dojenesc că nu s-a culcat încă, mi-a răspuns:

– Nu-mi era deloc somn, așa că le-am rugat pe mama și pe tanti să mă lase să te aștept. Mama s-a cam împotrivit, că nu se cade, dar i-am explicat că

doar suntem rude și știi cine-a fost de partea mea? Tanti!

– Drăguța de ea! Bei un ceai cu mine?

– Da.

Și se apucă să toarne ceaiul. Îi vedeam mâinile iuți și frumoase și aveam chef să le sărut. Din când în când, ridica ochii spre mine, dar văzând c-o privesc, îi lăsa imediat în jos. În cele din urmă, începu să mă întrebe cum am petrecut seara și cu ce impresii am plecat de acolo. Vorbeam amândoi în șoaptă, deși camerele de dormit ale bătrânelor erau departe și nu le-am fi putut trezi. Se crease între noi o atmosferă de intimitate, cu adevărat ca între niște rude care se iubesc mult.

I-am povestit ce-am văzut și ce-am observat, așa cum aș fi povestit unui prieten. Pe urmă i-am spus care e impresia generală pe care-o produce societatea varșoviană asupra unuia care vine din țări îndepărtate. Mă asculta în tăcere, cu ochii larg deschiși, fericită că-i mărturisesc gândurile mele.

Când am terminat, m-a întrebat:

– De ce nu scrii toate astea, Leon? Că nu-mi trec mie prin minte asemenea gânduri, nu-i de mirare, dar ele nu trec nimănui de-aici.

– De ce nu scriu? Din multe, foarte multe motive, pe care o să ți le spun cândva, mai târziu, dar printre altele poate și pentru faptul că n-am lângă mine pe nimeni, care să mă întrebe mai des, așa cum m-ai întrebat tu: „De ce nu faci nimic, Leon?“

Am tăcut amândoi. Genele Anielei poate că n-au coborât niciodată atât de jos, până pe obraji și aproape că auzeam, aproape că vedeam, cum îi bătea inima sub rochie. Normal. Se aștepta să urmeze o încheiere de genul acesta: „Vrei să fii întotdeauna lângă mine și să mă întrebi astfel?“ Dar eu mă delectam prea

mult cu aceste apogeuri emoționale, cu aceste suspansuri, cu inima aceasta, care parcă bătea în palma mea, așa că nu voiam să termin.

– Noapte bună, i-am spus după o clipă.

Iar făptura aceasta îngerească nici măcar nu mi-a arătat că în clipa aceea suferea o decepție. S-a ridicat și, cu o ușoară tristețe în glas, dar fără cea mai mică nervozitate, mi-a răspuns:

– Noapte bună!

Ne-am strâns mâinile și am plecat fiecare în altă direcție. Dar, când să apăs pe clanță, m-am oprit brusc.

– Anielka!

Ne-am întors iarăși lângă masa din sufragerie.

– Spune-mi – dar sincer – nu mă acuzi uneori în gând *pentru faptul că-s atât de sucit, că am atâtea* ciudățenii?

– Nu!... Ciudățenii? Nu! Uneori mă gândesc că ești un om ciudat, dar mă corectez imediat, spunându-mi că oamenii ca tine trebuie să fie ciudați...

– Și încă o întrebare: când te-ai gândit pentru prima oară că sunt un om ciudat?

Aniela s-a îmbujorat brusc. Era tare frumoasă așa, cu obrajii, fruntea și gâtul cuprinse de flăcări. După un moment a răspuns:

– Nu știu... e greu... nu știu să-ți spun...

– Cel puțin, dac-am să ghicesc, să spui „da". Am să încerc să numesc momentul printr-un singur cuvânt.

– Care? întrebă ea cu vizibilă neliniște.

– Carnetul. Da sau nu?

– Da, răspunse Aniela plecând capul.

– Atunci am să-ți spun de ce am scris ceea ce am scris acolo. Pentru ca să existe ceva între noi, să

avem de la început o taină a noastră, iar în al doilea rând...

Și zicând acestea, i-am arătat buchetul pe care-l adusese de dimineață grădinarul, din seră.

– Iar în al doilea rând, vezi tu, florile se dezvoltă mai bine în lumină și am vrut ca între noi să fie lumină.

– Poate că uneori nu te înțeleg, a răspuns Aniela după o clipă de tăcere, dar cred atât de mult în tine!... Atât de mult!...

Din nou am tăcut amândoi. În cele din urmă, i-am întins mâna să-mi iau rămas-bun.

Ajunși în fața ușilor ne-am oprit, am întors capetele în aceeași secundă și ne-am privit. Cresc apele, cresc mereu apele în noi, gata-gata să se reverse peste maluri în orice moment.

23 februarie

Omul este ca marea: are flux și reflux. Astăzi este pentru mine o zi de reflux al voinței, energiei, chefului pentru orice gest, al poftei de viață. A venit fără nici un motiv, așa, de la sine. O chestiune de nervi. Și tocmai de aceea sunt plin de gânduri amare. Oare un om ca mine, obosit fizic și îmbătrânit spiritual, are dreptul să se căsătorească? Fără voie îmi vin în minte cuvintele lui Hamlet: „De ce să dai naștere unor păcătoși? Du-te la mănăstire!" Eu, ce-i drept, n-o să mă duc la mănăstire; urmașii mei, viitorii mei „păcătoși", vor fi la fel ca mine, adică nervoși, sensibilizați la maximum, incapabili de orice, într-un cuvânt – genii fără portofoliu. Dar – dă-i naibii! În clipa asta nu ei mă interesează, ci Aniela. Am eu oare dreptul să mă căsătoresc cu ea? Am eu dreptul să leg viața asta tânără, proaspătă, plină de credință și încredere, s-o leg de îndoielile mele, de neputința

mea spirituală, de scepticismul meu fără speranță, de felul meu critic de a fi, de nervii mei? Ce poate să iasă de aici? Eu n-am să mai înfloresc lângă ea cu o nouă tinerețe sufletească, nu mă voi regăsi, creierul meu nu se va schimba, nervii n-au să se consolideze – atunci? Să se usuce ea lângă mine? Oare n-o să fie ceva hidos? Pot eu juca oare rolul polipului, care-și suge victima, ca să se hrănească cu sângele ei?

Simt, pur și simplu, cum mi s-a înnegurat mintea. Căci, dacă este așa, atunci de ce m-am lăsat împins până la limita unde mă aflu acum? Ce-am făcut de când am cunoscut-o pe Aniela? Mi-am pus mâinile pe strunele sufletului ei și am dat concerte pentru încântarea mea. Însă, ceea ce este pentru mine sonata *Quasi una fantasia*, pentru ea poate fi *Quasi un dolore.* Da, da! Cânt pe corzile inimii ei de dimineața până seara – și chiar mai mult! – cu toate reproșurile pe care mi le fac în clipa asta, știu foarte bine, că nu mă voi putea abține de a continua, că tot la fel voi cânta și mâine și poimâine, cum am cântat și ieri și alaltăieri, căci mă atrage irezistibil, cum nimic altceva nu mă mai atrage pe lume; o doresc ca femeie, o iubesc! La ce bun să mă mint? Da, o iubesc!

Deci, ce am de făcut? Să bat în retragere? Să fug la Roma? Asta ar însemna s-o decepționez, s-o fac nefericită. Cine știe cât de adânc s-a înrădăcinat sentimentul ăsta în inima ei. Să mă căsătoresc cu ea – ar însemna s-o sacrific pentru mine și s-o nefericesc în alt chip. Iată un cerc vicios! Numai cei din soiul Płoszowski pot nimeri în asemenea situații. Și de data asta e a dracului de slabă consolarea, că la fel ca mine sunt mulți la noi; că e o legiune întreagă cu numele meu. Cât de condamnat este totuși soiul ăsta al nostru! Cum nu ni se aranjează nimic în viață!

De ce n-am întâlnit acum zece ani o fată ca Aniela, când pânzele corăbiei mele nu erau ciuruite ca astăzi?

Dac-ar ști scumpa mea mătușă cum, fără să vrea și cu cele mai bune intenții, m-a făcut să sufăr, s-ar întrista. N-aveam pe cap și-așa destul tragedia ce decurge din sentimentul nimicniciei mele, din negura în care mă zbat – alta acum: a fi sau a nu fi – dar de unde! – și mai rău decât atât!

26 februarie

Ieri am fost iarăși la Varșovia, unde trebuia să mă întâlnesc cu domnul Juliusz Kw., în averea căruia am investit o parte din capitalul moștenit de la mama. Domnul Juliusz Kw. a luat un împrumut de la Societatea de Credite și vrea să-mi plătească suma respectivă.

Dar să ia naiba felul în care se rezolvă treburile în țara asta! Kw. a fost cel care m-a chemat, el a fixat termenul și... l-am așteptat zadarnic toată ziua. O să mă mai cheme încă de cinci ori și tot de atâtea ori n-o să se prezinte. Kw. este un om bogat, vrea și poate să plătească suma în orice clipă. Dar așa se respectă la noi termenele.

Din propriile mele observații am ajuns de mult la concluzia că suntem unul dintre neamurile cele mai ușuratice în relațiile bănești și care nesocotesc cel mai mult termenele. Cu obiceiul meu de a căuta întotdeauna cauzele, m-am gândit de multe ori la fenomenul acesta și iată ce cred. După părerea mea, asta decurge, în mod cert, din îndeletnicirea eminamente agrară a poporului nostru. De negoț se ocupau la noi evreii și n-am luat de la ei exactitatea; agricultorul e silit de multe ori să fie incorect, căci și pământul e nespus de incorect. Nu respectă termenele, deoarece pământul nu le respectă. Astfel, trăsăturile

pământului se transmit acelora care-l cultivă și apoi intră în conformația morală a întregii societăți, transformându-se treptat într-un defect ereditar. Înțelegerea acestui fapt nu are deloc darul să mă înveselească, pentru că a trebuit să fiu o zi întreagă departe de Aniela și, mai mult, mă amenință același lucru peste câteva zile... și nu-i nimic de făcut!

În casa mătușii am găsit cărțile de vizită ale lui Kromicki, una pentru mine, două pentru cele două doamne bătrâne. De teamă să nu-i treacă prin minte să ne viziteze la Płoszów și pentru că n-aveam nimic mai bun de făcut, m-am dus să-i las și eu o carte de vizită. Din nefericire era acasă și a trebuit să stau la el vreo jumătate de oră.

A început prin a promite să ne viziteze la Płoszów, dar eu i-am spus că suntem acolo numai pentru odihnă și că, dintr-o zi în alta, s-ar putea să ne întoarcem la Varșovia. M-a întrebat de mama Anielei și, cu multă precauție, de Aniela. Probabil că voia să mă lase să înțeleg că întreabă cu totul dezinteresat, doar ca între cunoscuți. Dar pe mine întrebarea lui m-a împuns ca un pumnal. Bestia! Cât e de respingător! Se vede treaba că tătarii lui Batu Han, după victoria de la Lignica, și-au făcut de lucru și prin Silezia austriacă de astăzi, căci ochișorii lui mici, ca niște boabe de cafea, nu-s deloc de proveniență sileziană, asta-i sigur.

A fost foarte amabil cu mine, fiindcă-s bogat. N-are nevoie de nimic din partea mea, nu-i dau nimic și n-o să aibă niciodată nici un beneficiu de pe urma averii mele, dar așa-i el, pătruns de respect pentru bogăție, ca orice bancher. Am discutat despre greutățile pe care le-a avut și le mai are încă mama Anielei. Kromicki e de părere că s-ar putea salva mult dacă doamna P. ar fi de acord să vândă moșia.

După părerea lui, încăpățânarea de a o păstra e pur romantică; dacă n-ar avea neajunsuri, ar mai înțelege, dar fiindcă lucrurile stau așa cum stau, în mod inevitabil va ajunge tot acolo, doar „dac-o să-i vină de undeva un capital, atunci se schimbă treaba".

Și, cum e vorbăreț, s-a lansat în discutarea nepriceperii noastre în afaceri. Are impresia că la noi banii zac pe stradă, e suficient doar să te apleci, ca să-i iei. Cel mai bun exemplu este el personal. Tatăl lui, ca toți marii proprietari, avea atâtea datorii, că nu-i mai rămăseseră decât maximum o sută de mii de guldeni – iar astăzi!

– În prezent, dacă-mi reușește afacerea din Turkestan, pot pe urmă să lichidez totul. Evreii și grecii au făcut milioane cu furnizările și-atunci mă întreb: noi de ce nu le-am face? Nu mă dau drept exemplu, dar pun întrebarea. Este loc pentru toți și de aceea pun întrebarea.

Cred că are un anumit spirit comercial, dar, în general, e prost. Că nu suntem descurcăreți în treburile astea – e poveste veche. De asemenea, cred că unii indivizi pot face milioane cu negoțul în străinătate, dar poporul în totalitatea lui trebuie să muncească aici, acasă, nu să caute milioane în Turkestan.

Bine c-a ferit-o Dumnezeu pe Aniela să-și lege viața de omul acesta. Poate c-o fi având anumite calități, dar moralmente e cu totul din altă plămadă. Și dacă văd că Aniela ar putea să nimerească și mai rău decât cu mine, atunci de ce să mai șovăi?

28 februarie

Bătrânele doamne au început să se cam neliniștească, fiindcă treaba nu evoluează chiar așa de repede precum ar fi dorit ele, în special mătușa, care

de felul ei n-are răbdare. Numai liniștea și fericirea care se oglindesc pe fața Anielei atenuează totul și le dă speranță. Ea crede în mine din toată inima, mă privește cu niște ochi în care citesc o încredere nemărginită. A pus atât de mult stăpânire pe gândurile mele, că nu mă mai pot despărți de ea de dimineața până seara. O doresc din ce în ce mai puternic. Nu mai vreau concerte – o vreau pe ea!

4 martie

Am avut astăzi o zi că trebuie să-mi adun toată liniștea și sângele rece ca să pot descrie faptele pe rând și să nu încep cu sfârșitul. Totuși, nu pot să rezist: zarurile au fost aruncate sau sunt ca și aruncate. N-aș fi în stare să descriu nimic dacă n-aș spune mai întâi asta.

Acum pot începe. Pe la amiază, au venit la noi soții Sniatyński. Astăzi se joacă la teatru o nouă piesă de-a lui, așa că seara trebuiau să se înapoieze în oraș. Cu toate că ne simțim bine în pustietatea de la Płoszów, ne-a bucurat mult venirea lor. Aniela e sincer legată de doamna Sniatyńska și cred că simțea nevoia să destăinuiască cuiva tot ce s-a adunat în sufletul ei. Cred că doamna Sniatyńska a înțeles de la început cum stau lucrurile și s-a hotărât să pună umărul, ca să urnească din loc carul nostru. De cum a venit vorba despre singurătatea în care ne-am retras, i-a spus mătușii:

– Ah, ce plăcut și liniștit e aici. Văd că se simte bine și perechea asta de tineri – numai așa... în doi... nu tânjesc deloc după Varșovia.

Și eu și Aniela am înțeles perfect, că nu la vârsta noastră s-a referit doamna Sniatyńska, atunci când a spus „perechea de tineri". De altfel, în timpul prânzului, a mai repetat de vreo zece ori „tânăra pereche"

și „tinerii" – chipurile, vrând să ne contrapună celor două doamne în vârstă. Era însă atâta simpatie pentru noi în privirea doamnei Sniatyńska și atâta feminitate în felul în care trăgea cu urechea la tot ce ne spuneam noi doi și era atât de drăguță în postura asta, încât îi iert cu plăcere binevoitoarea ei ingerință. Am ajuns până acolo, încât mai degrabă mă unge la inimă decât mă enervează unirea insinuantă a numelor noastre.

Aniela, de asemenea, lăsa impresia că ascultă toate astea cu plăcere. În amabilitatea ei față de musafiri, în felul cum se ocupa de ei în timpul mesei, lăsa, într-adevăr, impresia unei tinere gospodine care primește pentru prima dată niște oaspeți dragi în propria ei casă. Mătușii îi creștea inima și tot timpul le-a spus amabilități soților Sniatyński. Am observat în acest timp un lucru nemaipomenit, pe care cu siguranță nu l-aș fi crezut dacă nu l-aș fi văzut cu ochii mei: doamnei Sniatyńska i se înroșesc urechile, când îl laudă cineva pe soțul ei. Să roșești de plăcere pentru o laudă adusă soțului după opt ani de căsnicie... nu!... Oare nu cumva scriind ceva mai înainte despre poloneze am debitat niște prostii capitale?

Prânzul a ieșit excelent. O asemenea pereche, cum sunt prietenii noștri, pot să servească de exemplu pentru încheierea a numeroase alte căsătorii, căci oricine uitându-se la ei își spune: „Ei, dacă-i așa, atunci mă-nsor și eu!" Pentru prima dată am văzut căsnicia nu în cenușiul prozaic al vieții cotidiene, banalizate, o viață ce ascunde mai mult sau mai puțin indiferență, ci într-o lumină veselă.

Probabil că și Aniela vedea viitorul nostru în această lumină; mi-am dat seama de asta după privirile ei radioase.

După prânz, eu am rămas cu Sniatyński în sufragerie, căci știam că el bea cu plăcere un păhărel sau două de coniac la cafea, bătrânele au trecut în salonul de alături, iar Aniela și doamna Sniatyńska s-au dus sus să caute niște albume cu vederi din Wolynia. Am început să-l întreb pe Sniatyński despre noua lui piesă și am constatat că are trac. Discuția a alunecat apoi la vremurile tinereții noastre, când încercam amândoi să ne luăm zborul, având aripile încă prea tinere, fără pene. Sniatyński mi-a vorbit de afirmarea lui treptată, cum adesea se îndoia de sine și cum încă se mai îndoiește uneori, cu toate că, într-o oarecare măsură, se poate considera consacrat.

– Spune-mi, l-am întrebat, ce faci cu gloria ta?

– Cum adică, ce fac cu gloria?

– Păi da, ce faci cu ea, o porți pe cap ca pe o mitră, sau la gât ca pe lâna de aur, sau stă pe biroul tău, sau ai atârnat-o în salon? Întreb ca un om care habar n-are ce-i asta și cam ce poți face cu ea atunci când o ai.

– Presupunând că aș avea-o, pot să-ți spun doar atât: trebuie să fii al dracului de neam prost – moralmente vorbesc – ca să-ți porți gloria pe cap, la gât, s-o pui pe birou, ori s-o atârni în salon. Recunosc că la început îți flatează amorul propriu, dar numai un parvenit spiritual poate să-și umple viața cu această flatare și să țină locul tuturor celorlalte tipuri de fericire. E cu totul altceva convingerea că ceea ce faci e recunoscut și trezește ecou; asta poate aduce mulțumire unui om de stat. Dar ca eu, un particular, să fiu fericit pentru faptul că cineva a spus într-un salon, cu o mină aproximativ tâmpă: „Vă datorăm multe clipe plăcute", sau pentru că atunci când am mâncat ceva greu și am indigestie se trezește câte-un

ziar să scrie imediat: „Împărtășim cu cititorii vestea tristă, că pe renumitul nostru X îl doare burta", așa ceva să mă facă fericit? Pfu! Drept cine mă iei?

– Ascultă, i-am spus, nici eu nu sunt vanitos, dar ai nevoie de o anumită recunoaștere din partea oamenilor. E ceva involuntar. Pe cuvânt, nu-s vanitos și, totuși, îți mărturisesc sincer: atunci când oamenii văd în mine anumite calități și vorbesc despre ele, când regretă nerealizarea lor, cu toate că atunci nimicnicia mea îmi apare și mai clar în fața ochilor, totuși mă flatează oarecum, îmi produce o plăcere – deși amară – totuși plăcere.

– Pentru că-ți pare rău de tine însuți și, de altfel, ai dreptate. Dar nu trebuie să înțelegi pe dos cele spuse de mine. Nici eu n-am încercat să dovedesc că cineva s-ar bucura dac-ar fi numit bou.

– Dar respectul pe care-l obții prin glorie?

Sniatyński, care e de felul lui foarte vioi și-n timpul discuției are obiceiul să umble prin cameră și să se așeze pe toate scaunele, mesele, s-a așezat de data asta pe pervazul ferestrei și mi-a răspuns astfel:

– Respectul? Te înșeli, dragul meu. Noi suntem un popor ciudat. La noi domnește o invidie pur republicană. Eu scriu comedii, adică lucrez pentru teatru. Bun! Am dobândit un anumit renume – și mai bine! Dar cine crezi tu că mă invidiază pentru comediile și renumele ăsta? Un alt dramaturg? Nu! Mă invidiază un inginer, un funcționar de la bancă, un profesor, un medic, un agent feroviar, într-un cuvânt, oameni care și așa n-ar scrie niciodată o comedie. Aceștia toți, în relațiile cu tine, încearcă să-ți arate că nu prețuiești prea mult în ochii lor, iar în spate te disprețuiesc de-a dreptul, îți diminuează în mod intenționat meritele, ca să poată ei apărea mai mari în ochii semenilor. Dacă cineva și-a

comandat o haină la același croitor cu mine, cu prima ocazie va spune disprețuitor: „Cine?? Sniatyński? Mare lucru! Se îmbracă la Pacykiewicz ca și mine!" Iată cum e la noi, iată ce aduce gloria după sine!

– Totuși, trebuie să aibă ea și părțile ei bune, de vreme ce oamenii își frâng gâtul pentru ea și din cauza ei.

Sniatyński a meditat puțin și a răspuns cu seriozitate:

– În viața particulară gloria are meritul că poți face din ea un scăunel pe care să-l pui la picioarele femeii iubite.

– Vei dobândi o nouă glorie prin acest aforism.

Sniatyński s-a aruncat asupra mea cu impetuozitate.

– Păi da, da! Vârâ-ți toți laurii într-o tășcuță, du-te la făptura iubită și spune-i: iată, am cucerit lucrul pentru care își frâng oamenii gâtul, pe care-l consideră drept suprema fericire și-l prețuiesc la egal cu bogăția, l-am cucerit și-l pun în mâinile tale. Dac-ai să faci asta, atunci vei fi iubit toată viața. Înțelegi? Ai vrut să știi la ce-i bună gloria, iată, ți-am spus!

Venirea soției lui și a Anielei i-a întrerupt tirada lui Sniatyński. Se duceau în seră.

Și, totuși, în această doamnă Sniatyńska mocnește un drăcușor! A venit, chipurile, să-i ceară soțului ei permisiunea, iar când acesta i-a dat voie, spunându-i numai să se îmbrace bine, ea s-a întors spre mine și m-a întrebat, cu o mină de pisică:

– Și dumneata îi dai voie Anielei?

Că Aniela s-a înroșit până peste urechi, asta-i natural, dar că eu, care-s trecut prin ciur și prin dârmon, ascuțit ca un brici pe cele mai diferite curele ale vieții de societate, m-am simțit încurcat în prima

clipă, asta nu mi-o pot ierta. Totuși, arborând o mină curajoasă, m-am dus la Aniela, i-am luat mâna și, ridicând-o la buze, am rostit:

– Aici la Płoszów, Aniela e cea care poruncește și eu sunt primul gata să mă supun poruncilor ei.

Aveam chef să merg și eu cu Sniatyński în seră, dar m-am abținut. Simțeam nevoia să vorbesc cu el despre Aniela, despre viitoarea mea căsătorie și știam că el va ajunge în cele din urmă și la subiectul acesta. I-am înlesnit introducerea, întrebându-l imediat după ieșirea doamnelor:

– Mai crezi încă imperturbabil în dogmele tale de viață?

– Mai mult decât oricând, sau poate că tot la fel. Nu există un cuvânt mai tocit decât iubirea, de aceea e și neplăcut să-l mai repeți, dar ție, între patru ochi, am să-ți spun: dragostea în sens general și dragostea în sens particular – iată dogmele mele de viață, așa că jos cu critica! Filosofia mea constă în a nu filosofa pe tema asta – și să mă ia naiba dacă mă consider mai prost decât alții din această cauză! Prin dragoste viața merită trăită, fără ea nu valorează nici cât o ceapă degerată.

– Să vorbim despre iubire în sens particular, sau mai bine să înlocuim această expresie prin cuvântul „femeie".

– Bine, s-o înlocuim. Bine: femeia!

– Dragul meu, nu vezi pe ce postament nespus de fragil îți bazezi fericirea personală?

– Tot atât de fragil cât e și viața, nu mai mult.

Dar eu nu mă gândeam la despărțirile, la prăpăstiile pe care le poate aduce moartea și i-am spus lui Sniatyński:

– Fii rezonabil, nu generaliza fericirea ta personală. Tu ai nimerit bine, dar se poate să nimerești și rău.

Sniatyński însă nu voia să audă despre asta. După părerea lui, din o sută de cazuri, în nouăzeci se nimerește bine. E convins că femeile sunt mai bune, mai pure, mai nobile decât noi.

– Noi suntem niște pușlamale în comparație cu ele! striga el gesticulând și fluturându-și freza blondă. Pur și simplu niște pușlamale! Asta ți-o spun eu, care observ viața și știu s-o observ, fie și pentru faptul că sunt autor de comedii.

Zicând acestea, se așeză călare pe un scaun și atacându-mă cu speteaza, continuă cu același elan:

– Există – cum spune Dumas – maimuțe din țara numită Nod, care nu se știu înfrâna, dar tu de-aia ai ochi, ca să nu iei o maimuță din Nod; în genere, însă, femeia nu-și înșală bărbatul și nu-l trădează, dacă el singur nu-i acela care să-i strice sau să-i calce inima în picioare, dacă n-o dezgustă ori n-o respinge prin micimea lui, prin egoismul lui, prin îngustimea vederilor, prin natura lui meschină și mizerabilă. Deci, trebuie să iubești. Ca ea să nu se simtă numai femela ta, ci făptura cea mai scumpă pentru tine, copilul tău, prietenul tău; poart-o la sân, ca să-i fie cald, și atunci poți fi sigur de ea, atunci, cu fiecare an care trece, se va lipi tot mai mult de tine, până când o să vă lipiți de tot, ca gemenii siamezi. Dacă nu-i dai toate astea, o strici, o dezgusti prin nimicnicia ta – și se îndepărtează. Te va părăsi de îndată ce mâini mai nobile se vor întinde spre ea, căci trebuie s-o facă, are nevoie de căldură și de considerație ca de aerul pe care-l respiră.

Și atât mă apăsa cu speteaza scaunului, c-am fost nevoit să mă retrag; în felul acesta am ajuns până

la fereastră. S-a ridicat brusc de pe scaun și a continuat:

– Cât sunteți de orbi! În seceta socială care domnește acum, în lipsa aceasta generală de fericire prin care se caracterizează secolul nostru, în lipsa aceasta de certitudine și speranță, să nu-ți creezi nici măcar această fericire, o bază cât de cât! Să îngheți în forum și nici acasă să nu aprinzi focul? Mai departe de atât nu poate fi împinsă prostia! Eu îți spun în față: însoară-te!...

Mi-o arătă pe Aniela, care tocmai se întorcea cu soția lui de la oranjerie.

– Iată unde-i fericirea ta! Înoată prin zăpadă cu pâslarii. Îți repet: însoară-te! Ia-o, că-i aur curat, carate, înțelegi? Tu n-ai un domiciliu stabil, nu din punct de vedere fizic, ci intelectual, moral. N-ai un sprijin, n-ai liniște – ea are să-ți dea toate astea. Dar ai grijă, nu filosofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacitățile tale, în cei treizeci și cinci de ani de viață!

Nu putea să-mi spună nimic mai bun, mai valoros, mai în concordanță cu dorințele mele, așa că i-am întins mâna și i-am zis:

– Nu, n-am să fac prea multă filosofie cu ea, căci o iubesc.

Ne-am îmbrățișat ca niște prieteni buni.

În clipa aceea au intrat doamnele în sufragerie. Văzând îmbrățișarea noastră, Sniatyńska nu s-a putut abține:

– Când am ieșit, spuse ea, am constatat că discutați în contradictoriu, dar văd că totul s-a terminat cu bine. Pot să știu și eu despre ce era vorba?

– Despre femei, doamnă, am răspuns.

– Și rezultatul?

– După cum vezi: o îmbrățișare, iar urmarea va veni în curând.

Între timp, trăsese la scară sania lor. Ziua era scurtă; se însera de-acum și trebuiau să se întoarcă la Varșovia; dar, pentru că vremea era frumoasă și zăpada pe alee bătătorită ca-n palmă, am hotărât cu Aniela să-i conducem până la drum.

Așa am și făcut. După ce ne-am luat rămas-bun de la această încântătoare pereche, ne-am întors acasă. Se lăsase înserarea, dar cum aveam lumina amurgului în față, vedeam perfect chipul Anielei. Era emoționată. Bănuiam că vorbise deschis cu doamna Sniatyńska, ori poate spera ca acum să-i spun cuvântul acela mult așteptat. Și mie îmi stătea pe buze, dar ce ciudat! Eu, care credeam că mă stăpânesc mai bine ca oricine în problemele sentimentale, eu, care mă consideram un artist al concertului amoros, eu, care la orele de „antrenament", dacă nu cu suficientă îndemânare, cel puțin cu total sânge rece, param cele mai măiestre lovituri, eram acum emoționat ca un student. Ce diferență între ce simțisem odată și ce simțeam acum! Mă temeam că n-au să mi se lege cuvintele – și tăceam.

În tăcerea asta ne-am îndreptat spre verandă. I-am dat mâna, căci zăpada era alunecoasă pe urmele săniilor și, când s-a sprijinit de brațul meu, am simțit încă o dată cât de mult o doresc. După o clipă, sentimentul acesta s-a transformat într-un fior care mi-a străbătut tot trupul, ca niște scântei.

Am intrat în vestibul.

Nu era nimeni acolo, nici măcar luminile nu fuseseră aprinse, numai prin ușița sobei sclipeau flăcările. Pe întuneric, continuând să tac, am scos haina de blană a Anielei și când, deodată, de sub haină a adiat spre mine căldura trupului ei, am

îmbrățișat-o și, trăgând-o spre mine, am atins cu buzele fruntea ei.

Toate astea s-au petrecut aproape fără să-mi dau seama ce fac. Aniela probabil că încremenise, căci n-a opus nici o rezistență. Totuși, s-a desprins aproape imediat din brațele mele. Pe coridor se auzeau pașii servitorului, care venea cu lumina. Ea a fugit sus, în camera ei, în timp ce eu, tulburat de-a binelea, am intrat în sufragerie.

Orice bărbat cu inițiativă a avut asemenea momente în viață, le-am avut și eu, dar, de regulă, eram complet liniștit și-mi păstram intactă stăpânirea de sine. Acum, însă, impresiile și gândurile îmi treceau vârtej prin minte, ca gonite de viscol. Din fericire, sufrageria era pustie; mătușa și mama Anielei erau tot în salonașul de alături.

Am intrat și eu acolo, dar gândurile-mi erau cu totul aiurea, că doar cu greu înțelegeam ce-mi spun bătrânele. M-a cuprins neliniștea. Mi-o închipuiam pe Aniela, în camera ei, cum își strânge tâmplele între palme, mă străduiam să ghicesc, să înțeleg ce se petrecea în clipa asta în inima și-n mintea ei.

Dar Aniela a apărut curând. Am răsuflat ușurat, căci, nu știu de ce, credeam că n-o să mai coboare toată seara. Era foarte îmbujorată și ochii îi luceau ca de febră. Probabil că încercase să-și acopere cu pudră roșeața obrajilor, căci îi rămăsese o dungă mai proeminentă pe tâmpla stângă. Apariția ei m-a emoționat. Simțeam c-o iubesc mult de tot.

Luând un lucru de mână, se așeză pe un taburet, cu capul plecat, dar am observat că respiră repede și, de câteva ori, i-am surprins priviri fugare, întrebătoare, pline de neliniște.

Voind să-i risipesc această stare, am intervenit în discuția bătrânelor, care vorbeau despre soții Sniatyński, și am zis:

– Sniatyński mi-a reproșat astăzi că-s un adevărat Hamlet, pentru că prea filosofez asupra fiecărui lucru, dar am să-i dovedesc că nu-i așa – și nu mai departe decât mâine.

Am pronunțat destul de apăsat cuvântul „mâine" și am constatat că Aniela a înțeles perfect. Doar mătușa, fără să bănuiască nimic, m-a întrebat:

– Înseamnă că vă vedeți și mâine?

– Ar trebui să vedem piesa lui. Dacă Aniela-i de acord, poate ne ducem mâine.

Scumpa de ea, a ridicat spre mine o privire emoționată, plină de încredere și mi-a răspuns cu nespusă dulceață:

– Eu sunt bucuroasă de acord cu orice!

A fost un moment când am vrut să pun capăt pe loc acestei situații și poate c-ar fi trebuit s-o fac, dar, fiindcă apucasem să spun „mâine", m-am abținut.

Am sentimentul omului care-și astupă urechile, ochii și nasul, ca să sară într-o apă adâncă.

Dar sunt convins că în acest adânc voi găsi perla adevărată.

Roma, Casa Osoria, 6 martie

De ieri sunt la Roma. Tata nu-i chiar așa de bolnav cum m-am temut. I-a paralizat jumătatea stângă a corpului, dar doctorii mă liniștesc, spunându-mi că inima nu-i amenințată de paralizie și că va mai putea trăi mulți ani în starea asta.

7 martie

Aniela a rămas, deci, în nesiguranță, așteptare, disperare. Dar nu puteam proceda altfel. A doua zi

după vizita soților Sniatyński la Płoszów, deci în ziua în care mă hotărâsem să cer mâna Anielei, am primit o scrisoare de la Roma, de la tata, care mă anunța de boala lui. „Grăbește-te, dragă băiete", scria tata, „căci aș vrea să te mai îmbrățișez odată, înainte de moarte și simt că a venit luntrea după mine." Bine-înțeles, după asemenea cuvinte, am plecat imediat, cu primul tren și nu m-am oprit până la Roma. Plecând, mă și gândeam că n-o să-l mai apuc în viață. În zadar încerca mătușa să mă liniștească, spunând că dac-ar fi fost un pericol atât de mare, tata ar fi trimis ori ar fi poruncit să se trimită o telegramă, în loc de scrisoare. Eu îl știu pe tata cu ciudățeniile lui, printre care și oroarea de telegraf. De altfel, mătușa se prefăcea doar că e liniștită, însă, de fapt, era și ea la fel de speriată ca mine.

Plecând în grabă, îngrijorat, sub amenințarea morții tatii, nu puteam și nu voiam să mă apuc să cer mâna Anielei. Ar fi fost împotriva firii și cinic din partea mea să șoptesc vorbe tandre, fără să știu dacă tocmai în clipa aceea tata nu-și dă ultima suflare. Au înțeles cu toții lucrul acesta și, în primul rând, a înțeles Aniela. La plecare i-am spus: „Am să-ți scriu de la Roma" – la care ea mi-a răspuns: „Mai întâi să-ți dea Dumnezeu liniște!" Are o încredere totală în mine. Pe drept ori pe nedrept, am opinia unui om ușuratic față de femei și nu se poate să nu fi ajuns și la urechile Anielei; dar poate tocmai de aceea ființa asta dragă îmi arată cu atât mai multă încredere. Bănuiesc și înțeleg ce gândește și ce crede ea. Aproape că aud cum îmi vorbește sufletul ei curat: „Ai fost nedreptățit. Tu nu ești ușuratic, iar cele care te acuză de asta o fac numai pentru că n-au știut să te iubească nici atât de cinstit, nici atât de profund, cum te iubesc eu." Și are dreptate. Poate că sunt cam

vijelios de felul meu, dar e neîndoielnic că, la formarea acestui fel al meu de a fi, a contribuit vidul din jur și ariditatea sentimentelor de care m-am izbit. Asta ar fi putut să-mi întineze și să-mi usuce de tot inima și, dacă s-ar fi întâmplat așa, atunci o făptură ca Aniela ar fi plătit pentru păcatele altora. Cred însă că mai există salvare pentru mine și că binecuvântatul doctor nu sosește prea târziu. De altfel, cine știe dacă este vreodată prea târziu și dacă un suflet cinstit și curat de femeie n-are oricând darul să scoale din morți.

De asemenea, s-ar putea ca inima bărbatului să aibă mai multă putere de a renaște. Există o poveste cu trandafirul din Ierihon, care, chiar atunci când era uscat de tot, dacă-l atingea o picătură de ploaie, reînvia imediat și dădea frunze noi. Am observat că natura bărbatului are în genere mai multă elasticitate decât a femeii. Bărbatul se afundă adesea într-un dezmăț atât de infam, încât chiar și jumătate din otrava asta ar acoperi de lepră o dată pentru totdeauna sufletul femeii; fiul lui Adam însă nu numai că știe să se scuture de microbi, nu numai că-și redobândește cu ușurință sănătatea morală și prospețimea, dar chiar și puritatea sufletească. La fel e și în privința sentimentelor. Am cunoscut femei cu sufletul otrăvit în asemenea măsură că pierduseră cu totul capacitatea de a iubi și chiar de a respecta ceva ori pe cineva. Bărbați în starea asta n-am cunoscut. E cert – iubirea ne redă puritatea.

Asemenea cuvinte pot părea cam ciudate la un sceptic ca mine, dar, în primul rând, eu n-am mai multă încredere în îndoielile mele decât în tot felul de afirmații, certitudini și devize care slujesc drept fundament în viața majorității oamenilor. În orice clipă sunt gata să cred că îndoielile mele pot fi la fel

de departe de esența lucrurilor, ca și acele certitudini. În al doilea rând, ceea ce scriu, scriu sub influența sentimentului pe care-l nutresc pentru Aniela și poate că ea nici nu-și dă seama ce înțeleaptă a fost alegând calea încrederii nemărginite. Prin asta mă cucerește și mă leagă de ea. În sfârșit, indiferent dacă scriu despre dragoste, ori despre oricare alt element al vieții, spun și scriu întotdeauna ceea ce mi se pare corect în momentul acela. Care va fi părerea mea peste o zi – nu știu. Ah, dac-aș ști că vreuna dintre concepțiile mele de azi, dintre convingerile ori principiile mele nu va fi răsturnată mâine sau poimâine de adierea scepticismului, m-aș agăța de ea cu amândouă mâinile și-aș face din ea dogma mea și aș naviga, ca Sniatyński, cu toate pânzele umflate, în lumină, în loc să bâjbâi în întuneric și-n pustiu.

Nu vreau însă să revin la tragedia mea lăuntrică. În privința iubirii în general, fiind sceptic față de viață și de toate manifestările ei, pot și în legătură cu dragostea să rostesc *vanitas vanitatum* al lui Solomon, dar ar trebui să fiu complet orb ca să nu observ că dintre toate elementele vieții acesta-i cel mai puternic, atât de atotputernic, încât ori de câte ori mă gândesc la asta, de câte ori cuprind cu privirea marea vieții universale, de atâtea ori rămân înmărmurit și plin de admirație în fața acestei puteri absolute. Doar astea-s lucruri știute și răsștiute, ca răsăritul soarelui, ca fluxul și refluxul oceanelor – și, totuși, uluitoare de fiecare dată. După Empedocles, care a ghicit că Eros a scos lumea din haos, metafizica n-a mai făcut nici un pas mai departe. Numai moartea e o forță la fel de absolută, dar în lupta de veacuri dintre aceste două puteri, dragostea este cea care ia moartea de gât, îi pune genunchiul în piept, o bate ziua și noaptea, o învinge în fiecare primăvară, o urmărește pas cu pas și-n fiecare groapă pe care aceasta o sapă,

dragostea aruncă sămânța unei vieți noi. Ocupați cu treburile cotidiene, oamenii uită sau nu vor să țină minte că slujesc numai și în exclusivitate iubirii. E ciudat când te gândești că soldatul, cancelarul statului, țăranul, negustorul, bancherul, toți în eforturile lor, care în aparență n-au nimic comun cu dragostea, în fond nu slujesc decât acelui principiu și nu împlinesc decât legea aceea nescrisă, în baza căreia brațele bărbatului se întind după femeie. Ce paradox nebunesc i s-ar fi părut unuia ca Bismarck, dacă i-ar fi spus cineva că țelul final – și unicul, de altfel – al tuturor operațiunilor sale este ca buzele lui Herman să le sărute pe ale Doroteei! Și mie mi se pare, în clipa asta, că am scris ceva paradoxal și totuși... totuși Bismarck acționează în numele propășirii neamului german, dar neamul nu poate crește altfel, decât prin Herman și Doroteea. Ce altceva face Bismarck, decât să asigure prin politică ori baionetă condițiile în care Herman și Doroteea să se poată iubi în pace, să se unească și să crească noi generații?

În timpul universității am citit o poezie arăbească, în care dragostea era comparată cu cleștii iadului. Am uitat numele poetului, dar ideea mi-a rămas în minte. Realmente te cuprinde amețeala când te gândești la forța asta. În fond, toate manifestările vieții sunt doar forme diferite ale aceluiași principiu eleatic: ἕ καὶ ἂν[1]. Într-adevăr, numai ea singură există, domină, rezistă, concentrează, menține, creează.

10 martie

Astăzi, am rupt trei sau patru scrisori către Aniela. După-amiază m-am dus în laboratorul tatii să-i vorbesc despre intențiile mătușii. L-am găsit cercetând

[1] „Ea e totul" (în limba greacă, în original)

cu lupa niște polichnioane pline încă de pământ, pe care le primise din Peloponez. În paranteză fie spus, arăta grozav în camera asta ca un muzeu, luminată de ferestre albe și colorate, plină de vestigii etrusce, fragmente de statui și de tot felul de mărturii ale civilizației grecești și romane. Astfel încadrată, fața lui mi-a apărut întru totul asemănătoare cu fața divinului Platon sau a altui înțelept grec. În clipa când am intrat și-a întrerupt lucrul, m-a ascultat cu atenție, după care m-a întrebat:

– Șovăi?

– Nu șovăi, dar mă gândesc – și aș vrea să știu de ce doresc acest lucru.

– Atunci, ascultă la mine: și eu am fost un om, căruia – nu mai puțin decât ție – îi plăcea să se analizeze pe sine însuși și toate fenomenele vieții. Dar, când am cunoscut-o pe mama ta, am pierdut brusc deprinderea asta. Știam doar atât: că vreau s-o am și nu mă mai interesa nimic altceva.

– Deci?

– Deci, dacă și tu dorești la fel de puternic, atunci însoară-te. Sau, nu așa. Dacă dorești la fel de puternic, atunci ai să te însori fără sfatul ori ajutorul nimănui și vei fi la fel de fericit cum am fost și eu, până la moartea mamei tale.

Am tăcut o clipă amândoi. Dac-aș voi să aplic strict cuvintele tatii la situația mea, atunci n-aș găsi nici o alinare. Neîndoielnic o iubesc pe Aniela, însă n-am ajuns până acolo încât dragostea să-mi anuleze orice reflecție. Poate că nu-i un semn rău. Pur și simplu, generația din care fac eu parte a mai înaintat cu un pas în privința conștiinței de sine. Port în mine două ființe: actorul și spectatorul. Adeseori spectatorul nu-i mulțumit de actor, însă, de data asta, e o înțelegere deplină între cei doi.

Tata a fost primul care a rupt tăcerea.

– Spune-mi, cum arată?

Deoarece descrierea este modul cel mai neîndemânatic de a zugrăvi portrete, i-am adus tatii o fotografie mare și realmente foarte bună a Anielei, pe care acesta a început s-o analizeze cu nespusă curiozitate.

Cu tot atâta curiozitate îl priveam și eu, căci se trezise, deodată, în el artistul și, totodată, rafinatul cunoscător și marele amator de altădată al frumuseții feminine, *Leon l'Invincible*. Sprijinind fotografia de mâneca bietei lui mâini stângi, pe jumătate moartă acum, apucă lupa cu dreapta și, ba apropiind-o, ba îndepărtând-o, începu să vorbească:

– Dacă n-ar fi anumite detalii, am putea-o considera o față *à la* Ary Scheffer[1]... Arată splendid cu lacrimi în ochi... Sunt oameni cărora nu le place la femei expresia îngerească, dar, după mine, să înveți un înger cum să fie femeie – e o culme a victoriei... E foarte frumoasă și foarte deosebită... *Enfin, tout ce qu'il y a de plus beau au monde – c'est la femme!*[2]

Începu din nou să manevreze lupa, după care adăugă:

– Apreciind după față și mai ales după fotografie, poți oricând să te înșeli, dar eu am un pic de experiență. După mine, ar trebui să fie o fire foarte loială. Așa mi se pare... Tipul acesta de femei adoră propria lor puritate... Să-ți dea Dumnezeu fericire, băiatul meu, căci îmi place tare mult Aniela ta... M-am temut întotdeauna să nu te însori cu vreo străină – e bine c-ai ales-o pe Aniela!...

---

[1] Ary Scheffer, pictor francez (1795–1858)

[2] „În sfârșit, tot ce-i mai frumos pe lume – e femeia!" (în limba franceză, în original)

M-am apropiat, iar el m-a apucat cu mâna dreaptă pe după gât, m-a îmbrățișat și mi-a spus:

– Ce n-aș da s-o pot astfel îmbrățișa și pe nora mea!

L-am asigurat că asta se va întâmpla curând. I-am vorbit despre intenția mea de a le aduce la Roma pe mătușa, pe Aniela și pe mama ei. După ce voi cere mâna Anielei în scris, voi putea să le rog să vină și cu siguranță c-au să fie de acord, având în vedere starea tatii. În cazul acesta, cununia ar avea loc la Roma – și foarte curând.

Tatii i-a plăcut nespus planul acesta, căci oamenilor bătrâni și bolnavi le place să vadă multă viață și mișcare în jurul lor. Știam, de asemenea, că Aniela va fi fericită de această întorsătură a lucrurilor, așa că și hotărârea mea creștea cu fiecare clipă. Într-o săptămână s-ar putea realiza toate astea. Eram conștient că energia necesară și fermitatea pentru o asemenea hotărâre sunt cam protivnice naturii mele, dar tocmai gândul că mă decid la așa ceva, în ciuda firii mele, îmi făcea plăcere. În plus, ca om cu fantezie, mă și vedeam arătându-i Anielei Roma. Numai cei care locuiesc aici înțeleg ce plăcere e să-i arăți cuiva monumentele acestui oraș, darămite să i le arăți femeii iubite!

Discuția noastră a fost întreruptă de venirea soților Davis, care-l vizitează zilnic pe tata. El este un evreu din Anglia, iar ea o italiancă, aristocrată, căsătorită pentru bani. Davis însuși e o ruină, care a profitat de viață într-un chip ce depășea cu mult forțele lui de la natură reduse. Acum e bolnav, în pericol de a i se descompune creierul, a ajuns indiferent la tot ce se petrece în lume, într-un cuvânt, e unul dintre exponatele pe care le poți vedea în clinicile de hidroterapie. Ea arată ca Juno: are sprâncenele

îmbinate și forme de statuie greacă. Nu-mi place, pentru că e ca turnul din Pisa: tot timpul se înclină și nu cade niciodată. Acum un an am făcut unele tentative, la care a răspuns cochetând foarte, dar a rămas fără nici un rezultat de ambele părți. Tata are o neobișnuită slăbiciune pentru ea. L-am bănuit chiar c-ar iubi-o. În orice caz, apariția ei îl încântă în calitatea lui de artist și gânditor, căci este, într-adevăr, foarte frumoasă și neobișnuit de inteligentă. Poartă amândoi dispute interminabile, pe care tata le numește *causeries romaines*, și e mereu încântat de ele, poate și pentru faptul că a dezbate chestiuni de viață cu o femeie frumoasă i se pare ceva pur italienesc, poetic, demn de vremea Renașterii. Eu nu iau parte decât arareori la discuții, căci nu cred în sinceritatea doamnei Davis. Am impresia că inteligența asta a ei, realmente ieșită din comun, este o inteligență a creierului, nu a sufletului, că, de fapt, nu-i pasă de nimic în afară de propria-i frumusețe și comoditate. Am întâlnit de multe ori aici femei care par a fi pline de aspirații, dar care, de fapt, tratează filosofia, religia, arta, literatura, ca pe niște ustensile de toaletă. Se gătesc cu ele din când în când, considerând că le stă bine. Presupun că tot așa se împodobește și doamna Davis uneori cu problemele vitale ale Greciei sau ale Romei antice, alteori cu *Divina comedie*. Renașterea, istoria bisericilor, galeriile Borghesilor sau ale Colonnilor și alte teme asemănătoare. Știu că formațiile spirituale puternice se autoconstituie în epicentrul lumii, dar la femei, cărora nu le pasă decât de lucrurile mărunte, ăsta-i un fel de egoism banal și caraghios.

M-am întrebat: de unde prietenia asta sau, mai bine zis, afecțiunea asta a doamnei Davis față de tatăl meu – și cred c-am găsit răspunsul. Tata, cu

splendidul său cap de patrician filosof și cu maniere ce amintesc secolul al XVIII-lea, este pentru ea un fel de *objet d'art*, ba mai mult, este o excelentă și inteligentă oglindă, în care doamna Davis își poate admira din plin inteligența și frumusețea. În plus, îi este recunoscătoare pentru faptul că n-o privește critic și că ține mult la ea. Poate că pe fondul acesta s-a dezvoltat și în ea un pic de atașament față de el sau, cel puțin, i-a devenit util. În afară de asta, doamna Davis are faima unei curtezane, dar venind zilnic la tata poate implicit spune lumii: „Nu-i adevărat, căci iată, bătrânul ăsta are șaptezeci de ani, nimeni nu mă poate bănui c-aș dori să-l cuceresc și totuși nutresc pentru el sentimente mai mari decât pentru oricine altcineva." Și, în sfârșit, ea provine, ce-i drept, dintr-o veche familie italiană, dar domnul Davis, în ciuda averii sale uriașe, nu-i decât domnul Davis, așa că prietenia cu tata le consolidează poziția în sferele înalte.

A fost o vreme când mă întrebam: nu cumva eu sunt – fie și parțial – motivul acestor vizite zilnice? Cine știe? În orice caz, pe femeia asta n-o atrag calitățile mele și cu atât mai puțin sentimentele. Însă știe c-o privesc cu scepticism și asta o roade. Poate chiar că mă urăște și c-ar fi bucuroasă dacă m-ar vedea îngenuncheat la picioarele ei. Și nu zic nu, aș face-o, căci, în fond, este un splendid exemplar al speciei umane, aș face-o fie și numai pentru sprâncenele ei îmbinate și brațele demne de Juno – dar nu cu prețul pe care-l vrea ea.

Imediat după sosirea soților Davis, tata a început o discuție filosofică și – trecând de la o chestiune la alta – a ajuns la analiza sentimentelor omenești. Doamna Davis a emis câteva observații nespus de bine întemeiate. Ne-am mutat din laborator pe

terasa care dă spre grădină. Nu-i decât 10 martie și aici s-a declanșat cu toată tăria o primăvară năvalnică. Anul acesta totul e timpuriu: ziua e toridă, magnoliile sunt acoperite cu puzderie de flori ca de zăpadă, nopțile sunt calde ca-n iulie. Cu totul altă lume decât la Płoszów! Respir cu tot pieptul. Pe terasă, în lumina lunii pline, doamna Davis era frumoasă ca un vis grecesc. O vedeam că e sub impresia acestei splendide nopți romane, de nedescris. Vocea îi devenise mai dulce și mai șoptită decât de obicei. Poate că și acum, la fel ca întotdeauna, nu se gândea decât la sine și nu simțea noaptea decât tot ca pe ceva cu care să se împodobească, poate că se îmbrăca cu luna, liniștea și parfumul magnoliei precum cu un șal, o pălărie etc. Dar, oricum, îi ședea nespus de bine cu găteala asta. Dacă n-ar fi faptul că mi-e inima plină de Aniela, aș cădea sub influența imaginii acesteia. În plus, spunea niște lucruri care nici măcar nu trec prin mintea majorității bărbaților.

De câte ori se desfășoară aceste *causeries romaines* am senzația că tata, eu, una ca doamna Davis, că, în sfârșit, noi toți cei care aparținem unei anumite sfere sociale, nu trăim cu adevărat viața reală. În afara noastră se petrec anumite lucruri, se întâmplă câte ceva, este lupta crâncenă pentru existență, pentru o bucată de pâine, viața reală, plină de muncă de furnică, de nevoi animalice, gusturi, patimi, eforturi zilnice – viața palpabilă, plină de zgomot, vuind și frământându-se ca marea; noi stăm parcă veșnic pe niște terase ca asta, discutând despre artă, literatură, iubire, femei, străini de viață, departe de ea, anulând cele șase zile lucrătoare ale săptămânii. Fără să ne dăm seama, avem gusturi, nervi și suflete bune pentru zilele de sărbătoare. Cufundați într-un diletantism comod ca într-o baie călduță, trăim pe jumătate

în vis, pe jumătate în realitate. Consumând încetul cu încetul avutul moștenit și rezerva de forță musculară și nervoasă cu care am fost înzestrați, pierdem treptat terenul de sub picioare. Suntem ca puful de păpădie dus de vânt. De cum ne așezăm undeva, viața reală ne respinge și cedăm, plecând mai departe, căci nu ne simțim în stare să opunem rezistență.

Când mă gândesc la asta, mă izbesc miile de contradicții care sunt în noi. Ne considerăm culmea civilizației, treapta cea mai de sus, dar am pierdut total încrederea în noi. Doar cei mai proști din sfera asta mai cred încă în rațiunea existenței noastre. Căutăm instinctiv în viață numai părțile festive, plăcerile și fericirea, deși nu credem nici în fericire. Pesimismul nostru e ușor și subțire ca fumul de havană, dar, cu toate astea, ne întunecă orizontul. Înconjurați de aceste perdele de fum ne creăm o lume aparte, ruptă de universul uriaș al vieții, închisă în sine, nițel cam goală și somnolentă.

Și, dac-ar fi vorba numai de așa-numita aristocrație de neam sau financiară, fenomenul n-ar avea prea mare importanță. Dar din lumea asta ruptă de viață fac parte mai mult sau mai puțin toți oamenii cu o cultură superioară, oamenii de știință, literatură și artă. S-a petrecut ceva care a determinat ca toți aceștia să nu-și aibă rădăcinile în însuși aluatul vieții, ci să se rupă de el, să se îndepărteze și să-și creeze cercuri aparte, din care cauză ei se ofilesc în claustrare și nici nu influențează cu nimic în sensul micșorării întunericului din păturile de jos.

Nu vorbesc ca un reformator, căci n-am suficientă putere pentru așa ceva. În fond, ce-mi pasă mie de toate astea? Probabil că așa trebuie să fie. Dar uneori am sentimentul neclar că un pericol imens paște întreaga cultură. Valul care ne va rade de pe suprafața

pământului va fi mai radical decât cel care a răsturnat lumea perucilor pudrate și a jabourilor. Deși cred că și aceia, pierind, gândeau că odată cu ei piere întreaga civilizație.

Până una alta, e plăcut să stai uneori pe terasă, într-o noapte caldă, cu lună, și să discuți cu voce scăzută despre artă, literatură, dragoste și femei, privind în timpul ăsta un profil divin de femeie, scăldat în lumină argintie, ca acela al doamnei Davis.

10 martie

Munții, stâncile și turnurile, pe măsură ce te îndepărtezi de ele, se învăluie într-o ceață albăstrie. Am observat că există un gen de asemenea ceață psihică ce înconjoară la fel persoanele de care suntem departe. Moartea nu-i nimic altceva decât îndepărtare, însă atât de imensă, încât chiar și cele mai iubite ființe cufundate în ea își pierd treptat caracterul real și se transformă doar în niște umbre albăstrii, dragi inimilor noastre. Lucrul acesta l-a înțeles geniul elin, populând Câmpia Elizee cu mulțime de umbre. Totuși, n-aș vrea să fac exces cu asemenea comparații, de vreme ce am de gând să scriu despre Aniela. Sunt absolut sigur că sentimentele mele față de ea nu s-au micșorat și totuși îmi apare ca o umbră albăstrie, nu reală, așa cum era la Płoszów. Nu o mai percep în mod senzitiv. În comparație cu sentimentul pe care-l nutream pentru ea la Płoszów, acum parcă o iubesc sufletește mai mult, dar o doresc mai puțin ca femeie. Asta o fi bine sau rău? Pe de o parte e mai bine, căci o femeie dorită ar putea fi oricare, chiar și doamna Davis; pe de altă parte, nu știu dacă acesta nu-i unul dintre motivele pentru care nu i-am scris încă Anielei. Fără îndoială, profilul doamnei Davis, de a cărui imagine nu mă pot elibera, este ceva trecător și

lipsit de importanță. Dimpotrivă, când le compar pe aceste două femei, atașamentul meu sporește cu o anumită duioșie față de fata aceea, pe care am lăsat-o totuși în incertitudine și într-o așteptare penibilă. Astăzi, tata i-a scris mătușii, liniștind-o cu privire la sănătatea lui, la care am adăugat doar câteva cuvinte, în care n-am catadicsit decât să transmit salutări Anielei și mamei ei. Sigur că nu puteam să scriu mai mult într-un post-scriptum, dar aș fi putut cel puțin să anunț că în curând voi scrie mai pe larg. O asemenea veste ar fi constituit un balsam pentru Aniela și pentru cele două bătrâne. N-am făcut-o pentru că nu m-am simțit în stare. Astăzi din nou am zi de reflux. Cheful de viață și încrederea în viitor mi s-au retras până hăt, departe, atât de departe, încât nu se mai zăresc și n-a mai rămas vizibil decât hăul uscat și nisipos. Nu mă pot dezbăra de gândul că, pentru a mă căsători cu Aniela, ar trebui să am conștiința fermă că acesta va fi un act care să asigure fericirea amândurora. Altfel n-aș putea să-l prezint Anielei, iar, dac-aș face-o, aș minți, aș înșela-o chiar mai înainte de a ni se uni mâinile sub etolă, căci n-am certitudinea aceasta, în mine nu-i decât îndoială și aversiune față de viață, în general.

Ea suferă în așteptare și incertitudine, dar eu și mai mult, cu atât mai mult cu cât o iubesc mai profund.

11 martie

Doamna Davis, căreia în timpul acelei *causerie* la lumina lunii i-am repetat despre atotputernicia iubirii aproximativ ceea ce notasem mai înainte în acest jurnal, m-a denumit Anacreont[1] și m-a sfătuit

[1] Anacreon, poet liric elin din Lydia (570–480 î.Hr.)

să mă împodobesc cu ghirlande de iederă, după care m-a întrebat serios:

– Dacă-i așa, *atunci de ce joci rolul pesimistului?* Credința în această zeitate ar trebui să-l facă fericit pe om.

De ce?

Ei nu i-am răspuns, dar eu știu bine de ce. Dragostea învinge chiar și moartea, dar nu poate apăra individul, ci doar specia. Și cu ce mă încălzește pe mine că specia se va conserva, de vreme ce eu, individul care nutrește sentimentele de dragoste, sunt condamnat implacabil la pieire? Oare nu-i asta o cruzime rafinată, ca sentimentul care nu poate fi nutrit decât de către individ să slujească și să contribuie la ceva speciei în exclusivitate? Să simți în tine fiorii unei forțe nemuritoare și să trebuiască să mori – asta-i culmea ghinionului. În realitate, există numai indivizi, în timp ce specia este o noțiune generală și o totală nirvană în raport cu individul. Înțeleg să-ți iubești fiul, nepotul, strănepotul, adică să iubești niște ființe menite pieirii, dar numai un filosof foarte nesincer, ori poate foarte prost, poate propaga numai dragostea pentru specie. Acum îmi apare clar de ce, după Empedocles, au trebuit să vină pe lume, după secole, Schopenhauer și Hartmann.

Mă doare creierul, așa cum probabil îl doare spatele pe muncitorul care duce o greutate peste puterile lui. Dur cel puțin, trudind, muncitorul își câștigă pâinea și liniștea.

Îmi vin mereu în minte cuvintele lui Sniatyński: „Ai grijă, nu filosofa prea mult cu ea, cum ai făcut cu capacitățile tale și în cei treizeci și cinci de ani de viață." Știu că asta nu duce la nimic bun, că nu-i bine așa – dar nu știu să nu gândesc.

13 martie

Tata a murit astăzi în zori. Nu s-a chinuit decât câteva ore...

. . . . . .

22 martie, Pegli, vila „Laura"

Moartea e un abis, în care deși știm că trebuie să pătrundem cu toții, de câte ori intră acolo cineva drag și apropiat, în noi, cei rămași pe marginea prăpastiei, se sfâșie sufletul de teamă, jale, disperare. Toate raționamentele se sfârșesc la acest mal și-ți vine doar să strigi după un ajutor, care nu poate veni de nicăieri. Singura salvare, singura mângâiere ar putea fi credința, dar cine n-are nici lumânarea asta în mână, acela pur și simplu poate să înnebunească la gândul nopții veșnice. De zeci de ori pe zi am impresia că e imposibil, că nu se poate să fie așa, că ar fi mult prea îngrozitor, dacă odată cu moartea s-ar termina totul – și de zeci de ori pe zi am certitudinea că așa este totuși.

23 martie

Când am venit de la Płoszów, tata era atât de bine, încât nici prin cap nu mi-a trecut că sfârșitul ar putea fi atât ce aproape. Cât de ciudate sunt cotloanele naturii umane! Martor mi-e cerul că, găsindu-l aproape sănătos, m-am bucurat din inimă și, totuși, deoarece tot timpul drumului nu mă gândisem decât la eventuala lui moarte, deoarece îl și vedeam în închipuire printre lumânări și pe mine îngenuncheat la catafalc, parcă am încercat un sentiment de frustrare, parcă-mi părea rău de tristețea zadarnică pe care mi-o pregătisem. Astăzi, amintirea acestui lucru e amară și mă chinuie ca un reproș.

Cât de profund nefericit este omul al cărui suflet și-a pierdut simplitatea! Și nu mai puțin amar, nu mai puțin asemănător mustrării de conștiință este și gândul că în timpul agoniei tatii erau în mine două ființe: una – fiul, sincer îndurerat, care-și mușca mâinile ca să-și înăbușe hohotul de plâns; a doua – înțeleptul, care studia psihologia morții. Sunt nespus de nefericit. Am o fire nenorocită.

Tata a murit absolut conștient. Sâmbătă seara s-a simțit ceva mai rău. Am trimis după doctor, ca să fie în casă pentru orice eventualitate. I-a prescris niște medicamente, la care tata a început imediat să protesteze, argumentând că ar putea să-i grăbească un nou atac. Medicul m-a liniștit, declarând că, deși atunci când e vorba de un bolnav care a mai avut un atac de paralizie nu poți fi niciodată sigur că n-o să-l aibă și pe al doilea, totuși nu crede ca pericolul să fie atât de aproape și presupune că tata mai poate trăi mulți ani. De posibilitatea asta i-a vorbit și tatii, care auzindu-l a dat disprețuitor din mână, zicând: „Om vedea!" Dar pentru că toată viața lui a avut obiceiul să se încontreze cu doctorii, dovedind neputința medicinei, n-am dat nici o importanță. Pe la ora zece, în timpul ceaiului, s-a ridicat brusc și a strigat:

– Leon! Vino repede!...

L-am culcat imediat în pat, peste o oră a început agonia.

24 martie

M-am convins că până în ultimele clipe de viață omul își păstrează toate trăsăturile de caracter, chiar și ciudățeniile. Așa se face că tata, cu toată seriozitatea solemnă pe care ți-o dă apropierea morții, manifesta parcă un fel de mulțumire de sine, că doctorul e cel care a greșit, și nu el, și că neîncrederea lui în medicină

a fost întemeiată. Ascultam ceea ce spunea în ultimele lui ore de viață și, în plus, îi citeam gândurile pe față. Era emoționat de importanța clipei, curios să afle cum va fi viața cealaltă – nu avea nici o urmă de îndoială că s-ar putea să nu existe – în schimb, parcă era puțin neliniștit de cum va fi primit acolo, dar nutrea o inconștientă, să zic așa, o naivă certitudine că n-au să-l primească totuși ca pe un oarecare. Eu n-o să mor așa, pentru că n-am nici măcar atâta suport moral, cât să-mi ajungă pentru clipa morții. Tata s-a despărțit de viață cu atâta demnitate, încât, în clipa când a primit împărtășania, părea de-a dreptul un sfânt și așa îmi va rămâne în minte pentru totdeauna.

Cât de mizer, cât de inconsistent apare scepticismul meu pe lângă curajul cu care a primit el moartea! După împărtășanie și ultima miruire s-a simțit foarte emoționat. M-a apucat strâns, aproape convulsiv, de mână și nu mi-a mai dat drumul, ca și cum ar fi vrut să se mai agațe de viață. N-o făcea nici de teamă și nici de disperare, nu se temea deloc. După o vreme am observat că ochii care mă priviseră tot timpul devin ficși și tulburi, iar fruntea i se acoperă parcă de rouă; fața pălea tot mai mult, a deschis de câteva ori gura parcă pentru a respira, apoi a răsuflat o dată profund, pentru ultima oară – și s-a stins.

N-am asistat la îmbălsămare – n-aveam destulă putere, dar după aceea nu m-am mai îndepărtat de cadavru nici pentru o clipă, căci nu voiam ca îmbrăcându-l să se poarte cu el precum cu un obiect. Cât de îngrozitor este tot ceremonialul de înmormântare: catafalcul, lumânările, călugării cu fețele acoperite de glugi, corurile! Încă mai aud cum cântau: *Anima eius* și *Requiem aeternam.* Te trec fiorii ascultându-le! Am depus cadavrul la Santa Maria Maggiore – și

acolo am aruncat o ultimă privire asupra feței lui dragi și frumoase.

Campo Santo arată de-acum ca o insulă de verdeață. E o primăvară foarte timpurie anul acesta. Pomii înfloresc, marmura albă a monumentelor funerare se scaldă în soare. Cât de strident și de funebru e contrastul dintre viața care se naște – verdeață, soare, ciripit de păsărele – și înmormântare. O mare de oameni au mers până la cimitir, căci tata era la fel de cunoscut la Roma prin binefacerile lui, cum este mătușa la Varșovia. Pe mine însă mă deranja norodul ăsta pe fața căruia se citea vioiciunea și veselia primăvăratecă. Mulțimea, mai ales în Italia, face spectacol din orice. Acum se adunaseră nu atât din compasiune, cât din curiozitatea de a vedea o înmormântare cu pompă. Egoismul oamenilor n-are margini și sunt convins că până și cei mai cizelați din punct de vedere moral și intelectual, când merg la o înmormântare, au un sentiment de involuntară mulțumire că nu lor li s-a întâmplat nenorocirea, că nu ei sunt cei îngropați.

Pe mătușa am chemat-o telegrafic și a venit. Dar ea, cu credința ei neclintită, ia moartea ca pe o schimbare în esență fericită, așa că a primit lovitura care s-a abătut asupra noastră cu mult mai multă liniște decât mine. Bineînțeles, asta n-a împiedicat-o să plângă sincer la sicriul fratelui ei, dar nu și-a pierdut seninătatea obișnuită. Pe urmă a discutat cu mine foarte afectuos, foarte deschis, dar eu am interpretat greșit cuvintele ei, ceea ce acum regret. N-a pomenit nici o vorbă despre Aniela, ci doar de singurătatea mea în viitor, insistând să mă întorc neapărat la Płoszów, asigurându-mă că acolo durerea-mi va părea mai puțin grea, căci vor fi lângă mine inimi iubitoare și, în primul rând, inima ei bătrână, care nu

mă are decât pe mine pe lume. Eu vedeam în cuvintele ei doar dorința de a-și continua pețitul, ceea ce față de moartea tatii mi se părea nepotrivit, și m-a iritat destul de tare. Nu-mi arde acum de viață, de declarații și de cununii, când deasupra mea e încă umbra morții. Enervat, am refuzat-o categoric și puțin cam aspru. I-am spus că plec într-o călătorie, probabil în Corfu, după care mă voi întoarce pentru câteva săptămâni la Roma, pentru reglementarea moștenirii și abia după aceea voi veni la Płoszów.

Pentru moment, n-a insistat. Simțind enervarea mea, a fost mai drăguță cu mine ca niciodată. A plecat a treia zi după înmormântare. Eu nu m-am dus în Corfu, în schimb m-au luat soții Davis la vila lor din Pegli, unde mă aflu de câteva zile. Nu știu dacă doamna Davis e sinceră sau nu, nu știu și nici nu mă interesează, ceea ce știu e că nici o soră nu mi-ar fi putut arăta mai multă compasiune și grijă. Eu, cu firea mea otrăvită de scepticism, sunt gata întotdeauna să-i bănuiesc pe toți, dar dacă s-o dovedi că de data asta mă înșel, atunci mă voi simți cu adevărat vinovat față de femeia aceasta, căci bunătatea cu care mă înconjoară depășește orice închipuire.

26 *martie*

Ferestrele mele dau spre azurul nemaipomenit al Mediteranei, ornat pe margini cu fâșii de safir închis. În apropierea vilei, suprafața încrețită de valuri strălucește ca niște solzi, în timp ce în depărtare marea e netedă, liniștită, mată, de un albastru dulce ca o alinare. Pânzele romane ale bărcilor pescărești sclipesc alb ici și colo; o dată pe zi trece vaporul de la Marsilia la Genova, târând după el un mănunchi pufos de fum, care rămâne o vreme negru ca un nor pe cer, după care se risipește. E o odihnă

nemaipomenită. Gândurile ți se risipesc aidoma fumului aceluia suspendat între două azururi și trăiești numai o blândă existență vegetală. Ieri eram încă foarte obosit, dar azi respir cu tot pieptul briza proaspătă a mării, care depune atomi umezi de sare pe buzele mele. Orice s-ar spune, Riviera asta e o capodoperă a zeilor. Îmi închipui ce ploi cenușii or fi acum la Płoszów, ce întuneric de cu ziua, ce salturi de la rece la cald, de la măzărichea ce se revarsă din norii trecători la aparițiile efemere ale soarelui. Aici cerul e luminos, senin; briza, care-n clipa asta îmi răcorește fruntea, parcă mi-o sărută; prin fereastra deschisă vine din grădină un parfum îmbătător de rezedă, heliotrop și trandafiri. Aici e țara fermecată „în care se coc lămâile" și palatul acesta este fermecat, căci e dotat cu tot ce se putea obține din milioanele lui Davis, plus gustul ei deosebit. Sunt înconjurat numai de capodopere de artă: tablouri, statui, unicate de ceramică, aurării de Benvenuto. Ochii, încântați de frumusețea naturii, se desfată cu exponatele de artă și privirea nu știe unde să se oprească mai întâi, dacă nu-i reținută cumva de acea splendidă păgână, stăpâna tuturor acestor comori, a cărei unică religie este frumosul.

Însă o numesc pe nedrept păgână, căci, repet, sincer sau nu, împărtășește tristețea mea și se străduiește s-o aline. Vorbim ore în șir despre tata și adeseori văd lacrimi în ochii ei. De când a observat că muzica îmi calmează nervii, cântă la pian până noaptea târziu. De multe ori, stau pe întuneric în camera mea și mă uit dus prin fereastra deschisă la marea străbătută ca de o rețea de argint, ascultând notele amestecate cu plescăitul valurilor; ascult până la uitare de sine, până cad într-o toropeală în care uit de realitate și de necazuri.

29 martie

Nici măcar să scriu n-am chef zilnic. Citim împreună *Divina Comedie*, adică, de fapt, numai partea finală. Cândva mă atrăgea mai mult plastica plină de imagini fioroase a *Infernului*, în prezent mă cufund cu plăcere în lumina nebuloasă, populată cu spirite la fel de luminoase, descrisă în *Cerul* lui Dante. Uneori, am impresia că printre aceste raze întrevăd trăsăturile cunoscute și dragi, și durerea mi se pare atunci aproape plăcută. Abia acum înțeleg toate frumusețile acestei părți. Niciodată spiritul uman nu și-a deschis atât de larg aripile, nu a cuprins întinderi atât de nemăsurate, nu s-a identificat într-atât cu infinitul, ca în marele și nemuritorul poem. Zilele trecute, ieri și astăzi, am citit în barcă. De regulă, ne ducem până foarte departe și atunci, dacă-i o liniște absolută, cobor velele și citim legănați de valuri, adică ea citește și eu ascult. Ieri, după apusul soarelui, tot cerul era scăldat în roșu; ea stătea în fața mea și citea cu patos, ridicând din când în când ochii, în care se oglindea lumina asfințitului. Departe de mal, în legănatul domol al bărcii, cu această splendidă femeie în fața mea, scăldată în lumina crepusculară și ascultându-l pe Dante, aveam pur și simplu impresia că nu trăiesc aievea...

30 martie

Câteodată, durerea care părea adormită în mine se trezește și mai violentă. Atunci aș dori să fug de aici.

31 martie, vila „Laura"

Astăzi m-am gândit mult la Aniela. Am sentimentul că suntem despărțiți de mări și țări, că Płoszów e undeva în niște ținuturi părelnice, la

capătul pământului. Este o impresie de tipul celor în care senzațiile capătă consistența stărilor obiective. Însă nu Aniela e departe de mine, ci eu mă îndepărtez tot mai mult de acel Płoszowski care avea cândva sufletul și gândul pline de ea. Asta nu înseamnă că sentimentele mele pentru ea s-au stins de tot, însă analizându-le, îmi dau seama că și-au pierdut, totuși, caracterul activ. Acum câteva săptămâni, iubind doream ceva; în prezent, iubind nu mai vreau nimic. Moartea tatii a risipit intensitatea sentimentelor mele. La fel s-ar fi întâmplat dacă, de exemplu, aș fi fost în curs de elaborare a unei opere literare și dacă niște întâmplări nefericite, exterioare, m-ar fi smuls de la munca de creație. Dar nu-i numai atât! Până nu de mult toate coardele sufletului meu erau întinse ca un arc, iar acum, sub presiunea durerii, a marii oboseli, sub influența climei dulci de aici, a azurului și a mării, care parcă mă leagănă să adorm, am trecut într-o stare de completă relaxare. Trăiesc, precum am mai spus, o existență vegetală; mă odihnesc, ca un om nespus de ostenit, și picotesc mereu de parc-aș fi tot timpul cufundat într-o baie caldă. Niciodată nu m-am simțit mai puțin capabil de a întreprinde ceva, și chiar și gândul de a acționa îmi este neplăcut. Dac-ar fi să-mi caut o deviză, aș născoci una care să sune cam așa: „Nu mă treziți!"

Nu știu ce va fi când mă voi trezi. Acum sunt trist, dar mi-e bine; deci, nici nu vreau să mă trezesc și nici nu mă simt dator s-o fac. Realmente, mi-e greu și mie însumi să-mi dau seama cât de departe sunt de acel Leon care se simțea atât de legat de Aniela. Legat? prin ce? din ce cauză? ce-a fost între noi? un sărut fugar, aproape imperceptibil, depus pe fruntea ei – sărut care poate fi foarte bine justificat prin înrudirea noastră apropiată... Sunt niște

scrupule caraghioase... Oare pe asemenea legături minore mi-am bazat eu relațiile de până acum, a căror rupere nu mi-a provocat niciodată nici un fel de remușcări? Dacă n-aș fi fost rudă cu ea – poate! Atunci ea ar fi trebuit să înțeleagă totul altfel... Eu, care nu mă autoamăgesc niciodată, trebuie să recunosc că și eu am înțeles altfel, dar... În fond, fie! Las' să am pe conștiință pata asta! Oare puține crime se comit pe lume în fiecare moment, față de care dezamăgirea pricinuită Anielei e o adevărată copilărie? Conștiința poate avea mustrări pentru o asemenea vină numai în cazul când își poate permite luxul să n-aibă nimic mai bun de făcut. Tipul acesta de delicte sunt, față de cele adevărate, cam tot așa ca discuțiile noastre de pierde-vară față de realitatea grea și amară a vieții.

De altfel, nu vreau să prevăd ce va urma, deocamdată nu doresc decât liniște, nu vreau să mă gândesc la nimic. „Nu mă treziți!" Astăzi, în timpul prânzului, a venit vorba că pe la mijlocul lui aprilie, când începe canicula, să părăsim Pegli și să plecăm în Elveția. Chiar și asta mă sperie. Se pare că pe bietul Davis nevasta o să fie nevoită să-l interneze într-un sanatoriu: manifestă un început de nebunie. Zile întregi tace, cu ochii în pământ, doar din când în când își privește unghiile, temându-se încontinuu să nu-i cadă. Astea-s rezultatele vieții nebunești pe care a dus-o și ale morfinei.

Mă opresc din scris, se apropie ora plimbării noastre pe mare.

2 aprilie

Ieri a fost furtună. Vântul din sud gonea norii, ca pe o herghelie de cai. O vreme i-a smuls și i-a sfâșiat, alungându-i și rostogolindu-i pe cer, după care i-a

strâns și i-a prăvălit cu toată puterea peste mare, care s-a-ntunecat într-o clipită, ca fața omului la mânie, și a început drept răspuns să arunce cu spumă în sus. O adevărată luptă între două stihii turbate, din ciocnirea cărora ies tunete și fulgere. Totul însă a fost de scurtă durată. Nu ne-am mai dus la obișnuita noastră plimbare, căci valurile erau prea mari. În schimb, ne-am uitat la furtună de pe balconul închis cu sticlă și uneori unul la altul. N-are rost să mă mai amăgesc. Între noi se naște ceva, începe ceva. Nici unul n-am spus nici o vorbă care să depășească limitele prieteniei obișnuite, nici unul n-a făcut celuilalt nici o declarație și totuși, când ne adresăm unul altuia, avem senzația că vorbele noastre nu-s decât un paravan. Tot așa, când ne ducem pe mare, când citim împreună, ori când o ascult cum cântă la pian. Toate acțiunile noastre par doar aparențe, forme exterioare nesincere, sub care se ascunde o altă esență a lucrurilor, tainică, mută deocamdată și cu fața acoperită, dar prezentă în permanență, târându-se după noi ca o umbră. Nici unul dintre noi nu vrea încă să-i spună pe nume – însă îi simțim mereu prezența. Cred că fenomenul acesta apare întotdeauna, ori de câte ori un bărbat și o femeie încep să acționeze unul asupra celuilalt. N-aș ști să spun precis când a început la noi; trebuie totuși să recunosc că n-a venit cu totul pe neașteptate.

Am acceptat ospitalitatea soților Davis, căci ea fusese prietena tatii și mi-a arătat atâta compătimire după moartea lui, ca nimeni altul în Roma. Însă sunt suficient de conștient și știu să mă analizez destul de bine, ca să nu fi simțit imediat după sosirea aici, cu toate că durerea era încă foarte proaspătă, că între mine și femeia aceasta se va ajunge la o schimbare a relațiilor. Eram revoltat pe mine însumi că aproape

a doua zi după moartea tatii s-a găsit în gândurile mele loc pentru o asemenea idee – dar am avut-o. Astăzi se confirmă toate previziunile mele. Dacă am spus că relațiile noastre au încă fața acoperită, asta e numai pentru că nu știu când va avea loc cotitura și sub ce formă – dar conținutul îl bănuiesc și trăiesc sub vraja acestor presupuneri. Aș fi un mare naiv, dacă mi-aș închipui că ea e, în această privință, mai puțin conștientă decât mine. E foarte probabil ca ea să fie chiar mai conștientă decât mine. S-ar putea ca ea să fie aceea care dirijează schimbările și că tot ceea ce se petrece să fie numai din voința și din rațiunea ei rece. Diana-vânătoarea își întinde plasa să prindă animalul! Dar ce-mi pasă? Ce am de pierdut? Ca aproape orice bărbat, sunt un animal periculos, care se lasă prins numai pentru ca la momentul potrivit să se năpustească asupra vânătorului. Pentru asemenea împrejurări avem cu toții suficientă energie. Este un gen de luptă în care, prin forța lucrurilor, victoria trebuie să fie de partea noastră. Știu prea bine că doamna Davis nu mă iubește, dar nici eu n-o iubesc. Influența exercitată de unul asupra celuilalt este, în cel mai bun caz, o atracție a două firi păgâne, foarte rafinate artistic și foarte senzuale. Și la ea intervine amorul propriu, dar cu atât mai rău, căci într-un asemenea joc poți să uiți de tine și să ajungi acolo unde te duce iubirea.

Eu n-o să merg prea departe. În sentimentele mele față de ea nu-i nici atașament, nici duioșie, ci doar admirație pentru o capodoperă și atracția normală la un bărbat, când capodopera este o femeie vie. Tata spunea că e o culme a victoriei transformarea unui înger în femeie; eu consider un triumf la fel de mare pentru un bărbat să simtă încolăcite de gâtul său brațele calde ale florentinei Venus.

Din acest punct de vedere, femeia aceasta este tot ceea ce imaginația cea mai bogată și cea mai rafinată poate să-și dorească. Este Fryne[1]. Poți să-ți pierzi, într-adevăr, mințile văzând-o, de exemplu, îmbrăcată într-o rochie de amazoană, atât de strânsă pe corp, încât toate formele îi sunt la fel de vizibile ca ale statuii. În barcă, citind din Dante, arată pur și simplu ca Sybilla – și atunci poți înțelege sacrilegiul patimii lui Nero! E atât de frumoasă, încât e aproape înspăimântătoare în frumusețea ei. Numai sprâncenele negre, unite, fac din ea o femeie contemporană – dar tocmai de aceea te incită mai mult. Are obiceiul să-și aranjeze părul cu ambele palme duse la ceafă; atunci, cu mâinile ridicate, cu trupul cambrat, cu pieptul împins înainte, îți trebuie un efort de voință să n-o iei în brațe și să n-o duci departe de ochii oamenilor.

În fiecare dintre noi zace un satir. În ceea ce mă privește, sunt, precum am mai spus, un om deosebit de sensibil și tocmai de aceea, când mă gândesc că între mine și statuia aceasta vie a lui Iuno începe să se înfiripeze ceva, că o forță inexorabilă ne împinge unul spre celălalt, aproape că mă apucă amețeala și mă întreb: la ce altceva mai desăvârșit mă pot aștepta de la viață?

3 aprilie

Mi-a dat dovadă de toată compătimirea și grija de care e capabilă o femeie față de un prieten pe care l-a lovit o pierdere grea. Și totuși, ce ciudat! Bunătatea asta îmi face impresia luminii de lună: strălucește, dar nu încălzește. Se prezintă perfect sub toate

[1] Curtezană greacă folosită de sculptorul Praxiteles ca model pentru Afrodita

aspectele, dar n-are suflet; decurge dintr-o hotărâre, nu din firea ei. Acum vorbește din nou scepticul din mine, dar ce să fac, niciodată nu mă pot îmbăta într-atât, încât să-mi pierd capacitatea de a observa. Dacă zeița asta ar fi bună, ar fi bună pentru toți. Dar, de exemplu, atitudinea ei față de soț nu-mi lasă nici un fel de iluzii în privința sufletului ei. Bietul Davis, are sângele atât de înghețat, încât îi e frig chiar și în arșița soarelui, dar cât de frig îi este lângă ea! N-am observat niciodată la ea o scânteie de compătimire pentru starea lui deplorabilă. Pur și simplu nu-l vede și nu-i dă nici o atenție. Milionarul ăsta se învârtește în luxul de aici atât de amărât, că te apucă mila. Chipurile, e indiferent la tot ce-l înconjoară, dar atâta vreme cât omul mai este cât de cât conștient, simte bunătatea altora. Cea mai evidentă dovadă că îmi este oarecum recunoscător e faptul că din când în când îl întreb de sănătate.

Poate că Davis e sub imperiul atracției inconștiente pe care o simt ființele slabe față de cele puternice. Căci eu realmente, când văd fața lui ca de cretă, nu mai mare decât pumnul meu, picioarele lui ca niște bețe, trupul mic, înfășurat într-un pled gros chiar și în zilele fierbinți, mi se face sincer milă de el. Totuși, nu vreau să trec nici măcar în fața mea drept mai bun decât sunt în realitate. Compătimirea asta nu mă poate reține de la nimic. Shakespeare spune că ciortanul trăiește numai ca să fie pradă pentru știucă. M-a izbit adeseori raționamentul acesta, căci atunci când e o femeie la mijloc, bărbații devin nemiloși unul față de altul; e o rămășiță de instinct animalic în noi, care ne impune să luptăm pentru femelă pe viață și pe moarte. Într-o astfel de luptă, cu toate că

între oameni ea a căpătat o altă înfățișare, vai de cei slabi! Nici măcar onoarea nu mai constituie o frână.

12 aprilie

N-am scris aproape zece zile. Cotitura s-a produs de o săptămână. Am presupus de la început că o să aibă loc pe mare. Femeile de tipul Laurei nu uită nici în clipele de extaz să-și asigure un decor corespunzător. Căci, dacă și faptele bune le fac numai pentru că le stă bine cu ele, cu atât mai mult au nevoie de frumusețe în cădere. Asta se leagă de admirația lor pentru ceea ce-i deosebit, admirație care nu decurge din sensibilitatea poetică a inimilor lor, ci din dorința de a se găti cu tot ce ar putea constitui o podoabă. Nu mi-am pierdut capul într-atât încât să-mi schimb părerea despre Laura, căci realmente nu știu dacă ea n-are dreptul să fie așa cum este și să considere că până și soarele și stelele există numai spre a putea ea să se împodobească cu ele. Frumusețea absolută trebuie să fie, prin forța lucrurilor, dotată cu un egoism extrem, care să subordoneze totul. Laura este întruchiparea unei asemenea frumuseți și nimeni n-are dreptul să-i ceară mai mult decât să fie întotdeauna și pretutindeni frumoasă – cel puțin, eu nu-i cer mai mult.

Binecuvântez priceperea mea de navigator, datorită căreia putem fi singuri în luntre, în excursiile noastre pe mare. Acum o săptămână, pe cea mai mare arșiță, Laura mi-a spus că vrea să iasă pe mare. E ca Hecate, îi place la nebunie soarele fierbinte. O adiere ușoară ne-a împins în curând departe de mal, după care s-a oprit brusc. Vela noastră romană a căzut în lungul catargului. Strălucirea soarelui, reflectându-se în suprafața netedă ca oglinda a mării, amplifica și mai mult căldura, cu toate că era după-amiază. Laura

s-a lungit pe cuverturile indiene de pe fundul bărcii și sprijinindu-și capul de o pernă a rămas nemișcată, scăldată în lumina roșiatică a razelor cernute prin baldachin. M-a cuprins o lene ciudată și, totodată, la vederea acestei femei, ale cărei forme statuare se conturau pe sub îmbrăcămintea ușoară, m-a trecut un fior de încântare. Și ea era cuprinsă de un fel de moleșeală: ochii îi erau voalați, buzele întredeschise, tot trupul trăda o expresie de abandonare. Când o cuprindeam din priviri, închidea ochii, ca și cum ar fi vrut să spună: „Iată-mă, sunt slabă..."

Curând am lăsat luntrea în voia mării...

Ne-am întors la vilă foarte târziu și îmi va rămâne multă vreme în minte întoarcerea asta a noastră. După asfințit, la ceasul când cerul și marea se contopeau într-o oglindă continuă, s-a lăsat o noapte atât de minunată, cum n-am văzut niciodată pe Riviera. Din adâncuri s-a ridicat o lună imensă, roșie, scăldând întunericul într-o lumină blândă și aruncând totodată peste mare un covor larg, strălucitor, pe care ne îndreptam noi spre țărm. Marea se ridica ușor, cu obișnuita ei mișcare de noapte, asemenea unor suspine adânci. Din portul micuț ajungea până la noi cântecul pescarilor ligurici. Briza se pornise din nou, venind dinspre țărm și aducând aroma florilor de portocal. Cu toate că nu-s capabil să mă dăruiesc în întregime nici unei stări, eram totuși vrăjit de splendoarea păcii care plutea deasupra pământului și a apei, așezându-se ca roua pe lucruri și suflete. Din când în când mă uitam la femeia aceasta frumoasă ca Elena, care strălucea albă în fața mea, în lumina lunii și aveam pur și simplu iluzia că trăim în vremurile antice, plutind cu barca spre pădurile de măslini în care se celebrau tainicele practici eleusine. Extazul nostru îmi apărea nu numai ca o încântare

a simțurilor, ci ca un cult, ca o legătură mistică cu noaptea asta, cu primăvara, cu întreaga natură.

15 aprilie

A sosit momentul plecării, dar nu plecăm. Hecate a mea nu se teme de soare, pentru Davis soarele-i un medicament, iar mie mi-e la fel ori în Elveția, ori aici. Îmi trece prin minte un gând ciudat: că nu poți trăi numai cu frumusețea formei, chiar dac-ai fi totalmente uscat sufletește. Asta e pentru mine o descoperire de-a dreptul tristă, căci dacă se confirmă, îmi va fugi de sub picioare terenul pe care stau acum. Gândul acesta îmi revine totuși mereu. Noi, cei de astăzi, avem o altă formație. Sufletele noastre sunt pline de ascuțișuri și de unghiuri gotice, de care nu se vor scutura niciodată și pe care nu le aveau sufletele grecilor. Ale noastre urcă instinctiv, în timp ce ale lor se mulțumeau să se mențină cu simplitate și seninătate la suprafața pământului. Aceia dintre noi în care s-a cuibărit mai puternic spiritul Eladei au, ce-i drept, nevoie de frumusețe în viață și o caută cu ardoare, dar chiar și ei doresc aproape inconștient ca Aspasia[1] să aibă ochii lui Beatrice a lui Dante. Asemenea dorințe mocnesc și-n mine. Când mă gândesc că acest splendid exemplar uman, Laura, îmi aparține și-mi va aparține atâta vreme cât voi dori, mă cuprinde o bucurie totală, dublă: ca bărbat și ca amator de frumos. Și totuși, îmi lipsește ceva, mă sufoc. Pe altarul templului meu grecesc se află o zeiță de marmură, dar goticul meu e pustiu. Recunosc că am parte de ceva care atinge perfecțiunea, dar nu mă pot dezbăra de gândul că perfecțiunea asta

[1] Aspasia din Milet, celebră prin frumusețea și inteligența ei, amanta și sfătuitoarea lui Pericle (secolul al V-lea î.Hr.)

târâie după ea o umbră. Mai înainte credeam că vorbele lui Goethe: „Fiți asemeni zeilor și animalelor" cuprind în ele întreaga înțelepciune a vieții. Acum, când împlinesc această poruncă, simt că-mi lipsește îngerul.

17 aprilie

Davis m-a găsit astăzi stând pe un taburet la picioarele Laurei, cu capul pe genunchii ei. De pe fața lui palidă și din ochii lui stinși n-a dispărut nici pentru o clipă expresia de indiferentă depresiune. A trecut în papucii lui de casă brodați cu sori indieni, tăcut ca un duh și a intrat în biblioteca de alături. Laura era adorabilă, când i-a lucit în ochi o furie nestăpânită. Eu m-am ridicat, așteptând urmarea. Mi-a trecut prin cap că, poate, Davis o să iasă din bibliotecă cu un revolver în mână. În cazul acesta, aveam de gând să-l azvârl pe fereastră cu pledul, cu revolverul și cu papucii lui indieni cu tot. Dar n-a ieșit. Am așteptat îndelung, zadarnic. Nu știu ce făcea acolo: se gândea la situația lui nefericită, plângea, ori era complet indiferent. Ne-am întâlnit în trei abia la micul dejun și a fost ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Poate că numai mi s-a părut că Laura îi aruncă priviri fioroase și că apatia lui are o expresie mai suferindă decât de obicei. Trebuie să recunosc că această încheiere a incidentului mi-a fost mai neplăcută decât oricare alta. Toată ziua m-a urmărit chipul lui, și chiar și acum îl am în fața ochilor, ca un reproș mut. Nu-s zurbagiu, dar sunt oricând gata să răspund de ceea ce fac; în fond, sunt aristocrat și aș prefera ca omul acesta să nu fie atât de mic, de bolnav, de dezarmat, într-un cuvânt, un nenorocit de infirm. Am o senzație stupidă, ca și

cum aș fi pălmuit un paralitic. Arareori am fost atât de dezgustat de mine, ca acum.

Am plecat totuși, ca de obicei, pe mare, căci nu voiam ca Laura să creadă că n-am curaj din cauza lui Davis. Dar acolo, pentru prima dată, s-a iscat o neînțelegere între noi. I-am mărturisit scrupulele mele, iar când a început să râdă de mine, i-am spus în față:

– Nu-ți stă bine cu râsul ăsta. Nu uita că tu ai voie să faci orice, cu excepția lucrurilor care nu-ți stau bine.

La care ea, încruntându-și sprâncenele unite, a răspuns cu amărăciune:

– După cele petrecute între noi, poți să mă insulți chiar și mai mult decât pe Davis, fără a fi pedepsit.

La un asemenea reproș nu-mi mai rămânea altceva decât să-i cer scuze, așa că la scurt timp după aceea domnea iarăși pacea între noi. Laura a început să-mi vorbească despre ea și am avut încă o dată dovada iscusinței ei. Câte femei am cunoscut, toate trădau în anumite împrejurări dorința nestăpânită de a-și povesti viața. Nu le-o iau în nume de rău, căci este o nevoie de a se justifica în ochii noștri și ai lor proprii, lucru pe care noi nu-l simțim deloc. La drept vorbind, n-am întâlnit niciodată o femeie atât de înțeleaptă să păstreze în aceste mărturisiri o măsură artistică și nici atât de sinceră, încât să nu-și permită să mintă un pic, pentru a se justifica mai bine. Apelez aici la toți bărbații, care ar putea la o adică să confirme, că poveștile decăderii femeilor sunt teribil de asemănătoare între ele și, în consecință, neobișnuit de plicticoase. Laura a început tot așa, să vorbească despre ea cu o oarecare mulțumire zeloasă, dar numai la atât s-a oprit asemănarea ei cu decăderea altor îngeri. În ceea ce spunea, poate că poza puțin în

femeie originală, însă nicidecum în victimă. Știind că are în față un sceptic, nu voia să se expună la un îngăduitor zâmbet de neîncredere. Cutezătoarea ei sinceritate aproape că friza cinismul, dacă cele spuse n-ar fi constituit un anumit sistem de viață, în care estetica înlocuia cu totul etica. A preferat ca viața ei să aibă formele lui Apollo, decât cocoașele lui Polișinel – iată filosofia ei! S-a măritat cu Davis nu în mod expres pentru milioanele lui, ci ca prin ele să-și poată înfrumusețea viața atât cât e omenește posibil, și nu la modul ordinar, ci în înțelesul cel mai înalt, artistic, al acestui cuvânt. De altfel, nu se simte cu nimic datoare față de soțul ei, căci l-a avertizat încă de la început, cu privire la tot. Nutrește pentru el tot atâta milă, câtă silă și, deoarece acum e absolut *indiferent la orice, nu mai are nevoie să țină cont de* el, e ca și cum ar fi murit. Mai adăugă că, în general, nu ține cont de nimic ce e împotriva frumuseții și a împodobirii vieții ei. Nu-i prea pasă de convenienţe şi m-aș înșela dacă aș crede altfel. Față de tatăl meu nutrea prietenie nu pentru relațiile lui, ci pentru că vedea în el o capodoperă a naturii. Pe mine mă iubea de multă vreme. Înțelege c-aș prețui-o mai mult, dacă aș fi fost nevoit să lupt ca s-o cuceresc, dar nu vrea să se târguiască pentru propria ei fericire.

Principiile astea, rostite de buzele ei minunate, cu o voce moale, senină, plină de inflexiuni metalice, au produs o ciudată impresie asupra mea. În timp ce vorbea, își strângea rochia în jurul picioarelor, ca și cum ar fi vrut să-mi facă loc alături de ea. Din când în când urmărea cu privirea zborul pescărușilor, apoi se întorcea iarăși asupra feței mele, curioasă să vadă ce se poate citi din ea. Eu îi ascultam mulțumit cuvintele, căci constituiau dovada că nu m-am înșelat în privința ei. Era totuși ceva cu totul nou pentru

mine. Pentru că, în ciuda aprecierii înțelepciunii ei, îmi plăcea să cred că faptele-i sunt mai instinctive, decurgând din firea ei; nu presupuneam c-ar fi capabilă să construiască un întreg sistem pentru susținerea și justificarea impulsurilor naturii ei. Într-o oarecare măsură, asta o înnobila în ochii mei, deoarece îmi dovedea că acolo unde eu o bănuisem de calcule mai mult sau mai puțin meschine, ea procedase conform unor principii – poate rele, ori chiar îngrozitoare – dar oricum, principii. Mi se păruse, de exemplu, că nutrește dorința ascunsă să se mărite cu mine după moartea lui Davis – acum îmi demonstra că m-am înșelat. Singură a început să vorbească despre asta. A recunoscut că, dacă i-aș cere mâna, probabil că n-ar avea putere să mă refuze, căci mă iubește mai mult decât cred (zicând acestea, am văzut-o cu ochii mei, cum s-a înroșit în obraji și pe gât); știe însă că nu voi face niciodată gestul acesta; e sigură că mai devreme ori mai târziu o voi părăsi cu inima ușoară, dar ce importanță are asta? Își cufundă mâinile în apă și simte o răcoare plăcută. Să se priveze de o asemenea bucurie numai pentru că știe că peste câteva clipe soarele va suge umezeala răcoroasă de pe mâinile ei?

Spunând acestea, se aplecă peste bord – mișcare la care trupul ei se contură în toată perfecțiunea lui neîntinată – și cufundându-și palmele în apă, le întinse apoi spre mine, ude, roz, strălucind în soare.

Am apucat mâinile acelea ude, iar ea, ca un ecou al simțirilor mele, a șoptit cu o voce dulce, îmbietoare:

– Vino!...

20 aprilie

Ieri toată ziua n-am văzut-o pe Laura, căci a fost bolnavă. A răcit stând până noaptea târziu pe balcon, apoi răceala a trecut în durere de dinți. Ce plictiseală! Din fericire, ieri a sosit un doctor, care urmează să rămână în permanență lângă Davis, altfel n-aș avea cu cine să schimb o vorbă. Este un italian tânăr, negru ca o bucată de cărbune, mic, cu un cap imens și cu ochii ageri. Pare foarte inteligent. Probabil că încă din prima seară s-a orientat care e situația și relațiile dintre noi, apoi a găsit totul foarte natural și fără să șovăie m-a considerat adevăratul stăpân al casei. Nu mi-am putut reține un zâmbet când a venit azi-dimineață să mă întrebe dacă poate s-o vadă pe „doamna contesă" și să-i prescrie un medicament, în țara asta domnesc obiceiuri originale. Oriunde în altă parte, dacă asupra unei femei căsătorite cade bănuiala că ar aparține altcuiva, toată lumea organizează o mare hăituială împotriva ei, adeseori plină de o cruzime necugetată. Aici, dimpotrivă: domnește un asemenea respect pentru dragoste, că trec imediat cu toții de partea ei și încep să conspire în favoarea îndrăgostiților. I-am spus italianului c-o s-o întreb pe doamna contesă dacă vrea să-l vadă. După micul dejun am reușit să intru în budoarul Laurei. M-a primit fără chef, căci are fața puțin umflată și n-ar fi vrut s-o văd în starea asta. Într-adevăr, privind-o, mi-am amintit de lecțiile de desen luate cândva. Observasem atunci că, făcând portretul unui om modern, poți comite orice inexactitate, ba chiar poți schimba una-alta, căci dacă păstrezi trăsăturile generale și expresia feței, asemănarea nu suferă cu nimic. Cu totul diferită este desenarea chipurilor antice. Orice linie imperfectă, orice abatere tulbură armonia feții, o modifică. Acum aveam

înaintea ochilor exemplul Laurei. Umflătura obrazului era foarte mică, aproape că n-o vedeam, fiindcă se întorcea spre mine numai cu partea sănătoasă: însă ochii-i erau puțin injectați și pleoapele mai grele decât de regulă, nu mai era aceeași față perfectă în armonia ei și era departe de frumusețea obișnuită. Bineînțeles că nu i-am dat să înțeleagă acest lucru, dar ea primea mângâierile mele cu un fel de neliniște, ca și cum ar fi avut mustrări de conștiință. Se vede treaba că, după principiile ei, abcesul este un păcat de moarte.

Oricum, are niște principii cu totul deosebite! Și eu consider că port în mine un suflet de grec antic, însă în afara păgânului, mai e și altceva. Laura poate ajunge cu timpul foarte nefericită cu filosofia ei. Aș înțelege să faci din frumos, în genere, o adevărată religie, însă din propria ta frumusețe – asta înseamnă să-ți pregătești nefericirea de mai târziu. Ce religie mai e și aia, dacă un biet abces e în stare s-o submineze, iar un coș pe nas ar putea s-o răstoarne cu totul!

25 aprilie

Trebuie totuși să plecăm în Elveția, căci căldurile au început să fie greu de suportat. În plus, din când în când bate *sirocco*, ca o răsuflare fierbinte a Africii. Cu toate că marea mai răcorește suflul pustiului, este totuși foarte neplăcut.

Lui Davis, sirocco îi face nespus de rău. Doctorul îl păzește acum să nu se drogheze, așa că sunt momente când e furios la culme, alteori cade într-o apatie totală. Am observat că, până și în crizele de enervare, se teme de Laura și de mine. Cine știe dacă în mintea acestui semidement nu începe să apară mania persecuției și dacă nu ne bănuiește c-am vrea să-l ucidem, ori să-l înecăm? În general,

raporturile cu el constituie una dintre cele mai întunecate file ale prezenței mele aici. Spun: una, fiindcă îmi dau perfect de bine seama că mai sunt și multe altele. Cred că n-aș mai fi eu însumi dacă n-aș observa că sufletul meu nu numai că trândăvește, dar se și alterează repede și precis în brațele acestei femei. Nici nu pot spune cât m-a scârbit, m-a amărât și câte mustrări de conștiință mi-a produs la început gândul că m-am cufundat în această bulboană a plăcerilor și a pornirilor senzuale așa de repede după moartea tatii. Se revolta nu numai conștiința, dar și delicatețea mea spirituală, pe care o am în mod neîndoielnic. Îmi era atât de neplăcut gândul acesta, încât nu puteam nici să-l aștern pe hârtie. Acum am devenit indiferent. Uneori îmi mai revin remușcările, mă gândesc la ele, dar nu le mai simt cu adevărat.

Pe Aniela mă străduiesc s-o uit, căci amintirea ei mă plictisește sau, mai degrabă, nu reușesc să-mi pun ordine în gânduri, când îmi amintesc episodul de la Płoszów. Ba mi se pare că nu-s demn de ea, ba c-am fost un prost și-am jucat pe lângă fata asta de duzină un rol de-a dreptul caraghios. Îmi biciuie orgoliul într-atât, încât simt un fel de furie împotriva Anielei. Și oscilez mereu. Când am senzația insipidă a vinei mele față de ea, când vina asta mi se pare prostească și copilărească. Nu-s de acord cu mine nici cum m-am comportat la Płoszów, nici așa cum sunt acum. Pierd într-o anumită măsură sentimentul diferenței între bine și rău, și mai mult, deosebirea aceasta îmi devine indiferentă. Este, desigur, un simțământ care decurge dintr-o lenevie spirituală; pe de altă parte însă, lenevia aceasta mă salvează atunci când mă chinuiesc frământările mele intime, căci vine și-mi spune: „Să presupunem că ești mai rău

decât ai fost – și ce-i cu asta? De ce să te chinuiești din vreun motiv oarecare?"

Mai observ la mine încă o schimbare. Treptat, m-am obișnuit și cu ceea ce la început lovea în onoarea mea și acum îl pălmuiesc pe paralitic mai mult sau mai puțin cu indiferență. Constat chiar, de câteva zile, că-mi permit o groază de lucruri la care nu m-aș fi încumetat dacă Davis, în loc să fie un neajutorat fizic și mintal așa cum este, ar fi un om robust, capabil să-și apere onoarea și avutul. Nu ne mai ostenim să ne ducem pe mare... Pur și simplu nu mi-aș fi închipuit că delicatețea mea se va toci în halul acesta. Îmi vine ușor să zic în gând: ce poate să-mi pese mie de amărâtul ăsta de levantin? – dar, pe Dumnezeul meu, adesea nu mă pot dezbăra de gândul că zeița mea cu părul negru și cu sprâncene de Iuno, nu se numește de fapt Iuno, ci Circe și că transformă oamenii pe care-i atinge – cum să spun, ca să sune cât mai mitologic? – în cireada lui Eume.

Când îmi pun întrebarea: în ce constă tot ce am acum? răspunsul echivalează cu falimentul multora dintre concepțiile mele anterioare. Căci iubirea noastră este doar carnală, nu și spirituală. Îmi revine mereu gândul că un om modern nu se poate mulțumi numai cu atât. Eu și Laura suntem asemenea zeilor și animalelor, dar nu asemenea oamenilor. De fapt, sentimentul care ne leagă nici nu poate fi numit iubire, căci nu suntem unul pentru celălalt decât niște ființe dorite, nu și dragi. Dacă Laura ar fi alta și dacă eu aș fi altul, am putea fi de zeci de ori mai fericiți, și în prezent n-aș mai avea senzația că mă aflu în cocina lui Eume. Înțeleg că dragostea care se vrea doar spirituală nu-i decât o umbră; dar despuiată totalmente de spirit, nu-i decât o înjosire. E adevărat

însă că oamenii atinși de bagheta lui Circe își află plăcerea în înjosire.

Mi se pare ciudat și trist ca eu, un om de factură helenă, să scriu asemenea lucruri! Acum, scepticismul meu începe să se extindă și asupra Eladei, fiindcă mă îndoiesc că se poate trăi cu forme perimate de viață; încerc însă să fiu sincer și să scriu ceea ce gândesc.

30 aprilie

Ieri a picat pe neașteptate o scrisoare de-a mătușii. Mi-au trimis-o de la Roma. E datată de acum două săptămâni și nu înțeleg de ce au ținut-o atât la Casa Osoria. Tanti e convinsă că am fost în Corfu, însă presupune că m-am întors, așa că-mi scrie următoarele: *Așteptăm vești de la tine cu mult dor și neliniște. Eu, că-s bătrână, am rădăcini puternice în pământ și nu mă poate doborî orice vânt, dar Aniela – ți-e milă și să te uiți la ea! La început, tot aștepta să sosească o scrisoare de la tine, de la Viena, ori de la Roma și, văzând că nu mai vine, a început să se neliniștească. Apoi a urmat moartea tatălui tău. Am spus într-adins tare, de față cu Aniela, că acum nu te mai poți gândi la nimic altceva decât la pierderea suferită, dar că peste câteva săptămâni ai să te scuturi din apatie și ai să revii la viața activă. Eu cu Aniela nu vorbesc deschis, dar ne înțelegem de minune una pe alta. Am observat că s-a liniștit. Când a trecut însă o lună și tu n-ai dat nici un semn de viață, a început din nou să se frământe, mai ales cu privire la starea sănătății tale, dar desigur și la gândul că ne-ai uitat. Și eu am fost neliniștită și ți-am scris de câteva ori în Corfu, la post-restant, așa cum ne-am înțeles. Deoarece n-am primit nici un răspuns, încerc să scriu pe adresa ta de la Roma, căci gândul c-ai putea fi bolnav ne otrăvește zilele. Scrie măcar câteva cuvinte – și mai ales*

trezește-te, dragul meu Leon, din apatie și fii tu însuți. Am să fiu sinceră cu tine. La gândurile negre ale Anielei mai contribuie și faptul că nu știu cine i-a îndrugat mamei ei verzi și uscate, că ai fi cunoscut în toată lumea prin aventurile tale galante. Închipuiește-ți ce revoltată am fost! Disperată, Celina i-a spus totul fiică-sii și acum una are tot timpul migrenă, cealaltă, biata de ea, a slăbit, e palidă și s-a schimbat atât de mult, că ți se face milă când o vezi. E totuși o făptură bună și drăguță, ca un înger! Se preface veselă, ca să n-o întristeze pe maică-sa, dar eu văd prea bine ce se petrece cu ea și mi se rupe inima. Scumpul meu băiat, nici eu n-am discutat problema asta cu tine când am fost la Roma, din respect pentru durerea ta, dar nenorocirea care te-a lovit a fost din voința lui Dumnezeu, trebuie să te împaci cu gândul și să nu devii delăsător în viață. N-ai putea oare să ne scrii o vorbă care să ne liniștească? Fie-ți milă de fată! Nu-ți ascund că aș dori cel mai mult pe lume ca, după trecerea doliului tău, fie chiar și peste un an sau doi, să vă uniți, căci după mine Aniela e pasărea phoenix. Dar, chiar și dacă ar fi să fie altfel, tot cred că-i mai bine să ne spui într-un anumit fel. Tu știi că eu nu exagerez niciodată și, dacă-ți scriu toate astea, e numai pentru că, într-adevăr, mă tem pentru sănătatea Anielei. În plus, trebuie să știi că e vorba și de viitorul ei. Kromicki a început să le viziteze tot mai des și e clar că are anumite intenții. Am vrut să-l gonesc, cum știu eu, fără prea multe politeturi, cu atât mai mult, că pe el îl bănuiesc c-a trăncănit de aventurile tale, dar Celina m-a conjurat să n-o fac. Ea e complet disperată și nu contează deloc pe atașamentul tău față de Aniela. Ce era să fac în situația asta? Dar dacă presimțirile ei de mamă sunt mai adevărate? Răspunde, dragă Leon, cât mai repede și primește îmbrățișările și binecuvântarea

unei femei bătrâne, care nu te are decât pe tine pe lume. Aniela a vrut mai înainte să-ți scrie, să-ți transmită condoleanțe, dar n-a lăsat-o Celina, lucru pentru care m-am certat cu ea. Celina e cea mai bună femeie din lume, dar mă înfurie adesea. Multe salutări și sincere urări de sănătate de la toți. Tânărul Chwastowski construiește aici o fabrică de bere. A avut el niște bani, restul i-am împrumutat eu.

În prima clipă am crezut că scrisoarea nu m-a tulburat deloc; apoi, am început să mă plimb prin casă și mi-am dat seama că greșesc. Impresia lăsată de scrisoare creștea cu fiecare minut și, în cele din urmă, a ajuns nemaipomenită. După vreo oră mi-am spus uimit: la naiba, nu mă mai gândesc la nimic altceva decât la asta! E ciudat cu ce viteză trecem de la un sentiment la altul, ca vântul care gonește norii. Cât de nervos sunt totuși! Mai întâi m-a cuprins îndoiosarea pentru Aniela. Dintr-odată, tot ceea ce am simțit nu de mult pentru ea și ce rămăsese tăinuit în niște cotloane ale inimii mele a țâșnit la suprafață cu presiunea aburului. Să mă duc s-o liniștesc, s-o îmbrățișez, s-o fac fericită – asta a fost prima reacție, primul imbold al inimii, departe de o voință clar formulată, dar nespus de puternic. Iar când mi-am imaginat ochii ei înlăcrimați și mâinile ei într-ale mele, a renăscut cu violență toată senzualitatea prin care mă simțeam atras spre ea. Pe urmă, mi-a trecut prin gând o comparație cu Laura, care, prin firea lucrurilor, trebuia să iasă fatal pentru aceasta din urmă. Viața pe care-o duc aici îmi stă în gât. Am simțit dintr-odată nevoia unui aer mai curat decât cel pe care-l respir, nevoia de liniște, de blândețe și mai ales de căldura sentimentelor adevărate. Tot-odată, m-a cuprins bucuria că nu-i nimic pierdut, că

se poate îndrepta totul și că nu depinde decât de mine. Dar brusc mi-am adus aminte de Kromicki și de mama Anielei, care, neavând încredere în mine, este desigur de partea lui. Gândindu-mă la ei m-a apucat o furie care, crescând treptat, a înăbușit toate celelalte simțăminte. Cu cât rațiunea îi dădea dreptate doamnei Celina, că nu contează pe mine, cu atât eram mai supărat pe ea, că și-a permis să nutrească o asemenea neîncredere. În cele din urmă, am ajuns la o furie disperată împotriva mea și a tuturor. Tot ceea ce gândeam și simțeam putea fi cuprins în cuvintele: bine, fie și-așa!

Scrisoarea a venit ieri; astăzi, analizându-mă mai la rece, am constatat de-a dreptul cu uimire că jignirea a pătruns atât de adânc în sufletul meu, că acum e mai mare decât ieri și că este sentimentul care mă domină, îmi spun tot ceea ce își poate spune un om rațional și totuși nu le pot ierta pentru Kromicki ăsta nu numai pe mamă, dar nici pe fiică. Căci în fond, Aniela ar fi putut printr-un singur cuvânt să-i închidă acestuia calea spre Płoszów, iar dacă n-o face, este pentru că cedează în fața mamei, adică mă sacrifică pe mine pentru migrenele ei. De altfel, Kromicki ăsta o coboară în ochii mei pe Aniela, o urâțește, o reduce la tipul banal de domnișoară de măritat. Nu pot vorbi liniștit despre toate astea.

Poate că gândesc și simt ca un om prea iritat; poate că amorul meu propriu este peste măsură de mare; recunosc, văd, știu să mă privesc obiectiv, ca pe un străin, dar dedublarea asta nu-mi ajută la nimic. Mă amărăsc și mă enervez tot mai mult. Însuși faptul că scriu despre asta îmi zguduie nervii, așa că mă întrerup.

1 mai

Astă-noapte mă gândeam: „Poate că mâine voi fi mai liniștit." Dar de unde! Se naște în mine de-a dreptul o înverșunare împotriva mamei Anielei, a ei însăși, a mătușii și în ultimă instanță împotriva mea. Trebuie să știi să măsori vântul după lâna mielului, și a mea e afurisit de subțire. Mă simt eu oare bine aici, la Pegli? Laura e rece ca marmura, dar cel puțin lângă ea nu mă chinuiesc, căci în afară de frumusețe n-are nimic. Sunt sătul de suflete prea rafinate și sentimentale. N-are decât să le consoleze Kromicki.

2 mai

Am dus singur scrisoarea la poștă. Conținutul era următorul: *Îi doresc domnului Kromicki fericire cu domnișoara Aniela și domnișoarei Aniela cu domnul Kromicki.* A vrut mătușa un răspuns net – acum îl are.

3 mai

Mă gândesc dacă nu cumva ceea ce mi-a scris mătușa despre Kromicki n-o fi fost o diplomație pur feminină, ca să mă pună pe mine în gardă. Dacă da, atunci o felicit pentru abilitate și pricepere la oameni.

10 mai

A trecut o săptămână. N-am mai scris, căci am umblat ca otrăvit. Sunt nespus de mâhnit. Aniela n-a fost și nu-mi este indiferentă. Îmi amintesc cuvintele lui Hamlet: „O iubesc pe Ofelia, cum n-ar putea-o iubi patruzeci de mii de frați!" Parafrazând: „Am iubit-o pe Aniela mai mult decât patruzeci de mii de Laure!" Și a fost să fie ca tocmai din mâinile mele să-i vină tot răul! Din când în când, mă consolez la

gândul că tocmai căsătoria cu mine ar fi fost rea pentru ea – dar nu-i adevărat! Dac-ar fi a mea, aș fi bun cu ea. Mă înnebunește bănuiala că poate-i mulțumită și cu Kromicki.

Când mă gândesc la asta începe iarăși să se revolte totul în mine și-mi vine să mai trimit o scrisoare ca aceea.

S-a terminat! Asta-i singura consolare pentru oamenii ca mine, fiindcă pot să-și încrucișeze brațele liniștiți și să trândăvească mai departe. Poate că-i dovada unei nemaipomenite slăbiciuni, dar aflu o anumită ușurare în expresia asta.

Acum pot să gândesc mai liniștit.

Mă uit la mine și mă întreb prin ce minune un om care nu numai că se laudă cu o conștiință de sine foarte dezvoltată, dar care o are realmente, a acționat câteva zile numai prin impulsuri. Atunci la ce-mi mai slujește autocunoașterea, dacă la cea mai mică tulburare a nervilor ea se retrage în niște cotloane ale creierului și asistă ca un martor pasiv la acțiunile impulsive? Ca să mă analizeze *post factum?* Nu știu la ce-mi ajută, dar, deoarece n-am altceva de făcut, măcar cu atâta să mă aleg de pe urma ei. Deci, de ce am procedat așa cum am procedat? Poate pentru că sunt, ce-i drept, un om inteligent, poate chiar foarte inteligent (să mă trăsnească, dacă am de gând să mă flatez pe mine însumi, ori să mă laud!) – dar nu sunt un om deștept. Mai ales, îmi lipsește deșteptăciunea calmă, bărbătească. Nu-mi pot stăpâni nervii, sunt sensibilizat; m-ar răni – după expresia poetului – chiar și o petală de trandafir îndoită în două. Inteligența mea are ceva feminin în ea. Poate că nu-s o excepție și că mulți indivizi cu pantaloni sunt, mai ales la noi, de aceeași formație cu mine. Slabă consolare! Cu o asemenea minte poți înțelege multe

lucruri, dar e greu să te conduci după ea în viață; se zbate neliniștită, șovăie, filtrează la culme fiecare intenție și, în sfârșit, se pierde cu totul la o răscruce de drumuri. În consecință, micșorează capacitatea de acțiune și permite slăbiciunii de caracter să se dezvolte, trăsătură care la noi este un defect înnăscut și general. Îmi mai pun întrebarea: dacă mătușa n-ar fi pomenit în scrisoare despre Kromicki, rezolvarea în acest caz ar fi fost alta? Și pe cuvânt că nu îndrăznesc să spun: da! N-ar fi fost atât de rapidă – asta-i sigur – dar cine știe dac-ar fi fost mai favorabilă. Caracterele slabe au nevoie de înlesniri nelimitate; numai sufletele tari găsesc un stimulent în opoziție. Laura, care în anumite privințe este perspicace precum un mascul, probabil că a înțeles asta și poate că de aceea a fost atât de darnică.

În cele din urmă, ce rezultă de aici? Sunt un nătăfleț? Nicidecum! Un om care nu se cruță de adevărul gol-goluț n-ar ocoli nici asta – dar nu sunt!... Sunt convins că fără prea multă codeală aș fi putut pleca la Polul Nord, ori în adâncul Africii, să mă fac misionar; am o fire puțin agresivă, un oarecare curaj înnăscut și aș fi fost capabil de orice inițiative îndrăznețe, de întreprinderi riscante. Am un temperament vioi, o mobilitate poate nu atât de mare ca a lui Sniatyński, de exemplu, dar oricum, destul de mare.

Numai când e vorba de rezolvarea unei probleme de viață, scepticismul mă face neputincios, mintea se pierde în considerații și argumente, voința n-are nici un suport, faptele mele depind în parte de întâmplările exterioare.

12 mai

La Laura n-am ținut niciodată, cu toate că am fost, mai sunt încă sub imperiul farmecului ei fizic.

Poate că la prima vedere un asemenea fenomen pare ciudat, dar, de fapt, este un lucru destul de obișnuit. Poți chiar să iubești și să nu-ți placă cineva. De câte ori nu mi s-a întâmplat să văd o dragoste amară, caustică, plină de ranchiună, tocmai pentru că nu era dublată de atașament. Mi se pare că am spus despre soții Sniatyński că nu numai că se iubesc, dar se și plac teribil; de aceea le e așa de bine împreună... Ah, simt că și mie mi-ar fi plăcut nespus Aniela și că ne-ar fi fost la fel de bine... Dar să nu mai vorbesc despre asta!... În ceea ce o privește pe Laura, ea poate face pe mulți bărbați să se îndrăgostească lulea de părul ei negru, de formele ei statuare, de sprâncenele ei, de vocea, de privirea, de felul cum își ține capul etc., însă sunt convins că nimeni n-a ținut la ea. Este o femeie ciudată: te atrage aproape irezistibil, dar totodată te respinge. Am spus că în afară de frumusețe nu mai are nimic, căci până și inteligența ei nu-i decât prima dintre sclave, care îngenunchează la picioarele frumuseții ei pentru a-i lega sandalele. Nu mai departe decât acum o săptămână am văzut-o pe Laura dând de pomană unui copil de pescar, al cărui tată s-a înecat nu de mult, și m-am gândit: dac-ar fi convinsă că i-ar sta mai bine scoțându-i ochii copilului, nu dându-i de pomană, ar face-o cu tot calmul și seninătatea. Sunt lucruri care se simt, de aceea poți să-ți pierzi capul după femeia asta, dar nu-i chip să-ți placă. Iar ea, înțelege orice, numai asta nu.

În schimb, cât e de frumoasă! Văzând-o acum câteva zile, cum cobora scările vilei spre grădină, legănându-și șoldurile superbe, „credeam c-o să cad lat", precum spune Slowacki. În mod cert, sunt sub presiunea a două forțe, dintre care una mă atrage, cealaltă mă respinge. Aș vrea să plec în Elveția, dar

totodată aș vrea să mă întorc la Roma. Nu știu ce o să fac până la urmă. Ribot are dreptate când spune că a vrea este doar o stare a conștiinței, nu și un act de voință; și cu atât mai puțin, când vrei două lucruri deodată. Am primit o scrisoare de la notarul meu, prin care mă cheamă la Roma, în legătură cu moștenirea. Sunt niște formalități de rezolvat, care s-ar putea aranja și în lipsa mea, dacă aș ține neapărat să nu mă duc... Asta ar fi o justificare... De la o vreme nu-mi mai place Laura ca înainte. Ea n-are nici un aport aici, căci este mereu aceeași, însă eu am transferat nemulțumirea de mine însumi asupra ei. În timpul suferinței și frământărilor căutam lângă ea nu numai liniștea, ci și un fel de înjosire expresă; acum am repulsie față de ea tocmai pentru asta. Nici n-a știut de furtuna care m-a pustiit. Ce-i păsa ei de frământările mele, de vreme ce nu se putea împodobi cu ele? A observat acum că sunt mai febril și mai violent decât de obicei, m-a întrebat în treacăt din ce cauză, fără însă a insista prea mult.

Poate că, în cele din urmă, atracția pe care o exercită asupra mea va învinge și nu voi pleca, în orice caz, am să-i spun chiar mâine că sunt chemat la Roma. Sunt curios să văd cum o să primească vestea asta – cu atât mai curios, cu cât nu prea pot să-mi închipui reacția ei. Bănuiesc, în ciuda sentimentului ce spunea că mi-l poartă, asemănător, de altfel, cu al meu pentru ea, că nici ea nu ține la mine, natural, dacă-și dă în general osteneala să țină sau să nu țină la cineva. Sufletele noastre au multe asemănări, dar și mii de deosebiri.

Sunt îngrozitor de obosit. Nu pot să nu mă gândesc la impresia pe care a produs-o la Płoszów scrisoarea mea. Mă gândesc la asta în permanență, chiar și atunci când sunt cu Laura; le văd mereu

înaintea ochilor pe Aniela și pe mătușa. Cât este de fericită Laura cu liniștea ei veșnică! Mie mi-e atât de greu cu mine însumi...

Mă bucură gândul că voi schimba locul. Pegli, cu toate că-i o localitate balneară, este foarte pustiu. Canicula neobișnuită. Marea zace leneșă, fără să se miște nici măcar la mal, de parcă n-ar mai putea nici ea să respire de arșiță. Uneori se pornește vântul, dar sufocant, ridicând nori de praf alb, care se așază în straturi groase pe frunzele palmierilor, cimșirilor, smochinilor, arborilor de mirt și pătrunde în case printre jaluzele. Mă dor ochii de lumina pe care zidurile o reflectă atât de strident, încât ziua nici nu te poți uita la ele.

Sau în Elveția, sau la Roma, numai să plec de-aici! Am senzația că oriunde în altă parte m-aș simți mai bine. De altfel, ne pregătim cu toții de plecare. Pe Davis nu l-am mai văzut de patru ori cinci zile. Cred c-o să înnebunească dintr-o zi în alta. Doctorul mi-a spus că-l cheamă mereu să-și măsoare forțele cu el. Se pare că ăsta-i un semn nespus de rău.

Roma, Casa Osoria, 18 mai

Probabil că aveam nevoie de singurătate. Mă simt la fel ca după sosirea la Pegli: sunt trist, dar mi-e bine. Ba chiar mai bine decât la Pegli, căci nu mai am neliniștea aceea, care mă tulbura încă de la început, în prezența Laurei. Umblu prin casa pustie, întunecată, găsesc o mie de amănunte care mi-l amintesc pe tata și amintirea lui se împrospătează în inima mea. Acolo mi se transformase într-o umbră albăstrie, acum îl întâlnesc la fiecare pas, cu viața lui dinainte, reală. Pe biroul din laboratorul lui a rămas lupa cu care cerceta exponatele, cârligul de bronz cu care scotea pământul uscat din vasele dezgropate,

vopselele, pensulele, manuscrisele începute, notele privind colecțiile, cu alte cuvinte: o mie de mărunțișuri. Uneori am impresia că e plecat și c-o să se întoarcă la lucrul lui de fiecare zi, iar când impresia se spulberă, rămâne durerea adevărată, profundă și-l iubesc nu numai ca pe o amintire a celui care a fost, ci așa cum este acum, cufundat în somnul veșnic din Campo Santo.

De aici decurge tristețea mea, dar este un sentiment cu mai mult curaj decât toate celelalte, care m-au străbătut la voia întâmplării, în ultima vreme, încât mi-e bine cu el, mă simt mai bun sau, cel puțin, nu atât de stricat cum mi se părea că sunt... Am observat, de asemenea, că nici cele mai disperate raționamente nu-l privează pe om de bucuria pe care i-o produce prezența în sufletul lui a unor elemente de noblețe. De unde vine tendința irezistibilă și nestăvilită de nimic a oamenilor spre bine și puritate? Uneori, când încep să depăn ghemul acesta, ajung foarte departe. Mintea noastră este doar reflectarea legității logice a existenței generale, așa că poate și noțiunea noastră de bine este o reflectare a unui bine absolut. Dar, dac-ar fi așa, omul ar putea să termine cu toate îndoielile lui și să strige nu numai: *eureka!*, ci și *aleluia!* Mă tem totuși ca această construcție a mea să nu se prăbușească, asemeni atâtor altora și de aceea nu îndrăznesc s-o ridic. Astea-s, de altfel, mai degrabă senzații decât raționamente, dar voi reveni neapărat la ea cu timpul, căci mă doare ca și cum aș avea o țeapă nu în deget, ci în suflet. Acum însă sunt mult prea obosit și prea trist, iar în jur e atâta liniște și bine!

Mi se pare că, dintre toate viețuitoarele pământului, numai omul reușește să acționeze adesea împotriva voinței lui. Acum îmi dau seama că de multă vreme aveam chef să plec de la Pegli, dar trecea zi

după zi și eu stăteam inert. Chiar și în ajunul plecării de acolo eram sigur c-am să mai rămân; pe neașteptate, mi-a venit în ajutor Laura însăși.

Am anunțat-o de scrisoarea notarului și de plecare, mai mult ca să văd cum reacționează. Eram singuri. Mă așteptam la vreo exclamare din partea ei, la vreo emoție, la vreun *veto* – dar nimic din toate astea!

Auzind vestea s-a întors spre mine, și-a vârât ușor degetele în părul meu și apropiindu-mi fața de a ei, m-a întrebat:

– Dar ai să te întorci, nu-i așa?

Pe Dumnezeul meu dacă înțeleg ce-a vrut să fie asta! O fi presupus că trebuie neapărat să plec? Ori poate că, încrezătoare în puterea farmecului ei, nu s-a îndoit nici un moment c-am să mă întorc? Ori a prins din zbor posibilitatea de a scăpa de mine? Căci, după o asemenea întrebare, nu-mi mai rămânea decât să plec. Mângâierea cu care a însoțit întrebarea pledează oarecum împotriva acestei ultime presupuneri, care, de altfel, mi se pare cea mai probabilă. Uneori sunt aproape sigur că voia să spună: Nu tu mă părăsești, ci eu pe tine! Trebuie chiar să recunosc că, dacă prin asta mi-a dat papucii, atunci are o abilitate cu totul nemaipomenită și cu atât mai uluitoare, cu cât modul în care a făcut-o a fost mai dulce, mai mângâios și cu cât m-a lăsat mai mult în incertitudine: și-a bătut ori nu joc de mine? Dar de ce să-mi fac iluzii? Ea a câștigat jocul prin întrebarea pusă. Poate că în orice alt caz amorul meu propriu s-ar fi simțit lezat, dar acum mi-e indiferent.

În ultima seară nu numai că n-a fost o atmosferă rece între noi, ci am fost chiar mai tandri decât de obicei. Ne-am despărțit foarte târziu. O văd și acum cum m-a condus până la ușă, cu lumânarea în mână, cu pleoapele plecate. Era atât de frumoasă, încât îmi

părea rău că trebuie că plec. A doua zi, m-a condus până la gară. Buchetul de trandafiri crem l-am pierdut abia la Genova. Ciudată femeie! Pe măsură ce mă îndepărtam de ea, alături de dorul fizic, simţeam o uşurare tot mai mare. Am călătorit fără întrerupere până la Roma şi acum mai am încă senzaţia păsării care s-a smuls din laţ.

22 mai

Aici n-am găsit aproape pe nimeni dintre cunoscuţi. I-a gonit canicula la mare ori la munte. Ziua sunt puţini oameni pe stradă, întâlneşti numai străini, în majoritate englezi cu căşti coloniale, înfăşuraţi în muselină, cu Bedekerul roşu în mână şi cu veşnicul „*Very interesting*!"[1] pe buze. Pe la amiază, Babuino este atât de pustie, încât paşii trecătorilor singulari răsună cu ecou. În schimb, seara roiesc toate străzile. Întotdeauna la ora serii am un fel de sufocări şi o neliniştе nervoasă, aşa că ies să iau aer, umblu până cad de oboseală şi asta îmi dă o mare uşurare. De regulă, plimbarea mea se termină în Pincio. Adeseori parcurg de trei-patru ori în lung terasa aceea splendidă, plină de perechi de îndrăgostiţi. Unii umblă la braţ, cu capetele lipite la tâmple şi cu ochii ridicaţi spre cer, parcă dintr-un exces de fericire, alţii stau pe bănci, cufundaţi în umbra pomilor. Lumina tremurătoare a felinarelor scoate uneori la iveală din aceste adâncuri de întuneric ba un profil de *bersagliere*[2] pe jumătate ascuns sub pene, ba o rochie de fată, ba o faţă de muncitor ori de student. La urechile mele ajung şoapte, jurăminte, cântece fredonate încet. Am de fiecare dată impresia

[1] „Foarte interesant!" (în limba engleză, în original)
[2] Vânător de munte italian

unui carnaval de primăvară și găsesc o ciudată plăcere în a mă afunda în mulțimea asta, în a respira veselia și sănătatea lor, fericirea lor simplă. Simplitatea asta pătrunde în mine și-mi liniștește nervii mai bine decât chloralul. Serile sunt calde, luminoase, cu adieri răcoroase. Luna se ridică peste Trinità del Monti și plutește deasupra acestui furnicar de oameni, ca o barcă de argint, albind vârfurile pomilor, acoperișurile, turnurile. La poalele terasei e vuietul orașului luminat, iar mai încolo, departe, se conturează în negura argintie silueta bisericii Sfântul Pavel, cu cupola strălucind ca o a doua lună. De mult nu mi s-a mai părut Roma atât de frumoasă! Îi descopăr mereu farmece noi. Mă întorc acasă târziu și mă culc aproape fericit la gândul că a doua zi mă voi trezi tot la Roma. Și dorm!... Nu știu, poate de oboseală, dar dorm buștean și chiar și dimineața mă scol încă puțin amețit.

Diminețile le petrec cu notarul. Uneori întocmesc pentru mine inventarul colecțiilor tatii. Nu le-a lăsat orașului prin testament; mă lasă pe mine unic moștenitor, așa că au devenit proprietatea mea. Aș îndeplini dorința tatii și le-aș dărui Romei fără să șovăi, dar mă gândesc că poate opoziția mătușii a trezit în el anumite scrupule și poate că s-a abținut de la dăruirea colecțiilor special pentru ca vreodată să poată fi transportate în țară. Că s-a gândit la colecții în ultima vreme o dovedesc numeroasele clauze adăugate ulterior la testament. Sunt multe daruri mai mici pentru familie, dar unul m-a emoționat mai mult decât pot spune. Scrie astfel: „Capul Madonei de Sassoferrato[1] îl las viitoarei mele nurori."

[1] Sassoferrato, pseudonimul pictorului italian Salvi Giovanni Battista (1609–1685)

25 mai

Sculptorul Lukomski a început de o lună portretul tatii, după un bust pe care tot el l-a făcut, în urmă cu câțiva ani. Adeseori mă duc după-amiaza la el, să văd cum merge lucrul. Când intru în atelier, parcă păşesc într-o altă lume. Este un fel de hambar, cu o fereastră uriaşă, sus, spre nord, aşa că toată încăperea-i scăldată într-o lumină rece, fără reflexele soarelui. Când intru acolo, parcă nu mai sunt la Roma. Iluzia o amplifică însuşi Lukomski, care are un cap de nordic, cu barbă blondă şi cu ochi albaştri şi înceţoşaţi, de mistic. Are două ajutoare, polonezi, şi doi câini, Kruk şi Kurt. Într-un cuvânt, e ca o insulă hiperboreică într-o mare sudică, îmi place să mă duc acolo pentru originalitatea ambianţei şi-mi place să mă uit şi la Lukomski când lucrează: atunci are în el forţă şi simplitate. În special, îmi place când se îndepărtează de tablou ca să-l vadă mai bine, apoi se întoarce repede, parcă pornind la atac. Este un artist foarte talentat. Chipul tatii apare treptat de sub penelul lui de o asemănare izbitoare. Va fi nu numai un portret, ci şi o operă de artă.

Dacă e cineva tipul omului îndrăgostit de forme frumoase, apoi acela este Lukomski. Am chiar impresia că el şi gândeşte numai prin prisma nasurilor, trupurilor, braţelor şi capetelor greceşti, într-un cuvânt, nu gândeşte cu ajutorul ideilor, ci al formelor, al formelor clasice. Locuieşte la Roma de cincisprezece ani şi vizitează tot timpul muzeele şi galeriile, de parc-ar fi venit ieri. Prin asta face dovada că o astfel de pasiune poate umple complet viaţa omului, poate ajunge chiar şi religia lui, cu condiţia ca el să-i fie preot. Lukomski nutreşte un asemenea respect pentru oamenii bine făcuţi, cum au credincioşii

pentru icoane. L-am întrebat care-i, după părerea lui, cea mai frumoasă femeie din Roma. Mi-a răspuns fără ezitare: „Doamna Davis!" după care a început să deseneze silueta ei în aer, cu degetele mari de la ambele mâini, cu o ușurință și o expresivitate în gesturi, pe care nu le au decât artiștii. Lukomski este un om închis și melancolic, dar în clipa aceea se înviorase atât de mult, încât îi dispăruse până și veșnica-i expresie mistică din priviri.

– Iată, de exemplu, spunea desenând în aer mereu alte linii. Sau asta! Ea e cea mai frumoasă femeie nu din Roma, ci din toată lumea!

Îl încântă în mod deosebit gâtul Laurei. Zice că, atunci când ridică fața în sus, gâtul ei e în prelungirea capului, aproape cu aceeași lățime, ceea ce se întâlnește nespus de rar; numai în Transtever se pot vedea uneori la femeile din popor astfel de gâturi, dar niciodată într-un asemenea grad de perfecțiune. Într-adevăr, cine ar vrea să-i găsească Laurei un defect fizic cât de mic, și-ar pierde timpul zadarnic. Lukomski afirmă chiar că unor asemenea femei ar trebui să li se ridice statui în forum încă din timpul vieții. Bineînțeles, nu l-am contrazis.

29 mai

Toată procedura asta italienească de moștenire a început să mă cam plictisească. Cât de încet fac totul, deși au o agilitate înnăscută, și cât de mult vorbesc! Sunt literalmente asurzit de atâta vorbărie. Am comandat câteva dintre cele mai noi romane franțuzești și citesc toată ziua. Autorii lor îmi fac impresia unor desenatori îndemânatici. Cât de repede și de bine e conturat fiecare erou, câtă forță și profunzime în aceste descrieri! În privința tehnicii nu se poate

face mai mult. În schimb, oamenii descriși sunt, cum am mai spus, dintre aceia care nu nutresc decât dragoste carnală și nimic mai mult. Întâmplător, poate să fie și așa, dar ca în întreaga Franță, cât e de lungă și de lată, să nu existe nimeni care să iubească altfel – asta s-o spună altora, nu mie. O cunosc prea bine și știu că-i mai bună decât literatura ei. Goana asta a romanului de dragoste după elemente de șoc, care se vor realiste, îl îndepărtează, de fapt, de realitate. Oamenii se iubesc individual și într-un individ, în afară de față, privire, expresie, voce, statură – mai există și minte și caracter și mod de a gândi, într-un cuvânt; o mulțime de elemente care țin de intelect și moral. Legătura mea cu Laura e cea mai bună dovadă că sentimentul bazat în exclusivitate pe voluptate nici nu merită să fie numit dragoste. De altfel, Laura este o excepție.

31 mai

Ieri am luat micul dejun cu Lukomski. Seara am hoinărit, ca de obicei, prin parcul Pincio. Imaginația mă ajută să evadez uneori din realitate. Îmi închipui că sunt la braț cu Aniela. Mergem și discutăm ca doi oameni care se iubesc mai presus de orice. Atunci mă simt așa de bine, cum nu mi-a fost niciodată cu Laura, însă când imaginația încetează să mai lucreze – ce senzație de singurătate! Nu-mi vine să mă mai întorc acasă. Azi-noapte n-am putut dormi. Viața mea este nespus de seacă. Permanentele introspecții duc numai la pustiire. Și simt că ar fi putut să fie altfel. Mă mir și eu că amintirea Anielei este atât de vie în mine. De ce, spre exemplu, nu mi-am imaginat niciodată că merg la braț cu Laura? Iar acum, pomenind numele ei, adaug în gând: lua-o-ar naiba!

Mă gândesc adesea că am avut fericirea în mână și i-am dat drumul.

2 iunie

De multă vreme n-am mai fost atât de uimit, ca astăzi, din pricina lui Lukomski. Ne-am dus împreună la muzeul de la Capitoliu. M-am mirat încă de când am ajuns la Venus, când, întorcând pe toate părțile statuia așezată pe un suport rotativ, mi-a declarat că o preferă pe Psyche a lui Praxiteles de la Napoli, pentru că este mai spiritualizată. Mi s-a părut o părere cu totul ciudată din partea unui plastician ca el. Însă mă aștepta o surpriză și mai mare în fața morții gladiatorului sau a galului. Lukomski l-a privit în tăcere vreo jumătate de oră, după care a rostit printre dinți, așa cum îi este obiceiul, când îl emoționează ceva:

– S-a spus de vreo sută de ori că are față slavă – și într-adevăr! E ceva nemaipomenit!... Fratele meu a luat în arendă moșia Kozlówek, lângă Sierpe. Era acolo unu' Michna, un căruțaș... S-a înecat anul trecut, când scălda caii... Cap tăiat, domnule, cap tăiat cu ăsta! Uneori stau aici și câte o oră, am nevoie...

Nu-mi venea să-mi cred urechilor și mă miram că nu se prăbușește tavanul Capitoliului peste capetele noastre. Sierpe, Kozlówek. Michna – aici, în această lume a antichității, cu formele ei clasice! Și să aud asta din gura unuia ca Lukomski! Dintr-odată mi s-a dezvăluit nu artistul, ci omul din el. Deci tu, frățioare, din ăștia-mi ești? m-am gândit. Așa plastician ești? așa grec? așa roman? Deci vii să te uiți la gladiator nu pentru formele lui, ci pentru că ți-l amintește pe Michna din Kozlówek? Acum înțeleg eu ce semnificație au tăcerile tale, melancolia ta!

Pesemne că Lukomski a bănuit ce gândesc, căci a pus ochii săi mistici în pământ și a început să vorbească cu glas întretăiat, repezit, explicând parcă ceea ce spusese mai înainte:

– Aici e de trai, la Roma... Îmi merge bine... N-am de ce să mă plâng... Stau aici, fiindcă trebuie... Dar, dragă domnule, mă roade nostalgia ca toți dracii... Când latră câinii noaptea în grădină, îmi vine să zgârii pereții, am impresia că sunt la noi, la țară... Aș înnebuni, dacă nu m-aș duce acolo cel puțin odată pe an. Și acum, plec curând, că mi-a ajuns până aici...

Zicând acestea făcu semn cu mâna în dreptul gâtului și țuguie buzele ca pentru fluierat, căci îi tremurau. Era o izbucnire cu atât mai uimitoare la omul acesta, cu cât era mai neașteptată. M-a emoționat diferența imensă care există între mine și oamenii de tipul lui Lukomski sau Sniatyński. Mă mai gândesc și acum la asta cu un fel de teamă. Sunt orizonturi de necuprins pentru mine. Ce sentimente uriașe poartă oamenii aceștia în ei? Poate să le fie cu ele bine sau rău, dar oricum, cât sunt de bogați în comparație cu mine! Ei nu-s amenințați nici de pustiu, nici de gol! Fiecare din ei are rezerve de viață cât pentru zece. Și eu mă simt, chipurile, legat de poporul meu, dar nu-i un sentiment atât de direct, nu arde în mine ca o flacără, nu-i o parte din ființa mea. N-am nevoie ca să pot trăi de nici un fel de Kozlówek, de Michna, de Płoszów. Acolo unde pentru unul ca Lukomski sau pentru Sniatyński țâșnesc izvoarele, din care ei își sorb rațiunea existenței – pentru mine nu-i decât nisip uscat. Ei chiar dacă n-ar avea acest suport, tot le-ar mai rămâne, unuia pictura și sculptura, celuilalt literatura. Este un lucru aproape incredibil ca un om

ca mine, care are atâtea condiții să fie fericit, nu numai că nu este, dar nici măcar nu știe pentru ce trăiește. Fără îndoială că nu-i decât vina felului în care am crescut: Roma, Metz, Paris, iarăși Roma; am fost ea un pom scos din glia lui și nesădit temeinic în alta. Dar e, de asemenea, și vina mea că am tot pus semne de întrebare și am filosofat, în timp ce alții au iubit pur și simplu. Rezultatul – n-am realizat nimic cu filosofia mea și mi-am pustiit inima.

8 iunie

Notez acum tot ce s-a întâmplat în decurs de o săptămână. Am primit câteva scrisori, printre care una de la Sniatyński. Bun băiat! E atât de necăjit de întorsătura poveștii cu Aniela, că nici măcar nu mă insultă. Îmi comunică doar că soția lui e supărată de moarte pe mine, că nu mai vrea să audă de mine și că după părerea ei sunt un monstru, care își află cea mai mare plăcere în a-și chinui victimele. De data asta sunt și eu un creștin adevărat, căci nu numai că nu mă supăr pe doamna Sniatyńska din cauza asta, dar chiar mi-o face mai simpatică. Ce inimă sinceră și cinstită! Evident, Sniatyński consideră problema pierdută, sau mai degrabă definitiv încheiată, căci se abține să-mi dea sfaturi, scrie doar îndurerat: *Să dea Dumnezeu, să mai găsești alta ca ea.* Ciudat lucru, mi se pare că nu vreau alta ca Aniela, nici mai bună ca ea, ci doar pe ea însăși. Spun că mi se pare, căci e un sentiment lipsit de o formă definitivă și bine determinată. Parcă am în mine un scul de mătase teribil de încurcat, mă chinuiesc și nu reușesc să pun în ordine șuvițele încâlcite. Cu toată autoanaliza, nu știu, spre exemplu, de unde vine durerea mea: din faptul că o iubesc pe Aniela mai mult decât îmi

închipuiam sau numai pentru că simt c-aș fi putut s-o iubesc foarte mult? Sniatyński îmi răspunde oarecum la întrebarea asta a mea, prin următoarele cuvinte: *Am auzit sau am citit că filoanele de aur au uneori la suprafață un înveliș de cuarț, din care e greu să extragi metalul. Presupun că și inima ta are un asemenea înveliș; înăuntru se află metalul prețios, dar afurisita asta de coajă nu s-a topit de tot în timpul ultimei tale șederi la Płoszów. Ai stat prea puțin și n-ai reușit s-o iubești destul de puternic pe fata asta. Poate că ai putere de acțiune, dar n-ai nici un pic de energie când e vorba să iei o hotărâre; și poate că ai fi găsit-o totuși înlăuntrul tău, dacă sentimentul te-ar fi împins suficient. Dar ai plecat, ai început după obiceiul tău să analizezi în profunzime, să te gândești – și s-a întâmplat precum am prevăzut: filosofând prea mult, ai irosit fericirea ta și a altora.* Mă izbește în cuvintele lui asemănarea, parcă repetarea a ceea ce mi-a spus tata cândva. Totuși, Sniatyński reușește să mă pătrundă mai bine, căci iată ce adaugă: *Așa-i de când lumea, că cine se introspectează prea mult, acela nu mai e de acord nici cu sine însuși, în cele din urmă, iar cine nu-i de acord cu sine însuși, acela nu-i capabil să ia nici o hotărâre. E un secol bolnav, în care numai măgarii mai au voință, căci dacă cineva are minte cât de cât, o folosește spre a se îndoi de toate și spre a se convinge pe sine însuși că, într-adevăr, nu merită să vrei nimic.* Observații similare am întâlnit și la unul dintre autorii francezi și m-am gândit: pe cinstea mea că are dreptate!

Aș fi preferat ca Sniatyński să mă certe mai degrabă, decât să-și împăneze scrisoarea cu fraze de tipul ăsta: „Cu toate calitățile tale s-ar putea să ajungi până acolo încât să fii întotdeauna motiv de necazuri și frământări pentru cei apropiați și dragi". Îmi este

cu atât mai neplăcut, cu cât e adevărat. Le-am necăjit pe Aniela, pe mătușa, pe mama Anielei și în fine, pe mine însumi, în schimb, mi-a venit să râd, când am citit mai departe: *După legile vieții, în fiecare om trebuie să crească ceva; fii cu băgare de seamă ca în tine să nu crească cumva vreun drac, care să te otrăvească pe tine mai întâi.* Nu!... Asta cel puțin nu mă amenință. A crescut un mucegai semănat de mâna Laurei, dar a crescut numai pe învelișul de cuarț, de care vorbește Sniatyński; n-a reușit să-și vâre rădăcinile mai adânc și nici eu nu m-am otrăvit cu el, nici Laura. Mucegaiul are calitatea că nici măcar nu trebuie smuls din rădăcini, e suficient să-l ștergi, ca pe praf. Mai multă dreptate are Sniatyński atunci când încearcă să fie el însuși și – în numele dogmei pe care o poartă mereu în suflet să spună: *Dacă te consideri un tip superior, dacă ești chiar, atunci îți spun că suma unor asemenea superiorități dă un minus social.*

Nu-i vorba că mă consider un om superior – poate doar în comparație cu unul cum este Kromicki – dar Sniatyński are dreptate. Oamenii ca mine numai atunci nu constituie minusuri sociale, când nu sunt genii fără portofoliu, adică, dacă sunt mari oameni de știință sau mari artiști. Atunci chiar se poate întâmpla să joace rolul de reformatori. În ceea ce mă privește, aș putea să fiu reformator numai și numai față de mine însumi. M-am purtat cu gândul ăsta toată ziua, căci realmente este un lucru nemaiauzit, ca un om care-și înțelege atât de bine lipsurile, încât să nu întreprindă nimic pentru a le preîntâmpina. În loc să mă gândesc o jumătate de zi dacă să ies în oraș sau nu, aș putea în definitiv să mă iau de guler și să mă duc cu forța până jos. Sunt sceptic – prea bine! Dar oare nu-mi pot impune să mă comport ca și cum n-aș fi? Pe cine poate să intereseze dacă

faptele mele vor fi făcute cu mai multă sau mai puțină convingere? Ce-aș putea, spre exemplu, să fac în prezent? Să poruncesc să mi se împacheteze lucrurile și să plec la Płoszów. Aș putea s-o fac foarte bine. Ce-ar ieși de aici aș vedea mai târziu – dar aș întreprinde ceva! E adevărat că Sniatyński scrie: *Maimuțoiul ăla se duce acum zilnic la Płoszów și le sâcâie pe doamnele de acolo, care și fără vizitele lui arată ca niște umbre.* Poate că-i prea târziu? Sniatyński nu-mi scrie când a fost la Płoszów, însă presupun că acum o săptămână sau două, deci de la vizita lui lucrurile puteau să avanseze destul de mult. Da, dar eu nu știu asta. În fond, ce se poate întâmpla mai rău decât este în prezent? Un om care are cât decât energia de a lua hotărâri ar face călătoria asta și simt că aș căpăta un oarecare respect pentru mine, dacă aș face-o, cu atât mai mult, cu cât Sniatyński nici nu mă îndeamnă s-o fac – el, care este atât de expeditiv. Numai gândindu-mă la asta mi se luminează ochii și în lumina asta văd un chip scump, care în clipa de față îmi pare mai scump decât orice pe lume – și – *per Baccho!*[1] – cred c-am să fac precum m-am gândit!

9 iunie

La nuit porte conseil![2] – Nu plec imediat la Płoszów, căci ar fi o călătorie în necunoscut, dar i-am scris mătușii o scrisoare lungă, în cu totul alți termeni decât cea pe care am trimis-o de la Pegli. În decurs de opt, cel mult zece zile, ar trebui să am un răspuns și, în funcție de el, voi pleca sau... nu – și, în general, nu știu ce să fac. Aș fi sigur de un răspuns favorabil, dacă, de exemplu, aș fi scris: *Te implor,*

[1] „Pe Bacchus" (în limba italiană, în original)

[2] „Noaptea e un sfetnic bun" (în limba franceză, în original)

dragă tanti, gonește-l pe Kromicki de acolo; Anielei îi cer iertare, o iubesc și o rog să-mi acorde mâna. Numai dacă s-ar fi cununat de-acum, numai atunci rugămintea mea ar rămâne fără rezultat; dar nu cred să fi mers lucrurile chiar atât de galopant. Eu însă nu i-am scris mătușii așa. Scrisoarea trimisă are doar rolul plutonului de recunoaștere, care merge înaintea armatei și cercetează terenul. Am întocmit-o în așa fel, încât mătușa voind să-mi răspundă, să fie nevoită să-mi spună nu numai ce se petrece la Płoszów, ci și în inima Anielei. Mărturisesc sincer că n-am fost mai ferm, deoarece experiența m-a învățat să n-am încredere în mine. Ah, dacă Aniela, în ciuda supărării pe care mi-o poartă, mai mult sau mai puțin pe drept, l-ar refuza pe Kromicki! Cât i-aș fi de recunoscător pentru asta, cât de mult s-ar ridica în ochii mei, de la situația asta nesuferită de fată de măritat, ale cărei unică sarcină și unic scop sunt de a-și găsi un soț! Păcat că am aflat de acest Kromicki! Desprinzându-mă ca pasărea din laț de la picioarele Laurei, ceea ce trebuia oricum să se întâmple, aș fi ajuns aproape în mod sigur la picioarele Anielei. Mătușa mea însă, în sinceritatea intențiilor ei, a dat dovadă de mai puțină abilitate, atunci când m-a anunțat de insistențele lui Kromicki și de sprijinul pe care i-l acordă doamna Celina. În vremurile de astăzi, când suntem dominați de nervi, nu numai femeile sunt mimetice, ci și bărbații. O singură atingere mai dură e suficientă, ca sufletul să-și închidă porțile adeseori pentru totdeauna. Știu că nu e bine, dar asta este! Vrând să mă schimb, ar trebui să-mi comand la vreun anatomist alți nervi, iar cei pe care-i am să-i țin numai pentru ocazii deosebite. Nimeni, nici măcar doamna Sniatyńska, cea care mă consideră un monstru în clipa de față, nu mă privește

mai critic decât mă privesc eu însumi. Dar oare Kromicki ăsta-i mai bun decât mine? Oare nevroza lui plată, pur financiară, e mai valoroasă decât a mea? Fără nici o supraestimare, pot spune că am de zece ori mai multă delicatețe a sentimentelor, impulsuri mai nobile, inimă mai bună, mai multă tandrețe, fără a mai vorbi de faptul că până și propria lui mamă ar trebui să recunoască faptul că-i mai prost decât mine. E drept că n-o să câștig niciodată nici un miliard, nici a zecea parte dintr-un miliard, dar nici Kromicki n-a realizat încă nici a suta parte; în schimb, pot să pariez că soția mea va avea o viață mai caldă și mai luminoasă decât a lui, că va trăi mai lejer și mai nobil.

Nu este prima dată că mă compar în gând cu Kromicki, fapt care mă și enervează, căci mă consider o ființă net superioară lui. Suntem locuitori a două planete diferite, iar dacă-i vorba de compararea sufletelor noastre, spre al meu trebuie să urci trepte atât de abrupte. Încât recunosc, poți să-ți rupi gâtul, în timp ce spre al lui o femeie ca Aniela va trebui neapărat să coboare.

Dar oare ei i-ar fi greu s-o facă? Scârboasă întrebare! Însă am întâlnit în viață lucruri atât de nemaipomenite din acest punct de vedere, în special la noi, unde femeile sunt, în genere, mai presus decât bărbații, încât trebuie să mi-o pun. Am cunoscut fete de-a dreptul înaripate, pline de impulsuri nobile, sensibile la tot ce-i frumos și ce iese din comun, care nu numai că s-au măritat cu niște imbecili de ultimă speță, dar de-a doua zi după nuntă au și trecut la modul lor de viață, plat, egoist, gol, îngust, josnic. Ba mai mult, unele o făceau cu multă lăudăroșenie, ca și cum în propriii lor ochi idealurile de până atunci ajunseseră brusc după cununie demne să fie azvârlite

pe fereastră, odată cu coronița de lămâiță. Și erau convinse că tocmai în felul acesta devin neveste bune, fără să-și dea seama că fiecare dintre ele sacrifică zborul înaripat al sufletului în favoarea unor înclinații de maimuță. Adevărat că, pe urmă, mai devreme sau mai târziu venea reacția, dar, în general, Titania lui Shakespeare este la noi un tip obișnuit, pe care l-a întâlnit cu siguranță fiecare.

Sunt sceptic din cap până-n picioare, dar scepticismul meu decurge din „ceea ce mă doare", căci realmente mă doare foarte tare, când mă gândesc că așa se poate întâmpla și cu Aniela. Poate că și ea o să dea din umeri la amintirea elanurilor de tinerețe, convinsă că furnizările de țiței din Turkestan sunt singurele lucruri serioase și reale, unicele de care merită să te preocupi în viață. Mă cuprinde o furie sălbatică, când mă gândesc la asta, mai ales că, dacă va ajunge așa, va fi într-o anumită măsură din vina mea.

Pe de altă parte însă, gândurile și șovăielile mele nu-s numai din cauza lipsei de energie în a lua hotărâri, cum scrie Sniatyński, ci mai există o sursă. Am o părere deosebită despre căsătorie și cerințe atât de mari, încât mi se taie curajul. Știu că adeseori soțul și soția se obișnuiesc unul, cu altul ca două scânduri strâmbe și căsnicia merge cumva; dar mie nu mi-ar fi suficient. Tocmai pentru că, în general, n-am încredere în fericire, îmi zic: măcar asta să-mi iasă bine! Dar poate oare să iasă bine? Și, ciudat lucru, șovăi nu din cauza multiplelor căsătorii neizbutite pe care le-am văzut în viață, ci pentru că am văzut câteva reușite, căci gândindu-mă la ele îmi spun: Deci poate ieși și bine! Nu-i o chestiune livrescă! Trebuie doar să știi să găsești!

11 iunie

În ultimele zile, m-am împrietenit foarte mult cu Lukomski. Nu mai e atât de tăcut și de închis față de mine cum era înainte. Ieri-seară a trecut pe la mine; ne-am plimbat până departe, spre termele lui Caracalla[1], după care l-am invitat la mine și a stat până aproape de miezul nopții. Voi nota aici discuția pe care am avut-o cu el, căci a produs o anumită impresie asupra mea. Lukomski se cam jena de ieșirea avută în fața galului, dar eu într-adins am început să vorbesc despre patrie și am scos de la el tot ce avea ascuns în inimă; în cele din urmă, atmosfera dintre noi s-a încălzit. Am spus:

– Scuză-mă, domnule Józef, că te întreb, dar nu pot să înțeleg un lucru: de ce un om ca dumneata, care simte nevoia să aibă anturaj polonez, nu caută să-și ia o tovarășă de viață din țară? Senzația de patrie pe care ți-o poate da o femeie n-o obții nici cu atelierul dumitale, nici cu ucenicii pe care ți i-ai luat, nici cu Kurt și Kruk.

Lukomski zâmbi și, arătându-mi inelul de pe mână, spuse:

– Mă căsătoresc. Aștept doar ca logodnica mea să termine doliul după tatăl ei. Peste două luni mă duc la ea.

– În apropiere de Sierpe?

– Nu, pe lângă Wilkomierz.

– Și dumneata ce-ai căutat la Wilkomierz?

– Am cunoscut-o aici, la Roma, pe Corso, întâmplător.

– Ce întâmplare fericită!

– Cea mai fericită din viața mea.

---

[1] Marcus Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, împărat roman, fiul lui Septimiu Sever, a domnit în anii 211–217

– În timpul carnavalului poate?

– Da' de unde! Într-o dimineață mergeam pe via Condotti; mă uit, două doamne, blonde, în mod vizibil mamă și fiică, întrebau într-o italiană stâlcită unde-i Capitoliul. Spuneau: *Capitolio*, *Capitole*, *Capitol* – și nimeni nu le putea înțelege, pentru simplul motiv că, așa precum știi, se spune *Campidolio*. Mi-am dat seama că-s poloneze, căci am ochiul format. S-au bucurat nespus, când le-am vorbit în polonă. M-am bucurat și eu, le-am arătat drumul, ba chiar le-am și condus până acolo.

– Nici nu-ți închipui cât de mult mă interesează ceea ce-mi povestești. Deci, v-ați dus împreună?

– Ne-am dus împreună. Pe drum, mă uit mai bine, fata – subțire ca un plop tânăr, grațioasă, frumoasă, un cap mic, urechi ca de model, foarte expresivă, iar genele pur și simplu de aur. Numai la noi poți întâlni așa ceva, aici nici pomeneală, poate doar la Veneția, dar și acolo, rar. Îmi plăcea că se ocupa foarte mult de mama ei, necăjită încă, după recenta moarte a soțului. M-am gândit că trebuie să aibă o inimă bună. O săptămână le-am fost ghid, după care i-am cerut mâna.

– Cum așa, după o săptămână?

– Da, pentru că plecau, se întorceau la Florența.

– Faci parte dintre oamenii care nu stau mult pe gânduri.

– Dac-ar fi fost în țară, ar fi durat fără îndoială mai mult, dar aici, domnule, aș fi fost în stare să-i sărut mâinile numai pentru faptul că-i polonează...

– Bine, dar căsătoria e o mare cotitură în viață...

– Adevărat, dar ce altceva aș fi putut născoci în două sau trei săptămâni, mai bun decât într-o săptămână? Recunosc – am avut unele rețineri. Nu-i prea plăcut să vorbesc despre asta... În familia

noastră este ereditară surzenia. Bunicul la bătrânețe nu mai auzea deloc, tata a surzit la patruzeci de ani... Poți trăi și așa, dar oricum, este o infirmitate grea, în special pentru cei din jur, căci surzii sunt adesea nervoși. De aceea m-am frământat, dacă se cade să leg viața unei asemenea fete de mine, un om amenințat probabil de infirmitatea asta, de un om cu care conviețuirea s-ar putea să fie grea...

Abia acum mi-am dat seama că, în expresia ochilor, în mișcările capului, în modul în care ascultă când îi vorbești, Lukomski are ceva care se întâlnește numai la oamenii surzi. Aude încă perfect, dar se vede treaba că se controlează mereu, să vadă dacă nu-i slăbește auzul.

Am încercat să-l liniștesc, iar el mi-a spus:

– Și eu tot așa m-am gândit. N-are rost să stric viața mea și pe a altuia, numai pentru niște pericole posibile, în Italia mai există holeră, de exemplu, și ar fi tare caraghios dacă nici un italian nu s-ar căsători la gândul că s-ar putea să moară de holeră și să-i rămână soția și copiii fără ocrotire. De altfel, am făcut ceea ce am crezut de cuviință. Mai întâi, i-am spus domnișoarei Wanda c-o iubesc și că mi-aș da viața pentru ea, dar că mă reține asta și asta. Și știi, domnule, ce mi-a răspuns? A spus așa: „Dacă n-o să vă pot spune că vă iubesc, atunci o să vă scriu." Bineînțeles că s-a lăsat cu lacrimi, dar peste o oră râdeam amândoi de spaimele astea și eu mă prefăceam înadins că-s surd, ca s-o oblig să scrie: te iubesc.

Discuția asta mi-a rămas în minte. Sniatyński greșește afirmând că la noi numai măgarii mai au voință. Sculptorul acesta avea realmente motive să șovăie și i-a ajuns o singură săptămână pentru o hotărâre atât de mare. Poate că nu are conștiința de sine chiar atât de dezvoltată ca mine, dar e un om

deștept. Și ce femeie curajoasă, viitoarea lui nevastă! Îmi place grozav răspunsul ei. Cred că și Aniela face parte din categoria asta de femei. Dacă, spre exemplu, aș fi orbit, pe Laura ar fi interesat-o orbirea mea numai în măsura în care m-ar fi putut costuma la nevoie într-un featic Demodok, pentru a cânta balade la petreceri. Dar Aniela! Ea cu siguranță că nu m-ar fi părăsit, chiar dacă n-aș fi fost încă soțul ei. Bag mâna în foc pentru asta!

Trebuie să recunosc că, față de o asemenea certitudine, chiar și o săptămână de șovăială ar fi fost prea mult. În timp ce eu mă tot gândesc de cinci luni; nici măcar ultima mea scrisoare către mătușa nu-i mai categorică.

Mă consolez doar la gândul că mătușa mea, femeie deșteaptă și care mă iubește, o să înțeleagă ce urmăresc și-o să-mi vină în ajutor în felul ei. Mai nutresc speranța că Aniela va fi de partea mătușii; totuși, îmi pare rău că n-am scris mai clar. Îmi vine să trimit alta, dar mă abțin. Trebuie să aștept răspunsul la prima. Fericiți oamenii ca Lukomski, care acționează direct!

15 iunie

Indiferent dacă numesc iubire sau altfel sentimentul pe care-l nutresc pentru Aniela, oricum constat o mare diferență față de tot ce mi-a trecut prin inimă până acum. De dimineața până seara nu mă gândesc decât la asta; s-a transformat într-o chestiune de care mă simt răspunzător mai ales în fața mea. Înainte, nici vorbă de așa ceva. Legăturile mele se înfiripau, durau și se desfăceau, lăsându-mi o tristețe mai mare sau mai mică, uneori o amintire plăcută, alteori dezgust, însă nu puneau niciodată stăpânire pe eul meu într-un asemenea grad. În viața trândavă de

societate pe care-o ducem cu toții, cei care n-avem nici un fel de țeluri înalte, nu servim nici unei idei și totodată n-avem nevoie să ne câștigăm pâinea, femeia e mereu prezentă; o privim tot timpul, ne străduim în permanență să-i satisfacem toate dorințele, dar ne și obișnuim al naibii de mult cu ea, până-ntr-acolo, încât ajungem s-o considerăm unul dintre păcatele cotidiene ale vieții. Dezamăgind-o, avem atât de puține mustrări de conștiință, că mai puține nu poate avea decât femeia, când ne dezamăgește pe noi. Și eu, cu toată sensibilitatea firii mele, fac parte, din acest punct de vedere, din aceeași categorie obtuză. S-a întâmplat că mi-am spus uneori: iată, e o ocazie colosală să-mi fac și eu câteva reproșuri patetice! Dar întotdeauna am preferat să mă gândesc la ceva mai plăcut. De data asta nu mai e așa. Câteodată mi-e mintea preocupată de cu totul altceva; deodată simt că-mi lipsește ceva, se abate asupra mea un fel de neliniște, un fel de spaimă, ca și cum aș fi trecut cu vederea un lucru teribil de important, ca și cum aș fi neglijat să fac ceva – și în clipa aceea îmi dau seama că gândul la Aniela apare iarăși din ascunzișul său, pentru a pune în întregime stăpânire pe mine. Mă sâcâie zi și noapte, ca orologiul acela nevăzut din poemul lui Mickiewicz. Când încerc să diminuez sau chiar să iau în derâdere senzația asta, nu mă ajută nici scepticismul, nici ironia mea, sau mă ajută prea puțin, căci imediat revin din nou la cercul acela vicios. Ceea ce simt nu este, la drept vorbind, nici durere, nici mustrări de conștiință; este mai degrabă o dureroasă aninare a tuturor gândurilor de un singur punct și totodată o curiozitate febrilă și impacientată, cu privire la ceea ce va fi mai departe, de parcă de acest mai departe ar depinde toată viața mea.

Dacă m-aș analiza mai superficial, aș putea să-mi spun că nutresc un sentiment mare, neobișnuit; dar am observat că în gândurile și neliniștile mele mai este vorba și de altceva în afară de a o avea pe Aniela în viitor. Fără îndoială, ea a exercitat asupra mea o impresie puternică și profundă. Sniatyński are însă dreptate, când spune că dac-aș fi iubit-o la fel de mult cum își iubește el soția, aș fi dorit mai presus de orice să fie a mea. Eu însă – lucru complet sigur – doresc mai puțin să fie a mea, decât mă tem să n-o pierd. Poate că nu oricine ar reuși să observe această ciudată și totodată enormă diferență. În mine însă s-a cristalizat convingerea că, dacă n-ar fi fost Kromicki, dacă n-ar fi fost atât de posibilă pierderea Anielei, n-aș fi simțit teama și neliniștea pe care le simt acum. Remarca asta îmi descurcă oarecum ițele încurcate, dovedindu-mi relativ clar că eu nu o iubesc atât pe Aniela, cât simt că aș fi putut-o iubi, și tocmai asta regret nespus, perspectiva fericirii, posibilitatea de a-mi umple în chip minunat viața și teama de golul care se va crea dacă Aniela va dispărea.

Am constatat că cei mai mari pesimiști, dacă soarta ori oamenii vor să le ia ceva din ce-i al lor, dau din mâini și din picioare și țipă cât îi ține gura, la fel ca cei mai mari optimiști. Este și cazul meu. Nu țip, ce-i drept, dar mă cuprinde groaza la gândul că poate peste câteva zile nu voi ști ce să fac cu mine pe lumea asta.

16 iunie

Am avut vești indirecte despre Laura de la notarul meu, care se ocupă totodată și de afacerile soților Davis. El este de-acum internat în ospiciu. Ea se află la Interlaken, la poalele muntelui Jungfrau

și intenționează să-l escaladeze. Îmi închipui cum se împodobește cu peisajele alpine, cu zăpezile, cu ceturile și răsăriturile de soare de-acolo, cum înoată în lacuri și cum stă pe marginea prăpastiilor. Am exprimat față de notar compătimirea pentru soarta lui Davis și totodată pentru cea a soției, care a rămas de tânără singură și fără ocrotire. Bătrânul jurist m-a liniștit în privința ei, spunându-mi că acum o săptămână a plecat în Elveția contele Maleschi, un napolitan, rudă cu doamna Davis. Îl știu prea bine! Un italian frumos ca Antinous[1], dar un cartofor și, după cum se spune, un laș fără pereche. Cred că pe nedrept am numit-o cândva pe Laura „turnul din Pisa".

Literalmente, pentru prima dată în viață mi se întâmplă ca amintirea unei femei, pe care e adevărat că n-am iubit-o, dar m-am făcut c-o iubesc, să se împletească cu un asemenea dezgust. Față de Laura sunt lipsit de orice recunoștință și orice mărinimie. Mi-e și rușine. De fapt, care sunt cauzele dezgustului și ce anume nu-i pot ierta? Doar că, de la începutul legăturii noastre, deși nu direct din vina ei, ci numai contactul cu ea m-a făcut să comit o serie de fapte nedemne, pe care nu le comisesem niciodată în viață: nu mi-am respectat doliul, n-am respectat slăbiciunea și boala lui Davis, am lâncezit lângă ea, m-am stricat, am trimis scrisoarea aceea fatală... Totul din vina mea, dar dacă un orb se împiedică de o piatră pe drum și cade, blestemă întotdeauna piatra, deși, de fapt, a căzut pentru că era orb.

---

[1] Antinous, tânăr grec din Bithynia, sclavul favorit al împăratului Hadrian, care era atât de frumos, încât a ajuns etalon de frumusețe masculină în artele plastice

17 iunie

I-am dus banii lui Lukomski, am lăsat notarului împuternicire deplină, mi-am împachetat lucrurile și-s gata de drum, pentru orice eventualitate. Roma a început să-mi devină nesuferită.

18 iunie

După socotelile mele ar fi trebuit să sosească de-acum răspunsul mătușii. Lăsând la o parte cele mai grave presupuneri, mă străduiesc să ghicesc ce-o să-mi scrie. Pentru a nu știu câta oară regret că nu i-am scris mai clar. Totuși, am scris că poate aș veni la Płoszów, dacă aș fi sigur că prezența mea acolo nu va fi neplăcută pentru musafirii mătușii și totodată le-am transmis celor două doamne calde salutări. Am mai scris că în ultimele zile ale ședерii mele la Pegli am fost bolnav și atât de surescitat, că nici nu știam ce fac. Când am scris toate astea, mi se păreau lucruri înțelepte, acum toată scrisoarea îmi apare ca o culme a prostiei. Pur și simplu, orgoliul nu-mi permitea să retractez clar și hotărât ceea ce am scris din Pegli. Contam că mătușa se va folosi de această posibilitate ca să îndrepte totul și atunci eu voi descinde ca un prinț mărinimos la Płoszów. Ce mizerabilă e natura omului! Nu-mi mai rămâne nimic altceva decât să sper că mătușa va înțelege totuși ce doresc.

Acum, când neliniștea se amplifică cu fiecare clipă, simt nu numai c-aș fi putut s-o iubesc enorm pe Aniela, dar și că aș fi putut deveni incomparabil mai bun decât sunt. De fapt, de ce mă port așa, ca și cum n-ar mai fi nimic altceva în mine decât egoism și nervi surescitați? Și dacă nu-i altceva, atunci de ce autoanaliza mea nu-mi arată și acest aspect? Am

curajul să trag concluzii definitive și nu mă cruț de adevăr, totuși resping concluzia aceasta. De ce? Pentru că am certitudinea neclintită că sunt mai bun decât faptele mele. Cauza – o oarecare incapacitate de viață, decurgând parțial din tarele neamului, parțial din boala secolului al cărui fiu sunt, din exagerata noastră introspecție, care nu ne lasă niciodată să cedăm primului impuls al firii umane și care critică totul, până la completa imobilizare a sufletului. Când eram copil, mă jucam așezând monedele una peste alta, până când coloana, înclinându-se de propria-i greutate, se răsturna și se transforma într-o grămăjoară informă. Acum fac la fel cu gândurile și intențiile mele, până când se învălmășesc haotic. Și atunci, mai degrabă procedez la o faptă negativă, decât la una pozitivă; sunt mai capabil să distrug ceva, decât să creez. Am impresia că mulți oameni inteligenți suferă de boala asta. Criticând totul și pe noi înșine, ne-am tocit forțele pozitive, ne lipsește baza, punctul de plecare, credința în viață. Iată de ce eu, de exemplu, nu doresc atât s-o am pe Aniela, cât mă tem să n-o pierd.

Când vorbesc despre boala secolului, nu mă gândesc numai la mine. Este normal ca în timpul epidemiei cineva să cadă la pat, însă criticarea a tot ce există este o epidemie care bântuie în întreaga lume. Rezultatul e evident: se prăbușesc tot felul de acoperișuri sub care se adăposteau oamenii. Religia, a cărei denumire înseamnă unire – se destramă. Credința, chiar și la cei religioși, a devenit ceva neliniștitor. Prin acoperișul care se cheamă patrie, străbat acum tot felul de curente. A mai rămas un singur ideal, în fața căruia își scot pălăria chiar și cei mai înveterați sceptici: poporul. Însă pe soclul statuii

lui au început de-acum tot felul de poznași să scrie concepte mai mult sau mai puțin cinice și – ce-i mai ciudat – primele valuri de îndoială se ridică tocmai din acele capete care prin firea lucrurilor ar fi trebuit să se plece cât mai jos. În cele din urmă, o să vină un sceptic genial, un al doilea Heine, care o să-l pălmuiască pe zeul ăsta, așa cum a făcut-o Aristofan la vremea lui, și n-o s-o facă în numele unor idealuri învechite, ci în numele libertății de gândire, în numele libertății de a te îndoi – și atunci va urma – nu știu ce va urma... Pe această imensă pagină albă va scrie probabil diavolul sonete pentru iubita lui.

Există vreo scăpare? Dar – în primul rând – ce-mi pasă mie? Nu-i treaba mea să vreau ceva. Sunt un fiu mult prea bine educat al acestui secol ca să vreau ceva. Dacă însă toate gândurile, toate faptele, toate realizările sunt menite să slujească la edificarea fericirii generale, atunci îmi voi permite o remarcă personală, cu mențiunea că nu am în vedere situația materială, ci liniștea interioară, care poate să-i lipsească oricăruia dintre noi: bunicul meu a fost mai fericit decât tata, tatăl meu – mai fericit decât mine, iar fiul meu – dacă-i voi avea – va fi pur și simplu demn de milă.

Florența, 20 iunie

S-a prăbușit palatul construit din cărți de joc. Am primit scrisoare de la mătușa. Aniela se căsătorește cu Kromicki, iar cununia va avea loc peste câteva săptămâni. Ea a fost aceea care a cerut un termen atât de scurt.

După primirea acestei vești, m-am urcat în tren, voind să plec la Płoszów, deși eram conștient că venirea mea acum este o prostie, un scandal care

n-ar duce la nimic bun. Iată de ce mă aflu la Florența. M-am urcat în tren să plec, dar când mi-a venit mintea la cap, am coborât aici.

Florența, 22 iunie

Odată cu scrisoarea mătușii am primit și un *faire part* scris de o mână de femeie. Nu e nici scrisul Anielei, nici al mamei ei. Nici una dintre ele n-ar fi făcut așa ceva. Probabil că este ideea și răutatea doamnei Sniatyńska. De altfel, mi-e perfect egal. Am fost lovit cu măciuca în cap și sunt amețit. Văd însă că mai mult m-a zguduit decât m-a durut. Nu știu ce-o să fie mai târziu. Se pare că, la început, tot așa, nu simți nici glontele. Totuși, nu mi-am zburat creierii și n-am înnebunit. Privesc râurile Lung și Arno, mi-aș da chiar pasiențe, dac-aș ști, într-un cuvânt: nu mi-e prea rău... E o poveste veche, cu iepurele mâncat de câini pe când se afla printre prieteni... Mătușa s-a considerat datoare să-i spună Anielei ceea ce am scris de la Pegli.

Florența, 23 iunie

În fiecare dimineață când mă trezesc, adică atunci când deschid ochii, îmi spun că Aniela care se căsătorește cu Kromicki este aceeași cu Aniela cea bună și iubitoare, care nu s-a culcat până la miezul nopții ca să mă întâmpine, când m-am întors de la Varșovia, care mă privea în ochi și asculta cu pioșenie tot ce spuneam, care-mi mărturisea prin fiecare privire că este a mea. Aceeași care la o săptămână după ce va deveni doamna Kromieka n-o să poată pricepe cum de-a putut să șovăie între un oarecare Płoszowski și Zeusul de Kromicki. Se petrec însă lucruri atât de ciudate și atât de îngrozitor de irevocabile, încât îți

pierzi și fărâma aceea amărâtă de chef de viață pe care-o mai ai. Sigur că acum doamna Celina și doamna Sniatyńska îl ridică în slăvi pe Kromicki, în defavoarea mea. Dacă măcar ar lăsa-o în pace pe Aniela! Totuși, mătușa mea a permis toate astea! Nu-i vorba de mine, dar ea ar trebui să știe să vadă că Aniela nu poate fi fericită cu fiecine. Singură spune că Aniela se căsătorește din disperare.

Iată conținutul acestei scrisori:

Îți mulțumesc pentru vești, cu atât mai mult, cu cât scrisoarea de la Pegli era nu numai fermă, dar și crudă. Mi-era greu să cred că n-ai pentru fata asta nici un pic de atașament, de prietenie, de milă. Eu, dragă Leon, nu ți-am cerut să-i faci numaidecât declarații și să-i ceri mâna, te rugasem doar să scrii măcar o vorbă caldă pentru ea, chiar dacă nu direct, ci în scrisoarea mea. Și crede-mă că ar fi fost suficient, căci ea te iubea atât de mult, cum numai o fată ca ea poate să iubească. Pune-te acum în situația mea: ce era să fac după ce-am primit scrisoarea ta? Cum aș fi putut să-i alimentez mai departe iluziile și s-o las să se neliniștească în continuare, văzând că asta-i zdruncina sănătatea? Chwastowski trimite întotdeauna un om după scrisori la Varșovia și mi le aduce personal dimineața, la ceai. Aniela a văzut că una dintre scrisori e de la tine, căci micuța de ea îl aștepta întotdeauna pe Chwastowski și-i lua scrisorile din mână, chipurile, ca să le aranjeze lângă tacâmul meu, dar, de fapt, ca să vadă dacă nu-i ceva de la tine. Deci, a văzut scrisoarea. Am observat că, în timp ce ne turna ceaiul, clănțăneau toate lingurițele în cești. Parcă aveam o presimțire. Mă tot gândeam să amân cititul până am să mă duc în camera mea, dar eram neliniștită, dacă nu cumva ești bolnav și n-am putut să rezist. Numai Dumnezeu știe câte eforturi am făcut să nu las să

se vadă ce impresie mi-au produs rândurile tale, cu atât mai mult, cu cât Aniela stătea cu ochii pe mine. Dar m-am ținut tare, ba chiar am spus: Leon e tot îndurerat, slavă Domnului, sănătos și vă transmite complimente. Aniela a întrebat cu o voce, chipurile, indiferentă: mai stă mult în Italia? Vedeam câtă speranță pune în întrebarea asta și n-am avut curaj să-i spun adevărul, mai ales de față cu Chwastowski și cu servitorii. Am răspuns: nu mult, cred că în curând o să vină aici. Dac-ai fi văzut focul care a cuprins-o, bucuria, efortul pe care-l făcea să nu plângă! Sărăcuța de ea! Mie-mi vine să plâng și acum, când îmi amintesc. Prin ce-am trecut, după ce m-am întors la mine, nici nu poți să crezi. Dar tu mi-ai scris clar: „Îi doresc să fie fericită cu Kromicki" – și trebuia, așa-mi dicta conștiința, să-i deschid ochii. N-a fost nevoie s-o chem, a venit singură. Atunci i-am spus așa: Anielka, te știu fată curajoasă și cuminte, care te împaci întotdeauna cu voia Domnului. Trebuie să vorbim deschis. Știu, draga mea, că între tine și Leon a început ceva, o afecțiune, și-ți spun drept că doream asta din toată inima; dar se vede treaba că n-a fost voia Domnului. Dac-ai nutrit speranțe în privința asta, renunță! Am început s-o îmbrățișez, căci s-a făcut albă ca hârtia, credeam c-o să leșine, dar din fericire nu s-a întâmplat. S-a lipit de genunchii mei și a început să mă tot întrebe: Ce ți-a spus să-mi transmiți? Ce ți-a scris? Mă codeam, nu voiam să-i citez cuvintele, dar m-am gândit că pentru ea va fi mai bine să afle tot adevărul și, în cele din urmă, i-am spus că-i urezi fericire cu Kromicki. Atunci s-a ridicat și după o clipă mi-a spus cu totul pe alt ton: Te rog să-i mulțumești – și a plecat. Mă tem că n-ai să te bucuri că i-am repetat atât de fidel cuvintele tale, fără să le împodobesc cu câteva amabilități. De vreme ce ești hotărât că n-o vrei pe Aniela, n-aveam cum să-i spun asta suficient de clar. Cu cât va fi mai

convinsă că te-ai purtat urât cu ea, cu atât te va uita mai repede. În fine, chiar dac-o să-ți fie neplăcut, gândește-te prin câte clipe chinuitoare am trecut aici toate trei, și mai ales ea. E adevărat că are atâta stăpânire de sine, cât nici nu mă așteptam. Toată ziua a avut ochii uscați și n-a lăsat să vadă maică-sa nimic pe chipul ei, căci știi cum se teme pentru sănătatea bătrânei. A fost chiar mai drăgăstoasă cu ea decât de obicei, ba chiar și cu mine, ceea ce m-a emoționat atât, că-mi tremura bărbia. Domnul Sniatyński, care a venit în ziua aceea la noi, n-a observat nimic deosebit pe fața Anielei, dar eu i-am spus, știu că-i prietenul tău. S-a întristat foarte mult și s-a înfuriat așa de tare pe tine, că m-a supărat. Ce nu i-a ieșit din gură, îl știi cum e! Tu, care n-o iubești pe Aniela, nu poți să-ți dai seama cât ai fi fost de fericit cu ea; ai făcut totuși rău, dragă Leon, c-ai lăsat-o să creadă c-o iubești. Cu toții am avut impresia asta, nu numai ea, și n-a fost bine, căci, în primul rând, numai Dumnezeu știe cât a suferit ea și, în al doilea rând, ăsta a fost motivul pentru care l-a acceptat imediat pe Kromicki. Știu prea bine că a făcut-o din disperare. Probabil că a discutat cu maică-sa despre el și au luat hotărârea. Kromicki a venit a doua zi după scrisoarea ta. Aniela a fost de data aceea cu totul altfel cu el decât înainte, așa că după o săptămână i-a cerut mâna și a fost acceptat. Domnul Sniatyński a aflat abia acum câteva zile și și-a smuls părul din cap. Ce s-a petrecut cu mine nici nu-ți mai scriu.

Am fost atât de supărată pe tine, ca niciodată în viață, și de-abia cea de-a doua scrisoare mi-a mai atenuat supărarea, deși m-a convins definitiv că nu poate să iasă nimic din castelele mele pe nisip. Căci, îți mărturisesc că, după prima ta scrisoare, până când nu i-a cerut Kromicki mâna, mă tot gândeam: Ce-ar fi dacă Dumnezeu, bunul, și-ar întoarce privirile și asupra

noastră și i-ar schimba hotărârea? Dar dac-a scris numai la furie? Pe urmă însă, când ai găsit câteva cuvinte bune și pentru Aniela, fără să contramandezi nimic din ceea ce fusese în prima scrisoare, mi-am dat seama că n-are rost să-mi fac iluzii. Cununia Anielei urmează să fie pe 25 iulie și am să-ți spun de ce e atât de repede. Celina e, într-adevăr, foarte bolnavă, prevede că sfârșitul e aproape și nu vrea ca pe urmă, din cauza doliului, să se amâne prea mult; vrea ca înainte de a muri să-și vadă fata sub ocrotire bărbătească. Kromicki se grăbește pentru că are afaceri în Orient și nu le poate neglija prea mult, iar Aniela vrea să bea cât mai repede paharul ăsta. Ah, dragă Leon, de ce-a fost să fie așa, de ce e atât de nefericită fata asta?

N-aș fi permis nici în ruptul capului să se căsătorească cu Kromicki, dar cum mai pot spune o vorbă eu, care mă simt atât de vinovată față de Aniela? Preocupată prea mult de dorința de a te însura, nu m-am gândit care pot fi consecințele pentru ea. E vina mea, sufăr mult și mă rog zilnic pentru copilul acesta.

După căsătorie pleacă în Wolynia. Celina o să locuiască la mine, la Varșovia; tot spune c-ar vrea să plece la Odessa, dar n-o las, pentru nimic în lume. Tu, scumpul meu, știi cât sunt de fericită când te văd, dar acum nu veni la Płoszów; fă-o pentru Aniela. Dacă vrei, vin eu la tine imediat după aceea. Aniela trebuie cruțată.

Ce să mă mai amăgesc? De câte ori citesc scrisoarea asta îmi vine să mă dau cu capul de pereți – nu de furie, nici de gelozie, ci de supărare!

23 iunie

Nu pot, pur și simplu nu pot să stau cu mâinile în sân și să mă dau bătut. Ar fi o căsnicie îngrozitoare. Astăzi, joi, am trimis o telegramă la Sniatyński, în

care l-am conjurat pe ce-are mai sfânt să vină duminică la Cracovia. Plec acolo mâine. L-am rugat să nu pomenească nimănui de telegramă. Am să discut cu el sau, mai degrabă, am să-l implor să vorbească el cu Aniela în numele meu. Contez mult pe influența lui. Aniela îl respectă și ține mult la el. Nu m-am adresat mătușii, căci între noi, bărbații, ne înțelegem mai bine. În calitatea lui de psiholog, Sniatyński va înțelege mai ușor blestematul ăsta de proces psihic prin care am trecut în ultimul timp. Lui pot să-i spun și de Laura; dacă i-aș pomeni mătușii de ea, și-ar face cruce, indignată. La început am vrut să-i scriu Anielei însăși, dar scrisoarea mea ar fi atras atenția celorlalți și ar fi produs tulburare. Cunosc corectitudinea Anielei, știu că i-ar fi arătat imediat scrisoarea maică-sii; aceasta probabil că nu poate să mă sufere și ar fi interpretat-o imediat în felul ei, la care i-ar fi ajutat și Kromicki. Trebuie ca Sniatyński să vorbească cu Aniela între patru ochi, lucru pe care i-l poate înlesni soția lui. Să sperăm că el o să accepte misiunea, deși știu prea bine cât e de dificilă. N-am dormit de câteva nopți. Cum închid ochii, o văd pe Aniela, fața ei, părul, ochii, felul ei de a vorbi, zâmbetul – o văd ca și cum ar fi în fața mea... Nu mai pot să trăiesc așa!

Cracovia, 26 iunie

A venit Sniatyński. A acceptat misiunea! E un om cumsecade, să-i dea Dumnezeu sănătate! E ora patru noaptea, dar pentru că oricum nu pot dormi, mă apuc de scris, tot n-am ce face. Am discutat cu el până la trei, ne-am certat, am pledat. Acum el se răsucește pe partea cealaltă, în camera de-alături. N-a primit imediat. Îmi tot repeta: Dragul meu, cu ce drept să mă amestec eu, un om străin, în relațiile

voastre de familie și încă într-o chestiune atât de delicată? Domnișoara Aniela poate să-mi închidă gura cu o singură întrebare: Ce-ți pasă dumitale? I-am jurat că Aniela n-o să-i spună așa și sunt ferm convins, ca și cum și-ar fi dat ea cuvântul în fața mea. I-am dat dreptate, dar i-am explicat că sunt situații când nu mai trebuie să se țină seama de asemenea considerente. L-a convins argumentul meu, că nu-i atât vorba de mine, cât de Aniela, dar, în general, dacă a acceptat să vorbească cu ea, a făcut-o numai pentru că-i este grozav de milă de mine. Am slăbit mult în zilele astea: mi-a spus-o el însuși și am văzut că asta l-a emoționat. În plus, nu poate să-l sufere pe Kromicki, căci sunt tipuri total diferite. Sniatyński afirmă că speculațiile financiare sunt egale cu trecerea banilor din buzunarul altora într-al tău. Îl critică pe Kromicki în multe privințe și s-a exprimat astfel despre el: Dac-ar avea un scop mai înalt și mai cinstit pentru banii ăștia, l-aș ierta, dar el îi face numai ca să-i aibă! Căsătoria Anielei îl revoltă aproape ca și pe mine și este de părere că Aniela își pregătește astfel, cu mâna ei, nefericirea. La rugămintea mea, Sniatyński pleacă imediat, mâine, cu trenul de dimineață.

Poimâine se va duce cu soția la Płoszów și, dacă n-o să poată discuta în liniște cu Aniela, atunci au s-o ia la ei pentru câteva ore. O să-i prezinte Anielei chinul meu, o să-i spună că toată viața mea e în mâinile ei. El știe cum să spună asta. O să-i vorbească serios, cu delicatețe și înțelepciune; o s-o convingă că o femeie chiar dacă se simte foarte rănită sufletește n-are dreptul să dea mâna unui om pe care nu-l iubește; că procedând astfel, se comportă incorect și necinstit; că, de asemenea, n-are dreptul să-l respingă pe un om pe care-l iubește și să-i distrugă viața,

numai pentru că într-o izbucnire de gelozie a făcut ceva ce regretă din tot sufletul.

În cele din urmă, Sniatyński mi-a spus așa:

– Fac toate astea cu o singură condiție: să-mi dai cuvântul că, în caz de insucces, n-o să te duci la Płoszów să faci scandal, căci asta ar putea să le îmbolnăvească pe toate trei. Poți să-i scrii domnișoarei Aniela, dacă vrei, dar nu să te duci personal acolo. Numai în caz că-ți dă ea voie să te duci.

Drept cine mă ia? I-am promis, deși mi-a părut rău imediat. Dar mizez pe inima Anielei și pe puterea de convingere a lui Sniatyński. Ah, ce frumos știe să vorbească! Nu mi-a dat mari speranțe, dar văd prea bine că el speră. În ultimă instanță, mi-a promis să smulgă de la Aniela măcar amânarea termenului căsătoriei cu o jumătate de an. În cazul acesta voi învinge, căci precis Kromicki se va retrage singur. Am să țin minte multă vreme ziua de astăzi! Când are în față o durere adevărată, Sniatyński este delicat ca o femeie și mi-a cruțat amorul propriu. Este însă foarte greu să-ți recunoști propriile nebunii, vine, părți slabe și să-ți lași soarta pe mâini străine, în loc să te lupți singur. Dar ce contează, când e vorba de Aniela?

27 iunie

Sniatyński a plecat de dimineață. L-am condus la gară. I-am repetat iarăși tot ce are de făcut, ca și cum ar fi un uituc. Iar el, ca să râdă de mine, mi-a spus că dacă o să-i reușească misiunea, o să se apuce din nou să filosofeze. Îmi venea să-i dau un ghiont. A plecat plin de cele mai bune speranțe; pot să jur că e de pe acum sigur de reușită. După plecarea lui m-am dus la biserica Sfânta Maria, și eu – scepticul, eu – filosoful, eu – care nu știu, nu știu, nu știu! am dat

acatist pentru Leon și Aniela. Și nu numai că am ascultat slujba, dar mai scriu și aici, negru pe alb: să-l trăsnească de scepticism, de filosofie și, în plus, pe acel n u ș t i u al meu.

28 iunie

Este ora unu. Acum soții Sniatyński urmau să plece la Płoszów. Cel puțin un lucru ar trebui să accepte Aniela, și anume să amâne căsătoria. N-are dreptul să-mi refuze asta... Toată ziua mi-au trecut tot felul de gânduri prin cap. Kromicki e lacom la bani – aici nu încape nici o îndoială –, atunci de ce nu caută o partidă mai bogată? Moșia Anielei este mare, dar ipotecată – îi poate fi necesară lui Kromicki, ca să nu mai fie considerat un venetic, ca să-și poată lua cetățenie polonă – desigur! – totuși, cu faima de bogătaș pe care o are, ar putea obține toate astea, plus zestre. Probabil că-i place de ea – și-i place de multă vreme. Ce-i ciudat în asta, că Aniela place?

Și când te gândești că ea a așteptat o vorbă de la mine ca pe o mântuire, ca pe o fericire! Doar mătușa scrie că: „îl aștepta întotdeauna pe Chwastowski și-i lua scrisorile din mână". Mă cuprinde teama, când mă gândesc că s-ar putea să nu mă ierte pentru toate astea și că mă paște pierzania, ca și pe alții ca mine.

Ora 10 seara

În timpul zilei, am avut o durere cumplită de cap; acum mi-a trecut, dar din cauza acestei suferințe, a faptului că sunt nedormit și a neliniștii sunt într-un hal, de parc-aș fi hipnotizat. Mintea mea, surescitată și concentrată într-o singură direcție, asupra unui singur gând, vede atât de clar ce va urma, cum n-a văzut niciodată. Pur și simplu, mi se pare că sunt la Płoszów, că ascult ce-i răspunde Aniela lui

Sniatyński – și nu înțeleg cum de am putut să-mi fac iluzii. Nu-i este milă de mine. Nu-s presupuneri, ci certitudine... Se petrece cu mine ceva neobișnuit. Simt cum crește în mine o seriozitate teribilă, de parcă până acum aș fi fost copil și acum mă maturizez; totodată, sunt nespus de trist. Mi se pare că am să mă îmbolnăvesc. Sniatyński mi-a promis c-o să-mi telegrafieze imediat. Până acum n-am primit telegrama, cu toate că, de fapt, nu-mi poate aduce nimic nou.

29 iunie

Telegrama lui Sniatyński a sosit și iată ce cuprinde: „Totul a fost zadarnic. Adună-ți forțele și pleacă în lume." Asta o să și fac, draga mea Aniela!

Paris, 2 aprilie

N-am mai scris în jurnal de peste zece luni, deși mă obișnuisem atât de mult cu treaba asta, că mi-a lipsit. Dar mi-am zis: la ce bun? Aveam sentimentul că, și dac-aș nota gânduri demne de Pascal, mai adânci decât adâncurile oceanului, mai înalte decât Alpii, tot n-o să îndrept un lucru simplu, cum este acela că ea s-a căsătorit. Așa că n-am mai avut putere. Viața se concentrează uneori în direcția unui singur scop, relativ mic, iar când acesta eșuează, omul nu mai știe de ce îndeplinește cele mai simple activități. E ciudat și chiar caraghios, când te gândești, dar am fost multă vreme într-o asemenea stare, că dacă mă îmbrăcam să ies în oraș, să merg la teatru ori la club, nu mă puteam apăra de întrebarea: la ce bun? – și adesea îmi trebuia un timp îndelungat ca să înțeleg că și înainte de a o cunoaște pe ea mâncam, îmi rădeam barba și făceam tot felul de alte asemenea treburi. În primele luni, am călătorit mult. Am ajuns

până în Islanda. Admirând lacurile suedeze, fiordurile norvegiene, gheizerele islandeze, nu reușeam să fac nici o legătură cu impresiile mele anterioare, dar încercam să-mi închipui ce-ar fi simțit Aniela văzând o priveliște sau alta, cum și-ar fi exprimat ea admirația, într-un cuvânt: vedeam cu ochii ei, gândeam cu gândurile ei, simțeam cu inima ei. Când îmi aminteam apoi că ea se numește acum doamna Kromicka, mă urcam repede în tren sau pe vapor și plecam mai departe, căci frumusețile de acolo nu mai prezentau nici un interes pentru mine. Ce-mi păsa că asta-i una dintre tragediile cele mai obișnuite – și chiar luate în râs – prin care au trecut mii de proști înaintea mea! Și prin moarte trec toți și totuși, murind, fiecare are impresia că odată cu el se sfârșește lumea. Și, într-adevăr, se sfârșește!

Nu știu și nu vreau să analizez dacă în primele luni sentimentele mele semănau mai mult sau mai puțin cu o disperare fără margini. Totul este relativ. Știu doar că toată ființa mea a fost subjugată de femeia asta și că pentru prima dată am simțit pustiul pe care-l lasă în urma ei moartea unei persoane foarte iubite.

Încetul cu încetul însă rutina vieții cotidiene – și nu atracțiile sau plăcerile – a redobândit în mine forța dinainte. Mi se pare că e un fenomen destul de curent. Am cunoscut oameni nespus de triști, care deși nu aveau în sufletul lor veselie nici cât un grăunte de mac, păstrau totuși o seninătate exterioară numai pentru că fuseseră cândva veseli și se obișnuiseră astfel. Trebuia să vină și pentru mine vremea când să încetez să mai simt, de exemplu, durerea de dinți, ca pe o durere de-a Anielei. În afară de asta, a survenit un fel de anestezie sau poate că am găsit remediul chiar în otravă. Am citit în cărțile de călătorie ale lui

Farini cum cafrii tratează mușcătura de scorpion cu o a doua mușcătură, a aceluiași sau a altui scorpion, în același loc. Un asemenea scorpion, un asemenea antidot de aceeași factură a fost pentru mine – ca, de altfel, pentru toți oamenii în general – verbul „s-a terminat".

S-a terminat – deci sufăr; s-a terminat – deci încetez să mai sufăr. În sentimentul acesta că n-ai încotro este o anumită alinare. Întotdeauna îmi vine în minte indianul care, furat de apele Niagarei, la început a luptat cu toată puterea pe care ți-o dă disperarea, după care, văzând că nu-i nici o scăpare, s-a lungit pe fundul bărcii, a aruncat vâslele și a început să cânte. Curentul Niagarei are însă o parte bună, și anume, dacă apucă pe cineva, îl face bucățele; sunt altele care aruncă omul pe un banc de nisip pustiu, fără apă și hrană. Asta mi s-a întâmplat mie.

Duhul rău al vieții mele n-a prevăzut însă un lucru: că omului foarte apăsat de gânduri și foarte nefericit nu-i mai pasă de sine atât cât îi pasă omului fericit. Așa că soarta răutăcioasă devine într-o oarecare măsură neputincioasă. Am fost și încă mai sunt într-o asemenea stare, încât dacă ar veni, de exemplu, Fortuna mânioasă și mi-ar spune: „Să pieri!" i-aș răspunde: „Bine! Am să pier!" și răspunsul meu nu va fi condiționat de disperarea după pierderea Anielei, ci de o imensă indiferență pentru tot ce există în mine și în jurul meu.

Acesta-i un soi de armură foarte călită, care nu numai că-l apără pe om, dar îl face și periculos. Pentru că, e lesne de înțeles, cine nu se cruță pe sine nu-i va cruța nici pe ceilalți. Nici măcar Dumnezeu nu-ți poruncește să-l iubești pe aproapele tău mai mult decât pe tine însuți.

Nu înseamnă că zilele astea o să am chef să tai gâtul cuiva. Ceea ce am spus are mai mult valoare teoretică; în practica de zi cu zi nimeni nu pătimește prea mult de pe urma asta, căci dacă indiferența diminuează doza de altruism, tot cu atâta o micșorează și pe cea de egoism. Dacă ar trebui să dorm în același pat cu aproapele meu și să ne învelim cu o singură manta, nu i-aș da-o lui în întregime, dar nici n-aș lua-o toată pentru mine. Periculos, ba chiar foarte periculos este un asemenea om numai atunci când mediul îi tulbură pacea, care reprezintă posibilitatea de delimitare a eului său propriu, și când îl silește la o activitate susținută. Atunci capătă siguranța mișcărilor, dar, totodată, și forța nemiloasă a mașinii.

O oarecare siguranță de sine automată am obținut și eu. Am observat că de la o vreme îmi exprim gândurile și voința cu mai multă tărie decât înainte, fără să fac nici un efort în direcția asta. Amorul propriu, vanitatea și cochetăria sunt surse inepuizabile de șovăială și de slăbiciune. Aproape inconștient, omul dorește să placă, să câștige simpatia, așa că tot căutând căile spre dobândirea ei, cedează de nenumărate ori propriul său adevăr. În prezent, cochetarea mea cu cei din jur, chiar dacă n-a dispărut complet, oricum s-a redus nespus de mult, iar faptul că îmi este indiferent dacă plac sau nu, îmi conferă o superioritate rece și calmă. Am constatat asta în timpul călătoriei și mai ales acum, la Paris. Existau mulți oameni care aveau ascendent asupra mea; acum am eu asupra lor, tocmai pentru că nu dau doi bani pe asta.

În general, fac impresia omului care ar putea fi energic, dar nu vrea; și nu vrea, deoarece dorința se află în relație directă cu pasiunea, iar la mine raportul acesta este negativ. Și pentru că mi-a rămas totuși obiceiul de a-mi explica totul, îmi explic starea

prezentă în felul următor: în anumite condiții poți la fel de intens să nu dorești să trăiești, precum în altele – să dorești. Cred că indiferența mea nu-i altceva decât o ură concentrată împotriva vieții. De aceea semăn atât de puțin cu Davis.

Fără îndoială, am devenit un om incomparabil mai lipsit de reticențe decât eram înainte și aș putea parafraza, după Hamlet, că e ceva putred în mine. Din fericire, nu-mi stă nimeni în cale. Îmi sunt cu toții perfect străini și indiferenți, la fel și eu lor. Numai mătușa mă mai iubește ca înainte, acolo, la Varșovia, dar presupun că și dragostea ei și-a pierdut caracterul activ; cel puțin, sunt sigur că în viitor nu mă mai amenință nici un fel de poftă.

3 aprilie

Din păcate, indiferența mea, pe care o pot compara cu apa curată, incoloră și insipidă, este doar aparent incoloră. Dacă mă uit mai atent, observ că plutesc prin ea mici norișori care-i tulbură transparența. Sunt idiosincraziile. Nimic altceva n-a mai rămas decât ele. Nu iubesc pe nimeni și nu nutresc o ură activă față de nimeni, dar am oroare de unii oameni. Printre aceștia este și Kromicki. Nu-i vorba numai că mi-a luat-o pe Aniela, dar are niște picioare extrem de lungi, cu genunchii groși, e înalt ca un stâlp și are o voce care amintește de râșnița de cafea. Dintotdeauna am avut o aversiune față de el și dacă-mi amintesc acum acest lucru este pentru că repulsiile vechi sunt ciudat de viabile în mine în prezent. Mereu mă gândesc la oamenii față de care am avut repulsie. Dac-ar fi vorba numai de Kromicki și de doamna Celina, ar mai fi de înțeles, căci aș putea presupune că-i vorba de o ură mascată prin repulsie; dar alături de ei mi s-au înfipt la fel de îndârjit în

memorie și alte figuri, care au trezit cândva în mine oroare și dezgust. Nu-mi pot explica toate astea prin starea sănătății mele, căci sunt mai sănătos ca niciodată. Nu pot da decât următoarea explicație: oamenii mi-au răpit dragostea, timpul a secătuit ura din mine, iar pentru că omul, atât cât trăiește, trebuie să simtă ceva, simt și eu cum pot, trăiesc cu ceea ce mi-a mai rămas. Trebuie însă să recunosc că cine simte și trăiește astfel nu-i în pericol să fie saturat de fericire...

M-am răcit aproape total de vechile mele simpatii. Pe Sniatyński pur și simplu nu pot să-l sufăr, cu toate că rațional nu am a-i reproșa nimic. Are, neîndoielnic, calități mari, dar se și admiră pe sine însuși și din cauza asta devine adeseori – folosind un termen din pictură – manierist. Presupun că sunt rare cazurile când un om care observă că stilul, comportamentul lui, trăsăturile personale și originalitatea plac celorlalți, să nu se îndrăgostească de felul lui de a fi și să nu se exagereze pe sine în cele din urmă. Sniatyński prea vrea să fie întotdeauna și pretutindeni admirat, motiv pentru care devine artificial și, de dragul pozei, sacrifică delicatețea înnăscută. Nu vreau să vorbesc acum despre telegrama crudă pe care mi-a trimis-o la Cracovia, după insuccesul misiunii sale pe lângă Aniela, acel „pleacă în lume", care era gratuit, căci oricum plecam și fără sfatul lui. Dar am mai primit o scrisoare de la el, când eram la Kristiansand, imediat după cununia Anielei, scrisă, chipurile, din inimă, dar la fel de aspră și de afectată. Rezumând-o, ar suna astfel: *Domnișoara Aniela e de-acum doamna Kromicka – s-a comis – îmi pare rău de tine – te îmbrățișez călduros – să nu crezi că s-a făcut gaură-n cer – sunt pe lume lucruri mai importante – să mă ia dracu' – Norvegia trebuie să fie*

adorabilă – întoarce-te și apucă-te de lucru – să fii sănătos – etc. Nu citez exact, dar acesta era tonul scrisorii. A fost neplăcut s-o citesc, căci, în primul rând, nu l-am rugat să-mi împrumute cotul lui spre a-mi măsura nefericirea, iar, în al doilea rând, îl credeam mai deștept și aveam pretenția să înțeleagă că ceea ce numește el „lucruri mai importante", numai atunci nu sunt vorbe goale, când se referă la preocupări pe care le-ai avut mai înainte. Am vrut să-i răspund să mă scutească de oblăduirea lui spirituală, apoi m-am răzgândit și nu i-am mai răspuns deloc; e cel mai puțin obositor mijloc de a desface unele legături.

Dacă pătrund mai adânc în mine, observ că nu numai telegrama și scrisoarea lui constituie cauza pierderii prieteniei mele pentru Sniatyński. Ca să fiu sincer, nu pot să-l iert pentru ceea ce urma să-i fiu recunoscător, adică pentru rolul lui de intermediar între mine și Aniela. Eu însumi l-am implorat s-o facă, dar tocmai pentru că l-am implorat, pentru că i-am încredințat soarta mea și cârma luntrei mele, că mi-am recunoscut față de el slăbiciunea și l-am făcut într-un anumit fel apărătorul intereselor mele – pentru că, în cele din urmă, umilirea și nenorocirea care m-au lovit au trecut mai întâi prin mâinile lui – mi-au sădit în inimă un resentiment față de el. Sunt furios pe mine însumi, dar totodată și pe el, pentru că a luat parte la toate astea. Știu că nu-i corect, dar n-am ce face; prietenia mea s-a topit ca o lumânare.

De altfel, n-am fost niciodată prea amator de prietenii. Eram în relații mai strânse cu el probabil tocmai pentru că locuiam la două capete ale Europei. Alți prieteni n-am avut. În general, fac parte dintre ființele solitare. De multe ori mă gândeam la asta cu o anumită mândrie, considerând-o o dovadă de

putere. Într-adevăr, în lumea animală, de exemplu, se adună în grupuri numai ființele slabe, în timp ce acelea cărora natura le-a dat colți și gheare puternice umblă solitare, capabile să se descurce singure. Principiul acesta însă se poate aplica la oameni numai în cazuri excepționale. Incapacitatea de a te împrieteni este cel mai adesea la om nu dovada forței, ci a uscăciunii sufletești. În plus, la mine mai era și o nemaipomenită timiditate și sensibilitate. Aveam inima ca o mimoză, care se închide la orice atingere. Că nu m-am împrietenit niciodată cu o femeie e altă treabă. Aveam chef să mă împrietenesc numai cu cele de la care doream mai mult, deci nu putea fi vorba de o prietenie adevărată. Am mimat-o de mai multe ori în viață, așa cum se preface vulpea că e moartă, ca să adoarmă vigilența ciorilor și să le poată prinde mai ușor. Deci, nu este vorba că n-aș crede în posibilitatea prieteniei dintre bărbat și femeie. În primul rând, nu-s atât de prost să iau experiența mea drept etalon și nici netrebnic, ca să fiu veșnic bănuitor; în plus, sunt numeroase exemple care dovedesc că o asemenea prietenie este foarte posibilă. De vreme ce există sentimente precum cele dintre frate și soră, se pot repeta ori de câte ori două ființe, chiar dacă-s străine, se simt frate și soră. Mai mult chiar, cred că numai sufletele alese sunt capabile de asemenea sentimente, acelea care au o înclinare înnăscută spre relațiile platonice, deci urletele de poeți, artiști, filosofi și, în general, ale ființelor care depășesc nivelul mediu. Cu atât mai rău pentru mine, dacă asta-i o dovadă că n-am nici stofă de poet, nici de artist, nici de om deosebit. Cu siguranță că n-am, de vreme ce n-am ajuns nimic mai mult, decât Leon Płoszowski.

A fost o vreme, când mă gândeam că, dacă Aniela ar deveni soția mea, nu mi-ar fi numai soție sau amantă, dar și prietenă. Acum însă prefer să nu mă mai gândesc la asta. Și așa mă vizitează mult prea des fantomele de genul acesta și cred că nu mă voi liniști cu adevărat până când nu voi reuși să le izgonesc definitiv.

4 aprilie

O întâlnesc destul de des pe doamna Davis, merg chiar la ea în vizită – și nimic! Nițel dispreț și ceva mai multă neiubire sub un strat gros de cenușă – în rest, relații normale de societate. Este în continuare mult prea frumoasă ca s-o pot include în categoria idiosincrasiilor; de iubit nu pot s-o iubesc, iar s-o urăsc nu vreau să mă ostenesc. Ea a înțeles situația și s-a adaptat. De fapt, o cam enervează siguranța mea sporită și independența, poate numai pentru că ține cont de părerea mea. Este uluitoare ușurința cu care trec femeile de la relațiile cele mai intime, la cele de simple cunoștințe, așa cum fuseseră mai înainte. Nu numai față de alții, dar chiar și când se întâmplă să rămânem singuri, ne purtăm ca și cum n-ar fi fost nimic între noi și văd că n-o deranjează deloc; nu se vede pe ea că s-ar sili să se comporte astfel. Este amabilă, rece atât cât trebuie, drăguță atât cât trebuie și tonul ăsta mă captează în asemenea măsură, încât nici nu-mi trece prin minte c-aș putea să-i spun pe nume.

Vărul ei, Maleschi, napolitanul – care la început avea o privire atât de cruntă când mă vedea, încât m-am simțit dator să-l întreb de ce-și strică ochii astfel – s-a liniștit în cele din urmă, văzând cât de corecte sunt relațiile noastre, și acum mi-e prieten. A și avut un duel aici din cauza Laurei, unde – cu tot

renumele de laș pe care îl are în Italia – s-a purtat foarte bine. Bietul Davis a trecut în nirvana de câteva luni și cred că după terminarea doliului, Laura are să se căsătorească cu Maleschi. Va fi cea mai frumoasă pereche din lume. Italianul ăsta are trup și cap de Antinous, la care se adaugă o piele aurie, un păr negru ca pana corbului și ochi de culoarea Mării Mediterane. Poate că Laura îl iubește, dar din motive necunoscute mie își bate joc de el în mod fățiș. De câteva ori a fost atât de nepoliticoasă cu el, încât m-a uimit. Nu credeam ca firea ei estetică să fie în stare de asemenea ieșiri. Probabil că în ea nu-i numai Aspasia, ci și Xanthippa[1]. Am constatat în repetate rânduri că femeia care-i doar frumoasă, fără alte calități sufletești, și pe care oamenii o consideră o stea, este adesea mai mult decât atât, este o întreagă constelație, sau chiar două deodată: Ursa mare pentru anturaj și Crucea pentru soț. E clar că Laura a fost o adevărată cruce pentru Davis și că este Ursa Mare pentru Maleschi. Poate c-ar fi fost și pentru mine, dacă nu s-ar fi simțit cam străină aici la Paris și dacă nu s-ar fi gândit că-i mai bine să aibă în mine un aliat, decât un adversar. Ciudat lucru, la Paris place mai puțin decât în Italia sau, în general, pe litoralul Mediteranei. Este pur și simplu prea clasică, prea frumoasă pentru Paris, unde domnește un gust oarecum pervers, lucru care se vede și în literatură, și în plastică, unde urâțenia excită mai mult nervii lor tociți decât o frumusețe simplă. Oricine poate observa că cele mai mari stele demi-mondene sunt mai degrabă urâte, decât frumoase. În privința Laurei, mai există o cauză a succesului ei relativ scăzut pe malurile Senei. Are o inteligență cu adevărat

[1] Xanthippa, soția lui Socrate, cunoscută pentru spiritul ei acid

neobișnuită, însă tot așa, mult prea lineară pentru gusturile de aici și mai ales prea puțin flexibilă. La Paris sunt o mulțime de oameni care gândesc serios și au un orizont larg, dar în viața de societate primesc aplauze cei care știu să se agațe de orice obiect, cum se agață maimuța cu coada de o creangă – și să facă tumbe. Cu cât tumbele vor fi mai extravagante și mai neașteptate, cu atât succesul va fi mai sigur. Laura înțelege asta, dar simte că pentru ea e tot atât de imposibil ca și mersul pe sârmă. Pe mine mă consideră mai abil în această gimnastică a minții și de aceea îi sunt util.

Vrând să sporească *the attraction* a salonului său, îl specializează în muzică. Ea însăși cântă ca o sirenă și realmente atrage oamenii prin asta.

În salonul ei o întâlnesc adesea pe pianista Klara Hilst, o nemțoaică tânără și solidă, uriașă de statură, pe care unul dintre pictorii de aici a caracterizat-o astfel: *C'est beau, mais c'est deux fois grandeur naturelle!*[1] În ciuda originii sale germane, a avut mare succes aici în ultima vreme. În ceea ce mă privește, probabil că-s învățat cu școala veche, căci nu pot să apreciez felul modern de a cânta, care constă în forță, adică în a rupe clapele pianelor. În timp ce o ascultam ultima oară pe domnișoara Hilst cântând la Laura, mă gândeam că, dacă pianul ar fi fost un bărbat care i-ar fi sedus sora, n-ar fi putut să-l bată mai aprig. Cântă și la armoniu. Bucățile ei au mare succes în lumea muzicală de aici, fiind cotate ca profunde, pentru că, atunci când le ascultă a zecea oară, omul își spune: „poate a unsprezecea oară o să înțeleg ceva". Recunosc, remarcile mele sunt răutăcioase și cam temerare

[1] „E frumoasă, dar are de două ori dimensiunile naturale" (în limba franceză, în original)

pentru un nespecialist. Totuși, în mintea mea se naște următoarea întrebare: oare muzica pentru a cărei înțelegere trebuie să fii profesor de conservator, la care n-au acces nu zic oamenii simpli, dar nici chiar cei cultivați și cu o oarecare pregătire muzicală, este ceea ce ar trebui ea să fie? Mă tem că, dacă au să meargă tot pe calea asta, muzicienii au să formeze cu timpul o castă precum cea a preoților egipteni, care țineau știința și frumosul numai pentru ei.

Spun asta deoarece am observat că, de la Wagner încoace, muzica – spre deosebire de pictură, de exemplu – merge într-o direcție complet opusă. Pictura modernă își restrânge de bunăvoie granițele competenței sale, se eliberează de ideile literare și filosofice, nu se lasă ademenită să pună pe pânză cuvântări, cazanii, evenimente istorice care au nevoie de comentarii și nici măcar alegorii care nu pot fi înțelese de la prima vedere, într-un cuvânt, se limitează – totalmente conștientă de ceea ce face – la redarea formelor și a petelor de culoare. Muzica de la Wagner încoace, dimpotrivă: se străduiește să fie nu numai o armonie de tonuri, ci totodată și filosofia acestei armonii. Bănuiesc că, în curând, o să vină vreun mare geniu muzical care-o să spună, ca Hegel la vremea lui: „Numai unul m-a înțeles – și acela nu deplin".

Domnișoara Hilst este din categoria celor care filosofează în muzică, lucru cu atât mai ciudat, cu cât are o fire foarte simplă și deschisă. Cariatida aceasta are niște ochi limpezi și naivi de copil și, de asemenea, o sinceritate și o bunătate copilărească.

Mulți se învârtesc aici în jurul ei, atrași de frumusețea și de nimbul care înconjoară orice femeie pe capul căreia a poposit harul artistic; totuși, niciodată n-a planat asupra ei nici cea mai mică umbră, nici

cea mai nevinovată bârfeală. O vorbesc de bine chiar și femeile, dezarmate de bunătatea, de simplitatea și de veselia ei. Se amuză ca un ștrengar, de multe ori am văzut-o râzând ca elevele, până la lacrimi, fapt care ar revolta lumea bună dacă Klarei, ca artistă, nu i s-ar trece totul cu vederea. Este, în genere, un tip frumos din punct de vedere moral, cu toate că, în afară de partea artistică, nu-i prea dotată. Laura, care în fond n-o poate suferi, mi-a dat de înțeles de câteva ori că această cariatidă mă iubește. Presupun că nu-i așa, deși ar putea să fie, dacă m-aș strădui. E evident, Klara ține mult la mine, m-a simpatizat de la prima vedere. Eu îi răspund cu reciprocitate, dar nu mă gândesc să fac nici un fel de pași care ar fi în detrimentul ei. Când văd o femeie pentru prima dată, mă uit la ea în virtutea vechilor deprinderi, ca la o posibilă viitoare pradă – dar astea sunt mai degrabă niște reflexe necontrolate. Gândul următor este cu totul altul. Am față de femei sentimentul pe care-l poate avea un giuvaiergiu retras din afaceri față de pietrele scumpe. Când văd câte o bijuterie de preț, îmi spun: „ar merita să încerc", după care îmi amintesc că am lichidat – și plec mai departe.

Acum, să spun adevărul adevărat. Siguranța Klarei este păzită, în afară de cauzele de mai sus, și de statura ei exagerată. Nu mi-au plăcut niciodată femeile atât de înalte.

Cu toate acestea, am început odată, în glumă, s-o conving să concerteze la Varșovia; i-am promis c-o să mă duc cu ea, în calitate de impresar onorific. Nu zic că, dacă s-ar face, o asemenea călătorie n-ar prezenta o anumită atracție pentru mine.

Într-adevăr, am de gând să mă duc în țară. Mătușa a trecut casa ei de la Varșovia pe numele meu și mă

cheamă să punem la punct formele de proprietate. Acum trebuie să fie acolo, căci este întotdeauna la Varșovia în timpul concursurilor hipice. Pentru că – cine ar crede! – mătușa mea, o femeie atât de serioasă, atât de devotată gospodăriei, rugăciunilor și faptelor caritabile, are totuși o pasiune mondenă: cursele! Asta-i slăbiciunea ei. Poate că instinctul de cavaler, care se transmite la fel de bine femeilor, ca și bărbaților, și-a găsit la ea o asemenea formă de manifestare. Caii noștri aleargă de nu știu câți ani – și mereu mănâncă bătaie. Mătușa nu pierde însă nici o cursă, e întotdeauna prezentă, se înfierbântă; când aleargă caii noștri, stă sprijinită în baston, pe scaunul din spate al docarului, cu pălăria pe-o ureche, urmărind cursele cu patimă, după care o apucă o furie de nedescris și luni de zile îi otrăvește viața domnului Chwastowski. Acum zice că are un cal extraordinar și mă cheamă să vin, să asist la triumful culorilor negru și portocaliu. Am să mă duc.

Dar am să mă duc și pentru alte motive. Am spus că acum sunt relativ liniștit și că nu cer nimic, nu mă aștept la nimic și-mi limitez eul după propriile-mi puteri, într-un cuvânt, îmi dau consimțământul la un fel de paralizie spirituală, până când o veni și cea fizică să pună stăpânire pe mine, cum a pus pe tata. Dar nu pot să uit din ce cauză paralizia mea nu este nici perfectă, nici totală. Ființa aceea, unica pe care-am iubit-o în viața mea, îmi apare acum în închipuire despărțită în două: una se numește doamna Kromicka, cealaltă, Aniela. Doamna Kromicka îmi este indiferentă și străină, în schimb Aniela îmi bântuie conștiința, aducându-mi în dar sentimentul vinovăției, al prostiei, al incapacității spirituale, al durerii, al amărăciunii, al decepției și al pierderii iremediabile. Ce duh darnic și binefăcător! Cred că

numai atunci m-aș simți bine, dacă mi s-ar extirpa partea din creier unde se află memoria. Poți să trăiești și așa, cu sentimentul că ești un car fără roți, dar e o viață tare mizeră, încerc de fiecare dată să izgonesc din mine gândul: ce-ar fi fost, dacă totul s-ar fi aranjat altfel – dar nu reușesc întotdeauna. Darnicul și binefăcătorul meu înger revine iar și iar și îmi răstoarnă pe cap cornul abundenței. Presupunând că doamna Kromicka o va ucide pe Aniela din mine – vreau totuși să mă duc, să mă uit la fericirea ei, la traiul ei de femeie căsătorită și la toate schimbările care, în mod obligatoriu, trebuiau să se fi manifestat în ea, făcând-o să nu mai semene deloc cu Aniela. Poate c-am s-o văd pe doamna Kromicka la Płoszów. E imposibil ca, având acolo o mamă bolnavă, să nu se ducă s-o vadă, după o despărțire de zece luni.

Presupun că în această privință nu mă înșel și nu-mi fac iluzii: *ceci tuera cela*[1]. Contez, în primul rând, pe nervii mei, pe care-i irită orice. Îmi amintesc doar că, atunci când am cunoscut-o pe Aniela și când farmecul ei începuse să mă învăluie cu o putere irezistibilă, gândul că un oarecare Kromicki s-a apropiat de ea îmi producea repulsie și mi-o făcea mai puțin dragă. Darămite acum, când e nevasta aceluiași Kromicki, când este a lui trup și suflet. Pot spune aproape cu siguranță că are să mă irite, că are să mă respingă la fiecare pas și că *ceci tuera cela!*

Și dacă nu? De fapt, ce-am eu de pierdut dacă o să fie altfel? Nu urmăresc să obțin beneficii, dar dacă ar reieși că vina nu-i numai de partea mea, că nu-s numai eu răspunzător de ceea ce s-a întâmplat și că povara trebuie împărțită în două, poate că asta mi-ar

[1] „Aceasta o va ucide pe cealaltă" (în limba franceză, în original)

da o anumită mulțumire. Spun: poate, căci nu garantez. Departe de mine gândul răzbunării. Numai pe scenă se răzbună oamenii pentru decepții sentimentale. În realitate, întorc doar capul dezgustați – și cu asta basta! În primul rând, ca să-i dovedesc doamnei Kromicka faptul că a procedat greșit disprețuind căința mea, ar trebui să cred eu însumi cu fermitate în asta, dar eu am clipe când pe cuvântul meu că nu mai sunt sigur de nimic.

5 aprilie

Acum știu precis că o voi întâlni pe doamna Kromicka, fiindcă aflu din scrisoarea mătușii că soțul ei a vândut moșia din Wolynia și a plecat cu afaceri în Orientul îndepărtat, așa că ei nu i-a mai rămas nimic altceva de făcut decât să se întoarcă la mama, la Płoszów. În prima clipă am primit vestea asta, dacă nu indiferent, cel puțin cu un echilibru total al minții, dar am constatat că ea crește în mine tot mai mult. Asta-i caracteristica sistemului meu nervos. În prezent, nu mă mai pot gândi la nimic altceva; întâmplarea aceasta prezintă o deosebită importanță pentru cele două femei. În decurs de zece luni, Kromicki a vândut domeniul acela, cu un pământ excepțional, pe care familia Anielei îl stăpânea de patru sute de ani și pentru păstrarea căruia doamna Celina și-a sacrificat toată viața. A venit veneticul acesta și l-a vândut cu inima ușoară, numai pentru că i s-a dat un preț bun, care-i permitea să-și asigure succesul negoțului.

Poate să câștige nu știu câte milioane cu banii aceștia, dar ce lovitură pentru cele două femei! Ce-or fi gândind acum despre el? Mătușa îmi scrie că stă la căpătâiul doamnei Celina, a cărei boală s-a agravat mult după primirea veștii. Sunt absolut convins că,

semnând împuternicirea pentru soțul ei în vederea vânzării, Aniela n-a știut ce face. Îl apără însă în fața oamenilor. Mătușa îmi citează în scrisoare cuvintele ei: „S-a întâmplat o nenorocire, dar era inevitabilă, și Karol nu poate fi învinuit de nimic!" Apără-l, apără-l, nevastă credincioasă și loială! N-ai să mă poți însă împiedica să cred că te-a rănit profund și că-l disprețuiești din tot sufletul. Toate îmbrățișările și mângâierile lui n-au să-ți șteargă din minte verbul a vândut! Și doamna Celina, protectoarea lui, care credea, că primul lui pas după cununie va fi să curețe de ipoteci, cu milioanele lui, averea Anielei!... Eu, dragele mele doamne, eu care nu folosesc cuvinte mari, „cetățenești", n-aș fi vândut-o, dacă nu din alte motive, cel puțin din delicatețe, din atașament față de voi, de teama de a nu vă da o lovitură. Dar la speculații bancare e nevoie de bani gheață și... de protecție. Nu exagerez, dar uneori milioanele lui mi se par fictive. Poate c-o să le câștige de-acum încolo, poate că vânzarea moșiei o să contribuie la asta, dar cred că, dacă le-ar fi avut, n-ar fi rănit-o atât de dureros pe soția lui și n-ar fi privat-o de un acoperiș deasupra capului. Mătușa îmi scrie că imediat după vânzare el a plecat la Baku și de acolo în Turkestan. Aniela e prea tânără ca să locuiască singură, așa că o să stea în timpul acesta cu mama ei, iar maică-sa e la Płoszów. Pe de o parte, stă acolo pentru că nu se poate mișca din cauza bolii, iar pe de altă parte, pentru că mătușa n-o lasă să plece, iar ea nu vrea s-o supere pe mătușa. O cunosc prea bine pe Aniela, ca să n-o bănuiesc de nici un calcul. Este totalmente dezinteresată. Însă maică-sa, care ar fi vrut să-i dăruiască unicei ei fiice lumea întreagă, mizează pe faptul că mătușa n-o s-o uite pe fetița ei la alcătuirea testamentului. De altfel, cred că

socotește bine. Mătușa mea n-a crezut niciodată prea serios în milioanele lui Kromicki, lucru pe care mi l-a dat de înțeles de câteva ori, cu neliniște și aproape cu umilință. Considerând că tot ce are aparține neamului Płoszowski, probabil că se teme să nu văd în intenția ei de a-i lăsa ceva Anielei o nedreptate față de familie. Cât de puțin mă cunoaște! Dacă astăzi Aniela ar rămâne fără pantofi în picioare și dacă pentru o pereche de pantofi ar trebui să dau toată moșia Płoszów și restul averii mele – aș da. Poate că asta ar decurge din dorința răutăcioasă de a mă evidenția prin contrast cu Kromicki, dar aș da fără îndoială totul.

Acum însă, asta n-are nici o importanță. Mă gândesc necontenit că ele sunt la Płoszów și că vor rămâne acolo atâta vreme cât va dura călătoria lui Kromicki, adică Dumnezeu știe cât. O voi vedea zilnic pe doamna Kromicka... La gândul acesta mă cuprinde o neliniște, în care e și curiozitatea de a vedea cum se vor aranja relațiile dintre noi și închipuirea diferitelor întâmplări, care ar putea avea loc dacă felul meu de a fi și sentimentele mele pentru ea ar fi altele. Nu mă mint niciodată. Repet: mă duc acolo să mă lecuiesc, fiindcă n-o iubesc pe doamna Kromicka și n-o voi iubi, dimpotrivă, sper că văzând-o s-o pot izgoni din inima mea pe Aniela cea de demult, sper că asta-i o metodă mai bună decât toate fiordurile și gheizerele de pe lume. Dar n-aș fi eu însumi, n-aș mai fi omul care a trăit și a gândit atât de mult, dacă n-aș vedea și pericolele care s-ar fi putut ivi, dacă situația ar fi fost alta.

Dac-aș vrea să mă răzbun, dacă însuși numele „doamna Kromicka" nu mi-ar repugna într-atât, ce m-ar putea împiedica, ce m-ar putea reține? Doar acolo, în Płoszówul acela liniștit, departe de oraș,

n-am fi decât noi doi și cele două doamne bătrâne, naive ca niște copii, cu cinstea lor nepătată. Le știu în această privință și pe tanti, și pe doamna Celina. În sferele înalte poloneze poți întâlni femei stricate până în măduva oaselor, dar, în special printre cele în vârstă, sunt femei care trec prin viață, ca să zic așa, ca niște îngeri, fără să-și pângărească nici măcar gândul cu ideea răului. Prin capul uneia ca mătușa, ori ca doamna Celina, nici nu poate trece gândul că pe Aniela ar putea-o paște vreun pericol, de vreme ce este căsătorită. Aniela însăși face parte din această categorie de femei. Ea n-ar fi respins ultima mea rugăminte, dacă n-ar fi apucat să-i dea cuvântul lui Kromicki. Polonezele de acest soi preferă să-și frângă inima decât să-și calce cuvântul. Când mă gândesc la asta mă apucă furia, înăbuș în mine nevoia pe care o simte orice om de a-și dovedi dreptatea; nu vreau să-i dovedesc nimic doamnei Kromicka, dar dacă s-ar găsi cineva care să demonstreze unei femei de tipul acesta că nu poți să calci în picioare nepedepsit legile naturii și ale inimii, că aceste legi sunt mai puternice decât toate doctrinele etice făcute de mâna omului, că astfel de fapte se răzbună – aș fi foarte fericit. Este adevărat că față de Aniela sunt vinovat, dar am dorit sincer să repar totul – și ea, știind asta, m-a respins... Probabil că m-a respins ca să-și poată spune: „Eu nu-s ca Leon Płoszowski. Mi-am dat cuvântul – îl respect." Asta nu-i virtute, e uscăciune a inimii, nu-i eroism, ci prostie, nu e corectitudine a conștiinței, ci doar vanitate. Nu pot, nu pot să uit!...

Poate c-o să mă ajute însăși doamna Kromicka. Când am s-o văd mulțumită de eroismul ei, rece, sătulă de mângâieri, îndrăgostită sau prefăcându-se a-și iubi soțul, urmărind plină de curiozitate dacă

durerea care mă apasă e suficient de mare și dacă mă apasă cu destulă tărie – atunci o să mi se facă atâta silă de această nevastă virtuoasă, plină de fericire și de propria ei virtute, că poate o să plec din nou pe unde trăiesc renii. Dar atunci nu se va mai ține scai de mine amintirea ei cum se ține pescărușul după vapor.

S-ar putea, de asemenea, ca doamna Kromicka să joace puțin rolul victimei mele și ca întreaga ei comportare să pară a-mi spune: „E vina ta!" N-are decât! Am văzut și d-astea pe lume. La fel cum florile artificiale au păcatul că nu miros, tot așa și cununile artificiale de spini au calitatea că nu înțeapă, așa că le porți cu plăcere pe cap, ca o pălărie, cu care-ți stă bine. De câte ori vedeam o asemenea „victimă", căsătorită, chipurile, din disperare, îmi venea să-i spun: „Minți! Poate c-ai fost victimă, dar numai până când el, alesul tău, s-a apropiat pentru prima dată de tine în papuci de casă. De atunci ai încetat a mai fi patetică, nu ești decât caraghioasă și banală, și asta cu atât mai mult cu cât continui să joci rolul victimei."

6 aprilie

Ce cuvânt frumos și înțelept grecescul *Ananke*! Mi-a fost scris să nu-mi găsesc liniștea din cauza acestei femei, nici măcar atunci când voi înceta să mă mai ocup de ea. M-a tulburat foarte mult vestea vânzării moșiei și a întoarcerii Anielei la Płoszów. Am dormit prost azi-noapte; îmi treceau prin minte tot felul de întrebări și căutam răspunsuri. De exemplu, mă întrebam: aș avea oare dreptul s-o abat pe doamna Kromicka de pe calea fidelității conjugale sau nu? Nu doresc și nu voi face lucrul acesta, căci doamna Kromicka nu mă atrage – dar aș avea dreptul s-o fac? Îmi umplu și eu viața cu tot felul de asemenea *to be*

or noi to be. Gândurile de soiul acesta nu-s printre cele mai elevate plăceri posibile, căci cel mai adesea sunt ca alergatul câinelui după propria-i coadă: n-o să prind nimic, n-o să demonstrez nimic și, în plus, o să obosesc. Dar am cel puțin consolarea că a mai trecut o zi sau o noapte. Am constatat cu ocazia asta că, în ciuda scepticismului meu, am capacitatea de a resimți scrupule de-a dreptul demne de vicarul din Płoszów. Omul modern este alcătuit din atâtea fire, că atunci când încearcă să le descurce, mai rău le încurcă. În zadar am repetat toată noaptea că, din punct de vedere pur teoretic, am dreptul s-o corup. O voce de cleric închistat spunea în mine: Nu! nu! nu! Ar trebui să mă dezbar de asemenea scrupule trăgându-le frumușel de urechi, căci asta-i o chestiune care privește echilibrul meu mintal.

La ora aceasta de seară sunt tocmai într-o dispoziție propice pentru așa ceva. Astăzi după-amiază, în casa unui pictor cunoscut, am auzit cum doamna Davis pleda în fața a doi scriitori francezi că femeia trebuie să rămână inabordabilă toată viața, fie și numai *pour la netteté du plumage*[1]! Și Maleschi repeta: *Oui, oui!... du plumaze!* – în timp ce eu îmi imaginam cum toți crabii din Marea Mediterană s-ar răsturna pe spate auzind aceasta și ar ridica cleștii în sus, în semn de rugăminte către Zeus să trimită un trăsnet. În paranteză fie spus, doamna Davis a împrumutat expresia asta de la mine, iar eu de la Feuiliet[2]. Am ascultat serios, nu mi-am permis nici măcar un zâmbet, dar m-a cuprins o dispoziție veselă și cinică, ale cărei urme mai sunt și acum prezente. Asta-i cea mai bună cale împotriva scrupulelor.

---

[1] „Pentru netezimea penelor" (în limba franceză, în original)

[2] Octave Feuillet, romancier francez (1821–1890)

Să mergem deci mai departe! Aș avea oare dreptul s-o fac pe doamna Kromicka să se îndrăgostească de mine și, în caz de succes, s-o abat de la calea cea dreaptă? Mai întâi, să privim chestiunea de pe poziția onoarei, așa cum o înțeleg în general oamenii care se cred gentlemeni și pe care lumea-i consideră ca atare. Nu găsesc nici un paragraf care să-mi interzică să procedez astfel. La drept vorbind, cred că-i unul dintre cele mai ciudate codice care au existat vreodată sub soare. Căci, dacă fur cuiva bani, atunci, conform accepțiunii generale a onoarei, oprobriul cade asupra mea, ca hoț, în timp ce păgubitul iese curat din toată afacerea; dacă însă fur nevasta cuiva, atunci eu, hoțul, ies curat, iar rușinea cade asupra celui păgubit. Ce înseamnă asta? Să fie vorba pur și simplu de alienarea simțului moral sau între furtul unui portmoneu și cel al unei soții sunt deosebiri atât de mari, încât nici nu se cade să le compari? Gândindu-mă la asta în repetate rânduri, am ajuns la concluzia că sunt lucruri diferite. Ființa umană nu poate fi proprietate în aceeași măsură cu un obiect; furtul de nevastă este un act de voință bilaterală. De ce să țin seama de dreptul bărbatului, de vreme ce însăși soția nu-i recunoaște acest drept? Ce-mi pasă mie de el? Dacă există o persoană care vrea să-mi aparțină o iau. Soțul ei este inexistent pentru mine, iar jurămintele ei nu mă privesc. Atunci, ce trebuie să mă rețină? Respectul pentru instituția căsătoriei? Dac-aș iubi-o pe doamna Kromicka, dac-aș putea-o iubi, aș striga din adâncul inimii: „Protestez împotriva căsătoriei tale! Protestez împotriva obligațiilor tale față de Kromicki! Eu sunt viermele pe care căsnicia asta îl strivește sub picior și tocmai mie, care cu ultima suflare aș dori să muște această talpă, îmi cereți s-o respect? Pentru ce? De ce?

Ce poate să-mi pese mie de un aranjament care stoarce din mine tot sângele și tot cheful de viață? Desigur, e o lege a naturii că oamenii se hrănesc cu pești, dar nu-i cereți peștelui, care-i curățat de viu, înainte de a fi băgat în oală, să mai fie și plin de respect față de această lege! Protestez și mușc! Iată răspunsul meu!" Idealul spencerian al omului dezvoltat, la care impulsurile individuale se află într-o armonie perfectă cu ordinea socială, nu-i decât un postulat. Știu, știu prea bine, că unul ca Sniatyński m-ar da gata cu o singură întrebare: „Deci, ești adeptul amorului liber?" Nu, nu sunt! Sunt adeptul meu însumi. *I am for myself!*[1] De altfel, nu vreau să știu nimic despre teoriile voastre. Dacă tu ai să te îndrăgostești de o altă femeie sau soția ta de alt bărbat, atunci să vedem la ce-ți mai slujesc preceptele voastre și paragrafele privitoare la respectarea ordinii sociale." În cel mai rău caz, sunt inconsecvent. La fel de inconsecvent am fost și atunci când eu, sceptic din fire, am dat acatist la biserică pentru fericirea lui Leon și a Anielei și când m-am rugat, ca un copil. Și când am vărsat lacrimi, ca un prost. Promit ca în viitor să fiu inconsecvent ori de câte ori îmi va fi astfel mai bine, mai comod, ori de câte ori voi putea fi fericit prin asta. În lume nu există decât o singură logică – logica pasiunii. Mintea are doar darul de a atrage din când în când atenția, însă apoi, când caii o rup la goană, se urcă pe capră și păzește trăsura să nu se frângă în bucăți. Inima nu se poate asigura împotriva iubirii, iar iubirea este o stihie, o forță ca fluxul și refluxul mării. O femeie îndrăgostită de soțul ei nu-i constrânsă cu porțile iadului, căci

[1] „Sunt pentru mine însumi!" (în limba engleză, în original)

jurământul de fidelitate conjugală nu-i decât consfințirea iubirii ei – însă când e numai o obligație, atunci primul flux o aruncă pe nisip, ca pe un pește mort. Nu pot să-mi iau angajamentul că n-o să-mi crească barba, ori că n-o să îmbătrânesc – și de câte ori o fac, legile vieții mă strivesc pe mine și angajamentele mele.

Ciudat lucru: tot ceea ce scriu este, așa cum am spus, teorie pură. N-am asemenea intenții, care să necesite justificări față de mine însumi, și totuși, reflecțiile de genul acesta mă tulbură și m-au tulburat și acum în asemenea hal, că a trebuit să mă opresc din scris. Liniștea mea e al naibii de superficială... M-am plimbat mai mult de o oră prin cameră și, în cele din urmă, am găsit ce mă iritase atât...

Este foarte târziu. De la fereastra camerei mele văd cupola Palatului Invalizilor, care strălucește sub lumina lunii cum strălucea altădată biserica Sfântul Petru, când mă plimbam plin de speranțe prin Pincio și mă gândeam la Aniela. Fără voie m-am lăsat cuprins de amintirea asta. Acum totul va rămâne așa cum este. Un lucru e sigur: că și eu aș fi putut fi mai fericit, și ea ar fi putut fi de zece, de o sută de ori mai fericită decât este. Chiar și astăzi, dac-aș nutri nu știu ce intenții ascunse, dacă ea ar constitui nu știu ce ispită pentru mine și tot aș da înapoi, de teamă să n-o fac nefericită. Nu doresc asta pentru nimic în lume, pentru nimic! Numai gândul că ar putea suferi din cauza mea mi-ar anula orice inițiativă și hotărâre. Viața a făcut ca părțile negative ale caracterului meu să se dezvolte, iar cele pozitive să dispară, însă un lucru este cert, și anume că nici acum n-am inimă rea. Am nutrit pentru ea munți de tandrețe.

Dar astea sunt lucruri trecute. Scepticul din mine îmi strecoară o altă întrebare: oare ea ar fi, într-adevăr,

nefericită, dacă aș proceda cum spuneam mai sus? M-am convins nu o dată în viață că femeile sunt nefericite numai atâta timp cât luptă. Când încetează lupta, indiferent de rezultat, ele se bucură de o perioadă de liniște, de mulțumire, de fericire... Am cunoscut aici, la Paris, o femeie care timp de trei ani a dus o luptă acerbă cu ea însăși, iar pe urmă, când inima și-a spus cuvântul, nu i-a mai rămas decât o necontenită remușcare: că s-a opus atât de multă vreme.

La ce-mi ajută însă să-mi pun toate întrebările astea și să încerc să rezolv toate chestiunile de genul acesta? Știu că orice principiu poate fi demonstrat și că de orice dovadă te poți îndoi. Au trecut timpurile bune, când oamenii se îndoiau de tot, în afară de capacitatea minții lor de a deosebi adevărul de minciună și binele de rău. Acum nici atât, de jur-împrejur numai erori, erori, erori! Mai bine să mă gândesc la apropiata mea călătorie... Și Kromicki ăla, care a vândut averea soției, rănind-o atât de tare!... A trebuit să scriu negru pe alb, căci altfel nu-mi venea să cred că-i adevărat...

10 aprilie

Am fost aseară la doamna Davis să-mi iau rămas-bun și am nimerit la un adevărat concert. Cred că Laura s-a îndrăgostit de-a binelea de muzică. Domnișoara Hilst a cântat la armoniu. Îmi face întotdeauna plăcere când o văd, dar în mod special îmi place de ea când se așază la armoniu și ia primele acorduri cu ochii plecați asupra claviaturii. Văd atunci în ea gravitate, concentrare și o liniște extraordinară. În momentele astea, îmi amintește de sfânta Cecilia, care este cea mai simpatică dintre sfinți și de care aș fi fost îndrăgostit, dac-aș fi fost

contemporan cu ea. Același profil senin, pur, aceleași trăsături nobile. Ce păcat că e atât de mare, deși, când o vezi cântând, uiți de statură. Din timp în timp, pleoapele-i plecate se ridică în sus, de parc-ar vrea să-și reamintească vreo notă auzită în înalturi, în clipele de inspirație – și ea însăși arată atunci plină de inspirație. Pe drept poartă numele de Klara, căci rareori întâlnești un suflet atât de transparent. Am spus că-mi place s-o văd, nu s-o aud, căci, din păcate, muzica ei rămâne în continuare neînțeleasă pentru mine sau, mai bine zis, cu greu prind vreo idee. Cu toate observațiile mele răutăcioase, cred totuși că e deosebit de talentată.

Când a terminat de cântat, m-am apropiat de ea și, mai în glumă, mai în serios, am declarat că a sosit momentul plecării la Varșovia și că, în baza înțelegerii noastre mai vechi, o anunț să fie gata. Am constatat cu uimire că ia în serios cuvintele mele. Mi-a răspuns că, într-adevăr, de multă vreme intenționa să se ducă la Varșovia, iar în privința pregătirilor, ea e oricând gata, numai s-o ia pe ruda ei mai în vârstă, care o întovărășește peste tot, și claviatura surdă, la care exersează chiar și în tren.

M-a cam speriat. Dacă realmente vrea să meargă, atunci va trebui s-o ajut într-o oarecare măsură să-și organizeze concertele, iar eu aș prefera să plec imediat la Płoszów. În ultimă instanță, am s-o predau lui Sniatyński, care-i poate fi mai de folos decât mine. De altfel, ea este fiica unui industriaș bogat de la Frankfurt și succesul material îi este indiferent. Mă pune totuși pe gânduri zelul cu care a acceptat călătoria asta. În primul moment, am vrut să glumesc și să-i spun că sunt de acord cu claviatura surdă, dar nu mi se pare prea fericit gândul de a o lua cu ea pe bătrâna ei rudă. Noi, bărbații, suntem

într-atât de obișnuiți să vânăm oriunde și oricând femeia, încât nici unul dintre noi nu s-ar apropia vreodată de o femeie tânără și drăguță fără un gând ascuns. Cine susține contrariu, acela urmărește s-o păcălească pe femeie, tocmai în scopul de a o prinde mai ușor. În ceea ce mă privește, în clipa de față sunt preocupat de cu totul altceva, și totuși, ruda bătrână mi-a făcut, deocamdată, impresia unui obstacol, cu atât mai mult, cu cât probabil persoana mea joacă un oarecare rol în hotărârea ei atât de bruscă. În fond, Parisul este o scenă mult mai largă pentru afirmare muzicală decât Varșovia, iar dacă n-o interesează nici câștigul, atunci de ce vrea să meargă? După cum am mai pomenit, Laura mi-a dat de multă vreme de înțeles că domnișoara Hilst nutrește pentru mine mai mult decât simpatie... Ciudată femeie, Laura asta! Nevinovăția Klarei trezește în ea invidia, dar e o invidie pe care-ar simți-o văzând, de exemplu, o bijuterie originală, o diademă bogată, vreo dantelă nemaipomenită... Invidie pentru podoabe, nimic altceva! Precis că ar fi bucuroasă să-mi bage pe gât copilul ăsta uriaș, din același motiv. De mine nu-i mai pasă, fiindcă sunt o găteală pe care-a purtat-o de-acum la gât.

Femeia asta mi-a făcut, fără să vrea, atâta rău, că ar trebui s-o urăsc, dar nu pot. Mai întâi, deoarece conștiința îmi spune că, dacă ea nu s-ar fi ivit deloc în calea vieții mele, aș fi găsit eu un alt mod, la fel de eficient, să-mi irosesc fericirea; în al doilea rând, așa cum diavolul este un înger decăzut, tot așa și ura este o iubire alterată, iar eu n-am iubit-o niciodată pe Laura. Simt pentru ea nițel dispreț, dar asta-i cu totul altceva și, în fond, și ea mă răsplătește în

același mod. Bănuiesc chiar că ea îmi dorește mai mult rău decât eu ei.

În privința sentimentelor Klarei pentru mine, poate că are puțină dreptate. Astăzi mi-a apărut mai evident decât oricând. Dacă-i așa, îi sunt recunoscător. Pentru prima oară în viață am chef să mă împrietenesc cu o femeie și să nu-i înșel încrederea. Un suflet atât de neliniștit ca al meu poate că ar afla o alinare într-o prietenie ca asta.

Astăzi am discutat cu Klara ca doi prieteni. Nu-i extraordinar de inteligentă, însă are o minte limpede, cu delimitări precise între ceea ce consideră rău sau dizgrațios și ceea ce consideră bun și frumos; e o fire senină, deschisă. Are un fel de sănătate spirituală, de altfel, des întâlnită la nemți. Din cât i-am cunoscut, deduc că cei de factura mea nu-s prea mulți printre ei. Nemții, ca și englezii, sunt oameni pozitivi, care știu ce vor. Uneori se cufundă și ei în marea nesfârșită a îndoielilor, dar o fac metodic, ca niște oameni de știință, nu ca unii care se conduc numai după ce simt, ori ca geniile fără portofoliu, pentru care recenta lor filosofie transcendentală, pesimismul lor științific de acum și *weltschmerz*-ul poetic au numai valoare teoretică. În practică se adaptează perfect la condițiile vieții. După Hartmann, cu cât omenirea trăiește mai intens și mai conștient, cu atât este mai nefericită, dar același Hartmann îl cheamă cu toată seninătatea pe neamțul *kulturträger*[1] să lupte pentru propășirea neamului german, în detrimentul celor din ținutul Poznari. Dar, lăsând la o parte cazul acesta, care ține de mârșăvia oamenilor, nemții nu pun la inimă teoriile și de aceea sunt calmi și capabili de acțiune. Același calm îl are și Klara. Nu se poate să nu fi ajuns

[1] „Activist cultural" (în limba germană, în original)

la cunoștința ei anumite lucruri, care pot tulbura sufletul omului până-n străfunduri, dar au alunecat peste ea, nu i-au pătruns în sânge și datorită acestui fapt nu s-a îndoit niciodată nici de adevărul ei, nici de muzica ei. Dacă, într-adevăr, nutrește pentru mine mai mult decât simpatie, trebuie să fie un sentiment inconștient, care nu ridică pretenții. În clipa când ar înceta să mai fie așa, ar începe drama ei, deoarece n-aș fi în stare s-o răsplătesc cu reciprocitate; aș putea cel mult exploata acel sentiment într-un chip care s-o facă nefericită. Nu sunt un încrezut care să-și închipuie că nici o femeie nu-i poate rezista; cred însă că nici o femeie din lume nu-i capabilă să reziste bărbatului pe care-l iubește cu adevărat. Definițiile: fortăreață asediată, fortăreață dobândită – sunt definiții perimate și nesuferite, însă se bazează pe adevăr și sunt de o sută de ori mai adevărate când se raportează la femei care, în afara zidului de apărare pe care-l reprezintă virtutea, poartă trădarea în piept, căci însăși inima lor le trădează. Klara însă poate fi liniștită. Va călători în deplină siguranță cu mine, cu ruda ei bătrână și cu claviatura surdă.

16 aprilie

Sunt de trei zile la Varșovia, dar încă n-am putut să mă duc la Płoszów, căci imediat după sosire m-a apucat o durere de dinți și sunt umflat la față. Nu vreau să mă prezint așa doamnelor de-acolo.

M-am văzut cu Sniatyński. A venit și mătușa la mine, m-a întâmpinat ca pe fiul risipitor. Aniela a sosit de o săptămână. Mama ei este atât de grav bolnavă, încât medicii, care inițial voiau s-o trimită la Wiesbaden, au declarat acum că nu poate suporta nici o călătorie. Va rămâne deci la Płoszów, până se

va face bine, ori până se va sfârși – și Aniela va sta cu ea, dacă Kromicki n-o să-și rezolve repede afacerile și n-o să considere cu cale să-și întemeieze undeva un cămin. Din ceea ce mi-a spus mătușa, am înțeles că va lipsi câteva luni. Am încercat să aflu cât mai multe despre Aniela și nu mi-a fost greu, căci mătușa discută cu mine foarte deschis. Mai ales că nu-și poate închipui că o femeie măritată preocupă pe cineva altfel decât dintr-un sentiment de rudenie sau, mai bine zis, nici nu se gândește la asemenea lucruri. Așa că mi-a spus totul și despre vânzarea moșiei, pentru care nici ea nu-l poate ierta pe Kromicki. În cele din urmă, o apucase o asemenea furie, că și-a rupt lănțișorul de la gât și i-a căzut ceasul pe podea.

– Am să-i spun în față, zise, că asta-i o mârșăvie fără seamăn. Aș fi preferat să-i împrumut bani. Dar la ce bun? Speculațiile lui sunt o prăpastie. Nu știu ce-o să iasă de aici, dar deocamdată bagă toți banii în ele. În prima clipă când am să-l văd, am să-i spun: ai să le ruinezi și pe Aniela, și pe Celina și, în cele din urmă, ai să dai faliment. Ce le-ncălzește pe femeile astea milioanele lui, de vreme ce plâng după fiecare bănuț? O josnicie și nimic mai mult! Nu l-am putut suferi niciodată pe omul ăsta, care arată ca o ciupercă uscată – și am avut dreptate.

Am întrebat-o dacă a vorbit deschis cu Aniela despre toate astea.

– Cu Aniela? Bine c-ai venit tu, cel puțin acum pot și eu să mă descarc. Mă mai ușurez. Cu Aniela nu-i chip să vorbești deschis despre asta. O dată n-am mai rezistat și am început să spun ceva, ea s-a înfuriat, pe urmă a izbucnit în plâns, zicând: A fost nevoit, a fost nevoit, a fost nevoit! – și atât. Nu-ți dă voie să spui nici o vorbă la adresa lui, ar fi bucuroasă să-i ascundă de lume toate defectele. Dar pe mine,

femeie bătrână, nu mă păcălește ea. Sunt sigură că în adâncul inimii îl condamnă la fel ca mine pentru vânzarea moșiei.

– Deci crezi că nu-l iubește?

Mătușa s-a uitat mirată la mine.

– Cum să nu-l iubească? Pe cine altcineva să iubească? Tocmai de aceea se necăjește. Căci poți să iubești și să vezi totuși părțile rele.

Eu sunt de altă părere, dar am preferat să tac în fața mătușii. Ea a continuat:

– Cel mai mult mă supără că e mincinos. Le-a asigurat pe Celina și pe Aniela că peste un an, cel mult peste doi, va răscumpăra moșia. Spune-mi tu, e posibil așa ceva? Spune!... Dar femeile astea își bagă în cap că așa va fi.

– Cred că-i absolut imposibil. Își va continua speculațiile lui.

– Iar el știe asta și mai bine decât noi, deci le minte în mod conștient.

– Poate numai ca să nu se necăjească ele prea mult.

Mătușa s-a înfuriat și mai tare.

– Adică, cum să nu se necăjească? Nu s-ar fi necăjit dacă nu vindea. Nu-l apăra degeaba! Nu merită decât oprobriul! Chwastowski nu-și putea stăpâni revolta. S-a dus, s-a interesat de situație și zice că și fără nici un ban de nicăieri, el s-ar fi angajat să elibereze moșia de ipoteci în câțiva ani, dar bani eu aș fi fost prima care i-aș fi dat – și tu i-ai fi dat. I-ai fi dat, nu-i așa?... Păi, vezi! Acum s-a dus totul de râpă!

Am mai întrebat-o cum stă Aniela cu sănătatea. Am întrebat cu o teamă ascunsă, ciudată, inexplicabilă, căci mi-era frică să n-aud ceea ce ar fi fost absolut natural, dar care mi-ar fi zdruncinat și mai rău

nervii, nici eu nu știu de ce. Sunt un amărât! Din fericire, mătușa a înțeles perfect ce mă interesează și mi-a răspuns cu aceeași furie de mai înainte:

– Nici o perspectivă!... Moșia a știut s-o vândă, dar în rest... nici o perspectivă!

Am întors imediat vorba. I-am spus mătușii că în același tren cu mine a venit la Varșovia cea mai mare pianistă contemporană, care-i totodată o persoană foarte avută și dorește mult să dea câteva concerte de binefacere. Dar mătușa mea are o fire ciudată. Mai întâi, a început s-o bestelească pe domnișoara Hilst, că n-a venit iarna, când este perioada cea mai bună pentru concerte; pe urmă, s-a gândit că totuși nu-i prea târziu nici acum și a vrut să dea fuga la Klara. Cu greu am reușit s-o rețin, spunându-i că-i mai bine s-o previn pe pianistă de vizita ei. Mătușa e în conducerea câtorva societăți filantropice și-și face un titlu de glorie din a stoarce câte ceva pentru ele, în detrimentul celorlalte societăți. De aceea se temea să nu i-o ia altcineva înainte.

La plecare, m-a întrebat:

– Când te muți la Płoszów?

I-am răspuns că nu mă voi muta acolo. M-am gândit pe drum că va fi mai bine să locuiesc la Varșovia. Płoszów e numai la o milă distanță, mă pot duce în fiecare dimineață și să mă înapoiez seara. Pentru mine ar fi indiferent, dar să nu le dau oamenilor ocazia să bârfească. Prefer ca nici doamna Kromicka să nu-și închipuie că țin să locuiesc cu ea sub același acoperiș. Chiar am pomenit de treaba asta într-o discuție cu Sniatyński, dar ca și cum aș fi vorbit de un lucru cu totul secundar și lipsit de importanță. I-am spus că nu intenționez să locuiesc la Płoszów. Am observat că îmi dă dreptate și chiar

a avut de gând să-mi vorbească mai pe larg despre Aniela. Sniatyński e în mod incontestabil un om inteligent și totuși n-a înțeles că schimbarea condițiilor impune o modificare a relațiilor chiar și între cei mai buni prieteni. A venit la mine, de parc-aș fi fost același Leon Płoszowski, care, tremurând ca frunza, îl ruga la Cracovia să-l salveze; a venit spre mine cu același ton de aspră oblăduire prietenească, vrând parcă să-și vâre mâna până la cot în inima mea. L-am oprit pe moment, motiv pentru care a fost cam mirat și supărat. Abia mai târziu s-a adaptat la actuala mea stare de spirit și am început să discutăm, ca și cum ultima noastră întâlnire nici n-ar fi avut loc. Vedeam însă că-i curios să știe în ce dispoziție sunt în prezent și, neputând să mă întrebe direct, încerca pe ocolite, cu neîndemânarea scriitorului, care-i mare psiholog și priceput analist când stă la biroul lui, dar care în viața practică e totalmente lipsit de abilitate.

Dac-aș fi avut la îndemână un flaut, aș fi putut, ca Hamlet, să i-l dau și să-i spun: „Iată, cântă! Iar dac-ai să spui că nu știi, atunci cum poți presupune că tu, care nu ești în stare să scoți o notă dintr-o bucată de lemn, ai să poți cânta după plac pe coardele inimii mele?"

Ieri-noapte am citit tocmai *Hamlet*, pentru a nu știu câta oară, și de aici mi-a venit comparația. Este de-a dreptul inexplicabil cum omul de astăzi, în orice situație, în cele mai complicate și mai contemporane depresiuni nervoase, nu găsește nicăieri în altă parte atâtea analogii ca în această dramă bazată pe sângeroasa legendă a lui Holinshaed. Hamlet e omul așa cum a fost, cum este și cum va fi. După mine, Shakespeare a depășit în *Hamlet* chiar și pragul pentru genii. Căci pe Homer sau pe Dante îi înțeleg

în contextul epocii lor. Înțeleg cum de au putut crea ceea ce au creat. Dar în ce chip a reușit acest englez în secolul al șaptesprezecelea să prevadă toate psihozele care-s opera secolului al nouăsprezecelea, asta rămâne în continuare o taină pentru mine, cu toate studiile întreprinse în această direcție.

După ce i-am dat deci lui Sniatyński flautul hamletian, am recomandat-o grijii lui pe domnișoara Hilst, apoi am abordat iarăși discuția despre principiile lui de viață. I-am spus că dorul de țară și sentimentul datoriei patriotice sunt cauza venirii mele acum. Însă vorbeam atât de degajat, încât Sniatyński n-a prea înțeles dacă o spun în bătaie de joc sau dacă astea-s, într-adevăr, sentimentele mele. Și s-a repetat fenomenul despre care am scris când eram la Paris: ascendentul moral asupra mea, pe care i-l dăduseră ultimele evenimente, se topea cu fiecare clipă. Nici el nu prea știa sigur ce să creadă. A înțeles însă un lucru, că nu mă poate descuia cu cheile vechi. La plecare, când l-am rugat din nou să se ocupe de domnișoara Hilst, s-a uitat atent la mine și m-a întrebat:

– Ții așa de mult?

– Foarte. E o persoană față de care nutresc o mare prietenie și o și mai mare stimă.

În felul acesta am concentrat razele atenției lui asupra Klarei. Presupune, probabil, că-i noul meu amor. A plecat furios. Nu știe niciodată să-și ascundă sentimentele. A tras ușa după el puțin cam tare, iar când m-am întors în vestibul, după ce l-am condus la scară, l-am auzit cum cobora câte patru trepte deodată, fluierând, așa cum face de câte ori e nemulțumit de ceva.

De altfel, i-am spus adevărul, că-mi pasă de domnișoara Hilst. I-am scris și ei astăzi, explicându-i

de ce n-am vizitat-o până acum, și răspunsul a sosit imediat. Klara este încântată de Varșovia și de oamenii ei. Toți muzicienii vestiți de aici i-au făcut vizite în aceste trei zile, întrecându-se în amabilități și oferindu-i sprijinul lor. Scrie că în nici un oraș n-a întâlnit oameni atât de amabili. Presupun că n-ar mai fi la fel de amabili dacă ea ar intenționa să se stabilească aici definitiv, deși Klara are darul de a-și face prieteni pretutindeni. A vizitat puțin orașul și i-a plăcut. În special, parcul Lazienki. Sunt bucuros de entuziasmul ei, cu atât mai mult, cu cât, după trecerea graniței, peisajul i-a făcut o impresie deplorabilă. Într-adevăr, e un ținut pustiu de șes, unde n-ai de ce-ți agăța privirea, și doar dacă ești născut aici îi poți găsi vreun farmec. Uitându-se pe fereastra vagonului, Klara repeta mereu: „Ah, acum îl înțeleg pe Chopin!", dar nu-i adevărat, nici nu-l înțelege, nici nu-l simte, cum n-a știut să simtă nici farmecul acestui peisaj.

Eu, cu toate că-s fiul spiritual al străinătății, am darul de a simți frumusețea naturii noastre ca un atavism și am constatat cu uimire, în repetate rânduri, că de câte ori vin primăvara în țară, nu mă mai satur admirându-i priveliștile. Adică, ce privelești? Uneori am încercat dinadins să-mi imaginez c-aș fi un pictor străin, că nu nutresc nici un sentiment pentru pământul acesta și că-l privesc obiectiv, ca un străin. Atunci priveliștile produc asupra mea cu totul altă impresie, ca și cum ar fi desenate de mâna unui copil care nu știe să tragă decât linii sau de mâna unui primitiv. Terenuri întregi de pârloagă, luncile inundate, căsuțele țărănești dreptunghiulare, la orizont câțiva plopi în jurul vreunui conac și apoi ogoarele întinse, delimitate de câte un brâu de pădure, „zece mile de nimic" – cum spun nemții, un peisaj primitiv,

sărac în linii și de concepții. Pe scurt, un fond pentru ceva inexistent, dar în clipa în care încetez însă să mai privesc ca un străin, când simt simplitatea priveliștii, integrându-mă în întinderea ei nesfârșită, în care se topește orice formă, ca sufletul în nirvana, atunci capătă în ochii mei nu numai farmecul „primitivului" artistic, dar acționează ca o alinare asupra sistemului meu nervos. Pot admira spre exemplu Apeninii, dar spiritul meu nu-i știe pătrunde, rămâne la suprafață, ciocnindu-se de asperități. Așa că, mai devreme sau mai târziu, e inevitabil să mă plictisesc. Resimți ca odihnitor un peisaj numai când te contopești cu el, dar asta nu se realizează decât atunci când sufletul tău și al naturii înconjurătoare au coordonate comune. Nostalgia apare tocmai atunci când ți-e sufletul departe de ceea ce ar trebui să-l înconjoare în mod firesc. Cred că principiul acesta al înrudirii psihice cu mediul se poate aplica și mai larg. Probabil pare ciudat că eu, crescut în străinătate și îmbibat de cultura de-acolo, spun asemenea lucruri. Merg chiar mai departe: o femeie străină, chiar de-ar fi cea mai mare frumusețe, rămâne pentru mine, într-o oarecare măsură, doar un exemplar al sexului frumos, nu-i însă un suflet de femeie.

N-am uitat ce-am scris mai demult despre poloneze. Dar nu se contrazice una cu cealaltă. Cu toate că le văd defectele, îmi sunt mai apropiate decât femeile din străinătate. De altfel, majoritatea vederilor mele mai vechi s-au destrămat ca niște haine uzate.

Destul despre asta. Mă surprind cu uimire și cu rușine că tot ce scriu e numai ca să-mi abat gândurile. Da, da! Vorbesc de peisaje și de nostalgii, și, de fapt, toate gândurile mele sunt la Płoszów. N-aș vrea să recunosc – dar trebuie! E în mine o neliniște care

parcă mă strânge de gât. S-ar putea ca și sosirea acolo, și șederea să fie mai ușoare decât mi le imaginez acum, în starea asta de încordare. Orice ajun e nesuferit. Când eram adolescent, am avut un duel și-mi amintesc perfect, c-am fost neliniștit numai în ajun. Încercam să mă gândesc la altceva și, la fel ca astăzi, în zadar. Gândurile mele cu privire la doamna Kromicka nu-s nici tandre, nici măcar prietenești, ci parcă mă trec niște fiori; se năpustesc asupra mea ca niște albine furioase și nu-i chip să scap de ele.

17 aprilie

Am fost astăzi și totul a fost complet altfel decât îmi închipuiam. Am plecat de la Varșovia, cu trăsura, la șapte dimineața, contând că pe la opt voi fi la Płoszów. Mătușa îmi spusese că cele două doamne se trezesc devreme. Nu m-a părăsit nici măcar o clipă senzația aceea neplăcută de strângere de inimă și de învălmășire a gândurilor. Mi-am propus să nu plănuiesc dinainte felul cum am să le salut și cum am să mă comport în continuare cu Aniela. Am hotărât să las totul la voia întâmplării. Nu mă puteam însă abține să nu mă gândesc cum va fi, cum arată ea, cum o să mă întâmpine, ce-mi va da de înțeles, ce curs va da relațiilor noastre. Căci, deși eu nu-mi făcusem și nu voiam să fac nici un fel de planuri în privința asta, nu știu de ce eram convins că ea și le făcuse. De aceea, aveam momente de aversiune împotriva ei, după care, la gândul că, în fond, și ea e constrânsă să se întâlnească cu mine, că n-o face de plăcere, simțeam un fel de milă pentru ea. Imaginația mi-era în asemenea măsură preocupată de persoana ei, încât o vedeam aievea. Mi-am amintit nespus de plastic firișoarele de păr castaniu de pe frunte, genele ei lungi, ochii, fața mică și delicată. Încercam să-mi

închipui cum va fi îmbrăcată. Îmi aminteam cuvintele ei, mișcările, expresia feței, rochiile. Cu o neînțeleasă insistență îmi revenea în minte în special momentul acela când a coborât din camera ei în salon, după ce încercase să-și mascheze îmbujorarea feței cu pudră. În cele din urmă, amintirile au crescut atât de mult în consistență, încât s-au transformat în imagini. Și m-am gândit: „Iarăși mă bântuie fantomele!" Vrând să scap de ele, am început să vorbesc cu vizitiul. L-am întrebat dacă-i însurat, la care mi-a răspuns că „nu-i chip fără muiere" – după care a mai adăugat ceva, dar n-am mai auzit, căci în clipa aceea am zărit apărând în depărtare plopii de la Płoszów. Nici nu mi-am dat seama când am parcurs cele câteva verste, de la bariera orașului.

Văzând Płoszówul, neliniștea din mine a crescut și mai mult, iar gândurile au început să se învălmășească mai iute. Mă străduiam să-mi concentrez atenția la lucruri exterioare, la schimbările survenite în lipsa mea, la casele noi construite pe lângă drum. Repetam automat că e o vreme foarte frumoasă și că primăvara-i deosebit de timpurie. Într-adevăr, era o dimineață splendidă, luminoasă, un aer răcoros și proaspăt. Sub merii înfloriți din curțile țăranilor era puzderie de flori căzute, ca o zăpadă. Ceea ce vedeam în jur, parcă erau imagini din noua școală de pictură. Oriunde-mi întorceam privirile, dădeam de un *plein-air* luminos, transparent, în care se mișcau oameni, lucrând pe lângă casă, ori la câmp. Vedeam totul, înregistram totul, dar nimic nu mă absorbea pe de-a întregul. Impresiile acestea n-aveau putere de pătrundere, rămâneau numai la suprafața creierului, căci în adânc se ascundeau alte gânduri. În starea aceasta de dispersare a atenției, am ajuns la Płoszów. Am intrat în umbra răcoroasă a aleii de tei, la capătul

căreia se vedeau în depărtare ferestrele palatului. Bietele mele gânduri reprimate începură să se zbată și mai neliniștite. Nu știu precis de ce, în loc să trag la scară, am oprit trăsura în fața porții și, urmărit de mulțumirile vizitiului, m-am dus pe jos până la verandă.

N-aș ști să spun de ce eram atât de neliniștit. Poate pentru că în această casă atât de cunoscută mă aștepta ceva necunoscut, ceva care era tragic legat de trecutul meu. În timp ce străbăteam curtea, simțeam că mă strânge ceva așa de tare de piept, încât aveam momente de sufocare. „Ce dracu', ce dracu'!" – repetam în sinea mea. Deoarece lăsasem trăsura în fața porții, nu mi-a ieșit nimeni în întâmpinare. În hol nu era nimeni. Am intrat în sufragerie, cu gând să aștept venirea doamnelor.

Presupuneam că trebuie să apară în curând, căci masa era pusă, iar samovarul pufăia, aruncând în sus vălătuci de aburi. Nici aici nu mi-a scăpat atenției nici cel mai mic detaliu. Am observat că în sufragerie era rece și relativ întuneric, fiindcă ferestrele dădeau spre nord. O clipă mi-am concentrat atenția la cele trei dâre luminoase, care cădeau de la ferestre pe podeaua întunecată, ceruită. Pe urmă, am început să mă uit în jur, dacă nu-i ceva nou, dar nu era, bufetul pe care-l știam din copilărie – și imediat mi-a venit în minte discuția pe care am purtat-o în camera asta cu Sniatyński, când le-am urmărit cu privirea pe soția lui și pe Aniela, cum se duceau la seră, încălțate în pâslari.

În cele din urmă, mă cuprinse un sentiment de tristețe și de pustiu. M-am oprit lângă una dintre ferestre, ca să fiu mai aproape de lumină și să mă uit prin grădină. Dar nimic nu mă elibera de dispersarea gândurilor; mă gândeam că în curând, poate doar

peste câteva minute, o voi vedea pe ea, va trebui s-o salut, să-i vorbesc și apoi s-o văd zilnic, luni de-a rândul. Mi se învălmășeau în minte întrebările: ce va fi? cum va fi? Există mulți oameni care, de teamă, sunt în stare să facă fapte de un curaj nebunesc; mie, în schimb, mi se întâmplă adesea, ca neliniștea, nehotărârea, necunoscutul să condiționeze în mine o izbucnire de furie. Așa și acum. Diferența dintre vechea Aniela și doamna Kromicka de astăzi mi-a apărut cu deosebită pregnanță, ca niciodată până atunci.

Chiar dacă ți-ai pune luna pe cap, mă gândeam, chiar dac-ai fi de o sută de ori mai frumoasă, de o sută de ori mai încântătoare decât te știu, tot nu vei însemna nimic pentru mine sau, mai bine zis, vei fi ceva respingător. Furia îmi crescu și mai mult, gândindu-mă – nu știu de ce – că ea numai pentru asta va veni acum și se va întâlni cu mine în viitor, ca să-mi dovedească ce mult am greșit și că va rămâne în veci pentru mine femeia dorită și inabordabilă. Vom vedea! îi răspundeam în sinea mea, cu sentimentul că va trebui să am cu femeia asta un duel ciudat, o luptă în care voi pierde și voi câștiga totodată, căci voi pierde amintirile, dar voi câștiga liniștea. În momentul acela eram convins că am suficientă putere să resping orice atac.

Atunci ușa s-a deschis încet și a apărut Aniela.

Când am văzut-o, am simțit un vuiet în cap și un val rece până în vârful degetelor. Ceea ce aveam în fața ochilor purta, ce-i drept, numele de doamna Kromicka, dar avea trăsăturile dulci și preaiubite și farmecul nespus al Anielei mele de demult. În haosul care pusese stăpânire pe capul meu, o voce striga mai tare decât toate: Aniela! Aniela! Aniela! Ea însă nu m-a zărit imediat sau a crezut că sunt altcineva, așa

cum stăteam cu spatele în lumină. Abia când m-am apropiat de ea, a ridicat ochii și a încremenit. Nici măcar nu pot descrie expresia de spaimă, de tulburare, de emoție și de umilință, care s-a zugrăvit pe fața ei. A pălit așa de tare, încât m-am temut să nu leșine. Când i-am strâns mâna, am avut senzația că strâng o bucată de gheață. Orice mi-aș fi închipuit, numai c-o să mă întâmpine astfel – nu. Cu o clipă mai înainte, aș fi jurat că de la primele cuvinte mă va face să simt că ea este doamna Kromicka. Dar nimic din toate astea! Stătea în fața mea emoționată, speriată – Aniela mea dinainte. Eu sunt cel care-am făcut-o nefericită, eu sunt vinovat, de o sută de ori vinovat, iar ea în clipa aceea mă privea docilă, de parcă tot ea își cerea iertare. Vechiul sentiment de iubire, căința și mila puseră în așa măsură stăpânire pe mine, încât mi-am pierdut de tot capul. Îmi rămăsese totuși un pic de stăpânire de sine, căci altfel aș fi luat-o în brațe, aș fi strâns-o la piept și i-aș fi șoptit, ca s-o liniștesc, cuvintele care se spun ființei iubite și care-mi veneau singure pe buze. Și eu eram atât de tulburat, atât de emoționat de faptul neașteptat, nebănuit, că în locul doamnei Kromicka am întâlnit-o pe vechea Aniela, încât i-am strâns doar mâna, fără să pot rosti o vorbă. Și totuși trebuia să spun ceva, așa că, adunându-mi frânturi de gânduri, am întrebat-o cu o voce străină, gâtuită:

– Nu ți-a spus mătușa că am să vin?

– Mătușa... mi-a spus..., răspunse ea cu efort.

Din nou am tăcut amândoi. Știam că s-ar cădea să vorbesc, s-o întreb de sănătatea ei și de a mamei, dar nu eram în stare. Doream din toată inima să intre cineva în cameră și să ne scape din situația aceea stingheritoare. Și, într-adevăr, își făcu apariția mătușa, cu tânărul medic Chwastowski, fiul mai mic

al administratorului, care de o lună stătea pe lângă doamna Celina. Aniela se duse imediat la masă, să toarne ceaiul, iar eu am început să discut cu ceilalți. Mi-am revenit cu totul și ne așezarăm la masă.

Abia acum am început să întreb de sănătatea doamnei Celina. Răspunzându-mi, mătușa se referea la tot pasul la părerile tânărului medic, iar acesta mi se adresa cu acea notă de ușor dispreț, cu care-i tratează pe profani proaspeții licențiați și, totodată, tonul cu care un democrat ce-și apără demnitatea, chiar și atunci când nimeni nu vrea să i-o submineze, se adresează unuia pe care-l consideră aristocrat. Mi s-a părut foarte înfumurat și, în cele din urmă, tonul cu care-i vorbeam eu era mai amabil decât al lui cu mine. Faptul acesta mă distra într-o anumită măsură și-mi permitea să-mi pun ordine în gândurile tulburate de vederea Anielei. O priveam din când în când, printre piesele serviciului de masă, și repetam în gând, cu o anumită disperare: Aceleași trăsături, aceeași față mică, fruntea adumbrită de păr, aceeași Anielka, aproape o fetiță! Aceeași ființă iubită, aceeași fericire, dar care acum nu mai este a mea, pierdută pentru totdeauna!... Simțeam o bucurie enormă, amestecată cu o durere la fel de mare. Aniela își stăpânise oarecum emoția, dar părea în continuare speriată. De câteva ori am îndrăznit să mă adresez ei, întrebând-o de boala mamei, pentru a canaliza cumva relațiile dintre noi pe un făgaș mai neted și a putea discuta mai liber. Într-o oarecare măsură, am reușit. Mi-a spus chiar: „Mama are să se bucure, când are să te vadă." N-aveam nici o încredere că-i așa, dar îi ascultam vocea cu ochii pe jumătate închiși, căci îmi era mai dragă decât orice muzică. Discuția devenea tot mai degajată. Mătușa era într-o dispoziție

excelentă, în primul rând, datorită venirii mele, și în al doilea rând, deoarece fusese de-acum la Klara, care-i promisese un concert. Plecând de la ea, întâlnise pe scări alte două doamne, protectoare ale altor societăți de binefacere. Le-o luase deci înainte și asta o încânta nespus. Începu să mă întrebe despre Klara, care-i făcuse o impresie cât se poate de bună. Spre sfârșitul micului dejun, asaltat de întrebări, am început să le povestesc despre călătoriile mele. Mătușa, uimită că am fost până în Islanda și tot întrebându-mă cum arată locurile pe acolo, exclamă:

– Trebuie să fii cu totul disperat, ca să te duci până acolo!

– Într-adevăr, îmi era foarte greu atunci, am răspuns.

Aniela s-a uitat în momentul acela la mine și din nou am zărit în ochii ei teamă și căință. Dacă mi-ar fi pus mâna pe inimă și tot n-ar fi reușit să mă zguduie mai tare. Cu cât eram mai pregătit s-o văd primindu-mă cu o răceală triumfătoare, mulțumită de suferința mea, cu un ușor zâmbet de dispreț, de superioritate – cu atât mă emoționa și mă dărâma totodată compătimirea ei îngerească. Toate previziunile mele, toate calculele mele s-au dus de râpă. Înainte de a o vedea, mă gândeam că și dacă n-are să urmărească în mod expres să-mi arate că ea e soția altuia, tot n-are să reușească și mai rău are să mă îndepărteze și să mă dezguste; dar ea nici nu arată a femeie măritată! Eu eram cel care făceam efort să nu uit că-i măritată, dar conștiința acestui fapt nu-mi producea dezgust, ci doar o mâhnire fără seamăn.

Așa-i firea mea, când am o durere morală, îmi place să-mi zgândăr propriile răni. La fel și acum, aș fi dorit să deschid discuția despre soțul ei. Dar n-am

putut. Aveam sentimentul că ar fi o cruzime din partea mea și o profanare. Mi-am exprimat în schimb dorința de a o vedea pe doamna Celina. Aniela s-a dus s-o întrebe dacă mă poate primi și, întorcându-se peste câteva clipe, îmi spuse:

– Mama te poftește chiar acum.

Am plecat împreună, în partea cealaltă a casei, și mătușa cu noi. Simțeam nevoia să-i spun Anielei o vorbă bună, care s-o liniștească, dar mă jenam de prezența mătușii; apoi m-am gândit că, dimpotrivă, e chiar mai bine dacă-i spun de față cu ea ceea ce vreau să-i spun, așa că, oprindu-mă în fața camerei doamnei Celina, am rostit:

– Dă-mi mâna, surioară dragă...

Aniela îmi întinse mâna. Simțeam că-mi este recunoscătoare pentru cuvântul „surioară", că i s-a luat o piatră de pe inimă și că, strângându-mi mâna cu putere, voia să-mi spună: „Să fim prieteni, să ne iertăm pentru tot ce-a fost!"

– Sper să trăiți în armonie, mormăi mătușa văzând asta.

– Da, da! El e atât de bun!... răspunse Aniela.

Și, într-adevăr, în clipa aceea aveam inima plină de bunătate.

Când am intrat în camera doamnei Celina, am salutat-o foarte cordial, iar ea mi-a răspuns cam forțat; era clar că, dacă nu s-ar fi temut să n-o supere pe mătușa, mi-ar fi răspuns de-a dreptul rece. Dar nu i-am luat-o în nume de rău. Supărarea ei era justificată cu vârf și îndesat. Poate că în mintea ei mă făcea oarecum răspunzător și pentru vânzarea moșiei strămoșești, căci, dac-aș fi știut, la vremea cuvenită, să fiu alt om, nu s-ar fi întâmplat așa.

Am găsit-o foarte schimbată. De la o vreme nu se mai ridica din fotoliul pe rotile cu care o duceau,

în zilele frumoase, până în grădină. Fața ei, delicată întotdeauna, se subțiase acum într-atât, de parcă era de ceară. Se vedea, că fusese cândva foarte frumoasă, dar că suferise mult în viață.

Am început s-o întreb de sănătate, exprimându-mi speranța că suflul înviorător al primăverii îi va reda puterile. Mă asculta zâmbind trist și dând din cap; în cele din urmă, în ochii ei apărură două lacrimi mari, pe care le lăsă să se scurgă pe obraji.

Întorcându-se spre mine, mă întrebă:

– Știi că Gluchów a fost vândut?

Probabil că acesta era gândul care n-o părăsea nici pentru o clipă, era durerea ei veșnică, mâhnirea ei permanentă, nenorocirea ei.

Auzind întrebarea, Aniela se îmbujoră brusc; era o roșeață neplăcută, de supărare și de rușine. Eu însă am răspuns:

– Știu. Dar ori va putea fi redobândit, și atunci nu-i nimic pierdut, ori nu se va putea, și atunci trebuie să vă împăcați cu voința lui Dumnezeu.

Aniela mă privi cu recunoștință, însă doamna Celina zise:

– Eu nu mă mai amăgesc cu speranța.

Nu era adevărat, spera. Aștepta cu ochii lipiți de buzele mele un cuvânt care să-i confirme nădejdea ei tainică. Voind să fiu mărinimos până la capăt, am spus:

– Oricare dintre noi e silit să cedeze în fața necesității și-i greu să învinuiești pe cineva de asta, dar, pe de altă parte, cred, dragă tanti, că nu există pe lume piedici pe care să nu le îndepărtezi cu perseverență și cu mijloacele corespunzătoare.

Am început să spun că am auzit de cazuri când vânzarea a fost anulată din cauza nerespectării formalităților. În paranteză fie spus că nu-i adevărat,

dar vedeam cum vorbele mele turnau pur și simplu balsam în inima doamnei Celina. Indirect îl apăram pe Kromicki, fără să-i rostesc numele, care, de altfel, nu fusese pronunțat de nimeni în prezența mea.

Dar, hai să fiu sincer. Cuvintele pe care le spuneam erau numai parțial dictate de mărinimie, în principal, vorbeam așa pentru că simțeam că în felul acesta o cuceresc pe Aniela și mă prezint și eu într-o lumină de mare bunătate și noblețe.

Într-adevăr, Aniela îmi era recunoscătoare. Când am plecat, în cele din urmă, de acolo, împreună cu mătușa, Aniela a alergat după noi, mi-a întins mâna și mi-a spus:

– Îți mulțumesc pentru mama.

Drept răspuns, am ridicat în tăcere mâna ei la buze și am sărutat-o.

Mătușa era, de asemenea, emoționată de bunătatea mea. M-am despărțit de ea, mi-am aprins o țigară de foi și m-am dus în grădină să-mi pun ordine în gânduri și impresii. Dar acolo l-am întâlnit pe doctorul Chwastowski, care-și făcea plimbarea de dimineață. Deoarece îmi pusesem în gând să-i cuceresc pe toți la Płoszów, m-am apropiat de el și-am început să-l întreb de starea reală a doamnei Celina, cu respectul și seriozitatea pe care le avem pentru știință. Vedeam prea bine că asta-l flata. După câteva minute a renunțat la tonul distant și a început să vorbească cu plăcerea aceea zeloasă pe care o au de regulă tinerii adepți ai științei, pe care îndoiala n-a apucat încă să-i molipsească. În timp ce vorbea, folosea tot felul de termeni latinești, de parc-ar fi vorbit cu un alt doctor. Fața lui grasă și sănătoasă, precum și fermitatea cu care vorbea, mi-au făcut o impresie bună, căci vedeam în el întruchiparea acelei generații noi, cu totul diferite de geniile fără portofoliu,

generație de care-mi vorbise cândva Sniatyński. Tot umblând pe lungile alei ale parcului, am ajuns să purtăm una dintre așa-numitele discuții între intelectuali, care constă, în special, din citarea unor nume. Chwastowski ceea ce știa, știa cu siguranță mai profund decât mine, dar eu am citit mai mult la viața mea și prin asta cred că l-am uimit nespus. Uneori se uita la mine aproape supărat, considerând parcă un amestec în drepturile altora ca un om pe care el l-a taxat de aristocrat, să-și permită să știe despre anumite cărți sau autori. Dar l-am cucerit prin spiritul deschis al opiniilor mele. De fapt, libertatea concepțiilor mele decurge din faptul că eu țin cont de tot și mă îndoiesc de tot, însă pentru el era important că un om cu averea și situația mea nu se află pe poziții complet retrograde. Așa am devenit simpatic în ochii tânărului radical. La sfârșitul discuției eram ca doi oameni, care, stând de vorbă, s-au înțeles unul pe altul.

Cu timpul, poate că voi constitui o excepție de la regulă pentru doctorul Chwastowski. Am observat de multă vreme că în Polonia, așa cum fiecare nobil își are evreul lui, pe care-l exceptează de la aversiunea generală față de evrei, tot așa și fiecare democrat își are aristocratul său, față de care simte o slăbiciune aparte.

La despărțire, l-am întrebat pe doctor de frații săi. Mi-a spus, că unul a deschis o fabrică de bere în Płoszów, lucru pe care îl știam dintr-o scrisoare a mătușii; al doilea ține o librărie la Varșovia; pe al treilea, care a terminat școala comercială, l-a luat Kromicki, să-i fie ajutor, în Orient.

– Cel mai bine dintre noi o duce berarul, spuse tânărul doctor, dar muncim din greu cu toții și poate c-o să realizăm ceva. A fost un noroc, că tata

a pierdut averea, căci altfel am fi fost niște *glebae adscripti*, am fi stat fiecare pe peticul lui de pământ și-n cele din urmă, tot am fi dat faliment, cum a dat tata.

Deși aveam mintea nu preocupată, ci de-a dreptul absorbită de altceva, l-am ascultat pe doctor cu un oarecare interes. Iată, mă gândeam, oameni care nu-s prea rafinați, dar care nu-s nici înapoiați. Rezultă deci, că sunt și în țara asta oameni care pot să facă ceva și care constituie verigi intermediare între rafinamentul extrem și barbarie. Poate că pătura aceasta se formează numai în orașele mari și că se dezvoltă prin afluența continuă a fiilor nobililor scăpătați, care își însușesc de nevoie tradiția de muncă a burgheziei, dobândind totodată și mușchi și nervi tari. Fără să vreau, mi-am amintit cum mi-a strigat odată Sniatyński pe scări: „Din voi nu mai poate ieși nimic, dar copiii voștri pot ajunge oameni întregi. Mai întâi, însă, trebuie să dați faliment, căci altfel nici nepoții voștri n-au să se apuce de nici un fel de treabă!" Iată că fiii domnului Chwastowski s-au apucat de treabă și răzbat în viață numai cu ajutorul propriilor lor brațe. Și eu, dacă n-aș fi avut avere, aș fi fost silit să mă descurc și poate că mi-aș fi format și energia de a lua hotărâri, care mi-a lipsit atât de mult în viață.

Doctorul voi să-și ia rămas-bun de la mine, căci mai avea un pacient în Płoszów, pe care trebuia să-l viziteze. Bolnavul era un tânăr de la seminarul teologic din Varșovia, fiul unui țăran. Avea tuberculoză în ultima fază. Mătușa mea îi dăduse o cameră în locuințele servitorilor și-l vizita zilnic, însoțită de Aniela. Aflând asta, m-am dus și eu să-l văd și, spre surprinderea mea, în loc de muribund, am găsit un tânăr cu o față slabă, ce-i drept, însă rumenă, plin de

viață și de veselie. După părerea doctorului, aceasta era ultima sclipire a lămpii. La căpătâiul tânărului preot se afla mama lui, care văzându-mă, revărsă asupra mea un asemenea potop de mulțumiri pentru binefăcătoarea mea mătușă, încât eram gata-gata să mă înec în el.

Aniela nu a venit să-l vadă pe bolnav; a rămas tot timpul lângă mama ei. N-am văzut-o decât la prânz, la care lua zilnic parte și doamna Celina, adusă pe fotoliul cu rotile. De fapt, era foarte normal ca Aniela să stea cu mama ei, însă eu îmi închipuiam și că evită să mă întâlnească. Relațiile dintre noi se vor aranja cu timpul, însă la început sunt grele și stingheritoare. Aniela are atâta suflet, atâta sensibilitate și bunătate, că nu poate să rămână indiferentă la situația în care ne aflăm, însă n-are suficientă rutină în relațiile de societate, ca să poată păstra o aparentă degajare în orice condiții, oricât ar fi de dificile. O asemenea rutină vine cu vârsta, când izvoarele sentimentelor încep să sece, iar omul devine convențional.

Cred că i-am dat Anielei să înțeleagă că nu nutresc față de ea nici ranchiună, nici ură, pentru că așa-mi dictează inima. De altfel, nu voi vorbi niciodată cu ea despre trecut și de aceea nici n-am căutat astăzi în mod special să rămân singur cu ea. Seara, la ceai, am discutat numai despre lucruri generale, ce se mai aude la noi și în străinătate. Mătușa m-a întrebat iarăși de Klara, care văd c-o preocupă serios. I-am spus ce știam despre ea și încet-încet discuția a trecut la artiști, în genere. În concepția mătușii, pe artiști i-a făcut Dumnezeu numai pentru ca, din când în când, să aibă cine să dea spectacole de binefacere. Eu susțineam că artistul, numai dacă are sufletul pur, plin nu de un orgoliu mizerabil, ci de o dragoste adevărată pentru artă, poate fi cel mai fericit om de

pe lume, căci e în permanent contact cu perfecțiunea absolută. Tot răul vine de la viață, arta ne oferă numai fericire. Aceasta-i, într-adevăr, părerea mea, bazată pe o îndelungă observație. Aniela era de partea mea și, dacă notez această discuție, o fac pentru că m-a șocat o remarcă a ei, foarte simplă, dar foarte edificatoare pentru mine. Când am vorbit despre mulțumirea pe care ți-o dă arta, ea a spus: „Muzica-i cea mai bună consolare". În asta am văzut o mărturisire involuntară a faptului că nu este fericită. De altfel, oricum n-aveam nici o îndoială în privința asta.

Nici n-are fața unei femei fericite. E adevărat că s-a făcut mai frumoasă, este calmă, ba chiar senină, dar nu strălucește de lumina aceea veselă care răzbate pe chipurile celor fericiți; trădează o concentrare, pe care n-o avea înainte. În timpul zilei am observat că tâmplele ei au o nuanță gălbuie, ca fildeșul. Am privit-o mult, căci îmi făcea nespusă plăcere. O confruntam pe cea din amintire cu cea de acum și constatam cu un sentiment ciudat, iritant și totodată amețitor, că este aceeași față, aceleași gene lungi, aceiași ochi care par negri, deși nu sunt, aceeași gură adumbrită de puf. Nu mă mai puteam sătura de această transpunere a amintirilor în realitate. Are Aniela ceva, care mă atrage irezistibil; dac-aș vedea-o acum pentru prima oară și dacă ar fi așezată printre alte o mie dintre cele mai frumoase femei, și aș fi pus să aleg, cred că m-aș duce direct la ea și aș spune: Asta-i aleasa mea! Cu siguranță că sunt pe lume femei mult mai frumoase, dar nici una nu corespunde acelui ideal de femeie, pe care-l port în închipuirea mea, ca orice bărbat. Cred că și-a dat seama că o observ și că o admir.

Am plecat când se însera. Eram atât de copleşit de impresiile de peste zi, iar raţionamentele mele logice şi aşteptările erau în asemenea hal spulberate, că în timpul drumului şi nici acum n-am suficientă putere să purced la obişnuitele mele introspecţii. Mă aşteptam s-o aflu acolo pe doamna Kromicka şi am găsit-o pe Aniela. Iată, notez asta încă o dată. Nu ştiu ce poate ieşi de aici pentru noi amândoi. Am totodată sentimentul unei mari fericiri şi al unei deziluzii parcă. Căci eram îndreptăţit, din punct de vedere teoretic, să-mi închipui că după căsătorie se vor produce şi la ea aceleaşi transformări psihice care se produc la orice femeie. Şi puteam să presupun că-mi va da măcar atâta să-nţeleg, că-i bucuroasă că nu m-a ales pe mine. Nu există o a doua femeie pe lume care să-şi refuze măcar atâta satisfacţie, pentru amorul ei propriu... Şi după cât mă cunosc, după cât îmi cunosc sensibilitatea şi nervii, aş putea să jur că în acest caz m-aş fi înapoiat plin de amărăciune şi de supărare – dar lecuit. S-a întâmplat însă altfel, cu totul altfel! Ea are atâta profundă bunătate şi simplitate, că măsura pe care-o aveam pentru bunătatea omenească s-a dovedit prea mică pentru ea. Ce va urma acum, ce va fi cu mine, nu ştiu şi nu vreau să răspund. Viaţa mea putea să fie ca un râu limpede şi liniştit, care se varsă în marea în care se varsă totul – acum cade ca o cascadă, drept în prăpastie. Dar fie ce-o fi! În cel mai rău caz, voi fi teribil de nefericit. Nici înainte nu stăteam pe roze, cu golul pe care-l am în suflet. Nu-mi mai amintesc, cred că tata mi-a spus odată că din viaţă trebuie să crească ceva, asta-i legea naturii. Dacă trebuie, trebuie. Chiar şi în pustiu, forţele vieţii ascunse în adâncuri ţâşnesc sub formă de palmieri în oaze.

21 aprilie

Locuiesc, chipurile, la Varșovia, dar patru zile la rând le-am petrecut la Płoszów. Doamna Celina e mai bine, în schimb preotul Latysz a murit alaltăieri. Doctorul Chwastowski denumește boala lui „tuberculoză pulmonară galopantă" și cu greu își ascunde satisfacția că a prevăzut cursul galopant al bolii cu o precizie aproape de ore. L-am vizitat pe răposat cu douăsprezece ore înainte de moarte. A glumit cu noi și era plin de speranțe, fiindcă-i scăzuse febra, dar asta nu era decât un rezultat al slăbiciunii generale. Ieri-dimineață eram cu Aniela pe verandă, când a venit mama bietului seminarist și a început să ne povestească moartea lui în felul acela special, țărănesc, în care se amestecă durerea cu împăcarea totală, cu soarta. Compătimirea mea era dublată de curiozitate, căci până acum n-am prea venit în contact cu oamenii din popor și nu prea le-am dat atenție. În ce limbă ciudată vorbesc! M-am străduit să țin minte cuvintele ei, ca să le notez. În semn de salut, bătrâna ne-a îmbrățișat picioarele, mie și Anielei, după care, acoperindu-și ochii cu dosul mâinii, a început să bocească:

– Of, Iisuse Hristoase, drăguțule, of, Mărio Preacurată! S-o dus flăcăiașu' meu, s-o dus! O vrut mai bini la Dumnezeu, decât să rămână acilea cu mumă-sa și cu tătâne-său. Digeaba și toată grija de la curte. Și vin i-or dat digeaba, că nici vinu' nu i-o ajutat. Of, Iisuse Preasfinte, of, Iisuse, of!

În vocea ei era neîndoielnic o durere sinceră, de mamă, dar ceea ce m-a izbit a fost melodia bocetului. Nu auzisem până atunci țărănci bocind la moartea celor apropiați, dar aș putea jura că toate se jelesc la fel, ca și cum ar exista anumite canoane.

Aniela avea lacrimi în ochi și, cu o bunătate specific feminină, a început s-o întrebe de împrejurările în care a murit, bănuind că asta o va ușura pe bătrână. Așa că mama seminaristului a început să povestească, aproape cu zel:

– Când o plecat părintele cu sfânta împărtășanie de la el, io i-am zâs: „Acu, c-oi muri, că n-oi muri, cum o vre' Dumnezeu! Te-ai gătit frumos di moarti, acu dormi." El zâce: „Bini!" și o ațâpit și io la fel, că să mă ierte Dumnezeu, da' tare mă mai chinuisem cu el trei nopți. Când or cântat primii cucoși, o vinit moșu', m-o trezit și stăteam amândoi acolo, iar el dormea și dormea. Îi zâc moșului: „N-o hi murit?" Și moșu zâce: „Poate c-o hi murit!" L-o zgâlțâit, el s-o trezit și zâce: „Mi-e mai bine". A mai stat așa liniștit, cât să spui vro cinci mătănii și-l văd că zâmbește la tavan. Când am văzut așa, m-o apucat furia și zâc: „Așa, bine-ți stă, roibule, de necazu' meu zâmbești?" Da' el zâmbea morții, nu de necazu' meu, că după aia a-nceput sărmanu' să horcăie și s-o sfârșit până la răsăritu' soarelui.

A început iarăși să plângă și ne-a chemat să-l vedem, că-l îmbrăcase de-acum „și-i frumos ca o cadră". Aniela era gata să se ducă, dar am reținut-o; de altfel, peste o clipă băbuța a uitat de invitație și a început iarăși să-și verse focul. Bărbatul ei fusese cândva țăran înstărit, dar au vândut totul, ca să-și dea băiatul la școală, să-l facă preot. Vânduseră vecinilor un pogon după altul și acum nu mai aveau decât casa, nici o palmă de pământ. Au cheltuit cu băiatul o mie două sute de ruble. Credeau că la bătrânețe au să stea pe lângă el, dar nu a ieșit după planul lor. Ne-a declarat, cu toată resemnarea de care sunt în stare țăranii, că s-a înțeles cu bărbatul ei ca imediat după înmormântare să se apuce de cerșit. Nu părea

s-o sperie deloc perspectiva asta; dimpotrivă, parcă vorbea cu o satisfacție ascunsă. Se temea numai că au să tărăgăneze la primărie cu adeverința, care nu știu la ce le trebuia. În relatarea ei se împleteau datele reale cu invocarea lui Dumnezeu, cu lacrimi și jale.

Aniela dădu o fugă în casă și se întoarse cu niște bani, pe care voia să-i dea bătrânei, dar mie mi-a venit o altă idee, pe care o consideram bună, cel puțin în momentul acela. Am reținut mâna Anielei în care avea banii și, întorcându-mă spre băbuță, am întrebat-o:

– Zici că ați cheltuit o mie două sute de ruble cu școala băiatului?

– D-apăi, luminăția voastră! Crezurăm c-o să să facă paroh și-o să ne aciuim la el, la parohie, da' Dumnezeu din ceruri nu la parohie ne trimete, numa' la ușa bisericii cu mâna-ntinsă.

– Am să vă dăruiesc eu o mie două sute de ruble. Refaceți-vă gospodăria și să trăiți liniștiți în casa voastră.

Aș fi făcut-o pe loc, dar n-aveam bani la mine; m-am gândit să iau suma respectivă de la mătușa, așa că i-am spus băbuței să vină peste o oră. Era atât de uimită, încât s-a uitat o vreme la mine cu ochi mari, fără să spună nici un cuvânt, după care s-a repezit la picioarele mele, aproape țipând. M-am descotorosit însă destul de repede de ea, mai ales pentru că se grăbea să-i ducă bărbatului vestea cea mare. Am rămas singur cu Aniela, care, de asemenea, era emoționată și deocamdată nu reușea să spună nimic; abia după câteva clipe a început să repete:

– Ce bun ești! Ce bun ești!

Dar eu am ridicat din umeri și i-am răspuns, ca și cum aș fi vorbit de un lucru indiferent și natural:

– Eu, draga mea, n-am făcut gestul ăsta nici din bunătate și nici de dragul oamenilor acestora, pe care-i văd pentru prima oară în viață. L-am făcut numai pentru că tu te ocupi de ei și cu gândul că o să-ți facă ție plăcere. Altfel, le-aș fi dat ceva bani și cu asta basta!

Vorbind astfel eram complet sincer. Oamenii aceia nu mă interesau mai mult decât oricare alt sărac. Dar aș fi dat și de două, și de trei ori pe atât, numai ca să-i fac plăcere Anielei. I-am spus asta dinadins, căci știu ce înălțătoare sunt pentru o femeie asemenea cuvinte, care, fără să aibă totuși forma unei declarații, au conținutul respectiv. E ca și cum i-ai spune: de dragul tău aș face orice, căci tu ești totul pentru mine. Mai mult chiar, nici o femeie de pe lume nu se poate apăra de asemenea declarații și n-are dreptul să se supere. Eu am ținut să-i spun asta Anielei și pentru că așa simțeam. Am diminuat doar sensul ascuns al cuvintelor mele, prin tonul natural cu care vorbeam, ca despre lucrul cel mai normal, de la sine înțeles. Înțelegându-le importanța, Aniela și-a plecat ochii și nu știa ce să-mi răspundă. Vădit tulburată, mi-a spus, în cele din urmă, că se duce la mama ei și m-a lăsat singur.

Sunt perfect conștient de faptul că, procedând astfel, sădesc în mintea Anielei gânduri străine de ea și neliniștitoare. Dar observ cu uimire că, deși, pe de o parte, faptul acesta tulbură conștiința mea și trezește în mine teama pentru liniștea ființei de dragul căreia mi-aș da viața, pe de altă parte, îmi produce totuși o plăcere diabolică, e ca și cum mi-aș satisface prin asta instinctul de distrugere, care mocnește în orice om. Sunt convins că nu mă poate opri nici conștiința răului pe care-l fac și nici un fel de scrupule. Am mult prea multă tărie de caracter ca

să știu și să mă pot opri de pe acest drum, mai ales cu farmecul nespus, irezistibil, pe care-l exercită femeia asta asupra mea. Abia acum sunt ca indianul de care-am pomenit, care, furat de apele cascadei, a ridicat vâslele și s-a lăsat în voia curentului. Nu mă mai gândesc la vina mea și nici la faptul că totul ar fi putut să fie altfel, că nu trebuia decât să întind mâna după făptura asta, în legătură cu care astăzi spun: pentru cine să merite să trăiesc, dacă nu pentru ea? Pe cine merită să iubești, dacă nu pe ea? Cad în determinism și încep să cred că nu putea fi altfel, că generații întregi au contribuit la incapacitatea mea de a mă descurca în viață, generații care au epuizat toate rezervele vitale, că eu m-am născut și sunt așa cum trebuia să fiu și nu-mi rămâne nimic altceva de făcut, decât să ridic vâslele.

Astăzi de dimineață am fost cu mătușa și cu Aniela la înmormântarea seminaristului. Vremea e în continuare frumoasă; înmormântarea a avut loc devreme și nu le-a obosit pe doamne, căci biserica și cimitirul sunt aproape. Ce ciudat mi-a apărut cortegiul acesta de țară, care începe cu preotul și sicriul dus cu căruța și se termină cu mulțimea de țărani și țărănci. Cântă cu toții cântece nespus de triste, amintind de muzica chaldeeană... Pe la sfârșitul cortegiului, femeile și bărbații discută cu glasuri adormite, tânguioase, începându-și alocuțiunea întotdeauna cu: „Păi să vezi!" Auzeam expresia asta în fiecare clipă. O impresie la fel de ciudată fac basmalele multicolore ale fetelor într-o împrejurare ca aceasta, la înmormântare. Treceam pe aleea de scoruși spre biserică și când cortegiul ajungea în spațiile libere dintre pomi, basmalele fetelor se aprindeau în lumina soarelui, galbene, roșii, albastre, ceea ce dădea întregului

cortegiu o aparență veselă, încât, dacă n-ar fi fost preotul, căruța cu sicriul și mirosul de ienupăr, ai fi putut crede că-i nuntă. Am mai observat cât de senini merg la înmormântare oamenii de la țară. În general, sau nu-i impresionează moartea, sau tratează înmormântarea ca pe un fel de sărbătoare tradițională. În timp ce stăteau în jurul gropii, li se zugrăvea pe față o expresie de atenție concentrată asupra ceremonialului și curiozitate; nici urmă de reflexii amare, căci doar era vorba de un sfârșit tragic, dincolo de care era ceva îngrozitor și necunoscut. M-am uitat la Aniela când s-a aplecat să ia un pumn de pământ, să arunce peste sicriu. Era palidă, soarele cădea drept pe fața ei și puteai citi în trăsăturile-i străvezii ca într-o carte. Aș fi putut jura că în clipa aceea se gândea la propria ei moarte. Mie mi se părea o imposibilitate, un gând sălbatic și macabru, ca fața ei atât de sensibilă, atât de plină de o tinerețe clocotitoare, care se trăda prin puful de deasupra buzelor, în genele-i lungi, în felul ei fermecător și original de a fi, să devină vreodată vânătă, să se împietrească, să fie coborâtă în întunericul veșnic.

Și totuși, parcă mi-a înghețat sângele în vine. M-am gândit că prima ceremonie la care asistăm împreună este o înmormântare. La fel ca un bolnav pe moarte care, pierzându-și încrederea în știința medicinei, este gata să creadă în leacurile vracilor, tot așa un suflet bolnav pe moarte, care se îndoiește de tot, este gata să creadă chiar și în superstiții. Se pare că nimeni nu-i mai aproape de abisul misticismului ca scepticul absolut. O categorie întreagă din cei mai evoluați oameni, care s-au îndoit de idealurile religioase și sociologice, și-au pierdut încrederea în puterea științei și a minții omenești, nesiguri de

calea pe care trebuie s-o urmeze și lipsiți de principii ferme, se zbat fără nici o speranță și se scufundă în prezent tot mai adânc în negurile misticismului. E o tendință rezultată ca forță de reacție la viața de astăzi, care constă în delimitarea pozitivistă a gândirii umane, în înăbușirea idealurilor, în societatea de consum și în capitalismul bancar. Spiritul uman începe să arunce în aer clădirea în care i s-a poruncit să locuiască, pentru că prea este o bursă, din toate punctele de vedere. Se sfârșește o epocă, începe o nouă evoluție pe toate planurile. Adeseori mi-a trecut prin minte și m-a umplut de uimire faptul că, spre exemplu, cei mai mari dintre scriitorii actuali nici nu-și dau seama cât de aproape sunt de a deveni mistici. Numai câțiva dintre ei sunt de-acum conștienți de asta și o recunosc deschis. În orice carte pe care am deschis-o în ultima vreme, am găsit nu omul, cu voința și cu pasiunile lui, ci forțele fatale supranaturale, întruchipate în făpturi îngrozitoare, independente de fenomenele individuale care trăiesc închise în sine, ca mătcile lui Goethe.

Eu însumi sunt cu siguranță la un pas de asta. Văd și nu mă tem. Abisul mă atrage. Mă atrage atât de mult, încât, dac-aș putea, aș coborî chiar și astăzi până la fund – și voi coborî, de îndată ce voi putea.

28 aprilie

Mă îmbată șederea asta la Płoszów. O văd zilnic pe Aniela și uit că aparține altcuiva. Kromicki acela, care se află la Baku sau undeva și mai departe, îmi apare ca o ființă ireală, lipsită de existență concretă, un rău care va veni cândva, așa cum vine, de exemplu, moartea, dar la care nu ne gândim toată ziua. Ieri, însă, mi s-a întâmplat ceva în genul *memento*. Un lucru mărunt în aparență și foarte normal. Aniela

a primit de dimineață, la micul dejun, două scrisori. Mătușa a întrebat-o dacă-s de la soțul ei și ea a răspuns: – Da! Auzind-o, am avut sentimentul pe care-l are probabil condamnatul la moarte, care în noaptea din ajunul execuției a avut un vis încântător, dar a fost trezit, ca să i se spună că e timpul să i se tundă părul și să meargă la ghilotină. Brusc am văzut toată nefericirea mea cu o claritate pe care n-o avusesem niciodată până atunci. Toată ziua m-a urmărit sentimentul ăsta și mătușa parcă își pusese în gând să mă chinuiască. Aniela a vrut să lase lectura scrisorilor pentru când va fi singură, după micul dejun, însă mătușa i-a poruncit să le citească imediat, apoi a început s-o întrebe ce mai face Kromicki.

– Mulțumesc, bine! a răspuns Aniela.

– Cum îi merg treburile?

– Slavă Domnului, scrie că neașteptat de bine.

– Când se întoarce?

– Când o să poată.

Iar eu, cu sensibilitatea mea, a trebuit să ascult întrebările și răspunsurile. Nici dacă mătușa ar fi început cu Aniela o discuție neverosimil de cinică, tot nu m-ar fi enervat mai mult decât asta. Pentru prima dată de la venirea mea la Płoszów, am simțit aversiune și supărare împotriva Anielei.

„Ai măcar un pic de milă și nu vorbi în fața mea de omul acela, nu mulțumi, când ești întrebată de sănătatea lui și nu spune «Slavă Domnului»" – mă gândeam în sinea mea. Între timp, ea a deschis și cealaltă scrisoare și uitându-se la dată, spuse: „E mai veche" – și începu să citească. Mă uitam la capul ei aplecat, la cărare, la frunte, la pleoapele lăsate – și mă gândeam că cititul ăsta durează nesuferit de mult. Am înțeles totodată că pe ea o leagă de Kromicki o serie întreagă de probleme și de țeluri comune, că

sunt uniți prin legături indisolubile, că din motive bine determinate trebuie să se simtă ca aparținând unul altuia. Am înțeles că eu sunt și voi continua să fiu în afară, chiar dac-aș obține reciprocitatea ei. Până acum, din momentul în care am revăzut-o pe Aniela, simțisem doar adâncul nefericirii mele, așa cum bănuiești adâncul unei prăpăstii acoperite de ceață. Acum, ceața s-a destrămat și am văzut prăpastia la adevăratele ei dimensiuni.

Am însă o calitate: la o presiune prea mare, încep să mă destind. Dragostea mea n-a îndrăznit până acum să dorească ceva, dar în clipa asta gelozia a început să ceară cu disperare distrugerea și călcarea în picioare a legăturii lor legale, implacabile și a apartenenței lor unul la altul. Aniela n-a citit decât câteva minute, dar eu am trecut în timpul acesta printr-o imensă gamă de chinuri, cu atât mai mult, cu cât mă asaltau, ca de obicei, și alte gânduri, constituind analiza și critica durerii fundamentale. Îmi spuneam că revolta și amărăciunea din mine seamănă totuși cu niște mofturi de femeie, mă mai gândeam și că nu se poate trăi cu asemenea nervi. În cele din urmă, mi-am pus întrebarea: Dacă un lucru atât de natural ca acela că soțul scrie soției și că ea citește scrisorile lui te face să-ți pierzi echilibrul, ce-o să fie când o să vină el însuși aici și când, în fiecare moment, ai să vezi și-ai să constați că-și aparțin unul altuia?

Am răspuns în sinea mea: „am să-l ucid!" – dar totodată am simțit tot caraghioslâcul și prostia unui asemenea răspuns.

E ușor de înțeles că asemenea întrebări n-aveau darul de a mă liniști. După ce termină de citit, Aniela observă că sunt într-o stare de neobișnuită surescitare și începu să-mi arunce priviri speriate. Ea este dintre firile acelea blânde, care au nevoie să fie înconjurate

de o atmosferă prietenoasă, altfel se simt rău și se tem. Nevoia asta decurge dintr-o excesivă sensibilitate. Îmi amintesc că pe vremea când bătrânul Chwastowski nu lua prânzul la fiul său, berarul, ci aici, la palat, mătușa se certa cu el la fiecare masă; până să se convingă de superficialitatea acestor certuri, Aniela se temea de ele, nu le putea suporta. Acum probabil că a neliniștit-o nervozitatea mea, cu toate că n-avea cum să-i ghicească motivele. Mi s-a adresat de câteva ori, întrebându-mă, chipurile, de concertul Klarei, dar, de fapt, mă întreba din ochi: Cine-i cu tine?

I-am răspuns privind-o rece, neputând să-i iert nici scrisorile, nici discuția cu mătușa. Imediat după micul dejun m-am ridicat și am declarat că trebuie să plec la Varșovia.

Mătușa voia să rămân și la prânz, după care stabiliserăm să plecăm împreună la concert. I-am spus însă că mai am unele treburi de rezolvat la Varșovia și, într-adevăr, voiam să fiu singur. Am dat poruncă să se pregătească trăsura.

– Aș vrea să mă revanșez cumva față de domnișoara Hilst, spuse mătușa, și mă gândesc dacă să n-o invit pentru o zi la Płoszów.

Evident, mătușa considera invitația la Płoszów drept o mare cinste și șovăia, gândindu-se dacă nu-i totuși prea mult pentru o pianistă.

După câteva clipe, vorbi din nou:

– Dacă aș fi sigură că este de familie deosebit de bună...

– E prietenă cu regina României, am ripostat iritat, și în fiecare an petrece acolo câteva săptămâni. Dacă venirea ei aici e o cinste, atunci e pentru noi.

– De, de! mormăi mătușa.

Numai în clipa plecării m-am adresat Anielei:

– Vii și tu cu mătușa la concert?

– Eu trebuie să rămân cu mama și, în plus, trebuie să răspund la scrisori.

– Nu vreau să deranjez, când este vorba de sentimentele unei soții iubitoare.

Pentru un moment m-a ușurat ironia acestor cuvinte. „Las' să știe că sunt gelos", mă gândeam. La fel ca maică-sa și ca mătușa, face și ea parte din categoria „femeilor îngeri", care nu admit existența răului. Să înțeleagă c-o iubesc, să-i intre odată în cap, să se obișnuiască cu gândul acesta, să se neliniștească din pricina lui, să lupte cu el. Să implantez în sufletul ei un element străin, distructiv, un ferment – asta va fi o adevărată victorie! Vom vedea ce va fi mai departe.

Ușurarea n-a fost decât de moment, dar adâncă, asemenea unei bucurii rele. Imediat ce am plecat însă, m-a cuprins o furie împotriva mea însumi și dezgust. Dezgustul provenea din faptul că simțeam cât e de meschin tot ce-am spus și ce-am gândit, cauzat numai de niște nervi mult prea sensibili, irascibili, buni pentru o femeie isterică, nu pentru un bărbat. Am avut un drum foarte greu până la Varșovia, mai greu decât atunci când, după ultima întoarcere din străinătate, mă decisesem să merg la Płoszów. Fără să vreau, am ajuns la concluzia că incapacitatea de a organiza viața, care atârnă ca un fatum deasupra multora ca mine, în general, și deasupra mea, în special, provine de la faptul că elementul feminin predomină în caracterul nostru asupra celui masculin. Nu vreau să spun că am fi efeminați fizic sau lași, sau oameni lipsiți de energie la nevoie. Nu! E cu totul altceva; întreprinzători și curajoși suntem, dacă nu mai mult, cel puțin la fel cu ceilalți;

oricare dintre noi e oricând gata să încalece pe un cal neîmblânzit și să meargă acolo unde e nevoie de el. Dar, din punct de vedere psihic, despre fiecare dintre noi se poate spune: *ea* și nu *el*. Din structura noastră spirituală lipsește acel echilibru calm și sintetizant, care să știe să dea la o parte nimicurile. Ne irită orice, ne îndepărtează și ne dezgustă, motiv pentru care la fiecare pas sacrificăm lucruri nespus de mari pentru cauze nespus de mici. Tot trecutul meu poate fi o dovadă. Doar am sacrificat o fericire imensă, care putea dura toată viața, am sacrificat viitorul meu și pe cel al femeii iubite, numai pentru că în scrisoarea mătușii am citit că domnul Kromicki are intenția să-i ceară mâna Anielei. Nervii mi-au făcut figura și m-au împins acolo unde nu voiam să ajung. N-a fost nimic altceva decât o manifestare a bolii de voință. Însă asta-i o boală pentru *ele*, nu pentru *ei*. Ce să mă mai mir, că și acum mă port ca o isterică! E o nefericire pe care-am adus-o pe lume odată cu mine, la care au contribuit generații de-a rândul și la care s-au mai adăugat și condițiile vieții pe care-o duc.

Totuși, faptul că m-am scuturat de răspundere pentru tarele caracterului meu nu mi-a adus nici o bucurie. Când am ajuns la Varșovia, am vrut mai întâi să-i fac o vizită Klarei, însă m-a apucat o durere violentă de cap, care mi-a trecut abia pe seară, cu puțin înainte de sosirea mătușii.

Mătușa m-a găsit gata îmbrăcat și peste puțin timp am plecat împreună la concert, care a ieșit splendid. Renumele Klarei a atras toată intelectualitatea, pe toți muzicienii, iar scopul filantropic – toată lumea bună. Am văzut mulți cunoscuți, printre care și pe soții Sniatyński. Sala era arhiplină. Dar eu aveam o dispoziție atât de proastă și nervii atât de slăbiți,

încât mă înfuria totul. Nici nu știu de ce, m-a cuprins teama că tot concertul Klarei va fi un fiasco. În clipa când a intrat în scenă, s-a întâmplat să tragă după ea un afiș, care se agățase de trena rochiei. Mi s-a părut că asta o face de râs. Ea însăși, îmbrăcată în rochie de seară, despărțită de mulțimea spectatorilor prin spațiul gol al scenei, îmi făcea mai degrabă impresia unei artiste străine decât a bunei mele cunoștințe și prietene. Mă întrebam fără să vreau dacă e aceeași Klara de care mă lega o prietenie sinceră. Între timp, încetară aplauzele cu care a fost întâmpinată. Pe fețe se zugrăvi acea concentrare, chipurile, inteligentă și gravă, prin care oamenii care n-au idee de artă se dau drept cunoscători și judecători. Klara se așeză la pian și, deși eram supărat pe ea, ca pe lumea întreagă de altfel, a trebuit totuși să recunosc în sinea mea că are un cap aristocratic, bine așezat, trăsături artistice, pline de simplitate, lipsite de orice exagerare. Începu să cânte concertul de Mendelssohn-Bartholdy, pe care-l știu pe dinafară – dar, ori din cauză că era conștientă că se așteaptă enorm de mult de la ea, ori că era emoționată de primirea nespus de caldă, fapt e că a început prin a cânta mai prost decât mă așteptam. Asta m-a necăjit tare mult. M-am uitat la ea întrebător, ochii noștri s-au întâlnit o clipă, expresia de pe fața mea a tulburat-o definitiv și din nou am auzit câteva note neclare, fără forța și expresivitatea necesară. Acum eram sigur de fiasco. Niciodată pianul cu tonurile lui, în care lipsa de continuitate se amplifică din cauza distanței de public și a acusticii sălii estompate de înghesuială, nu mi s-a părut un instrument atât de sărăcăcios pentru concert. Din când în când, aveam impresia că aud sunete sacadate de harpă. După o vreme, Klara și-a recăpătat stăpânirea de sine, dar consider că a cântat slăbuț tot concertul.

M-a cuprins o adevărată uimire, când, la sfârșit, au răsunat aplauze cum n-am auzit niciodată la Paris, unde Klara fusese primită extraordinar de entuziast. Muzicienii s-au ridicat de pe locurile lor și au început să discute aprins cu ziariștii; pe fețele lor luminate citeam o evidentă încântare. Aplauzele n-au încetat până când Klara n-a apărut din nou pe scenă. A ieșit cu ochii plecați, iar eu, care știam să-i citesc gândurile pe față, am citit clar: „Sunteți drăguți, vă mulțumesc, dar a fost atât de prost, încât îmi vine să plâng!" Aplaudam și eu, fapt pentru care mi-a aruncat o privire fugară, plină de reproș. Iubește prea mult arta ca s-o poată mulțumi aplauzele nemeritate. Mi s-a făcut milă de ea. Voiam să mă duc să-i spun câteva vorbe, s-o calmez, dar aplauzele necontenite n-o lăsau să părăsească scena. S-a așezat din nou la pian și a cântat *Sonata în do minor* de Beethoven, care nu era în program.

Nu există, după părerea mea, în lume, o altă lucrare în care să apară atât de pregnant zbuciumul tragic al unui suflet mare. Mai ales partea a treia a sonatei, *presto agitato*. Probabil că atmosfera bucății corespundea enervării Klarei din seara aceea și cu siguranță corespundea stării mele de spirit, căci, de când trăiesc n-am auzit un Beethoven cântat atât de bine și nu l-am simțit atât de profund. Eu nu-s muzician, dar presupun că nici aceștia n-au știut până acum câte nuanțe tainice se află în sonata aceasta. Nu știu să denumesc altfel sentimentul pe care l-am încercat cu toții decât: apăsare! Aveam senzația că se va produce un cataclism, ba chiar viziunea pustiului de pe lumea cealaltă, înspăimântător de trist, inform, slab luminat de lună, în mijlocul căruia țipă, plânge și-și smulge părul din cap o disperare fără seamăn.

Era o groază pătrunzătoare, dar totodată irezistibil de atrăgătoare, căci, cel puțin în ceea ce mă privește, niciodată muzica nu mă apropiase atât de mult de ceva absolut. Fără să fiu mai sensibil decât alții, aproape că aveam halucinații. Mi se părea că în pustiul acela, în spațiul acela fără formă, în întunericul acela de dincolo, caut pe cineva care-mi este mai drag decât lumea toată, fără de care nu știu și nu pot să trăiesc, că-l caut convins că va trebui să fac lucrul acesta o veșnicie și că tot n-am să-l găsesc niciodată. Mi se strânsese atât de tare inima, încât mi se tăiase respirația. N-am mai dat nici o atenție interpretării, care probabil trebuia să fi atins culmile unde nici nu se mai poate vorbi de ea. Toată sala era la fel de impresionată, inclusiv Klara.

După ce a terminat, a mai rămas o vreme cu capul și privirile ridicate în sus, cu fața palidă și cu buzele întredeschise. Și nu era un efect scenic, era, mai presus de orice îndoială, inspirație și uitare de sine. Sala mai păstră câteva clipe o liniște mormântală, de parcă ar mai fi așteptat ceva, încremeniți cu toții de tristețe și ascultând ultimele ecouri ale acestei disperări fără seamăn, duse de rafalele unui viscol nepământean. Pe urmă s-a întâmplat ceva ce nu cred să se mai fi petrecut la nici un concert. S-au ridicat asemenea țipete din sală, de parcă spectatorii ar fi fost amenințați de o mare catastrofă. Câțiva ziariști și muzicieni se apropiară de scenă. Le vedeam capetele aplecându-se spre mâinile Klarei, iar ea avea lacrimi în ochi, dar fața luminoasă, radioasă. M-am dus și eu să-i strâng mâna.

De când ne-am cunoscut, Klara mi-a vorbit întotdeauna franțuzește. De abia acum, răspunzându-mi cu o fierbinte strângere de mână la felicitările mele, mă întrebă în germană:

– *Haben Sie mich verstanden?*

– *Ja,* am răspuns, *und ich war sekr ungliicklich*[1].

Acesta era adevărul. În continuare, concertul a fost un mare triumf pentru Klara. După concert, soții Sniatyński au luat-o la ei, unde au dat o serată. Eu n-am vrut să mă duc. Când m-am întors acasă, m-am simțit atât de obosit, că m-am trântit îmbrăcat pe o sofa și am stat așa vreo oră, fără să dorm. Abia cu puțin timp înainte de a mă apuca de scris, mi-am dat seama că mă gândeam numai la înmormântarea seminaristului, la Aniela și la moarte. Am cerut să mi se aducă lumină și m-am apucat de scris.

29 aprilie

Scrisorile lui Kromicki m-au întristat în asemenea hal, încât nu mi-a trecut nici acum. Supărarea mea nejustificată pe Aniela a început să se atenueze; cu cât simt mai clar că am fost pe nedrept aspru cu ea, cu atât mă cuprinde o căință mai profundă și cu atât mă gândesc cu mai multă duioșie la ea. În schimb, văd tot mai limpede cât de inexorabil sunt uniți prin forța lucrurilor acești doi oameni. De ieri mă aflu în ghearele acestui gând și de aceea n-am plecat astăzi la Płoszów. Acolo trebuie să mă controlez, să fiu calm sau să mă prefac a fi și deocamdată nu-mi pot încă impune acest lucru. Totul în mine: gânduri, sentimente, impresii, totul s-a preschimbat într-o revoltă împotriva a ceea ce s-a întâmplat. Nu știu dacă poate exista o stare mai disperată decât aceea de a nu fi de acord, de a protesta cu fiecare părticică din creier și inimă împotriva a ceva, știindu-te totodată perfect neputincios față de faptul împlinit. Mai mult

[1] „M-ați înțeles?" „Da, și am fost foarte nefericit" (în limba germană, în original)

chiar, știu că ăsta nu-i decât preambulul la ce mă mai așteaptă. Nu-i nimic de făcut, absolut nimic! S-a măritat, este doamna Kromicka, aparține altui bărbat și îi va aparține întotdeauna – iar eu, care nu mă pot împăca cu gândul acesta, căci dacă m-aș împăca, n-aș mai putea să exist, eu trebuie să sufăr! Tot la fel ar fi dacă aș protesta împotriva forței de atracție a pământului ori a acelei ordini a lucrurilor, în baza căreia femeia măritată aparține soțului ei. Atunci, ce-i de făcut? Să mă împac cu situația? La ce mi-ar ajuta cuvântul gol și van „accept" – de vreme ce în ființa mea nu-i nici un dram de acceptare? Sunt momente când mă gândesc să plec, dar știu perfect că, în afară de femeia aceasta, lumea este pentru mine egală cu moartea, adică egală cu nimic; mai mult chiar, știu de la bun început că n-am să plec nicăieri, pentru că nu voi găsi în mine destulă putere. De multe ori m-am gândit că suferința omenească poate fi mai imensă decât ne-o imaginăm și că există momente, când gândurile despre suferință se termină, iar ea, ca o mare învolburată, merge mai departe și mai departe. În clipa aceasta mi se pare că navighez pe o asemenea mare.

Și totuși, nu! Mai e ceva ce-mi rămâne. Am citit cândva în jurnalul lui Amiel[1] că fapta nu-i decât gândul condensat până la starea de materie. Dar gândul poate rămâne și în stare abstractă, sentimentul, nu. Teoretic, eram conștient de lucrul acesta și mai înainte, însă abia acum am verificat axioma pe propria mea piele. Din momentul întoarcerii mele la Płoszów și până în clipa asta, nu mi-am spus răspicat că doresc din toată inima ca Aniela să mă iubească, dar nu era decât o chestiune de cuvinte. În realitate,

[1] Henri-Frédéric Amiel, scriitor elvețian (1821–1881)

știam că am dorit-o și o doresc. Fiecare cuvânt de-al meu, fiecare privire, fiecare gest tindeau numai către acest scop. Sentimentul care nu se identifică cu dorința și cu fapta nu valorează nimic. Atunci, fie ca acest cuvânt să fie rostit: „Vreau!" Vreau să devin pentru Aniela ființa cea mai iubită și cea mai dorită, așa cum este ea pentru mine. Vreau să am reciprocitatea ei, să fiu stăpân pe gândurile și sufletul ei și nu mă gândesc deloc să pun stavilă dorințelor mele; voi face tot ce-mi va dicta inima și voi utiliza toate mijloacele pe care mintea mea le va considera mai eficiente, pentru a dobândi reciprocitatea ei. Îi voi răpi lui Kromicki din Aniela atât cât voi putea și i-o voi răpi de tot, dacă ea are să fie de acord. În felul acesta, voi avea un scop în viață, voi ști de ce mă trezesc dimineața, de ce mănânc peste zi și de ce mă fortific prin somn. Nu voi fi fericit pe deplin, fiindcă pentru asta ar trebui nu numai s-o iau cu totul, ci și să mă răzbun pe el pentru că a avut-o – însă voi avea pentru ce să trăiesc. Asta-i salvarea mea. Și nu-i o decizie pe care o iau în clipa aceasta; e doar confirmarea în vorbe a tuturor acelor forțe care se agită în mine, a voinței și dorințelor care sunt în natura sentimentului de dragoste și care constituie o parte indisolubilă a lui.

Am să risipesc în patru vânturi toate scrupulele. Teama că Aniela va fi nefericită dacă mă va iubi trebuie să cedeze în fața adevărului, vechi de când lumea, că fie și numai prezența sentimentului de iubire în suflet îți umple viața, ți-o alimentează și e de o sută de mii de ori mai prețioasă decât o viață pustie, goală.

Cu mii de ani în urmă se știa pe pământ că bun și moral este numai ceea ce sporește viața, iar pustiul și neantul aparțin împărăției răului. Clipa în care

capul ei drag se va lipi de pieptul meu, în care buzele ei splendide se vor uni cu ale mele, va fi un act al binelui și al adevărului. Printre îndoielile care mi-au invadat creierul, un singur lucru strălucește cu claritate, despre un singur lucru pot spune: „Cred că așa este". Am găsit, deci, ceva sigur în viață. Știu perfect ce neconcordanță este între această convingere a mea și banala morală convențională, făcută pentru folosința cotidiană a oamenilor. Știu că și pentru Aniela va fi un lucru greu, înspăimântător, dar o voi lua de mână și-o voi conduce cu fermitate, căci îi voi putea spune cu sinceră convingere: „Acolo este binele și adevărul!"

Gândurile de genul acesta mă reconfortează. Cea mai mare parte a zilei s-a scurs însă foarte prost, cu sentimentul propriei mele neputințe, având în vedere condițiile în care ne aflăm amândoi, eu și Aniela. Îmi trece prin minte chiar că s-ar putea ca ea să-l iubească pe Kromicki. Numai presupunând asta, am crezut că înnebunesc. Din fericire, după-amiază a venit doctorul Chwastowski și mi-a întrerupt șirul presupunerilor. Venise la Varșovia să se sfătuiască cu un doctor mai în vârstă, pe care îl chemau mai înainte la doamna Celina. Când și-a terminat treburile, a trecut să mă vadă. Mi-a spus că doamnei Celina îi este tot așa cum știu, dar că doamna Kromicka a avut de dimineață o durere puternică de cap și nu a coborât la micul dejun.

Apoi mi-a vorbit îndelung despre Aniela, și eu îl ascultam cu plăcere, căci asta îmi compensa lipsa ei. De altfel, vorbea ca un om inteligent, deși tânăr. Mi-a mărturisit că preferă să-i privească pe oameni cu neîncredere, nu pentru că ar considera această poziție drept unica justă, dar deocamdată i se pare mai sigură. În ceea ce o privește pe doamna Kromicka,

crede că o poate încadra cu toată certitudinea printre firile superioare din toate punctele de vedere. Vorbea cu atâta aprindere despre ea, încât mi-a trecut prin minte bănuiala că în adâncul sufletului nutreşte ceva mai mult decât o simplă admiraţie.

Dar, ciudat, această bănuială nu m-a supărat deloc, poate pentru că eram conştient de distanţa care-l desparte pe tânărul absolvent de Aniela. Dimpotrivă, îi eram recunoscător că şi-a dat seama de valoarea ei şi l-am reţinut mai mult la mine, mai ales că şederea lui mă ferea de gândurile mele mult prea grele. În timpul discuţiei, l-am întrebat ce intenţionează să facă în viitor. Mi-a răspuns că mai întâi trebuie să strângă ceva bani, ca să poată merge la câteva clinici din străinătate, apoi se va întoarce în ţară şi se va stabili la Varşovia.

– Ce înţelegi prin a te stabili la Varşovia?

– Muncă ştiinţifică la un spital şi, în măsura posibilităţilor, practică medicală.

– Şi, desigur, căsătorie.

– Va veni timpul şi pentru asta, însă nu imediat.

– Dacă nu se va ivi vreun sentiment mai puternic decât voinţa. Dumneata, ca doctor, ştii că iubirea este o necesitate fiziologică.

Însă tânărul Chwastowski voia probabil să treacă în ochii mei drept o minte trează şi sigură pe sine, deasupra slăbiciunilor omeneşti; deschise larg braţele-i puternice, îşi netezi părul tuns scurt, ca o perie, şi spuse:

– Nevoia o recunosc, dar nu vreau să-i acord mai mult loc decât i se cuvine. Pentru fiecare nevoie există o soluţie.

Zicând acestea, zâmbi victorios, dar eu am spus cu seriozitate:

– Dacă am chibzui mai profund asupra problemei iubirii, poate c-am ajunge la concluzia că e singurul lucru pentru care merită să trăiești.

Chwastowski se gândi câteva clipe.

– Nu! Sunt o mulțime de alte lucruri. De exemplu, știința sau îndatoririle sociale. Nu am nimic împotriva căsătoriei, omul trebuie să se căsătorească și pentru el însuși și pentru ca să aibă copii – căci și asta este o datorie față de societate. Dar căsătoria e una și permanentul amor e altceva.

– Cum înțelegi asta?

– Noi, dragă domnule, suntem furnicile care construiesc furnicarul. Noi, oamenii muncii, n-avem timp să ne consacrăm viața femeilor și amorurilor cu ele. Asta-i bună pentru cei care pot să nu facă nimic sau care vor să nu facă nimic.

Spunând acestea, se uită la mine ca unul care vorbește în numele celor mai deștepți oameni din țara asta și care spune lucruri solide și înțelepte. Priveam cu oarecare satisfacție la acest exemplar sănătos al speciei umane și trebuie să recunosc că, lăsând la o parte o anumită infatuare tinerească, aproape studențească, ceea ce spunea nu era deloc lipsit de înțelepciune. Este adevărat că femeia și dragostea nu joacă nici pe jumătate un rol atât de mare în viața oamenilor muncii sau a acelora care au în fața lor sarcini serioase, scopuri precise. Țăranul se însoară ca să fie însurat și să-și întemeieze o gospodărie. În realitate, capacitatea lui pentru sentimente profunde este mică, deși poeții și prozatorii susțin altceva. Omul de știință, omul de stat, conducătorul, politicianul îi consacră femeii doar o mică parte din viață. Excepție fac artiștii. Meseria acestora este să iubească, pentru că arta în sine există numai prin dragoste și femeie. În general însă, numai în mediul

celor bogați, dintre care un mare număr nu muncesc, femeia domnește atotputernică și le umple bărbaților viața în întregime. Pune stăpânire pe toate gândurile lor, este motorul tuturor acțiunilor, scopul exclusiv al tuturor inițiativelor. Și nu poate fi altfel. Mă iau exemplu pe mine. Societatea căreia îi aparțin nu este atât de bogată ca altele, însă eu sunt un om bogat. Am folosit averea pentru a nu face nimic și, drept rezultat, n-am avut și nu am un scop precis în viață. Poate c-ar fi fost altfel, dacă mă născteam englez sau german, dar așa, a mai atârnat asupra mea și acel păcat al neamului, denumit *l'improductivité slave*. Nici unul dintre factorii componenți ai actualei civilizații nu m-a atras și nu mi-a umplut sufletul, pe simplul motiv că civilizația asta este leșinată și îmbibată de scepticism. Dacă ea singură simte că se sfârșește și se îndoiește de ea, e greu să-mi ceară mie să cred în ea și să-i dedic viața. În general, am trăit ca suspendat în aer, nicăieri n-am putut să prind rădăcini. Dac-aș fi fost un om uscat, rece sau foarte prost, sau animalic de senzual, mi-aș fi limitat viața la un trai vegetal ori la satisfacerea nevoilor animale – și aș fi existat cumva. Dar s-a întâmplat tocmai invers. M-am născut cu o minte ageră, cu o fire bogată și cu forțe de viață puțin obișnuite. Forțele acestea trebuiau să-și afle o utilizare, dar nu și-au găsit-o decât în iubire. Sunt conștient și mă predau. De altfel, ar fi zadarnic să lupt împotriva acestei puteri. Dragostea – iată unica rațiune, unica bază a existenței mele! Nenorocirea mea constă în faptul că, fiind fiul unei civilizații bolnave, am crescut strâmb, așa că și dragostea asta mi-a venit strâmb.

Simplitatea de gândire mi-ar fi adus fericirea, dar n-are nici un rost să mai vorbim despre asta. Orice

cocoșat ar fi fericit să scape de cocoașă, dar nu se poate, căci a fost cocoșat din pântecele mamei. Tot așa și cocoașele mele au fost concepute încă din pântecele anormal al civilizației și epocii care m-a adus pe lume. Dar, strâmb ori drept, trebuie să iubesc – și vreau.

4 mai

Mintea mea a intrat cu totul în slujba sentimentelor și acum nu mai e decât vizitiul acestora, având doar grijă ca, în goana cailor, să nu se sfărâme căruța. De câteva zile sunt iarăși la Płoszów și tot ce spun și ce fac nu-i decât o veritabilă tactică amoroasă. Doctorul Chwastowski a fost deștept că i-a prescris Anielei să se plimbe prin parc, pentru sănătate. Astăzi de dimineață am găsit-o acolo. Sunt momente când sentimentul purtat în inimă, chiar dacă ești pe deplin conștient de el, se manifestă brusc cu o putere neobișnuită, încât aproape că te sperie prin amploarea lui. Un asemenea moment am avut astăzi, când am văzut-o pe Aniela apărând la cotitura unei alei. Niciodată nu mi s-a părut mai frumoasă, mai dorită, mai a mea. Ea este singura femeie din lume care, în virtutea unor forțe tainice, cu greu explicabile științific, este menită să mă atragă așa cum magnetul atrage fierul, să pună stăpânire totală pe mine, să mă lege de ea, să devină scopul meu și complinirea vieții mele. Astăzi, când mă apropiam de ea, aveam impresia că posedă nu numai farmecul ei propriu, ci toată vraja orei aceleia matinale, a primăverii, a vremii frumoase, a bucuriei păsărilor și plantelor, din care cauză e pentru mine mai mult decât o femeie, este totodată întruchiparea frumosului, a puterii de seducție și a bucuriei întregii naturi. Și m-am gândit că dacă a fost făcută astfel, încât să acționeze asupra

mea mai puternic decât asupra oricărui alt bărbat, atunci implicit îmi este hărăzită mie – deci, prin căsătoria ei, mi-a fost călcat în picioare dreptul acordat de natură. Cine ştie dacă toate lucrurile strâmbe de pe lume nu provin tocmai din nerespectarea acestor drepturi şi dacă nu cumva tocmai în asta constă imperfecţiunea vieţii.

Greşit îşi imaginează oamenii dragostea cu ochii legaţi. Dimpotrivă. Nimic, nici cel mai mic amănunt nu scapă privirilor ei. Ea vede, observă totul la fiinţa iubită şi topeşte totul cu flacăra ei într-un mare şi simplu „Iubesc!" Apropiindu-mă de Aniela, am văzut că are ochii strălucitori, ca după somn, că pe faţa ei şi pe rochia albă de bumbac cade lumina soarelui galben-verzuie cernută printre frunzele tinere de carpen; am observat că părul îi e strâns fiecum, că bluza uşor bufantă conturează cu nespus farmec talia ei subţire şi braţele, că în îmbrăcămintea şi pieptănătura ei este o neglijenţă matinală şi totodată o prospeţime care-i măreşte şi mai mult atracţia. Nu mi-a scăpat din vedere nici faptul că pe aleea asta cu carpeni înalţi ea apare şi mai micuţă decât este în realitate şi atât de tânără... aproape un copil, într-un cuvânt, nimic n-a scăpat atenţiei mele, dar toate observaţiile s-au contopit într-o încântare ameţitoare a omului care iubeşte ca un nebun.

Când i-am spus „bună dimineaţa", mi-a răspuns emoţionată. De câteva zile se teme de mine, căci o hipnotizez cu fiecare cuvânt, cu fiecare privire. Seninătatea gândurilor ei a fost tulburată, fermentul i-a pătruns în suflet. Nu se putea să nu-şi dea seama că o iubesc, dar totodată văd clar că nu vrea să recunoască asta pentru nimic în lume, nici faţă de ea însăşi. Uneori am senzaţia că ţin în mână un porumbel şi-i simt inima bătând speriată, neliniştită.

Am păşit alături într-o tăcere stânjenitoare, pe care n-am întrerupt-o dinadins. Ştiu că asemenea momente de stingherealã sunt foarte grele pentru ea, însă o transformă treptat în complicea mea şi mă apropie mai repede de ţel. În liniştea care ne înconjura auzeam doar scârţâitul nisipului sub tălpi şi ciripitul vesel al grangurilor, de care-i plin parcul.

În cele din urmă, am început să vorbesc. Am dirijat discuţia aşa cum îmi convenea, căci cu toate că mintea mea era închisă la toate influenţele exterioare, la tot ce n-avea legătură cu dragostea mea, în schimb, în domeniul sentimentelor mele aveam o prezenţă de spirit îndoită şi o agerime pe care o au numai oamenii cufundaţi într-un somn magnetic, care văd într-o singură direcţie, dar cu mult mai clar decât oamenii normali. Am trecut foarte repede pe făgaşul problemelor personale. Vorbeam despre mine pe tonul acela de mărturisiri intime, cu care te adresezi fiinţei celei mai apropiate, singura pe lume care are dreptul să ştie totul despre tine. În felul acesta s-a creat între noi o lume întreagă de locuri comune, care ne aparţineau numai nouă. Deoarece însă o astfel de legătură intimă ar fi trebuit să existe, în baza instituţiei căsniciei, numai între ea şi soţul ei, o conduceam implicit pe calea infidelităţii spirituale, cu paşi atât de mici, încât nici nu-i putea sesiza.

Fire pătrunzătoare însă, ea presimţea că am pornit pe o cale neobişnuită. O duceam tot mai departe şi mai departe, dar, conducând-o, simţeam parcă o rezistenţă morală din partea ei. Îmi dădeam perfect de bine seama că opoziţia ei s-ar amplifica brusc dacă aş forţa nota ori dacă obstacolele n-ar fi atât de imperceptibile. Vedeam clar însă că balanţa înclină de partea mea şi că treptat o voi duce acolo unde voi dori.

Special vorbeam numai de trecut.

– Îți amintești, am spus, că odată, în timpurile bune, m-ai întrebat de ce nu stau în țară și de ce las să se irosească acele calități pe care le văd alții la mine. În ceea ce mă privește, îmi amintesc fiecare cuvânt. Asta s-a întâmplat atunci când m-am întors târziu din oraș și tu m-ai așteptat... Nici nu pot să-ți spun ce influență imensă aveai asupra mea... N-am putut să mă apuc imediat de ceva, căci a trebuit să plec. Pe urmă a venit moartea tatii... Dar cuvintele tale mi s-au întipărit în minte și-ți spun sincer că, dacă m-am întors, dacă intenționez acum să mă stabilesc aici definitiv și să lucrez ceva, dacă, în sfârșit, voi reuși să realizez ceva, va fi numai influența ta și meritul tău...

Câteva clipe, tăcerea s-a lăsat între noi. Nu se auzea decât fluieratul grangurilor. Aniela probabil se gândea ce să-mi răspundă, căci, în cele din urmă, a spus:

– Nu pot să cred că un om ca tine n-are și alte motive mai importante. Știi prea bine că asta-i datoria ta, iar ce-a fost atunci a trecut, acum e cu totul altceva.

– E altceva și nu prea, am răspuns. Poate că dac-am să mă apuc să lucrez ceva, o să găsesc cu timpul în asta și stimulent și pasiune. Dar un om ca mine, care, în ciuda celor ce spuneai adineaori, nu s-a simțit până acum dator să se ocupe de nimic, trebuie să aibă niște motive personale ca să-și schimbe așa viața, din temelii... Și cu cât îi e mai greu să trăiască, cu atât îi este mai necesar stimulentul personal... În fond, de ce să te mint?... Nu-s deloc fericit... Sentimentul îndatoririlor obștești este un lucru foarte frumos, numai că eu, din nefericire, nu-l am. Tu, care ești mai bună și mai generoasă decât mine, ai fi

putut să mă înveți asta... dar s-a întâmplat altfel... Însă chiar și astăzi, numai la gândul că tu ai vrut cândva ca eu să lucrez, numai prin tine și pentru tine, cred că aș reuși să mă apuc de ceva.

Aniela grăbi pasul, dorind parcă să se întoarcă imediat acasă, și-mi răspunse, aproape în șoaptă:

– Nu vorbi așa, Leon, te rog, nu vorbi așa! Înțelegi doar că eu nu pot să primesc o asemenea ofrandă.

– De ce nu poți? Să nu mă înțelegi greșit. Ești și vei rămâne pentru mine o soră pe care-o iubesc foarte mult. N-am vrut să spun nimic mai mult.

Aniela îmi întinse agitată mâna, pe care am ridicat-o încet spre buze, cu mare respect.

– Da, voi rămâne, voi rămâne întotdeauna! spuse ea febril.

Iar eu am văzut cum parcă i s-a luat o piatră de pe inimă, așa de mult o liniștea, o cucerea și o emoționa cuvântul „soră". Asta m-a ajutat să mă calmez și eu, să redevin stăpân pe mine, căci în primul moment, când am atins cu buzele mâna ei dragă, am văzut negru înaintea ochilor și-mi venea s-o îmbrățișez, s-o strâng la piept și să-i mărturisesc tot adevărul.

Între timp, fața Anielei se făcuse mai luminoasă, mai veselă. Pe măsură ce ne apropiam de casă, neliniștea ei se topea, iar eu, văzând cât de mult o pot cuceri mergând pe calea asta, am continuat pe un ton natural:

– Vezi, dragă surioară, în jurul meu e un pustiu enorm. Tata nu mai este, mătușa-i o femeie sfântă, dar e greu să mă înțeleagă, căci ea nu înțelege nici oamenii și nici timpurile noi. Are cu totul alte concepții decât mine. Nu mă voi căsători niciodată, așa că – imaginează-ți cât sunt de solitar! Nimeni în jur! Nici o ființă căreia să-i împărtășești un gând,

o intenție, căruia să-i destăinuiești un necaz... Pustiu, pustiu... Spune și tu acum: ce poate fi ciudat în faptul că eu caut compătimire acolo unde presupun c-o pot găsi?... Sunt ca un infirm, un cerșetor, care stă la poartă, așteptând că poate au să se milostivească să-i dea câțiva gologani. În clipa asta, cerșetorul, care-i, într-adevăr, foarte sărman, stă la fereastra ta și cerșește puțină bunăvoință, prietenie, caritate. Nici nu se gândește la mai mult, decât la pomană, dar n-ai să refuzi să-l miluiești, nu-i așa?...

– Așa-i, Leon, așa-i. Cu atât mai mult, că dacă ți-e atât de greu...

Cuvintele s-au frânt și buzele au început să-i tremure. Și din nou mi-a trebuit un efort de voință să nu-i cad la picioare. Văzându-i tulburarea, m-am emoționat eu însumi într-atât, că mi s-a pus un nod în gât și-mi venea să plâng.

– Anielo! Anielo! am bâiguit, neștiind ce să spun.

Dar ea scutură din mâini, de parcă s-ar fi ferit de mine, și, în cele din urmă, șopti printre lacrimi:

– Lasă-mă puțin... lasă-mă... am să mă liniștesc. Nu pot să mă întorc așa acasă... dă-mi voie...

Se îndepărtă cu pași repezi.

– Iartă-mă, Aniela! am strigat în urma ei.

Mai întâi, am vrut să alerg după ea, apoi m-am gândit că trebuie s-o las singură, așa că am urmărit-o numai din priviri. Se îndepărta repede, pe aceeași alee pe care veniserăm împreună, la un moment dat, o coti pe o potecă. Din când în când, desișul o răpea privirilor mele, după care rochia ei albă apărea din nou printre copaci, strălucind în soare. O vedeam de departe cum închidea, deschidea și iarăși închidea umbrela, încercând poate astfel să-și risipească emoția. În timpul acesta, eu îi spuneam în gând cele

mai dulci cuvinte pe care ți le poate dicta dragostea. N-aveam putere să plec, fără să-i mai privesc o dată chipul. A trebuit să aștept însă destul de mult. În cele din urmă, s-a întors, dar a trecut repede pe lângă mine, parcă temându-se să n-o tulbur din nou. Când a ajuns în dreptul meu, mi-a zâmbit cu o drăgălășenie îngerească și mi-a spus:

– Mi-a trecut, mi-a trecut!

Și, într-adevăr, pe fața ei îmbujorată de mers nu se mai vedeau urmele lacrimilor. Am rămas singur și m-a cuprins o bucurie nebună, de nedescris, inima mi-era plină de speranță, stăpânită de un singur gând: „Mă iubește, se apără, nu vrea să cedeze, se amăgește singură, dar mă iubește!" Câteodată, chiar și omul cel mai echilibrat, dacă se află sub presiunea unor sentimente prea puternice, poate ajunge până la limita nebuniei, iar eu eram atât de aproape, încât îmi venea să fug în adâncul parcului, să mă tăvălesc prin iarbă și să strig din toate puterile: „Mă iubește!"

Acum, când mă gândesc mai calm la bucuria resimțită, îmi dau seama că era alcătuită din Dumnezeu știe câte elemente. Era, pe de o parte, încântarea maestrului care simte că-i reușește opera, și mulțumirea păianjenului, sigur că-i pică musca în pânza țesută, dar, pe de altă parte, era și multă duioșie, milă, bunătate, cum spune poetul, toate cele de care se bucură îngerii în cer. Mi-era și milă de ființa aceasta pură, dezarmată, care urma să cadă în ghearele mele, însă mila îmi amplifica dragostea și implicit dorința de a o cuceri; aveam mustrări de conștiință că o înșel, dar totodată nutream și sentimentul că niciodată în viață n-am vorbit atât de sincer ca acum, din adâncul inimii mele.

Căci, doar n-am mințit atunci când i-am cerșit prietenia și compasiunea. Îmi sunt necesare, ca aerul

pe care-l respir. Nu mi-am exprimat toate dorințele, fiindcă n-a sosit încă momentul; n-am spus tot adevărul, ca să nu-i sperii inima dragă și temătoare. În sfârșit, țintesc binele meu și al ei pe calea pe care eu o consider cea mai directă.

10 mai

Domnește pacea în aer și între noi. Aniela e liniștită și fericită. Crede din tot sufletul în cuvintele mele, crede că nu-i vorba de nimic mai mult decât de sentimente frățești și având conștiința împăcată, că mă poate iubi ca o soră, și-a deschis inima. Numai eu știu că ăsta nu-i decât un mod loial de a se înșela pe sine însăși și de a-și înșela bărbatul, căci sub eticheta sentimentului frățesc se ascunde în sufletul ei și crește un altul; dar, bineînțeles, n-am de gând să-i deschid ochii, până când sentimentul acela nu va ajunge irezistibil... În curând, o va cuprinde ca o flacără, pe care n-o va putea înăbuși nici voința, nici simțul datoriei, nici timiditatea acestei femei albe ca o lebădă. Deocamdată mi-e și mie bine, atât de bine, încât în unele momente mă gândesc că aș putea să nu-i mai cer nimic altceva, cu singura condiție ca nimeni să nu mai aibă nici un drept asupra ei. Tot mereu îmi revine gândul că, de vreme ce eu sunt cel care o iubește cel mai mult, atunci dreptul meu trebuie să fie cel mai ferm. Ce poate fi mai logic și mai just decât asta? Doar în etica tuturor popoarelor și a tuturor religiilor, legătura dintre un bărbat și o femeie se bazează pe dragoste reciprocă.

Astăzi sunt calm și fericit; prefer să simt cu toți porii ființei mele, decât să filosofez. E între noi o atmosferă degajată, de cordialitate și intimitate. Cât de mult suntem făcuți unul pentru altul! Cât de

atrase se simt ființele noastre una către cealaltă! Și cât de mult se bucură, biata de ea, de căldura acestor înșelătoare sentimente frățești! Niciodată, de când m-am înapoiat aici, n-am văzut-o atât de veselă ca acum. Înainte, când o priveam, îmi aminteam de *poor Tom* al lui Shakespeare. Firea ei are nevoie de iubire ca de aer, iar Kromicki, ocupat cu afacerile, n-o iubește suficient și nici nu-i capabil să iubească. Ea ar putea pe drept cuvânt să se plângă și să repete după Shakespeare: „I-e frig bietului Tom!" Gândindu-mă la asta nu-mi pot stăpâni emoția și-i jur în gând că n-o să-i fie frig atât timp cât voi trăi eu.

Dacă dragostea noastră ar fi rea, n-ar putea să plutească în jur atâta pace. Faptul că Aniela nu-i spune pe nume sentimentului ei n-are nici o importanță. El există! Toată ziua de astăzi s-a scurs ca-ntr-o idilă. Până acum nu-mi plăceau duminicile. Acum îmi dau însă seama că duminica, în special la țară, poate să fie, de dimineața și până seara, ca un adevărat poem. Imediat după micul dejun ne-am dus la biserică, la slujba de dimineață. A mers cu noi și mătușa, ba chiar și doamna Celina, profitând de vremea splendidă, ne-a însoțit în fotoliul ei pe rotile. Nu erau prea mulți oameni, căci ei se îmbulzesc de regulă la slujba mare, la amiază. Stând în bancă, lângă Aniela, aveam senzația plăcută că stau lângă logodnica mea. Mă uitam din când în când la profilul ei dulce, scump, la mâinile pe care le ținea împreunate pe bancă, și concentrarea care i se citea pe față și în toată ținuta ei mi se transmitea fără să vreau. Senzualitatea mea adormise, gândurile îmi deveniseră pure și o iubeam cu o dragoste de-a dreptul ideală, căci simțeam ca niciodată că ea e fără îndoială cu totul alt tip de femeie decât cele pe care le

întâlnisem până acum, de o sută de ori mai bună și mai imaculată.

De mult nu mă mai încercaseră asemenea sentimente, ca în biserica aceea de țară. Contribuiau la asta și prezența Anielei și atmosfera solemnă din biserică și blânda sclipire a lumânărilor în întunericul altarului și dârele colorate de lumină filtrată prin vitralii și ciripitul vrăbiilor la ferestre și slujba molcomă. Totul respira încă o somnolență matinală, nespus de liniștitoare. Gândurile mi se ordonau frumos și calm ca norii de fum care se ridicau din cădelniță în fața altarului. Atunci s-a trezit în mine ceva ca o dorință de sacrificiu, și o voce lăuntrică spunea: „Nu tulbura apa asta liniștită, respectă transparența ei!"

Între timp slujba s-a terminat și am ieșit din biserică. În fața ușii i-am văzut cu uimire pe bătrânii Latysz, stând amândoi pe jos, cu niște blide din lemn în mână, cerșind. Mătușa, care știa de darul pe care li-l făcusem, s-a înfuriat teribil când i-a văzut și a început să-i certe, dar bătrâna Latyszowa, fără să-și retragă blidul pe care-l tot întindea spre noi, i-a spus calm:

– Apăi, pomana domniilor voastre, conașilor, e una, iar voia Domnului e voia Domnului și nu trebuie să te-mpotrivești. Nouă așa ne-o poruncit Iisus, să stăm acilea, acilea rămânem acu și-n vecii vecilor, amin.

La un asemenea raționament nu mai exista ripostă. Mai ales finalul „în vecii vecilor, amin" mi-a impus atât de mult, că le-am dat de pomană pentru originalitate. De fapt, poporul crede în predestinare, căreia i se supune, dar o îmbracă într-o haină creștină, după legea lui. Acești Latysz, cărora le-am dat o mie două sute de ruble, sunt acum mai avuți decât au fost

vreodată și totuși s-au dus la ușa bisericii să cerșească, având convingerea că asta este predestinarea lor.

Ne-am înapoiat acasă. Tocmai băteau clopotele pentru slujba mare și pe drum am întâlnit grupuri de bărbați și femei. Cei care aveau gospodăriile mai departe o tăiau direct peste câmp, prin potecile din lanurile de grâu, care crescuse destul de mare în primăvara asta timpurie. Cât vedeai cu ochii, pe toată întinderea câmpiei, sclipeau în soare basmalele colorate ale fetelor, ca macii în verdele grâului. În paranteză fie spus, nicăieri în Europa n-am văzut întinderi atât de mari de șes ca la noi. M-a impresionat, de asemenea, caracterul acela exclusiv duminical, care răzbătea atât din fețele oamenilor, cât și din natură. E adevărat că și vremea era minunată, dar aveai impresia că vântul nu suflă, pentru că e duminică, lanul de grâu nu se leagănă și frunzele nu tremură în plopi, pentru că e duminică; pretutindeni domnea o pace imensă, veselie, liniște, haine de sărbătoare și lumină din plin.

I-am explicat Anielei în ce constă din punct de vedere plastic frumusețea priveliștii și a petelor de culoare, armonizate în tonul albăstriu al aerului. Pe urmă am început să discutăm despre țărani. Eu, trebuie să recunosc, vedeam în ei un grupaj de modele mai mult sau mai puțin picturale. Aniela, în schimb, îi privea cu totul altfel. Mi-a povestit o mulțime de lucruri caracteristice pentru ei, unele triste, altele vesele; mersul și vorbitul o înviorașeră și era atât de fermecătoare, încât fără voie, uitându-mă la ea, repetam în gând ultimele trei versuri dintr-un poem pe care-l scrisesem cândva, în vremea studenției, și pe care nici nu-l mai țineam de altfel minte în întregime:

Mă mir, doar, că florile
Nu cresc pe urmele pașilor tăi.
Tu ești raiul de mai și primăvara!

Discuția a ajuns iarăși la bătrânii Latysz, de fapt la bătrână, fiindcă ea, cu raționamentul ei de la ușa bisericii, ne-a amuzat, în cele din urmă. Am încercat să-l aplic la mine. Deoarece mătușa rămăsese cu câțiva pași mai în urmă, cu doamna Celina, pe care o ducea cu căruciorul un servitor, puteam să-i amintesc Anielei relativ liber de ultima noastră plimbare prin parc.

– Nu-i mult, am zis, de când te-am rugat să-mi dai milostenie și tu mi-ai dat-o. Acum văd că asta nu mă obligă întru nimic și că mă pot duce liniștit la ușa bisericii să cerșesc.

– Aha! răspunse Aniela veselă, adică să cerșești aceeași milă și de la alte inimi milostive. Tanti se duce chiar astăzi să invite la Płoszów o asemenea inimioară, înțeleg!...

Am ripostat că domnișoara Hilst este prea mare ca să încapă într-o singură inimă, și c-ar trebui cel puțin trei s-o iubească concomitent, însă Aniela a continuat să mă tachineze și amenințându-mă cu degetul, repeta:

– Eu cam bănuiesc ceva, bănuiesc eu ceva!

– De data asta pe nedrept, căci inima mea e plină de sentimente frățești și acolo e stăpână în exclusivitate ființa asta răutăcioasă, care mă tachinează în clipa de față.

Aniela a încetat să mai râdă și să mă mai amenințe, a micșorat pasul și după puțin timp mergeam împreună cu doamnele bătrâne. Toată ziua s-a scurs fără nori și atât de vesel, încât uneori aveam impresia că sunt din nou tânăr. Din ochi îi spuneam c-o

iubesc, dar dorința adormise în mine. Îmi era prea scumpă Aniela în ziua aceea pentru așa ceva. Imediat după micul dejun mătușa a plecat la Varșovia, iar eu mi-am petrecut restul zilei în camera doamnei Celina, citindu-i din scrisorile lui Montalembert[1], cu care tata fusese pe vremuri în corespondență. Și m-aș fi plictisit tare mult cu scrisorile astea, dacă n-ar fi fost prezența Anielei. Ridicând ochii din carte întâlneam privirea ei, care mă umplea de bucurie, căci ori eu nu mai sunt în stare să judec, ori ea se uita la mine cum se uită o femeie sinceră și pură care, fără să-și dea seama, iubește din tot sufletul. Ce zi grozavă a fost! Mătușa s-a întors pe seară și ne-a anunțat musafiri pentru a doua zi: soții Sniatyński și Klara Hilst.

S-a făcut târziu, dar nu vreau să dorm, ca să nu mă despart de impresiile de peste zi. Nici un vis nu poate fi mai frumos decât ele. În plus, tot parcul se cutremură literalmente de cântecele privighetorilor, iar eu sunt totuși un bătrân romantic! Noaptea s-a lăsat la fel de frumoasă cum a fost și ziua. Cerul este înțesat de stele. Îi spun în gând Anielei: „Noapte bună!" Am repetat urarea asta de vreo sută de ori. Văd că în afară de *l'improductivité slave*, mai am în plus și o doză serioasă de sentimentalism polonez. Până acum nu mă știam sub aspectul acesta. Dar, ce contează... O iubesc foarte mult!

13 mai

Musafirii n-au venit. Sniatyński ne-a comunicat că au să vină mâine, dac-o să fie vremea bună. Astăzi, s-a năpustit peste Płoszów o furtună cum nu s-a mai pomenit de mult pe aici. Pe la zece dimineața, s-a

[1] Charles, conte de Montalembert, publicist francez (1810–1870)

iscat un viscol fierbinte, care a acoperit pământul cu nori de praf. N-a suflat tot timpul, dar rafalele lui au ținut până spre prânz, lovind unele după altele și atât de furioase, că aplecau copacii până la pământ. Frumosul nostru parc s-a umplut de trosnetul crengilor rupte, iar printre norii de praf se ridicau roiuri de frunze smulse. Un tei mare, care creștea în fața pavilionului din dreapta, unde a murit preotul Latysz, s-a despicat în două. Era un aer nesuferit de sufocant, nu se putea respira; aveam impresia că viscolul țâșnește din niște adâncuri înfierbântate și că aduce cu sine miros de cărbuni aprinși. Mie, care sunt obișnuit cu *sirocco* din Italia, nu-mi dăuna prea mult, însă doamna Celina suferea nespus, Aniela împreună cu ea, iar mătușa i-a făcut scandal lui Chwastowski pentru devastarea parcului. Bătrânul arțăgos, care probabil că fusese tras de urechi nu o dată în școală din cauza lui Homer și care n-a mai uitat până astăzi *Odiseea* și nu-și uită nici limba în gură, i-a răspuns mătușii că dac-ar fi fost Eol[1] n-ar mai fi slujit ca administrator la ea și nu s-ar mai fi expus la acuzările ei nedrepte. Mătușa a cedat de data asta, dar cred că numai speriată de noile amenințări pe care le trimitea cerul. Pe la amiază s-a liniștit brusc, în schimb au început să se prăvale valuri uriașe de nori, când negri ca păcura, când arămii și tiviți cu aur. Uneori se făcea întuneric ca noaptea, așa că doamna Celina a cerut să se aprindă lămpile, alteori se lăsa deasupra pământului o lumină roșiatică, rău prevestitoare. Parcă o spaimă imensă cuprinsese întreaga natură. Domnul Chwastowski dădu o fugă până la conac, să pună să fie adunate vitele de pe câmp, însă păstorii le aduseseră singuri, fără să mai aștepte porunca, și în

[1] Eol, zeul vântului și al furtunilor, în mitologia greacă

curând începu să răsune mugetul jalnic al vacilor, auzindu-se până la noi, în liniștea care se lăsase afară. Apucând clopoțelul de Loretto, despre care se spune că are darul de a feri de trăsnet, mătușa o porni să colinde tot palatul, trecând din încăpere în încăpere și sunând cu îndârjire. Nici măcar n-am încercat să-i explic că sunetul clopoțelului într-o atmosferă atât de nemișcată mai degrabă poate să aducă trăsnetul, decât să-l îndepărteze. Dimpotrivă, pe deplin conștient că n-o pot ajuta cu nimic, am însoțit-o în toată expediția asta, fiindcă-mi era rușine s-o las să se expună singură. Trebuie să recunosc că era grozavă, cum se uita provocator, cu capul dat pe spate, la valurile de nori negri și arămii, amenințându-i cu clopoțelul ei. Nu mi-a părut rău că m-am dus cu ea, căci mi s-a înfățișat înaintea ochilor în toată măreția ei: în momentele când totul tremura de spaimă și era copleșit de groază, numai ea nu se temea, dimpotrivă, provoca, suna clopoțelul!

Ne-am înapoiat tocmai când primele tunete au început să zguduie cerul. Peste câteva minute bubuitul era neîntrerupt. Aveam impresia că în momentul în care tunetul se rostogolește pe la baza norilor, plafonul lor se cutremură și se prăvale cu totul, cu zgomot de nedescris, asupra pământului. Trăsnetul a căzut pe un elește de la capătul parcului și apoi altul, imediat, mai aproape, așa că palatul a fost zguduit din țâțâni. Femeile au început să se roage, iar eu am avut momente de stinghereală și dezgust, căci dacă m-aș fi rugat împreună cu ele, ar fi fost doar ipocrizie din partea mea; în caz contrar, n-ar fi fost decât o paradă de om prost-crescut, care-și dă aere de intelectual înaintat și care nu ține cont de un obicei de la țară și, în primul rând, de

spaima femeilor. În curând însă, am constatat că mă înșel, bănuindu-le că le-ar fi teamă. Fețele lor erau calme, ba chiar senine. Probabil că rugăciunea tradițională reprezenta pentru ele o garanție împotriva tuturor pericolelor, că nu mai era loc pentru teamă în inimile lor. Atunci m-am gândit cât sunt de străin spiritualicește printre aceste trei poloneze, dintre care fiecare știe de zece ori mai puțin decât mine, dar după măsura obișnuită, omenească, valorează de zece ori mai mult. Ele sunt asemeni cărților cu un număr relativ mic de pagini, dar pline de reguli clare și simple, în timp ce în toate tomurile din care mă compun eu nu există nici un adevăr neîndoielnic, și eu sunt primul gata să mă îndoiesc de oricare dintre ele.

Dar gândul acesta a fost de scurtă durată, izgonit de furtuna care lua proporții tot mai amenințătoare. Vântul s-a pornit din nou cu atâta furie, că tot parcul se culca sub loviturile lui. Erau clipe când se oprea brusc, și atunci se revărsau peste pământ șuvoaie de ploaie. Nu vedeam picăturile, ci șiruri neîntrerupte de apă, ca niște șnururi care uneau cerul cu pământul. Aleile parcului se transformaseră în pâraie repezi. Câteodată, o rafală neașteptată, îngrozitoare, spărgea în țăndări toată apa atârnată între cer și pământ și atunci o ceață densă acoperea pământul, că nu mai vedeai nici la un pas. Canonada asurzitoare a tunetelor continua fără întrerupere. Aerul era încărcat de electricitate. Pulsul îmi zvâcnea. Chiar și în casă se făcea simțit mirosul acela iritant de furtună. În cele din urmă, la fel ca stihia de afară se dezlănțuiră și gândurile și dorințele mele. Am uitat de furtună, n-o mai vedeam înaintea ochilor decât pe Aniela.

Mi-am pierdut cu totul controlul asupra mea și apropiindu-mă de ea, am întrebat-o:

– Vrei să privești furtuna?

– Da, răspunse ea.

– Atunci vino alături, în camera cealaltă... Acolo e o fereastră largă, venețiană...

A venit și ne-am așezat în fața pervazului. În clipa aceea se lăsase un întuneric aproape deplin, sfâșiat la fiecare câteva secunde de fulgere albe și roșii, care dezvăluiau adâncurile cerului și luminau totodată fețele noastre și lumea întreagă deopotrivă. Aniela era liniștită, eu însă, cu fiecare fulger, o doream și mai mult.

– Nu te temi? am întrebat-o în șoaptă.

– Nu...

– Dă-mi mâna...

Mă privi cu uimire. Încă o clipă și aș fi luat-o în brațe și mi-aș fi apăsat buzele pe buzele ei, după care n-avea decât să se despice pământul și să înghită întregul Płoszów. Dar ea s-a speriat, nu de furtună, ci de expresia întipărită pe fața mea și de șoapta aceea, căci retrăgându-se repede de la fereastră, se întoarse în camera de alături, unde erau bătrânele.

Am rămas singur, furios și umilit. Aș fi abuzat fără doar și poate de încrederea Anielei, și totuși mi se părea că m-a jignit prin lipsa ei de încredere. Am hotărât s-o fac să simtă acest lucru. Bântuit de asemenea gânduri, nu mi-am recăpătat ușor echilibrul. Am mai stat vreo oră singur la fereastră, privind absent la fulgerele orbitoare. Între timp se lumina tot mai mult, norii se destrămau și chiar din când în când strălucea un soare ieșit parcă din baie și mirat de pustiirile făcute de furtună.

Stricăciunile erau mari. Pe aleile parcului curgea încă o apă galbenă, învolburată, deasupra căreia se vedeau crengile rupte. Din loc în loc se zăreau chiar copaci prăbușiți, ori tulpini cu rupturi mari, ca niște răni. Cât vedeai cu ochii, numai distrugere și ruină, ca după o bătălie.

Când s-a mai zvântat puțin apa, m-am îndreptat spre heleștee, vrând să văd pagubele mai de aproape. Deodată, tot parcul începu să roiască de oameni, care cu o ciudată energie și bucurie se apucau să smulgă crengile rupte și să taie copacii prăbușiți. Erau țărani săraci care, neavând pădure, veniseră cu seceri și topoare în parc, intrând prin spărturile făcute de furtună în garduri, ca să-și strângă provizii de lemne. De fapt, nu-mi păsa, dar fiindcă nu ceruseră voie nimănui și intraseră așa, ca barbarii, și mai ales pentru că eram prost dispus, am început să-i gonesc cu o furie care creștea pe măsură ce ei se opuneau. I-am amenințat că am să-i reclam la primar, când deodată a răsunat în spatele meu vocea cea mai dulce de pe lume, întrebându-mă franțuzește:

– Crezi, Leon, că într-adevăr strică ceva, dacă au să curețe parcul?

M-am întors și am văzut-o pe Aniela, cu o băsmăluță legată sub bărbie. Cu ambele mâini își ținea poalele rochiei, dezvelind până la glezne picioarele mici, încălțate cu cizmulițe. Stătea așa, puțin aplecată în față, privindu-mă rugătoare.

Văzând-o, mi-a trecut supărarea într-o clipă, am uitat de momentele neplăcute prin care trecusem nu de mult și am privit-o îndelung, neputând să-mi satur privirile.

– Poruncești? am întrebat.

Și întorcându-mă spre oameni, le-am spus:

– Mulțumiți doamnei și puteți să luați lemnele.

De data asta au ascultat cu plăcere de porunca mea. Unii dintre ei, care probabil nu prea cunoșteau relațiile de la curte, îi spuneau „domnișoară", ceea ce mă umplea de o nespusă plăcere. Dacă Płoszówul ar fi fost al meu, la un cuvânt de-al ei aș fi permis să se taie întreaga pădure. După o jumătate de oră parcul era curățat de tot ce rupsese furtuna și, într-adevăr, căpătase un aspect ceva mai vesel. Umblând cu Aniela pe alei, am găsit o mulțime de rândunici și alte păsărele ucise de furtună sau doar pe jumătate moarte, dar ude de tot. Adunându-le și dându-le Anielei, îi atingeam mâinile, o priveam în ochi și din nou îmi era bine. Idila de ieri revenise pentru noi doi și odată cu ea atmosfera degajată, veselia. Inima-mi era bucuroasă la maximum, căci vedeam ceea ce nu vedea Aniela și anume că în relațiile, chipurile, frățești dintre noi era de două ori mai multă tandrețe decât ar fi putut exista chiar între cei mai drăgăstoși frați. Eram absolut convins că ea mă iubește fără să-și dea seama, că mă iubește la fel cum o iubesc eu pe ea. Se realizaseră astfel mai mult de jumătate din speranțele și planurile mele – îmi mai rămânea doar s-o fac să-și dea seama de ceea ce simte și să recunoască.

Când mă gândesc la asta, îmi amintesc, cu inima bătând de fericire, ce am scris cândva în jurnalul acesta și anume că nici o femeie din lume nu-i poate rezista bărbatului de partea căruia este inima ei.

15 mai

Oaspeții noștri au venit abia astăzi, nu ieri, și foarte bine au făcut, căci astăzi pământul se uscase de-a binelea și vremea redevenise frumoasă. Ziua aceasta de cincisprezece mai va fi una dintre cele mai

importante zile din viața mea. Acum a trecut de miezul nopții, dar nu dorm și nu vreau să mă culc; somnul mi-a fugit, iar simțurile îmi sunt atât de agitate, încât nu simt nici cea mai mică oboseală. Aș vrea să scriu până dimineață. Mă străduiesc doar să nu încep cu sfârșitul și să notez totul în ordine, așa cum m-am obișnuit.

Mătușa a trimis trăsura după soții Sniatyński și Klara foarte devreme, așa că au fost la Płoszów încă înainte de prânz. Doamnele au sosit proaspete, vesele și vorbărețe ca niște vrăbii, bucuroase de vremea frumoasă și de excursia asta la țară. Și ce toalete aveau! Ce pălării fantezii! Klara era splendid îmbrăcată, într-o rochie de culoare pastel, în dungi, în care nu arăta atât de uriașă ca de obicei. Am observat că Aniela a studiat-o tot timpul, încă de la venire, parcă uimită de frumusețea ei, de care nu pomenisem niciodată, ori de câte ori fusese vorba despre Klara. N-o făcusem intenționat, ci pur și simplu mintea mi-e atât de absorbită de Aniela, că la multe lucruri nici nu mă gândesc, iar pe altele nici nu le văd. Iată, de exemplu, cu toate c-am fost de două ori la Sniatyński, abia acum, la Płoszów, am remarcat că ea are părul tuns scurt și, de altfel, îi stă foarte bine așa. Bretonul blond îi dă un aer băiețesc, hotărât și poznaș. Acum suntem foarte buni prieteni. Mai înainte ar fi fost în stare să mă strângă de gât din cauza Anielei, dar probabil a aflat de la soțul ei cât am suferit și pentru că femeile au o mare slăbiciune pentru oamenii care suferă din dragoste, mi-a iertat cu mărinimie toate greșelile. Prezența unei femei atât de plăcute și vioaie a fost foarte utilă ca să se spargă gheața de început dintre Aniela și Klara, fiindcă mătușa mea, care-i era recunoscătoare Klarei pentru

concert, a primit-o cu o neobișnuită căldură, în timp ce Aniela, cu toată amabilitatea și drăgălășenia-i înnăscute, părea intimidată și cam rigidă. Abia în timpul micului dejun, în atmosfera veselă generală, s-au mai apropiat oarecum între ele. Klara a fost șocată de frumusețea Anielei și pentru că este foarte deschisă și s-a obișnuit să-și spună gândurile cu toată libertatea artistului, i-a mărturisit Anielei în față cât este de surprinsă, însă a făcut-o cu atâta grație și sinceră încântare, încât nu se putea să n-o cucerească. Doamna Celina, prezentă și ea la masă, se umfla în pene și cu toate că se afla pentru prima dată în societatea unei femei din mediul artistic, începu s-o privească pe Klara cu tot mai multă îngăduință și simpatie.

În cele din urmă, întorcându-se spre ea, îi declară că, deși este mama Anielei, trebuie să admită că aceasta a fost de la început un copil frumos și că s-ar fi așteptat chiar la mai mult la maturizare. Au intrat în vorbă și soții Sniatyński. El începu o dispută cu Klara pe tema diverselor tipuri de femei și discută despre tipul Anielei și perfecțiunea ei estetică într-un fel atât de nostim de obiectiv, de parcă Aniela ar fi fost un portret agățat pe perete, și nu o persoană prezentă, vie. Iar ea ascultând se înroșise ca o fetiță și-și lăsase în jos pleoapele-i umbroase, devenind astfel și mai frumoasă decât de obicei.

Eu tăceam, dar comparam în mintea mea cele trei fețe de femei, încercând să fiu obiectiv, adică să las la o parte faptul că pe Aniela o iubeam și că deci pentru mine ea era cea mai deosebită și mai atrăgătoare. Dar, chiar și în aceste condiții, comparația a ieșit în favoarea ei. Doamna Sniatyńska, mai ales acum, cu părul scurt, are un cap foarte drăguț, dar orice

keepsake[1] englezesc conține asemenea fețe; frumusețea Klarei se datorează trăsăturilor ei calme și, în special, ochilor albaștri și pielii transparente, cum au de regulă nemțoaicele. Dacă n-ar fi talentul ei, care te face privind-o să te gândești totodată la muzică, ai putea să spui, cel mult, că are o față frumoasă și sănătoasă. Aniela nu numai că are trăsături regulate, nu numai că este o creație artistică într-un stil deosebit de nobil, dar are în ea ceva atât de personal, încât nu poate fi inclusă în nici unul din tipuri. Poate că originalitatea ei constă în faptul că, nefiind nici brunetă, nici blondă, face impresia fizică de brunetă, iar spirituală de blondă; poate că asta se datorează părului extraordinar de bogat pe lângă o față relativ mică, fapt este că e un unicat în genul ei. Din acest punct de vedere o depășește chiar și pe doamna Davis, care este frumoasă fără nici o rezervă, dar care are frumusețea statuilor. Laura trezea în mine numai admirație și patimă; Aniela îl trezește în plus pe idealistul din mine, care este încântat de poezia expresiei ei, ce e pentru mine o poezie nouă, necunoscută până acum.

Dar nici nu vreau să compar două persoane atât de diferite. M-am lăsat furat în timpul mesei de asemenea comparații numai pentru că se vorbea despre asta și pentru că analiza frumuseții Anielei îmi face oricând plăcere. Mătușa a întrerupt însă discuția asta, considerând că în calitate de gazdă se cade să discute cu Klara despre ultimul ei concert. A vorbit mult și bine. Nici nu presupuneam că are atâtea cunoștințe în domeniul muzicii. Iar complimentele la adresa Klarei le-a rostit cu amabilitatea unei doamne din lumea bună, într-un chip atât de

[1] „Album" (în limba engleză, în original)

fluent și plăcut, cum numai oamenii din generațiile mai vârstnice știu să o facă, fiind încă pătrunși de suflul secolului al optsprezecelea. Într-un cuvânt, am constatat cu uimire că mătușa mea, care trântește tuturor adevărul în față cu nonșalanță, știe când vrea să se poarte ca pe vremea perucilor. Încântată, Klara nu-i rămase deloc datoare în amabilități.

– La Varșovia, a spus ea, voi cânta bine întotdeauna, căci publicul mă înțelege, însă cel mai bine cânt în cercuri mai mici de prieteni, când îmi sunt cu toții simpatici și, dacă-mi permiteți, vă voi convinge de asta imediat după masă.

Mătușa, care ținea mult ca doamna Celina și Aniela să o poată asculta, dar care nu era sigură dacă se cade s-o invite pe Klara la pian la ea în casă, fu cuprinsă de o dispoziție nemaipomenită. Eu am început să povestesc despre concertele Klarei la Paris și despre triumfurile ei din sala Erard, Sniatyński relată ce se vorbește prin Varșovia și astfel ne-a trecut timpul până la sfârșitul mesei. Când ne-am ridicat, Klara a apucat singură de speteaza fotoliului pe care stătea doamna Celina, ca să-l împingă în salon, și nu dădu voie nimănui s-o ajute, râzând și spunând că fără îndoială ea este cea mai puternică dintre toți cei de față și că nu se teme că-și va obosi mâinile. Peste câteva clipe era așezată în fața pianului și probabil că cel mai bine corespundea Mozart dispoziției ei din dimineața aceea, căci ne-a cântat *Don Giovanni*. De la primele acorduri deveni o altă Klara. Nu mai era copilul mare și vesel cu care discutaserăm în timpul mesei, ci parcă sfânta Cecilia în carne și oase. Muzica o transfigura, revărsa asupra ei o demnitate spirituală și o armonie care o ridicau deasupra femeilor obișnuite.

Cu ocazia asta am remarcat un lucru, și anume că un bărbat îndrăgostit știe să-și alimenteze sentimentul chiar și cu ceea ce este aparent în defavoarea femeii iubite. Mă gândeam cât de departe e Aniela mea de o asemenea Sibillă și când am zărit-o retrasă într-un colț al salonului, tăcută, micuță, copleșită cumva, am simțit că o iubesc cu atât mai mult, că îmi este cu atât mai dragă. Mi-a trecut chiar prin minte că femeia nu este așa cum se prezintă în ochii oamenilor, ci așa cum o vede bărbatul îndrăgostit și că perfecțiunea ei mergând până la absolut este în raport direct cu forța dragostei pe care reușește s-o insufle. N-am avut timp să mă gândesc mai bine la ideea asta, dar mi-a plăcut foarte, întrezărind ca prin ceață și concluzia: în numele atingerii acestei perfecțiuni femeia este datoare să aparțină aceluia care o iubește cel mai mult.

Klara a cântat minunat. Încercam să citesc pe fețele celorlalți ce impresie le-a făcut, când am observat că Aniela caută același lucru la mine. Să fi fost numai curiozitate? Ori neliniștea involuntară a unei inimi care n-ar ști să spună de ce se teme și totuși se teme? Mi-am zis că, dacă este adevărată cea de a doua variantă, atunci am o nouă dovadă că mă iubește. Gândul acesta m-a umplut de bucurie și am hotărât să aflu răspunsul la această întrebare chiar în cursul zilei de astăzi.

Din clipa aceea am fost tot timpul în preajma Klarei. Am discutat cu ea mai mult și am fost mai cordial decât fusesem vreodată de când o cunoșteam. Am plecat cu toții în pădure, eu mergând cu Klara, și doar din când în când aruncam câte o privire spre Aniela, care venea în armă cu soții Sniatyński. Klara era încântată de pădure, care arăta realmente nespus

de frumoasă cu abundența de copaci înfrunziți, constituind o boltă separată, cu mult mai veselă, pe sub cea întunecată a brazilor.

Soarele pătrundea sclipitor printre frunzele copacilor, punând pe ferigi dantele tremurătoare de aur. De jur împrejurul nostru, ca de obicei primăvara, răsunau chemările cucului și doar din când în când ciocăniturile ghionoaiei.

După ce ne-am unit cu grupul celorlalți, am rugat-o pe Klara ca la întoarcerea acasă să ne redea în muzică impresia pe care i-au făcut-o pădurea, soarele, foșnetul pomilor, primăvara în toată complexitatea ei. Mi-a răspuns că în inima ei răsună de-acum un *Frühlingslied*[1] pe care va încerca să-l cânte. Într-adevăr, se vedea după expresia ei că-i cântă inima, căci Klara e ca o harpă, care nu știe să se manifeste decât prin sunete.

Avea fața strălucitoare și îmbujorată; în schimb, Aniela părea stinsă, cu toate că făcea eforturi evidente să se învingă și să țină companie soților Sniatyński, care se zbenguiau ca niște școlari. În cele din urmă, începură să alerge prin pădure, iar Klara după ei, ceea ce nu ar fi trebuit să facă, pentru că la dimensiunile ei mișcările numai elegante nu-i puteau fi; mai ales legănatul șoldurilor ei solide mi s-a părut de-a dreptul comic.

În timp ce ceilalți goneau prin pădure, eu am rămas cu Aniela. Conform tacticii adoptate, trebuia s-o fac conștientă de neliniștea din sufletul ei, așa că am spus:

– E ceva în neregulă cu tine astăzi, Anielka, nu-i așa?

– Nimic, absolut nimic!

---

[1] „Cântec de primăvară" (în limba germană, în original)

– Am avut de câteva ori impresia că parcă ești nemulțumită de ceva. Poate că nu-ți place Klara.

– Îmi place foarte mult și nu mă mir deloc văzând că și alții sunt atât de încântați de ea.

Am întrerupt discuția, fiindcă se apropiau ceilalți. Era timpul să ne înapoiem acasă. Pe drum Sniatyński a întrebat-o pe Klara dacă, într-adevăr, este atât de mulțumită de venirea în Polonia precum spune.

– Cea mai bună dovadă, că nu mă gândesc să plec, răspunse ea vesel.

– O să ne străduim, am intervenit eu, să facem în așa fel încât să rămâi aici pentru totdeauna.

Cu toată simplitatea care-o caracterizează și cu care primește întotdeauna ceea ce i se spune, de data aceasta Klara s-a uitat întrebător la mine, după care a spus puțin tulburată:

– Toți sunt așa de buni cu mine aici!...

Știam că vorbele mele sunt într-o anumită măsură o ticăloșie, deoarece ar putea s-o inducă în eroare pe Klara, dar pe mine nu mă interesa decât impresia pe care o vor produce asupra Anielei. Din nefericire n-am putut observa nimic, pentru că tocmai atunci Aniela începuse să-și tragă mănușile și lăsase capul atât de jos, încât pălăria îi acoperise fața de tot. Dar chiar și mișcarea asta bruscă mi se păru un semn bun.

Ne-am întors acasă, unde eram așteptați cu prânzul, care s-a lungit până la nouă seara. Pe urmă Klara a improvizat la pian *Frühlingslied*-ul anunțat. Cu siguranță că de când există Płoszówul nu răsunase aici o asemenea muzică, cu toate că eu nu prea i-am dat atenție, toate gândurile mele fiind ocupate de Aniela. Mă așezasem aproape de ea și stăteam în semiîntuneric, căci Klara nu permisese să fie

aduse lămpi în salon. Sniatyński dădea din mâini dirijând, iar soția lui, pe care probabil că o deranja asta, îl trăgea de mânecă din când în când. Aniela stătea nemișcată. Poate că, absorbită de gânduri ca și mine, nu auzea deloc cântecul acesta de primăvară. Eram aproape sigur că se gândește la mine și la Klara și, mai ales, că se gândește la vorbele pe care le spusesem Klarei. Îmi era ușor să ghicesc că, deși nu mă iubește, chiar dacă nici nu bănuiește că sentimentele mele față de ea sunt cu mult mai mult decât frățești, chiar și așa, numai la gândul că alta ar putea să i le răpească, încearcă un sentiment de tristețe, însingurare și amărăciune. Femeia care nu-i fericită în căsnicie se leagă, ca iedera de copac, de orice sentiment, fie el și de prietenie, și se teme să nu-și piardă suportul. Eram sigur că, dacă în clipa aceea aș fi îngenuncheat la picioarele ei și i-aș fi mărturisit că numai pe ea o iubesc, cu toată spaima pe care i-ar fi trezit-o declarația mea, ar fi fost cuprinsă de bucuria adevărată pe care o simți când recapeți un lucru drag. „Dacă-i așa", mă gândeam în sinea mea, „n-ar fi mai bine să mă grăbesc cu mărturisirea?" Numai să găsesc o modalitate de a o speria cât mai puțin și de-a o bucura cât mai mult.

Și am început să mă gândesc la felul în care să-i vorbesc, fiindcă de asta putea să atârne totul. Înțelegeam că trebuie făcut în așa fel încât s-o dezarmez și să nu-i dau posibilitatea de a mă respinge o dată pentru totdeauna. Mintea mea lucra din greu, căci nu era o sarcină ușoară. Mă cuprinsese treptat o emoție tot mai mare și – ciudat lucru – eram mai degrabă emoționat pentru ea decât pentru mine, conștient că asta va constitui o mare răscruce în viața ei și temându-mă oarecum pentru ea.

Între timp, în salon se făcuse lumină; luna ieșise de după copacii din parc și arunca pe podea patru pete luminoase, în dreptul fiecărei ferestre. Acordurile cântecului de primăvară continuau să umple salonul. Ușa era larg deschisă spre parc și privighetoarea îi răspundea Klarei din întuneric. Era o seară excepțională: o căldură plăcută de mai, muzică și dragoste. Fără să vreau mă gândeam că, dacă viața nu ne aduce fericire, cel puțin ne oferă cadrul necesar pentru ea.

În întunericul acesta străbătut numai de lumina lunii, am început să caut privirea Anielei, dar ea se uita țintă la Klara, care acum făcea, într-adevăr, impresia unei apariții din altă lume. Înaintând treptat spre mijlocul salonului luna o prinsese și pe ea, împreună cu pianul, în raza ei și, deoarece era îmbrăcată într-o culoare deschisă, arăta ca un spirit argintiu al muzicii.

Viziunea nu dură mult. Klara își încheie *Cântecul de primăvară*, după care doamna Sniatyńska, care se grăbea să ajungă acasă, se ridică să plece. Fiindcă era o seară neobișnuit de caldă, am propus să mergem pe jos până la șoseaua care se afla la o jumătate de verstă de casă, cu gând că la întoarcere voi fi singur cu Aniela. Ei nu i se cădea să refuze să le conducă pe doamne, știam că mătușa n-o să meargă cu noi, așa că socoteala mea nu putea fi greșită.

Am poruncit ca trăsura să ne aștepte la șosea, iar noi am pornit-o pe aleea cu tei, care mergea de la palat până la șoseaua publică. Am luat-o pe Klara de braț, dar mergeam cu toții în grup, conduși de orăcăitul broaștelor din heleștee.

Klara se opri în loc, ascultând corul lor, care în unele momente înceta, apoi răsuna și mai puternic. În cele din urmă spuse:

– Iată adevăratul final al *Cântecului* meu *de primăvară.*

– Ce noapte minunată! rosti Sniatyński și imediat se porni să declame fragmentul acela splendid din *Negustătorul din Veneția*:

Ce calmă alba lună doarme pe colină!
Vino să stăm, lăsând a muzicii acorduri
Auzul să-l desfete. Noaptea și liniștea
Se-mbină cu dulcele farmec al armoniei...

Mai departe uitase, dar eu țineam minte și am continuat în locul lui:

Așază-te, scumpo, privește cum cerul,
Bătut e mărunt cu stele de aur
Și fiece glob auriu de pe boltă,
În calea-i de veacuri el cântu-și unește
Cu corul heruvimilor cu ochii albaștri;
Spirite pure, plin de-armonie.
Doar noi cei cu duhul în scoarță de tină,
Armonia înaltă nu știm auzi[1]...

Apoi am repetat Klarei, care nu înțelegea polona, tot fragmentul într-o traducere franțuzească improvizată pe moment. M-a ascultat cu atenție, apoi a ridicat ochii în sus și a spus arătând spre stele:

– Întotdeauna am avut certitudinea că bolta cântă.

Doamna Sniatyńska ne mărturisi că tot așa își închipuia și ea, ba chiar susținea că ar fi discutat de mai multe ori cu soțul ei despre asta, deși el nu-și

[1] W. Shakespeare, *Negustătorul din Veneția* (actul V, scena 1)

amintea deloc. Se iscă o ceartă între ei, iar eu și cu Klara râdeam pe-nfundate. În tot timpul acesta Aniela aproape că nu s-a amestecat în discuție. Mă gândeam că poate ființa aceasta dragă e supărată pe mine că o duc de braț pe Klara și că mă ocup, în primul rând, de ea. Chiar și numai o astfel de supoziție mă umplea de bucurie. Totuși, mă străduiam să nu-mi pierd cu totul capul și-mi spuneam în gând: „Nu te împăuna c-ar fi geloasă; nu-i decât tristă, poate puțin jignită, nimic mai mult". În clipa aceea aș fi dat o armată întreagă de artiste cum este Klara numai să-i pot spune Anielei că toate simțămintele mele se îndreaptă în exclusivitate către ea. Între timp Sniatyński începuse să vorbească despre astronomie. Ascultam doar cu o ureche, cu toate că nici nu pot spune cât de mult mă preocupă știința asta, care prin natura lucrurilor nu-și poate pune nici sieși, nici gândirii umane limite mai înguste decât infinitul.

În sfârșit, am ajuns la șosea, unde oaspeții se urcară în trăsură. Peste câteva clipe roțile duruiau pe caldarâm, iar la urechile noastre a ajuns un ultim „La revedere!" Și am rămas singur cu Aniela.

O pornirăm imediat spre casă și merserăm o vreme în tăcere. Orăcăitul broaștelor se liniștise, numai de departe, dinspre clădirile fermei, se auzeau fluieratul paznicilor de noapte și lătratul câinilor. Special nu-i vorbeam, căci clipele acelea de tăcere erau o dovadă că între noi se petrece ceva și aveau darul de a-i sugera Anielei acest lucru. În cele din urmă, pe la jumătatea drumului, am spus:

– Ce plăcut s-a scurs ziua de astăzi, nu-i așa?

– De multă vreme n-am mai auzit o asemenea muzică, a răspuns Aniela.

– Și totuși, parcă ai fost tot timpul nemulțumită de ceva, nu poți să negi. Eu sunt atât de atent la tot ce se petrece cu tine, încât îți observ chiar și cea mai mică umbră de pe față.

– Astăzi însă a trebuit să te ocupi de musafiri... Ești foarte drăguț, dar te asigur că n-am nimic.

– Și astăzi, ca și întotdeauna, nu m-a preocupat decât persoana ta și ca dovadă, dacă-mi dai voie, am să-ți spun la ce te-ai gândit în timpul zilei.

Și, fără să aștept încuviințarea, am continuat:

– Te-ai gândit că semăn într-o oarecare măsură cu bătrânii Latysz. Ai crezut că te-am înșelat atunci când ți-am vorbit de pustiul din jurul meu. Și, în fine, te-ai gândit că n-avea rost să-ți caut prietenia, deoarece mi-o găsisem, mai înainte, în altă parte. Nu-i așa? Spune-mi sincer...

Aniela a răspuns cu o anumită greutate:

– De vreme ce ții neapărat să știi... poate... dar asta nu putea decât să mă bucure...

– Ce să te bucure?

– Prietenia ta cu Klara.

– Poate că nutresc pentru ea multă prietenie, însă Klara, la fel ca oricare altă femeie, îmi este indiferentă. Și știi de ce?

Ajuns aici am început să frisonez, conștient că a sosit momentul; am așteptat o vreme ca ea să repete întrebarea, apoi am rostit cu o voce care se voia foarte liniștită:

– Doar tu trebuie să vezi și să înțelegi că toată ființa mea îți aparține, numai pe tine te-am iubit și te mai iubesc și acum ca un nebun!

Aniela se opri încremenită. După senzația de frig care-mi cuprinsese fața am înțeles c-am pălit, căci dacă Aniela simțea că se deschide pământul sub ea,

era totuși vorba și de mine. Dar, știind cu ce fel de femeie am de-a face, trebuia să mă grăbesc, să o imobilizez înainte de a-și reveni și a mă respinge.

Așa că am început să vorbesc repede:

– Nu trebuie să-mi răspunzi, căci eu nu vreau nimic, nu-ți cer nimic – nimic, înțelegi? Am vrut numai să-ți spun că ai pus stăpânire pe viața mea, că-ți aparține. De altfel, ai observat și tu asta, deci nu mai are importanță dacă ți-o mărturisesc sau nu. Îți repet: nu doresc nimic și nu aștept nimic. Nu poți să mă respingi, fiindcă eu însumi mă resping... Ți-o spun doar așa, cum mi-aș descărca sufletul în fața unei prietene sau a unei surori. Vin și mă plâng ție, căci la nimeni altcineva nu mă pot duce; vin și-ți spun că sunt nenorocit, pentru că iubesc o femeie care aparține altuia, că o iubesc la nebunie, draga mea Aniela, la nebunie!

Ne aflam de-acum în fața porții, însă eram încă înconjurați de umbra deasă a copacilor. O clipă am avut iluzia că ea se apleacă spre mine, ca o floare frântă, și că o voi cuprinde în brațe, dar m-am înșelat. Când și-a revenit, a început să repete cu o energie nervoasă, de care n-o credeam capabilă:

– Nu vreau să ascult asemenea vorbe! Nu vreau, nu vreau, nu vreau!

Și alergă spre casă, prin curtea luminată de lună. Pur și simplu a fugit de mine, de cuvintele mele, de declarațiile mele. Am urmărit-o din priviri până când a dispărut în vestibul. Am rămas singur, cu o senzație de neliniște, teamă, de milă față de mine însumi, dar și de triumf totodată, că au fost rostite acele cuvinte, după care va trebui să înceapă pentru amândoi o nouă viață. Deocamdată nu mă puteam aștepta la

nimic altceva; aruncasem sămânța, din care trebuia să iasă ceva.

Când am intrat în casă n-am mai găsit-o pe Aniela. Nu era decât mătușa, care-și mormăia rugăciunile pe mătănii, plimbându-se prin cameră și vorbind cu sine, cu voce tare, în pauzele dintre rugăciuni. I-am spus imediat noapte bună, căci voiam să fiu cât mai repede singur. Credeam că dac-am să scriu, am să mă liniștesc și-o să se mai facă ordine în gândurile mele răvășite. Dar acum văd că n-am obținut decât o oboseală în plus. M-am hotărât ca mâine (adică astăzi, căci s-a făcut de-acum ziuă) să plec la Varșovia. Vreau ca Aniela să se întărească în convingerea că nu-i cer nimic și, mai ales, să aibă timp să se liniștească, să se familiarizeze cu ceea ce i-am spus. Ca să fiu sincer, plec și pentru că mă tem să dau ochii cu ea. Sunt momente când mi se pare că am comis ceva nemaipomenit introducând o părticică din stricăciunea mea într-o lume atât de pură până acum. Dar oare răul fundamental nu consistă în faptul că ea s-a căsătorit cu un om pe care nu-l iubește și nu-l poate iubi? Ce este mai imoral: dragostea mea, care-i o manifestare a legii atotputernice a naturii, ori faptul că ea se dăruiește bărbatului aceluia, încălcând în chip infam aceeași lege? O legătură oricât de oficializată devine rușinoasă, dacă nu-i bazată pe iubire. Iar eu, care înțeleg perfect acest lucru, sunt atât de slab, încât mă apucă tremuriciul când să dau cu piciorul în morala asta putredă. Din fericire, nu-i decât o teamă de moment. Chiar dacă n-aș fi convins că dreptatea e de partea mea, sunt absolut sigur că nu poate fi de partea adversă. De altfel, scrupulele de genul ăsta se risipesc de regulă printr-un singur cuvânt: iubesc!

Iar dacă-mi îngheaţă pur şi simplu inima la gândul că poate nici ea nu doarme în clipa asta, că poate plânge sau se luptă cu propriile-i gânduri – nu-i decât o nouă dovadă că iubesc. Deci tot ceea ce se petrece acum şi ce se va petrece în viitor este o necesitate.

19 mai

Prima zi după ce-am venit la Varşovia, am dormit buştean. La Płoszów îmi părea rău după fiecare minut din timpul zilei, când aş fi putut sta cu Aniela, iar noaptea scriam. În cele din urmă, ajunsesem mort de oboseală. Şi acum încă mă mai simt greoi, dar cel puţin pot să gândesc. Mi-e cam ruşine că am fugit de la Płoszów şi am lăsat-o pe Aniela singură cu povara mărturisirii pe care i-am făcut-o. Dar în relaţiile cu femeia iubită nu strică un pic de laşitate. Poate că n-aş fi şters-o aşa, dacă asta nu era spre binele viitor al iubirii mele. Căci, de câteva zile, când se scoală dimineaţa şi-şi spune rugăciunea, când se plimbă prin parc ori când o îngrijeşte pe mama ei, nu se poate ca Aniela să nu-şi spună, chiar fără să vrea: „El mă iubeşte!" Cu timpul gândul acesta i se va părea tot mai puţin neobişnuit, tot mai puţin îngrozitor. E-n firea omului să se obişnuiască cu orice, iar femeia se împacă repede cu gândul că e iubită, mai ales când iubeşte şi ea. Asta-i întrebarea: oare ea mă iubeşte? Mi-am pus-o din prima clipă când am recunoscut în faţa mea însumi că o iubesc. De atunci o întorc pe toate părţile, încerc să cântăresc obiectiv toate împrejurările, ca şi cum n-ar fi vorba de mine – şi întotdeauna ajung la aceeaşi concluzie: mă iubeşte. Chiar şi când s-a căsătorit, nu pe Kromicki l-a iubit, ci pe mine. I-a acordat mâna numai din disperare.

Dacă cel puțin s-ar fi măritat cu un om ieșit din comun, care ar fi cucerit-o prin gloria ori prin ideile lui, dac-ar fi nimerit un om cu un caracter excepțional, poate că m-ar fi uitat. Dar Kromicki, cu nevroza lui bănească, nu putea s-o cucerească. În afară de asta, a plecat și a lăsat-o la scurtă vreme după căsătorie; în plus, a vândut domeniul Gluchów, ce reprezentase scopul vieții acestor două femei. Judecându-l pe Kromicki cât mai obiectiv cu putință, îți dai seama că este un om mărunt, care nu are nimic ce-ar putea-o cuceri pe ființa aceasta atât de plină de sentimente și de porniri romantice. Între timp am reapărut eu, pentru care mai mult ca sigur că nu se stinsese dragostea din inima ei și încă de la sosire am încercat s-o atrag cu amintiri, cuvinte, priviri; am atras-o nu atât cu îndemânarea pe care ți-o dă experiența de viață, cât mai ales cu forța aceea magnetică pe care mi-o conferea existența unei iubiri adevărate în inima mea. Adăugând la asta și faptul că Aniela știa cât am suferit din cauza hotărârii ei, că a aflat-o atunci când l-am trimis pe Sniatyński s-o lămurească și că trebuia să-i fi fost milă de mine, iar mila asta nu putea să se stingă atât de repede – ținând cont de toate astea, îmi spun: pun miză pe propria mea viață, însă joc în asemenea condiții, că nu pot pierde.

Sunt îndreptățit să joc astfel, atât cât este îndreptățit oricine își apără viața. Nu exagerez spunând asta, judec foarte la rece. Eu n-am nimic, nici un fel de convingeri, de credințe, de principii, nici un teren ferm sub picioare; căci mi le-au anulat gândirea contorsionată și spiritul critic. N-am decât puterea de a trăi, dată fiecăruia odată cu viața, putere care, neavând altceva mai bun de făcut, s-a axat pe sentimentul pentru femeia aceasta. Așa că mă agăț

de dragostea mea, cum se agață naufragiatul de o scândură. Dacă n-aș mai avea-o, cred că aș înceta să mai exist. Când rațiunea îmi pune întrebarea de ce nu m-am căsătorit de-a dreptul cu Aniela, răspund ceea ce am mai scris undeva: „Pentru că nu-s drept, ci strâmb". Așa m-au crescut cele două doici ale mele: gândirea și critica. De ce tocmai această femeie, și nu alta, e scândura mea de salvare? Nu știu. Asta nu mai depinde de mine.

Dacă astăzi ea ar deveni liberă, aș lua-o imediat, fără să mai stau pe gânduri. Dar dacă nu s-ar fi căsătorit deloc... cine știe... mi-e rușine să recunosc, însă cred c-aș fi dorit-o mai puțin.

Și s-ar fi întâmplat așa nu din vreun romantism ieftin; nu pentru că aș considera căsătoria drept cotidianul prozaic al vieții. Nu dau doi bani pe concepțiile astea învechite. Socotind însă după toate prin câte am trecut, cred că aș fi analizat la infinit sentimentele mele și ale Anielei, până când mi-ar fi luat-o careva.

Prefer să nu mă mai gândesc la asta, căci îmi vine să înjur.

20 mai

Mă gândeam astăzi la ce-o să fie, când o să obțin reciprocitatea Anielei, adică mărturisirea așteptată din partea ei. Întrevăd fericirea, dar n-o văd materializată în nici o faptă posibilă. Cred că dacă aș rosti la Płoszów, în fața acelor femei, cuvântul „divorț", s-ar deschide pământul și m-ar înghiți cu casă cu tot. Nici nu poate fi vorba de așa ceva, căci la concepțiile mătușii și ale doamnei Celina, nici una, nici alta n-ar supraviețui unei asemenea lovituri. Nu-mi fac iluzii nici în privința Anielei. Și ea gândește la fel ca bătrânele. Și totuși, în clipa când va recunoaște că mă

iubește, voi rosti acest cuvânt și ea va trebui să se obișnuiască cu gândul. Altă cale nu există, dar pentru asta va trebui să așteptăm moartea mătușii și a doamnei Celina. N-avem încotro. Kromicki s-ar putea să fie de acord. În caz contrar, o iau pe Aniela și-o duc fie și în India, iar divorțul ori anularea căsătoriei o voi obține chiar și împotriva voinței lui. Din fericire nu-s lipsit de mijloace. În ceea ce mă privește, sunt gata la orice și convingerea asta intimă, fermă, îmi conferă o justificare totală în propriii ochi. De data asta nu mai e o banală poveste de dragoste, ci un sentiment în care se concentrează întreaga-mi existență. Forța și sinceritatea lui îndreptățesc și comportarea mea față de Aniela. Știu că o păcălesc spunându-i că nu-i cer decât sentimente frățești, că o păcălesc asigurând-o că nu vreau nimic de la ea – dar toate astea ar fi o minciună rea numai în cazul când însăși dragostea mea ar fi mincinoasă. Dar pentru că-i adevărată, comportamentul meu nu-i decât o tactică, o diplomație sentimentală. Face parte din procesul iubirii. Este un lucru cert că toți logodnicii recurg la mici înșelătorii, prin care smulg mărturisirile. Iar eu sunt sincer chiar și atunci când mint.

21 mai

I-am declarat Anielei c-aș vrea să mă ocup de ceva – și vreau cu adevărat s-o fac, fie și pentru faptul că am apucat s-o spun. Am hotărât, în primul rând, să aduc colecțiile tatii la Varșovia și să întemeiez aici un muzeu al familiei Płoszowski. Va fi meritul Anielei și prima faptă bună decurgând din dragostea noastră. Prevăd că guvernul italian îmi va pune piedici, pentru că există o lege care interzice scoaterea din țară a vestigiilor antice și a operelor

de artă prețioase. Dar asta-i treaba avocatului meu. Ah, mi-am adus aminte de Madona lui Sassoferrato, pe care tata a lăsat-o viitoarei lui nurori! Am să poruncesc să mi-o trimită aici, imediat, fiindcă îmi va fi de folos.

22 mai

Cât de răutăcioasă e firea omului! Kromicki acela, care se dă peste cap prin stepele îndepărtate ca să facă milioane, în timp ce nevestei lui i se șoptesc la ureche cuvinte de dragoste – mi se pare de-a dreptul un caraghios. Mă bucur la gândul că asta trebuie să-i treacă prin minte și Anielei, iar dacă n-o să-i treacă, o să am eu grijă să i-o sugerez. După ce le-a vândut moșia, le-a lăsat pe femeile astea fără un acoperiș deasupra capului... S-o fi gândit, desigur, că au să locuiască la Odessa, ori la Kiev, însă boala doamnei Celina a adus-o pe Aniela la Płoszów...

Dar ce, el nu știa cât de șubredă e sănătatea doamnei Celina? Ar fi trebuit să presupună că ar putea să se îmbolnăvească grav și că atunci Aniela ar rămâne cu toate greutățile și necazurile pe cap. Poate că afacerile îi cer să fie neapărat acolo, în Orientul Îndepărtat – dar atunci de ce s-a mai însurat?

Mâine mă întorc la Płoszów. Prea tânjesc aici și, în plus, vreau s-o privesc pe Aniela în ochi, fiindcă am senzația că am fugit de răspundere. Atunci, după declarația făcută, trebuia să plec. Acum însă e cazul să mă înapoiez. Cine știe, poate că fericirea mea este mai mare decât bănuiesc? Poate că ei îi e dor de mine...

Azi am fost la Sniatyński, la Klara, pe care n-am găsit-o acasă, și la doamna Koricka, o frumusețe locală. Doamna asta își poartă numele istoric prin lume ca pe o șapcă de jocheu, iar spiritul caustic, ca

pe o cravașă, cu care lovește peste fețe. Totuși, am scăpat nelovit, ba dimpotrivă, a cochetat un pic cu mine. Pe urmă am mai trecut pe la o serie de case și mi-am lăsat cartea de vizită. Vreau ca oamenii să creadă că locuiesc tot timpul la Varșovia.

Deoarece nu-mi ajunge adusul colecțiilor în țară, care-i doar o chestiune de voință și de pungă, nu și de muncă, m-am tot gândit ce-aș mai putea face. Oamenii de condiția mea se îndeletnicesc, în general, cu administrarea averilor lor, ceea ce, în paranteză fie spus, fac destul de prost, cu mult mai prost decât mine. Numai câțiva dintre noi joacă vreun rol mai important în viața publică. Am spus mai înainte că aici oamenii se mai joacă încă de-a aristocrația, așa că unii și-au pus ca scop în viață să lupte împotriva curentelor înnoitoare și să „apere" ierarhia socială. După mine ăsta-i un fel de sport și fiindcă nu-s sportiv, nu intru în joc. Dar chiar dacă n-ar fi un joc, chiar dacă opoziția lor ar avea vreun sens practic, sunt prea sceptic ca să mă amestec. Mă gândesc la aristocrații ăștia, că dacă, într-adevăr, rațiunea existenței lor o constituie – așa cum susțin – meritele istorice ale strămoșilor, atunci trebuie să spunem deschis că majoritatea acestor merite sunt de așa factură că urmașii ar trebui mai degrabă să-și pună cămașă de penitență și să-și toarne cenușă în cap. De altfel, la drept vorbind, nici ei singuri nu prea cred în ei, cu excepția poate a câtorva indivizi extrem de proști. Alții se prefac a fi sinceri, dar, de fapt, urmăresc scopuri personale și, deoarece eu nu mă prefac niciodată, consider că nu-i o treabă demnă de mine să particip la lupta asta.

Mai există și sintetizanți, de genul lui Sniatyński, care se situează deasupra acestor tabere și care-s

gata să le contopească într-o sinteză originală. Aceştia sunt în general oameni cu cap, dar chiar dacă m-aş lăsa convertit la felul lor de a vedea lucrurile, tot ar mai trebui să fac ceva, căci convingerea nu înseamnă activitate. Ar trebui să mi-o exprim prin ceva. Sniatyński scrie piese de teatru... Zău, când îmi analizez situaţia mai bine, văd că sunt lăsat în afara preocupărilor vieţii şi nu ştiu cum să fac să mă aflu înlăuntrul lor. Oricum, e cam ciudat ca un om care posedă mijloace considerabile, pregătire, o anumită capacitate şi voinţă să n-aibă de ce se apuca. Din nou îmi vine să blestem, căci văd clar că numai rafinamentul meu intelectual e de vină. Pe mine ar trebui să se pună diagnoza de îmbătrânire a secolului nostru şi a civilizaţiei, pentru că am ajuns un exponent tipic. Cel care-i sceptic la tot, aceluia îi vine greu să facă ceva.

În plus, aspiraţiile mele sunt incomparabil mai mari decât posibilităţile de a le satisface. Pretutindeni viaţa se bazează pe muncă, deci muncesc oamenii şi aici. Ar fi greu să negi asta. Însă e o muncă de cai de povară, care cară cu greu snopii la hambar. Eu, chiar dac-aş vrea, nu pot să fac aşa ceva. Eu sunt cal de paradă, aş putea fi înhămat la o caretă, dar o căruţă obişnuită, pe un drum nisipos, orice mârţoagă o poate trage mai egal şi mai liniştit decât mine. N-aş fi în stare cu nici un preţ să car cărămizi la construcţia unei case; poate c-aş fi util la ornamente, dar din păcate, acolo unde-i vorba de o construcţie simplă, de un acoperiş normal deasupra capului, nu-i nevoie de asemenea maeştri.

Sau, cel puţin, dac-aş avea vreo tragere de inimă pentru muncă sau dac-aş dori să realizez ceva în baza unor principii ca ale lui Sniatyński, poate c-aş reuşi

să mă înham. Dar pe mine, de fapt, nu mă interesează decât aparențele. Aș vrea să muncesc numai ca să apar într-o lumină avantajoasă în ochii femeii iubite. Aniela e foarte exaltată la acest punct și cu siguranță că i-aș face o impresie bună. Dar tocmai de aceea, amorul propriu și calculul îmi impun să ocup un loc excepțional, care să mă ridice în ochii el. Să văd, trebuie să mă gândesc. Deocamdată, las să lucreze punga mea. Voi aduce aici colecțiile tatii, voi subvenționa diferite instituții și voi da bani unde se va nimeri.

Ce influență ciudată poate avea asupra unui bărbat o femeie ca Aniela! O întâlnește un geniu fără portofoliu ca mine, un om inutil – și de la primul contact, fără nici un fel de insistențe din partea ei, se și simte dator să fie activ, să aibă tot felul de responsabilități la care înainte nici nu se gândea. Să mă ia naiba, dacă mi-ar fi trecut măcar prin minte să cuceresc vreo pariziană sau vreo vieneză prin aducerea colecțiilor la Paris ori Viena!

Mă înapoiez la Płoszów. Simt nevoia stringentă de a mă afla în apropierea duhului meu bun.

23 mai

Dacă m-am îndepărtat o vreme de Płoszów, am făcut-o și ca să-i dau Anielei timp să ia vreo hotărâre. Cât am stat la Varșovia și în timpul drumului la înapoiere, am tot încercat să ghicesc ce anume o să hotărască. Știam că n-o să-i scrie bărbatului ei: vino și ia-mă, căci Płoszowski mă asediază cu dragostea lui! N-ar face-o nici dacă m-ar urî. E prea delicată pentru așa ceva. Lăsând la o parte că ar fi inerentă o ciocnire între mine și Kromicki, Aniela ar trebui

să-și părăsească mama bolnavă, căci aceasta nu-i transportabilă.

Situația Anielei este foarte complicată și eu am inclus asta în calculele mele înainte de a-i face declarația. Întorcându-mă acum aici, m-am temut ca nu cumva să-i dea prin cap să se închidă în camera mamei și să evite cât mai mult întâlnirea cu mine. În curând însă m-am liniștit. La țară, sub același acoperiș, e cu totul imposibil și în orice caz ar bate la ochi, ar atrage atenția mătușii și a doamnei Celina, după care ar urma felurite bănuieli, lucru care ar putea agrava starea sănătății acesteia din urmă.

Ca să fiu drept, exploatez situația fără nici un fel de scrupule, dar cine n-o exploatează când iubește?

Bănuiam că Aniela chiar dacă m-ar iubi și oricât de mult, nu-mi va permite în viitor să-i repet declarațiile, îmi va rezista chiar cu mult mai mult decât rezistă de regulă femeile măritate, deoarece cu principiile și cumințenia ei orice cedare, oricât de mică, i se va părea o crimă nemaipomenită. Dar cum m-ar putea împiedica să-i vorbesc despre dragostea mea? Nu există decât o singură posibilitate: să obțină acordul meu de bunăvoie. Presupuneam, că va voi să aibă o discuție categorică cu mine – și nu m-am înșelat.

Când am ajuns la Płoszów am găsit-o slăbită, dar mă privea în ochi. Se vede treaba că avea argumentele gata pregătite și era convinsă de eficacitatea lor. Scumpa de ea! Își închipuia că dacă are să mi le expună, mie n-o să-mi mai rămână nimic altceva de făcut, decât să mă închin și să tac o dată pentru totdeauna. O convingere naivă că adevărul nu-i decât unul singur! Nu încerca niciodată, dragă Aniela, să mă convingi pe mine de ceva, căci dacă mai cred în vreun adevăr și în niște argumente, acestea nu pot fi

decât adevărul și legea iubirii; în plus, sunt suficient de versat ca să-ți întorc orice argument pe dos, ca pe o mănușă, și să fac din el o armă împotriva ta. Nu pot să te apere nici raționamentele tale, nici mila pe care o simt pentru tine, căci cu cât îmi apari mai albă, mai pură, cu atât mă tulburi mai mult și te iubesc mai mult și cu cât te voi iubi mai mult, cu atât te voi dori mai tare. N-am pentru tine decât lacrimi de crocodil, care, pe măsură ce curg, îmi ascut rapacitatea. Acesta-i cercul vicios al iubirii.

De cum am văzut-o pe Aniela, m-am și simțit intrat în cercul acesta. După-amiază, când doamna Celina a adormit pe verandă, Aniela mi-a făcut semn s-o urmez în grădină. Am citit pe fața ei, neobișnuit de serioasă, că vrea să discute cu mine, așa că m-am dus imediat după ea. Pe măsură ce ne îndepărtam însă de verandă, curajul Anielei se topea. Am văzut-o pălind, speriată probabil de propria-i hotărâre, dar pentru că nu mai putea da înapoi, începu cu o voce nesigură:

– Dac-ai ști cât de nefericită am fost zilele astea...

– Crezi că mie mi-a fost mai ușor? am răspuns.

– Nu, nu cred... și tocmai de aceea am o mare rugăminte la tine... Știu că tu înțelegi totul, că ești bun și mărinimos, așa că n-ai să mă refuzi. Sunt sigură, pentru că te cunosc.

– Spune-mi, ce-mi ceri?

– Trebuie, dragă Leon, să pleci în străinătate și să nu te mai întorci, până când mama nu va fi în stare să părăsească Płoszówul.

Eram sigur c-o să-mi ceară asta, totuși am tăcut câteva clipe, ca s-o las să creadă că nu știu ce să răspund.

– Poți dispune de mine cum dorești, am rostit, dar spune-mi, cel puțin, de ce mă condamni la exil?

– Nu te condamn la exil, dar știi și tu de ce...

– Știu, am răspuns cu o tristețe și o resemnare sinceră, pentru că aș fi în stare să-mi dau pentru tine și ultima picătură de sânge, pentru că dac-ar fi să ne lovească trăsnetul în clipa asta, eu te-aș acoperi pe tine, expunându-mi propriul cap, pentru că aș lua asupra mea tot răul care te-ar pândi vreodată, pentru că te iubesc mai mult decât viața – astea sunt cu adevărat păcate grele...

– Nu, mă întrerupse Aniela cu un efort de energie, ci pentru că sunt soția unui om pe care-l iubesc și-l stimez și pentru că nu vreau să ascult asemenea cuvinte!

Brusc, ca o scânteie electrică, m-a cuprins enervarea. Știam că nu spune adevărul, că iubirea și stima față de soț reprezintă paravanul tuturor femeilor căsătorite, când li se întâmplă să fie la o răscruce în viață – al tuturor, pot să pun pariu! – chiar dacă nu nutresc nici urmă de asemenea sentimente. Și totuși cuvintele Anielei mi-au zgâriat nervii în așa hal, că abia m-am abținut să nu-i strig: „Minți! Nici nu-l iubești, nici nu-l stimezi!" Însă mi-am dat seama, că energia i se va epuiza imediat, așa că am răspuns aproape docil:

– Nu te supăra pe mine, Anielo, am să plec!

Vedeam bine că docilitatea mea o dezarmează, că-i e milă de mine. Rupse o frunză dintr-un tufiș pe lângă care treceam și începu s-o fărâme nervos. Făcea eforturi supraomenești să nu plângă, pieptul îi era plin de suspine.

Și eu eram mișcat până în adâncul inimii. Am continuat cu greu:

– Să nu te miri totuși că nu mă reped să-ți îndeplinesc dorința, dar e o nedreptate imensă pentru mine. Ți-am mai spus că nu doresc nimic mai mult decât să pot respira același aer cu tine și să te pot privi. Trebuie să recunoști că nu-i prea mult. Asta-i toată fericirea mea... Și acum mi-o iei! Gândește-te: oricine poate veni aici, poate discuta cu tine, te poate privi – numai eu nu! Și asta numai pentru că-mi ești mai dragă decât altora. Cât de crudă e soarta cu mine! Pune-te o clipă în situația mea. Deși, pentru tine e greu, căci nu știi ce înseamnă pustiul. Tu îl iubești pe soțul tău, sau îți închipui că-l iubești, ceea ce-i aproape același lucru – dar imaginează-ți pentru o clipă că ești în locul meu și ai să înțelegi că e mai rău decât o condamnare la moarte. Ar trebui să ai puțină milă și de mine. Știi oare că, izgonindu-mă, nu numai că mă privezi de posibilitatea de a te vedea, dar îmi răpești și singurul suport în viață? Ți-am spus că m-am întors în țară hotărât să lucrez pentru binele ei. Poate că prin asta aș putea să aflu și uitarea și liniștea, poate că prin asta mi-aș răscumpăra vinele mai vechi. De curând m-am hotărât să aduc aici colecțiile tatii – iar tu-mi ceri acum să renunț la tot, să părăsesc totul și să plec unde-oi vedea cu ochii, revenind la viața fără nici un țel, fără nici o rază de soare! Bine, am să plec! Dar am s-o fac numai dacă ai să-mi poruncești același lucru peste trei zile, căci presupun că n-ai știut ce poate însemna el pentru mine. Acum știi. Acordă-mi, te rog, trei zile – nimic mai mult!

Aniela își acoperi ochii cu palmele, suspinând:

– Oh, Doamne! Doamne! Doamne!

Era ceva atât de tulburător în geamătul ei, era ca un copil care se plânge de propria-i neputință, încât

m-a cuprins și pe mine o tristețe enormă. Au fost momente când îmi venea să-i cad la picioare și să accept tot ce dorea de la mine, însă tocmai în suspinele ei am întrezărit prevestirea apropiatei mele victorii și mi-ar fi părut rău să-i pierd roadele.

– Ascultă-mă, am spus, într-un singur caz aș pleca imediat, chiar astăzi! Aș pleca departe de tine, peste mări și țări, dacă aș ști că mi-o ceri nu numai pentru a nu-ți tulbura liniștea văzându-mă nefericit, ci și pentru propria inimă. Îți vorbesc ca un prieten, ca un frate: știu de la mătușa că m-ai iubit. Dacă sentimentul acesta mai e încă viu în tine – atunci mâine nu voi mai fi aici.

Cuvintele mi-au fost dictate de o durere absolut sinceră și totuși constituiau o capcană îngrozitoare pentru Aniela, căci puteau să-i smulgă mărturisirea de pe buze; dacă s-ar fi întâmplat așa, nu știu, poate că aș fi plecat, într-adevăr, însă deocamdată e sigur că aș fi luat-o în brațe. Dar ea s-a cutremurat doar, ca și cum i-aș fi atins din neatenție o rană; pe față i s-a întins momentan o roșeață de furie și revoltă.

– Nu! a strigat ea cu disperare în glas, nu-i adevărat! Nu-i adevărat! Pleacă sau rămâi, dar nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

Eu însă și numai după emoția ei mi-am dat seama că poate să fie adevărat. Aveam un chef nebun să i-o spun în față, cu toată brutalitatea, dar am zărit-o de departe pe mătușa că se îndreaptă spre noi. Aniela nu mai reuși să-și revină, așa că bătrâna se uită la ea și întrebă imediat:

– Ce-i cu tine! Despre ce-ai discutat cu Leon?

– Aniela, am răspuns eu, mi-a povestit cât de rău a influențat vânzarea moșiei asupra sănătății mamei ei – și nu-i de mirare că s-a tulburat atât...

Ori că puterile Anielei erau complet epuizate, ori că minciuna mea, cu care trebuia să fie de acord, a umplut paharul de amărăciune, fapt e că în clipa aceea a izbucnit în plâns; plângea cu sughițuri, că i se cutremura tot trupul, ca de spasme. Mătușa o luă în brațe ca pe un copil.

– Draga mea, spuse ea, scumpa mea! Ce să faci... Voia lui Dumnezeu e în toate! Mie mi-a distrus grindina la ultima furtună cinci ferme și nici măcar domnului Chwastowski nu i-am spus un cuvințel!

Nu știu de ce, dar faptul că a pomenit de grindină și de cele cinci ferme distruse mi s-a părut ceva atât de egoist, de mărunt în comparație cu o singură lacrimă de-a Anielei, că m-am înfuriat.

– Dă-le încolo de ferme, am spus aspru, e vorba de sănătatea mamei ei!

Și am plecat supărat, cu conștiința c-o chinui pe femeia pe care o iubesc mai presus de orice pe lume. Chipurile, am câștigat pe toată linia, dar nu simt decât o tristețe enormă, ca și cum m-ar amenința în viitor ceva necunoscut și îngrozitor.

25 mai

Au trecut trei zile de la ultima noastră discuție. Aniela n-a repetat dorința ei de a pleca, așa că rămân. Vorbește puțin cu mine, mai mult stă în camera ei, însă nu mă evită în mod special, ca să nu atragă atenția bătrânelor. Eu, la rândul meu, mă străduiesc să fiu bun cu ea, grijuliu, prietenos, dar fără să exagerez. Vreau să aibă impresia că dragostea mea are unele izbucniri, dar că eu fac ce pot ca s-o închid în mine. E imposibil să nu observe că sentimentele mele iau amploare, fiindcă realmente devin tot mai puternice cu fiecare clipă. Nu se poate să nu o influențeze lucrul acesta. Acum avem lumea noastră,

în care nu suntem decât noi doi, avem taine comune față de mătușa și de doamna Celina. Când discutăm despre lucruri indiferente, când ne străduim față de alții să menținem aparențele vechilor relații, știm amândoi la fel de bine că în sufletul nostru este altceva. Am anumite cuvinte și priviri, pe care nu le înțelege decât ea. S-a ajuns la asta prin forța lucrurilor – și oricum s-ar fi ajuns, cu sau, mai degrabă, fără voia Anielei – este ceva care ne unește. Timpul, obișnuința și răbdarea mea vor face restul. Dragostea mea e în stare să toarcă mii de fire cu care s-o învălui și care să ne lege mereu mai mult. Totul ar fi zadarnic numai dacă ea și-ar iubi soțul. Atunci, cu siguranță că n-aș trezi decât ura ei față de mine. Însă trecutul este de partea mea, iar prezentul nu-i aparține lui Kromicki. Analizez totul atât de obiectiv, de parcă aș fi o terță persoană, cineva din afară, și întotdeauna ajung la convingerea că nu se poate să-l iubească, împotrivirea Anielei nu-i decât lupta interioară a unui suflet excepțional de pur, care nu admite nici măcar gândul infidelității. Însă nu se poate sprijini pe nimic în lupta asta; pe de altă parte, eu nu-mi fac iluzii. Știu că rezistența ei va fi îndelungată și greu de învins. Trebuie să fiu atent tot timpul, să cuprind totul în sfera gândirii mele și să pătrund totul; trebuie să-mi țes plasa din fire atât de fine, încât să fie aproape invizibile. N-am voie să apăs nici prea tare, nici prea devreme pe nici o clapă, mă voi feri de greșeli și nu voi ceda, până când nu voi face din această inimă ceea ce vreau eu. În fine, dacă voi comite vreo greșeală, ea va decurge din dragoste și sper ca tocmai de aceea să iasă în favoarea mea.

26 mai

Astăzi l-am anunțat pe Sniatyński că m-am decis să aduc la Varșovia colecțiile tatii. Am făcut-o cu scopul ca prin el vestea să ajungă la redacțiile ziarelor, care nu vor omite să dea gestului meu importanța unui valoros act cetățenesc. Involuntar, Aniela va trebui să mă compare cu Kromicki și rezultatul va fi în favoarea mea. De asemenea, am trimis o telegramă să mi se expedieze cât mai grabnic, separat, Madona lui Sassoferrato.

I-am spus Anielei la micul dejun, dinadins de față cu toți, că tata i-a lăsat prin testament tabloul acela și am văzut-o cum s-a tulburat. A înțeles imediat că la vremea aceea tata o considera viitoarea lui noră. De fapt, în testament nici nu apare numele ei. Este scris doar: „Capul de madonă numărul cutare va fi al viitoarei mele nurori". Și tocmai de aceea vreau să-l dau Anielei. Discuția despre testamentul tatii a trezit în noi amândoi o avalanșă de amintiri. Am făcut-o premeditat, ca să-i întorc gândurile spre timpurile acelea apuse, când mă iubea și o putea face nestingherită. Știu că din epoca aceea a rămas în inima ei și multă amărăciune și supărare pe mine. Nici nu se putea altfel. Și poate că aș fi fost înlăturat totalmente din inima ei, dacă n-ar fi fost rugămintea pe care i-am adresat-o prin Sniatyński, în ultima clipă. Asta-i circumstanța atenuantă a vinei mele. Căci nu se poate ca Aniela să nu se gândească acum că am vrut să dreg totul, fie și în ultimul moment, că o iubeam, că am suferit, că mi-am ispășit păcatele și le mai ispășesc încă, iar dacă suntem nefericiți și unul, și celălalt, este și din cauza ei. Asemenea gânduri trebuie s-o facă să-mi ierte vina, să regrete trecutul, să viseze la fericirea care ar fi putut să fie astăzi

pâinea noastră cea de toate zilele, dacă n-ar fi existat vina mea și asprimea ei.

Am observat și acum pe fața ei că se teme să viseze la fericirea care ar fi putut să fie și că preferă să discute despre lucruri anodine. Mătușa este în prezent atât de preocupată de apropiatele curse și de așteptata victorie a calului nostru Naughtyboy la alergările pentru premiul acordat de guvern, încât nici nu se mai poate gândi la altceva. În consecință, Aniela a încercat astăzi să canalizeze discuția pe tema curselor, dar vorbea numai așa, ca să spună ceva, destul de distrată și în plus punea niște întrebări de o asemenea naivitate, că mătușa, revoltată, i-a retezat-o, în cele din urmă:

– Văd, draga mea, că nici măcar n-ai idee ce-s alea curse!

Iar eu i-am declarat Anielei din priviri: „Știu că în clipa asta ai vrut doar să-ți înăbuși vocea inimii" – și ea m-a înțeles atât de exact, de parcă aș fi spus-o prin cuvinte. Sunt aproape convins că și ea este la fel de absorbită de relațiile noastre, ca și mine. Ideea dragostei extraconjugale a fost de-acum sădită în inima ei, mocnește acolo și n-o părăsește nici o clipă. Trebuie să se obișnuiască cu ea. În asemenea condiții inima femeii, chiar dacă-și iubește soțul, se poate întoarce de la el. Picătura de apă care cade încontinuu sapă chiar și piatra. Dacă Aniela mă iubește câtuși de puțin, chiar dacă iubește numai trecutul nostru și tot trebuie să fie a mea. Nu pot să mă gândesc calm la asta, căci previziunea fericirii mă înăbușă.

Pe alocuri, în apropierea mărilor, există nisipuri mișcătoare. Pentru călătorul care pune piciorul pe ele nu mai există salvare. Câteodată am impresia că și dragostea mea e ca nisipurile acelea. Eu o trag

într-acolo pe Aniela; dar mă afund eu însumi tot mai adânc.

Nu contează, numai să fim împreună!

28 mai

Mătușa a ajuns să stea câte șase până la opt ore zilnic la Burzany, o fermă la o milă distanță de Płoszów, unde-și pierde timpul admirându-l pe favoritul ei Naughtyboy și supraveghindu-l pe englezul Web, care antrenează caii. Am fost și eu ieri acolo, am stat vreo oră. Naughtyboy este, într-adevăr, promițător și s-ar putea să se dovedească nu prea *naughty*[1], când va veni timpul să arate ce poate. Dar ce-mi pasă mie! Tot felul de treburi îmi solicită prezența în oraș, însă nu mă îndur să plec de la Płoszów. Doamna Celina e și mai slăbită decât acum câteva zile. Tânărul Chwast[22] – cum îi spune mătușa – consideră că nu-i decât o stare trecătoare, dar recomandă să fie cineva în permanență lângă bolnavă și s-o distreze, căci altfel începe imediat să se gândească sărmana la pierderea moșiei și să se enerveze. Mă străduiesc să manifest față de ea o grijă aproape filială, căci în felul acesta câștig recunoștința Anielei și o obișnuiesc să mă considere ca pe cineva foarte apropiat. De altfel, nici nu-i mai port pică doamnei Celina; e mult prea nefericită și, în plus, încep să iubesc tot ce ține de Aniela și pe toți – cu excepția unuia! Ieri și astăzi am stat câteva ore cu bolnava, în tovărășia Anielei și a lui Chwast. Am citit, am discutat. Doamna Celina nu doarme noaptea, iar doctorul nu-i mai dă chloral. Așa că ziua,

---

[1] „Răutăcios" (în limba engleză, în original)

[2] Joc de cuvinte, Chwast apare ca o formă prescurtată a numelui Chwastowski, dar, totodată, în poloană înseamnă „buruiană"

după orice discuție mai lungă adoarme și nu se trezește – ciudat lucru – decât dacă se face liniște. Așa că noi am citit și am discutat mai departe. La fel și astăzi. Dacă n-ar fi fost doctorul, aș fi putut foarte bine să vorbesc liber cu Aniela.

Am aflat din ziare de desfășurarea și încheierea procesului de divorț al frumoasei doamne Korycka. Toată Varșovia e preocupată de procesul acesta și în special mătușa mea, care este rudă de departe cu Korycki. Am profitat de ocazie să-i insuflu Anielei niște idei pe care nu le avusese până atunci.

– Mătușa, am spus pe un ton de profundă convingere, se revoltă pe nedrept împotriva pasului doamnei Korycka. După mine, cred că a procedat ca o femeie înțeleaptă și corectă. Voința omului încetează acolo unde începe dragostea; chiar și mătușa trebuie să fie de acord cu asta. Dacă doamna Korycka iubește pe altcineva, nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut, decât să se despartă de soțul ei. Știu ce ar răspunde mătușa și probabil ce gândești și tu în clipa asta, dragă Anielo: că în afară de sentimente, mai are și o datorie. Nu-i așa?

– Cred că și tu ești de aceeași părere, răspunse Aniela.

– Fără îndoială. Dar se pune următoarea chestiune: față de cine este datoare doamna Korycka?

Nu știu prea bine de ce tânărul doctor a declarat că nu recunoaște liberul-arbitru, după aceea însă a început să asculte cu atenție, căci îi plăcea îndrăzneala părerilor mele.

Iar eu, văzând uimirea de pe fața Anielei, am continuat:

– Ce poate fi mai sălbatic și mai împotriva firii decât să ceri cuiva să sacrifice pe omul iubit, pentru

altcineva mai puțin iubit? Religiile sunt în anumite privințe cât se poate de contradictorii între ele, dar toate au aceeași etică. Conform acestei etici, căsătoria trebuie să se bazeze pe iubire. Deci, ce este căsătoria? Ori este ceva indestructibil și realmente sfânt, atunci când se bazează pe dragoste, ori, în caz contrar, nu este decât un contract încheiat împotriva moralei și a religiei, care trebuie desfăcut, ca fiind imoral. Cu alte cuvinte, datoria femeii decurge din sentiment, și nu din tot felul de contracte mai mult sau mai puțin solemne, care nu sunt în fond decât niște formalități. Spun asta pentru că sunt un om care prețuiește mai mult esența lucrurilor decât forma. Știu că termenul „infidelitate" sună înfricoșător. Dar să nu credeți că femeia devine infidelă numai atunci când își părăsește soțul. Ea este infidelă – și chiar totalmente – încă din clipa când simte că dragostea pentru el a încetat să mai existe. Ceea ce urmează după aceea nu-i decât problema capacității ei de a proceda logic, a curajului și a inimii, care știe, ori nu știe să iubească. Doamna Korycka l-a iubit pe omul pentru care a divorțat acum dinainte de a se căsători cu cel care i-a fost soț. Și nu s-a căsătorit cu celălalt numai din cauza unor neînțelegeri, numai pentru că a cotat drept indiferență o explozie de-a lui de gelozie. Asta a fost greșeala ei capitală, pe care astăzi vrea s-o îndrepte, pentru că a înțeles că n-are voie să sacrifice un om iubit pentru unul indiferent și că datoria ei nu este de partea convenienței, ci a sentimentelor. Nimeni nu i-o poate lua în nume de rău, decât ipocriții sau oamenii cu ochelari de cal.

În ceea ce spuneam era tot atâta minciună, cât și adevăr. Știam precis că mătușa n-ar fi niciodată de

acord cu teoria mea că voința se termină acolo unde începe dragostea; dar am formulat-o așa dinadins, ca să i-o prezint Anielei ca pe un adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. Știam, de asemenea, că doamna Korycka este o persoană ușuratică, ce nu merită să-ți pui în acțiune tunurile de calibru greu ale principiilor; și, în sfârșit, am născocit povestea primei ei iubiri, numai ca să fie analogia mai mare. În schimb eram sincer în ceea ce spuneam despre drepturile și îndatoririle care decurg din sentimente. Bineînțeles că n-aș fi aderat atât de total la teoria aceasta, dacă nu m-ar fi privit direct, dar omul e întotdeauna subiectiv și cu atât mai mult cel care se îndoiește de toate adevărurile obiective.

Pledam pentru mine și aș fi fost un prost dac-aș fi pledat împotriva mea. Mizam pe faptul că făcându-i Anielei cunoscute aceste lucruri, vor grăbi evoluția din sufletul ei pe calea dorită, având și calitatea de a-i da curaj și de a o justifica în propriii ei ochi. Cunoscându-i sensibilitatea, presupuneam că sămânța aruncată va prinde măcar parțial. M-a înțeles perfect și nu mi-a fost greu să observ că fiecare cuvânt al meu are rezonanță în inima ei. Pe măsură ce vorbeam, fața i se aprindea tot mai tare; de câteva ori a dus palmele la obraji, ca și cum ar fi vrut să-i răcorească. În cele din urmă, când am terminat, a spus:

– Așa poți să demonstrezi orice, dar când faci un lucru rău conștiința e cea care îți spune: e rău, rău! Și n-o poți convinge cu nimic de contrariu.

Cu siguranță că tânărul Chwastowski a crezut în clipa aceea că Aniela n-are nici un fel de pregătire filosofică, dar eu trebuie să recunosc că în primul moment am avut senzația pe care o încerci când,

luptând cu sabia, nimerești în zid. Răspunsul Anielei, prin simplitatea și caracterul lui dogmatic, a pus la pământ toate argumentele mele. Căci dacă principiul enunțat de mine, că voința omului încetează acolo unde începe dragostea, poate fi pus totuși la îndoială, în schimb este absolut sigur că acolo unde începe dogma se termină orice fel de raționament. Femeile, în general, și, în special, polonezele, sunt de acord cu logica atâta vreme cât nu le amenință direct. Când zăresc pericolul însă, se adăpostesc după fortăreața credințelor simple și a adevărurilor catehismului, pe care nu le poate aboli decât sentimentul, căci mintea e neputincioasă în fața lor. Asta-i slăbiciunea și puterea lor totodată; gândirea le este din cauza asta mai puțin solidă decât cea a bărbaților, în schimb, în anumite condiții, devin invincibile. Diavolul reușește s-o împingă la decădere pe o femeie, numai dacă o face să se îndrăgostească; pe calea raționamentului logic n-ar obține nimic de la ea, chiar dacă – prin absurd – ar avea dreptate.

M-a cuprins o mare descurajare. Mă gândeam că orice construcție pe care aș ridica-o, cu multă artă și trudă, Aniela o s-o răstoarne cu un singur cuvânt: „rău". „Nu-mi permite conștiința!" În fața unor asemenea răspunsuri n-am nici o putere. În plus, mai trebuie să fiu și deosebit de atent să n-o sperii cu fantezia mea prea cutezătoare în timp ce încerc să-i insuflu anumite idei și să n-o îndepărtez de mine.

Și totuși, nu pot renunța la strădaniile de genul acesta. Știu că ele nu joacă rolul principal în procesul de cucerire a inimii ei, dar pot avea totuși un rol ajutător – și eventual pot grăbi deznodământul. N-ar ajuta la nimic, numai în cazul când ea nu m-ar iubi.

Ar fi o eroare îngrozitoare, dar și atunci ar trebui să ducă la un deznodământ.

29 mai

Astăzi am găsit-o pe Aniela în sufragerie, urcată pe un scaun în fața pendulei, la care nu știu ce se stricase. În clipa când s-a ridicat pe vârfuri vrând să împingă în sus limba ceasului, scaunul s-a clătinat sub ea. Am reușit doar să strig: „Cazi!" și s-o prind în brațe. Timp de câteva secunde am strâns la piept trupul ei scump; am simțit o clipă părul și respirația ei pe fața mea. Toate astea m-au amețit atât de tare, încât a trebuit să mă țin de speteaza scaunului, ca să nu cad – și ea a văzut. Știe că o iubesc ca un nebun! Astăzi nu pot să mai scriu.

30 mai

Am umblat ca otrăvit toată ziua. Aniela a primit de dimineață o scrisoare de la Kromicki și am auzit-o cum îi spunea mătușii că nu știe nici el precis când o să poată veni: poate în curând, poate abia peste două luni. Nici nu-mi imaginez cum o să-i suport prezența alături de Aniela. Uneori am impresia că n-o să rezist. Mai sper doar în niște împrejurări fericite, care să-l împiedice să vină. Doctorul Chwastowski a spus că doamna Celina trebuie să plece la Gastein, imediat ce va fi în stare să suporte drumul. E un loc atât de îndepărtat de Baku, încât sper ca lui Kromicki să i se pară mult prea departe și să nu vină. Eu însă mă duc orice ar fi. Ce idee fericită a avut și Chwastowski ăsta, fericită și pentru mine și pentru doamna Celina, căreia realmente băile de acolo ar putea să-i redea sănătatea! Eu, de asemenea, sunt obosit și am nevoie de aer de munte și mai mult

decât asta; am nevoie să fiu lângă Aniela. Mâine plec la Varșovia și am să telegrafiez la administrația băilor, să ne rezerve camere. Dacă e totul ocupat, sunt gata să cumpăr o vilă. Când doamna Celina, vorbind de plecare, se plângea că vor cădea pe capul Anielei o serie de greutăți și de probleme, eu am spus: „Lăsați totul pe mine", după care, întorcându-mă spre Aniela, am adăugat mai încet: „Voi aranja totul ca pentru propria mea mamă". Doamna Celina, care crede din ce în ce mai puțin în milioanele lui Kromicki, se teme să nu le instalez undeva prea scump, dar eu am și hotărât în sinea mea să le arăt un contract fictiv, iar cheltuielile principale să le iau asupra mea. Bineînțeles, până acum n-am pomenit că aș merge și eu la Gastein. Mi-am pus în gând să aranjez totul cu atâta îndemânare, încât mătușa singură să-mi propună să le însoțesc și sper să reușesc, căci ei nici nu-i trec prin minte anumite bănuieli. Sunt aproape sigur că dac-am să încep să spun c-aș vrea să plec în vacanță într-o localitate de munte, mi-ar spune: „Du-te mai bine cu ele". Știu că asta are s-o sperie pe Aniela, dar poate că într-un colțișor tainic al inimii are s-o și bucure. Poate c-are să-i vină în minte un vers din *Kordian*[1]: „Ești pretutindeni: deasupra mea, lângă mine și în mine!" Într-adevăr, dragostea mea o înconjoară ca un cerc fermecat; o înconjoară, o îndatorează, o cucerește, i se vâră în suflet sub forma grijii față de ea și de mama ei, sub forma unor servicii pe care nu le poate refuza, ca să nu-i deschidă ochii mamei sale asupra a ceea ce se petrece cu ea și să nu-i înrăutățească prin asta starea sănătății; o străbate sub forma recunoștinței față de

[1] *Kordian*, dramă în versuri de Juliusz Słowacki

mine și a compasiunii pentru marea mea suferință; i se impune, în sfârșit, cu puterea amintirilor.

De dimineața până seara, Aniela nu aude altceva decât laude la adresa mea; mătușa este ca întotdeauna orbită de dragoste și mă crede cel mai talentat om de pe pământ; tânărul Chwastowski, voind să demonstreze cât de imparțiali sunt oamenii cu orientarea lui, susține că reprezint o excepție în sfera putredă în care m-am născut; chiar și pe doamna Celina am atras-o de partea mea. Sunt atât de afectuos cu ea, încât a ajuns să țină la mine – aș spune involuntar – și sunt sigur că acum regretă că nu sunt soțul Anielei.

În jurul Anielei este o imensă sugestie de iubire, exercitată de oameni și de natură.

Iar tu, iubito, vei rezista multă vreme acestor forțe? Când ai să vii la mine să-mi spui: „Nu mai pot, ia-mă, te iubesc!"

Varșovia, 31 mai

Doamna L., care patronează una dintre societățile filantropice de aici, a rugat-o pe Klara să mai dea încă un concert, de această dată în beneficiul societății respective. Klara a refuzat, spunând că lucrează la o compoziție mai mare și că are nevoie de maximum de concentrare. Însă în scrisoare, care era un model de refuz amabil, a pus o sumă identică cu cea câștigată la primul concert. Nu-i greu de dedus ce vâlvă a făcut gestul ei în toată Varșovia. Ziarele mai scriu și acum despre asta, ridicând-o în slăvi pe artistă și mărinimia ei. Bineînțeles, cu ocazia aceasta, averea tatălui ei, care este realmente mare, s-a transformat în ceva fabulos. Nu știu de unde a apărut zvonul că s-ar mărita cu mine. Poate faptul că ne-am cunoscut mai dinainte a fost cauza, că suntem prieteni, precum și

știrile exagerate despre milioanele ei... La început am fost cam furios, pe urmă, după ce am reflectat puțin, m-am hotărât să nu neg zvonul, căci în felul acesta pun legătura cu Aniela în afara oricăror bănuieli.

Astăzi, la un dineu dat de Klara, s-a apropiat de mine doamna Korycka zâmbind insinuant și, de față cu peste zece persoane din lumea muzicală și din *high-life*-ul nostru varșovian, m-a întrebat cu voce tare:

– Spune-mi, vere, cine oare din mitologie n-a rezistat cântecului sirenei?

– Nimeni n-a rezistat, dragă verișoară, am răspuns, cu excepția lui Ulise, dar și acesta a rezistat numai pentru că era legat de catarg.

– Iar tu ai fost mai puțin precaut?

Câteva persoane zâmbeau pe înfundate, așteptând răspunsul meu, așa că am spus:

– Uneori nu ajută nici asta. Tu știi cel mai bine că dragostea rupe orice fel de legături.

Cu toată siguranța de sine, doamna Korycka a fost pentru un moment încurcată, iar eu am repurtat una dintre acele mici victorii, despre care se povestește apoi prin saloane; citându-se de regulă proverbul: „Și-a găsit nașul!"

Mi-e indiferent dacă se vorbește sau nu că mă însor cu Klara, ba chiar, din motivele menționate, prefer să se creadă așa. Însă nu m-am așteptat ca vizita mea acolo să se termine atât de neplăcut, și asta din cauza Klarei însăși. După ce au plecat musafirii și am rămas numai eu și Sniatyński, Klara a început să ne cânte concertul proaspăt compus, care este, într-adevăr, atât de minunat, încât nu găseam destule

cuvinte de laudă. După ce repetă, la rugămintea noastră, finalul, Klara spuse pe neașteptate:

– Asta-i de rămas-bun, căci până la urmă totul pe lume se termină cu o despărțire.

– Doar n-ai de gând să ne părăsești? întrebă Sniatyński.

– Cel mai târziu peste zece zile trebuie să fiu la Frankfurt, răspunse Klara.

Sniatyński se întoarse spre mine și mă întrebă:

– Tu nu spui nimic? Tu, care la Płoszów ne-ai strecurat speranța că doamna o să rămână la noi pentru totdeauna?

– Repet și acum. Amintirea doamnei va rămâne printre noi pentru totdeauna.

– Și eu tot așa am înțeles, spuse Klara cu naivă resemnare.

Pe mine însă m-a apucat furia împotriva mea însumi, a lui Sniatyński și a Klarei. Nu-s nici atât de prost, nici atât de vanitos, nici atât de naiv, ca să mă bucure mai presus de orice cucerirea unei femei. Dar gândul că ea s-ar putea să mă iubească cu adevărat și să nutrească speranțe neîntemeiate îmi era extrem de neplăcut. Știam că are pentru mine niște sentimente cam nebuloase, care la o adică ar putea să devină foarte puternice, dar nu mă așteptam ca în baza acestor sentimente să aibă anumite pretenții la mine, să aștepte ceva din partea mea. Mă gândeam că poate toată povestea asta cu plecarea ei nu-i decât pentru a mă încerca pe mine, să vadă cum primesc vestea. Acum știe: am primit-o cât se poate de rece. O dragoste ca cea pe care i-o port Anielei ar trebui să mă învețe ce-i compătimirea; dar iată că atât tristețea Klarei, cât și anunțarea plecării ei nu numai

că nu m-au mișcat, ci mi-au apărut chiar ca niște pretenții absurde și jignitoare la adresa mea.

De ce? Doar nu din simțăminte de castă. Sunt departe de asemenea vederi învechite. Atunci, pe moment, n-am știut cum să-mi explic ceea ce simțeam, acum însă îmi dau seama că reacția mea ciudată era datorată numai faptului că aparțin fără rezerve Anielei și că am senzația că orice femeie care mi-ar cere fie și o singură bătaie a inimii ar atenta în felul acesta la bunul Anielei. Și explicația asta îmi este suficientă.

Bineînțeles, îmi voi lua rămas-bun de la Klara cu multă cordialitate, când va fi de-acum în vagon, dar anunțarea asta a plecării cu atâta timp înainte m-a umplut de dezgust. Cred că numai Anielei îi este permis să mă calce nepedepsită pe nervi. Niciodată n-am privit-o pe Klara cu atâta lipsă de simpatie și atât de critic, ca în clipa de față. Pentru prima dată mi-am dat seama că formele ei pline, pielea albă, părul negru, ochii albaștri prea bulbucați și buzele de culoarea vișinelor, într-un cuvânt, că toată frumusețea ei amintește de tablourile de prost gust cu hurii sau, mai rău, de reproducerile din hotelurile de mâna a doua. Am plecat de la ea în cea mai proastă dispoziție cu putință și m-am dus la librărie să aleg câteva cărți pentru Aniela.

De vreo săptămână mă tot gândesc ce să-i dau de citit. N-am vrut să pierd din vedere nici acest mijloc. Însă nu-mi pun prea mare nădejde în el, pentru că acționează foarte încet. În plus, am observat că pentru femeile noastre, care au incomparabil mai multă fantezie decât temperament, cartea rămâne întotdeauna ceva totalmente desprins de realitate. Chiar dacă ajunge în mâna unei ființe foarte sensibile, în

cel mai bun caz creează în mintea ei o lume abstractă, imaterială, care n-are nici cea mai mică legătură cu viața practică. Aproape nici uneia dintre femeile noastre nu-i trece prin minte că ideile din cărți ar putea fi aplicate în comportamentul lor personal. Sunt convins că dacă un autor mare, cu renume, ar încerca să-i explice Anielei cum că la o femeie, de exemplu, puritatea gândirii și a sufletului e nu numai inutilă, dar chiar condamnabilă din punct de vedere moral și, mai mult, dacă printr-o minune ar reuși să i-o dovedească, Aniela ar considera că un asemenea principiu este aplicabil la toată lumea, cu excepția ei.

Cel mult aș putea spera ca lectura unor anumite cărți s-o deprindă cu un soi de liberalism în gânduri și sentimente. De fapt, nici nu-mi doresc mai mult. O iubesc din tot sufletul și vreau să răspundă sentimentelor mele, caut căile potrivite pentru asta, n-o trec cu vederea pe nici una – asta-i tot. Eu, care nu mă mint niciodată, îmi mărturisesc deschis că vreau s-o împing pe Aniela până acolo, încât să-și sacrifice soțul pentru mine, dar nu vreau nici s-o stric, nici s-o pătez. Să nu-mi spună nimeni că una o exclude pe cealaltă și că asta-i sofistică. Și așa am în mine diavolul scepticismului, care mă sâcâie și-mi spune tot timpul: „Creezi o teorie pentru uz propriu; calea infidelității este calea desfrâului. Dacă ți-ar sluji la ceva, ai emite pe loc și teorii opuse". Ce chin! Dar iată ce răspund diavolului meu: „Și de teoriile opuse aș putea să mă îndoiesc la fel de bine ca și de astea de-acum. Așa că născocesc și eu ce se poate născoci în apărarea iubirii, căci e dreptul meu, la fel cum e dreptul meu și să iubesc. Există sentimente banale, obișnuite și sentimente elevate, neobișnuite. Femeia care ascultă

de glasul unui sentiment mare nu-și pierde noblețea sufletească, chiar dacă este căsătorită. Tocmai o asemenea iubire excepțională doresc eu să trezesc în inima Anielei și de aceea pot spune că nu vreau nici s-o stric și nici s-o pătez."

În sfârșit, toate dezbaterile astea lăuntrice nu duc la nimic. Chiar dacă n-aș avea nici cea mai mică îndoială că procedez rău, chiar dacă n-aș fi în stare să-i dau nici un răspuns justificator diavolului din mine, tot n-aș înceta să iubesc și să acționez așa cum îmi dictează sentimentul, și nu gândirea abstractă.

Adevărata nenorocire a oamenilor moderni, care analizează totul și se analizează și pe ei, este că, fără să creadă pe de-a întregul în rezultatele analizei, nu se pot opune patimii de a cerceta tot ceea ce se petrece în ei. Așa-i și cu mine. De la o vreme mă frământă întrebarea: „Cum se face că eu, care sunt absorbit cu toată ființa mea de iubire, știu să fiu atât de vigilent, să calculez atât de amănunțit toate mijloacele care mă pot duce la țelul dorit, să le evaluez atât de obiectiv, ca și cum ar face-o altcineva în locul meu?"

Și iată la ce concluzie am ajuns. În primul rând, e cert că omul modern își rezervă întotdeauna o părticică din sine pe care s-o folosească pentru observație. În al doilea rând, toată atitudinea asta vigilentă, plină de chibzuială, de calcul, ba chiar și de capcane, atitudine în aparență rece, este de fapt în raport direct cu temperatura sentimentului nutrit. Cu cât acesta este mai fierbinte, cu atât silește mai mult mintea și chibzuință rece să lucreze mai abitir. Căci, repet, greșim când ne închipuim dragostea legată la ochi. Ea nu înăbușă rațiunea, așa cum nu înăbușă bătăile inimii sau respirația, ci doar o subjugă. Rațiunea devine atunci primul sfătuitor al iubirii și instrumentul

folosit pentru cucerire; cu alte cuvinte, devine ceea ce era Agrippa pentru împăratul August. Ea ține treze toate forțele, conduce armatele, repurtează victoriile; ea își așază stăpânul în carul triumfal și tot ea este aceea care ridică – nu un Panteon, ca anticul Agrippa – ci un Monoteon, în care o slujește în genunchi pe unica zeiță a împăratului. În microcosmosul care este ființa umană, rolul minții este chiar mai mare decât rolul conducătorului de oști, căci ea trebuie să reflecte perpetuu conștiința a tot ce este în jur și a sa însăși, ca un ansamblu de oglinzi special dispuse spre a reflecta la infinit imaginea unui anumit obiect.

1 iunie

Ieri am primit răspuns de la Gastein. Apartamentul pentru doamna Celina și Aniela este de-acum reținut. Le-am trimis imediat vestea, împreună cu câteva cărți de George Sand și Balzac. Azi e duminică, prima zi de curse. Mătușa a plecat de la Płoszów și stă la mine. Bineînțeles, astăzi a fost la hipodrom și este totalmente absorbită de alergări. Dar caii noștri, Naughtyboy și Aurora, care sunt de două zile în grajdul meu, împreună cu Web și cu jocheul Jack Goose, vor alerga abia joia viitoare, așa că ziua de astăzi n-a interesat-o pe mătușa decât platonic. În schimb, atmosfera la noi e de nedescris. Grajdul s-a transformat într-o adevărată baricadă. Mătușa mea are impresia că jocheii altor crescători tremură numai la auzul numelui lui Naughtyboy și că-s în stare să folosească orice mijloace ca să-l scoată din formă sau să-i taie elanul la alergări, din care cauză în fiecare negustor de portocale ori flașnetar vede un dușman deghizat, care se strecoară cu intenții criminale în

curtea noastră. Portarul și paznicul casei au primit ordine foarte drastice, să fie atenți la oricine intră. La grajd, paza e și mai severă. Antrenorul Web, ca un adevărat englez ce este, își păstrează sângele rece, dar nefericitul de Jack Goose, care e de fel din Burzany și al cărui nume este de fapt transpunerea în engleză a numelui său original Kuba Gąsior, nu mai știe unde-i e capul. Mătușa îl bestelește tot timpul, și la fel pe încă doi grăjdari aduși tot de la Burzany, pentru îngrijirea cailor. A stat aproape tot timpul lângă Naughtyboy, abia dacă am văzut-o și numai la plecare mi-a dat o veste care m-a bucurat nespus: doamna Celina, care e din nou mai în puteri, a hotărât să-i dea voie Anielei să vină la cursele de joi. Cred că doamna Celina a presupus că-i va face în felul acesta o plăcere mătușii, de altfel, poate foarte bine să rămână o zi numai în grija servitoarelor și a doctorului. Iar Aniela, care stă tot timpul țintuită la Płoszów, are într-adevăr nevoie de puțină distracție. Pentru mine e o mare bucurie. Însuși gândul c-o voi adăposti sub acoperișul meu are un farmec ciudat. În casa aceasta m-am îndrăgostit de ea și poate că și inima ei a bătut mai puternic pentru mine tot aici, după serata aceea, dată de mătușa în cinstea ei. Aici totul îi va reaminti clipele de-atunci.

2 iunie

Bine că n-am apucat încă să transform camerele în muzeu. Mă gândesc să invit joi, după curse, câteva persoane, care-i sunt simpatice Anielei, la un dineu. În felul acesta o voi reține câteva ore în plus în casa mea – iar ea va înțelege că e un dineu pentru ea, în onoarea ei.

3 iunie

Am cumpărat o mare de flori. Am pus să fie împodobite scările din hol și două saloane. Camera Anielei a rămas exact cum era atunci când locuia aici. Presupun c-au să vină dimineața și că Aniela va voi să se schimbe pentru curse, așa că se va duce în cameră. Am poruncit să fie pusă acolo o oglindă mare și să i se aranjeze un adevărat budoar. Aniela va constata astfel la tot pasul mărturiile grijii și sentimentelor mele. Abia acum, scriind, îmi dau seama că mă simt cu mult mai bine când mă ocup de ceva, când activități cu totul exterioare mă sustrag din cercul vicios al reflecțiilor și introspecției. Cred că și bătutul cuielor de care să atârne tablourile în viitorul meu muzeu este mai de preț decât permanenta despicare a firului în patru. De ce nu mai pot fi un om simplu! Dac-aș fi știut să fiu la vremea cuvenită, astăzi m-aș fi numărat printre cei mai fericiți oameni din lume.

4 iunie

Azi m-am dus să fac invitațiile de rigoare la Sniatyński și la alte câteva persoane. Sniatyński, conform dorinței mele, a dat zvon în țară că aduc la Varșovia colecțiile tatii și că amenajez un muzeu deschis pentru public. Sunt eroul zilei. Toate ziarele scriu despre mine, dând cu această ocazie o lecție oamenilor avuți, care-și irosesc timpul și banii prin străinătăți etc. Cunosc atât de bine stilul și modul lor de a scrie, încât am prevăzut de la bun început ce vor spune, începând cu conținutul și sfârșind cu expresii bombastice ca *noblesse oblige* ș.a. Dar acum îmi este totul foarte la îndemână. Am adunat un pachet întreg de ziare, să le arăt mătușii și Anielei.

5 iunie

Cursele au fost devansate cu o zi, din cauza sărbătorii de mâine. Aniela și mătușa au sosit astăzi de dimineață, însoțite de cameristă și de o grămadă de cutii cu toaletele pentru hipodrom. La prima vedere, Aniela m-a emoționat și m-a speriat. O găsesc foarte slăbită: e palidă în obraji, nu mai are culoarea aceea caldă dinainte, pare slăbită și are în ea ceva tulbure, ceva ce-mi amintește de picturile lui Puvis de Chavannes[1]. Văzând-o zilnic, mătușa și mama ei nu-și dau probabil seama, dar eu, după câteva zile de despărțire, sesizez clar deosebirea. Mă cuprinde căința și mila. Desigur, cauza e numai zbuciumul, lupta din inima ei. Dac-ar vrea să urmeze glasul acelei inimi, care este a mea, de o sută de ori a mea, care e de partea mea, s-ar sfârși tot zbuciumul ei și ar începe fericirea.

Mă afund tot mai adânc în nisipurile mișcătoare.

Aveam impresia că știu orice amănunt, orice linie de pe chipul Anielei și că mi-o pot închipui, când n-o văd, întocmai ca în realitate. Și totuși, când am revăzut-o astăzi după o despărțire de câteva zile, am descoperit în ea un farmec nou. Nici nu pot spune în ce grad mă satisface, din punct de vedere estetic, cât de profund simt că ea e genul meu, frumusețea cea mai grăitoare pentru mine, femeia mea. Sentimentul acesta îmi conferă o credință pe jumătate mistică, pe jumătate apropiată de o ipoteză din domeniul științelor naturii, și anume că natura mi-a hărăzit-o mie. Când am auzit huruitul roților trăsurii în curte, am alergat jos să le întâmpin și am încercat din nou senzația aceea de abandon în voia farmecului ei; din

[1] Pierre Puvis de Chavannes, pictor francez (1824–1898)

nou, realitatea mi s-a părut mai frumoasă decât imaginea pe care o purtam în inimă.

Aniela era îmbrăcată într-o haină ușoară, de călătorie, dintr-o mătase groasă, avea pălăria legată sub bărbie cu un voal lung, gri, după moda englezească, și din rama aceasta cenușie apărea zâmbitor chipul ei frumos, drag, asemănător în continuare mai degrabă cu cel al unei fetițe, decât al unei femei măritate. M-a salutat nespus de veselă și de afectuoasă, probabil că plimbarea de dimineață și perspectiva distracției o înseninaseră. Mă simțeam fericit la gândul că poate se bucură să mă vadă, iar Płoszówul îi pare mai pustiu și mai plicticos fără mine. Ca o gazdă primitoare, i-am oferit un braț mătușii, celălalt Anielei, lucru pe care ni-l permiteau cu prisosință scările largi de la intrare și așa le-am dus până în casă. Când au văzut scara interioară împodobită din abundență cu flori, au rămas amândouă uimite, iar eu am spus:

– Asta-i surpriza mea...

Și am strâns ușor brațul Anielei, dar atât de ușor, ca să poată trece drept o mișcare întâmplătoare și involuntară, apoi m-am adresat mătușii:

– Dau un dineu pentru sărbătorirea victoriei familiei Płoszowski la curse.

Mătușa a fost foarte mișcată de gestul meu. Ah, dac-ar ști cât de puțin îmi păsa mie în clipa aceea de Naughtyboy și de toate victoriile pe care le-ar repurta caii familiei Płoszowski la cursele întregii Europe! Aniela ghicise probabil ce trebuia să înțeleagă din intenția mea, însă era într-o dispoziție atât de bună, încât, aruncându-mi o privire fugară, își mușcă buzele să nu râdă.

Iar eu aproape că-mi pierdusem capul. Aveam impresia că văd la ea un fel de cochetărie veselă, pe

care n-o avusese până atunci. Nu se poate, mă gândeam, ca ea să n-aibă nici un pic de amor propriu, să n-o flateze măcar un pic faptul că tot ceea ce fac fac numai pentru ea și datorită ei.

După ce și-a scos haina de călătorie, mătușa s-a dus să vadă caii, iar eu i-am întins Anielei lista persoanelor invitate la dineu, spunând:

– Am încercat să-i aleg numai pe cei care-ți sunt simpatici, dar dacă vrei să mai invit pe cineva, trimit imediat invitație, ori mă duc chiar eu.

– Arată-i-o mătușii, răspunse Aniela, să aleagă dânsa.

– Nu, mătușa va sta în capul mesei și noi o vom felicita ori îi vom exprima condoleanțe, însă ție ți-am rezervat rolul de gospodină în casa aceasta.

Aniela se îmbujoră ușor și, voind să schimbe subiectul, spuse:

– Dragul meu, oare o să câștige Naughtyboy acela? Mătușa și-a pus atâtea speranțe în el și e atât de aferată...

– Eu am și câștigat de-acum, pentru că am în casă un oaspete ca cel care stă în clipa asta în fața mea.

– Tu te ții de glume, dar eu chiar mă tem.

– Știi, am răspuns ceva mai serios, mătușa, chiar dac-o să piardă, tot o să aibă o mare bucurie: colecțiile mele vor fi aici peste câteva săptămâni. Ăsta a fost visul ei din ultimii ani. A încercat foarte insistent să-l convingă și pe tata să le aducă în țară. Acum, toate gazetele scriu despre asta și încă cu ce laude la adresa mea, nici nu pot să-ți spun!...

Fața ei scumpă s-a luminat într-o clipă.

– Arată-mi, citește-mi!

Îmi venea să-i sărut mâinile pentru sclipirea de bucurie din ochi, care constituia încă o dovadă pentru

mine. Căci, dacă i-aș fi fost complet indiferent, n-ar fi bucurat-o atât laudele la adresa mea.

– Nu, am răspuns, am să citesc când s-o întoarce mătușa, ori mai bine am s-o rog pe dânsa să citească, între timp eu am să mă ascund în spatele tău, căci o să am o mină nu prea inteligentă și nu vreau să mă vezi așa.

– De ce să ai o mină nu prea inteligentă?

– Pentru că nu-i meritul meu, ci al tău. Ție ți se cuvin laudele. Ce n-aș da să le pot spune domnilor ziariști: „De vreme ce considerați aceasta drept o faptă mare, dați fuga până la Płoszów și îngenunchează la picioarele unei anumite persoane..."

– Leon! Leon! mă întrerupse Aniela.

– Taci, taci, fetiță mică și răutăcioasă, că acum îngenunchez și eu și nu mă mai ridic, până n-ai să recunoști că e influența ta.

Aniela nu mai știa ce să răspundă. Cuvintele mele erau ce-i drept cuvintele unui om îndrăgostit până peste cap, însă tonul degajat, glumeț și vesel crea o anumită ambianță în care era de-a dreptul imposibil să ia în tragic ceea ce spuneam.

Iar eu eram încântat de această nouă invenție, căci știam că pe tonul acesta poți spune mult și stoarce declarații.

Dar nevoind nici să-l folosesc prea îndelung și nici să întind prea tare coarda, am început să-i explic serios ce modificări vreau să fac în casă.

– Am să transform tot etajul întâi în săli de muzeu, cu excepția unei singure camere, cea în care ai locuit tu iarna trecută. Aceea va rămâne așa cum era. Numai astăzi mi-am permis s-o mai împodobesc puțin, în cinstea venirii tale.

Zicând acestea, am condus-o spre ușă. În prag, Aniela nu-și putu reține o exclamație de uimire:

– Ah, ce flori!

Iar eu am șoptit:

– Tu însăți ești o floare, cea mai frumoasă din lume...

După care am adăugat cu seriozitate:

– Sper să mă crezi, Anielo, dacă-ți mărturisesc că aici aș vrea să mor cândva.

Oh, câtă sinceritate era în ceea ce spuneam! Peste fața Anielei trecu un nor, bucuria i se stinse. Vedeam că vorbele mele au emoționat-o, așa cum emoționează orice izbucnire sinceră. O clipă, capul, umerii, pieptul îi tresăriră, de parcă o forță nevăzută ar fi împins-o brusc spre mine. Dar se abținu și de data asta. Stătea în fața mea, cu ochii închiși, după care rosti cu gravitate:

– Lasă-mă să fiu veselă, Leon. Nu mă întrista.

– Bine, am răspuns, să încheiem un pact. Iată mâna mea!

Și am întins mâna spre ea. Aniela mi-a strâns-o cu atâta putere, de parc-ar fi vrut să-mi spună tot ceea ce interzicea buzelor să rostească. M-a recompensat în felul acesta însutit pentru lipsa cuvintelor și m-a îmbătat în asemenea măsură, încât cu greu m-am stăpânit să nu mă clatin pe picioare. Pentru prima dată de la întoarcerea mea în țară am simțit ferm că voi deveni stăpânul acestei ființe, al sufletului și trupului ei. Era o senzație de fericire atât de imensă, încât parcă se împletea cu un fel de spaimă. Se deschidea înaintea mea o lume nouă, neștiută. Din clipa aceea am avut convingerea că opoziția ei nu-i decât o chestiune de scurtă durată și că depinde de curajul meu.

Mătușa s-a întors din grajd într-o dispoziție rozã; nu se produsese nici un atentat asupra prețioasei sănătăți a favoritului. Antrenorul Web avea la toate întrebările mătușii același răspuns imperturbabil: *„All right"*. Jack Goose era plin de speranțe. Ne-am dus la fereastră să vedem cum au să-l scoată din grajd pe viitorul campion, căci se apropia clipa când trebuia să plece spre Câmpia Mokotów și acolo să-și aștepte rândul la alergări. După câteva minute văzurăm doi grăjdari scoțându-l în curte, dar ochii noștri nu se putură desfăta cu frumusețea formelor lui, atât era de încotoșmănat în capă. Numai prin deschiderile din dreptul ochilor se zăreau privirile lui catifelate, blânde, iar în josul capei apăreau picioarele lui suple, parcă turnate în oțel. În spatele lui pășea Web, iar la urmă, micul nostru englez de la Burzany, Jack Goose, îmbrăcat cu o haină nouă peste vestă și încălțat în cizme de jocheu. I-am strigat prin geamul deschis:

– Să nu te lași, Kuba!

Iar el, scoțându-și șapca și arătând cu ea spre Naughtyboy, a răspuns vesel, în cel mai pur dialect nu londonez, ci polonez de la Burzany:

– D'apăi, c-o să-i vadă numa crupa!

Ne-am așezat în grabă la micul dejun; mătușa a găsit totuși suficient timp ca să citească, la cafea, ce spuneau ziarele despre aducerea colecțiilor tatii la Varșovia. Ciudat lucru, cât de sensibile sunt femeile la orice laudă publică adusă bărbaților care le sunt apropiați. Mătușa pur și simplu înflorise de bucurie – și era adorabilă cum întrerupea cititul după fiecare frază și mă privea plină de admirație. Se uita atentă și la Aniela, să-i vadă reacția. Din când în când, rostea pe un ton apodictic:

– N-au exagerat deloc! Așa a fost el întotdeauna!

Eu îi eram recunoscător sorții că nu era de față nici un alt bărbat, căci realmente cred că aveam o mină nu prea inteligentă.

Sosise ora pentru doamne să se îmbrace. Cu o expresie care se voia cât se poate de indiferentă, mătușa spuse:

– Trebuie să ne grăbim, căci i-am promis micuței Zawilowska c-o iau la curse. Tatăl ei a avut acum câteva zile un atac de podagră și nu poate merge cu ea.

Zicând acestea, ieși. Eu și Aniela ne uitarăm unul la altul, ea zâmbi șmecherește din colțul buzelor, iar eu i-am spus:

– Iar mă pețește!

Ea își duse un deget la buze, atrăgându-mi atenția că vorbesc prea tare, și dispăru în camera ei, dar, după o clipă, capul ei frumos apăru iarăși în deschizătura ușii.

– Mi-am adus aminte că n-ai invitat-o pe domnișoara Hilst, spuse ea.

– N-am invitat-o.

– De ce?

– Pentru că o iubesc pe ascuns, i-am răspuns râzând.

– Hai, zău, spune, de ce n-ai invitat-o?

– Dacă vrei, mai am timp s-o fac.

– Cum preferi tu, spuse și se retrase din nou în cameră.

Iar eu preferam să n-o invit pe domnișoara Hilst.

O oră mai târziu pornirăm spre Aleea Belvedere. Aniela era îmbrăcată într-o rochie crem, cu garnitură de dantelă. Mă învățasem atât de bine să-i spun totul din priviri, încât acum citi clar în ochii mei încântarea, și fața ei se îmbujoră, luminată de recunoștință, dar și puțin încurcată. Pe drum ne-am oprit la vila

familiei Zawilowski, dar abia am apucat să sun, că ușa se și deschise și domnișoara Helena, îmbrăcată într-o rochie gri-argintie, apăru în fața mea și, înclinându-și ușor capul, trecu spre trăsură cu ținuta ei maiestuoasă. E o blondă mai degrabă urâtă decât frumoasă, cu ochi reci, de un albastru-deschis, cu o față care nu zâmbește și cu purtări exagerat de ceremonioase. E cotată drept un exemplu de distincție, lucru cu care aș fi de acord, dacă prin distincție ar fi să înțelegem rigiditate. Purtarea ei cu mine e la fel de rece ca ochii ei, ba chiar prea rece ca să fie naturală. Probabil că vrea să aplice metoda asta ca să-mi atâțe amorul propriu, dar e o metodă prost aleasă, fiindcă pe mine nu mă incită, ci mă plictisește, așa că mă ocup de domnișoara Zawilowska numai atât cât cere buna-cuviință.

Astăzi însă m-am ocupat de ea mai mult, căci trebuia să reprezinte catalizatorul între noi, să atragă privirile curioase și să îndepărteze eventualele presupuneri pe care le-ar fi putut trezi prezența Anielei în aceeași trăsură cu mine. Am pornit mai departe, încet, căci era o zi însorită și nenumărați oameni se îndreptau spre hipodrom, atât de mulți, încât trăsurile mergeau la pas, una după alta. În față și în spate vedeam un fluviu de umbreluțe colorate, strălucind în soare și aruncând umbre colorate peste capetele femeilor, ale căror trăsături apăreau astfel mai delicate, mai fine. Erau relativ multe fețe frumoase, dar lipsite de temperament; la fel ca la doamnele din lumea finanțelor, care, asemenea multor altor lucruri, mai degrabă mimează temperamentul decât îl au în realitate. Dar trăsurile deschise, ici și colo cu blazoane, toaletele în genere pastelate, sclipind în soare printre verdele copacilor, în sfârșit, toată adunarea

aceasta de oameni eleganți și de cai de rasă avea un aspect foarte civilizat și nu lipsit de pitoresc. Mă bucura că pe Aniela o distra mișcarea și chiar înghesuiala aceea, că se simțea bine. Răspunzând la observațiile mele, mă privea cu oarecare recunoștință, ca și cum eu aș fi pregătit anume pentru ea acest spectacol. Stând față în față, puteam s-o privesc nestingherit, însă mă adresam mai des domnișoarei Zawilowska, de la care adia în permanență o răceală, ca de la o carafă de apă „frapată". În cele din urmă, începu chiar să mă amuze, pentru că ținea să lase impresia că, dacă răspunde la întrebările mele și dacă admite s-o însoțesc, o face numai din amabilitatea ei de femeie de lume, numai pentru că este o persoană bine educată și nu că i-ar face plăcere. În situația asta, am devenit și mai agresiv, dar cu o anumită notă de veselie, care în cele din urmă a reușit s-o irite. Am ajuns, în sfârșit, în Câmpia Mokotów. Trăsura mătușii avea de regulă un loc rezervat lângă tribună și în curând cunoscuții mei, cu bonurile de joc puse în panglica pălăriilor, începură să se perinde, să o salute și s-o felicite pentru felul promițător în care se prezenta Naughtyboy. Unul dintre cei mai renumiți crescători i-a spus mătușii că Naughtyboy e un cal splendid, deși poate nu suficient antrenat, însă, deoarece peste noapte plouase și pista era moale, un armăsar puternic ca el are toate șansele. Mi s-a părut c-o spune cu ironie și m-am neliniștit oarecum, căci eșecul lui Naughtyboy ar fi însemnat să-i strice mătușii ziua și implicit mie, fiindcă proasta ei dispoziție ne-ar da petrecerea peste cap. Între timp, am luat-o de-a lungul trăsurilor, cercetând terenul și căutând cunoscuți. Hipodromul era plin de lume, tribunele arătau ca o masă compactă, întunecată, în

care doar rochiile femeilor constituiau pete de culoare. Întregul teren era înconjurat cu un cordon gros de spectatori. Chiar și pe valul de apărare al orașului erau o mulțime de curioși. De ambele părți ale tribunei se întindeau, ca două aripi, două șiruri interminabile de trăsuri și fiecare dintre ele luată în parte arăta ca un coș plin cu flori.

La vreo sută de metri de tribună am zărit năsucul obraznic și fața trandafirie a doamnei Sniatyńska. Când m-am apropiat s-o salut, mi-a spus că soțul ei s-a dus s-o caute pe domnișoara Hilst, după care, dintr-o singură răsuflare, mi-a pus următoarele întrebări: ce mai fac mătușa și doamna Celina? dacă Aniela este sau nu la curse? cum au de gând cele două să plece la Gastein, dacă doamna Celina nu se poate ridica? o să câștige Naughtyboy sau nu? câte persoane vor fi la dineul meu?

În tot timpul acesta, stând lângă trăsura ei, am observat că are o expresie extraordinar de drăguță a ochilor și un picior splendid. Dac-aș fi vrut să răspund la întrebările ei tot așa, cu toptanul, cum mi-au fost puse, ar fi trebuit să am, așa cum spune Rozalina lui Shakespeare, gură de Gargantua. După ce i-am răspuns la câteva dintre ele și după ce-am rugat-o ca după curse să vină cu soțul direct la mine, m-am dus pe urmele lui Sniatyński s-o caut pe Klara, considerând că totuși se cade măcar s-o salut. Am constatat că trăsura ei era nu departe de a mătușii. Klara arăta ca o movilă acoperită de heliotropi. Am găsit-o înconjurată de artiști și melomani, discutând cu ei, veselă. Când m-a văzut, s-a întunecat puțin și m-a primit cu oarecare răceală, dar știam că n-așteaptă decât o vorbă caldă, prietenească, pentru a radia toată de bucurie. Eu însă am rămas rece; după un sfert de

oră de conversație, pe cât de amabilă, pe atât de ceremonioasă, am plecat mai departe și, după ce-am mai schimbat pe drum câteva vorbe cu cunoscuții, m-am întors la trăsura noastră, căci primele două alergări se și desfășuraseră între timp și-i venise rândul lui Naughtyboy.

M-am uitat la mătușa: avea o expresie sărbătorească a feței, însă se vedea că se străduiește din răsputeri să-și păstreze sângele rece. În schimb, fața Anielei trăda o neliniște vădită. Am așteptat destul de mult până au apărut caii, căci mergea foarte încet la cântar. Între timp, apăru și Sniatyński, făcând semne de departe cu mâinile lui lungi și arătând biletele pe care le cumpărase la casă.

– Am jucat milioane pe Naughtyboy! strigă el. Dacă mă trădează, pun ipotecă pe Płoszów.

– Sper, începu mătușa cu demnitate, că dumneata...

Dar nu mai termină, pentru că tocmai în clipa aceea, pe deasupra mulțimii înghesuite în preajma tribunei, apărură bluzele multicolore ale jocheilor. Erau aduși caii pe pistă. Unii, văzându-se eliberați, țâșneau ca din pușcă și se duceau direct la locul de unde urma să pornească cursa; alții mergeau la pas, liniștiți. După start au trecut pe lângă noi în grup compact și nu prea repede, căci era o cursă dublă și jocheii voiau să cruțe puterile cailor. Dar încă de la a doua cotitură, grupul se destrămă într-un șir, ca și cum vântul ar fi risipit un pumn de petale de-a lungul drumului. În frunte, călărea un jocheu îmbrăcat complet în alb, după el unul în albastru, cu șapca și mânecile roșii, după aceea veneau doi la egalitate, unul tot în roșu, celălalt în roșu cu galben, în timp ce Kuba al nostru, în portocaliu, era pe penultimul

loc. După el mai venea un călăreț în alb cu albastru. Ordinea asta nu s-a menținut multă vreme. Când au ajuns de partea cealaltă a pistei, în trăsuri a început rumoarea; doamnele mai curioase se urcau pe pernele trăsurilor, ca să nu piardă nici una dintre fazele alergării; exemplul lor îl urmă și mătușa, care nu mai rezista să stea locului.

Aniela îi cedă scaunul său domnișoarei Zawilowska, iar aceasta, după puțină fandoseală, se cățără alături de mătușa. Eu am urcat-o pe Aniela pe capra trăsurii, însă, deoarece n-avea de ce se sprijini, am stat lângă ea și am ținut-o de mână. Recunosc că în clipele acelea mă gândeam mai puțin la cursă și mai mult la faptul că mâna aceea delicată, iubită se află într-a mea și nu se retrage. Mătușa era cu spatele în dreptul meu și-mi cam acoperea vederea, dar ridicându-mă pe vârful degetelor puteam să cuprind cu privirea tot terenul și pe toți jocheii, care ajungeau acum la cotitură de partea cealaltă a pistei. Văzuți de departe, semănau cu niște cărăbuși viu colorați, zburând prin aer. De la distanța asta, ritmul cursei părea lent, iar galopul cailor avea ceva mecanic. Cu toată încetineala aparentă, șarpele multicolor lăsa spații tot mai mari în urma lui. Ordinea călăreților era iarăși alta. În frunte se afla tot jocheul alb, după el venea cel roșu, iar Kuba al nostru era pe locul trei. Alții rămăseseră departe și distanța care-i despărțea de fruntea plutonului se mărea cu fiecare clipă. Se vede treaba că Naughtyboy nu era printre cei mai slabi cai. Pentru o clipă i-am pierdut din ochi, dar i-am zărit din nou când au trecut pe lângă noi. Călărețul roșu aproape că-l ajunsese pe cel alb, iar Kuba venea imediat în urma lor. Știam de-acum că albul va ceda, deoarece calul era complet ud, lucea de parcă ar fi ieșit din

apă. Roșul era fioros de tot, mă gândeam că, în cel mai rău caz, favoritul nostru o să ia premiul doi și tot n-o să fie un eșec total. M-am liniștit când l-am văzut alergând flegmatic, aruncându-și picioarele atât de calm și de egal, de parc-ar fi făcut o treabă cotidiană. Rumoarea printre spectatori creștea cu fiecare clipă.

– Naughtyboy a pierdut? mă întrebă Aniela în șoaptă, văzând ordinea în care au trecut pe lângă tribune.

– Nu, dragă. Mai au de făcut o tură, am răspuns, strângându-i ușor mâna.

Iar ea, din nou, nu și-o retrase. E adevărat că toată atenția îi era îndreptată spre cursă. În clipa când caii au apărut dincolo de latura pe care n-o vedeam din cauza tribunei, Kuba era de-acum al doilea. Calul jocheului alb era atât de epuizat, încât l-au mai ajuns din urmă și alți trei călăreți. Acum era clar că lupta se va da între roșu și portocaliu. Kuba se mai apropie de roșu și așa, la o distanță de cinci sau șase lungimi, parcurseră o bună bucată de tură. Deodată rumoarea din tribune ne anunță că se petrece ceva neobișnuit. M-am înălțat pe vârfuri și m-am uitat: Kuba îl ajungea din urmă pe adversar. Larma din tribune se transformă în vacarm. Aniela era acum atât de prinsă de joc, încât începu ea să mă strângă nervos de mână, întrebându-mă din clipă în clipă: ce-i acolo? ce se întâmplă? Călărețiii ajunseseră în partea stângă a pistei. Roșul, cu câteva lovituri de cravașă, țâșni din nou înainte, însă Naughtyboy era cu capul aproape la coada lui. Intrară într-o goană nebună pe linia tribunei, unde-i pierdurăm din nou din ochi. Peste câteva secunde urma să se încheie lupta. În tribune se lăsă o liniște totală, care într-o

clipită se transformă în țipete. Mulți oameni alergau spre frânghiile care îngrădeau trecerea și în clipa aceea am zărit niște nări roșii, un cap frumos, cu gâtul întins ca o coardă, iar pe el culorile portocaliu și negru duse ca de vifor. În tribună răsună clopoțelul: victoria era de partea noastră!

Jocheul roșu rămăsese la o distanță de peste zece lungimi.

Trebuie să recunosc, mătușa și-a păstrat excepțional sângele rece, nu i-am zărit decât câteva broboane de transpirație pe frunte, pe care și le-a șters repede cu batista. Aniela era emoționată, amuzată în cel mai înalt grad și fericită. Amândoi începurăm s-o felicităm pe mătușa, ba chiar și domnișoara Zawilowska a rostit câteva fraze franțuzești, scoase parcă din manualul de conversație al doamnei Boquel. În curând, trăsura fu înconjurată de cunoscuți, și triumful mătușii fu complet.

Eu eram îmbătat de strângerile de mână ale Anielei. În zadar îmi spuneam că puteau fi involuntare, deoarece mă urmărea gândul că, adeseori, opoziția femeilor cedează în clipele de surescitare și uitare de sine, fie datorită distracției, fie a priveliștilor frumoase sau a altor împrejurări, diferite de condițiile cotidiene ale vieții. Se petrece atunci un fel de încântare a nervilor, față de care e lesne de înțeles pierderea controlului obișnuit. Luând în considerare tocmai o asemenea stare de spirit la Aniela, am tras concluzia că ea va înceta să mai lupte împotriva sentimentelor care pun stăpânire tot mai hotărât pe inima ei și m-am decis să fiu mai ferm.

Presupun că la Płoszów n-au să-mi lipsească ocaziile. Mâine ne înapoiem acolo. Dineul meu de astăzi, discuțiile și distracția au avut în continuare

rolul picăturilor de narcotic. Ea nici nu-și dă seama câtă fericire ne așteaptă pe amândoi – pentru asta trebuie însă ca sufletul ei să-mi aparțină în întregime, fără limite și rezerve.

Cu toate că mătușa a prevenit-o pe doamna Celina că e posibil să rămână cu Aniela la Varșovia până mâine, ar fi vrut să ne întoarcem încă de astăzi, după dineu. S-a petrecut însă ceva ce ne-a reținut. Dineul, apoi ceaiul care l-a urmat, s-au lungit până la zece. În clipa când plecau musafirii, am fost anunțați că Naughtyboy s-a îmbolnăvit. S-a stârnit o învălmășeală fără seamăn. Până au trimis după veterinar și până l-au găsit, s-a făcut miezul nopții. Mătușa nici nu voia să audă de plecare.

Aniela ar fi voit să plece, însă își dădea seama că mie-mi convine teribil tête-à-tête-ul cu ea, noaptea, până la Płoszów, dar se temea încă. În plus, mătușa i-a explicat că, dacă se întoarce atât de târziu, o să trezească toată casa, inclusiv pe mama ei, și a adăugat:

– Leon nu mi-o ia în nume de rău, eu mă consider întotdeauna aici ca la mine acasă, așa că și tu ești la mine. Tot la fel și dacă i-aș da Płoszówul și aș locui acolo în continuare, nici pe voi nu v-aș lăsa să plecați până nu s-ar face bine Celina.

Asta a convins-o definitiv pe Aniela să rămână.

Acum e ora trei noaptea. Se luminează de ziuă, dar în curte și pe lângă grajd tot mai sclipesc felinarele oamenilor care-l îngrijesc pe Naughtyboy. Când ne-am despărțit să ne culcăm, mătușa mi-a spus că rămâne și mâine toată ziua la Varșovia. Eu i-am declarat că am lăsat la Płoszów niște hârtii importante și că mă duc după ele și totodată o duc și pe Aniela. Vom fi singuri și nu voi mai șovăi ca până acum.

Mi se ridică tot sângele la inimă când mă gândesc că poate o voi duce pe ființa asta iubită strânsă la pieptul meu și că poate voi auzi mărturisirea ei, că mă iubește la fel cum o iubesc și eu.

E înnourat și a ploaie, însă se luminează tot mai mult. Nu mă despart decât câteva ore de momentul când voi începe o nouă viață. Bineînțeles că nu mă mai culc, n-aș putea să adorm pentru nimic în lume. Nu mă simt deloc obosit. Scriu și depăn impresiile de peste zi. Mai simt și acum în palmă căldura mâinii și tremurul degetelor ei, care nu se retrăgeau nici când le strângeam. Eu am modelat sufletul ăsta, l-am educat și l-am pregătit pentru dragoste. Sunt ca un comandant care a prevăzut totul, a născocit și a chibzuit totul, dar care nu doarme înaintea zilei în care urmează să se hotărască soarta bătăliei.

Aniela în schimb doarme acolo, în cealaltă parte a casei, și cred că și visele ei lucrează pentru mine. Poate că mă vede în vis și întinde brațele spre mine. Mă trec fiorii când mă gândesc la asta.

În marea aceasta de rău, prostie, nesiguranța și îndoială care este existența umană, pentru un singur lucru merită să trăiești, un singur lucru e neîndoielnic, ferm ca și moartea – dragostea. Nimic în afară de ea...

6 iunie

Azi am condus-o pe Aniela la Płoszów, și acum mă întreb: oare n-am înnebunit? N-am dus-o nici în brațe și nici n-am auzit nici un fel de declarații din partea ei! Am fost respins fără rezerve, cu atâta revoltă și rușine, că n-a mai rămas nimic din mine. Ce înseamnă asta? Ori eu n-am minte, ori ea n-are inimă! Împotriva a ce lupt? De ce mă lovesc? De ce

mă respinge? În capul meu e un adevărat haos, nu mai pot gândi, scrie, judeca – îmi pun la nesfârșit aceeași întrebare: de ce mă lovesc?

7 iunie

Am comis undeva o eroare capitală, e ceva ce n-am observat la femeia asta, ceva de care n-am ținut seama. De două zile mă străduiesc să înțeleg ceea ce mi s-a întâmplat, însă la început aveam un asemenea haos în cap, că nu puteam gândi. Acum îmi adun tot sângele rece și tot spiritul pătrunzător ca să analizez situația. Aceasta ar fi foarte clară dacă în apărarea Anielei ar sta dragostea pentru soțul ei; atunci aș înțelege pudoarea jignită și revolta cu care ființa aceasta atât de blândă și docilă m-a respins de la picioarele ei. Dar nu pot să cred așa ceva. Măcar atâta minte mi-a mai rămas, ca să înțeleg că a vedea lucrurile prea în negru este o greșeală și o prostie la fel de mare ca și a le vedea prea în roz. De unde să apară la ea dragostea pentru Kromicki? Să mai judecăm totul încă o dată. Nu s-a măritat cu el din dragoste; timpul pe care l-au petrecut împreună Kromicki l-a folosit ca să-i submineze încrederea în el; i-a vândut averea strămoșească, contribuind astfel la boala mamei ei. N-au copii. De altfel, copilul n-o ajută pe femeie să-și iubească soțul mai mult, ci doar să țină mai serios cont de el, se creează un fel de asigurare, cu alte cuvinte, o leagă mai mult de mâini, dar nu și sufletește. În plus, Aniela nu-i dintre femeile la care iubirea izbucnește brusc, ca o flacără, după căsătorie, căci asemenea femei ori duc mai tare decât ea dorul soțului, ori își iau mai ușor un amant. Spun toate astea cu atâta brutalitate, încât mă doare și pe mine, dar la ce bun să mă cruț? Sunt convins că

Aniela nu nutrește pentru Kromicki nici un fel de sentiment, nici cât de cât apropiat de dragoste, ba mai mult, n-are pentru el nici respect; nu-și permite să-l disprețuiască – asta-i tot, asta-i starea în care se află inima ei. Consider acest lucru dovedit o dată pentru totdeauna, altfel aș fi orb.

Deci, dacă în clipa când m-am întors, inima ei era *tabula rasa*, eu n-am scris nimic pe tabla asta? Eu, care în alte condiții am reușit de atâtea ori s-o fac, eu, care de data asta eram mai interesat decât oricând altă dată, cu care am trezit în ea sentimentul prieteniei, al milei, al amintirilor, fără să neglijez nimic, calculând totul și având puterea pe care ți-o dă un sentiment adevărat? Îmi strâng capul în mâini și-mi spun: „Omule, doar nu ești un donjuan provincial, convins că nici o femeie nu poate trece indiferentă pe lângă tine! Oare nu ți-ai făcut iluzii crezând că te iubește, că inima ei îți aparține?"

Ce ar putea pleda pentru faptul că mi-am făcut iluzii?

La prima vedere: rezistența ei.

Dar eu n-am îndrăznit niciodată să-mi închipui că ea n-o să mi se opună deloc. Iată, să luăm cazul unei femei căsătorite, îndrăgostită la nebunie de un alt bărbat. Pun întrebarea: se poate presupune oare, chiar într-o asemenea situație, că femeia n-o să opună nici o rezistență, că n-o să lupte cu ea însăși și cu bărbatul iubit până la epuizare?

Opoziția nu decurge din iubire și, de vreme ce pot exista alături, ca două păsări într-un cuib, atunci nu se exclud reciproc.

Eu nu scriu jurnalul acesta numai pentru că a devenit a doua mea natură și pasiunea mea, nu numai pentru că în felul acesta mă descarc, ci și pentru a-mi

putea elucida totul, pentru a cuprinde din nou în sfera gândirii desfășurarea evenimentelor și a le înțelege. Iată, recitesc acum paginile poveștii mele și a Anielei de când m-am înapoiat la Płoszów; sunt descrise acolo aproape fiecare privire de-a ei, fiecare discuție, fiecare zâmbet, fiecare lacrimă, este surprinsă fiecare tresărire a sufletului ei. Nu! Nu-mi fac iluzii prostești! Analiza mea nu-i falsă! Cuvintele, lacrimile, privirile și zâmbetele au fost ale unei femei poate nefericite, dar nu indiferente.

Comportamentul meu trebuia s-o influențeze. Nu-s orb. Mi se rupe zilnic inima văzând-o cum slăbește, cum se topește, fața i se face tot mai mică, mâinile, mai transparente – și mi se ridică părul măciucă la gândul că ar putea să plătească cu sănătatea ei pentru lupta asta. Dovezile sunt incontestabile: inima și gândurile ei îmi aparțin. Tocmai de aceea, ea este la fel de nefericită ca și mine, ori poate chiar mai nefericită.

Recitesc ce-am scris puțin mai înainte, că nici n-am îndrăznit să cred că ea n-o să-mi opună rezistență. E drept, așa a fost la început, după ce m-am întors din străinătate, dar ieri, când ne-am înapoiat împreună de la Varșovia, presupuneam că n-o să mi se mai opună – și am greșit. N-a făcut nici o concesie, n-a dat dovadă nici măcar de milă, n-a vrut să asculte ceea ce spuneam, de parc-aș fi rostit blasfemii. Am văzut în ochii ei scântei de mânie și revoltă, și-a smuls mâinile pe care le acopeream cu sărutări, iar cuvintele „Mă insulți!" i-au stat tot timpul pe buze. Și energia ei a învins-o pe-a mea, cu atât mai ușor, cu cât nu mă așteptam la o asemenea izbucnire. S-a înfuriat atât de tare, încât m-a amenințat că va coborî din trăsură și se va duce pe jos, prin ploaie,

până la Płoszów. Când am rostit cuvântul „divorț", parcă am ars-o cu fierul roșu. N-am obținut nimic, nimic, nici prin izbucniri pătimașe, nici prin cutezanță, nici prin rugăminți, nici prin mărturisirea dragostei ce-i port. Totul a fost luat drept rău, jignitor, totul a fost respins și călcat în picioare. Astăzi, văzând-o cum umbla prin casă din nou blândă și ascultătoare, îmi vine să cred că ieri a fost altă femeie. N-are rost să ascund față de mine însumi: am suferit o asemenea înfrângere, încât dacă aș avea putere ori dacă aș avea un alt rost în viață, ar trebui să plec de aici chiar astăzi.

Căci, să presupunem că mă iubește. Ce câștig eu, de vreme ce sentimentele ei nu vor rupe niciodată zăgazurile, nu vor ieși niciodată la suprafață, nu vor fi exprimate prin nici un cuvânt, prin nici o faptă? La fel de bine aș putea să-mi închipui că mă iubește Elena din Troia, Cleopatra, Beatrice sau Maria Stuart! Așa arată probabil sentimentul care nu vrea și nu cere nimic. Poate că inima ei îmi aparține, însă e o inimă mică, incapabilă de acțiune! Poate că în fața ei însăși pozează într-o persoană cu suflet mare, care-și sacrifică sentimentul pe altarul îndatoririlor – și poate că apare grozavă în ochii ei. E o satisfacție pentru care merită să faci ceva! Bine! N-ai decât! Sacrifică-mă pe mine, dar te înșeli dacă-ți închipui că sacrificându-ți sentimentele faci o jertfă atât de mare, încât să-ți poți acoperi prin ea îndatoririle de soție!

Nu pot, încă nu pot nici să gândesc și nici să scriu liniștit!

8 iunie

O femeie care cochetează e ca un cămătar: dă puțin și cere o dobândă uriașă. Astăzi, când sunt mai liniștit și când pot să gândesc mai clar, trebuie să recunosc că, cel puțin din acest punct de vedere, n-am nimic să-i reproșez Anielei. Nu dă, dar nici nu cere nimic. Ceea ce la Varșovia am considerat că ar putea fi la ea manifestări de cochetărie nu erau decât niște clipe senine și vesele. Eu am fost acela care a declanșat tot ceea ce a urmat, eu am comis o serie de greșeli și numai eu sunt de vină pentru tot.

Nu-i același lucru să vezi și să ții cont de ceva. Putem să ne dăm perfect seama de niște factori străini nouă, care acționează în inima cuiva, însă, în comportamentul nostru față de persoana respectivă, de cele mai multe ori ne luăm pe noi drept etalon. Așa mi s-a întâmplat și mie. Știam, sau cel puțin presimțeam, că eu și Aniela suntem două ființe atât de opuse, de parc-am veni de pe planete diferite – dar n-am ținut seama tot timpul de lucrul acesta. Involuntar, socoteam că, la o adică, ea va proceda întocmai cum aș proceda eu.

Cu toate că știu că suntem ființele cele mai diferite de pe lume, doi poli diferiți, scriu și acum acest lucru cu oarecare uimire, de parcă mi-e greu să mă împac cu gândul. Și totuși, acesta-i adevărul. Eu sunt de o mie de ori mai asemănător uneia ca Laura Davis decât uneia ca Aniela.

Acum înțeleg de ce m-am izbit.

Da, m-am izbit de ceea ce eu am pierdut de multă vreme, pierdere care mi-a descătușat, ce-i drept, gândirea, dar care a adus totodată în mine morbul unei boli incurabile și care a devenit tragedia mea.

M-am izbit de simplitatea de catehism a sufletului ei.

Acum îmi dau seama perfect de lucrul acesta – poate că încă nu suficient de amplu, pentru că sunt un om atât de întortocheat, încât am pierdut noțiunea de simplitate... „Aud vocea ta, dar nu te văd..." Simțul vizual al spiritului meu suferă de un anumit tip de daltonism și nu deosebește unele culori.

Nu pot să înțeleg, cum să-ți însușești un principiu, fie el consfințit de nu știu câte secole, dacă nu-l întorci pe toate părțile, dacă nu-l diseci în bucăți și bucățele, în atomi, până nu-l desființezi complet, până nu se preface în pulbere, pentru ca apoi să-l recompui la loc. Aniela, în schimb, nu înțelege cum poți să privești altfel decât ca pe o lege obligatorie un principiu recunoscut drept bun și consfințit atât de religie, cât și de oameni în general.

Mi-e perfect egal, dacă la ea treaba asta e conștientă sau instinctivă, gândită cu capul ei propriu sau primită de-a gata – important e că i-a intrat în sânge.

Mă avizase de convingerea asta a ei atunci când, discutând despre doamna Korycka, îmi spusese: „Așa poți să dovedești orice, dar când procedezi rău, conștiința e cea care-ți spune întotdeauna «Rău, rău!», și n-o poți convinge nicicum de contrariu."

Atunci n-am acordat vorbelor ei valoarea pe care ar fi trebuit să le-o acord. Aniela nu se îndoiește de nimic și nu șovăie. Cugetul ei alege pleava din grăunțe cu atâta exactitate, că nici nu poate fi vorba de vreo încurcătură. Nu se străduiește să-și caute norme proprii de conduită, le ia de-a gata, din religie și din principiile generale de morală și le acceptă atât de total, încât devin propriile ei norme.

Cu cât diferențierea dintre bine și rău este mai simplă, cu atât e mai fermă și mai implacabilă. Într-un asemenea cod etic nu există circumstanțe atenuante, femeia măritată trebuie să aparțină soțului, iar cea care se dăruiește altuia procedează rău. Nu-i loc de nici un fel de discuții, considerente, reflecții – în dreapta cei drepți, în stânga păcătoșii, iar între ei nimic, nici o posibilitate.

Ăsta-i codul de legi „al respectabilului Bartolomeu și al preacinstitei Magdalena", atât de simplu, încât cei ca mine nu-l pot înțelege. După părerea noastră, viața și oamenii sunt mult prea complicate ca să încapă în aceste rame. Și e adevărat: nu reușim să ne încadrăm. Din nefericire însă, n-am găsit încă nimic altceva și de aceea plutim ca niște păsări rătăcite într-un spațiu de teamă și pustiu.

Majoritatea femeilor însă, și mai ales majoritatea femeilor de la noi, recunosc ca fiind just codul citat. Chiar și cele care se abat în fapt de la prevederile lui consfințite nu-și permit nici măcar o clipă să se îndoiască de legitatea și sfințenia lui. Unde începe el încetează rațiunea.

Poeții își imaginează greșit femeia ca pe un mister, un sfinx viu. De o sută de ori e bărbatul mai misterios și mai sfinx. O femeie sănătoasă – nu o isterică – poate să fie bună sau rea, puternică sau slabă, dar oricum e mai simplă spiritualicește decât bărbatul. Dintotdeauna, în toate timpurile, în toate secolele, ea s-a mulțumit cu cele zece porunci, indiferent dacă le-a respectat sau dacă – dintr-o malformație a firii – s-a abătut de la preceptele sacre.

Sufletul femeii este atât de dogmatic, încât am cunoscut câteva la care chiar și ateismul avea toate trăsăturile unei religii. E deosebit de interesant că

nici inteligența pătrunzătoare, nici gândirea subtilă, nici cultura nu sunt excluse din „codul preacinstitei Magdalena" al comportamentului femeilor.

În felul acesta, spiritul femeii seamănă cu pasărea colibri, care știe să zburde liberă în tufișurile cele mai dese, fără să se agațe de nici o crenguță, fără să lovească nici o frunză.

Asta i se poate aplica perfect Anielei. În ea se îmbină cea mai mare subtilitate a sentimentelor și gândirii, cu cea mai mare simplitate a concepțiilor morale. Cele zece porunci ale ei sunt aceleași cu ale Magdalenei, numai că la Magdalena erau cusute pe o pânză groasă, pe câtă vreme la Aniela sunt puse pe o țesătură delicată, ca o dantelă.

De ce mai discut toate astea? Le discut fiindcă nu constituie pentru mine o chestiune abstractă, ci una vitală; scriu despre asta pentru că mă doare, pentru că reprezintă nefericirea mea, pentru că simt că nu voi putea învinge banalele ei zece porunci cu toată filosofia complexă și complicată a iubirii profesată de mine. Și cum să le învinge, când nici eu nu cred fără rezerve în această filosofie, când mă îndoiesc adeseori de ea, în timp ce Aniela crede liniștită și imperturbabilă în preceptele ei.

Numai buzele care au băut din izvorul îndoielii pot fi convinse că sărutul oprit nu-i un păcat. O femeie credincioasă poate fi dusă de dragoste ca un pom smuls din rădăcini de uragan – dar n-o să-i recunoască niciodată prioritatea.

Voi reuși eu oare vreodată s-o câștig pe Aniela? Poate că deznădejdea disperată și profundă care m-a cuprins acum e de moment, poate că mâine voi privi viitorul cu mai multă speranță, astăzi însă mi se pare aproape o imposibilitate.

Am scris mai demult în acest jurnal că, în unele case de la noi, femeilor li se inoculează modestia prin educație, tot așa cum li se face vaccinul de variolă. În plus, se mai impune să țin cont de faptul că dictonul conform căruia „Soția trebuie să aparțină soțului" și în care Aniela crede cu sfințenie mai este apărat și de pudoarea atât de proprie acestei femei, atât de intrinsecă ființei ei, încât de o sută de ori mai degrabă mi-o pot închipui moartă decât dezgolindu-și pieptul în fața mea.

Și eu mai sunt în stare să-mi fac visuri? Mai pot aștepta ceva de la o asemenea femeie? E pur și simplu o nebunie!

Atunci ce să fac? Să plec?

Nu plec! Nu vreau și nu pot!

Rămân aici – și, deoarece sentimentul meu este nebunesc, voi proceda nebunește. Ajunge cu atâtea sisteme, calcule, previziuni. Fie ce-o fi și cum o fi! Cealaltă cale nu duce la nimic.

9 iunie

Nici ea nu-i mai fericită decât mine. Ceea ce am văzut astăzi m-a convins că și în ea se dă o luptă grea, pentru care trebuie să-și afle puteri numai în ea însăși. Gândurile mi-s încâlcite, nu mă pot liniști.

După ce-a plecat domnul Zawilowski, care ne-a vizitat astăzi la Płoszów împreună cu fiica sa, la un moment dat, când mătușa a început cu vădite intenții să ridice în slăvi calitățile domnișoarei Helena, m-a apucat brusc furia. Eram obosit, nedormit, cu nervii zdruncinați, așa că am strigat supărat:

– Bine! Dacă nu-i vorba decât de căsătorie, nu și de fericirea mea, atunci pot și mâine să-i cer mâna

domnișoarei Zawilowska, pentru că acum mi-e și mie perfect egal!

Era clar că vorbeam așa numai fiindcă eram iritat, nu din convingere, și că n-aș fi comis niciodată una ca asta, dar Aniela s-a făcut dintr-odată albă ca hârtia. S-a ridicat brusc de la locul ei și, fără nici o justificare, a început să desfacă șnururile de la transperante, iar mâinile îi tremurau de parcă ar fi fost cuprinsă de friguri. Din fericire, mătușa însăși era mai tulburată ca niciodată în viața ei, așa că n-a observat nimic. Mi-a răspuns ceva, nu știu ce, căci în clipa aceea totul încetase să mai existe pentru mine, cu excepția Anielei. E drept, pe calea raționamentului ajunsesem la concluzia că ocup un oarecare loc în inima ei, însă una e să bănuiești, și alta să vezi. N-am să uit până la sfârșitul zilelor paloarea ei și tremurul mâinilor! Aveam o dovadă incontestabilă, căci chiar dacă aș pune o parte din emoție pe seama faptului că spusele mele au picat pe nepregătite, și tot ar rămâne destul. Și pe urmă, nu pălești nici când afli pe neașteptate că a murit cineva care ți-e indiferent, darămite că se căsătorește!

Acum câteva zile gândeam: „Ce câștig chiar dacă mă iubește, de vreme ce sentimentul acesta va rămâne închis în ea pentru totdeauna?" Și totuși, acum când m-am convins cu ochii mei că e adevărat, toate speranțele mele au renăscut dintr-odată, toate îndoielile s-au spulberat. Din nou am avut viziunea victoriei, din nou am nutrit certitudinea că va veni o vreme când sentimentul ei va deveni mai puternic decât ea însăși, când ea va fi a mea.

Din păcate însă, m-am convins imediat că n-a fost decât o iluzie. După ce-a mai spus nu știu ce, mătușa a ieșit din cameră; poate s-a retras undeva

să verse o lacrimă de supărare, iar eu m-am apropiat repede de Aniela și i-am șoptit:

– Scumpa mea, nu m-aș căsători cu domnișoara Zawilowska nici pentru tot aurul din lume, dar înțelege-mă: n-am eu destule necazuri, nici în privința asta să n-am liniște? Tu știi doar perfect de bine că n-o s-o fac niciodată!

– Dimpotrivă... m-aș bucura dacă ai face-o, a rostit ea cu vădit efort.

– Nu-i adevărat! Am văzut cum ai pălit – am văzut!

– Îmi dai voie să mă retrag...

– Aniela, tu mă iubești! Nu te minți pe tine însăți și pe mine! Mă iubești!

Buzele ei au pălit din nou.

– Nu, a răspuns repede, dar mă tem să nu ajung să te urăsc.

Și s-a dus în camera ei. Știu că o femeie care luptă cu ea însăși are adesea impresia asta; știu că dragostea amară, interzisă ia uneori asemenea forme. Și totuși, cuvintele Anielei au stins bucuria din mine, ca pe o lumânare. Există o mulțime de lucruri absolut naturale, pe care nervii și puterile omului nu le suportă. Rămâne în picioare un singur adevăr, pe care l-am cunoscut și eu și-l cunoaște toată lumea: dragostea pentru soția altuia, dacă e superficială, e o mare josnicie, dacă este reală, e o mare nenorocire, cu atât mai mare, cu cât femeia respectivă merită, într-adevăr, s-o iubești. Mă chinuie o curiozitate teribil de amară; ce-ar fi fost, dacă i-aș fi spus Anielei: Ori mă îmbrățișezi și-mi spui că mă iubești, ori mă împușc sub ochii tăi! Știu, ar fi fost o ticăloșie, nici n-aș fi fost în stare de o asemenea escrocherie și violentare, nu!... Oricum, sunt un om prea cumsecade

pentru așa ceva... Și totuși, nu mă pot abține să nu-mi pun întrebarea: ce-ar fi făcut? Sunt aproape sigur că poate n-ar fi reușit să supraviețuiască durerii – și disprețului totodată –, dar n-ar fi cedat. Când mă gândesc la asta, o blestem și o ador tot mai mult, o urăsc și o iubesc tot mai tare. Trebuie să recunosc deschis: am avut un ghinion enorm în viață și, ce-i mai rău, nu văd nici o modalitate de rezolvare și nu mă simt deloc în stare să mă smulg din lanțurile astea. La patima pe care a trezit-o de la început în mine femeia asta se adaugă acum un devotament de câine. O îmbrățișez cu gândul, cu privirea, mă uit și nu mă mai satur privindu-i ochii, părul, buzele, brațele – dar simt totodată că ea nu-i pentru mine numai femeia cea mai dorită, ci și ființa cea mai scumpă pe lume. Nici o femeie nu m-a legat așa, pe ambele planuri și absolut. Uneori îmi apare de-a dreptul de neînțeles vraja pe care o exercită asupra mea, alteori – de regulă – mi-o explic cât se poate de defavorabil pentru mine.

Eu am trăit într-un ritm alert și am trecut de-acum de zenit. Drumul mai departe merge în jos, de unde adie frig și întuneric. Simt că numai în făptura asta mi-aș fi regăsit tinerețea, exuberanța, cheful de viață. Când o s-o pierd pe ea, o să pierd de fapt viața și n-o să-mi mai rămână decât să vegetez, ceea ce-i foarte trist și are gustul prematur al morții. De aceea pot să spun c-o iubesc pe Aniela cu toată puterea simțului meu de autoconservare, nu exclusiv senzual și nici exclusiv spiritual, ci și de teama neantului.

Aniela nu știe asta; presupun însă că-i e tare milă de mine, ceea ce pot deduce din faptul că eu, care mă port atât de nemilos cu ea, mi-aș vinde sufletul ca

să-i fie ei mai ușor. Și cum să nu spun că dragostea pentru nevasta altuia e o nenorocire, dacă-l duce pe om până într-acolo încât o chinuiește pe ființa pentru a cărei liniște și-ar da viața? Mii de astfel de cercuri vicioase la tot pasul! De fapt, amândoi suntem nespus de nefericiți. Dar tu, Aniela, ai cel puțin un sprijin în viață, ai dogma pe care te bazezi – eu sunt ca o luntre fără cârmă și fără vâsle.

Nu mă simt bine. Dorm prost, adică aproape deloc. Pe cuvânt, aș vrea să mă îmbolnăvesc, dar serios, să zac vreo lună fără cunoștință, fără memorie, să mă odihnesc pentru toate lunile și anii aceștia din urmă. Asta ar fi o adevărata vacanță. Chwastowski m-a consultat ieri și a dezvoltat o întreagă filosofie pe tema mea. Spunea că am sistemul nervos al unei rase epuizate, dar că am moștenit totuși o mare cantitate de forță musculară. Cred că, într-adevăr, are dreptate; dacă n-ar fi fost forța fizică, n-aș fi putut să-mi stăpânesc nervii. Cine știe dacă și preocupările mele exclusiviste de acum nu se datorează tot acestui lucru, căci doar forța aceea trebuie să-și găsească o utilizare, și dacă n-a aflat-o nici în știință, nici într-o viață activă, atunci s-a canalizat doar spre iubire.

Numai că din pricina nervilor, totul e tulbure, viforos și strâmb. Mai ales strâmb.

La câte șocuri nu-s supus zilnic! Spre seară a venit la mine drăguța mea de mătușă și a început să-și ceară scuze pentru că a lăudat-o pe domnișoara Zawilowska. I-am sărutat amândouă mâinile cerându-i la rândul meu iertare pentru ieșirea avută.

– Îți promit, a spus, că nici n-o să-ți mai pomenesc de ea. E adevărat, dragul meu Leon, că aș vrea din tot sufletul să te căsătorești, pentru că ești ultimul

din familie, dar Dumnezeu mi-e martor că mai presus de orice vreau să fii fericit, dragul meu, scumpul meu băiat!

Am liniștit-o cum am putut, în cele din urmă, am zis:

– Știi, mătușică, eu sunt ca o femeie, nervos ca o femeie!

Dar mătușa a sărit supărată:

– Tu, ca o femeie? Oricine poate să greșească, dar dac-ar avea toți atâta minte și caracter cât ai tu, altfel ar fi totul pe lumea asta!

Cum să fac să-i risipesc iluziile? Uneori mă apucă disperarea și mă întreb ce caut eu în casa asta și printre femeile astea, care parcă au luat în arendă bunătatea angelică? Pentru mine e prea târziu să mă convertesc la credința lor, iar lor nu le provoc decât supărări, deziluzii și nefericire.

10 iunie

Azi am primit două scrisori: una de la notarul meu de la Roma, cealaltă de la Sniatyński. De la Roma mă anunță că piedicile pe care le pune de regulă guvernul italian când se scot din țară vestigii antice și obiecte de artă de preț pot fi înlăturate sau, mai bine zis, ocolite. Colecțiile tatii aveau un caracter strict particular și n-au fost puse niciodată sub controlul statului, așa că pot fi pur și simplu trimise ca mobile.

Trebuie să mă ocup de aranjarea corespunzătoare a casei de la Varșovia, ceea ce îmi displace, căci toată aducerea asta a colecțiilor în țară și-a pierdut acum farmecul. Nu mă interesează și n-a meritat toată tevatura! Dacă n-am contramandat este pentru că

eu însumi am fost acela care a difuzat vestea și pentru că s-a scris atâta în ziare.

Am revenit la starea de spirit care m-a chinuit în timpul călătoriilor mele, imediat după căsătoria Anielei. Din nou acționez, privesc și înțeleg totul numai în legătură cu ea, n-am nici un fel de contact direct cu lumea înconjurătoare. Ideile în care n-o descopăr pe ea mi se par searbede și lipsite de importanță. Este o dovadă grăitoare de cât de mult se poate prăbuși un om. Am citit azi-dimineață conferința lui Bunge, intitulată „Vitalitate și mecanicitate", și m-a interesat în mod deosebit. Demonstrează științific ceea ce în gândurile mele exista de multă vreme, dar avea mai degrabă forma unor impresii nebuloase decât a unor convingeri strict determinate. În problema asta, știința e sceptică față de sine însăși și chiar își recunoaște neputința de a explica fizic sau chimic existența unei lumi, care este ceva mai mult decât materie și mișcare. Pentru mine n-are nici o importanță dacă lumea asta este supra- sau subordonată materiei. Nu-i decât un joc de cuvinte. Nu-s om de știință, așa că nu-s obligat să fiu circumspect cu concluziile pe care le trag. Mă avânt pe ușa care se deschide înaintea mea – și știința n-are decât să spună de o sută de ori că acolo e întuneric, eu simt că o să văd mai bine decât aici. Am citit febril toată conferința și am simțit o mare ușurare. Numai proștii înapoiați nu-și dau seama cât de mult am dori să respirăm liberi. Din păcate, spiritele sunt atât de oprimate, că nu îndrăznesc nici să respire, nici să creadă în propria lor fericire. Dar eu am îndrăznit și aveam senzația că am ieșit dintr-o pivniță unde mă sufocam. Poate că n-a fost decât o impresie de moment, sunt conștient că neovitalismul nu-i o epocă

nouă în știință; poate că mâine mă voi întoarce de bunăvoie la închisoare... nu știu... deocamdată m-am simțit bine. Îmi tot repetam: dacă-i adevărat că și pe calea scepticismului poți ajunge la certitudini, că există o lume suprasenzorială, inexplicabilă strict mecanic în afara sferei „demonstrațiilor fizico-chimice", atunci totul este posibil. Și în cazul acesta, îmi este permis și să gândesc că, așa cum spațiul este infinit, tot așa și inteligența este infinită și bunătatea este infinită. N-am decât să-mi închipui o sutană imensă, învăluind tot cosmosul, lângă care să mă aciuiez și eu, o mână grijulie care să-mi alunge oboseala. Dacă-i așa, atunci e bine! Cel puțin știu de ce trăiesc și de ce sufăr! Ce ușurare!

Repet, nu-s obligat să-mi formulez părerile cu grijă și timiditate. Citind toate astea, am început să zburd ca o pasăre care, ținută multă vreme în colivie, când iese afară e fericită, se scaldă în spațiu. Așa și eu, am văzut teritorii noi, o altă viață. Nu știu dacă era pe altă planetă sau undeva, hăt, în spațiile siderale, fapt este că și viața și teritoriile erau complet altele decât la noi. Lumina era clară și blândă, aerul, plăcut, răcoros, iar principala diferență consta în faptul că legătura dintre sufletul individual și sufletul colectiv era mai mult decât strânsă, până într-acolo încât era imposibil de delimitat unde se termină individul și începe colectivitatea. Simțeam că tocmai în inexistența acestei granițe constă fericirea vieții aceleia; căci omul acolo nu se separă, nu intră în opoziție, ci trăiește în armonie cu mediul înconjurător, având totodată puterea pe care i-o dă viața generală.

Nu susțin că am avut vedenii; am pășit însă dincolo de granița aceea unde se termină raționamentele concrete și încep senzațiile, care continuă parcă să fie

concluziile premiselor dinainte, dar împinse atât de departe, încât sunt de nerecunoscut, așa cum poate ajunge insesizabil un fir de aur care este întins la nesfârșit. De altfel, n-am știut să mă integrez total în viața acestor noi câmpuri; nici să mă contopesc absolut și nici să mă pierd suficient în întinderea lor. Mi-am păstrat într-o anumită măsură caracterul distinct. Îmi lipsea ceva și tot căutam în jurul meu. Brusc, mi-am dat seama c-o caut pe Aniela. Bineînțeles, pe ea, numai pe ea, întotdeauna pe ea! Întrucât ar putea să mă intereseze viața aceea diferită, dacă Aniela nu-i acolo? În cele din urmă, am găsit-o și am început să hoinărim împreună ca umbra lui Paolo cu cea a Francescăi di Rimini...

Scriu toate astea pentru că reprezintă o dovadă aproape înfricoșătoare de cât de mult este absorbită ființa mea de dragostea pentru femeia aceasta. La naiba! Ce legătură poate exista între Bung, cu neovitalismul lui, și Aniela? Și totuși, chiar când mă gândesc la lucruri atât de abstracte, în cele din urmă, tot la ea ajung. Știință, artă, natură, viață – acum totul se reduce la același numitor. Asta-i osia în jurul căreia se învârte pentru mine lumea.

E deosebit de important că înțeleg lucrul acesta. Înseamnă că există o posibilitate, fie ea cât de mică, pentru ca vreodată să ascult totuși de sfatul rațiunii, care îmi mai repetă din când în când, ce-i drept cu o voce slabă, înăbușită: „Pleacă, fugi!"

Știu că nu se va sfârși bine, că nu poate să se sfârșească bine, dar de unde să iau puterea și voința de a pleca, de unde să iau energia necesară, de vreme ce am fost deposedat de tot? La fel de bine aș putea să-i spun unui om fără picioare: „Ridică-te și pleacă

în lume!" Cu ce? Și aș mai adăuga: Unde? La ce bun? Aici e viața mea!

Câteodată am chef să-i dau Anielei să citească jurnalul meu, dar n-am s-o fac. Poate că ar spori mila ei pentru mine, dar s-ar micșora iubirea. Dacă s-ar hotărî să fie a mea, ar căuta în mine un sprijin, liniște și încredere nestrămutată, suficientă pentru amândoi, că pasul făcut e bun și necesar. În jurnal însă ar găsi îndoială chiar și în privința asta. Presupunând, de altfel, că și dacă ar înțelege tot ce s-a petrecut și se petrece cu mine, multe lucruri nu le-ar putea simți. Suntem două ființe foarte diferite. Iată, eu, de exemplu, chiar și atunci când îmi spun că totul e cu putință, îmi imaginez viața viitoare nu conform imaginii unanime, ci altfel, iar dacă imaginea unanim acceptată poate fi numită normală, atunci eu mi-o închipui anormală. De ce? Dacă totul este posibil, atunci la fel de posibile sunt iadul, purgatoriul și raiul, ca și câmpiile mele albe și luminoase. Viziunea lui Dante este și mai mare și mai minunată decât a mea. Atunci de ce? Din două cauze: în primul rind, pentru că scepticismul meu, care se otrăvește cu propria-i îndoială, ca scorpionul cu propria sa otravă, are totuși destulă putere ca să elimine dintre diferitele ipoteze pe cele simpliste și unanim acceptate. Și, în al doilea rând...? În al doilea rând, pentru că nu mă pot închipui împreună cu Aniela în compartimentele dantiene... Nu vreau o astfel de viață...

Tot ceea ce scriu și gândesc este rezultatul activității unei părticele din ființa mea gânditoare; restul e lângă Aniela. Chiar și în clipa asta, văd lumina din camera ei căzând pe un tufiș de mahonie, care crește sub fereastră. Sărmana de ea, are și ea nopți albe! Astăzi am surprins-o moțăind deasupra lucrului.

Așezată într-un fotoliu mare, mi se părea micuță și respira adânc, obosită. O clipă am avut sentimentul că este copilul meu.

11 iunie

Mi-au trimis, în sfârșit, *Madona* lui Sassoferrato. I l-am înmânat Anielei, de față cu mătușa și cu doamna Celina, ca pe un lucru ce i se cuvine prin testament. Nu era chip să refuze. Apoi eu însumi am bătut tabloul în perete, în cămăruța ei. Arăta foarte frumos acolo. Nu mă dau în vânt după madonele lui Sassoferrato, dar asta-i atât de simplă și de senină cu tonurile ei luminoase! Îmi place să mă gândesc că de câte ori se va uita la ea își va aminti că eu i-am dat-o pentru că o iubesc. În felul acesta, dragostea pe care ea o consideră păcătoasă va trebui să se unească în gândurile ei cu imaginea sfintei. Slabă consolare, dar, dacă nu-i alta, e bună și asta.

Astăzi am avut parte și de o clipă mai frumoasă. După ce am agățat tabloul, Aniela s-a apropiat să-mi mulțumească. Deoarece fotoliul doamnei Celina era destul de departe, în clipa când Aniela își retrăgea mâna dintr-a mea, am reținut-o numai o secundă și am întrebat-o în șoaptă:

– Mă urăști cu adevărat?

Ea a clătinat căpșorul, parcă cu tristețe.

– O, nu! a răspuns scurt.

Dar cât de grăitor era răspunsul acesta scurt!

Susținem că, dacă sentimentele femeii iubite n-au șanse să iasă niciodată la suprafață, nu mai are nici o importanță dacă ne iubește. Nu, nu-i adevărat, are importanță! Pentru nimic în lume n-aș renunța la puținul acesta! Abia atunci n-aș mai avea pentru ce trăi!

12 iunie

Sunt la Varşovia ca urmare a scrisorii lui Sniatyński, pe care am primit-o alaltăieri şi prin care mă invita la un prânz de adio dat în cinstea Klarei. Nu m-am dus la dineu, care a avut loc ieri, însă am condus-o astăzi la gară. Tocmai m-am întors de acolo. Biata de ea, a plecat mâhnită şi dezamăgită de purtarea mea, dar, cum m-a văzut, mi-a iertat totul şi ne-am luat rămas-bun cât se poate de călduros. Şi eu simt c-o să-i duc lipsa, că pustiul din jurul meu va fi şi mai mare. În câmpiile mele siderale nu vor exista despărţiri. Cea de astăzi a fost cu adevărat tristă, în plus era o seară înnourată, ploua mărunt şi cu siguranţă că aşa o s-o ţină câteva zile. Cu toate astea, o mulţime de oameni au condus-o la gară. Vagonul ei de dormit era încărcat cu flori şi coroane, ca un cavou. Va trebui să le arunce pe drum, ca să nu se sufoce. În clipa aceea, la plecare, Klarei nu-i mai păsa ce-au să creadă oamenii şi – în măsura în care e posibil în asemenea împrejurări – se ocupa numai de mine. Am intrat în compartimentul ei şi am discutat ca doi prieteni, fără să-i dăm atenţie nici bătrânei şi veşnic tăcutei rude a Klarei, nici celorlalte persoane, care, în cele din urmă, s-au retras, discrete, pe coridor.

Îi luasem mâinile într-ale mele, iar ea m-a privit cu ochii ei albaştri, cinstiţi, şi a spus cu o voce mişcată:

– Dumitale pot să-ţi spun sincer: de nicăieri nu mi-a părut atât de rău să plec ca de aici... În învălmăşeala plecării n-ai nici măcar timpul necesar să spui ceva mai ca lumea, dar tare-mi pare rău!... La Frankfurt mă văd cu mulţi oameni, şi de ştiinţă, şi artişti, numai că... nici eu nu ştiu... există o deosebire... voi sunteţi ca nişte instrumente mai delicate. Iar despre dumneata, ce să mai spun!

– Îmi permiți să-ți scriu?

– Și eu am să-ți scriu și tocmai voiam să te rog asta. S-ar zice că am muzica mea, dar acum nu-mi mai e suficientă întotdeauna... Cred că și dumneata o să simți câteodată nevoia să-mi scrii, căci poți să ai aici mulți prieteni, dar cu siguranță că n-ai o prietenă atât de devotată și atât de bine intenționată ca mine. Sunt așa de proastă, că mă emoționez de orice, și acum o să plece trenul!

– Amândoi hoinărim prin lume, dumneata ca artistă, eu ca un țigan, așa că nu ne despărțim de tot, ci ne luăm doar la revedere!

– La revedere! La revedere cât mai degrabă! Și dumneata ești un artist! Poți să nu cânți, să nu scrii, să nu pictezi și totuși să ai suflet de artist. Am observat asta din prima clipă când te-am cunoscut. Și am mai observat că în ochii lumii treci drept un om fericit, dar în sufletul dumitale e o mare tristețe. Te rog să nu uiți că există o nemțoaică pe undeva, care-ți este ca o soră.

Am ridicat mâna ei la buze, iar ea, crezând că vreau să plec, s-a grăbit să-mi spună:

– Mai e timp, abia a sunat al doilea clopoțel.

Dar eu chiar aveam chef să plec. Ah, în ce hal am ajuns cu nervii! Ruda Klarei era îmbrăcată, din cauza ploii, într-o haină din tafta gumată, care foșnea teribil la fiecare mișcare – și foșnetul ăsta mă scotea din sărite. De altfel, tot nu mai erau decât câteva minute. M-am retras, în cele din urmă, căci a dat buzna în compartiment doamna Sniatyńska.

– Nu uita: Hilst, Frankfurt! strigă Klara în urma mea. De acasă au să-mi trimită scrisoarea oriunde aș fi!

Peste o clipă eram pe peron, sub fereastra compartimentului, în mijlocul larmei celor care o conduceau,

la care se adăuga șuieratul aburului, respirația puternică a locomotivei și strigătele feroviarilor. Fereastra a fost coborâtă și am mai văzut încă o dată fața aceea cumsecade, prietenoasă.

– Unde vei petrece vara? mă întrebă Klara.

– Nu știu, am să-ți scriu, am răspuns.

În clipa aceea, respirația locomotivei a devenit mai grăbită, a răsunat și ultimul clopoțel, iar trenul a pornit. I-am strigat cu toții drum bun, în timp ce ea ne trimitea sărutări, până când, în cele din urmă, a dispărut în depărtare și întuneric.

– O să-ți fie tare dor? m-a întrebat pe neașteptate doamna Sniatyńska.

– Foarte! am răspuns și, înclinându-mă, am pornit-o spre casă.

Într-adevăr, aveam senzația că m-ar fi părăsit o persoană la care, la nevoie, aș fi putut cere ajutor. Eram nespus de trist. Poate că la asta contribuia și seara mohorâtă, ploaia și ceața atât de deasă, încât felinarele arătau din depărtare de parc-ar fi avut halouri de curcubeu. Se stinsese ultima scânteie de speranță din mine. Pesimismul era nu numai în mine, ci părea să fi învăluit întreaga lume, ca atmosfera, părea că atârnă pe lucruri, peste oameni, că pătrunde toate formele și ființele.

Am adus cu mine acasă o neliniște teribilă, parcă o teamă de un pericol neștiut și nedefinit. Pentru o clipă s-a trezit în mine nostalgia după soare și vreme bună, după țările în care nu există ploi ca cea de astăzi, zile întunecoase și ceață. Aveam senzația că, dac-am să fug acolo unde e multă lumină, lumina însăși mă va apăra, nu va permite să mi se facă nimic rău. Toată rațiunea mea se concentrase într-un singur gând, pe care-l repetam ca un ecou: „Să plec!

Să plec!" Dar deodată m-a cuprins panica. Plecând, o las aici pe Aniela singură, în fața pericolelor acelora nedefinite, de care eu fug. Știu că e o iluzie, că plecarea mea n-ar putea să iasă decât în bine, dar nu mă pot elibera de senzația că ar fi din partea mea o lașitate, o josnicie... Și asta-i mai puternică decât toate raționamentele... De altfel, să plec – o vorbă goală! Pot s-o repet, pot și s-o doresc, dar când ar trebui s-o pun în aplicare – s-ar dovedi că ăsta-i pasul cel mai puțin posibil din toate câte sunt în puterea mea. Am pus un bagaj atât de mare de nervi și de viață în sentimentul acesta, că mai degrabă aș fi în stare să mă sfâșii în bucățele decât să mă despart de el.

Am capacitatea de a-mi controla gândurile și conștiința în asemenea grad, încât mi se pare complet imposibilă presupunerea că aș putea să înnebunesc. Nici nu-s în stare să mă închipui astfel – dar, uneori, simt totuși că nu mă mai țin nervii.

Păcat de Klara. În ultima vreme am văzut-o destul de rar, dar îmi făcea plăcere s-o știu aproape. Acum Aniela va pune de tot stăpânire pe mine, îi voi închina și sentimentul de prietenie.

Când m-am întors acasă, l-am găsit pe tânărul Chwastowski. Venise la o consfătuire cu fratele lui, librarul, căci vor să inițieze o adevărată rețea de vânzare a cărților. Veșnic fac ceva, veșnic se ocupă de câte ceva și de aceea au viața atât de plină. Eram într-o asemenea stare, că, văzându-l, m-am bucurat ca un copil care se teme de fantome și se liniștește când intră cineva în cameră. Tăria lui de caracter mă reconfortează. Mi-a spus că doamna Celina e tot mai bine și că peste vreo săptămână va putea pleca la Gastein. Asta-i! Să schimb măcar locul. Voi grăbi pe cât posibil plecarea. O s-o conving și pe mătușa să

meargă. N-o să mă refuze, și în cazul acesta n-o să se mire nimeni dacă mă duc și eu. Cel puțin doresc ceva și chiar foarte tare. Câte posibilități voi avea să mă îngrijesc de Aniela! Vom fi și mai apropiați decât la Płoszów. Mă simt oarecum ușurat la gândul acesta, dar am avut o zi îngrozitoare. Aud și acum ploaia răpăind în jgheabul streșinii, dar printre nori încep să se zărească stelele...

Astăzi a sosit Kromicki..

Gastein, 23 iunie

Suntem de o săptămână la Gastein cu toții, adică: Aniela, mătușa, doamna Celina, eu și Kromicki. Am întrerupt scrisul pentru o vreme, nu că m-aș fi lepădat de acest viciu sau că n-aș fi simțit nevoia, ci pentru că ceea ce s-a petrecut cu mine nu putea fi redat în nici un chip prin cuvinte. Atâta se luptă omul cu greutățile care-l apasă, până când nu-i mai rămâne nici timp, nici cap pentru nimic altceva. Eram într-o stare precum condamnatul din amintirile lui Sansson, care era jupuit de viu și i se turna plumb topit pe răni, iar el tot striga într-o exaltare nervoasă: *Encore! Encore!* până când a leșinat. Eu sunt de-acum leșinat, adică mi-am epuizat toate puterile și am cedat.

Simt că mă apasă o greutate enormă, ca munții de aici.

Dar ce pot face? N-o pot da la o parte, așa că o las să mă apese. N-am știut până acum că poți afla, dacă nu bucurie, cel puțin un fel de liniște în sentimentul că ești neputincios și nenorocit.

Măcar de-ar dura starea asta cât mai mult! Aș scrie ceea ce mi s-ar întâmpla, ca un spectator din afară. Dar știu din experiență că n-o să dureze, așa

cum zilele nu-s toate la fel, și mă tem de ce-o să-mi aducă ziua de mâine.

24 iunie

Spre sfârșitul ședерii mele la Varșovia, am scris: „Dragostea pentru nevasta altuia, dacă e superficială, e o josnicie, dacă este reală, e una dintre cele mai mari nenorociri care i se pot întâmpla omului." Scriind cuvintele acestea înainte de venirea lui Kromicki nu-mi dădeam încă seama de toată complexitatea unei asemenea nenorociri. Credeam că e mai nobilă decât este în realitate. Abia acum văd că în afară de durerile mari se includ aici și mici umilințe și sentimentul propriei micimi și al propriului ridicol și necesitatea de a minți și nevoia de a comite o mie de fapte deplorabile, de a salva o mie de aparențe nedemne – ce buchet! De parfumul acestor flori poți foarte bine să te înăbuși de moarte.

Numai eu știu cu câtă plăcere l-aș apuca de gât pe Kromicki, l-aș țintui de un perete și i-aș spune în ochi: „O iubesc pe soția ta!" În schimb însă, trebuie să mă străduiesc să mă comport în așa fel, ca nici măcar să nu-i treacă prin minte că mi-ar plăcea. Ce rol înălțător joc în fața ei! Ce și-o fi închipuind ea oare despre mine? Și asta-i o floare din buchet!

25 iunie

N-o să uit cât o să trăiesc ziua în care a venit Kromicki. A tras la Varșovia direct la mine. Întorcându-mă seara târziu, am văzut în vestibul niște bagaje. Nu știu cum de nu mi-a dat prin gând că ar putea fi ale lui. Dar imediat, el însuși a scos capul din camera alăturată, și când m-a văzut, a dat drumul monoclului de la ochi și s-a repezit, cu brațele larg

deschise, să-şi salute noua rudă. Vedeam ca prin ceaţă craniul lui uscat, ca un cap de mort, ochii lui sclipitori şi părul negru. M-am simţit îmbrăţişat de nişte mâini rigide, ca ale unui manechin de lemn. Venirea lui era de aşteptat, dar eu mă simţeam de parc-aş fi văzut moartea. Aveam senzaţia unui coşmar, iar vorbele: „Ce mai faci, dragă Leon?“ mi se păreau cele mai ciudate şi cele mai puţin posibile din câte mi-ar fi fost dat să aud. M-a apucat dintr-odată o furie amestecată cu scârbă şi spaimă, încât a trebuit să-mi adun tot sângele rece, ca să nu mă reped la el, să-l trântesc la podea şi să-i sparg capul. Mă încercase de multe ori sentimentul de furie şi scârbă, însă împletirea acestora cu teama era ceva cu totul nou şi de neînţeles pentru mine; căci nu era teama de un om viu, ci parcă frica de un mort. Multă vreme n-am fost în stare să articulez nici un cuvânt. Nu ştiu ce şi-o fi închipuit: ori că nu l-am recunoscut, ori că eram mirat că un om pe care îl cunosc atât de puţin mă tratează ca pe o rudă şi-mi vorbeşte la per tu... Asta mă irită la culme chiar şi acum.

Încercam să mă stăpânesc. În timpul acesta, el îşi puse monoclul şi, scuturându-mi din nou mâna, spuse:

– Ce mai faci? Ce face Anielka? Dar mama...? Tot bolnavă, tot bolnavă, ai? Dar mătuşa? Ai?

Şi din nou m-a cuprins o uimire amestecată cu o furie supraomenească auzindu-l cum vorbeşte despre femeile care-mi sunt cele mai apropiate pe lume, ca şi cum i-ar fi şi lui la fel de apropiate. Un om de lume ca mine suportă orice, maschează tot ce simte, căci aşa-i învăţat încă din copilărie – însă acum nu mai puteam să rezist. Am început să strig la servitori să servească ceaiul, vrând să mă mai calmez, să-mi

ocup gândurile cu altceva. Însă Kromicki, neliniștit că nu-i răspund, lăsă să-i cadă și celălalt monoclu și întrebă febril:

– Nu cumva s-a întâmplat ceva? De ce nu spui nimic?

– Sunt sănătoase.

Brusc, mi-am dat seama că tulburarea mea îi dă încă de la început acestui nesuferit un ascendent asupra mea, așa că mi-am venit în fire cât ai clipi din ochi.

L-am condus în sufragerie, l-am așezat la masă și l-am întrebat:

– La tine ce mai e nou? Ai venit pentru multă vreme?

– Nu știu, răspunse el. Mi-era dor de Anielka și cred că și ei de mine. N-am stat decât câteva luni împreună. Pentru niște tineri căsătoriți e cam puțin, nu?

Și râse cu râsul lui scârțâit, după care adăugă:

– De altfel, am niște afaceri aici. Afaceri, afaceri și iarăși afaceri!

Începu să-mi povestească pe larg despre problemele lui, dar eu nu-l ascultam și nu înțelegeam nici o vorbă din tot ce spunea. Auzeam repetând cuvântul „capital" și-i vedeam mișcarea monoclului. Ciudat, cât de mult te pot enerva lucrurile mici când ești foarte nenorocit. Nu știu dacă așa-i la toată lumea, dar pe mine termenul „capital" și monoclul lui mă scoteau din sărite. În prima clipă, când mi-a ieșit în întâmpinare în vestibul, eram de-a dreptul încremenit de stupoare și de furie și totuși cred că i-am înregistrat toate mișcările monoclului. Așa și acum.

După ceai l-am condus în camera de culcare, dar și acolo a continuat să povestească, în timp ce, cu ajutorul unui servitor, începuse să despacheteze.

Din când în când se întrerupea din relatarea afacerilor și-mi arăta câte ceva deosebit adus din Orientul Îndepărtat. Printre altele, desfăcu un balot din care scoase două covorașe orientale și spuse:

– Le-am cumpărat la Batum. Frumoase, nu? De pus în fața patului.

După plecarea servitorului, se așeză obosit într-un fotoliu și continuă să vorbească despre afacerile lui din Orient, despre speranțele lui, dar eu mă gândeam la altceva. Este cu siguranță o mare salvare pentru om, că dacă nu se poate feri de nenorocire în general, se apără de unele dintre aspectele ei secundare. Așa și pe mine acum, nu mă preocupa decât o singură întrebare: dacă Kromicki o să meargă sau nu la Gastein.

– Te cunosc foarte puțin, am spus, dar acum sunt convins că ai să faci avere. Nu ești deloc ușuratic și nu sacrifici chestiunile importante pentru sentimente.

Kromicki îmi strânse mâna cu căldură.

– Nici nu știi, îmi răspunse, cât de mult aș vrea să ai întotdeauna încredere în mine.

În primul moment, n-am dat atenție sensului special al acestor cuvinte; eram preocupat de gândul că am și comis de-acum o josnicie și o minciună față de el – minciună pentru că nu credeam câtuși de puțin în flerul lui în afaceri și josnicie pentru că-l flatam, deși, dac-aș fi putut, l-aș fi strâns de gât. Dar urmăream să-l fac să renunțe la călătoria la Gastein, așa că m-am afundat mai departe în mocirlă.

– Văd că nu prea ți-e la îndemână călătoria pe care urmează s-o facă doamnele.

Drept răspuns, începu să se plângă de boala doamnei Celina, ca un egoist de rând, care privește totul numai prin prisma lui.

– Bineînțeles, spuse el, că toată expediția asta nu mi-e la îndemână. Între noi fie vorba, cred că se putea și fără ea. Totul trebuie să aibă o măsură, chiar și atașamentul fiicei față de mamă. O femeie măritată trebuie să înțeleagă că, în primul rând, are îndatoriri față de soț. În plus, mama asta care-ți stă tot timpul pe cap, veșnic în camera de alături, te stânjenește, nu-ți permite să te acomodezi cu noul tovarăș de viață, să i te dăruiești în întregime. Nu contest, atașamentul copiilor față de părinți este un lucru lăudabil, însă, când e exagerat, devine o piedică în viață.

Pe tema asta se desfășură în toată amploarea și debită o mulțime de banalități sentențioase, care mă enervau cu atât mai mult, cu cât era în ele o anumită doză de adevăr. În cele din urmă, spuse:

– Eh, asta este. Eu sunt negustor. Am știut ce contract închei și sunt gata să îndeplinesc tot ce e de datoria mea.

– Atunci, mergi la Gastein?

– În primul rând, e în interesul meu personal. Vreau să ne cunoaștem mai bine și cu mătușa și să căpătați cu adevărat încredere în mine. O să mai vorbim despre asta. Am o lună sau o lună și jumătate libere. L-am lăsat în Orient pe Lucjan Chwastowski să se ocupe de treburile mele și el este, cum spun englezii, *a solid vian*[1]. În plus, înțelegi că dacă am o nevastă ca Aniela, vreau și eu să stau cu ea nițel sub același acoperiș – înțelegi, nu?

Spunând acestea, rânji cu dinții lui galbeni și stricați și mă bătu pe genunchi. Iar pe mine mă trecură fiori de gheață pe șira spinării. Simțeam cum pălesc. M-am ridicat și, întorcându-mă cu spatele

[1] „Om de nădejde" (în limba engleză, în original)

spre lumină, ca el să nu observe schimbarea pe fața mea, am făcut un efort să-l întreb:

– Când pleci la Płoszów?

– Mâine, mâine!

– Noapte bună!

– Noapte bună! răspunse el și lăsă să-i cadă monoclul.

Întinzând spre mine ambele mâini, mai spuse:

– Sunt nespus de bucuros c-o să ne putem apropia mai mult. Întotdeauna am avut o slăbiciune pentru tine... Pot să jur c-o să ne înțelegem perfect.

Eu, să mă înțeleg cu el? Cât de prost poate să fie! Și cu cât e mai prost, cu atât mai îngrozitor este când mă gândesc că Aniela e proprietatea lui, că-i aparține pur și simplu ca un obiect. Nici n-am mai încercat să dorm noaptea aceea. Niciodată nu mi-a apărut atât de clar că există situații în care se epuizează și cuvintele și capacitatea de a simți și înțelege o înfrângere – dar ea continuă. Grozavă viață mi-a fost hărăzită! Acum, perioada aceea în care Aniela călca nepăsătoare în picioare sentimentele mele și care atunci mi se înfățișa ca o culme a nefericirii îmi apare ca o epocă de vis. Dacă atunci, ori chiar și astăzi, s-ar prezenta în fața mea un diavol și mi-ar da să semnez un contract, cum că totul va rămâne așa cum este, că Aniela va pălmui la nesfârșit dragostea mea, dar va dispărea Kromicki, i-aș oferi în schimb sufletul meu și aș semna fără să șovăi. Căci în mintea bărbatului respins de o femeie se creează involuntar convingerea că ea se află pe o culme, într-un turn gotic, pe o înălțime inabordabilă, spre care n-ai voie nici să ridici ochii. Așa mă gândeam și eu instinctiv la Aniela. Și acum vine acest domn Kromicki, cu două covorașe de la Batum, și o trage jos de pe înălțimea aceea, fără

nici o ceremonie, pe covorașele lui... Pe ea cea neînduplecată, implacabilă, fără de prihană ca o preoteasă din templu! Ce lucru îngrozitor este posibilitatea omului de a-și imagina totul – cât este de dezgustător, de trivial și de caraghios! Mi-am stors atâta creierii să născocesc teorii conform cărora dragostea este o forță mai mare decât contractele de căsătorie, conform cărora să am dreptul s-o iubesc pe Aniela, și ea pe mine – iar acum, eu o să dorm cu teoriile mele, iar Kromicki cu Aniela.

E un proverb care spune că vântul își potrivește tăria după lâna mieilor și credeam că și omul poate duce numai o anumită povară, că dacă o să i se pună mai mult în spate, o să cadă. În nemăsurata mea nefericire, în prostia și înjosirea fără margini în care am ajuns, simt că, odată cu venirea lui Kromicki, o voi disprețui pe Aniela. De ce? Nu găsesc nici o justificare omenească. Soția trebuie să aparțină soțului. Cunosc adevărul acesta la fel de bine ca orice prost, dar, față de dragostea mea, el nu-i decât o pângărire a Anielei. În fond, ce-mi mai pasă de toate raționamentele! Simt un dispreț care mă depășește. Astăzi mi-am dat seama că existența mea în aceste condiții este pur și simplu imposibilă și că trebuie neapărat să survină niște schimbări fundamentale, care să pună capăt situației de până acum.

Dar ce fel de schimbări? Dacă disprețul ar sugruma iubirea mea cum ucide lupul oaia ar fi bine. Am însă sentimentul că se va produce altceva. Dacă n-aș iubi-o pe Aniela, n-aș disprețui-o acum – așa că disprețul nu-i decât un nou belciug în lanțul jugului meu. Îmi dau seama perfect că în afară de doamna și domnul Kromicki și raporturile dintre ei nu mă mai interesează nimic pe lume, dar absolut nimic! Nici

lumina, nici întunericul, nici pacea, nici războiul, nimic! Ea, Aniela, ori, mai bine zis, acum ei amândoi și participarea mea la viața lor – iată unicul sens al existenței mele! Dar dacă tocmai în acest context nu pot exista, atunci ce aștept să survină? Brusc mi-am dat seama cu uimire că nu mi-a trecut prin minte singurul, cel mai simplu lucru – moartea. Ce forță nemaipomenită la îndemâna omului este posibilitatea de a tăia firul vieții! Te aștept, duh rău al vieții mele și-ți voi spune astfel: „Ai să mă împovărezi cu suferință numai atâta vreme cât voi vrea eu. Când n-o să mai pot rezista, o să-ți trag un picior în spate cu povara ta cu tot..." *E poi eterna silenza...* nirvana, a patra dimensiune a lui Zöllner... sau știu eu ce? M-am simțit teribil de ușurat la gândul că în ultimă instanță totul depinde numai de mine... Am stat vreo oră întins pe sofa, gândindu-mă cum și când s-o fac – și însuși faptul că m-am rupt de gândul nesuferit că a sosit Kromicki, de ura mea față de el, a constituit un fel de odihnă. Un gest ca acesta, sinuciderea, impune unele preocupări strict materiale, ceea ce atrage după sine necesitatea de a te gândi și la altceva în afară de chinul tău. Mi-am amintit, deci, că revolverul cu care călătoresc de regulă are un calibru mult prea mic. M-am sculat să mă uit la el și am hotărât să-mi cumpăr altul.

Am început să-mi bat capul gândindu-mă cum să procedez, ca, la o adică, să se creadă că este vorba de un accident. Totul însă nu era decât pură teorie. Nu se cristaliza în mine o hotărâre fermă. Mai degrabă mă gândeam la posibilitatea de a mă sinucide decât la hotărârea de a o face. Dimpotrivă, acum eram sigur că nu se va produce curând. Căci, mă gândeam, de vreme ce știu unde este portița pe care pot oricând

să scap, rămân deocamdată să văd până unde poate ajunge nefericirea mea. Să văd ce chin mă mai așteaptă. Mă frigea o curiozitate dureroasă, dar de neînfrânt. Cum va fi când acești doi oameni vor trăi împreună? Cum mă va mai privi Aniela în ochi...? În cele din urmă, am obosit și am adormit îmbrăcat, un somn greu, plin de monoclul lui Kromicki, de revolvere, o debandadă în care oamenii erau amestecați cu lucrurile. M-am trezit târziu. Servitorul mi-a spus că domnul Kromicki a și plecat la Płoszów. Primul meu gând a fost să plec după el, să văd, să-i văd împreună. Dar după ce m-am urcat în trăsură, am simțit deodată că nu voi putea suporta, că va fi mult prea greu și prea nesuferit pentru mine; am înțeles că asta ar putea grăbi trecerea prin portița care mă așteaptă deschisă, spre câmpiile necunoscute – și am poruncit să mă ducă în altă parte.

Omul, chiar dacă-i cel mai mare pesimist, evită instinctiv răul și se ferește de el din toate puterile. De aceea se agață de orice speranță, așteaptă orice schimbare cu încredere. În mine s-a trezit dorința să plecăm cât mai repede la Gastein, de parcă acolo m-ar fi așteptat mântuirea. Să plecăm, să-i scot din casa de la Płoszów! Gândul acesta nu-mi dădea pace, pusese întru totul stăpânire pe mine, încât mi-am consumat toată ziua încercând să-l înțeleg.

Nici n-a fost prea greu. Doamnele erau aproape pregătite de plecare. Kromicki nu-și anunțase venirea – probabil că voise să-i facă o surpriză soției – și noi urma să plecăm peste câteva zile. Acum s-ar fi cuvenit să-l las să se odihnească și să-l întreb când ar putea să plece iarăși la drum, însă eu special n-am vrut să țin cont de el, ca și cum n-ar fi existat.

M-am dus la gară și am reținut locuri la vagonul de dormit pentru Viena, după care am trimis un servitor la Płoszów, cu o scrisoare către mătușa mea, în care o anunțam că am cumpărat de-acum bilete și, cum toate locurile erau date pentru restul săptămânii, trebuia să plecăm a doua zi.

26 iunie

Revin la ultimele ore ale șederii mele la Varșovia. Amintirea lor mi s-a imprimat atât de puternic în creier, încât nu pot să n-o notez aici. A doua zi după sosirea lui Kromicki, am avut o stare foarte ciudată. Mi se părea că n-o mai iubesc pe Aniela, dar că, pe de altă parte, nici fără ea nu pot să trăiesc. Atunci am trecut pentru prima dată prin ceva ce aș putea numi șoc psihic. Înainte, când tot procesul acesta al iubirii mele se desfășura în mine mai normal, îmi spuneam: „O iubesc, deci o doresc" – cu aceeași logică cu care spunea Descartes: „Gândesc, deci exist". Acum, în cazul meu, se schimbase în „N-o iubesc, dar o doresc" – și ambele afirmații existau în mine, ca încrustate pe două plăci separate de piatră. Mă apăsau amândouă nespus de mult. După o vreme mi-am dat seama că acel „n-o iubesc" e doar o iluzie. O iubesc la fel ca înainte, însă într-un mod atât de dureros, atât de amar, atât de otrăvit, că dragostea mea nu mai are nimic comun cu fericirea.

Cred că acum chiar dacă mi-ar face ea declarații de dragoste, chiar dacă aș divorța-o ori dacă ar rămâne văduvă și ar fi a mea, tot n-aș mai putea fi fericit. Aș fi în stare, cu prețul vieții, să cumpăr o singură asemenea oră, dar nu cred că aș reuși să o transform într-o fericire adevărată. Cine știe dacă n-au

paralizat în mine nervii aceia cu care simțim fericirea! Se poate întâmpla.

La ce bun să mai exist?

În ajunul plecării m-am dus la un magazin de arme. Ce om ciudat era cel care mi-a vândut revolverul! Dacă n-ar fi fost armurier, ar fi putut deveni profesor de psihologie. Am intrat și i-am spus că mi-e indiferent dacă-i un Colt sau un Smith, numai să fie un model bun și cu calibru mare. Bătrânul mi-a ales arma, cu care am fost imediat de acord, după care m-a întrebat:

– Vă trebuie, desigur, și gloanțe?

– Chiar voiam să vă spun.

Bătrânul mă privi cu atenție.

– Să vă dau și un toc pentru revolver?

– Firește. Și un toc.

– Atunci e-n regulă, spuse el. În cazul acesta, o să vă dau gloanțe de același calibru cu revolverul.

A fost rândul meu să-l privesc mirat.

– Eu, dragă domnule, a continuat bătrânul, sunt de patruzeci de ani în meseria asta și am învățat multe. Adeseori au cumpărat arme de la mine oameni care apoi și-au tras un glonț în cap. Și știi ceva? Nici unul din ăștia nu și-a cumpărat toc la armă. Întotdeauna era așa. Vine și zice: „Vă rog să-mi dați un revolver." „Cu toc?" „Nu, nu-i nevoie de toc." E un lucru semnificativ, căci doar unul care vrea să-și zboare creierii n-are nevoie să mai economisească o rublă, cât costă tocul. Dar așa-i firea omului... Probabil că fiecare își spune: „Ce dracu' să fac cu tocul?" Și tocmai de aceea, cum vine cineva după revolver, știu imediat dacă vrea să se omoare ori nu.

– E foarte interesant ceea ce spui.

Realmente, mi se părea un amănunt nespus de semnificativ.

Negustorul a continuat:

– Când am înțeles asta, am născocit următoarea metodă: dacă cineva ia revolver fără toc, mă fac că greșesc și-i dau gloanțe cu un număr mai mari. Să-ți zbori creierii nu-i o bagatelă. Trebuie să-ți aduni tot curajul. Cred că pe mulți îi trec năduşelile... În sfârşit, să zicem că s-a hotărât și dă să ia revolverul. Dar gloanțele nu merg... Îi vine să se dea cu capul de pereți, dar n-are ce face, trebuie să amâne pentru a doua zi... Și ce, crezi că-i ușor să te mai decizi încă o dată? Mulți care s-ar fi împușcat în momentul acela și au văzut moartea cu ochii, a doua zi n-o mai fac. Ba unii au venit a doua zi și-au cumpărat toc... Iar mie-mi venea să râd. „Ia-ți tocul și trăiește sănătos“, îmi venea să le spun.

Am notat discuția asta, pentru că acum mă interesează foarte mult tot ce-i legat de sinucidere, iar cuvintele bătrânului armurier mi s-au părut un veridic document uman.

27 iunie

Când mă gândesc că Aniela m-a iubit, că aș fi putut să mă căsătoresc cu ea și să am o viață nespus de luminoasă și de fericită, că totul n-a depins decât de mine și că am ratat totul numai din pricina incapacității mele de a trăi omenește, mă întreb dacă n-am de-acum unele manifestări de nebunie. Aș fi putut cu adevărat s-o am pe Aniela pentru totdeauna? Dar îmi amintesc perfect desfășurarea evenimentelor din clipa când ne-am cunoscut și până astăzi. Când mă gândesc că femeia asta ar fi putut fi a mea, tot atât de credincioasă mie cum îi este celuilalt, ba chiar de o

sută de ori mai credincioasă, pentru că mă iubea din tot sufletul! Incapacitate înnăscută – asta e! Și chiar dacă astfel m-aș justifica totalmente în ochii mei – la ce bun, de vreme ce nu constituie nici o consolare pentru mine? Mă simt cumva mai ușurat la gândul că atât urmașii spițelor uzate, cât și cei ai spițelor virile sfârșesc tot în pământ... Asta mai micșorează deosebirea dintre mine și așa-numiții oameni de acțiune. Nenorocirea celor de felul meu constă în caracterul lor exclusivist. Cât de greșite sunt părerile, nu numai ale romancierilor, dar și ale psihologilor de meserie și chiar ale fiziologilor, despre neamurile uzate! Își imaginează întotdeauna că incapacității lăuntrice a exponenților acestora le corespunde fără excepție o degenerare fizică: statură mică, mușchi slabi, creier anemic și inteligență redusă. Poate că uneori e și așa, dar să faci din asta o regulă e o greșeală și o repetare nechibzuită a unor lucruri necontrolate. Urmașii familiilor vechi se caracterizează nu prin lipsa forțelor necesare vieții, ci prin lipsa armoniei dintre ele. Eu însumi sunt din punct de vedere fizic un om robust și n-am fost prost niciodată – însă cunosc oameni din sfera noastră construiți ca niște statui grecești, capabili, ageri la minte, care însă n-au știut să trăiască și au sfârșit rău tocmai din lipsa unui echilibru între forțele vitale prea viguroase, ca într-o societate prost organizată, în care nu se știe unde sfârșesc drepturile unora și încep ale altora. E în noi o stare de anarhie și doar se știe că anarhia e incompatibilă cu existența. Fiecare din forțele acestea acționează pe cont propriu și trage numai în direcția ei, adesea aducându-le și pe celelalte după ea; de aici se nasc exclusivitățile tragice. Eu sunt acum bolnav de o asemenea exclusivitate, datorită căreia

nu mă mai interesează nimic în afara Anielei, nu mă mai preocupă nimic, nu găsesc nimic de care să-mi agăț viața. Însă oamenii nu înțeleg că o asemenea lipsă de armonie, o asemenea anarhie a forțelor vitale este o boală mai grea decât anemia fizică și morală. Iată deci descifrarea misterului! Înainte ne salva viața și relațiile sociale, solicitându-ne la acțiune, ba chiar silindu-ne într-o anumită măsură. Astăzi, când trăim retrași, departe de viața practică și când ne otrăvim singuri cu mania de a filosofa și de a ne îndoi, boala noastră se înrăutățește și mai mult, în aceste condiții neigienice. Am ajuns până într-acolo, că nu mai suntem capabili de nici o acțiune, ci doar de salturi, din care cauză tocmai cei mai capabili și mai bogați dintre noi sfârșesc printr-o nebunie. Din toate elementele componente ale vieții nu ne-a mai rămas decât femeia și, una din două – ori ne irosim, risipind tot capitalul de viață în libații, ori ne agățăm de câte o iubire ca de o ramură care crește deasupra prăpastiei și atârnăm în aer, expuși cu atât mai mult să ne frângem gâtul, cu cât cel mai adesea ne alegem o dragoste nelegitimă, care poartă în însăși esența ei germenul tragediei. Știu că dragostea mea pentru Aniela trebuie să sfârșească rău și, conștient fiind de asta, nici nu mai încerc să scap de ea, căci și încercarea tot la pieire m-ar duce.

28 iunie

Băile și mai ales aerul rece de aici îi fac bine doamnei Celina. Cu fiecare zi e mai în putere și, deoarece mă îngrijesc tot timpul de ea să-i fie bine, ca și cum ar fi propria mea mamă, îmi este recunoscătoare și mă iubește tot mai mult. Aniela vede toate astea și nu poate să nu-mi fie recunoscătoare la rândul ei; în

plus, sunt sigur că sentimentul acesta atrage după sine regrete tot mai mari, căci îi oferă imaginea imensei fericiri pe care am fi trăit-o cu toții, dacă s-ar fi întâmplat ceea ce putea să se întâmple. Acum sunt absolut sigur că nu-l iubește pe Kromicki. Este și-i va fi credincioasă – dar când îi văd împreună, observ pe fața ei un fel de constrângere, de umilire. Văd că ori de câte ori el, care poate că este cu adevărat îndrăgostit – sau poate vrea numai ca noi să-i considerăm o pereche îndrăgostită –, o mângâie pe păr, pe mâini ori o sărută pe frunte, ea parcă ar prefera să intre în pământ decât să se lase mângâiată de față cu noi. Suportă însă mângâierile lui, ba chiar trebuie să și zâmbească, și eu la fel, le suport și mă silesc să zâmbesc. Numai așa, de amuzament, îmi înfig ghearele în inimă și o sfâșii. Mă gândesc uneori că această preoteasă a Dianei este cu siguranță mai degajată și mai puțin rușinoasă în a-și manifesta sentimentele, când este numai cu el... Dar mă feresc de plăcerea acestor gânduri, conștient fiind că nu mai lipsește decât o picătură și-mi voi pierde echilibrul, nu mă voi mai putea stăpâni. Atitudinea mea față de Aniela este îngrozitoare și pentru mine și pentru ea. Dragostea mea are uneori aparența urii, a disprețului, a ironiei. Asta o chinuiește și o sperie. Uneori mă privește ca și cum ar vrea să-mi spună: „Ce-s eu de vină?" Și eu însumi îmi spun adesea: „Ce-i ea de vină?" – dar nu pot, nu pot, pentru numele lui Dumnezeu, nu pot să mă port altfel cu ea. Cu cât o văd mai stânjenită, mai tristă, cu atât crește mai mult furia mea împotriva ei, a lui Kromicki, a mea și a lumii întregi. Și asta nu pentru că nu mi-ar fi milă de ea, care-i o ființă la fel de nefericită ca și mine. Ci, la fel ca apa, care în loc să stingă un incendiu puternic,

mai rău îl incită – tot așa disperarea amplifică și mai mult sentimentele mele. Când față de femeia aceasta unică, cea mai scumpă pe lume, îmi manifest disprețul, furia, batjocura, comit față de mine însumi o cruzime la fel de mare ca cea față de ea sau poate chiar mai mare, fiindcă Aniela mă mai poate ierta, dar eu, niciodată!

29 iunie

Omul acesta a observat că am un puternic resentiment față de soția lui, pe care și l-a explicat într-un mod demn de sine: o urăsc pentru că l-a preferat pe el în locul meu. Vede la mine o ură ce decurge din amorul propriu rănit – și nimic mai mult. Ca să gândești așa, trebuie să fii... soț. Astfel stând lucrurile în mintea lui, se străduiește s-o recompenseze pe ea arătându-i o și mai mare tandrețe, iar față de mine manifestă îngăduința învingătorului mărinimos. Numai orgoliul îi poate prosti pe oameni în halul ăsta. Ce om ciudat! Se duce zilnic la hotelul Straubinger, se uită la perechile care se plimbă pe sub Wandelbahn și, cu o anumită plăcere, emite despre ei cele mai răutăcioase presupuneri; își arată toți dinții stricați râzând de soții înșelați – după constatările lui – și fiecare asemenea nouă descoperire îl binedispune grozav. De amuzat ce este, își scoate și-și pune monoclul la ochi de zece ori pe oră. Dar același om care consideră infidelitatea în căsătorie drept ceva foarte potrivit pentru glume ar considera-o cea mai mare și mai tragică crimă, dacă ar fi vorba de el. În măsura în care se referă la alții, e o farsă, dacă l-ar privi direct, ar striga până la cer după răzbunare. De ce, prostule? Drept cine te crezi? Du-te la oglindă și privește-ți ochii mongolici, părul lipit pe craniu ca o tichie neagră, monoclul, mâinile și picioarele cu oase

lungi și descărnate; pătrunde înlăuntrul tău și vezi-ți puținătatea minții și caracterul ordinar – și abia atunci să spui dacă o femeie ca Aniela ar fi datoare să-ți rămână credincioasă fie și numai o oră. Prin ce mijloace ai ajuns la ea, tu, parvenitule fizic și spiritual? Nu este oare de-a dreptul dezgustător și împotriva naturii că tu ești soțul ei? Dacă Beatrice a lui Dante i-ar fi acordat mâna ultimului dintre bădăranii florentini și tot ar fi făcut o partidă mai bună decât Aniela!

M-am întrerupt de la scris, căci iarăși mă irit și-mi pierd cumpătul și doar reușisem atât de bine să-mi amorțesc toate pornirile! De altfel, spre bucuria lui Kromicki, trebuie să recunosc că nu mă consider mai bun decât el. Chiar dac-aș presupune că-s turnat dintr-un aliaj mai nobil, slabă consolare, de vreme ce faptele-mi sunt mai rele decât ale lui. El n-are de ce să se prefacă în fața mea – în timp ce eu sunt nevoit să mă prefac, să țin cont de existența lui, să mă ascund, să-mi adaptez comportarea la a lui, să-l înșel, să-l subminez. Poate fi oare ceva mai dezgustător decât faptul că eu, în loc să-l strâng de gât, îi adresez doar injurii în acest jurnal? O astfel de satisfacție în absență își poate permite și sclavul față de stăpân. Nu-mi închipui că Kromicki s-a considerat vreodată atât de josnic cum mă consider eu, comițând sute de nimicnicii mărunte, de înșelătorii ordinare, numai ca să-l cazez departe de Aniela, în vila închiriată pentru mine. Și nici n-am reușit. Cu o simplă propoziție – „Vreau să fiu lângă soția mea" –, spusă cu toată sinceritatea, a zdrobit toate planurile mele. Și acum locuiește lângă soție... În plus, e de-a dreptul insuportabil că Aniela înțelege aproape fiecare faptă de-a mea, fiecare cuvânt și fiecare intenție. Cred că de multe ori se și rușinează pentru mine. Toate astea laolaltă constituie pâinea mea cea de toate zilele.

Nu cred c-am să mai rezist mult, fiindcă nu sunt la înălțime, cu alte cuvinte, nu sunt suficient de mârșav precum o cer condițiile în care trăiesc.

30 iunie

Astăzi am auzit de pe verandă următorul sfârșit de discuție între Kromicki și Aniela:

– Eu, spunea Kromicki, am să discut personal cu el, dar tu trebuie să-i spui mătușii cum stau lucrurile.

– Niciodată! a răspuns Aniela.

– Te rog foarte mult să-i spui! a rostit el apăsat.

Am intrat în cameră, nedorind să fiu în continuare martor involuntar la discuția lor. Pe fața Anielei am zărit o mare durere, dar văzându-mă, a încercat s-o mascheze. Kromicki era palid de furie, însă mi-a întins mâna zâmbind. În prima clipă, m-a cuprins neliniștea și spaima că ea i s-a destăinuit. Nu-mi era teamă de Kromicki, ci de faptul că ar putea s-o ia pe Aniela și s-o ducă în altă parte, în felul acesta rupându-mă de chinul meu, de umilințe și de frământări. Doar eu prin ele trăiesc, fără ele aș muri de inaniție. Orice altceva, numai să nu mă împiedice s-o văd pe Aniela! Tot timpul m-am gândit: despre ce-or fi vorbit? Cel mai probabil mi se părea ca ea să-i fi spus ceva, dar în cazul acesta s-ar fi schimbat purtarea lui față de mine. Iar el aproape că era mai amabil decât înainte. În general, dacă n-ar fi ura pe care i-o port, n-aș avea ce să-i reproșez. Este amabil, prietenos, chiar cordial, cedează în favoarea mea la fiecare pas, purtându-se cu mine precum cu o femeie nervoasă. Se străduiește să-mi câștige încrederea. Nu se supără când uneori îi răspund cu asprime sau ironie, când, adeseori mult prea pe față, îi dezvălui lipsa lui de educație sau de sensibilitate. Nu pierd nici o ocazie

să demonstrez în fața Anielei cât este de simpluț la minte și la inimă. Dar el e răbdător. Poate numai cu mine. Astăzi l-am văzut pentru prima oară revărsându-și furia asupra Anielei: avea pielea verzuie, ca oamenii care știu să se înfurie teribil, dar la rece. Probabil că Aniela se teme de el, dar ea se teme de toți, acum chiar și de mine. De multe ori mi-e greu să înțeleg de unde ia femeia asta gingașă ca un porumbel atâta energie extraordinară. Cândva îmi făcusem iluzii că e pasivă și că, atunci când voi vrea s-o iau, nu se va opune. Ce eroare! Rezistența ei este cu atât mai mare, cu cât apare mai pe neașteptate. Nu știu despre ce era vorba între ea și Kromicki, însă sunt sigur că, așa cum i-a declarat, nu va face ce i-a cerut el, chit că va tremura toată de frică. Dac-ar fi fost a mea, aș fi iubit-o cum își iubește câinele stăpâna; aș fi purtat-o pe brațe, aș fi suflat praful din fața picioarelor ei, aș fi iubit-o ca un nebun.

1 iulie

Gelozia mea ar putea apărea mizeră, dacă n-ar avea în ea durerea credinciosului căruia i-a fost profanat zeul. Aș renunța să-i mai ating chiar și mâna dac-aș putea-o urca pe un munte inabordabil, unde să n-aibă nimeni voie să se apropie de ea.

2 iulie

Mi-am făcut iluzii că mi-au amorțit simțurile. N-a fost decât o stare de moment a nervilor mei, pe care eu am luat-o drept stare sufletească. De altfel, am bănuit că n-o să fie de durată.

3 iulie

Totuși, s-a petrecut ceva între ei. Își ascund și unul și celălalt supărarea, dar eu o simt. De câteva zile nu l-am mai văzut luându-i mâinile, cum avea

obiceiul înainte, și ducându-le pe rând la buze sau mângâind-o pe păr, sau sărutând-o pe frunte. La început am fost cu adevărat bucuros, dar apoi Aniela însăși mi-a stricat bucuria. Am observat că ea încearcă parcă să-l îmbuneze, să-l binedispună, să revină la relațiile dinainte. Văzând asta, m-a apucat o furie teribilă, care s-a oglindit imediat în purtarea mea față de ea. Niciodată n-am fost atât de necruțător cu ea și implicit cu mine.

4 iulie

Întorcându-mă de la Wandelbahn, am întâlnit-o pe pod, în dreptul cascadelor. S-a oprit și a început să-mi spună ceva, însă vuietul cascadelor îi înăbușea vorbele. Asta m-a iritat, căci acum mă irită totul. Am condus-o de pe pod înspre vila noastră și, când s-a mai liniștit zgomotul, am întrebat-o nerăbdător:

– Ce-ai spus? Că n-am auzit.

– Am vrut să te întreb, mi-a răspuns emoționată, de ce te porți așa cu mine? De ce n-ai nici un pic de milă față de mine?

Auzindu-i vorbele, mi s-a urcat tot sângele la cap.

– Nu vezi, am început febril, că te iubesc la nebunie? Cum poți să nu dai doi bani pe un asemenea sentiment? Ascultă, nu mai vreau nimic de la tine. Spune-mi numai că mă iubești, dă-mi inima ta și voi suporta totul și-ți voi da în schimb viața mea, te voi sluji până la ultima suflare. Aniela, tu mă iubești, spune-mi... e adevărat? Mă poți mântui cu un singur cuvânt, spune-l!

Aniela se făcuse albă ca spuma cascadelor. Parc-ar fi suflat asupra ei un vânt rece și i-ar fi înghețat sângele în vine. Câteva clipe n-a fost în stare să articuleze nici un cuvânt. În cele din urmă, a rostit cu vădit efort:

– Te rog, nu-mi vorbi astfel!

– Deci n-o să-mi spui niciodată?

– Niciodată, a răspuns ea.

– Atunci gândește-te că ție nu ți-e deloc milă...

Și m-am întrerupt. Mi-a trecut prin minte că dacă i-ar fi cerut Kromicki să-i spună cuvântul acela, nu l-ar fi refuzat – și la gândul acesta a început să-mi vuiască disperarea și furia în urechi și am văzut negru înaintea ochilor. Știu numai că i-am aruncat în față niște vorbe atât de îngrozitoare și de cinice, cum nici un bărbat n-ar îndrăzni să spună unei femei lipsite de apărare. Pur și simplu n-am curaj să le mai scriu în jurnalul acesta. Îmi amintesc ca prin vis că la început s-a uitat la mine cu niște ochi mirați și îngroziți, după care m-a apucat de mânecă și, scuturându-mi brațul, mă tot întreba speriată:

– Leon, ce-i cu tine? Ce-i cu tine?

Ce era să fie cu mine, altceva decât că-mi pierdeam mințile. Mi-am smuls brațul din mâna ei și am trecut pe partea cealaltă a străzii. După câteva clipe am întors capul, dar n-am mai văzut-o. Atunci am înțeles un singur lucru: că a sosit ceasul, că trebuie să sfârșesc. Gândul acesta a creat parcă o spărtură luminoasă în întunericul care-mi învăluia mintea. Era o stare ciudată, de luciditate parțială. Nu-mi dădeam seama prea bine de cele petrecute. Pierdusem aproape cu totul sentimentul existenței proprii și al existenței Anielei; în schimb, am început să mă gândesc la moarte ca un om nu numai lucid, ci și calm. De exemplu, știam perfect că dacă mă voi arunca de pe stânci în prăpastie, poate trece drept un accident, dar dacă mă voi împușca în camera mea, mătușa nu va putea suporta lovitura. Și mai curios e faptul că, având o asemenea luciditate, nu mă simțeam dator

să fac nici o alegere, ca și cum s-ar fi rupt legătura dintre rațional și voință și faptele ce decurg din aceasta. Cu convingerea absolut clară că e mai bine să mă arunc de pe stânci decât să mă împușc, m-am îndreptat totuși spre vilă, după revolver. De ce? Nu știu. Știu doar că am pornit în mare grabă și, după ce am alergat în goană pe scări până sus, am început să caut cheia de la cufărul în care era închis revolverul. Deodată, am fost smuls din gândul exclusiv al sinuciderii de niște pași repezi pe scară. La început mi-a trecut prin cap că poate Aniela a ghicit intenția mea și aleargă să mă oprească. Dar ușa s-a deschis și am zărit-o pe mătușa, care a strigat gâfâind:

– Leon, fugi după doctor! Anielei i s-a făcut rău!

Auzind asta, am uitat de toate celelalte. Am alergat în stradă așa cum eram, fără pălărie, și după un sfert de oră l-am adus pe doctorul de la hotelul Straubinger. Când am sosit, totul era de-acum bine. Doctorul a intrat la Aniela, iar eu am rămas cu mătușa pe verandă și am început s-o întreb ce se întâmplase.

– Acum o jumătate de oră, spuse mătușa, Aniela s-a întors acasă cu fața atât de aprinsă, încât și eu și Celina am început s-o întrebăm ce are. Ne-a răspuns „Nimic, nimic!" cu o oarecare irascibilitate, dar se vedea clar că nu-i adevărat. Celina insistă să-i spună, și atunci Aniela s-a înfuriat, lucru pe care l-am văzut pentru prima oară de când o cunosc și a strigat: „De ce mă chinuiți așa cu toții?" Imediat apoi a avut niște spasme și a izbucnit în hohote de râs. Ne-am speriat îngrozitor și eu am dat fuga la tine. Slavă Domnului că a trecut. Pe urmă a plâns, mititica, și ne-a cerut iertare pentru ieșirea ei...

Eu tăceam, cu inima sfâșiată în bucățele. Mătușa începu să se plimbe cu pași mari pe verandă, iar în

cele din urmă se opri în fața mea și, cu mâinile în șolduri, îmi spuse:

– Știi ce mi se pare, dragul meu? Că noi nu-l prea agreăm pe Kromicki ăsta – nici Celina nu-l prea înghite. Și e ciudat, că el se străduiește extrem de mult să ne câștige bunăvoința, cu mâna lui permanentă de intrus. Nu facem bine. Aniela vede și suferă...

– Crezi că-l iubește foarte mult?

– Ei, și tu: foarte, foarte! Îl iubește, pentru că e soțul ei – și e natural să-i pară rău când vede cât de rău îl tratăm.

– Dar cine-l tratează rău? După părerea mea, ea nu-i fericită cu el și de aici vine totul...

– Doamne ferește! Nu neg că ar fi putut face și o partidă mai bună, dar ce i se poate reproșa chiar atât de mult? Se vede că e foarte legat de ea... Celina nu-l poate de fapt ierta pentru că a vândut moșia, nici eu n-o să uit asta niciodată, dar am auzit cu urechile mele cum Aniela îi lua apărarea cu strășnicie.

– Poate în ciuda convingerilor ei?

– Chiar și așa, asta dovedește cu atât mai mult că îl iubește. În privința afacerilor lui, mare păcat că nu știe nimeni cum stau de fapt lucrurile, și de aici vine și teama continuă a Celinei. Dar, în fond, parcă averea aduce fericire? De altfel, eu ți-am spus că n-am s-o uit pe Aniela când voi face testamentul și tu ești de acord cu asta, nu-i așa? Ești de acord? Noi, amândoi, avem anumite obligații față de ea, dragul meu, lăsând la o parte faptul că e o ființă tare scumpă, care merită grija noastră.

– Din toată inima, mătușă. Deoarece n-am o soră, atâta vreme cât voi trăi, Aniela n-o să aibă greutăți materiale.

– Contez pe asta și voi muri mai liniștită, răspunse mătușa.

Mă îmbrățișă, dar discuția ne-a fost întreruptă de apariția doctorului. În câteva cuvinte ne-a liniștit de tot. „O mică tulburare nervoasă, care se ivește adesea la începutul acestor băi. Să întrerupă băile pentru câteva zile, să stea mult la aer – asta-i tot ce-i trebuie. Organismul este sănătos, are multă putere și totul va fi cât se poate de bine!" Pentru cuvintele astea i-am îndesat într-atât buzunarele cu bani, că și-a pus pălăria pe cap abia când a trecut dincolo de gardul vilei. Aș fi dat câțiva ani din viață să mă pot duce acum la Aniela, să-i sărut picioarele, să-i cer iertare pentru tot răul pe care i l-am făcut. Am luat hotărârea să mă port altfel cu ea, să-l suport pe Kromicki cu mai multă răbdare, să nu mă mai înfurii, nici măcar să nu mai cârtesc. Căință, căință totală și profundă – iată care era starea mea sufletească. O iubesc totuși nespus de mult. La prânz s-a întors și Kromicki dintr-o lungă plimbare pe care a făcut-o pe Kaiserweg. Am încercat să fiu mai bun cu el. A înțeles c-o fac din compasiune și mi-a fost cu adevărat recunoscător. Împreună cu doamna Celina, au stat toată ziua la căpătâiul Anielei. După-amiază, ea a vrut să se îmbrace și să iasă, dar nu i-au dat voie. Nici eu nu mi-am permis să mă înfurii din cauza asta. Nici nu-mi amintesc să fi repurtat vreodată în viață o mai mare victorie asupra mea însumi. Spuneam în gând: „O fac pentru tine, iubita mea!" Am avut o dispoziție confuză tot restul zilei. Îmi venea să plâng, ca un copil. Și acum îmi vin lacrimile în ochi. Am făcut-o de oaie, iar acum trag ponoasele.

5 iulie

După tensiunea de ieri, azi mă simt complet calm, ca liniștea ce urmează după furtună. Norii

și-au descărcat toată electricitatea. Sunt slăbit fizic și moral. Aniela se simte mai bine. Astăzi de dimineață, ne-am întâlnit pe verandă și eram numai noi doi. Am așezat-o pe un balansoar, am învelit-o cu un șal cald, căci diminețile aici sunt reci, și i-am spus: „Draga mea Aniela, te rog din tot sufletul să mă ierți pentru cele ce-am spus ieri. Iartă-mă și uită – destul că eu n-am să mi-o iert niciodată."

Ea mi-a întins imediat mâna drept răspuns, de care eu mi-am lipit cu lăcomie buzele. A trebuit să fac uz de toată tăria de care sunt în stare, ca să nu gem de durere, atât e de mare prăpastia dintre iubirea și suferința mea. Aniela și-a dat seama de starea mea și nu și-a retras mâna prea repede. Și ea se străduia să-și stăpânească emoția sau poate acea pornire a inimii care o împinge spre mine. Pieptul și gâtul îi tresăltau, ca și cum ar fi fost zguduită de suspine, înțelegea prea bine că o iubesc mai presus de orice, că o asemenea dragoste nu se întâlnește la tot pasul și că ar fi putut constitui comoara fericirii ei pentru toată viața.

După câteva clipe s-a stăpânit, fața i s-a înseninat, nu se mai putea citi decât resemnare și o mare bunătate.

– De-acum încolo o să fie pace între noi, nu-i așa? a întrebat ea.

– Da! am răspuns.

– Pentru totdeauna?

– Ce să-ți răspund, îngerul meu drag! Știi prea bine ce se petrece cu mine...

Ochii i se tulburară din nou, dar se stăpâni.

– Bine, acum e bine... Tu ești bun...

– Eu? am strigat cu sinceră revoltă. Știi tu că dacă ieri nu ți s-ar fi făcut rău, eu m-aș fi...

Dar n-am terminat. Am înțeles dintr-odată că ar fi nedemn din partea mea s-o exploatez prin teamă și amenințare. N-ar fi fost o cale demnă de mine. M-am rușinat cu atât mai mult, cu cât ea s-a neliniștit imediat și, privindu-mă cu atenție, m-a întrebat:

– Ce-ai vrut să spui?

– Am vrut să spun ceva ce n-ar fi fost demn de mine și care, de altfel, nu mai are nici o importanță acum.

– Nu, Leon, vreau neapărat să știu. Altfel n-o să mai am nici o clipă de liniște.

Vântul i-a adus o șuviță de păr pe frunte, iar eu m-am ridicat și i-am așezat-o la loc, cu o grijă maternă, după care i-am spus:

– Scumpa mea, nu-mi porunci să-ți spun ceea ce nu se cade. Dacă însă este vorba de liniștea ta, îți dau cuvântul că pe viitor nu trebuie să ai nici un fel de temeri.

Și-a ridicat ochii spre mine.

– Pe cuvântul tău?

– Îți dau cuvântul meu, cât se poate de serios și de solemn. Ce-ți trece prin căpșorul ăsta scump?

Discuția ne-a fost întreruptă de poștaș, care a adus un pachet întreg de scrisori. Pentru Kromicki din Orient, pentru Aniela de la soții Sniatyński (am recunoscut scrisul lui pe plic) și pentru mine de la Klara. Buna mea prietenă nu prea scria multe despre ea, în schimb întreba foarte amănunțit despre mine. I-am spus Anielei că am primit scrisoare de la Klara, iar ea, voind probabil să stabilească între noi o atmosferă cât mai destinsă, a început să mă tachineze. Ca să mă revanșez, i-am spus că Sniatyński și-a cam pierdut capul în ultima vreme după o anumită persoană. Am râs amândoi, binedispuși. Sufletul

omului e ca o albină, care caută dulceața chiar și pe florile amare. Cel mai nefericit om și tot se străduiește să stoarcă o picătură de bucurie, fie și din propria lui suferință, și ca să facă asta, se agață de orice umbră, de orice aparență. Uneori am impresia că nevoia asta irezistibilă de bucurie constituie o dovadă că merităm mai mult. Sunt convins că pesimismul s-a născut tot din această nevoie, pentru plăcerea de a cuprinde suferința generală într-o formulă filosofică. Este în asta satisfacerea aspirației de cunoaștere a adevărului, căci fericirea nu este nimic altceva decât un șir de satisfacții.

Ori poate că dragostea este un izvor atât de imens de fericire, încât chiar și cea mai întunecată dintre ele tot este uneori întrepătrunsă de raze. Fapt este că o asemenea rază ne-a luminat și mie, și ei ziua de astăzi. Nici nu mă mai așteptam la așa ceva. Și nici nu credeam posibil ca un om cu dorințe nelimitate, care vrea totul, să se poată mulțumi, la ananghie, aproape cu nimic. Am constatat-o însă pe propria mea piele.

De-abia terminaserăm de citit scrisorile, când a apărut în ușă doamna Celina, singură, aducând un scăunel să-l pună Anielei sub picioare.

– Ah, mamă! spuse Aniela revoltată. Se poate așa ceva?

– Dar cât m-ai servit tu când eram bolnavă! răspunse doamna Celina.

Am luat scăunelul din mâinile ei și, îngenunchind în fața Anielei, am așteptat până când și-a pus piciorușele pe el – și faptul că am putut sta câteva clipe îngenuncheat dinaintea ei m-a făcut fericit pentru toată ziua. Da, da! Omul când e foarte, foarte sărman

trăiește numai cu firimituri, iar adunându-le mai și zâmbește cu recunoștință, printre lacrimi.

6 iulie

Am o inimă infirmă, dar capabilă să iubească. Abia acum îl înțeleg pe Sniatyński. Dacă n-aș fi fost nițel cam scrântit, dezechilibrat, otrăvit de scepticism, de autocritică și de critica acestei critici, dacă dragostea mea ar fi fost normală și legitimă, poate că aș fi găsit în Aniela dogma mea de viață, după care ar fi urmat și altele. Însă, nu știu... poate că nici n-aș fi capabil să iubesc altfel decât strâmb, poate că tocmai în asta constă inadaptabilitatea mea la viață, fapt este că ceea ce ar fi trebuit să reprezinte sănătatea și mântuirea mea nu-i decât boală incurabilă și damnare. Și nu pot să mă plâng că n-am fost prevenit; parcă prevedeau cu toții ce mă așteptа. Îmi amintesc că Sniatyński mi-a scris încă pe când mă aflam la Pegli, la familia Davis: „Din viață trebuie să crească ceva, dar fii cu băgare de seamă ca din tine să nu crească ceva ce-ar putea să-ți aducă nefericire și ție și celor din preajma ta." Atunci am râs de vorbele lui, dar nici că se putea să-mi prezică mai bine viitorul! Tata, de asemenea, de câteva ori mi-a vorbit ca și cum ar fi străpuns cu privirea perdeaua dincolo de care se ascundea viitorul. Astăzi, toate astea nu-s decât amintiri. Știu că nu mai rezolv nimic disecându-le, dar nu mă pot abține, fiindcă mi-e milă nu atât de mine, cât de Aniela. Cu mine ar fi fost de o sută de ori mai fericită decât e cu Kromicki. Presupunând chiar că la început aș fi analizat-o amănunțit și i-aș fi descoperit numeroase defecte, tot aș fi iubit-o din toată inima. Ar fi fost a mea și, deci, ar fi intrat în sfera egoismului meu. Aș fi tratat defectele ei ca pe

propriile mele slăbiciuni, iar lui însuși omul îșI iartă totul – și chiar dacă se critică pe sine cu cea mai mare asprime, tot nu încetează să se preocupe de binele propriu, deci să se prețuiască. Așa mi-ar fi fost și ea dragă și pentru că e însutit mai bună decât mine, ar fi devenit cu timpul mândria mea, partea cea mai bună și cea mai nobilă a sufletului meu, și aș fi ajuns la concluzia că n-o pot critica – aș fi crezut în ea și aș fi fost salvat prin ea.

Dar am irosit toate astea, am distrus, am transformat totul în tragedie pentru ea, în rău și tragedie pentru mine.

7 iulie

Recitesc ce-am scris ieri și mă izbește ceea ce am spus spre sfârșit, că sentimentele mele, dacă ar fi fost legitime, ar fi putut constitui mântuirea mea, pe când așa s-au transformat în sursă a răului... Mi-e greu să mă împac cu gândul acesta. Cum e posibil ca dragostea pentru o ființă atât de pură cum e Aniela să se transforme în izvorul răului? Totul însă se poate explica prin aceea că e o dragoste strâmbă. De altfel, trebuie să recunosc un lucru. Dacă acum doi ani mi-ar fi spus cineva, mie, care sunt un om civilizat, care am simțul estetic dezvoltat și respect codul penal fie și numai pentru faptul că structura mea morală nu-mi permite să trăiesc altfel – dacă mi-ar fi spus, repet, că nopți și zile de-a rândul nu mă voi gândi la altceva decât la posibilitatea de a elimina – chiar și prin ucidere – pe cineva care mă încurcă, l-aș fi taxat de nebun pe un asemenea proroc. Și totuși, iată la ce am ajuns! Kromicki îmi întunecă soarele, îmi răpește pământul, apa și aerul. Nu pot să trăiesc numai din cauză că există el și de aceea nutresc

neîncetat gândul morții lui. Ce rezolvare simplă și totală a tuturor încurcăturilor, cum s-ar pune capăt tuturor nefericirilor dacă ar muri! M-am gândit adesea că așa cum un hipnotizator poate spune pacientului său „Dormi!" și acesta adoarme, tot așa, cu aceeași forță, ba chiar mai intensă, ar putea fi adormit cineva cu somnul de veci. Mi-am notat de curând să caut tot felul de cărți despre hipnotism, dar, între timp, cu fiecare privire îi spun lui Kromicki: „Mori!" – și dacă sugestia aceasta ar fi suficientă, el n-ar mai exista de mult pe lume. Deocamdată, cu toate eforturile mele hipnotice, el continuă să existe și să fie, ca și înainte, soțul Anielei, în timp ce eu rămân cu remușcările intențiilor mele criminale și prostești, caraghioase, nedemne de un om de acțiune, și mă disprețuiesc tot mai mult.

Totuși, nimic nu mă împiedică să-l hipnotizez mai departe pe Kromicki. Sunt în situația omului inteligent care, fiind grav bolnav și abandonat de doctori, se adresează vracilor. Eu vreau să-l ucid pe adversar prin hipnotism – iar dacă în asta văd și mai clar nimicnicia mea, cu atât mai rău pentru mine. Trebuie să recunosc că ori de câte ori sunt singur nu mă gândesc decât la înlăturarea celui pe care-l urăsc, prin toate mijloacele care sunt la îndemână omului. Multă vreme am nutrit gândul c-o să-l ucid în duel. Dar asta-i o cale care nu duce nicăieri! Aniela nu s-ar putea recăsători cu ucigașul soțului ei – așa că am început să mă gândesc, ca un ucigaș ordinar, la alte mijloace. Și – ciudat – am găsit o sumedenie, pe care nu le-ar descoperi nici cea mai bună poliție.

Prostii! Aiureli! Teorii! Kromicki poate să trăiască liniștit, căci gândurile astea ale mele nu se vor transforma niciodată în faptă. N-o să-l omor, chiar dac-aș

ști că nu voi avea de dat socoteală nici cât pentru strivirea unui păianjen; nu l-aș omorât nici dac-am fi pe o insulă pustie – și totuși, dacă craniul omului ar putea fi desfăcut ca un măr, în două, ca să scoți la suprafață gândurile ascunse acolo, s-ar vedea că viermele crimei îmi roade creierul. Mai mult chiar: știu prea bine că dacă n-am să-l omor pe Kromicki, asta nu din impulsul moral cuprins în porunca „Nu ucide!" Porunca asta am încălcat-o în sinea mea de multă vreme. Nu l-aș omorî numai pentru că m-ar reține anumite rămășițe ale sentimentelor cavalerești, pentru că nervii mei rafinați n-ar suporta un gest brutal, pentru că m-am îndepărtat prea mult de tipul omului primitiv. Într-un cuvânt, pentru că fizic n-aș putea comite așa ceva. Moralmente însă îl ucid zilnic și mă întreb: există vreun tribunal care să mă tragă la răspundere pentru ceea ce comit cu gândul?

Dacă, așa cum am spus, craniile oamenilor ar putea fi deschise, poate că în creierul celor mai morali oameni s-ar găsi idei care să-ți facă părul măciucă. Țin minte că în copilărie am avut o perioadă de mare cucernicie, când mă rugam de dimineața până seara, cu toate că în momentele acelea de dăruire religioasă îmi treceau prin cap tot felul de blasfemii, ca și cum mi le-ar fi adus vântul sau mi le-ar fi sugerat diavolul. Tot așa mi s-a întâmplat să cârtesc și împotriva persoanelor pe care le iubeam nespus de mult și pentru care mi-aș fi dat viața fără nici o șovăială. Nu pot să uit că asta a fost tragedia copilăriei mele, din care cauză suferam cu adevărat. În sfârșit, toate astea n-au nici o importanță. Revenind la gândurile mele blasfemătoare ori criminale, consider că nu poți fi răspunzător pentru ele, deoarece vin din conștiința răului exterior, și nu dintr-un rău existent

în structura ta morală. Tocmai din cauza caracterului lor exterior, ne place să spunem că ni le-a șoptit diavolul la ureche.

Omul le ascultă și, nevoind să comită răul, le respinge. Și poate că ăsta-i meritul lui. Cu mine însă e altceva. Gândul de a-l face pe Kromicki să dispară nu-mi vine din exterior, ci încolțește și se dezvoltă în mine. Din punct de vedere moral sunt apt pentru asta, dar dacă nu reușesc și nu voi reuși niciodată să-l omor, asta-i, după cum am mai menționat, o chestiune de nervi. Rolul diavolului meu se limitează la a-mi șopti că fapta-i doar o dovadă de energie și că n-ar constitui o crimă mai mare decât cea comisă în gând.

Iată în ce fundătură am intrat, unde nu m-am așteptat niciodată să ajung, iar acum privesc uimit în adâncul ființei mele. Realmente nu știu dacă aceste profunde frământări îmi compensează fie și parțial decăderea, știu doar că cel a cărui viață nu se încadrează în codul acela simplu de conduită, de care se ține Aniela și alte ființe asemenea ei, cel al cărui spirit dă afară din vasul acesta limitat, acela trebuie să se tăvălească în praf și-n noroi.

9 iulie

Astăzi, în bibliotecă, Kromicki mi-a arătat un englez însoțit de o femeie nemaipomenit de frumoasă și mi-a spus povestea lor. Femeia asta româncă a fost inițial căsătorită cu un boier muntean ruinat, de la care englezul a cumpărat-o, pur și simplu, la Oostende. De vreo zece ori în viață am auzit asemenea povești. Kromicki mi-a spus chiar și pentru ce sumă a fost cumpărată frumoasa cucoană. Relatarea lui a produs o ciudată impresie asupra mea. Mă gândeam că e și asta o modalitate, fără îndoială înjositoare atât pentru cel care vinde, cât și pentru cel

care cumpără, dar oricum, simplă. În plus, nici nu-i obligatoriu ca femeia să știe de tranzacții, care pot fi puse sub aparențe cât mai civilizate. Fără să vreau, am început să mă gândesc la aplicarea acestei idei în situația noastră. Ce-ar fi? Așa cum îmi apărea mie, avea două fațete: o profanare odioasă în ceea ce o privește pe Aniela și o posibilitate mai mult decât acceptabilă în ceea ce-l privește pe Kromicki și totodată aptă de a satisface ura și disprețul meu pentru el. Căci dacă ar fi de acord cu așa ceva, nu numai că ar da pe față toată josnicia de care-i capabil, dar abia atunci ar deveni cu adevărat clar ce fel de om este și ce monstruozitate a fost să-i fie dată Aniela de soție. Atunci m-aș simți justificat în toate încercările mele de a-i lua nevasta. Dar ar fi oare de acord? Îmi spuneam: „Îl urăști și de aceea presupui tot ce-i mai rău despre el". Pe de altă parte, încercând să-l apreciez cât se poate de obiectiv, trebuia în primul rând să țin cont că a vândut Gluchów, obținând prin viclenie procură din partea Anielei, că într-o anumită privință le-a înșelat pe Aniela și pe doamna Celina și, în sfârșit, că lăcomia a fost principala lui pasiune. Nu-s singurul care-l consideră un om cu febra banului. Tot așa îl văd și alții: Sniatyński, mătușa și chiar și doamna Celina. O boală morală ca asta poate oricând să ducă la o decădere corespunzătoare.

Pe de altă parte, totul depinde probabil de starea afacerilor lui. Și nimeni nu știe prea bine care-i situația. Mătușa presupune că nu-i tocmai grozavă. Eu cred că a semănat absolut tot ce-a avut și acum așteaptă o recoltă însutită. O s-o aibă? Cu siguranță că nici el însuși nu știe și de aceea-i mereu agitat, scrie duzini de scrisori tânărului Chwastowski, plenipotentul lui în Orient. Ce-ar fi dacă ne-am interesa chiar la acest Chwastowski cum stau lucrurile?

Pentru asta însă ar fi nevoie de timp. Aș putea să mă duc pentru o zi sau două la Viena, să-l caut pe doctorul Chwastowski, care lucrează acum acolo, la o clinică și să încerc să aflu prin el câte ceva. Poate că între frați își mai spun unele lucruri. Între timp, am să-l cercetez pe Kromicki cu multă grijă, ca să nu-i trezesc nici o bănuială. În primul rând, mâine cum am să-l văd, am să-l întreb ce părere are despre moșierul acela care și-a vândut nevasta. Prevăd că n-o să vrea să fie sincer cu mine, dar am să-l ajut, în măsura posibilului, iar restul îl voi ghici. Tot complexul acesta de gânduri și planuri m-a mai înviorat puțin. Nimic nu-i mai îngrozitor decât să suferi pasiv – așa că pentru mine e bine-venit orice mă poate scoate din starea asta. Îmi zic: „Cel puțin mâine și poimâine vei acționa într-un fel, vei încerca să faci ceva pentru sentimentele tale" și asta îmi dă puteri. De la pasivitate totală, trec la un fel de febră a acțiunii. Sunt nervii mei, simțurile mele, care se destind. I-am dat Anielei cuvântul de onoare că nu voi atenta la viața mea, așa că nu mai am nici această portiță. Iar așa nu mai pot să trăiesc! Dacă drumul pe care vreau să apuc este infam, în orice caz este mai infam pentru Kromicki decât pentru mine. Trebuie să-i despart, nu numai pentru mine, dar și pentru ea. Cu siguranță că am febră. Băile de aici fac bine la toată lumea, numai mie nu.

10 iulie

Se întâmplă să fie zile fierbinți chiar și aici, la Gastein. Ce zăpușală! Aniela se îmbracă în rochii de jerseu alb, cum poartă englezoaicele pentru *lawn-tennis*. Dimineața, bem cafeaua pe verandă. După baie, ea vine proaspătă, albă ca zăpada la răsăritul soarelui. Trupul ei zvelt se conturează și mai

clar sub stofa moale. Lumina matinală e atât de puternică, încât văd fiecare firișor din sprâncenele ei, din gene și chiar din puful delicat de pe obraji. Părul ei pare ud în lumina asta, apărând și mai deschis decât de obicei, iar pupilele-i sunt transparente. Cât este de tânără, de încântătoare! Ea e toată viața mea, în ea e condensat tot ceea ce-mi doresc. Nu voi pleca! Nu voi putea să plec!

Mă uit la ea și-mi pierd capul de încântare și totodată de durere, fiindcă lângă ea stă... soțul. Nu se mai poate să continue așa! Mai bine să nu mai fie a nimănui decât a lui! Cred că ea își dă seama într-o oarecare măsură de chinul care mă răscolește. Dar nu suficient. Nu-și iubește soțul, însă consideră corectă conviețuirea cu el – iar eu scrâșnesc din dinți numai când mă gândesc la asta, fiindcă am sentimentul că tocmai recunoscând caracterul legal al acestei legături, Aniela se înjosește pe sine însăși. Și n-are voie să facă asta! Mai bine să moară! Atunci va fi a mea, căci soțul acesta legal va rămâne aici, iar eu o voi urma. Chiar și prin asta voi dovedi că eu sunt bărbatul ei de drept, și nu el.

Uneori se întâmplă cu mine ceva ciudat. Când sunt tare obosit, am gânduri criminale. Când mintea mea, din cauza încordării gândirii într-o singură direcție, pătrunde în spații inabordabile în mod normal, am momente de certitudine că Aniela mi se cuvine mie, că într-un fel sau altul îmi aparține sau îmi va aparține, încât atunci când mă trezesc din starea asta, sunt aproape uimit de existența lui Kromicki. Poate că în asemenea clipe trec granița realului și am viziunea lucrurilor perfecte, la modul ideal, așa cum ar trebui să fie, dar nu sunt. Nu știu de ce nu corespund aceste două lumi? Cum e posibil

să nu corespundă? Am încercat de multe ori să dezleg această enigmă, dar nu înțeleg esența neconcordanței, simt doar că la mijloc se află imperfecțiunea și răul. Constatarea asta mă mai liniștește, pentru că, în cazul acesta, faptul că Aniela îi aparține lui Kromicki nu-i decât o manifestare a răului.

11 iulie

O nouă dezamăgire, o nouă năruire a planurilor, cu toate că mai nutresc o scânteie de speranță. Astăzi am discutat cu Kromicki despre boierul care și-a vândut nevasta, născocind o întreagă poveste, ca să-i înlesnesc un moment de sinceritate.

L-am întâlnit la cascade pe englezul cu soția cumpărată. Am început imediat să laud față de Kromicki excepționala frumusețe a femeii, după care am spus:

– Mi-a povestit doctorul de aici cum a avut loc vânzarea și cumpărarea. Cred că-l judeci prea aspru pe boierul acela.

– Mai întâi de toate, mă amuză, a răspuns Kromicki.

– Există circumstanțe atenuante. Era nu numai moșier, ci și proprietar al unor mari tăbăcării în care investise bani împrumutați. La un moment dat, din cauza unei molime, nici o țară n-a mai importat piei de la el. Respectivul știa că dacă o să reziste perioada de interdicție, nu numai c-o să dea el faliment, dar o să ruineze și sute de familii, care au avut încredere în el. Căci, dragul meu, ori ești negustor, ori te lași de meserie. Poate că morala negustorilor e puțin diferită de a celorlalți oameni, dar odată însușită...

– Atunci ai dreptul să-ți vinzi chiar și soția? întrebă Kromicki. A, nu! N-ai dreptul pentru a respecta

niște îndatoriri să încalci altele, care nu știu dacă nu-s chiar mai sfinte...

N-ar fi putut să mă dezamăgească mai mult și să mă enerveze mai tare decât ripostând ca un om cumsecade. Pentru un moment însă nu mi-am pierdut speranța. Știu că și cel mai decăzut individ tot are la dispoziție o rezervă de fraze frumoase și răsunătoare, așa că am continuat:

– Nu ții cont de un lucru: decăzând, ar fi tras-o după el în mizerie și pe femeia aceasta. Hai, recunoaște că ar fi un mod destul de ciudat de a înțelege obligațiile de familie: să le răpești celor apropiați și ultima bucățică de pâine.

– La naiba, n-am știut că ești așa cu picioarele pe pământ!

Iar eu mă gândeam: „Nu înțelegi, prostule, că astea nu-s vederile mele, ci doar niște idei pe care vreau să ți le sugerez!" Însă am rostit cu voce tare:

– Încerc să mă pun în situația acestui industriaș. Și ar mai fi un lucru de care tu nu ții seama: că femeia s-ar fi putut să nu-l iubească, ori poate că-l iubea pe actualul ei soț, iar primul putea să știe de toate astea.

– În cazul acesta, cum e turcul, și pistolul.

– Asta-i altceva. Însă, analizând mai profund, dacă ea iubindu-l pe englez i-a rămas totuși credincioasă soțului, poate că-i mai virtuoasă decât ne închipuim noi. În ceea ce-l privește pe boierul respectiv, poate că-i un om josnic, dar te întreb: cum trebuie să procedeze un negustor la care vine cineva și-i spune: „Ai dat un dublu faliment, pentru că ai datorii pe care nu le poți plăti și o soție care nu te iubește. Desparte-te de ea și eu, în primul rând, am să-i asigur bunăstarea și eventual fericirea, iar, în al doilea rând, am să-ți plătesc datoriile." Vânzare!

O vorbă goală. Este de fapt o vânzare? Gândește-te că negustorul, dacă-i de acord cu acest aranjament, o scapă de nenorocire și pe femeie (și oare nu așa ar trebui înțeleasă datoria față de aproapele nostru?) și pe toți cei care au avut încredere în el...

Kromicki s-a gândit puțin, a lăsat să-i cadă monoclul și a spus:

– Dragul meu, mă pricep la afaceri mai bine decât tine și consider că ăsta-i meritul meu, dar nu pot ține pasul cu tine în asemenea discuții, căci mă dai gata. Dacă n-ai fi moștenit milioanele tatălui tău și te-ai fi făcut avocat, ai fi fost și așa un om bogat... În felul cum prezinți tu lucrurile, zău dacă mai știu ce să cred despre aventurierul acela român. Știu numai că aranjamentul o privea pe soția lui și, orice ai spune, asta este o ticăloșie. În al doilea rând, deoarece eu însumi sunt oarecum negustor, îți mai spun un lucru: falitul mai are niște posibilități – ori să-și refacă averea și să-și plătească datoriile, ori să-și zboare creierii. În felul acesta plătește cu sângele lui. Iar pe soție – dacă o are – o eliberează astfel și-i oferă perspectiva unei vieți noi.

Eram așa de furios înlăuntrul meu, încât nu știu ce-aș fi dat să-i pot striga: „Tu ești falit, fie și numai pentru că soția nu te iubește. Vezi cascadele astea? Sări în ele și elibereaz-o de prezența ta, deschide-i perspectiva unei vieți noi, în care va fi însutit mai fericită decât este cu tine!“

Dar am tăcut, rumegând în mine convingerea nouă, amară, că acest Kromicki este capabil de fapte ordinare, cum a fost vânzarea moșiei și înșelarea încrederii soției, însă n-are un suflet chiar așa de mizerabil cum credeam eu. Constatarea asta a fost pentru mine o decepție și o năruire a planurilor de care-mi

agățasem pentru un moment existența. Din nou mă simțeam neajutorat, din nou am văzut pustiul dinaintea și din jurul meu, din nou m-am simțit suspendat în aer. Totuși, nu voiam să dau drumul din mână acestui fir, conștient că, dacă aș putea acționa în vreun fel anume, voi mai putea trăi cumva, iar în caz contrar ar fi posibil să înnebunesc. Pregătesc terenul pentru mai târziu, îmi spuneam, și, pentru orice eventualitate, îl obișnuiesc pe Kromicki cu gândul despărțirii de Aniela. Repet, nu știam cum îi merg afacerile, însă, considerând că oricine umblă cu speculații poate la fel de bine să piardă ca și să câștige, i-am zis:

– Nu știu în ce măsură ceea ce mi-ai spus corespunde moralei negustorești, însă trebuie să recunosc cu plăcere că-s vorbe demne de un om cumsecade. Dacă am înțeles bine, consideri că un soț care se află în pragul ruinei n-are dreptul s-o tragă după sine pe soție în abisul mizeriei?

– N-am spus decât că vânzarea soției, oricum ai lua-o, este o ticăloșie. Altfel, soția trebuie să împărtășească soarta soțului. Ce fel de nevastă mai e aceea care e de acord să rupă căsătoria numai pentru că soțul și-a pierdut averea!

– Chiar admițând că ea nu-i de acord, soțul poate să divorțeze și împotriva voinței ei. Într-o asemenea situație, fiecare e obligat să-și facă datoria... În plus, dacă ea consideră că prin divorț poate să-și salveze soțul, atunci datoria bine înțeleasă îi impune să fie de acord cu despărțirea.

– E neplăcut și să discuți asemenea lucruri.

– De ce? Începe să-ți pară rău de boier?

– A, nu! Pe ăsta, oricum, tot un netrebnic îl consider.

– Pentru că nu știi să privești lucrurile obiectiv. Și nu-i de mirare. Unul ca tine, căruia îi merge totul din plin, nu poate să înțeleagă psihologia falitului. Numai dacă-i filosof, dar filosofia nu se potrivește cu făcutul milioanelor...

Nu voiam să mai continui discuția, căci mi-era și mie silă de perversitatea mea. Aruncasem o sămânță poate prea măruntă ca să poată încolți, în schimb prinsesem un nou fir. În momentul când încercam să-l conving că a declarat cum că soțul ruinat trebuie să-și elibereze soția, am observat pe fața lui o oarecare neliniște și constrângere. Am mai observat că atunci când am pomenit de milioanele lui, a oftat încetișor. Ar fi prea pripită concluzia trasă numai pe acest temei, că îl amenință ruina. Însă pot deduce că afacerile lui nu sunt prea sigure și că se pot întoarce ori în bine, ori în rău.

M-am hotărât să controlez. În tot acest timp, simțeam în mine parcă doi oameni. Unul îi spunea în gând lui Kromicki: „Dacă te clatini câtuși de puțin, eu am să te ajut să te prăbușești; chiar de-ar fi să-mi pierd și eu toată averea, am să te răstorn dintr-o singură lovitură și atunci voi avea de-a face cu un om distrus. Atunci să te văd, dacă n-ai să găsești un termen mai delicat decât ticăloșie pentru un anumit gen de aranjamente și condiții."

Îmi dădeam totuși seama că metodele astea de comportament nu-s ale mele, ci străine, însușite ori prin lectură, ori din auzite, și pe care, dacă n-ar fi fost situația mea disperată, nici nu mi le-aș fi însușit niciodată, căci îmi trezesc repulsia, sunt împotriva firii mele. Banii n-au jucat nici un rol în viața mea, nici ca mijloc, nici ca scop. Nu mă consider apt să folosesc o asemenea armă și mi se pare înjositor s-o

introduc în relațiile dintre mine și Aniela. Îmi produce o asemenea silă morală, încât îmi spun: „Nu vrei să te cruți măcar de această decădere? Trebuie neapărat să bei și din paharul acesta? Privește cum cobori tot mai jos. Înainte nici nu ți-ar fi trecut prin minte astfel de mijloace care, în plus, pot să nu ducă la nimic și-ți lasă doar disprețul definitiv pentru propria ta persoană."

Într-adevăr, înainte, când o auzeam pe mătușa vorbind de problemele financiare ale lui Kromicki, când își exprima îndoiala asupra stării lor înfloritoare, îmi era întotdeauna neplăcut. Bănuind că s-ar putea să apeleze vreodată la mine după ajutor, ori să mă invite să particip la învârtelile lui, mă gândeam că am să-l refuz și să-l ajut și să-i devin părtaș, într-atât nu voiam să fie amestecat banul în relațiile dintre mine și Aniela. Țin minte că în asta vedeam o anumită delicatețe a firii și o dovadă de noblețe a sentimentelor mele. Astăzi am ajuns până într-acolo, încât încerc să folosesc arma asta, ca și cum toată viața aș fi răzbătut numai prin bani.

Îmi dau seama clar că faptele și gândurile mele sunt mai rele decât mine – și de multe ori nici nu înțeleg cum am ajuns aici. Poate pentru că nu reușesc să ies din impas. Iubesc o femeie nobilă, dragostea mea este mare – și totuși, din această îmbinare ies numai lucruri strâmbe și cercuri vicioase, în care se pierde caracterul meu, se pierde chiar și noblețea simțurilor mele. Înainte, dacă se întâmpla, în momentele de decădere, să încalc morala, tot mai rămânea întotdeauna ceva... un simț estetic, cu ajutorul căruia deosebeam răul de bine. Acum nu-l mai am nici pe acesta, ori dacă-l am, e cu totul neputincios. Măcar dac-aș fi pierdut totodată și conștiința

urâțeniei comportării mele! Dar nu! Aceasta mi-a rămas integră, ca mai înainte, numai că acum nu mai slujește drept frână, ci servește doar la amplificarea chinului. În afara iubirii pentru Aniela nu mai e loc în mine pentru nimic altceva, însă conștiința n-are nevoie de un loc anume. Se cuibărește și-n dragoste și-n ură și-n durere, precum cancerul într-un organism bolnav.

Cine nu s-a aflat niciodată într-o situație similară cu a mea, acela nu poate avea idee de ce simt eu acum. Știam că din încurcăturile amoroase pot decurge tot felul de chinuri, dar n-am crezut suficient în existența lor. N-am crezut că pot fi atât de reale și atât de insuportabile. Abia acum înțeleg deosebirea dintre „a ști" și „a crede"; acum înțeleg de ce un gânditor francez a spus: „Știm că trebuie să murim, dar nu credem."

12 iulie

Astăzi, am pulsul mărit și-mi vuiește capul, căci s-a întâmplat ceva la a cărui amintire mă cutremur tot, ca în febră.

A fost o zi frumoasă, după care a urmat o seară și mai frumoasă, cu lună plină. Am hotărât să facem o plimbare până la Hofgastein; numai doamna Celina a preferat să rămână acasă. Mătușa, eu și Kromicki am coborât la poartă, Kromicki s-a dus după trăsură la hotelul Straubinger, iar eu și mătușa am rămas s-o așteptăm pe Aniela, care era încă în casă. Când am văzut că întârzie, m-am dus după ea și am găsit-o coborând pe scara exterioară, care duce de la etajul întâi al vilei până în grădină.

Deoarece luna lumina partea cealaltă a vilei, aici era complet întuneric, iar Aniela cobora foarte încet. Era o scară în spirală, aproape perpendiculară. La un

moment dat, picioarele ei au ajuns la înălțimea capului meu și, cum le-am zărit, le-am cuprins în palme cu nespusă adorație și am început să le sărut, cu buzele mele flămânde. Știam că voi pătimi pentru minutele astea de fericire, dar nu puteam și nu știam să renunț. De altfel, numai Dumnezeu știe câtă pioșenie era în sărutările cu care acopeream picioarele ei dragi și pentru câte chinuri mă răsplătea clipa asta. Dacă n-ar fi fost rezistența Anielei, aș fi pus un picior de-al ei pe creștetul meu, în semn că mă predau o dată pentru totdeauna în slujba și robia ei. Dar ea s-a tras imediat câteva trepte mai sus, iar eu am pornit spre portiță, strigând să mă audă mătușa:

– Vine și Aniela!

Nu-i mai rămânea altceva decât să vină, lucru pe care-l putea face fără nici o teamă, deoarece eu o apucasem înainte. În clipa aceea sosi și Kromicki cu trăsura. Aniela însă, când ajunse lângă noi, spuse:

– Am venit numai să-mi cer scuze, mătușă. M-am răzgândit, nu mai merg, nu vreau s-o las pe mama singură. Duceți-vă fără mine, eu am să vă aștept cu ceaiul.

– Dar Celina se simte perfect, răspunse mătușa cu o anumită enervare în glas. Chiar ea a propus excursia asta, în primul rând, pentru tine.

– Da, dar..., începu Aniela.

Atunci se apropie Kromicki și, aflând despre ce-i vorba, rosti sec:

– Te rog, fără mofturi!

Aniela s-a urcat în trăsură fără să mai spună o vorbă.

Cu toate că eram încă emoționat, am înregistrat tonul lui Kromicki și supunerea tăcută a Anielei, cu atât mai mult, cu cât de dimineață și în tot timpul

zilei, purtarea lui cu ea fusese și mai rece decât de obicei. Probabil că aceleași motive neștiute, care aruncaseră odată răceala între ei, se repetaseră cu și mai mare tărie. N-aveam însă timp să mă gândesc la asta. Senzația proaspătă a sărutărilor pe care le depusesem pe picioarele Anielei mă copleșea. Simțeam totodată plăcere, bucurie și teamă. Plăcerea o înțelegeam, căci mă cuprindea ori de câte ori atingeam fie și mâna ei. Dar de unde apăruse în mine sentimentul de bucurie? Poate din presupunerea că Aniela cea pură și incoruptibilă n-a reușit să se ferească întru totul de mine și că probabil în clipa asta își spune: „Acum alunec și eu pe o anumită pantă, nu-i mai pot privi pe oameni drept în față! Cu o clipă mai înainte se afla la picioarele mele omul acesta, care mă iubește, iar eu sunt silită să fiu într-o oarecare măsură complicea lui, căci iată, nu mă duc la soțul meu să-i spun: „Pedepsește-l și ia-mă de aici!"

Și eu știam că ea nu poate face așa ceva fără a risca să strice relațiile de familie și chiar dacă n-ar fi ținut cont de asta, n-ar fi făcut-o de teama incidentului inevitabil dintre mine și Kromicki. O voce îmi șoptea la ureche: „Cine știe a cui viață se teme ea mai mult să n-o pericliteze?"

Într-adevăr, situația în care se afla ea era cu totul dificilă, iar eu profitam pe deplin conștient, fără a avea scrupule mai mari decât acelea ale comandantului care în timp de război profită de poziția defavorabilă a adversarului. Mi-am pus totuși întrebarea: „Ai fi făcut același lucru, dac-ai fi știut că soțul îți va cere socoteală?" Și, deoarece am putut să răspund „da" cu conștiința pe deplin împăcată, am trecut cu vederea alte considerente.

Nu!... Mă tem de Kromicki numai pentru că o poate lua pe Aniela și s-o ducă Dumnezeu știe unde. Mă apucă disperarea când mă gândesc la asta!

În clipele acelea însă, în trăsură, mă temeam în primul rând de Aniela. Ce va fi mâine? Cum se va purta cu mine? O s-o interpreteze ca pe-o obrăznicie ori ca pe-o explozie de adorație? Eram ca un câine care, după ce-a făcut ceva rău, se teme c-o să fie bătut. Stând vizavi de Aniela, încercam, în clipele când luna îi lumina fața, să citesc ce mă așteaptă. Mă uitam la ea cu atâta pocăință, eram atât de speriat, încât mi se făcea milă de mine însumi și mi se părea că și ei ar trebui să-i fie milă. Ea însă nu mă privea, ci doar asculta cu atenție, ori se prefăcea că ascultă ceea ce-i spunea Kromicki mătușii. Iar acesta se desfășura: ce-ar face și cum ar scoate el cele mai mari venituri, dacă băile Gastein ar fi proprietatea lui. Mătușa dădea din cap, iar el, după fiecare câteva cuvinte, repeta: „Nu-i așa, ai?" Era clar că vrea s-o convingă că e un om întreprinzător, care din fiecare bănuț reușește să facă zece.

Drumul până la Hofgastein este pur și simplu săpat în stâncă și șerpuiește deasupra prăpastiei în nenumărate serpentine. După cum ne întorceam, razele lunii cădeau când pe fețele noastre, când pe ale doamnelor. Pe fața Anielei n-am zărit decât o blândă tristețe, dar și asta mă mai liniștea, că n-are o expresie aspră. Nu mi-a aruncat tot drumul nici o privire; mă consolam la gândul că poate se uită la mine când e în umbră și poate că-și spune: „Totuși, nimeni pe lumea asta nu mă iubește ca el și totodată nimeni nu-i atât de nefericit ca el..." Și acesta era adevărul.

Tăceam amândoi. Numai Kromicki perora întruna. Cuvintele lui se amestecau cu susurul râului care curge pe fundul prăpastiei și cu scârțâitul

neplăcut al frânelor pe care birjarul le folosea mereu. Scârțâitul acesta mă enerva, în schimb mă calma noaptea caldă și luminoasă. Luna nouă se ridicase acum deasupra munților și aluneca pe boltă, luminând vârfurile Bocksteinkoglului, ghețarul Tischlkar și versantele abrupte ale muntelui Grankogl. Zăpada de pe piscuri sclipea ca o lumină verzuie, metalică și, deoarece munții mai jos erau cufundați într-o masă de întuneric, lumina aceea părea să atârne în aer, într-o plutire ușoară, ca și cum n-ar fi aparținut pământului. Farmecul și liniștea ce emanau din munții aceștia adormiți erau ca o alinare și, involuntar, mi-au venit în minte cuvintele:

Tac două inimi în noaptea de-afară,
Ce au de iertat își iartă în gând,
Ce au de uitat – uită plângând...

De fapt, ea n-avea de iertat decât că i-am sărutat picioarele; dac-ar fi fost statuia unei sfinte într-o biserică și tot n-ar fi avut dreptul să se supere pentru o asemenea dovadă de adorație. Mă gândeam că dac-o să trebuiască să mă explic, așa am să-i spun și asta va trebui s-o convingă.

Cred că cea mai mare nedreptate față de mine decurge din faptul că ea, poate fără să-și dea seama și fără să spună lucrurilor pe nume, consideră totuși dragostea mea drept un sentiment strict senzorial, drept o pornire pătimașă. Nu neg că e împletit din diverse șuvițe, însă Aniela se pare că nu-și dă seama că printre ele sunt unele de-a dreptul ideale, ca scoase din poezie. Adeseori, senzualitatea din mine adoarme și o iubesc numai spiritual, așa cum are omul impresia că iubește la prima tinerețe. Nu arareori cel de-al doilea eu, care disecă și controlează totul și care nu o dată și-a bătut joc de mine, îmi spune: „N-aș fi

crezut c-o să iubești ca un student, ca un romantic!" Ba da! Poate că-i caraghios, dar așa o iubesc și simt că nu-i nimic artificial în asta. Tocmai de aceea, dragostea mea este atât de completă, dar e cu atât mai tristă, cu cât e mai unilateral cunoscută și judecată.

Acum a sosit din nou clipa de adormire a senzualității și-i spun Anielei în gând: „Crezi oare că în mine nu tresar coardele sentimentului pur? Chiar în clipa asta te iubesc astfel, încât ai putea și chiar ar trebui să fii de acord cu un asemenea sentiment, căci ar fi păcat să-l irosești. Tu nu pierzi nimic, iar mie îmi oferi mântuirea." Mi-aș spune: „Iată, asta e lumea mea, astea sunt granițele între care am dreptul să trăiesc: măcar aș avea ceva, m-aș strădui să-mi transform firea, să gândesc ca tine și să respect legile tale."

Aveam impresia că ea poate și trebuie să fie de acord cu o asemenea înțelegere, după care ar urma pentru amândoi liniștea, și pentru totdeauna. M-am hotărât să-i spun, să-i prezint planul meu și, dacă vom conchide că ne aparținem sufletește pentru totdeauna, apoi vom putea chiar și să ne despărțim fizic. S-a născut în mine speranța irefutabilă că ea va fi de acord cu un asemenea pact, înțelegând că altfel viața va fi imposibilă pentru amândoi.

Era ora nouă când am ajuns la Hofgastein. În sat domnea liniștea, nici o trăsură în fața hotelurilor, casele erau întunecate. Doar în ferestrele hanurilor era lumină, iar la Meger cântau destul de frumos câteva voci bărbătești. Ne-am oprit, am coborât din trăsură vrând să le propun cântăreților să iasă în stradă și să ne cânte ceva, dar am constatat că nu erau săteni, ci niște alpiniști de la Viena, cărora nu le puteam face o asemenea propunere. Am cumpărat două buchete de flori de munte și, întorcându-mă la

trăsură, am oferit unul Anielei, pe celălalt l-am desfăcut, chipurile, fără să vreau, așa că florile s-au risipit la picioarele ei.

– Lasă-le acolo, am spus, văzând că vrea să se aplece după ele.

Și m-am dus să-i cumpăr mătușii un alt buchet. Când m-am apropiat de trăsură, am auzit următoarea frază spusă de Kromicki:

– Și aici, în Hofgastein, dacă s-ar amenaja bine niște băi, s-ar putea scoate sută la sută.

– Numai la asta te gândești? l-am întrebat calm.

Am întrebat așa dinadins. Era ca și cum i-aș fi spus Anielei: „Iată, în timp ce toată ființa mea este preocupată numai de tine, el, care-ți stă alături, nu se gândește decât la bani! Compară sentimentele noastre, compară-ne pe noi!"

Sunt aproape sigur că ea m-a înțeles.

La întoarcere am încercat de câteva ori să leg o discuție, dar n-am reușit s-o atrag și pe Aniela. Când am ajuns la poarta vilei, Kromicki s-a dus sus cu doamnele, iar eu am rămas să plătesc trăsura. Apoi am intrat în casă, ceaiul era servit, dar Aniela lipsea. Mătușa mi-a spus că se simțea cam obosită și s-a dus să se culce. M-a cuprins dintr-odată o mare neliniște, aveam remușcări că eu sunt acela care o chinuiesc. Nimic nu poate fi mai apăsător pentru un om care iubește cu adevărat decât sentimentul că face rău și dăunează ființei iubite. Am băut ceaiul în tăcere. Mătușa era somnoroasă, Kromicki, cam agitat, iar eu mă frământam tot mai mult. Probabil, mă gândeam eu, că a pus prea mult la inimă comportarea mea. Ea vede întotdeauna numai partea rea a lucrurilor. Știam că mâine mă va evita și că va considera că eu am încălcat pacea încheiată între noi. La gândul acesta m-au trecut fiori de gheață și am hotărât ca mâine să

plec la Viena, adică să fug, în primul rând, pentru că mă temeam de Aniela, în al doilea rând, pentru că voiam să-l văd pe Chwastowski și, în al treilea rând, mă gândeam – numai Dumnezeu știe cu câtă amărăciune – c-ar fi mai bine s-o eliberez de prezența mea măcar două zile, s-o las să se odihnească.

15 iulie

O mulțime de întâmplări și evenimente! Nici nu știu cu ce să încep, căci ultimele impresii sunt cele mai puternice. Niciodată n-am avut o dovadă atât de clară că nu-i sunt indiferent. Trebuie să mă silesc să păstrez o ordine în povestire. Sunt aproape sigur că Aniela va fi de acord cu condițiile pe care i le voi prezenta. Uneori simt că mă apucă amețeala. Dar iată, îmi voi impune să respect o ordine în cele ce scriu și o voi lua de la capăt.

Am fost la Viena. M-am întors astă-seară. Am adus câteva noutăți pe care vreau să le discut cu mătușa.

M-am văzut cu doctorul Chwastowski și am vorbit cu el. Ce băiat bun!... Muncește pe brânci la clinică și s-a mai apucat să scrie o carte de igienă pentru popor, pe care fratele său, librarul, urmează s-o tipărească sub forma unor broșuri de câțiva bănuți. Face parte din tot felul de societăți medicale și nu numai și-și mai găsește timp și pentru niște clipe vesele – poate chiar prea vesele – în cartierul Kärthnerstrasse. Nu înțeleg când mai doarme. Și arată, diavolul, ca un Hercule de iarmaroc. Ce viață clocotitoare!

I-am vorbit fără nici un înconjur de motivele care m-au adus la Viena.

– Nu știu, am început eu, dacă-ți este cunoscut faptul că eu și mătușa mea posedăm niște capitaluri

destul de mari. N-avem nevoie să le rulăm, însă, oricum, dacă le-am investi în ceva care să ne aducă venituri importante, veniturile astea ar intra în țară. Presupun, de asemenea, că am putea să-i facem un serviciu și domnului Kromicki și că ar fi de două ori avantajos. Sincer vorbind, el ca persoană ne este indiferent, însă, deoarece a devenit rudă cu noi, am fi bucuroși să contribuim la sporirea averii lui, bineînțeles, dacă am avea garanția că n-o să fim în pierdere.

– Și ați vrea să știți cum stau afacerile lui?

– Exact. El, cum e și normal, nutrește cele mai mari speranțe și nu mă îndoiesc că este sincer. E vorba numai dacă nu cumva se înșală. De aceea, dacă fratele dumitale ți-a scris ceva ce să nu-ți fi cerut să ții în secret, te-aș ruga să-mi spui. În al doilea rând, te-aș ruga să-i transmiți să-mi scrie și mie direct și să-mi prezinte lucrurile cât mai concret. Mătușa mea contează foarte mult pe loialitatea lui față de ea, având în vedere relațiile îndelungi care vă leagă mai degrabă de ea decât de Kromicki.

– Bine, am să-i spun fratelui meu, răspunse doctorul. De altfel, mi-a și scris câte ceva despre asta, dar nu mai țin minte ce anume, căci nu mă interesa.

Zicând acestea, începu să caute scrisoarea pe birou, într-un vraf de epistole. O găsi destul de repede și-mi citi următoarele: „Mi-e urât de moarte. Femei sunt puține, iar frumoase nici de leac...“ Începu să râdă și spuse:

– Nu, nu asta. Lui i-ar fi fost bine aici, la Viena!...

Întoarse fila, apoi îmi întinse scrisoarea, în care n-am găsit decât următoarele câteva rânduri:

„În ceea ce-l privește pe Kromicki, cu petrolul a luat plasă. Cu Rotschild nu-i chip să te războiești, iar el s-a certat cu ei. Ne-am retras, însă cu pierderi mari. Am băgat fonduri imense în furnizare și am

obținut monopolul; din asta pot să iasă și venituri de milioane, dar poate să fie și tras la răspundere. Totul depinde numai de bunăvoință. Ne străduim să lucrăm cât mai cinstit, așa că avem speranțe. Numai că-i nevoie de bani, bani, mereu bani, căci noi suntem plătiți la termene fixe, iar cei de la care luăm marfa cer banii imediat și în plus ne mai dau și marfă proastă. Acum, totul a rămas pe capul meu etc."

– Atunci o să-i dăm noi fonduri, am spus în încheiere.

La întoarcere spre Gastein m-am gândit mult la asta și s-au trezit în mine instincte mai generoase. „Ce-o fi o fi", mă gândeam, „în loc să-l împingem la ruină pe Kromicki, n-ar fi mai simplu și mai cinstit să-l ajutăm? Aniela ar putea să aprecieze un asemenea gest și poate c-o va mișca dezinteresul meu. Iar pe viitor – cum o vrea Dumnezeu!"

La o analiză mai amănunțită însă am observat că și în gândurile astea bune, egoismul meu tot juca un anumit rol. Îmi făceam socoteala că dacă o să-i dăm bani, Kromicki o să plece imediat de la Gastein și-o să mă scutească de chinul de a-l vedea alături de Aniela. Ea va rămâne singură cu iubirea mea, cu recunoștința față de mine și cu o anumită aversiune sau poate chiar indignare față de Kromicki, pentru că a acceptat ajutorul meu. Aveam impresia că situația asta mi-ar deschide noi perspective. În primul rând însă, voiam să scap de Kromicki cu orice preț.

Tot gândindu-mă la raporturile mele cu Aniela, nici n-am observat când am ajuns la Lend-Gastein. Aici am găsit o mulțime de oameni răniți și morți din cauza unui accident care avusese loc pe o linie secundară spre Zell am See. Dar, de cum m-am urcat în trăsură, impresia pe care mi-o produseseră sângele și rănile se șterse fără urmă, iar eu m-am întors iarăși

cu gândurile la relațiile noastre. Aveam sentimentul că trebuie să facem ceva cu orice preț, să le punem pe niște baze mai ferme, căci altfel s-ar putea întâmpla ceva grav cu mine și cu Aniela. Dar ce anume ar fi trebuit să facem? Îmi era clar că ea se chinuiește, că mă ucide cu zile, și eu pe ea, căci în vreme ce eu doresc totul, ea nu-i de acord cu nimic și se creează între noi o ruptură, o dramă; ar fi mai bine pentru ea să se arunce în cascada Acha, iar pentru mine să cad cu trăsura, cu cai cu tot, în prăpastie. Am ajuns la convingerea că, până și o femeie ca ea, care nu-i de acord cu nimic, tot trebuie să se zbuciume înlăuntrul ei dacă se vede iubită de un bărbat străin. Aniela n-a vrut să facă nici cea mai măruntă concesie în fața mea și totuși eu, din când în când, îi sărut mâinile și picioarele, o silesc să-mi asculte declarațiile. În felul acesta are o serie întreagă de taine față de mama și de soțul ei. În plus, trebuie să fie atentă în permanență, să se controleze, să-mi urmărească fiecare mișcare, neștiind niciodată ce sunt în stare să fac. Viața în asemenea condiții devine imposibilă pentru amândoi. Trebuie să-i pun capăt.

În sfârșit, mi s-a părut că am găsit o soluție. Ce-ar fi dacă Aniela ar fi de acord cu formula propusă de mine și mi-ar spune: „Sunt a ta! Inima mea îți aparține pe veci. Dar atât. Dacă vrei așa, atunci inimile noastre sunt unite din clipa asta."

Bineînțeles, am să accept. Îmi imaginam cum am să-i întind mâna și am să-i spun: „Te iau și-ți jur că nu-ți voi cere mai mult, că relațiile noastre vor fi pur spirituale, însă voi considera legătura asta reciprocă drept o cununie, iar pe tine, soția mea."

Ar fi oare posibil un asemenea pact între noi? Ar pune el oare capăt chinului? Pentru mine, el este egal

cu o nemaipomenită limitare a dorințelor și speranțelor, însă îmi deschide o lume aparte, în care Aniela ar fi numai a mea. În afară de asta, ar pune în legalitate dragostea mea, și eu doresc atât de mult acest lucru, încât aș fi în stare să-mi dau sănătatea pentru a obține recunoașterea din partea Anielei. Văd în asta doar o dovadă a gradului în care o iubesc pe femeia aceasta, a chipului în care doresc din toate puterile s-o fac să-mi aparțină într-un anume fel.

Da, m-am schimbat atât de mult, mi-am transformat într-atât firea, încât cu prețul acesta aș fi gata să cad de acord cu orice fel de îngrădiri.

Acum singura problemă era dacă Aniela va accepta sau nu propunerea mea.

Mi se părea că ar trebui s-o accepte.

Parcă mă auzeam, spunându-i pe un ton convingător: „Dacă mă iubești cu adevărat, spune și tu, nu-i oare același lucru ori să-l recunoști cu voce tare, ori să-l ții închis în tine? Ce poate fi mai nobil decât o asemenea iubire, cum cer eu de la tine? Eu și așa îți dăruiesc viața, întreabă-ți conștiința, dacă nu s-ar cuveni să-mi acorzi măcar atât. Nu-i altceva decât legătura dintre Beatrice și Dante. O astfel de dragoste au voie să nutrească până și îngerii. Îmi vei fi apropiată, așa cum doar un suflet poate fi apropiat altui suflet și totodată atât de îndepărtată, ca și cum ai locui pe cel mai înalt dintre munții aceștia. Dacă asta-i o iubire nepământească, dacă oamenii obișnuiți nu se pot mulțumi cu atât, atunci tu cu atât mai mult n-ai de ce s-o respingi, căci, acceptând-o, rămâi albă ca zăpada și mă salvezi și pe mine, vei dobândi o liniște absolută și atâta fericire, cât nici nu-ți poți imagina."

Simțeam în mod sincer că sunt în mine suficiente rezerve pentru un asemenea sentiment aproape ideal,

pentru credința că dintr-o larvă pământească supusă scurgerii timpului se va naște un fluture nemuritor, care, detașat de condițiile existenței umane, va zbura de pe o planetă pe alta, până când se va uni cu spiritul cosmosului. Pentru prima dată m-am gândit că eu și Aniela putem dispărea ca ființe, dar dragostea noastră va dăinui și tocmai ea va constitui nemurirea noastră. Cine știe, mă gândeam, dacă asta nu-i unica formă de nemurire! Fiindcă simțeam în mod clar că în sentimentul meu este ceva veșnic, ceva care depășește caracterul schimbător al fenomenelor. Trebuie să iubești foarte profund ca să fii capabil de asemenea sentimente și viziuni; pentru asta trebuie să fii foarte nefericit sau poate chiar să te afli la granița nebuniei.

Eu nu știu dacă sunt de-acum la granița nebuniei, dar mă cufund tot mai des într-o stare mistică și parcă niciodată nu-mi e mai bine decât atunci când mă pierd astfel, când mă diluez într-atât, încât nu-mi mai regăsesc eul propriu. Și înțeleg de ce-i așa. Dedublarea mea, introspecția mea critică îmi erau întotdeauna suficiente pentru distrugerea bazelor vieții și deci, implicit, pentru înlăturarea fericirii relative pe care ți-o pot da acele baze. Atunci când locul silogismelor este luat însă de senzații și viziuni, nu mai am ce face cu critica, deci mă relaxez, gust suprema ușurare.

Odihnindu-mă astfel, am ajuns aproape de Gastein. Mă și vedeam de-acum împreunat spiritual cu Aniela. Eram mândru la gândul că totuși am reușit să ies din cercul vicios și că am găsit o modalitate de a fi fericit. Eram sigur că Aniela îmi va da cu bucurie mâna ei dragă pentru o astfel de călătorie împreună.

M-am trezit însă din această visare și am constatat cu stupoare că am o mână complet plină de sânge. Trăsura transportase răniți de la accidentul de tren.

Pe spetează și pe la colțuri am găsit încă mult sânge, pe care birjarul nu-l văzuse și nu-l șterse. Misticismul meu nu merge totuși până într-acolo, încât să cred că niște forțe supranaturale se amestecă în viața oamenilor, mai ales sub forma unor semne, prevestiri sau preziceri. Dar dacă eu însumi nu-s superstițios, știu în schimb foarte bine să urmăresc linia de gândire a unui om superstițios și știu ce i s-ar fi părut ciudat în întâmplarea asta. În primul rând, că în același cupeu în care începusem eu să-mi desfășor planul unei vieți noi, probabil cu puțin timp înainte se stinsese o altă viață și, în al doilea rând, mă gândeam la pace și împăcare cu mâinile pline de sânge. Asemenea coincidențe îi dau întotdeauna oricărui om nervos nu presimțiri, ci stări sufletești sumbre, și aruncă o umbră de tristețe pe toate gândurile lui.

Și ale mele s-ar fi adumbrit imediat, dacă nu m-aș fi aflat aproape de Wildbad. Deodată, cum mergeam la pas, la deal, văd o trăsură coborând panta în goana cailor. Din nou s-ar putea întâmpla un accident, mă gândeam eu, mai ales că aici drumul e atât de îngust, încât cu greu pot trece două trăsuri una pe lângă alta. În clipa aceea, birjarul de la trăsura din față frână atât de brusc, încât caii se ridicară aproape în două picioare... Dar cât de uimit am fost când le-am zărit în trăsură pe mătușa și pe Aniela, care, văzându-mă, începură să strige:

– El este! El e! Leon! Leon!

Într-o clipită am fost lângă ele. Mătușa mi-a aruncat amândouă brațele pe după gât, repetând: „Slavă Ție, Doamne!" și gâfâia atât de tare, de parc-ar fi alergat de la Wildbad. Aniela mă apucase de mână și nu-mi mai dădea drumul. Deodată, țipă îngrozită:

– Ești rănit!

Am înțeles despre ce-i vorba și am răspuns imediat:

– Nici un pic! Nu eram acolo când s-a produs accidentul. M-am murdărit de sânge în trăsură, căci transportase răniți mai înainte.

– Sigur? Sigur? întrebă mătușa.

– Cât se poate de sigur.

– Ce tren era acela, care s-a ciocnit?

– Cel care mergea spre Zell am See.

– O, Doamne! În telegramă scria că cel de Viena! Cât p-aci să mor! O, Doamne, ce fericire! Slavă cerului! Slavă cerului!

Mătușa începu să-și șteargă sudoarea de pe frunte. Aniela era palidă ca hârtia. Abia acum dădu drumul mâinii mele și întoarse capul, ca să nu observ că îi tremură buzele și că are lacrimi în ochi.

– Nu eram decât noi două acasă, spuse mătușa, căci Kromicki s-a dus cu niște belgieni la Nassfeld. Vine gazda și ne povestește de catastrofa de tren. Știam că te înapoiezi astăzi. Închipuiește-ți prin ce-am trecut! Am trimis gazda imediat după o trăsură. Anielka, mititica, cu sufletul ei bun, n-a vrut să mă lase singură... Prin ce clipe am trecut... Dar, uite, Dumnezeu e bun, n-a fost decât o spaimă... Ai văzut răniții?

Le-am sărutat mâinile, după care am început să povestesc ce-am văzut la Lend-Gastein. Am aflat de la ele că în telegrama care sosise la Kurhaus stătea scris: „La Lend-Gastein plin de răniți și morți". Din asta au dedus cu toții că accidentul s-a produs pe linia Viena-Salzburg. Le-am povestit câte ceva, sărind de la una la alta, fiindcă în mintea mea nu era decât un singur gând plin de bucurie: „Aniela! N-a vrut să aștepte acasă până la întoarcerea mătușii, ci a plecat cu ea, să mă caute." O făcuse numai pentru

mătușa? Eram sigur că nu. Am văzut cu ochii mei cât era de speriată și de tulburată, cum a sărit când a văzut sânge pe mâinile mele, cum i s-a luminat fața de bucurie când a aflat că nu fusesem nici măcar martor la catastrofă; o vedeam că încă mai este emoționată și că-i vine să plângă de fericire. Cu siguranță că ar izbucni în plâns dacă i-aș lua mâinile într-ale mele și i-aș spune cât o iubesc. Nu cred că și le-ar mai retrage. Când toate astea s-au limpezit în mintea mea, am avut certitudinea că aici e capătul chinului meu, că viața mea a ajuns la o cotitură și că din clipa asta va începe o nouă epocă a existenței mele. Nici nu mai încerc să descriu ce-am simțit și ce bucurie îmi sălta pieptul. Din când în când îi aruncam câte o privire, în care încercam să concentrez toată dragostea mea uriașă, iar ea îmi zâmbea. Am observat că este fără mănuși și fără nici o pelerină pe ea. Probabil că uitase de tot în spaima și graba în care plecase. Fiindcă se lăsa răcoare, am acoperit-o cu haina mea. S-a cam codit, dar mătușa i-a poruncit s-o ia.

Când am ajuns la vilă, doamna Celina m-a întâmpinat cu atâta efuziune și căldură, de parcă în cazul morții mele Aniela n-ar fi fost unica moștenitoare a averii familiei Płoszowski. Sunt amândouă niște femei atât de fine și de cumsecade, că poți să cauți cu lumânarea și n-ai să mai găsești altele ca ele. Nu pot să jur însă dacă Kromicki, când la înapoierea de la Nassfeld a aflat de cele întâmplate, n-a oftat în sinea lui și nu s-a gândit că totuși lumea și-ar fi continuat cursul normal dacă s-ar fi terminat cu neamul Płoszowski.

S-a întors obosit și acru. Belgienii, pe care-i cunoscuse aici și cu care se dusese la Nassfeld, erau niște capitaliști de la Anvers. De câteva ori i-a făcut idioți, pentru că se mulțumesc cu trei la sută beneficiu

din capital. La despărțire mi-a spus, în sfârșit, că mâine trebuie să discute cu mine într-o problemă foarte importantă. Înainte, m-aș fi neliniștit. Acum știu că-mi va face niște propuneri cu caracter financiar. L-aș fi chemat să discutăm acum, dar am preferat să rămân cu gândurile mele, cu fericirea mea; cu Aniela mea în inimă... I-am strâns mâna urându-i noapte bună, ca un om care iubește, și ea mi-a răspuns cu o strângere de mână la fel de caldă. Ești cu adevărat a mea?

16 iulie

Astăzi de dimineață de-abia terminasem să mă îmbrac când a venit mătușa în camera mea și mi-a spus fără nici un fel de introducere:

– Știi, în lipsa ta, Kromicki mi-a propus să intru asociată în afacerile lui.

– Și ce i-ai răspuns?

– L-am refuzat fără să stau pe gânduri. I-am spus așa: „Dragul meu, din mila Domnului am destul, iar Leon, după moartea mea, va fi printre cei mai bogați oameni din țară. De ce să mă lansez în niște aventuri și să-l mânii pe Dumnezeu? Dacă tu poți să faci milioane cu afacerile tale, fă-le pentru tine; dacă ai să pierzi, de ce să pierd și eu odată cu tine? Eu nu mă pricep la treburi de soiul ăsta și n-am obiceiul să mă amestec în chestiuni despre care n-am habar." N-am avut dreptate?

– Absolută.

– Tocmai voiam să discut cu tine și-s bucuroasă că vezi lucrurile tot așa. El s-a cam supărat că am numit afacerile lui aventuri, a încercat să-mi explice șansele de viitor și să-mi explice foarte pe larg toată povestea asta cu furnizările. Dacă-i așa cum spune, atunci poate că, într-adevăr, o să facă milioane – ceea

ce-i și doresc. Însă l-am întrebat imediat: „Dacă-ți merge atât de bine, de ce ai nevoie de asociat?“ Mi-a spus că cu cât bagă mai mulți bani, cu atât vor fi câștigurile mai mari, că acolo se rezolvă totul numai cu bani gheață și că preferă să câștige familia decât străinii. I-am mulțumit pentru sentimentele lui față de familie, dar am repetat refuzul. Mi-am dat seama că-i părea foarte rău. A început să se plângă că la noi nimeni nu se pricepe la afaceri și că toți nu fac altceva decât să mănânce ce-au moștenit. Mi-a spus în față că ăsta-i un păcat față de societate, lucru care m-a enervat. „Dragul meu“, i-am spus, „eu am gospodărit cum m-am priceput, ca o femeie ce eram, dar n-am pierdut nici un sfanț, ba chiar am mai sporit averea, iar despre păcatele față de societate, poate că altcineva o fi în măsură să vorbească, dar nu tu, care ai vândut moșia Gluchów. Ai vrut să auzi adevărul de la mine, poftim, l-ai auzit. Dacă n-ai fi vândut moșia, poate c-aș fi avut mai multă încredere în tine, dar așa... Iar despre afacerile tale, nu numai că eu nu știu nimic, dar ele sunt obscure pentru toată lumea. De un singur lucru îmi dau seama, că dac-ar fi fost atât de înfloritoare precum spui, n-ai fi căutat acum asociați și nu te-ar fi afectat atât refuzul meu. Cauți asociați pentru că ai nevoie, dar n-ai fost complet sincer cu mine și asta nu-mi place.“

– Și el ce-a spus?

– Mi-a răspuns că, în primul rând, nu înțelege de ce cade asupra lui răspunderea pentru vânzarea Gluchów-ului. Nu-i el cel care a dat moșia din mână, ci acela care, din lipsă de chibzuință, din indolență, incapacitate și risipă, a făcut absolut necesară vânzarea ei. Când s-a măritat cu el, Aniela n-avea decât datorii. El a salvat atât cât nimeni altul n-ar fi reușit să salveze și în loc de recunoștință, trebuie să suporte

reproşuri şi... stai... cum a spus?... reproşuri patetice.

– Nu-i adevărat, am zis, Gluchów putea fi salvat.

– Aşa i-am spus şi eu şi am adăugat că pentru Gluchów i-aş fi împrumutat bani. „Ai fi putut", zic, „înainte de a-l vinde, să-i scrii măcar un cuvânt Anielei, ca să discute cu mine şi, Dumnezeu mi-e martor, n-aş fi şovăit nici o clipă... Dar ăsta-i sistemul tău, să nu ştie nimeni nimic. Toţi am crezut în milioanele tale şi de aceea nu m-am oferit singură să salvez moşia." El a început să râdă ironic. „Anielka", zice, „e prea mare cucoană şi o fiinţă prea eterică, pentru ca să se poată coborî până la lucruri atât de meschine, cum ar fi problemele băneşti, ori să intervină în favoarea soţului ei. De când suntem aici, am rugat-o de două ori să discute cu dumneata în problema asocierii şi m-a refuzat net. În ceea ce priveşte salvarea moşiei, e uşor să vorbim acum, când posibilitatea de a mă ajuta nu mai e actuală. Dacă e să judec după refuzul pe care mi l-ai dat astăzi, am dreptul să cred că şi cu salvarea Gluchów-ului ar fi fost la fel."

Acum ascultam cu şi mai mare atenţie, căci aflasem cauza neînţelegerilor dintre el şi Aniela. Mătuşa continuă:

– Când am auzit una ca asta, i-am zis: „Vezi, băiete, cât de puţin sincer eşti. La început spuneai că-mi propui să mă asociez numai pentru că preferi să câştige familia şi nu nişte străini, iar acum se dovedeşte că tu eşti cel care are nevoie." El – că, de altfel, e iute la minte – zice că în chestiunile de soiul ăsta avantajul este de ambele părţi şi că e de la sine înţeles că este interesat şi el să dispună de cât mai mulţi bani, căci aşa-i în afaceri: cu cât ai o bază mai largă, cu atât sunt mai sigure. „De altfel", a adăugat el, „luând-o pe Aniela fără zestre, speram că pot

conta pe ajutorul familiei, cel puțin în cazurile în care ajutorul este avantajos și pentru cel care-l dă." Era furios la culme și a explodat de-a binelea, când i-am spus că pe Aniela n-a luat-o chiar fără nimic, pentru că eu îi las o rentă viageră.

– I-ai spus?

– Bineînțeles. I-am spus tot ce-mi stătea pe inimă. I-am zis c-o iubesc pe Aniela ca pe propriul meu copil și tocmai de aceea, ca s-o asigur, nu-i las un capital, ci o rentă. „Căci capitalul", zic, „ar putea nimeri în afacerile tale, care Dumnezeu știe cum au să se sfârșească, în timp ce renta îi va asigura cel puțin posibilitatea unei vieți îndestulate. Dacă o să aveți copii, atunci copiii au să capete și capital, dar abia după moartea Anielei. Iată, ăsta-i ajutorul de bază pe care vi-l dau, și în afară de asta sunt gata să vă mai ajut oricând, în probleme mai mărunte."

– Cu asta ați încheiat discuția?

– Nu chiar. Îl vedeam că e foarte iritat. Îl supăra și faptul că-i voi lăsa Anielei rentă și nu capital, deducând de aici că n-am încredere în afacerile lui. La plecare mi-a spus că se va strădui să-și găsească asociați printre străini, căci speră să afle la ei mai multă bunăvoință și o mai bună înțelegere în afaceri. Am suportat cu calm toate reproșurile lui. Ieri s-a dus în excursie cu belgienii și s-a întors nemulțumit. Bănuiesc că a vrut să-i atragă în afacerile lui și n-a reușit. Știi, Leon, ce cred acum? Că stă prost de-și caută atât de febril asociați. Dar e ceva care nu-mi dă pace: dacă e așa cum cred, atunci simpla precauție îmi poruncește să nu intru în afacerile lui, însă o îndatorire și mai simplă, de familie, îmi cere să-l ajut, fie și numai pentru Aniela. De aceea am vrut să discut cu tine.

– Afacerile lui nu-s într-o stare chiar atât de disperată cum crezi dumneata, am răspuns.

Și i-am relatat tot ce am aflat prin doctorul Chwastowski. I-am spus că eu am dedus de multă vreme, din comportamentul lui Kromicki, că are nevoie de bani și că, în parte, acesta a fost motivul pentru care m-am dus la Viena. Mătușa era atât de încântată de perspicacitatea și de tactul meu, încât, plimbându-se prin cameră, începu să poarte cu sine o discuție, în cursul căreia repeta mormăind: „E genial în tot ce face...!" în cele din urmă, mi-a declarat că lasă toată problema în mâinile mele, să fac eu cum cred de cuviință.

Spunând acestea, coborî la parter, dar eu am mai rămas în cameră, căci voiam să revăd ce-am scris ieri în jurnal. Când am coborât după vreo jumătate de oră, am găsit toată lumea la masă, dar de cum mi-am aruncat o privire pe fețele lor, mi-am dat seama că iar a avut loc ceva neobișnuit. Aniela avea o mină speriată, doamna Celina, îndurerată, iar fața mătușii era roșie de furie. Numai Kromicki citea gazeta, chipurile, calm, dar era acru și arăta atât de prost, de parcă s-ar fi sculat după o boală îndelungată.

– Știi, începu mătușa arătând spre Aniela, ce mi-a declarat deșteapta asta în loc de bună dimineața?

– Nu știu, am răspuns așezându-mă la masă.

– Nici mai mult nici mai puțin decât că peste două săptămâni, dacă o să le permită sănătatea Celinei, se mută undeva la Odessa ori chiar și mai departe.

Dacă în momentul acela trăsnetul ar fi lovit masa din senin, n-aș fi fost mai uimit și mai speriat. În prima clipă mi-a înghețat inima în mine.

M-am uitat la Aniela, care s-a înroșit, ca prinsă asupra unei fapte nedemne și, în cele din urmă, am început să întreb cum, unde, de ce.

– „Că-mi dau bătaie de cap la Płoszów", înțelegi, spunea mătușa imitând-o pe Aniela, „nu vor să-mi mai fie povară" – ce suflete mărinimoase! Probabil se gândesc că nu-mi doresc altceva decât singurătatea, că atunci când tu ai să pleci pe undeva și eu o să rămân la bătrânețe singură, între patru pereți, la Płoszów, o să-mi fie mai bine și mai vesel... S-au consfătuit toată noaptea în loc să doarmă!

Mătușa se înfuria din ce în ce mai tare și, întorcându-se spre Kromicki, îl întrebă:

– Tu ai prezidat consfătuirea?

– Câtuși de puțin, răspunse Kromicki, nici nu m-au chemat, dar, deoarece presupun că doamna, soția mea, a hotărât să se mute și ca să fie mai aproape de mine, trebuie să-i fiu recunoscător pentru această hotărâre.

– Nu-i decât un proiect..., articulă Aniela cu greu.

Uitând de orice precauție, o priveam insistent, dar ea nu îndrăznea să ridice ochii, ceea ce îmi întărea și mai mult convingerea că eu sunt cel din cauza căruia s-a luat o asemenea hotărâre. N-am cuvinte să descriu ce-am simțit în clipele acelea, ce durere de moarte mi-a invadat inima. Aniela știa prea bine că nu trăiesc decât pentru ea, că exist numai prin ea, că toate gândurile mele sunt numai și numai la ea, că toate acțiunile mele o au numai pe ea în vedere, că ea este pentru mine viața sau moartea și, cu toate acestea, a hotărât cu mult calm să plece. Nici nu s-a gândit ce-o să se întâmple cu mine, dac-o să mor ori dac-o să mă dau cu capul de pereți. Asemenea lucruri nu se iau în considerație. O să fie mai liniștită, nimeni n-o să se mai perpelească sub ochii ei ca un cărăbuș înfipt într-un ac de gămălie, nimeni n-o să-i mai sărute picioarele, să-i tulbure conștiința ei

virtuoasă – de altceva n-are nevoie. La ce bun să mai șovăie, dacă poate să-și cumpere o liniște excepțională, pe un preț atât de mic, cum ar fi tăierea beregatei cuiva?

Acestea și alte gânduri asemănătoare îmi treceau cu miile prin cap, în timp ce în gură simțeam otravă. Ești și vei rămâne virtuoasă, îi spuneam în gând, numai pentru că n-ai inimă. Dac-ai avea un câine atât de devotat cum îți sunt eu, și tot te-ai purta mai bine cu el. N-ai făcut niciodată nici o concesie față de mine, nu mi-ai arătat nici o scânteie de milă, n-ai recunoscut niciodată că ai simțit ceva pentru mine. Dar mi-ai răpit întotdeauna tot ce-mi puteai răpi. Dac-ai putea, mi-ai lua și posibilitatea de a te privi, chiar dac-ai fi absolut sigură că, din cauza asta, ochii mei au să se stingă o dată pentru totdeauna, în sfârșit, acum te înțeleg bine, acum știu că neînduplecarea ta este atât de mare, tocmai pentru că ai un suflet mărunt. Ești o femeie uscată și rece, iar puritatea ta nu-i nimic altceva decât un egoism exacerbat, care n-are nevoie decât de liniște, și pentru liniștea ta ești gata să sacrifici totul.

Cât a durat masa, n-am scos o vorbă. Apoi m-am retras în camera mea și m-am apucat cu mâinile de cap, încercând cu mintea mea îndurerată și obosită să pătrund ceea ce s-a întâmplat. Dar gândurile continuau să-mi fie la fel de pline de amărăciune. Femeile cu suflet mic rămân adesea ferme pe poziție tocmai datorită unei înțelegeri banale și sentențioase a virtuții. Vor, în primul rând, să aibă puse la punct catastifele lor de socoteli, ca orice băcan. Se tem de dragoste, cum se teme băcanul de tulburările de stradă, de război, de cuvintele mari ale capetelor exaltate, de gândurile nebunești, de planurile nebunești și înaripate. În primul rând, liniște, căci numai

în liniște merg bine afacerile adevărate, pozitive. Ceea ce depășește dimensiunile obișnuite, calculate și banale ale vieții este rău și demn de tot disprețul oamenilor chibzuiți. Virtutea are și ea culmile și abisurile ei, dar are și șesuri de o banalitate fără seamăn. Încercam să răspund la o întrebare nespus de dureroasă: oare Aniela face parte dintre femeile acelea banal-virtuoase, care vor să aibă viața ordonată negustorește și de aceea nu acceptă dragostea, pentru că este o dimensiune care depășește inimile și mințile lor? Scrutam trecutul ca să caut dovezi. Cine știe, îmi spuneam, dacă acel cod simplu după care se conduce, care mă dezarmează și mă apasă, nu se bazează tocmai pe un asemenea fundament? De multe ori avusesem impresia că este o fire cu adevărat deosebită, diferită de toate celelalte femei, inaccesibilă ca vârfurile înzăpezite ale Alpilor, pentru că n-are povârnișuri și pentru că se ridică dreaptă spre cer. Dar iată că piscul acesta consideră ca pe ceva absolut normal ca papucii soțului să-i întineze zăpada imaculată. Cum să-mi explic asta? De câte ori mintea îmi este cuprinsă de asemenea gânduri, de atâtea ori simt că sunt aproape de nebunie, clocotește în mine o asemenea turbare, că-mi vine să răstorn, să calc în picioare și să scuip formele acestea oribile de viață și să azvârl în haos lumea întreagă, să șterg de pe suprafața ei orice suflare. Întorcându-mă de la Viena, îmi construiam în gând un palat celest, în care urma s-o iubesc pe Aniela cu dragostea cu care Dante a iubit-o pe Beatrice; îl construiam din suferința prin care, trecând, iubirea mea se purificase ca în foc, din renunțări și jertfe, numai ca în vreun fel oarecare, abstract, ori pur și simplu îngeresc să-i aparțin și să simt că-mi aparține. Acum îmi dau seama că nici măcar n-are rost să-i vorbesc despre asta, fiindcă

nu-i în stare să înțeleagă și nici nu merită s-o ridic până pe acele culmi, căci nu-i de ea, n-o să poată respira. E posibil ca în adâncul inimii să fie de acord ca eu s-o iubesc și să sufăr – asta flatează întotdeauna orgoliul – dar n-o să fie de acord cu nici un fel de pact, cu nici un fel de legătură, nici cea mai spiritualizată, cu nici un fel de apartenență fie ca și dantescă, pentru că nu mă poate înțelege. Ea nu înțelege decât un singur fel de dăruire și o singură lege – aceea pe care i-o stabilește halatul de casă al soțului ei; sufletul ei nu-i capabil să se ridice deasupra banalei contabilități a căsniciei.

M-a cuprins un regret imens și sincer, că n-am fost în trenul acela care a deraiat. Asta decurgea și din revolta pe care o simțeam față de cruzimea Anielei și din faptul că-mi epuizasem peste măsură forțele, atât fizice, cât și psihice. Moartea îmi apărea acum așa cum i se pare odihna unuia care a stat de veghe câteva nopți lângă o ființă iubită, bolnavă. În plus, mă gândeam că poate, dacă m-ar fi adus rănit de la Gastein, ar fi reușit s-o miște ceva și pe femeia asta. Chiar și acum nu-mi doresc decât s-o văd emoționată din cauza mea. Dar, gândindu-mă la asta, mi-am adus aminte de ea ieri, cum a plecat cu mătușa să mă caute, mi-am amintit de spaima și apoi de bucuria ei, de ochii înlăcrimați, de părul ei în dezordine – și o dragoste nemăsurată, de o sută de ori mai reală decât toate gândurile și raționamentele, a pus stăpânire pe mine. A fost ca un reflex violent al inimii, de moment, căci după aceea a început iarăși să se reverse otrava îndoielii. Tot ceea ce am văzut la ea ieri, în trăsură, putea fi explicat și altfel...

Cine știe dacă persoana mea sau a mătușii juca aici rolul principal? De altfel, femeile simțitoare au întotdeauna la dispoziție un adevărat capital de

compasiune chiar și pentru străini, darămite pentru rude, mai ales când catastrofa cade pe neașteptate! De ce n-ar fi putut și Aniela să fie îngrozită de vestea morții mele și să se bucure că mă vede viu? Dacă în locul ei ar fi fost lângă mătușa doamna Sniatyńska spre exemplu, probabil că tot așa s-ar fi speriat și apoi s-ar fi bucurat și ar fi alergat tot așa; fără mănuși și cu părul în dezordine, fără pălărie pe cap. Cred că, în privința asta, n-am de ce să-mi fac iluzii. Aniela știa prea bine că mutarea ei constituie pentru mine o catastrofă cu mult mai mare și mai periculoasă decât dacă mi-aș fi spart capul în tren sau dacă mi-aș fi pierdut o mână sau un picior – și, totuși, n-a șovăit nici o clipă. Știam precis că-i ideea ei. Să fie mai aproape de bărbat, iar ce s-o întâmpla cu mine, asta n-are importanță.

Din nou am simțit că pălesc de furie, de ură și revoltă, că nu mă mai desparte decât un pas de nebunie. „Așteaptă!" îmi spuneam apăsându-mi tâmplele, „așteaptă!... Poate că nu vrea să plece decât pentru că te iubește și simte că n-are să-ți mai poată rezista multă vreme!" Ah, da, erau în mine și asemenea gânduri, dar, negăsind un teren propice în clipa aceea, au pierit ca semințele căzute pe piatră, trezind doar o ironie disperată. Îmi sfâșiam literalmente singur inima. Da, îmi spuneam că e o iubire asemănătoare milei care-i face pe unii să tragă perna de sub cap celui în agonie, ca să nu mai horcăie atât de tare și să se chinuiască mai puțin. Eu mă voi chinui mai puțin, în schimb lui Kromieki îi va fi mai ușor să-și viziteze soția și să-i aducă bucuria pe care această ființă eterică s-a obișnuit s-o aștepte de la soțul ei.

În clipele astea o uram pe Aniela. Pentru prima dată în viață m-am gândit că ar fi preferabil să-l iubească pe Kromicki – mi-ar fi mai puțin silă de ea.

Furia și aversiunea îmi luau mințile. Știam un singur lucru: că dacă n-am să fac ceva, dacă n-am să-i încurc planurile, dacă n-am să mă răzbun pe ea în vreun fel oarecare, atunci se va întâmpla ceva îngrozitor cu mine. Sub presiunea acestui gând, m-am sculat ca atins de un fier roșu, mi-am luat pălăria și am ieșit să-l caut pe Kromicki.

Nu era nici în casă, nici în grădină. M-am dus la Wandelbahn, apoi la bibliotecă – nu era nicăieri. M-am oprit o clipă pe podul de la cascade, gândindu-mă unde l-aș putea găsi. Vântul sufla dinspre cascade și-mi arunca în față nori de pulbere de apă. Mă ușura, îmi făcea plăcere. Mi-am scos pălăria și mi-am lăsat capul în bătaia pulberii aceleia răcoroase: în câteva clipe, aveam părul ud. Răceala apei îmi producea o plăcere animalică. M-am trezit. Nu îmi mai doream altceva decât să-i încurc Anielei planurile, îi spuneam în gând: „N-ai să pleci nicăieri, iar eu mă voi purta cu tine ca un om care te-a plătit". Acum îmi erau clare și mijloacele prin care puteam să-mi ating scopul și nu mă mai temeam că aș putea să comit vreo prostie dacă discut cu Kromicki. Eram complet stăpân pe mine din acest punct de vedere.

L-am găsit pe Kromicki citind gazeta în fața hotelului Straubinger. Când mă zări, lăsă să-i cadă monoclul de la ochi și spuse:

– Tocmai voiam să vin la tine.

– Hai spre Kaiserweg.

Și am pornit.

Fără să mai aștept ca el să înceapă primul, am trecut direct la subiect.

– Mi-a spus mătușa, am zis, de discuția voastră de ieri.

– Îmi pare rău că a avut loc, răspunse Kromicki.

– Pentru că nici unul, nici celălalt, n-ați vorbit cu calm, așa cum se discută în afaceri. Îmi dai voie, dragul meu, să fiu absolut deschis cu tine. Tu n-o cunoști pe mătușa. E cea mai cumsecade femeie din lume, dar are o slăbiciune, de altfel, foarte normală. Deoarece are o minte ageră, îi place să arate că o are și de aceea tot ceea ce i se prezintă de către alții privește cu o neîncredere uneori chiar nițel cam exagerată. Din cauza asta, cel mai adesea la început, refuză totul. Bătrânul Chwastowski ar putea să-ți spună câte ceva în privința asta. Trebuie să-i lași timp de gândire și, mai presus de orice, să n-o iriți, căci atunci se încăpățânează. Iar tu n-ai știut să eviți asta.

– Dar... cu ce-am iritat-o? Toate ca toate, dar eu cred că știu să discut despre afaceri.

– Ai făcut rău spunând că ai luat-o pe Aniela fără zestre. Și acum mai e supărată din cauza asta.

– I-am spus numai atunci când a început să-mi reproșeze că am vândut moșia. De altfel, n-am spus decât adevărul. Gluchów era atât de ipotecat, că Anielei nu-i mai revenea nimic.

– În fond, de ce-ai vândut nenorocita aia de moșie?

– Pentru că în felul acesta am putut să obțin bunăvoința cuiva de care depindea toată viitoarea mea avere, deci soarta mea. Când n-ai de ales, faci ceea ce trebuie, nu-i așa? În afară de asta, mi-au plătit bine.

– Să lăsăm asta. Pe tanti au jignit-o cuvintele tale, cu atât mai mult, cu cât ea se gândește la viitorul Anielei.

– Se gândește să-i lase rentă.

– Află de la mine, în secret, că nici vorbă de așa ceva. Știu ce ți-a spus ieri, dar a spus așa tocmai pentru că ai înfuriat-o. Voia să-ți dea a înțelege că n-are încredere în calitățile tale de om de afaceri.

Dar nici gând. Cu mine a discutat de mai multe ori, și eu, ca viitor moștenitor al ei, știu mai bine ce intenționează...

Kromicki m-a privit atent.

– Tu, ca viitor moștenitor, vei pierde prin asta.

– Așa-i, am spus, însă știi, eu n-am să reușesc niciodată să cheltuiesc nici propriile mele venituri, de aceea pot vorbi complet detașat în problema asta. Tu, ca om de afaceri, probabil că te miri. Dacă nu-ți poți explica altfel atitudinea mea, consideră-mă un original. Sunt și din aceștia pe lume. Deci, te previn că, în primul rând, nu mă gândesc să limitez cumva dărnicia mătușii, iar, în al doilea rând, știu cu siguranță că vrea să-i lase Anielei nu o rentă, ci o sumă de bani. Bineînțeles că influența pe care o am asupra mătușii ar putea juca un rol important în privința asta, dar îți spun, dacă vrei să mă crezi, bine, dacă nu, iar bine, o voi folosi mai degrabă în favoarea, decât în detrimentul tău.

Kromicki îmi strânse mâna cu putere. Făcând gestul acesta, brațele lui aveau mișcarea unei marionete. Îmi era tare silă de el. Presupun că mă considera mai curând prost decât original, însă credea în mine și asta mă interesa mai presus de orice. De altfel, avea și de ce să mă creadă, fiindcă în clipa aceea hotărâsem să-i dau Anielei o sumă de bani, și nu rentă.

Simțeam că Kromicki abia se abține să mă întrebe cât și când. Înțelegea însă că ar fi prea lipsit de delicatețe, așa că tăcu, prefăcându-se mișcat, în timp ce eu am continuat:

– Să nu uitați însă: trebuie să știți să vă purtați cu ea. Că are de gând s-o înzestreze pe Aniela, pentru asta sunt gata să-ți jur, dar în fond, până nu-ți pune banii pe masă și tu nu-i iei, totul depinde de voința, ba chiar și de capriciile ei. Iar voi? Cum vă purtați

voi în timpul ăsta? Ieri ai enervat-o tu, astăzi Aniela, și încă rău de tot! Ca viitor moștenitor ar trebui să mă bucur și nu să vă atrag atenția și totuși, precum vezi, o fac. Pe tanti a supărat-o foarte tare planul Anielei cu mutarea. Ți s-a adresat ție, chipurile, furioasă, dar cu speranța în suflet, c-ai să fii de partea ei, dar tu ai aprobat ideea cucoanelor...

– Dragul meu, spuse Kromicki și-mi strânse din nou mâna, am să-ți spun sincer: dacă am aprobat, chipurile, ideea lor, am făcut-o oarecum și în ciuda mătușii. De fapt, este un proiect ireal. Ce n-am putut eu să sufăr niciodată a fost exaltarea și cucoanele astea ale mele sunt exaltate în cel mai înalt grad. Tot timpul au impresia că profită prea mult de ospitalitatea voastră, că nu pot să stea la nesfârșit la Płoszów *et caetera*. Sunt sătul până peste cap. Iată cum stau lucrurile: în Turcheslan nu le pot lua cu mine, iar dacă eu sunt plecat acolo, pentru mine-i același lucru dacă Aniela locuiește la Odessa ori la Varșovia. Când mă voi retrage din afaceri, și sper s-o fac cu o avere mai mult decât respectabilă, atunci bineînțeles că am să mă așez undeva, în mod corespunzător. Asta se va întâmpla cel târziu peste un an. Chiar și pentru cedarea locului în afaceri voi putea câștiga ceva... Natural, dacă n-ar fi fost Płoszówul, ar fi trebuit să mă gândesc la o locuință provizorie pentru ele, dar, de vreme ce mătușa le oferă găzduire și dorește sincer ca ele să locuiască acolo, ar fi o prostie să le caut adăpost în altă parte. Soacră-mea e pe picioare abia de câteva săptămâni. Cine știe ce-o să fie mai târziu, iar dac-o să fie rău, atunci totul ar cădea pe umerii Anielei, care-i o femeie tânără și fără experiență. Eu acum în nici un caz nu pot să rămân cu ele. Și aici stau ca pe jăratic și, de vreme ce vorbim deschis, am să-ți spun că numai speranța

de a te atrage pe tine ori pe mătușa ca asociați m-a ținut aici atât de mult. Acum ți-am spus tot ce aveam pe inimă. Răspunde-mi: pot conta cumva pe bunăvoința voastră?

Am răsuflat adânc.

Planul Anielei fusese răsturnat.

Eram foarte bucuros, rezolvasem așa cum voisem. În plus, cu toate că dragostea mea pentru Aniela semăna acum cu o ură profundă – ura aceasta, care constituia în prezent unicul suport al existenței mele, trebuia, ca și iubirea, alimentată. Iar hrana putea fi numai prezența Anielei. Din cuvintele lui Kromicki am dedus că dintr-o singură lovitură pot obține și asta și ceea ce reprezenta cea mai fierbinte dorință a mea: să scap de el pentru o perioadă nedeterminată. Nu mi-am trădat însă bucuria, considerând că ar fi mai bine dacă Kromicki va trebui să se roage un pic de noi. În scopul acesta, am zis:

– Nu-ți pot promite nimic. Prezintă-mi mai întâi starea în care se află afacerile tale.

Kromicki începu să vorbească și o făcea cu mult zel, ceea ce dovedea că asta era tema lui preferată în discuții. Se oprea la fiecare câțiva pași și, ori mă apuca de câte un nasture, ori mă țintuia la un perete de stâncă. Când spunea ceva, care i se părea foarte convingător, își punea monoclul cu o nemaipomenită iuțeală și mă privea, vrând să vadă ce impresie mi-a făcut. Toate astea, împreună cu vocea lui dogită, scârțâită și cu veșnicul „Ai? Ai?" îmi erau tare nesuferite, însă trebuie să recunosc că nu mințea. Spunea cam tot ceea ce citisem în scrisoarea tânărului Chwastowski. Problema era următoarea: băgase capitaluri enorme în livrări, câștigul putea fi mare, cu atât mai mult, cu cât Kromicki obținuse în exclusivitate dreptul la anumite livrări. Pericolul afacerii

consta în faptul că acest capital care era vărsat acum se returna abia după ce trecea prin toată procedura birocratică, adică destul de încet; în al doilea rând, Kromicki avea de-a face cu diferiți furnizori, interesați să-i dea material cât mai prost și toată răspunderea cădea asupra lui. În privința asta se lăsa cumva în voia intendenților, care erau împuterniciți să primească numai marfă de bună calitate. Din pricina asta însă, pe Kromicki îl păsteau pericole destul de mari.

După ce i-am ascultat relatarea, care a durat vreo oră, am spus:

– Dragul meu, așa cum stau lucrurile, nici eu, nici mătușa nu putem fi asociații tăi...

Kromicki păli.

– Spune-mi, de ce?

– Pentru că, dacă – fie și cu toate prevederile tale – vei fi implicat într-un proces, noi nu vrem să ne apară numele.

– Dac-o iei așa, n-ar mai trebui să ne apucăm de nici o afacere.

– Noi n-avem nici cea mai mică intenție s-o facem. Voiai ca noi să intrăm ca asociați. Spune-mi, cu cât capital?

– Ce să mai discutăm... Dac-ați fi putut să băgați vreo șaptezeci și cinci de mii de ruble...

– Nu, nu intrăm asociați și nu ne simțim deloc datori s-o facem. Însă, deoarece ești, sau mai degrabă ai devenit rudă cu noi, vreau să te ajut. Pe scurt: îți împrumut cei șaptezeci și cinci de mii de ruble pe o simplă cambie.

Kromicki s-a oprit și a început să mă privească clipind din ochi, ca un om căruia i se pare că visează. Dar consternarea lui n-a durat decât câteva clipe. Probabil s-a gândit că nu-i strategic să manifeste o

bucurie prea mare. Precauția lui negustorească față de mine, pe cât de inutilă, pe atât de caraghioasă, și-a spus imediat cuvântul.

– Îți mulțumesc. Cu ce dobândă?

– Despre asta o să vorbim acasă. Acum trebuie să mă întorc. Vreau să discut cu mătușa.

Mi-am luat imediat rămas-bun de la el. În timp ce mă înapoiam, mă gândeam dacă lui Kromicki n-o să i se pară prea ciudată purtarea mea și dacă n-o să bănuiască ceva. Dar era o temere zadarnică. În majoritatea cazurilor, soții sunt orbi nu atât din dragostea ce-o poartă soțiilor lor, cât din orgoliu. În plus, privindu-se de pe poziția lui negustorească-pozitivă, Kromicki ne consideră pe mine și pe mătușa mea drept niște oameni cu capul în nori, care n-au nici cea mai sumară idee despre afaceri, însă pătrunși până în măduva oaselor de principii învechite, printre care și solidaritatea de neam. Este, într-adevăr, din multe puncte de vedere, un tip cu totul diferit de noi și, din cauza asta, chiar fără să vrem, îl considerăm un intrus.

Întorcându-mă la vilă, am întâlnit-o pe Aniela în curte, cumpărând fragi de la o țărancă din partea locului. Când am trecut pe lângă ea, i-am spus aspru:

– N-ai să te muți pentru că nu vreau eu.

Și am plecat mai departe.

La prânz a început din nou discuția despre mutare. De data aceasta a luat Kromicki cuvântul și, vorbind despre planul doamnelor, ridica din umeri zâmbind, tratându-l ca pe o copilărie, de care un om cu scaun la cap nu poate decât să râdă. Spunând astea n-a știut să fie prea delicat nici cu soția, nici cu soacra, căci în genere nu-i un om prea fin. Eu n-am scos nici o vorbă, stăteam rezervat, ca unul pe care problema nu-l privește decât pe departe. Am observat

însă că Aniela își dă perfect de bine seama că soțul ei cântă ca un minavet pe melodia dată de mine. Vedeam că se rușinează pentru el și că ea însăși se simte profund umilită. Îi purtam atâta pică, încât îmi plăcea s-o văd suferind.

Totuși, am fost serios rănit. Nu pot încă să mă liniștesc și nici s-o iert pe Aniela. Dacă la înapoierea de la Viena n-aș fi născocit pactul acela, dacă n-aș fi sacrificat atâta din dorințele, patimile, din senzualitatea mea, din firea mea, nu m-aș simți poate așa de profund dezamăgit. A dat dovadă de mare cruzime. Tocmai atunci când mă hotărâsem din dragoste să mă transform fundamental și când mă ridicasem pe anumite culmi, pe care nu mai fusesem niciodată, dar o făceam din dorința de a fi lângă ea, atunci ea, fără nici o considerație, fără nici o milă, a vrut să mă împingă în abisul disperării, indiferentă la ceea ce s-ar fi întâmplat cu mine... Gândul acesta îmi otrăvește bucuria că în curând Kromicki va pleca, iar ea va rămâne. Viitorul va trebui să aducă o rezolvare, dar acum sunt prea ostenit ca să presupun care va fi aceea. Una dintre cele mai simple ar fi să mă îmbolnăvesc la cap. Poate c-o să vină și asta cu vremea, căci în timpul zilei mă chinuiesc, iar noaptea, neputând să dorm, scriu. Fumez enorm de multe țigări de foi, până simt că amețesc și, de regulă, stau treaz până în zori.

30 iulie

N-am mai scris de două săptămâni. Am fost cu Kromicki la Viena pentru întocmirea formelor de împrumut, apoi ne-am întors, și el a mai stat trei zile. În timpul acesta am avut dureri de cap foarte puternice, așa că iarăși n-am scris. Tratamentul doamnei

Cetina s-a terminat de o săptămână, însă mai rămânem la Gastein, pentru că la șes este pretutindeni o caniculă nemaipomenită. Plecarea lui Kromicki a adus ușurare tuturor: mie, doamnei Celina – pe care prezența lui o enervează în asemenea hal, că dacă n-ar fi ginerele ei nu l-ar suporta deloc –, mătușii și poate chiar și Anielei. Ea nu-l poate ierta că m-a atras în afacerile lui; iar el, fără să bănuiască cum că între mine și soția lui ar exista și altceva în afara relațiilor de familie, n-a făcut un secret din împrumut. Aniela s-a împotrivit din răsputeri, bineînțeles fără să-i spună nimic despre noi, poate și de teamă să nu-și piardă și bruma de iluzii pe care o mai are în legătură cu el, dacă știind care e situația, ar fi lăsat-o să locuiască mai departe la noi. Cred că din momentul vânzării Gluchówului, nici ea, nici doamna Celina nu mai au pic de încredere în el, dar nu se trădează una față de cealaltă. Poate că în adâncul sufletului lor îl consideră chiar mai rău decât este în realitate.

După părerea mea, Kromicki este tipul parvenitului spiritual, cu o fire uscată, incapabilă în egală măsură de sentimente delicate și de gânduri subtile. N-are nici urmă de măreție, nu-i nici un suflet nobil, nu-i nici sensibil, nici profund – ci un om banal în adevăratul înțeles al cuvântului și cumsecade. Trăsăturile astea îi sunt condiționate de un anumit pedantism înnăscut, care se îmbină în el în mod ciudat cu o nevroză a banului, care nu-i altceva decât o fantezie denaturată și canalizată în această direcție.

În general, îl urăsc și-l disprețuiesc nespus de mult. Mi-e silă când îl văd cu monoclul lui, cu ochii oblici, cu picioarele lungi, cu fața galbenă și spână. Și așa mă minunez că sunt în stare să emit o apreciere atât de obiectivă despre el. Sper că, dacă n-o să dea

faliment, n-o să pierd nici eu banii împrumutați. Dar aici pot să scriu cu toată sinceritatea: aș prefera să-și piardă banii, mintea, viața și să dispară o dată pentru totdeauna.

Sunt bolnav. Pe Aniela am văzut-o foarte puțin în ultimele zile. Într-o anumită măsură, m-au ținut în cameră durerile de cap, dar m-am abținut și în mod deliberat să dau ochii cu ea, ca s-o fac să înțeleagă supărarea și resentimentul meu. Mă costă scump hotărârea asta, fiindcă ochii mei au nevoie de ea ca de lumină. Am mai notat odată în jurnal că Aniela, cu toată neînduplecarea caracterului său, este de fapt o fire sperioasă, care nu suportă ca cineva să fie supărat pe ea, se teme și se străduiește să aplaneze orice conflict. Atunci este tăcută, blândă, te privește în ochi ca un copil căruia i-e frică de pedeapsă.

Asta m-a emoționat în cel mai înalt grad întotdeauna și mă bucuram hrănindu-mă cu iluzia că dac-aș deschide brațele, ea s-ar arunca la pieptul meu și se va lipi cu capul de el, fie și numai pentru a dobândi împăcarea. Nu-s în stare să mă lecuiesc de genul ăsta de iluzii, deși știu că realitatea le spulberă. Chiar și acum mocnește în inima mea speranța că atunci când, în cele din urmă, o să ne cerem iertare unul altuia, are să se întâmple ceva, ea are să mai cedeze, are să-mi fie mai apropiată. Pe de altă parte, chiar și în iritarea asta a amândurora văd o recunoaștere involuntară, acordul ei fără voie la dreptul meu de a o iubi, căci dacă recunoaște supărarea ce decurge din dragoste, trebuie să recunoască și dragostea însăși. Astea-s niște concluzii fragile ca visul, fără consistență și fără viață, dar prin ele mă salvez de la apatie totală, prin ele trăiesc.

2 august

Am primit o nouă scrisoare de la Klara. Cred că bănuiește ceva, pentru că este atâta compasiune în cuvintele ei, de parc-ar ști cât îmi e de greu. Nu știu și nici nu vreau să aflu dacă mă iubește ca o soră sau altfel, însă simt că mă iubește mult. I-am răspuns cu toată căldura de care este în stare un om nefericit, când se adresează singurei ființe care-l compătimește. Klara pleacă acum la Berlin, iar la începutul iernii vine la Varșovia. Mă cheamă la ea fie și pentru câteva zile. N-am să mă duc, nu mă pot rupe de chinul meu, dar îmi va face plăcere s-o văd la Varșovia.

Cu Aniela discut numai strictul necesar, ca să nu atragem atenția bârfelor asupra supărării dintre noi. Când rămânem singuri, tăcem amândoi. De câteva ori am văzut că vrea să spună ceva, însă timiditatea îi închide gura. Eu n-am de spus decât un singur cuvânt: „Iubesc", care este atât de inexpresiv față de ceea ce simt, încât aproape că nu spune nimic. Căci acum, iubirea mea e plină de tristețe. Mă apasă în permanență gândul că secretul fermității ei constă în faptul că are o inimă mică. Acum, când analizez totul cu mai mult calm, revin la convingerea că poate nutrește vreun sentiment față de mine, împletit din recunoștință, milă și amintiri, dar e un sentiment lipsit de forță activă, incapabil de ceva, chiar și de a-și mărturisi existența. Ea n-are nici un fel de respect pentru sine, se consideră o ființă rea, se rușinează și se leapădă de sine, iar sentimentul ei, în comparație cu al meu, este ca un grăunte de muștar alături de Alpii care ne înconjoară. Te poți aștepta de la ea ca mai degrabă să facă totul pentru atenuarea, decât pentru înflăcărarea sentimentelor. Eu nu mă mai aștept la nimic din partea ei și mi-e tare greu cu convingerea asta!

4 august

O vreme am nutrit în adâncul inimii speranța că, înfuriată pe soțul ei, Aniela va veni într-o zi la mine și-mi va spune: „Dacă tot m-ai plătit, ia-mă!" Altă iluzie deșartă! Poate că ar proceda așa multe femei cu capetele înfierbântate, hrănite cu romane franțuzești; cu siguranță că ar proceda așa oricare femeie care ar nutri dorința ascunsă de a se arunca în brațele iubitului și ar avea nevoie de o justificare. Dar Aniela, nu! Nu poate s-o facă! Iar dacă mi-a trecut un asemenea gând prin minte, e pentru că și eu m-am hrănit multă vreme cu lectura acelor pseudo-drame feminine, în care predomină dorința năvalnică de aventură. Pe Aniela ar fi putut-o împinge spre mine doar inima ei, și nu o tragedie artificială, frazele goale ori patosul fals. Deci, nici gând să se întâmple așa ceva.

E o tragedie să iubești pe soția altuia cu adevărat și profund, chiar dacă ar fi nevasta celui mai banal și mai derizoriu dintre oameni. Însă e un ghinion cu totul neobișnuit să iubești o femeie virtuoasă. În raporturile dintre mine și Aniela există ceva de care n-am mai auzit și n-am citit niciodată: imposibilitatea de a te rupe, de a termina. Deznodământul, indiferent dacă-i o catastrofă sau o încununare a dorințelor, reprezintă întotdeauna ceva, la noi însă, e un cerc vicios. Dacă ea va rămâne așa cum este, iar eu nu voi înceta s-o iubesc, va fi un chin continuu și nimic mai mult. Și mă duce la disperare certitudinea că ea va rezista, și eu la fel.

Pe ea, dacă realmente are un suflet mic, nici n-o costă prea mult, nici nu suferă prea mult. Eu doresc uneori din tot sufletul să mă eliberez de jugul acesta, dar nu pot. Îmi spun de multe ori că trebuie și adesea chiar încerc să mă conving și fac eforturi în direcția

asta, așa cum se zbate un om care se înecă; câteodată am impresia că am realizat ceva, dar e suficient s-o văd pe fereastră, s-o cuprind din priviri, că am un șoc, ca și cum mi s-ar înfățișa brusc în fața ochilor abisul nemăsurat al sentimentului meu, exact așa cum apare noaptea, pe furtună, adâncul cerului, când e spintecat de-un fulger.

Oh, ce chin, să ai de-a face cu virtutea neînduplecată și rece ca litera legii!

Dar chiar dacă Aniela n-ar avea inimă deloc, tot aș iubi-o, așa cum mi-aș iubi unicul copil, chiar dac-ar fi infirm.

Numai că atunci ești mai milos și suferi mai mult.

5 august

Ce măsură derizorie și minoră e rațiunea, când e vorba să măsori cu ea lucruri fie prea mari, fie geniale ori înfricoșătoare. Rațiunea, care ne slujește atât de bine în condițiile vieții cotidiene, devine atunci un măscărici, ca Polonius. Cred că nici etica obișnuită, burgheză, nu poate constitui o măsură pentru marile pasiuni. Să vezi într-un sentiment extraordinar și uriaș cum este al meu doar încălcarea cutărui sau cutărui paragraf și nimic mai mult, să nu vezi că este o stihie, o parte dintr-o forță superioară, ridicată deasupra tuturor regulilor, din acea forță creatoare, nemăsurată, pe care se bazează întreaga existență, asta înseamnă orbire și micime... Din păcate, Aniela numai prin prisma asta știe să privească dragostea mea! Probabil că-și închipuie că prin asta e demnă de respect, iar eu, martor mi-e Dumnezeu, nu pentru că-i vorba de mine, dar judecând cât mai obiectiv cu putință, adesea mă feresc să n-o disprețuiesc și-i spun în gând: „Ar trebui să ai altă măsură, că asta nu-i demnă de tine!" Aș respecta-o, aș venera-o

însutit mai mult, dac-ar ști să privească altfel, nu raporturile dintre noi, ci dragostea în general.

6 august

Totuși, Gasteinul dă oamenilor sănătate. Astăzi, am observat că Aniela s-a bronzat de la vântul de munte de aici și arată mai sănătoasă, ceea ce mi se pare curios, că doar a avut și ea destule griji și necazuri. Una dintre supărări au constituit-o chiar neînțelegerile cu Kromicki; a suferit când el a intrat în relații bănești cu mine. Dragostea mea, de asemenea, îi tulbură liniștea. Cu toate astea, pe fața ei delicată strălucește sănătatea. Obrajii îi sunt mai colorați decât înainte de a veni aici. Îmi amintesc cum se topea văzând cu ochii la începutul verii și cum mi se ridica părul măciucă la gândul că își periclitează sănătatea sau poate chiar viața. Acum cel puțin teama asta a trecut. Dac-aș ști că în viitor va avea și mai puțină milă de mine, că va ține și mai puțin cont de iubirea ce i-o port, în schimb va fi mai sănătoasă, aș spune: „N-are decât să mă disprețuiască, să n-aibă milă; numai să fie sănătoasă!" În compoziția complexă a unui sentiment adevărat intră, în primul rând, dorința de a fi fericit, dar și duioșie, grijă și un mare atașament.

Ieri, Aniela a îmbrăcat o rochie de pe vremea când era domnișoară, sau una similară. Mi-am dat seama imediat și tot trecutul mi-a apărut din nou în fața ochilor. Numai eu știu prin ce am trecut!...

7 august

Mătușa nu mai e de mult supărată pe Aniela. O iubește atât, încât, dac-aș muri eu, tot ar mai avea pe cineva de care să-și lege viața, numai să rămână Aniela lângă ea. Astăzi, mătușa o căina că se plictisește,

că stă tot timpul în casă și că n-a văzut nimic altceva decât drumul de la Wildbad până la Hofgastein.

– Dacă m-ar ține mai bine picioarele, a spus ea, aș merge cu tine peste tot. Soțul tău era dator să-ți arate cel puțin împrejurimile, că tot hoinărea de dimineața până seara.

Aniela începu s-o asigure că se simte bine în casă și că n-are nevoie de mai multă mișcare. Auzind asta, am rostit pe un ton indiferent:

– Eu n-am niciodată nimic de făcut și umblu mult, așa c-o pot însoți pe Aniela pretutindeni, să-i arăt ce este interesant, cel puțin prin împrejurimi.

După câteva clipe, am adăugat și mai indiferent:

– Nu văd în asta nimic ce n-ar fi permis. În localitățile balneare merg împreună la plimbare chiar și simpli cunoscuți, darămite rude.

Aniela n-a răspuns nimic, însă amândouă bătrânele mi-au dat dreptate, căci de fapt așa și este, cum am spus.

Mâine urmează să ne ducem împreună până la Schreckbrücke.

8 august

S-a încheiat o înțelegere între noi și de acum urmează să înceapă pentru amândoi o viață nouă. Are altă formă decât mi-o imaginasem eu, însă în ea trebuie să se încadreze tot viitorul meu. De acum, totul va fi clar, determinat. Nu va surveni nimic nou, nu mă pot aștepta la nimic, dar cel puțin n-o să mai fiu ca un om fără acoperiș deasupra capului...

9 august

Ieri după-amiază am fost la Schreckbrücke.

Bătrânele ne-au însoțit la început, însă imediat după cascade s-au așezat pe prima bancă, iar noi am

plecat mai departe. Se pare că eram amândoi conștienți de necesitatea unei discuții serioase. La început am vrut să-i arăt Anielei diferite localități, așa cum se vedeau de sus, să-i spun cum se numesc, dar după ce-am rostit numele așezării Schareck, mi s-a părut atât de anostă și de nepotrivită discuția asta față de ceea ce aveam noi pe inimă, încât am tăcut. Puteam să vorbim despre noi sau deloc. Am mers în tăcere destul de mult, ceea ce pentru mine era necesar și folositor. În timpul acesta m-am calmat așa cum am putut, mi-am învins neliniștea nervoasă care te cuprinde întotdeauna înaintea clipelor importante din viață și m-am străduit să-mi recapăt sângele rece. L-am recăpătat într-atât, încât am hotărât să vorbesc liniștit și natural despre dragostea mea, ca despre un lucru cunoscut, constatat și recunoscut. Știam din experiență că în relațiile cu femeile poți să creezi atmosfera care-ți convine. Nimic nu influențează mai mult o femeie decât tonul discuției; dacă bărbatul, făcând o declarație, se comportă ca și cum ar veni sfârșitul pământului, adică plin de emoție, înfrigurare și cu convingerea că e un lucru nemaipomenit, înfrigurarea și convingerea se transmit și femeii. În caz contrar, rezultatul este invers: declarația își pierde din măreție, însă trece mai ușor, trezește mai puțină rezistență.

De altfel, eu declarația o făcusem; nu era vorba decât de a preveni revolta Anielei la auzul primului meu cuvânt despre iubire. Căci, dacă asta ar fi reacția ei întotdeauna, orice discuție între noi ar deveni imposibilă, iar noi trebuie să discutăm, ca să ne putem aranja într-un fel relațiile pe viitor. Având în vedere toate acestea, am spus cât am putut mai calm:

– Poate că nici nu-ți dai seama, Aniela, cât de mult m-ai rănit cu planul tău de mutare. Știu perfect

că motivele pe care le-ai invocat nu erau decât un paravan și că, de fapt, eu sunt cauza. Numai un lucru ai uitat și, anume, ce-o să se întâmple cu mine când n-am să te mai văd. Asta n-ai luat deloc în considerație. Știi, plecarea ta în sine nu m-ar fi lovit atât, cât gândul că nu ții deloc cont de mine. Poate c-ai să spui că voiai s-o faci spre binele meu, ca să mă vindeci... Nu! Lasă! Nu mă lecui pe mine în felul acesta, căci un asemenea „leac" ar putea să-mi aducă mai mult rău decât îți închipui.

Obrajii Anielei se aprinseră. Era evident că vorbele mele o loviseră în plin. Nu știu ce mi-ar fi răspuns, dacă n-ar fi survenit un incident, care i-a întrerupt pentru un moment șirul gândirii. De pe marginea drumului s-a ridicat brusc în picioare unul dintre cretinii aceia de care-s pline împrejurimile Gasteinului, cu un cap imens, cu gușă și cu o privire animalică. Gesticulând și bolborosind, ne cerea de pomană. S-a ridicat însă atât de brusc din iarba înaltă de pe marginea drumului, încât Aniela s-a speriat și a țipat. Până și-a revenit și a găsit bani, căci eu n-aveam mărunt la mine, au trecut câteva minute. În acest timp, impresia produsă de cuvintele mele s-a mai atenuat, așa că, atunci când am plecat mai departe, după o clipă de tăcere, mi-a spus deopotrivă cu tristețe, dar și cu blândețe:

– Adeseori ai fost nedrept cu mine, dar niciodată atât de mult ca acum. Îți închipui probabil că mie mi-e ușor și că n-am inimă, dar nu-mi e deloc mai ușor decât ție...

Vocea i se curmă, iar mie-mi bătea pulsul în tâmple ca niște ciocane. Aveam impresia că, dacă o presez puțin, o să-i smulg mărturisirea de pe buze.

– Te conjur pe ce ți-e mai drag, am zis, spune-mi ce înțelegi prin asta?

– Înțeleg că, dacă sunt nefericită, lasă-mă cel puțin să rămân cinstită. Scumpul meu Leon, te implor, fie-ți milă de mine! Tu nu știi cât sunt eu de nefericită! Sunt gata să sacrific orice pentru tine, în afară de cinste. Nu-mi cere să-ți dau și această ultimă scândură de salvare, nu pot, asta n-am voie să sacrific! Leon, dragul meu Leon!

Mă privea tremurând ca o frunză, cu mâinile împreunate a rugă, printre lacrimile care i se adunau în ochi. Nu știu... dacă în clipa aceea aș fi luat-o în brațe, poate că după aceea ar fi murit de rușine și de amărăciune, dar cred că atunci n-ar mai fi găsit puterea să mă respingă...

Însă eu am procedat ca un om care el însuși iubește la nebunie, adică am uitat de mine și n-am mai văzut-o decât pe ea. Am aruncat la picioarele ei patima și egoismul din mine. Ce mai însemnau toate astea față de rugămintea ei! Femeia iubită, care se apără cu lacrimi pornite nu din dorința de a respecta convenințele, ci din adâncul unei dureri adevărate, este invincibilă. I-am luat mâinile și, sărutându-le cu venerație și emoție, am spus:

– Va fi precum dorești. Îți jur pe iubirea ce-ți port!

O vreme n-am mai putut nici unul, nici altul să vorbim. Dacă e să recunosc adevărul adevărat, în clipele acelea mă simțeam mai bun și mai nobil decât am fost vreodată în viață. Eram ca un om care, după ce trece de criză într-o boală grea, simte o mare slăbiciune, dar totodată bucuria revenirii la viață. Când mi-am recăpătat glasul, am început să vorbesc cu calm și blândețe, nu numai ca un îndrăgostit, ci și ca prietenul cel mai apropiat, care se gândește, în primul rând, la fericirea ființei iubite.

– Nu vrei să te abaţi de la drumul drept, am spus, şi nici eu nu voi mai insista s-o faci. Tu m-ai schimbat şi toate chinuirile prin care-am trecut m-au transformat, de asemenea. Prin tine am înţeles că e cu totul altceva să doreşti şi să iubeşti. Nu-ţi promit că n-am să te mai iubesc, pentru că nu pot şi pentru că dacă aş promite aşa ceva, te-aş minţi şi m-aş minţi şi pe mine. În tine e toată viaţa mea. Ţi-o spun fără nici o exaltare, ca un om care ştie să se autoanalizeze, care ştie prea bine ce-i discutabil şi ce-i adevărat. Însă te voi iubi ca şi cum ai fi murit, voi iubi numai sufletul tău. Eşti de acord, dragă Anielka? E o dragoste nespus de tristă, dar pură ca a îngerilor. Aşa poţi s-o primeşti şi poţi şi tu să mi-o dăruieşti, la fel. În clipa asta îţi jur dragoste pe veci şi jurământul acesta este pentru mine la fel de important, ca şi cum l-aş depune în faţa altarului. Nu mă voi căsători niciodată cu o altă femeie, voi trăi numai pentru tine şi inima mea va fi a ta. Tu, la fel, iubeşte-mă ca şi cum aş fi murit. Nu-ţi cer nimic mai mult, dar nu-mi refuza asta, căci nu-i un păcat. Dacă ai vreo îndoială, întreabă preotul la spovedanie. L-ai citit pe Dante? Aminteşte-ţi că el era căsătorit şi totuşi a iubit-o pe Beatrice cu o asemenea dragoste cum îţi cer eu ţie; şi-a recunoscut sentimentul cu voce tare, în faţa tuturor şi totuşi biserica consideră poemul lui aproape sfânt. Dacă porţi în sufletul tău o asemenea iubire, dă-mi mâna ta şi fie ca de-acum înainte să domnească pacea între noi şi o înţelegere veşnică.

După o clipă de tăcere, Aniela mi-a întins mâna şi mi-a spus:

– Întotdeauna am nutrit pentru tine o astfel de prietenie şi ţi-o jur în continuare, din toată inima.

Pe mine, sincer să fiu, m-a durut cuvântul „prietenie". Era prea mic pentru mine şi mi se părea, de

asemenea, prea mic pentru clipa aceea. Totuși, am tăcut. Mă gândeam în sinea mea că o sperie încă termenul „iubire"; mai trebuie să treacă un timp, ca să se obișnuiască cu el. Și de vreme ce este același lucru, merită oare ca pentru denumire să tulbur concordia și fericirea la care am ajuns după atâtea și atâtea neînțelegeri, amărăciune, supărări și chinuri? Suntem amândoi foarte obosiți și avem nevoie de multă odihnă, așa că merită să sacrific ceva pentru asta.

De altfel, nu era decât o umbră, pe care a risipit-o lumina gândului că ființa aceasta iubită îmi aparține totuși și că este soția mea spirituală și credincioasă. Aș fi dat nu știu ce, ca la întreabrea „Ești a mea?" să aud răspunsul ei afirmativ. Și aș fi întrebat-o de o sută de ori pe zi și niciodată nu m-aș fi săturat de răspunsul ei, dar în clipa aceea mă temeam să n-o sperii. Eu, care-s în stare să înțeleg orice, să nu pricep atâta lucru, că sunt cuvinte care chiar dacă reflectă o realitate existentă și recunoscută, trec totuși cu greu pe buzele unei femei și în special a unei femei ca Aniela? Doar tot ceea ce spusese constituia o confirmare a faptului că mă iubește, doar fusese de acord ca sufletele noastre să-și aparțină – ce puteam să-mi doresc mai mult?

Am mers până la Schreckbrücke și ne-am întors acasă. Pe drum am analizat noua noastră situație, așa cum fac oamenii când se mută în casă nouă, și am încercat să ne obișnuim cu ea. Nu s-a putut fără anumite eforturi, care stinghereau întru câtva libertatea noastră. Dar pe mine mă bucura până și asta, căci mi se părea că este așa cum se întâmplă în primele ore după cununie, când tinerii căsătoriți se simt uniți pe veci, dar nu sunt încă obișnuiți unul cu altul. Totuși, am discutat mult cu ea despre noi amândoi. I-am explicat puritatea relației stabilite

între noi. Am încercat să-i insuflu încredere și liniște. Iar ea mă asculta cu o față senină și clară, întorcându-și mereu spre mine ochii ei splendizi. Păcii din inimile noastre îi răspundea pacea din natură. Soarele apusese. Alpii se acoperiseră de obișnuita lor purpură de seară, a cărei culoare se reflecta pe fața ei.

I-am dat brațul, l-a primit și așa am mers împreună.

La un moment dat, am observat că ea parcă se codește să meargă mai departe. Se făcuse albă ca varul la față, era speriată. N-a durat decât o clipă, însă m-am oprit și am întrebat-o, neliniștit, ce are. La început n-a vrut să-mi spună, dar, la insistențele mele, a recunoscut că și-a adus aminte de nefericitul acela de cerșetor și s-a temut să nu apară din nou, pe neașteptate.

– Nici eu nu știu de ce, însă m-a speriat îngrozitor. Mi-e și rușine să recunosc că am niște nervi atât de slabi. Nu pot să-l uit și pentru nimic în lume n-aș vrea să-l mai întâlnesc odată.

Am liniștit-o, zicându-i că dacă e cu mine nu i se poate întâmpla nimic. A mai scrutat o vreme instinctiv marginile drumului, însă apoi a furat-o discuția și a uitat de spaima ei. Se înserase de-acum, când am trecut pe lângă cascade, însă era o seară neobișnuit de caldă. În piața din fața hotelului Straubinger, o mulțime de oameni ascultau cântecele unor harpiste ambulante. Nu știu de ce colțișorul acesta uitat de lume mi-a dat pentru o clipă impresia că sunt în Italia. Mi-am adus aminte cum, cu mult timp înainte, plimbându-mă seara prin Pincio, mă gândeam cât aș fi de fericit dacă aș avea-o alături pe Aniela. Acum îi simțeam mâna sprijinită pe brațul meu și, mai mult, îi simțeam sufletul alături de al meu.

Ne-am dus acasă împăcați, plini de liniște și blândețe.

10 august

Astăzi, toată ziua, m-am gândit la cuvintele pe care mi le-a spus Aniela în drum spre Schreckbrücke. M-a izbit în mod special o exclamație pe care a scăpat-o fără să vrea: „Tu nu știi cât sunt eu de nefericită!" Câtă durere profundă era în cuvintele astea, cât de clar recunoștea că nu-și iubește soțul, că nu-l poate iubi și, în sfârșit, că inima ei, în ciuda tuturor eforturilor de voință, îmi aparține mie! Dacă-i așa, atunci a fost tot atât de nefericită ca și mine. Spun „a fost", pentru că în prezent nu mai este. Acum poate să-și spună: „Îi voi fi fidelă, voi rămâne cinstită în continuare – iar în rest, ce-o vrea Dumnezeu".

11 august

M-am gândit că n-aveam dreptul să-i cer și să aștept să sacrifice totul pentru mine. Nu-i adevărat că în dragoste se sacrifică totul. Dacă eu, de exemplu, m-aș fi certat cu Kromicki și dacă ea, în numele dragostei noastre, mi-ar fi cerut să îngenunchez în fața lui și să-i cer iertare, n-aș fi făcut-o. E o ipoteză absurdă, însă numai la gândul acesta mi se urcă sângele la cap. Nu, Aniela, ai perfectă dreptate, sunt lucruri pe care nu poți și nici nu trebuie să le sacrifici în numele iubirii.

12 august

Astăzi, de dimineață, am fost la Windischgraetzhoehe. Pe jos se fac cam trei sferturi de oră. Am închiriat un cal pentru Aniela și eu îl duceam de căpăstru. În mers, îmi sprijineam brațul pe gâtul calului, atingând astfel rochia ei. Când a încălecat,

s-a sprijinit o clipă de mine și imediat s-a trezit bărbatul dinainte. Ca să-l ucid, ar trebui să-mi distrug trupul și să rămân numai spirit. Am promis să-mi țin în frâu simțurile și pornirile și mi le țin; dar n-am promis că n-o să le am, tot așa cum n-aș fi putut promite că n-o să mai respir. Dacă atingerea mâinii ei nu m-ar mișca mai mult decât atingerea unei bucăți de lemn, atunci ar fi o dovadă că n-o iubesc și, în situația asta, orice promisiuni ar fi inutile. Spunându-i că m-am transformat sub influența ei, n-am mințit-o, dar n-am precizat ce anume s-a petrecut cu mine. De fapt, n-am făcut altceva decât să mă stăpânesc. Am renunțat la fericirea totală, ca să obțin o jumătate. Am preferat s-o am pe Aniela în felul acesta decât să n-o am deloc și cred că oricine care știe ce înseamnă să iubești o femeie mă va înțelege cu ușurință. Dacă voluptatea este, cum spun poeții, ca o haită de câini, atunci eu am legat câinii aceștia și-i voi înfometa, însă nu-i în puterea mea să le interzic să se zbată în lanț și să urle.

Știu ce-am jurat și voi respecta – de altfel, sunt silit. Față de fermitatea poziției Anielei, nu mai are rost discuția cu privire la buna ori reaua mea voință. Ca să mă înfrâneze, este suficientă teama de a nu mi se lua și puținul pe care l-am dobândit. Acum mai degrabă exagerez cu grija de a nu speria pasărea, ceea ce pentru mine se cheamă iubire spirituală, iar pentru ea, prietenie. Nu uit expresia asta a ei, pentru că a fost ca o mică zgârietură, la început insignifiantă, care apoi începe să coacă. În prima clipă, cuvântul mi s-a părut doar prea mic, acum mi se pare exagerat de circumspect și mult prea plin de rezerve. Ce trăsătură curioasă a firii femeiești este teama de a spune lucrurilor pe nume! Eu i-am spus Anielei clar ce îi cer, iar ea a înțeles la fel de clar și, totuși, numește sentimen-

tul acesta prietenie, ca și cum ar voi, la o adică, să aibă acoperire în fața mea, a sa însăși și a lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, e adevărat că un astfel de sentiment rupt de cele pământești poate fi botezat cum îi vine fiecăruia. În gândul acesta e însă multă amărăciune și tristețe. Simțul de prevedere propriu femeilor foarte caste decurge neîndoielnic din marea lor pudoare, dar totodată le oprește să fie mărinimoase. Aș putea să mă duc la Aniela și s-o apostrofez: „Orice ai spune, eu am renunțat pentru tine la jumătate din ființa mea, iar tu stai și-ți măsori cuvintele! Spune și tu, se cade oare?" Chiar și în sinea mea rostesc aceste cuvinte cu multă durere. E foarte greu să înțelegi dragostea fără puțină generozitate, fără dorința de a jertfi câte ceva.

Astăzi, la Windischgraetzhoehe, am discutat ca două ființe apropiate, prietene, care se iubesc, dar de fapt așa ar fi putut sta de vorbă și doi frați care țin unul la altul. Dac-ar fi fost înainte de excursia noastră la Schreckbrücke, aș fi încercat să-i sărut mâinile și picioarele, s-o iau cel puțin pentru o clipă în brațe, însă astăzi mergeam liniștit, privind-o în ochi, ca unul care se teme de orice încruntare a sprâncenelor. Mai mult chiar, aproape că nu i-am vorbit deloc de dragostea noastră spirituală. Într-o anumită măsură, mă abțineam dinadins, crezând că, în felul acesta, voi câștiga încrederea și bunăvoința ei. Voiam ca tăcerea mea să-i spună: „N-am să-ți înșel așteptările; mai degrabă voi lua mai puțin decât îmi este permis decât să încalc înțelegerea noastră".

Omul se simte oarecum nedreptățit când jertfele lui sunt acceptate la fel de bucuros și inimos precum le-a făcut. Atunci, involuntar, îi spune în gând ființei iubite: „E rândul tău să te ții bine".

Și eu îi spuneam așa – dar în zadar.

Ce rezultă de aici? O altă decepție pentru mine. Îmi închipuiam că, dacă se va realiza un astfel de acord între noi, atunci în cadrul lui voi fi liber să zburd ca o pasăre, că voi repeta de dimineața până seara cuvântul „iubesc" și că-l voi auzi de dimineața până seara din gura ei, că voi fi răsplătit pentru toate chinurile, pentru toată perioada aceea de suferințe reale, că voi domni ca un rege într-un regat al meu; în realitate, nu știu cum se face că orizontul meu se tot restrânge, iar în suflet mi se naște o îndoială, care ar putea fi concretizată în întrebarea: „Ce-ai câștigat?"

Mă străduiesc însă s-o resping. Nu! Totuși, am câștigat ceva. Am obținut fața ei fericită și luminoasă, zâmbetul ei, am obținut ca ochii ei clari să-și cufunde cu curaj privirile într-ai mei. Deocamdată mi-e cam strâmt și nu prea mă simt în largul meu în această casă nouă, pentru că nu știu încă să locuiesc într-însa.

De altfel, înainte eram fără acoperiș deasupra capului și dacă nu văd clar ce-am câștigat, în schimb, știu cu siguranță că n-am pierdut nimic. N-am să uit asta niciodată.

14 august

Mătușa a început să vorbească de întoarcere. Îi este tot mai tare dor de Płoszów. Am întrebat-o pe Aniela dacă se înapoiază cu plăcere. A spus că da – așa că acum mă grăbesc și eu. Înainte îmi puneam speranțe ciudate, inexplicabile, în schimbarea locului. Acum nu mai aștept nimic, însă la Płoszów am atâtea amintiri plăcute, că voi fi bucuros să-l revăd.

16 august

Zilele încep să se scurgă monotone. Mă gândesc, mă odihnesc. Gândurile-mi sunt adesea triste, nu

lipsite de amărăciune, însă eram atât de obosit sufleteşte, încât îmi face plăcere genul ăsta de odihnă. Acum înţeleg cu cât îmi este mai bine decât înainte. Suntem mult timp împreună, citim şi discutăm ceea ce am citit. Toate cuvintele mele sunt legate de dragostea noastră, constituie definirea şi dezvoltarea ei, dar – ciudat lucru – aproape niciodată nu vorbesc direct despre ea, ca şi cum mi s-ar fi transmis şi mie teama aceea femeiască de a spune lucrurilor pe nume. Nici eu singur nu ştiu de ce-i aşa, dar asta-i situaţia. Mă necăjeşte, ba uneori chiar foarte tare, însă mă şi bucură văzând-o pe Aniela mulţumită de atmosfera stabilită între noi şi cred că mă şi iubeşte un pic pentru asta. Voind să creez o legătură spirituală cât mai strânsă, am început să vorbesc despre mine; mă gândeam că, după acordul nostru, n-ar trebui să mai ţin nimic ascuns faţă de ea. Am trecut sub tăcere numai chestiunile care ar fi putut leza delicateţea sentimentelor şi puritatea gândurilor ei, în schimb am încercat s-o introduc în esenţa dramei mele lăuntrice, ce decurge din scepticism şi din lipsa oricărui suport în viaţă. I-am spus deschis că n-am nimic pe lume în afară de sufletul ei. I-am povestit apoi ce s-a întâmplat cu mine după ce s-a căsătorit, prin ce transformări şi şocuri au trecut mintea şi inima mea de la întoarcerea la Płoszów; îi povesteam cu atât mai bucuros, cu cât, sub masca destăinuirilor privind trecutul, îi puteam spune: „Te-am iubit şi te iubesc în continuare mai presus de orice". Ea se lăsa înşelată de aparenţa povestirilor mele şi asculta ca şi cum n-ar fi fost vorba de ea, cu emoţie, compasiune şi poate cu o inconştientă bucurie. Vedeam cum i se umpleau uneori ochii de lacrimi, cum îi sălta pieptul şi cum toată fiinţa ei spirituală venea spre mine cu braţele deschise, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună:

„Vino, meriți un pic de fericire!" Dar privirile mele îi răspundeau: „Eu singur nu-ți mai cer nimic, las totul la latitudinea ta".

Am recurs la destăinuiri și pentru a introduce obiceiul acesta între noi, pentru a-i inocula Anielei convingerea că așa se cade. Voiam s-o silesc într-un fel, s-o împing și pe ea la destăinuiri, să-mi povestească ce s-a petrecut în tot acest timp în mintea și în inima ei. Dar n-am reușit. Am încercat prin întrebări directe, însă vorbea cu atâta greutate, într-atât se vedea că e constrânsă s-o facă, încât am renunțat. Ea, ca să fie absolut sinceră, ar trebui să spună ce-a simțit pentru mine și care-i sunt sentimentele față de soț. La asta am vrut s-o împing, dar nu s-a lăsat, în primul rând, din cauza pudoarei, iar în al doilea, din loialitate față de Kromicki.

Înțeleg perfect toate astea, dar nu mă pot abține să nu-mi pară nespus de rău. Pesimistul din mine îmi spune: „Tu ești cel care plătești exclusiv în raporturile dintre voi; tu îi dai totul și nu primești în schimb aproape nimic, îți faci iluzii că sufletul ei îți aparține, dar nu vezi că și sufletul acesta rămâne închis în fața ta? Atunci, de fapt, ce posezi?"

Recunosc justețea acestei voci – dar mai sper în viitor.

17 august

Adeseori îmi amintesc de cuvintele lui Mickiewicz: „Și, din păcate, n-am obținut decât o jumătate de mântuire." Chiar dacă în această jumătate de mântuire n-aș vedea nenumăratele lipsuri pe care le văd, tot n-aș avea liniște deplină. Asta ar fi posibil numai în cazul în care n-aș mai dori nimic altceva, adică dac-aș înceta să mai iubesc. Tot mai des am momente

de descurajare, când îmi spun că n-am realizat nimic altceva decât c-am intrat într-un nou cerc vicios. E adevărat, am simțit o ușurare a chinului care devenise insuportabil. Dar alinarea durerii nu-i totuna cu înlăturarea ei. Când arabul însetat în pustiu ia în gură pietricele în loc de apă, nu-și stinge setea, ci doar o păcălește. Îmi pun întrebarea: „Oare eu nu mă înșel pe mine însumi?" Din nou sunt în mine două ființe, spectatorul și actorul, și din nou primul începe să-l critice pe al doilea, adesea chiar să-și bată joc de el. Płoszowski scepticul, Płoszowski cel care n-are deloc o credință nestrămutată și fermă în existența sufletului, dar care este îndrăgostit de sufletul unei femei, îmi apare ca un caraghios. Ce este de fapt relația dintre noi? Uneori nu văd în ea decât rodul artificial al exaltației mele bolnăvicioase. Abia acum sunt ca pasărea care-și târăște o aripă pe pământ. Am condamnat la paralizie o jumătate din propria mea ființă, trăiesc numai pe jumătate și-mi impun să iubesc numai cu jumătate de măsură. Zadarnică hotărâre! A despărți dorința de iubire este o imposibilitate similară cu a despărți gândirea de existență. Pot gândi numai ca om, la fel cum pot iubi numai ca om. Chiar și sentimentele religioase, care sunt cele mai abstracte, și tot se manifestă prin cuvinte, îngenuncheri, sărutarea lucrurilor sfinte; eu am vrut ca dragostea pentru o femeie vie să renunțe la orice concretizare, la orice legătură cu pământul, să existe pe pământ, însă într-un chip pur eteric.

Ce este iubirea? Dorință și aspirație. La ce am încercat eu să renunț? La dorință și aspirație. La fel de bine aș fi putut să mă duc la Aniela și să-i spun: „Deoarece te iubesc mai presus de orice, îți jur că n-am să te mai iubesc".

Asta-i imensa mea eroare. Probabil că eram cu totul rătăcit, ca în pustiu, așa că nu-i de mirare c-am văzut fata morgana.

18 august

Ieri, m-au frământat și m-au chinuit tot felul de gânduri. N-am putut să adorm și, ca să nu mă mai chinuiesc, am încercat să mă sustrag pesimismului și să mă gândesc la Aniela, să mi-o imaginez. Asta mă liniștește întotdeauna, închipuirea mea încordată mi-o prezenta în fața ochilor ca vie, așa că-mi venea să-i vorbesc. Mi-am amintit de petrecerea la care am văzut-o pentru prima oară ca domnișoară. Tabloul acela mi s-a întipărit în minte atât de exact, de parc-ar fi fost ieri. Îmi amintesc rochița ei garnisită cu violete, brațele ei goale, fața puțin cam prea mică, dar proaspătă ca zorii zilei și deosebit de originală prin linia îndrăzneață a sprâncenelor, prin lungimea neobișnuită a genelor și prin abundența pufului de pe obraji. Parc-o aud întrebându-mă: „Nu mă recunoști, Leon?" Am scris cândva că fața ei mi-a lăsat impresia muzicii transpuse în trăsături omenești. Avea totodată farmecul adolescentei și al femeii senzuale. Niciodată, nici o femeie nu m-a atras atât de puternic și a fost nevoie de depărtare, de o catastrofă familiară, a fost nevoie de o Circe ca Laura, ca să las să-mi fie luată aleasa, care era aproape logodnica mea.

Nimeni pe lume nu înțelege mai bine ca mine că vorbele poetului – „Farmecul tău dăinuie asupra mea" – pot fi nu numai o fantezie poetică, ci și o realitate crudă. Farmecul ei dăinuie asupra mea. O iubesc, o doresc și mi-e foarte apropiată; ea îmi satisface în mod absolut toate simțurile și toate închipuirile despre frumusețea feminină, mă atrage cu o forță atât de mare și de inexplicabilă, cum

magnetul atrage fierul. Și nu poate fi altfel, căci este aceeași Anielka, nu s-a schimbat câtuși de puțin! Aceeași față de fetiță cu forță feminină de seducție, aceeași privire, aceleași gene, sprâncene, buze, brațe, aceeași suplețe a trupului. Acum prezintă un farmec în plus: cel al raiului pierdut.

În schimb, ce prăpastie uriașă între relațiile noastre dinainte și de acum!

Când mi-o amintesc pe Aniela aceea de demult, care aștepta cu sufletul la gură să-i spun „Fii a mea!" aproape că nu-mi vine să cred că au putut exista asemenea vremuri. Gândindu-mă la asta am sentimentul pe care-l are probabil un magnat ruinat, care în timpurile bune azvârlea banii în stânga și-n dreapta, uimind lumea, și care a ajuns să trăiască din milă și pomană.

Astă-noapte, când mă gândeam la Aniela și-o priveam cu ochii memoriei, mi-am dat seama că n-are nici un portret pictat și m-a cuprins o dorință irezistibilă de a avea unul pentru mine. M-am agățat cu amândouă mâinile de gândul acesta și m-am simțit atât de fericit, încât mi-a trecut somnul de tot. Te voi avea, îi spuneam în gând, voi putea să-ți sărut mâinile, ochii, buzele și tu n-ai să mă poți goni. Am început să-mi fac planul, cum să procedez. Nu puteam să-i spun direct: „Pune să ți se facă portretul și eu îl plătesc". Pe mătușa însă am manevrat-o întotdeauna cum am dorit, iar acum o puteam convinge să-și exprime dorința de a avea tabloul Anielei. La Płoszów este o întreagă galerie de tablouri de familie, reprezentând mândria mătușii și disperarea mea, pentru că unele sunt de-a dreptul îngrozitoare, dar ea ține foarte mult să nu lipsească de acolo nici unul dintre apropiați. Având în vedere că o iubește atât de mult pe Aniela, eram sigur că are să fie chiar

bucuroasă, când am să-i sugerez ideea pictării ei. În cinci minute, problema va fi rezolvată cu mătușa; am început, deci, să mă gândesc cui să-i încredințez sarcina de a o picta. Cu părere de rău, mi-am dat seama că nu le pot duce în nici un caz pe ea și pe mama ei la Paris, unde puteam să aleg între exactitatea obiectivă a lui Bonnat, elanul îndrăzneț al lui Carol Duran și suavitatea lui Chaplain. Cu ochii închiși, îmi imaginam cum ar picta-o fiecare dintre ei și-mi plăcea să-mi închipui astfel portretele ei. Era însă imposibil s-o duc acolo. Presupuneam că mătușa va voi s-o picteze un pictor polonez. N-aveam nimic împotrivă, cu atât mai mult, cu cât la expozițiile de la Varșovia și Cracovia văzusem câteva portrete, care nu erau deloc mai prejos decât multe pânze renumite din străinătate. Mă îngrozea însă așteptarea. În privința dorințelor – ca și în multe altele, de altfel – am o fire de femeie: dacă astăzi mă gândesc la ceva, vreau ca mâine să se realizeze. Fiindcă eram pe pământ nemțesc, aproape de München și Viena, am început să mă gândesc la pictorii germani. În cele din urmă, am selectat două nume: Lenbach și Angeli. Văzusem câteva portrete de-ale lui Lenbach – numai bărbătești – și mă cam iritase siguranța de sine și superficialitatea pe care, ca admirator al picturii franceze, o admiteam numai la francezi. Nici fețele feminine ale lui Angeli nu mă mulțumeau totalmente, însă, oricum, trebuia să recunosc că are o mână delicată, exact așa cum era nevoie pentru chipul Anielei. În plus, până la Lenbach trebuia făcut un ocol, în timp ce Angeli era în drum – criteriu care e cam jenant pentru cineva care nu vrea să fie considerat un filistin oarecare! Dar eu trebuia să câștig timp. „Morții merg repede" spune poetul, însă, adaug eu, îndrăgostiții, și mai repede. De altfel, oricum tot pe Angeli

l-aș fi ales, așa că m-am hotărât să-i încredințez pictarea Anielei. În genere, nu-mi plac tablourile în rochii de bal, însă pe Aniela m-am decis s-o îmbrac în rochie albă cu violete. Vreau ca, privind-o, să am iluzia că e tot Aniela mea de demult. Nu-mi trebuie nimic care să-mi amintească de doamna Kromicka. În plus, rochia asta mi-e dragă ca o amintire.

Nu mai aveam răbdare să aștept venirea dimineții, așa de mult mă grăbeam să vorbesc cu mătușa. Între timp însă m-am răzgândit. Mătușa se poate încăpățâna să pună un pictor polonez s-o picteze pe Aniela; mai bine să-i ofer tabloul gata de ziua ei onomastică, la sfârșitul lui octombrie. În felul acesta, nici Aniela nu poate refuza. Bineînțeles, o să pun să mi se facă și mie o copie.

N-am dormit aproape deloc, însă număr noaptea asta printre cele bune, căci tot timpul am avut ochii plini de chipul ei. Am ațipit pe la cinci, dar la opt eram de-acum în picioare. M-am dus la Straubinger și am dat o telegramă la Künstlerhaus, întrebând dacă pictorul Angeli se află la Viena; apoi, când m-am întors, le-am găsit pe doamne la micul dejun și am intrat direct în subiect.

– Aniela, am spus, trebuie să-ți declar că mă simt vinovat față de tine. În noaptea asta, în loc să dorm, am dispus de soarta ta și acum te rog să accepți ce-am hotărât.

Aniela mă privi cu oarecare teamă. Poate i-o fi trecut prin cap că mi-am pierdut mințile ori că din disperare m-am hotărât să vorbesc cu francheță în prezența bătrânelor; văzând însă fața mea liniștită, ba chiar degajată, a întrebat:

– Adică ce-ai hotărât în legătură cu mine?

Eu însă m-am întors spre mătușa.

– Aș fi vrut să-ți fac o surpriză, dragă tanti, dar văd că nu-i chip, așa că prefer să-ți spun deschis ce cadou am născocit pentru onomastica dumitale.

Și i-am spus despre ce-i vorba. Deoarece în urmă cu vreo trei ani îi dăruisem portretul meu – și încă unul foarte bun – acum nici că puteam să-i fac un cadou mai plăcut, așa că-mi mulțumi încântată. Vedeam că și Aniela e bucuroasă și asta-mi era suficient. A început imediat o discuție foarte aprinsă, când și cine să-i facă portretul, cum să fie îmbrăcată etc. Lucrurile astea le pasionează teribil pe femei. Eu aveam răspunsuri pregătite pentru orice întrebare și, în plus, mi-am dat seama pe parcurs că sub pretextul portretului aș mai putea obține încă ceva.

– Nu va dura mult, am spus eu. Am și trimis o telegramă să mă interesez de Angeli și cred că în felul acesta călătoria noastră spre casă nu va întârzia cu mult. Aniela o să-i pozeze lui Angeli de patru sau cinci ori, iar noi oricum intenționam să rămânem câteva zile la Viena pentru Notnagel, așa că rezolvăm problema asta aproape în trecere. Rochia o poate picta mai târziu, pe un model, iar fața i-o termină în cinci ședințe. Trebuie însă să-i trimitem imediat fotografia Anielei, spre exemplu aceea pe care o ai cu dumneata, mătușă Celina, și o șuviță de păr pentru culoare. Chiar te rog s-o tai acum, Aniela. Până la sosirea noastră, Angeli va schița, va da grundul, rămânând ca apoi doar să finiseze.

Într-o oarecare măsură, putea să fie chiar așa cum spuneam, însă, cerându-i o șuviță de păr, contam pe faptul că nici una dintre ele nu se pricepe la procedeul de pictare a portretelor. Șuvița o voiam pentru mine, nu pentru Angeli, căruia i-ar fi fost necesară numai dacă ar fi trebuit să picteze în exclusivitate după fotografie, lucru pe care, de altfel, Angeli nici nu l-ar

fi făcut. Eu însă am prezentat totul în așa fel, ca și cum de această șuviță ar fi atârnat soarta portretului. La două ore după micul dejun am primit răspuns la telegramă: Angeli era la Viena, tocmai termina portretul prințesei M. I-am scris imediat, am pus în plic fotografia de la doamna Celina și, văzând-o pe Aniela în grădina vilei, am coborât la ea și am întrebat-o:

– Nu-mi dai șuvița de păr? Vreau să trimit scrisoarea înainte de ora două.

Ea a dat fuga până sus și s-a întors cu o șuviță de păr. Îmi cam tremura mâna când am luat-o; m-am uitat drept în ochii Anielei întrebând-o din priviri: „Bănuiești oare că ți-am cerut pentru mine părul acesta? Că el va constitui cea mai dragă comoară din tot ce am?"

N-a spus nimic, dar și-a plecat privirile și s-a înroșit ca o fată căreia i se fac declarații pentru prima dată. A ghicit! Tocmai mă gândeam că aș fi în stare să-mi dau viața ca să-i pot săruta buzele. Dragostea mea pentru ea crește uneori într-atât, încât se transformă în durere.

Acum am o părticică din ființa ei fizică. Am dobândit-o prin înșelătorie. Eu, care-s un filosof al vieții, eu care-s sceptic de felul meu, eu care mă văd și mă analizez în fiecare clipă, tocmai eu să comit fapte demne de Siebel al lui Goethe!

Însă îmi spun că în cel mai rău caz sunt un sentimental și un caraghios. Cine știe dacă nu-i de o sută de ori mai prost, mai caraghios și mai nenorocit celălalt eu al meu, care nu-i sentimental, care filtrează totul prin conștiință și despică firul în patru. Analiza seamănă cu ciugulirea unei flori: cel mai adesea prin analiză strici frumusețea vieții și implicit fericirea – adică singurele lucruri care au vreun sens.

22 august

După ce s-a terminat tratamentul doamnei Celina, am așteptat să treacă marile călduri de la șes și acum ne-a prins aici o vreme îngrozitoare. Nu mai așteptăm decât prima zi senină și plecăm la Viena. De trei zile e întuneric precum noaptea. Norii, care de-acum o săptămână se tot adunau pe creste, cernând peste ele zăpadă și ploaie, au coborât acum deasupra Gasteinului, acoperind cu aripa lor greoaie toată valea. E o ceață atât de deasă, încât la prânz e greu să nimerești de la Straubinger la vila noastră. Totul a dispărut în ceață: case și pomi, munți și cascade. Formele s-au topit în negura albicioasă, umedă, care atârnă parcă pe lucruri și chiar pe suflete. Aprindem lămpile de la ora două după-amiaza. Împachetatul este aproape gata. Poate c-am fi plecat, cu toată ceața, dacă pârâurile de munte n-ar fi stricat drumul undeva dincolo de Hofgastein. Pe doamna Celina a apucat-o iarăși migrena; mătușa a primit o scrisoare de la bătrânul Chwastowski, în care îi dă vești despre treierat, și din cauza asta se plimbă cu pași mari prin sufragerie cea mai mare parte a zilei, discutând cu Chwastowski și certându-l. Astăzi de dimineață, Aniela arăta foarte prost. Ne-a spus că l-a visat pe cretinul acela pe care l-am întâlnit în drum spre Schreckbrücke. Trezindu-se speriată, n-a mai putut adormi și și-a petrecut tot restul nopții în spaimă și tensiune nervoasă. Ciudat, ce impresie profundă a putut face nefericitul acela asupra ei! Am încercat s-o distrez cu o discuție veselă și am reușit într-o oarecare măsură, căci, de la pactul nostru, Aniela este incomparabil mai veselă, mai liniștită și poate chiar mai fericită.

Din cauza asta, eu nici nu mai îndrăznesc să cârtesc, cu toate că nu o dată îmi trece prin minte că

relațiile dintre noi constau în aceea că nu există. Când am încheiat înțelegerea, știam precis ce doream și ce forme vor lua sentimentele noastre; acum însă formele acelea se risipesc tot mai mult, devin insesizabile și nedefinite, de parcă le-ar acoperi ceața care a căzut asupra Gasteinului. Am în permanență sentimentul că Aniela nu-mi acordă ceea ce mi se cuvine, iar singur nu îndrăznesc să cer. Nu îndrăznesc și pentru că orice luptă obosește, darămite lupta cu ființa iubită; de o jumătate de an lupt fără să câștig nimic și am obosit în asemenea măsură, că în prezent prefer o liniște oarecare decât eforturile sterpe dinainte.

Poate că mai este o cauză. Dacă actuala stare de lucruri nu corespunde așteptărilor mele, văd însă că-mi atrage bunăvoința Anielei. Are impresia că acum o iubesc mai nobil și mă prețuiește pentru asta (nu îndrăznesc să spun: mă iubește mai mult pentru asta). Cu toate că nu se manifestă în nici un fel, simt că este așa și asta-mi dă aripi, îmi spun: „Deoarece sentimentul ei crește în felul acesta, atunci rezistă, ține-te de el și poate c-ai să ajungi la momentul când va fi mai tare decât puterea ei de opoziție".

Oamenii, în general, și femeile, în special, consideră că așa-numita dragoste platonică este un gen special de iubire, nespus de rar întâlnit și nespus de nobil. Dar nu-i decât o confuzie terminologică. Pot exista raporturi platonice, însă iubirea platonică e un nonsens, cum am spune, de exemplu, „soare care nu luminează". Chiar și dragostea pentru persoanele moarte se compune din dorul după sufletele lor, dar și după forma lor fizică de existență, între oamenii vii asemenea raporturi se caracterizează prin resemnare. Eu n-am mințit atunci când i-am spus Anielei: „Te voi iubi ca și cum ai fi murit". Însă nici

resemnarea nu exclude speranța. Deși am trecut prin atâtea deziluzii, deși am convingerea că orice speranță în legătură cu Aniela e zadarnică, în străfundurile inimii tot mai nădăjduiesc că raporturile noastre de astăzi nu-s decât o etapă pe calea iubirii. De o sută de ori dac-am să repet: „Iluzii! iluzii!" – și tot n-am să mă pot elibera de speranțe, până când nu se va curma în mine orice dorință. Astea-s lucruri inseparabile. Am fost de acord cu asemenea relații pentru că eram silit, pentru că preferam așa decât deloc, însă în ciuda sincerității cu care am propus, aproape involuntar îl consider un joc al meu, o formă a diplomației mele, al cărui scop este fericirea completă, și nu înjumătățită.

Ceea ce mă pune însă pe gânduri, mă miră și mă întristează, ceea ce pur și simplu nu înțeleg este că eu și pe acest drum sunt înfrânt. Victoriile mele sunt undeva în negura viitorului și seamănă cu niște himere, cu niște închipuiri, în timp ce, în prezent, eu, cu toată subtilitatea mea, cu toată cunoașterea vieții, a sentimentelor și a diplomației sentimentale, am fost înfrânt de o ființă infinit mai simplă decât mine, mai puțin familiarizată cu tactica de viață, mai puțin perspicace, care-și calculează mai puțin fiecare pas. Am fost înfrânt – nici vorbă! Căci de fapt ce-s raporturile actuale dintre noi? Relații ca între niște frați care se iubesc, deci ceea ce a vrut ea și ceea ce eu n-am vrut. Înainte, navigam pe furtună și naufragiam mereu, dar cel puțin îmi conduceam singur corabia. Acum, Aniela le conduce pe amândouă; plutesc mai egal, mai liniștit, numai că eu îmi dau seama că mă îndrept într-acolo, unde nu doresc. Am înțeles cu întârziere de ce mi-a întins imediat mâinile când am pomenit de dragostea lui Dante pentru Beatrice.

Ca să mă poată conduce! Oare nu cumva ea a calculat totul mai bine și mai exact decât mine?

Nu! Nu cunosc o ființă mai puțin capabilă de orice fel de calcule decât ea, așa că nu pot admite ideea asta, clar nici nu mă pot elibera de gândul aproape mistic că, în realitate, totul se desfășoară așa, ca și cum cineva ar fi calculat în favoarea ei.

Tot ce mă înconjoară e ciudat. Ciudat e și faptul că eu mă las îngrădit, ba chiar că am născocit singur legătura asta atât de contrară naturii mele, concepțiilor mele, dorințelor mele cele mai fierbinți. Dacă, înainte de a o cunoaște pe Aniela, mi-ar fi spus cineva că voi avea asemenea idei, l-aș fi făcut nebun și, timp de o lună de zile, mi-aș fi tot bătut joc de acel proroc și de mine însumi. Eu, în raporturi platonice! Chiar și acum îmi mai vine uneori să râd și să-mi bat joc de mine.

Dar știu că nefericirea m-a împins aici.

23 august

Mâine plecăm. Cerul începe să se limpezească și suflă vântul dinspre apus, care prevestește vreme bună. Ceața s-a înfășurat în suluri lungi, albe, care s-au tras spre coastele munților și se târăsc încet de-a curmezișul povârnișurilor, ca niște balauri uriași. Am fost cu Aniela la Kaiserweg. De dimineață, mi-am pus întrebarea: „Ce-ar fi dacă Anielei însăși ar înceta să-i mai fie suficiente relațiile dintre noi?" Eu n-am dreptul să încalc granița fixată și mă tem s-o fac; dar dacă și ea ar gândi ca mine? Timiditatea ei înnăscută și pudoarea ar constitui și așa o piedică de neînvins pentru ea, iar dacă în plus ar mai considera că e obligată și prin înțelegere, ca și mine, să respecte granițele, atunci chiar că nu ne-am mai apropia niciodată și am suferi zadarnic.

Când m-am gândit însă mai serios la asta, mi-am dat seama de deșertăciunea unor asemenea temeri. Ea, care și legătura platonică o ia drept ceva colosal, și, voluntar sau involuntar, îi restrânge dimensiunile, ea, care nici măcar în limitele acestei legături nu-mi dă ceea ce mi se cuvine, tocmai ea să fie de acord de bună voie, ea prima, să-mi ofere drepturi mai mari?!

Și totuși, așa-i omul, cred că și în iad și tot mai nutrește o speranță. Deși știam că n-are nici un rost, m-am hotărât să mă asigur pentru orice eventualitate și să-i spun Anielei că acordul este obligatoriu numai pentru mine, în rest, totul depinde de bunăvoința ei.

Am vrut să-i mai spun, de asemenea, multe alte lucruri, și anume că sunt nedreptățit, că sufletul meu are nevoie neapărat și necondiționat să audă din gura ei cuvântul „iubesc" și nu o dată, ci mereu, zilnic, că sufletul meu numai prin asta poate să existe și să se mențină la înălțime. Însă în dimineața asta, Aniela era atât de veselă și degajată, atât de prietenoasă, că n-am îndrăznit să-i tulbur buna dispoziție. Ieri nu puteam înțelege cum e posibil ca făptura aceasta atât de simplă să mă domine, să mă învingă chiar și în acele sectoare în care eu, după înțelegerea general umană, ar trebui să fiu învingător. Astăzi, mi s-a mai clarificat nedumerirea și acum am o explicație foarte tristă, dar logică: pentru că eu o iubesc mai mult decât ea pe mine.

Cunosc pe cineva care are o vorbă: „Eu nu contez". Nu m-aș mira să încep și eu s-o repet. Căci uneori am chef să izbucnesc, să-i spun ceva care-mi arde buzele ca un cărbune aprins, dar mă opresc la gândul că, prin asta, aș putea să-i tulbur veselia, să-i alung zâmbetul și să-i stric buna dispoziție – și atunci tac. De câte ori se întâmplă așa!

Că eu o iubesc mai mult decât ea pe mine, asta îmi trece des prin cap, însă eu astăzi gândesc una, mâine alta; șovăi, mă rătăcesc, mă contrazic, văd orice lucru altfel de la o zi la alta. Uneori, mi se pare că nu prea mă iubește fiindcă în genere nu-i prea capabilă să iubească; alteori, nu numai că gândesc, dar și simt că e una dintre cele mai profunde și mai puternic iubitoare inimi pe care le-am întâlnit. Și am de fiecare dată dovezi pentru ambele variante. Căci, îmi spun așa: dacă dragostea ei pentru mine ar deveni de trei, de patru, de zece ori mai mare, în cele din urmă n-ar veni o clipă când ar ajunge să-i depășească reținerile? Ba da! Deci, nu-i vorba decât de dimensiunile sentimentului. Și cu toate astea... dacă sentimentul ei ar fi, într-adevăr, mic ori egal cu zero, atunci n-ar mai suferi atât și doar am văzut-o aproape la fel de nefericită ca și mine. La toate raționamentele împotriva ei am un singur răspuns: „Am văzut!"

Astăzi, a spus ceva ce trebuie să țin minte, căci poate constitui un răspuns la îndoielile mele. Cu siguranță că n-ar fi vorbit așa dacă ar fi fost vorba direct despre noi și relațiile noastre. Dar eu vorbeam în general, așa cum procedez de la o vreme. Demonstram că acțiunea este intrinsecă sentimentului, că ea este forța care condiționează și creează fără greș niște acte de voință. După ce m-a ascultat cu atenție, a adăugat:

– Sau de suferință.

Bineînțeles că poate da naștere și la suferință. Dar spunându-mi asta mi-a închis gura, în schimb mi-a umplut sufletul de venerație. În asemenea clipe sunt fericit și nefericit, pentru că am impresia din nou că ea mă iubește la fel de tare cum o iubesc eu, numai că vrea să rămână curată în fața lui Dumnezeu,

a oamenilor și a sa însăși. Iar eu n-am să-i răstorn convingerea asta.

De fapt, analiza inimii ei și a sentimentelor pe care le nutrește nu mă duce la nici un fel de certitudini. Mereu sunt în cumpănă. La numeroșii mei „nu știu" în ceea ce privește religia, filosofia, problemele sociale, se mai adaugă încă unul, personal, însutit mai important pentru mine, căci de la un asemenea „nu știu" poți să-ți rupi gâtul.

Eu însumi am făurit lanțul ce mă leagă de Aniela și mă leagă fără cea mai mică posibilitate de a se rupe vreodată. O iubesc la disperare, dar oare nu și bolnăvicios în același timp? Dac-aș fi mai tânăr, sănătos la trup și suflet, mai puțin zdruncinat, mai normal, poate că lanțul s-ar rupe sau, cel puțin, în fața certitudinii că niciodată n-o să ajung la nimic, că – vorbind grosolan – n-o să obțin nimic de la ea, că brațele ei n-au să se deschidă niciodată pentru mine, m-aș strădui să rup lanțul. Acum nici măcar nu încerc. O iubesc ca un om bolnav de nervi, aproape maniac, ori așa cum iubesc bătrânii, care, atunci când se agață de o dragoste, se țin de ea din toate puterile, deoarece reprezintă o chestiune de viață și de moarte. Așa cum se agață oamenii de o cracă, atunci când sunt suspendați deasupra prăpastiei.

Din toată viața mea numai atât a rodit, așa că nu-i de mirare dacă s-a dezvoltat exagerat. E absolut normal și se va repeta cu atât mai mult, cu cât vor fi mai mulți oameni ca mine pe lume, adică sceptici bolnavi de mania autoanalizei și totodată isterici, care poartă în suflet un zero imens, iar în sânge, nevroză. Un asemenea produs modern al epocii care e pe sfârșite poate ori să nu iubească deloc, ori să identifice dragostea cu desfrâul, însă dacă, întâmplător, au să conveargă într-un sentiment toate forțele

lui vitale și dacă acesta se va substitui nevrozei lui, atunci îl va copleși și va deveni rebel, cum numai bolile pot fi rebele. E posibil ca psihologii de astăzi să nu înțeleagă încă lucrul acesta și e cert că nu l-au înțeles nici romancierii, care se ocupă de analiza omului modern.

Viena, 25 august

Astăzi am sosit la Viena. Pe drum, am ascultat o discuție între doamna Celina și Aniela și pe care o notez aici, pentru că nu știu de ce a tulburat-o foarte mult pe Aniela. Nu eram decât noi patru în vagon și discutam despre portretul Anielei și anume că va trebui să renunțe la rochia albă, căci lucrul ar dura prea mult. Deodată, doamna Celina, care ține minte tot felul de date și le citează mereu, s-a întors spre Aniela:

– Azi se fac două luni de când a sosit soțul tău la Płoszów, nu-i așa?

– Așa mi se pare, a răspuns Aniela.

Și s-a înroșit atât de tare, încât, pentru a se feri de ochii noștri, s-a sculat și a dat jos din plasă o geantă de voiaj. Când s-a întors din nou cu fața spre noi, roșeața din obraji nu-i dispăruse de tot, în schimb avea o expresie de mare supărare. Bătrânele n-au observat, căci se certau cu privire la data sosirii lui Kromicki, însă eu am văzut și am simțit o durere la gândul că, în ziua aceea, ea a trebuit să suporte mângâierile și sărutările lui. M-am înfuriat și totodată mi-era rușine de faptul că a roșit. În dragostea mea sunt mulți ghimpi uriași, dar sunt, de asemenea, și mulți mărunți și scârboși. Înainte de remarca aceea a doamnei Celina, aproape că eram fericit, mă gândeam că acum călătoresc cu Aniela și ne purtăm ca niște logodnici. Într-o clipă mi-a dispărut buna

dispoziție. Eram supărat pe Aniela și mi-am schimbat complet purtarea față de ea. Bineînțeles, și-a dat imediat seama, iar la Viena, când am rămas pentru un moment singuri în sala de așteptare a gării, m-a întrebat:

– Te-am supărat cu ceva?

– Nu, însă te iubesc! am răspuns cu asprime.

De data asta s-a întristat ea. Poate s-a gândit că m-am plictisit de relațiile noastre senine și că redevin vechiul Leon. Iar eu eram de două ori supărat. Eram supărat și pe mine, văzând că toată dedublarea mea spirituală și toată autocunoașterea nu-mi ajută nici măcar să mă stăpânesc atunci când îmi este ceva neplăcut. Numai senzațiile ulterioare pot constitui un leac pentru cele anterioare, în timp ce filosofia mea nu-i bună la nimic.

De cum am ajuns, m-am dus la Angeli, însă până am ajuns acolo, bătuse ora șase și am găsit atelierul închis. Aniela se va odihni până mâine și vom merge împreună. M-am răzgândit. Nu mai țin să fie în rochie albă. N-o să-i apară în tablou decolteul și brațele, în schimb o voi avea așa cum este în viața de toate zilele, adică așa cum o iubesc cel mai mult.

Seara ne-a vizitat doctorul Chwastowski. E sănătos și robust ca întotdeauna.

26 august

Am avut un vis dezgustător. Încep cu el descrierea zilei de astăzi, căci, deși visul în sine e o prostie, totuși am convingerea că o minte sănătoasă nu putea visa așa ceva. De multă vreme am insomnii, dar ieri, de cum am închis ochii, m-am prăbușit într-un fel de amorțeală. Nu știu la ce oră am visat aceste prostii, însă cred că abia spre ziuă, fiindcă, atunci când m-am trezit, se lumina și probabil că visul n-a durat prea

mult. Am visat o mulțime de cărăbuși și gândaci ieșind prin spațiul dintre saltea și pat. Erau mari cât cutiile de chibrituri. Apoi i-am văzut mergând în sus, pe perete. Și ciudat cât de concrete îți apar asemenea vise; auzeam clar râcâitul tapetului de hârtie sub ghearele lor. Am ridicat ochii și am văzut pe tavan, într-un colț, o altă grămadă de gândaci, dar nițel altfel, mai mari, albi cu pete negre. Unora le vedeam burta, cu două șiruri de picioare, care arătau ca niște coaste. În vis mi se părea totul natural, dar foarte scârbos. Îmi era nespus de silă, dar nici nu mă temeam, nici nu mă miram. Abia când m-am trezit, când am început să gândesc conștient, sila aceea mi-a devenit nesuferită și s-a transformat într-o spaimă ciudată, teama de moarte. Pentru prima dată am simțit așa ceva și teama mea de moarte gravita în jurul gândului: „Cine știe ce gândaci scârboși or exista în mormânt!" Pe urmă mi-am adus aminte că văzusem asemenea gândaci albi cu pete negre într-un muzeu, dar pentru un moment mi s-a părut ceva neobișnuit, ceva din apanajul ororii în legătură cu descompunerea de după moarte. Am sărit din pat, am ridicat transperantul, iar lumina m-a mai liniștit. Pe stradă era de-acum mișcare, cărucioarele cu legume treceau trase de câini, servitoarele se îndreptau spre piață, muncitorii, spre fabrici. Cel mai bun antidot pentru fantasmagoriile de felul acesta este tabloul vieții normale a oamenilor. Acum simt o nevoie imensă de lumină și viață. Concluzia finală: nu-s sănătos. Tragedia pe care-o trăiesc mă roade pe dinăuntru ca un vierme. Că observ tot mai multe fire albe în barbă și pe cap, asta-i în firea lucrurilor, însă fața, mai ales dimineața, are nuanța cerii, iar mâinile îmi sunt cam transparente. Nu slăbesc, dimpotrivă. Cu toate astea, am certitudinea că-s

anemic, tot așa cum sunt lămurit și în privința stărilor mele psihice și simt că agitația mea crește și că merg spre ceva rău.

N-o să înnebunesc niciodată. Nu-mi pot deloc imagina că ar putea veni o vreme când să nu mă mai pot controla. De altfel, un medic excepțional, care era în plus și un om deștept, mi-a spus că asta-i imposibil la un anumit grad de dezvoltare a conștiinței de sine. Cred că am mai scris despre asta. Însă, fără să înnebunesc, s-ar putea să fac o boală grea de nervi și, deoarece știu cam ce înseamnă, mărturisesc absolut sincer că aș prefera orice altă boală, dar nu asta.

În general, nu cred în doctori, mai ales în cei convinși de atotputernicia medicinei, însă poate c-ar trebui să mă sfătuiesc cu vreunul, în special pentru a o liniști pe mătușa. Știu un leac sigur pentru mine: dac-ar muri Kromicki și m-aș căsători cu Aniela, m-aș face bine. Dacă ea ar veni la mine și mi-ar spune „Sunt numai a ta!", de asemenea, aș fi sănătos. Bolile de nervi trebuie tratate tot pe cale nervoasă.

Însă ea nu vrea să-mi fie leac, chiar de-ar fi vorba de viața mea.

Am fost cu ea și cu mătușa la Angeli. Astăzi a avut loc prima ședință. Câtă dreptate am avut să afirm că ea-i una dintre cele mai frumoase femei pe care le-am văzut în viață, tocmai pentru că n-are trăsături comune! Angeli o privea cu plăcerea cu care te uiți la o mare și nobilă operă de artă. De cum a văzut-o, a devenit binedispus și desena cu teribilă înflăcărare, fără să ne ascundă deloc cauzele mulțumirii sale.

– În meseria mea, a declarat el, un asemenea model este o raritate. Când ai un astfel de model, lucrezi altfel... Ce față! Ce expresie!

Cu toate că expresia ei era mai puțin încântătoare decât de obicei, pentru că ființa asta timidă se simțea încurcată, rușinată, și-i era greu să aibă o față și o atitudine naturală. Însă Angeli a înțeles.

– La ședințele următoare va fi din ce în ce mai bine, a spus el, te obișnuiești și cu asta, ca și cu orice altceva.

Din când în când, exclama:

– Trebuie să iasă un portret bun!

O privea cu plăcere și pe mătușa, care are trăsături aristocratice, pline de caracter, energie și vigoare. Comportarea ei cu Angeli a fost ceva inegalabil: discuta cu el direct și fără nici un fel de protocol, ca o doamnă din lumea mare, care e întotdeauna în ton cu bunele maniere și pe care n-o intimidează nimeni. Angeli e obișnuit să i se aducă întotdeauna și pretutindeni omagii, însă e un om deștept și am văzut că-l amuza purtarea mătușii.

Am căzut de acord asupra unei rochii negre de mătase; de altfel, deosebit de elegante. Chipul Anielei apare minunat în ea. Îi ies în relief formele și totodată suplețea trupului. Nu pot nici să mă gândesc și nici să scriu liniștit despre asta. Adresându-se Anielei, Angeli a folosit cuvântul *mademoiselle*. Firea femeii e cochetă, chiar dacă ea-i un înger. Am văzut cum scumpei mele asta i-a făcut plăcere și o mulțumire și mai mare am zărit pe fața ei când, corectat de mine, Angeli a răspuns:

– Cred c-o să greșesc mereu. Privind-o pe doamna, nu-i cu putință să nu te încurci...

Într-adevăr, îmbujorată acum era atât de fermecătoare, încât mi-a revenit iarăși în minte – de data asta mi-o amintesc mai bine decât înainte – poezia pe care am scris-o cândva și la care fiecare strofă se termina cu cuvintele:

Mă mir doar că florile nu cresc
Pe urmele pașilor tăi,
Pasărea mea de aur, dar ceresc,
Tu ești raiul meu, ești luna mai!

Când am ieșit, ne-am îndepărtat o clipă de mătușa și atunci i-am șoptit Anielei la ureche:

– Anielka, tu nu știi, nici nu-ți dai seama, cât ești de frumoasă!

N-a răspuns nimic, și-a plecat doar privirile, așa cum face de obicei în asemenea împrejurări. Totuși, în tot timpul zilei am observat în purtarea ei față de mine un ușor, involuntar accent de cochetărie. Cuvintele lui Angeli și ale mele o înveseliseră. Înțelegea că o ador și-mi era recunoscătoare.

Iar eu nu numai c-o adoram, ci îmi spuneam ori, mai bine zis, îmi strigam în gând: „Să le ia naiba de înțelegeri! O iubesc fără nici un fel de rezerve și granițe!..."

Seara, am fost la *Fliegender Holländer* de Wagner. Abia dacă am auzit câte ceva, adică de fapt auzeam și înțelegeam muzica numai prin prisma iubirii mele. Îi puneam lui Wagner următoarea întrebare: „Ce impresie produci asupra ei? Oare o pătrunde muzica ta? O face mai aptă de dragoste? O transportă în lumea aceea în care iubirea este legea supremă?" Numai asta mă interesa.

Probabil că femeile nu știu să iubească atât de exclusiv, întotdeauna ele își mai păstrează o parte din suflet pentru sine, pentru lume și pentru impresiile venite din afară.

27 august

Mătușa ne-a declarat că vrea să plece acasă. Se grăbește să ajungă la Płoszów și spune că prezența

ei aici oricum nu ne este necesară, ba chiar mai bine dacă n-o să ne mai grăbim din cauza ei și o să rămânem atâta timp cât este necesar pentru lucrul la tablou. Ne-am cam împotrivit cu toții planului ei, mai ales pentru că o persoană atât de în vârstă nu ar trebui să călătorească singură. M-am simțit dator – chit că nu mi-a fost ușor – să-i declar mătușii că, dacă vrea neapărat să plece, atunci o voi însoți. Recunosc că am așteptat reacția ei cu o anumită strângere de inimă. Din fericire, drăguța de ea a răspuns cu tărie:

– Nici să nu te gândești! Dacă Celina o să fie obosită ori n-o să se simtă bine, atunci cine o s-o însoțească pe Aniela la pictor? Nu se poate să meargă singură acolo.

Și începu s-o amenințe pe Aniela, cu un zâmbet fluturându-i pe buze, dar cu fruntea încruntată:

– Mai ales că pictorul ăla se uită la ea mai mult decât e nevoie pentru lucrul la portret și ea vede și se bucură. Oho, trebuie s-o cunoști ca să știi ce-i poate pielea!

– Dar, mătușă, e un om în vârstă, răspunse Aniela râzând și sărutând mâinile mătușii.

Aceasta începu să mormăie:

– Tu, lipiciule, tu! Om în vârstă... hm... dar spune complimente! Leon, să fii atent la amândoi!

Eu am renunțat cu plăcere la călătoria la Płoszów, având în vedere motivele invocate de mătușă. Doamna Celina începu să insiste ca măcar servitoarea care ne-a însoțit la Gastein să meargă cu mătușa. La început, aceasta s-a împotrivit, apoi a cedat, când a rugat-o și Aniela, spunându-i că ele la hotel tot n-au nevoie de servitoare.

Mătușa a pus imediat să i se împacheteze lucrurile. Îi place să facă totul repede, așa că urmează să plece

mâine-dimineață. În timpul prânzului, am întărâtat-o spunându-i că preferă compania cailor ei de curse decât pe-a noastră și că, de fapt, pentru ei se grăbește. A repetat de câteva ori: „Ah, cât ești de prostuț! Taci din gură!" – dar nu după mult timp, uitând de noi, a început să vorbească singură despre cai.

Astăzi, ședința a durat foarte mult. Aniela a pozat mai bine. Fața este de-acum pictată, în linii mari.

28 august

Mătușa a plecat cu trenul de dimineață. Ne-am dus la atelier împreună cu doamna Celina, care, când a văzut fața Anielei în grund, abia s-a abținut să nu explodeze de revoltă. N-are idee de pictură și de toate fazele prin care trebuie să treacă un portret și de aceea a crezut că rămâne așa, urâtă, fără să semene cu Aniela. A trebuit s-o liniștesc; pe urmă, Angeli, bănuind despre ce-i vorba, a asigurat-o râzând că ceea ce se vede nu-i decât nimfa din care va ieși fluturele.

Spre mulțumirea tuturor, a spus la sfârșit:

– Cred că acesta va fi unul dintre cele mai bune portrete ale mele, căci de mult n-am mai pictat așa *con amore*.

De i s-ar împlini vorbele!

După terminarea ședinței, m-am dus la operă după bilete. Când m-am întors, am găsit-o pe Aniela singură și din nou m-a cuprins ispita, ca un uragan. M-am gândit că, dacă ea ar vrea să vină acum în brațele mele, ar fi un moment tocmai bun și, la gândul acesta, am simțit cum îmi bate inima mai tare și cum pălesc, tremur din tot trupul și mi se taie respirația. În cameră era semiîntuneric, perdelele acopereau geamurile pe jumătate. Făceam eforturi supraomenești să-mi înfrâng pornirile, care mă împingeau spre ea

cu o forță imensă. Aveam senzația că ea dogorește căldură ca jarul, că e tulburată de aceleași gânduri ca și mine. Aș fi putut s-o iau în brațe și s-o strâng la piept, să-i sărut ochii, buzele. O voce lăuntrică îmi spunea: „Fă-o, chiar dac-ar fi pe urmă să pieri!" Ea observă starea în care mă aflam, prin ochi îi trecu o licărire de teamă, dar se stăpâni imediat și spuse:

– Trebuie să fii apărătorul meu până la întoarcerea mamei. Înainte, îmi era frică de tine, acum însă am atâta încredere, mi-e atât de bine cu tine...

Eu i-am sărutat îndelung mâinile, șoptind cu o voce înăbușită:

– Dac-ai ști, dac-ai ști ce se petrece cu mine...

Iar ea mi-a răspuns cu compătimire și tristețe:

– Știu... și tocmai de aceea ești cu atât mai bun, mai nobil...

O clipă am mai luptat cu mine însumi, apoi m-am lăsat totalmente dezarmat. N-aveam curaj. Iar ea s-a străduit tot restul zilei să mă răsplătească. Niciodată n-am citit în privirea ei atâta atașament, niciodată n-a fost atât de duioasă cu mine. O fi asta calea cea mai bună pe care o am de ales? Poate că, tocmai în felul acesta, sentimentul se acumulează tot mai mult în inima Anielei și o va învinge mai repede? Nu știu – și-mi pierd capul...

Căci, pe de altă parte, mergând pe drumul acesta, la fiecare pas sacrific, pentru iubire, însăși iubirea.

29 august

Astăzi, s-a petrecut ceva ciudat și înspăimântător. În timp ce poza cât se poate de liniștită, Aniela s-a cutremurat brusc, fața i s-a înroșit, apoi s-a făcut albă ca hârtia. Ne-am speriat teribil, și eu, și Angeli.

El și-a întrerupt imediat lucrul, rugând-o pe Aniela să se odihnească; eu i-am dat un pahar cu apă. După câteva clipe, i-a trecut. Voia să pozeze mai departe, dar vedeam că se silește s-o facă și că e foarte neliniștită. Poate că obosise. Era o căldură sufocantă, zidurile erau încinse. Am condus-o acasă mai repede decât ieri. Nici pe drum nu și-a recăpătat voioșia. Când luam prânzul s-a înroșit din nou brusc. Am început și eu și doamna Celina s-o întrebăm ce are, dar ea jura că n-are nimic. La întrebarea mea, dacă nu vrea să chem un doctor, mi-a răspuns cu neobișnuită energie, ba chiar cu iritare, că n-are nici cea mai mică nevoie și că se simte perfect. Dar tot restul zilei a fost palidă; sprâncenele ei negre se încruntau mereu și fața îi căpăta o expresie de asprime. Cu mine s-a purtat mai rece decât ieri și uneori chiar aveam impresia că-mi evită privirile. Nu înțeleg ce-i cu ea. Sunt tare neliniștit. Iarăși n-o să dorm, iar dac-aș adormi, prevăd c-o să am niște vise ca cel pe care l-am descris.

30 august

În jurul meu se petrece ceva cu totul de neînțeles. La ora douăsprezece, am bătut la ușa doamnelor, voind s-o iau pe Aniela la atelier, dar nu erau acasă. Servitoarea de la hotel mi-a spus că au cerut să li se aducă o trăsură cam cu vreo două ore mai înainte și că au plecat în oraș. Nițel cam mirat, am hotărât totuși să le aștept. După vreo jumătate de oră s-au întors, dar Aniela mi-a întins mâna în tăcere și a trecut mai departe, în camera ei. Am reușit doar să observ că avea fața tulburată. Credeam că se duce să se schimbe, însă doamna Celina mi-a spus:

– Dragul meu Leon, fii amabil și du-te la Angeli și cere-i scuze că Aniela nu poate veni astăzi. Este atât de enervată, că n-ar putea în nici un chip să pozeze.

– Ce are? am întrebat neliniștit.

Doamna Celina a șovăit un moment, apoi mi-a spus:

– Nu știu. Am dus-o la un doctor, dar nu l-am găsit acasă. I-am lăsat un bilețel cu rugămintea să vină la noi, la hotel... De altfel... nu știu...

N-am putut să aflu nimic mai mult. Am luat o trăsură și m-am dus la Angeli. Când i-am spus că Aniela nu poate să vină, mi s-a părut că mă privește cu neîncredere. De altfel, văzând neliniștea de pe fața mea, era și normal. Dar dacă ne-o fi bănuind că ne-am răzgândit și că nu mai vrem portretul? Doar nu ne cunoaște, ar putea crede că o jenă financiară este cauza neliniștii mele. Așa că, voind să mă pun la adăpost de asemenea bănuieli, am hotărât să-i plătesc înainte. Auzind asta, începu să se apere cu multă demnitate, declarându-mi că el nu primește plata decât după terminarea tabloului, însă eu i-am spus că nu-s decât păstrătorul sumei respective lăsate de mătușa mea și, deoarece s-ar putea să plec între timp, aș prefera să scap de grija asta. După o lungă discuție, care m-a plictisit, a rămas cum am propus eu. Am convenit ca ședința următoare să aibă loc mâine, la ora obișnuită, dacă starea sănătății doamnei Kromicka o va permite; în caz contrar, am promis să-l anunț înainte de ora zece.

Cum m-am întors la hotel, m-am dus direct la ele. Aniela era în camera ei. Doamna Celina mi-a spus că doctorul abia plecase, că n-a spus nimic precis și i-a recomandat doar liniște. Nu știu de ce mi s-a părut din nou că zăresc pe fața ei o șovăire. Poate că

nu era decât neliniște, ceea ce înțeleg perfect, căci și eu sunt neliniștit.

Înapoindu-mă în camera mea, am început să-mi fac reproșuri amare că, totuși, relațiile noastre, continua luptă lăuntrică a Anielei și frământările permanente din cauza iubirii și a suferințelor mele nu se poate să nu aibă o influență negativă asupra stării sănătății ei. Gândindu-mă la asta, simțeam ceva care s-ar putea exprima prin cuvintele: „Mai bine să pieri tu, decât să se îmbolnăvească ea!"

Mi-era o teamă teribilă că n-o să coboare la prânz, ca și cum cine știe ce-ar fi atârnat de asta. Din fericire, a coborât, dar în continuare s-a comportat foarte ciudat. La început, când m-a văzut, s-a tulburat, apoi a încercat să fie ca de obicei, dar n-a reușit. Lăsa impresia unei persoane care tăinuiește o supărare. Și probabil că era mai palidă decât de obicei, căci părul ei șaten mi se părea aproape negru.

Mă tot bate gândul: oare n-o fi primit vești proaste de la Kromicki? Și dacă da, atunci ce vești or fi? Poate că banii mei sunt în pericol? Dar dă-i naibii de bani! Nici toată averea mea nu merită ca Aniela să se necăjească fie și cinci minute.

Trebuie să lămuresc mâine lucrurile. Sunt aproape sigur că-s niște motive de natură morală și că totul are legătură cu Kromicki. Ce-o fi putut să-i facă din nou? Doar de vândut încă o dată moșia n-a mai putut, pentru simplul motiv că n-o mai are.

Berlin, 5 septembrie

Sunt la Berlin, pentru că, fugind de la Viena, trebuia să mă duc undeva. La Płoszów nu puteam – acolo s-a dus ea.

Eram atât de convins că nici o putere omenească n-o să mă mai despartă de ea, încât până și gândul ruperii acestei legături mi se părea sălbatic. Dar iată că nu poți prevedea nimic, am plecat și totul s-a sfârșit. Sunt la Berlin. Am senzația că mi se învârtește în cap roata dințată a unei mașinării. Se învârtește atât de repede, încât mă doare, dar n-am înnebunit. Știu totul, țin minte totul. Doctorul meu avea dreptate: înnebunesc numai capetele slabe. Mie nu mi se putea întâmpla una ca asta, fie și pentru faptul că, uneori, nebunia e un fel de fericire de vis.

6 septembrie

Totuși, simt uneori că-mi clocotește creierul. Este cât se poate de natural ca o femeie cinstită, stând câteva luni cu soțul ei, să rămână însărcinată, dar mie tocmai naturalul acesta mi se pare atât de îngrozitor, încât îmi explodează creierul în cap. Nu poți considera ceva ca pe o lege naturală a firii și totodată ca pe o monstruozitate! Nici un cap nu rezistă la asemenea încercare. Ce este, de fapt? Îmi adun tot calmul ca să gândesc și înțeleg că cei zdrobiți sunt zdrobiți de forța unor întâmplări extraordinare. Cu mine, e altfel. Pe mine mă zdrobește cursul normal al lucrurilor.

Cu cât este mai natural, cu atât e mai îngrozitor.

Numai contradicții. Ea nu-i răspunzătoare pentru ce s-a întâmplat, înțeleg, altfel aș înnebuni! N-a încetat nici o clipă să fie virtuoasă – și, totuși, mai degrabă i-aș fi iertat oricare altă crimă decât pe aceasta. Nu pot, pe Dumnezeul meu, nu te pot ierta, tocmai pentru că te-am iubit atât de mult! Mă crezi oare că în prezent nu există femeie pe lume, pe care s-o disprețuiesc mai mult? Căci de fapt tu ai avut

doi: pe mine, cu dragostea mea platonică, și pe Kromicki, cu cea de soț!

Îmi vine să mă dau cu capul de pereți, dar, Dumnezeule, îmi vine și să râd...

Nici nu mă așteptam să mai existe un mod de a mă rupe de tine. Și iată că ai reușit!

8 septembrie

Când mă gândesc că totul s-a sfârșit, s-a rupt, că n-a mai rămas nimic, că am plecat – pentru totdeauna! –, parcă nu-mi vine să cred. Nu mai există Aniela pentru mine! Dar ce există? Nimic...

Atunci, de ce mai trăiesc? Nu știu! Doar nu din curiozitatea de a afla dacă domnul Kromicki va avea băiat sau fată!

Mă gândesc tot timpul: „Cât este de natural totul!" și simt cum îmi crapă capul.

Ciudat. Ar fi trebuit să fiu pregătit și pentru asta. Dar niciodată nu mi-a trecut prin minte. Mai degrabă m-aș fi așteptat să mă trăsnească din senin.

Plecând de la Varșovia, Kromicki a stat câteva zile la Płoszów, apoi au fost împreună pe drum, împreună la Viena, la Gastein.

Iar eu, în timpul acesta, eram cel care le cream o atmosferă propice pentru amor. Voluptatea doamnei era ațâțată, inima, plină de simțăminte! Toată treaba asta are niște părți de-a dreptul grotești.

Sunt un prost fără pereche. De vreme ce am suportat șederea soților Kromicki împreună, ar trebui să știu să suport și consecințele. Însă, pentru Dumnezeu, nu mintea, ci nervii mei nu pot fi de acord cu urmările. Există oameni la care aceste două forțe merg împreună; în mine se fugăresc și se mușcă precum câinii. O nenorocire în plus.

Cum de n-am prevăzut niciodată? Trebuia să mă fi gândit că, dacă mai există o împrejurare și mai grea, o lovitură și mai dureroasă decât toate cele de până acum, bineînțeles că n-o să mă evite.

Uneori, am impresia că-s persecutat de soartă, care nu-i destul că-mi stabilește o logică a faptelor ce se răzbună de la sine, nu se mulțumește cu atât, ci mă mai urmărește în mod special și mă pedepsește. Dar de ce? De unde pornirea asta împotriva mea? Câți bărbați nu iubesc nevestele altora și nu suferă atât! Poate că-s iertați numai pentru că iubesc mai puțin, mai ușuratic, mai necinstit? Ce dreptate ar mai fi și asta?

Deci – nu! Nu există în toate astea nimic conștient, nimic dirijat, totul se petrece la întâmplare.

10 septembrie

Nu mă pot elibera de gândul că, până acum, toate tragediile umane au rezultat din întâmplări și nenorociri excepționale, în timp ce a mea decurge din desfășurarea normală a lucrurilor. Zău, nu știu ce-i mai rău. Normalul ăsta e de nesuportat.

11 septembrie

Mi se pare că omul lovit de trăsnet devine rigid, dar nu cade imediat. Și eu tot așa, m-am ținut până acum prin puterea trăsnetului care m-a lovit, acum însă cred că am să mă prăbușesc. Nu-i bine ce se petrece cu mine. De cum se lasă înserarea, încep să mă sufoc, fac eforturi să respir și parcă aerul refuză să pătrundă în adâncul plămânilor, am senzația că respir numai cu o parte a acestora. Și ziua și noaptea mă cuprinde din când în când câte o spaimă nedefinită, o teamă fără obiect. Simt că se petrece

ceva îngrozitor cu mine, incomparabil mai rău decât moartea.

Ieri mi-am pus întrebarea: „Ce s-ar întâmpla dacă brusc, în acest oraș străin, aș uita cum mă cheamă, unde stau și aș porni-o prin întuneric, drept înainte, fără țel, în lumea nebuniei...?"

Presupuneri bolnăvicioase. De altfel, într-un asemenea caz, s-ar întâmpla și cu trupul meu ceea ce cu sufletul s-a și întâmplat, fiindcă în plan moral nu știu unde locuiesc și merg prin întuneric, fără nici un țel, nebun.

Totul îmi inspiră teamă, cu excepția morții. Să fiu mai clar: am sentimentul că nu eu sunt cel care mă tem, ci că spaima s-a cuibărit în mine, că există ca o făptură aparte și tremură la orice pas.

Nu mai suport deloc întunericul. Seara umblu până la epuizare pe străzile luminate cu electricitate. Dac-aș întâlni vreun cunoscut, cred că aș fugi până la capătul pământului, dar mulțimea anonimă îmi face bine. Când lumea începe să se rărească pe străzi, mă apucă groaza. Mă gândesc întotdeauna cu teamă la venirea nopții. Și nopțile sunt acum atât de îngrozitor de lungi!

Am aproape încontinuu un gust metalic în gură. Prima dată l-am simțit când, întorcându-mă acasă după ce-am condus-o pe Klara la gară, l-am găsit pe Kromicki; a doua oară acum, la Viena, când doamna Celina mi-a anunțat „marea noutate".

Ce zi a fost și aceea! După a doua vizită a doctorului, m-am dus să întreb de Aniela. Nici prin cap nu-mi trecea să bănuiesc ceva. N-am înțeles nimic nici când doamna Celina mi-a spus:

– Doctorul ne asigură că astea-s niște manifestări pur nervoase, aproape fără nici o legătură cu starea ei.

Și, văzând că nu bănuiesc nimic, a adăugat oarecum stingherită:

– Căci, trebuie să-ți spun o mare noutate...

Și mi-a spus marea noutate. Când am auzit-o, am simțit gust de zinc în gură și mi s-a făcut frig în creier, exact ca atunci când am dat pe neașteptate ochii cu Kromicki.

M-am întors în camera mea de hotel. Țin minte perfect că, printre alte senzații care mă sfâșiau, era și nevoia de a râde. Însărcinată! Făptura asta eterică, pentru care până și iubirea platonică era ceva nepermis, ea care în loc de „iubire" spunea „prietenie"!

Simțeam nevoia să râd și în același timp să mă dau cu capul de toți pereții.

Totuși, am rămas conștient... Suficient de conștient, încât să înțeleg că totul s-a sfârșit o dată pentru totdeauna și că trebuie să plec, că nu se poate să nu plec... Și am îndeplinit ca un automat tot ceea ce era legat de plecare.

Eram suficient de lucid ca să salvez și aparențele. De ce? Nu știu! Doar nu-mi mai păsa. Cu siguranță că erau niște reflexe automate ale creierului, obișnuit de luni și ani întregi să ascundă adevărul și să salveze aparențele. I-am spus doamnei Celina că am fost la doctor, că m-a găsit bolnav de inimă și mi-a recomandat să plec imediat la Berlin, fără nici o clipă de întârziere, și ea m-a crezut.

Aniela, nu! I-am văzut ochii lărgiți de spaimă, am văzut privirea ei de martiră pângărită și, în dedublarea mea lăuntrică, o voce spunea „Ce-i ea de vină?", iar celălalt eu avea chef s-o scuipe în față.

Oh, de ce am iubit-o atât de mult pe femeia asta!

12 septembrie

Sunt aproape două săptămâni de când am plecat. Ele s-au întors, cu siguranță, la Płoszów. Astăzi, i-am scris mătușii de frică să nu se sperie pentru starea mea și să vină aici. Uneori, mi se pare ciudat că există totuși o ființă căreia îi pasă, într-adevăr, de mine.

13 septembrie

Sunt atâția bărbați care cuceresc nevestele altora, le păcălesc, apoi le dau cu piciorul, le părăsesc și pleacă liniștiți. Eu n-am făcut toate astea, iar dacă ea ar fi fost victima mea, aș fi măturat și pulberea dinaintea pașilor ei și acum nici o putere omenească nu m-ar fi putut desprinde de la picioarele ei. Există, deci, sentimente mai imorale decât al meu; însă numai asupra mea s-a prăbușit o asemenea povară, o pedeapsă atât de imensă, că, măsurând involuntar dimensiunile vinei prin pedeapsa primită, deduc că iubirea mea a fost o crimă nemaipomenită.

Este un gen de teamă instinctivă, de care nici scepticismul nu te scapă.

Dar orice morală trebuie să-mi dea dreptate că e o vină mult mai mare să atragi o femeie fără să o iubești, să faci cu sânge rece tot ceea ce eu am făcut din adâncul inimii. Nu poate să existe o pedeapsă și o răspundere mai grea pentru sentimentele mari și adevărate decât pentru cele mici și netrebnice.

Nu! De aceea, iubirea mea este mai presus de orice o îngrozitoare nenorocire.

Un om lipsit de prejudecăți poate să-și imagineze ce ar simți dacă ar avea prejudecăți; tot așa și un om care se îndoiește poate să-și dea seama cum ar sta lucrurile dacă ar fi credincios și s-ar ruga. Eu nu numai că-mi dau seama, dar totul se înmănunchează în mine într-o tânguire atât de mare, încât aproape

că mă rog. Și spun: „Dacă am greșit, Doamne, am pătimit totuși atâta din cauza asta, că poate mi s-ar cuveni puțină milă".

Însă nu știu în ce chip ar putea să se manifeste mila față de mine. E cu totul imposibil.

14 septembrie

Ele, desigur, s-au întors de-acum la Płoszów. Mă mai gândesc încă des la ea, pentru că te poți despărți de trecut numai atunci când ai ceva înaintea ta, iar eu n-am nimic, nimic. Dac-aș fi credincios, m-aș face preot; dac-aș fi un om total convins că nu există Dumnezeu, poate că m-aș converti. Dar în mine s-au atrofiat celulele spiritului cu care poți crede, așa cum se usucă o mână. Nu știu nimic, în afara faptului că nu-mi pot alina suferința nici prin religie.

Când s-a măritat Aniela cu Kromicki, am crezut că totul s-a terminat între noi. Dar n-a fost adevărat. Abia acum am convingerea absolută că s-a terminat totul, căci ne desparte nu numai voința noastră, nu numai plecarea mea, ci ceva care-i în afara noastră, o forță independentă de noi.

Viața noastră a apucat pe căi atât de diferite, pe care nu le mai poate apropia nimic, nici chiar voința. Pe drumul Anielei vor fi suferințe, dar va exista și o lume nouă, sentimente noi, o viață nouă – în fața mea nu-i decât pustiul. Cu siguranță că ea înțelege asta la fel de bine ca mine.

Sunt curios dacă nu-și spune câteodată: „Pe omul acesta l-am împins la pieire, poate fără să vreau, dar l-am împins".

N-am nimic de câștigat și totuși parcă aș vrea ca ei să-i pară rău de mine. Măcar atât.

Poate că o să-i pară rău până când o să vină copilul pe lume. Pe urmă, toate sentimentele ei au să ia alt

curs, iar eu am să încetez să mai exist pentru ea. Și asta-i în firea lucrurilor și asta-i o lege a naturii.

Excelente legi!

16 septembrie

Astăzi, am văzut tipărit cu litere uriașe pe un afiș numele Klarei Hilst. Am uitat că, într-o scrisoare primită la Gastein, mă anunța că va concerta la Berlin. Deci, a venit. Deocamdată, conștiința acestui fapt nici nu m-a bucurat, nici nu m-a întristat. Doar, fiindcă m-a cuprins iarăși vechea mea nervozitate, gândul că în același oraș cu mine există un suflet cunoscut și prietenos parcă mă mai liniștește, nici eu nu știu de ce. Mi-e suficient gândul. Aș prefera să n-o văd pe Klara și, când îmi spun că va trebui totuși să mă duc la ea, mă cuprinde un sentiment neplăcut. Klara are o curiozitate grijulie, vrea să știe totul, întreabă. E înclinată spre romantism și crede că prietenia poate să lecuiască toate suferințele. Iar mie mi-ar fi cu totul imposibil să-i spun ceva. Adesea n-am putere nici să mă gândesc la ceea ce s-a întâmplat.

17 septembrie

Pentru ce mă mai trezesc dimineața? Pentru ce exist? Ce-mi pasă de cunoscuți ori de oameni, în general?

Nu m-am dus la Klara, pentru că tot ce poate ea să-mi spună nu mă interesează și mă obosește anticipat. Mi-e absolut indiferentă lumea întreagă – și eu ei.

18 septembrie

Ce bine am făcut că i-am scris mătușii! Dacă nu, ar fi venit aici. Iată ce-mi scrie:

Am primit scrisoarea ta chiar în ziua când au sosit Celina și Aniela. Cum te simți, scumpul meu? Spui că bine, dar bine de-adevăratelea? Ce ți-au spus doctorii la Berlin și cât timp mai rămâi acolo? Trimite-mi o telegramă, dacă te mai pot găsi acolo, vin imediat. Celina mi-a spus că ai plecat atât de brusc, încât și ea și Aniela au fost foarte speriate. Dacă mi-ai fi scris că ți-au recomandat o călătorie, de exemplu, pe mare, aș fi venit imediat la tine. Doar nu-s decât câteva ore de călătorie și eu mă simt mai în puteri ca niciodată. Congestiile pe care le făceam înainte nu s-au mai repetat. Mă tem pentru tine și mi-e frică de o eventuală călătorie pe mare. E adevărat că tu ești obișnuit, dar pe mine mă trec fiorii numai când mă gândesc la vapoare și furtuni. Celina se simte bine, Aniela la fel. Știi de-acum noutatea, înainte de a părăsi Viena au mai consultat un specialist, care le-a spus că nu mai e nici un dubiu în privința stării Anielei. Celina e nespus de fericită și eu, de asemenea, mă bucur. Poate că asta o să-l determine pe Kromicki să lase afacerile alea la capătul pământului și să se stabilească în țară. Aniela va fi cu siguranță mai fericită, dacă va avea un țel în viață. Arată obosită și parcă zdrobită, dar poate că-i numai din pricina drumului. Copilul lui Sniatyński a fost grav bolnav de difterie, dar s-a făcut bine.

Citind scrisoarea mătușii, am înțeles că pentru mine nu există un loc printre ei și, mai ales, nu există loc lângă Aniela. În curând, o să-i fie neplăcut chiar și să-și amintească de mine.

19 septembrie

Nu pot deloc să-mi imaginez ce va fi cu mine peste un an, doi sau trei. Ce voi face? Lipsa absolută a unui țel ar trebui să excludă viața. De fapt, pentru mine nu există loc nicăieri pe lumea asta.

20 septembrie

Nu m-am dus la Klara, însă am întâlnit-o pe Friedrichstrasse. Când m-a văzut, a pălit de bucurie și emoție și m-a întâmpinat cu atâta efuziune, încât m-a mișcat și pe mine și-mi era neplăcut în același timp, simțind că nu mă pot revanșa, că toată cordialitatea mea nu-i decât exterioară, nu simțeam nici o bucurie în faptul că o întâlnisem. Când și-a mai revenit puțin, și-a dat seama cu neliniște de schimbările care se oglindeau pe fața mea. Într-adevăr, nu arăt grozav și am încărunțit puțin. A început să mă întrebe de sănătate, iar eu, cu toată recunoștința și prietenia ce-i port, simțeam că va fi peste puterile mele s-o întâlnesc mai des, așa că i-am spus că sunt bolnav și că va trebui să plec în curând într-o țară caldă. M-a luat la ea. Am discutat despre mătușa mea, despre Aniela și doamna Celina. I-am spus câteva fraze neutre. Mă gândeam că ea-i poate unica făptură de pe lumea asta care m-ar înțelege, dar totodată știam că în nici un caz nu mi-aș deschide sufletul în fața ei.

Și totuși, eu sunt sensibil la bunătatea oamenilor. În clipele când ochii albaștri, cinstiți ai Klarei mă priveau în profunzime cu nespus atașament și atenție, de parc-ar fi vrut să vadă până în adâncul inimii mele, bunătatea ei mă înduioșa până într-acolo, că-mi venea să plâng. În cele din urmă, cu toate eforturile mele, Klara și-a dat seama că sunt cu totul altul decât înainte; a observat cu instinctul ei de femeie că trăiesc, vorbesc și gândesc automat, în timp ce sufletul meu este aproape mort. Dându-și seama de asta, încetă imediat să mă mai cerceteze și deveni mai duioasă.

Vedeam teama și eforturile ei de a nu mă obosi. Se străduia să-mi dea de înțeles că, prin căldura pe

care mi-o dăruiește, nu urmărește să mă cucerească, ci doar să-mi fie bine alături de ea.

Îmi era, într-adevăr, bine, dar oboseam. Mintea mea nu-i capabilă acum de nici un efort, de nici o concentrare, nici măcar atât cât necesită discuția cu o prietenă. În plus, de vreme ce a dispărut marele scop al vieții mele, restul îmi pare atât de lipsit de sens, încât îmi pun mereu întrebarea: „La ce bun? ce câștig?"

21 septembrie

Niciodată până acum n-am avut o noapte atât de îngrozitoare. Eram teribil de înspăimântat și coboram parcă niște scări infinite, într-un întuneric tot mai mare, unde se petreceau niște lucruri pe cât de înfiorătoare, pe atât de clare. M-am hotărât să părăsesc Berlinul, căci sub cerul lui de plumb te poți înăbuși. Mă duc la Roma, la casa mea de pe Babuino, și mă voi stabili acolo. Consider absolut încheiate socotelile mele nu numai cu Aniela, ci cu lumea întreagă, așa că voi putea vegeta liniștit la Roma, până mi-o veni ceasul. Numai să am liniște! Vizita de ieri la Klara m-a convins că, și dac-aș vrea, n-aș mai putea să trăiesc cu oamenii, că n-am nici măcar cu ce să le plătesc pentru bunătate. Am fost exclus din viață, sunt în exteriorul ei și, chit că simt un pustiu de nedescris, nu mai am chef să revin.

Gândul plecării la Roma, la schivnicia mea de pe Babuino, îmi surâde – ce-i drept cam palid și trist –, dar prefer asta decât orice altceva. De acolo am plecat în lume, ca pasărea din cuib, și tot acolo se cade să mă întorc târâindu-mi aripile frânte, ca să-mi aștept sfârșitul.

Acum scriu dimineața, căci seara cobor întotdeauna în subteranele în care sălășluiește teama. Astăzi, am să mă duc la concertul Klarei, am să-mi

iau rămas-bun, iar mâine plec. În drum, am să mă opresc la Viena. Poate că am să trec pe la Angeli – nu-s sigur. Acum nu mai sunt niciodată sigur de ce voi face ori voi simți a doua zi.

Am primit o scrisoare de la Klara, în care mă roagă să mă duc la ea după concertul de astăzi. La concert am să merg, pentru că alături de mulțimea aceea de oameni sănătoși mă simt mai în siguranță, nu mă obosesc, fiindcă nu cunosc pe nimeni, nu văd decât masa. La ea însă n-am să mă duc. E prea bună. Se spune că cei care mor de foame, cu o anumită perioadă înainte de moarte, nu mai suportă mâncarea. Așa și organismul meu spiritual nu mai suportă bunătatea și consolarea.

Nu mai suportă nici amintirile. Mi-am dat seama că în afara cauzelor morale mai erau și altele care mi-au făcut atât de grea vizita la Klara. De exemplu, un lucru mărunt, pe care l-am înțeles abia după aceea. Folosește același parfum pe care i l-am adus Anielei de la Viena, când eram la Gastein... Am constatat în repetate rânduri că, dacă o persoană folosește un anumit parfum, pe urmă, nimic nu ți-o amintește cu mai multă pregnanță decât mirosul.

22 septembrie

Sunt bolnav de tot. Am răcit ieri când m-am întors acasă. În sala de concert fusese foarte cald, înăbușitor chiar, iar când am ieșit afară nu mi-am pus pardesiul și am ajuns la hotel înlemnit de frig. De câte ori respir, am senzația că, umflându-se, plămânii intră în ascuțișul unor ace ascunse sub omoplați. Mi-e când cald, când frig și nu-mi pot astâmpăra setea. Mă cuprinde uneori o slăbiciune atât de mare, încât simt că n-aș putea nici să cobor scările. Nici vorbă de plecare. N-aș fi în stare să mă urc

singur în vagon. Acum, când scriu, îmi aud respirația șuierătoare, de trei ori mai iute decât de obicei. Sunt convins că, dacă aș fi fost într-o altă stare de nervi, aș fi avut puterea să rezist la frigul de ieri, n-aș fi răcit, însă în halul în care mă aflu, nu mai am nici o rezistență. Fără îndoială, am aprindere de plămâni.

Mă voi ține pe picioare atât cât voi putea. Azi-dimineață, cum mi-am dat seama că sunt bolnav, i-am scris mătușii că sunt sănătos și că peste câteva zile plec de aici. Iar peste câteva zile, dacă voi mai fi conștient și dacă voi avea destulă putere, îi voi scrie același lucru. Am rugat-o să-mi trimită scrisorile și telegramele ce vor sosi pentru mine pe adresa bancherului B. din Berlin. Mă voi strădui ca nimeni de la Płoszów să nu afle de boala mea. Ce bine că ieri mi-am luat rămas-bun de la Klara!

23 septembrie

Mi-e mai rău decât ieri, dar mă țin pe picioare. Am febră și cred că printre gândurile mele se strecoară vedenii cauzate de febră. Mai ales, când închid ochii, se șterge aproape cu totul granița dintre realitate și ceea ce născocește mintea mea bolnavă. Totuși, în cea mai mare parte a zilei, mă mai controlez încă. Mă tem ca febra să nu mă răpună și să nu-mi pierd de tot cunoștința.

Iată, deci, că eu, un om înzestrat de soartă mai bine decât alții, care aș fi putut să-mi întemeiez un cămin, o familie, să mă înconjor cu ființe iubitoare, stau acum singur și bolnav, într-un oraș străin și n-are cine să-mi dea un pahar cu apă. Poate că și pe Aniela aș fi putut-o avea lângă mine... Nu mai pot...

14 octombrie

Iau din nou tocul în mână după trei săptămâni. Klara nu-i aici. Acum s-a liniștit că m-am însănătoșit de-a binelea și a plecat la Hanovra, dar se întoarce peste zece zile. M-a îngrijit tot timpul cât am fost bolnav. A adus doctori și, dacă n-ar fi fost ea, cu siguranță că aș fi murit. Nu-mi mai amintesc precis, dar a treia sau a patra zi de boală a apărut la mine. Eram conștient, însă atât de bolnav, încât, văzând-o, am rămas absolut indiferent, ca și cum n-ar fi venit la mine ori ca și cum venirea ei ar fi fost lucrul cel mai normal. A intrat în cameră cu un doctor și singurul amănunt care mi-a atras atenția a fost părul lui bogat, alb și creț. După ce m-a consultat, medicul a început să-mi pună tot felul de întrebări, mai întâi în germană, apoi în franceză, iar eu, deși înțelegeam perfect totul, nu răspundeam nimic, căci nu simțeam nici cea mai mică nevoie să răspund și nu eram în stare să mă silesc, ca și cum voința mi-ar fi fost la fel de bolnavă ca și trupul.

În ziua aceea, m-au obosit cu ventuzele, pe urmă am zăcut liniștit, fără să simt nimic. Uneori, mă gândeam că precis am să mor, fără însă a da acestui gând o importanță mai mare decât celorlalte lucruri care se petreceau în jurul meu. Este posibil ca, în orice boală mai grea, chiar atunci când ești conștient, să pierzi calitatea de a deosebi lucrurile mari de cele mici, în timp ce atenția, nu știu de ce, îți este atrasă numai de amănunte. În ziua aceea, în afară de părul doctorului mă mai preocupa mișcarea închizătorii de sus și de jos de la ușa camerii alăturate, în care se hotărâse să se mute Klara. Țin minte că nu-mi luam ochii de la zăvorul acela, ca și cum mișcarea lui ar fi fost deosebit de importantă pentru mine.

După puțin timp a venit felcerul, care urma să mă îngrijească sub supravegherea Klarei. A început să-mi spună nu știu ce, și Klara i-a poruncit să tacă.

Totuși, mă obosește scrisul și acum, așa că mă întrerup.

16 octombrie

Nervii mei s-au mai calmat în timpul bolii, nu mai am spaimele care mă chinuiau atât de mult. Aș vrea să se înapoieze Klara cât mai repede. Nu de dor, ci din egoismul omului bolnav, care simte că îngrijirea și atenția de care s-a bucurat nu pot fi înlocuite cu nimic. Știu că acum nu va mai locui aici, în camera de alături, însă prezența ei mi-ar da puteri. Când ești slab și neajutorat, te legi de forța ocrotitoare, cum se atașează copilul de mamă. Sunt ferm convins că nici o altă femeie n-ar fi făcut pentru mine ceea ce a făcut Klara, că oricare ar fi preferat să respecte convenințele decât să salveze un om. Gândindu-mă la asta, simt în gură un gust amar, iar în minte îmi vine un singur nume... Dar astea-s lucruri pe care e mai bine să nu le lași să ți se vânture prin cap atâta vreme cât n-ai putere să te războiești cu ele...

Klara dormea îmbrăcată pe sofaua din camera alăturată, cu ușa deschisă. De câte ori mă mișcăm, era imediat lângă mine. O vedeam noaptea aplecată deasupra patului meu, ciufulită, cu ochii umflați de oboseală și nesomn. Ea singură îmi dădea medicamentele, singură mă ridica în pat, să mă sprijin de perne. În clipele de luciditate, când voiam să-i mulțumesc, îmi făcea semn, cu degetul la buze, că doctorul mi-a interzis să vorbesc. Nu știu câte nopți n-a dormit. Era atât de ostenită, încât ziua, stând pe fotoliul de lângă mine, ațipea uneori la mijlocul frazei. Se trezea,

îmi zâmbea și adormea la loc. Noaptea se plimba îndelung prin camera ei ca să-și gonească somnul, însă atât de încet, că n-aș fi știut dacă nu i-aș fi văzut umbra, prin ușa deschisă, cum se mișcă pe perete. Odată, când era lângă mine, nemaiștiind cum să-i mulțumesc, i-am ridicat mâna la buze; atunci ea s-a aplecat repede și a sărutat-o pe a mea, înainte de a fi reușit să mi-o retrag. Și trebuie să spun că nu întotdeauna am știut să fiu recunoscător față de ea. Când ești bolnav, te supără fie ce – pe mine mă enerva statura ei înaltă. Eram cumva supărat pe ea, că nu e ca Aniela. Mă obișnuisem în ultima vreme să apreciez farmecul și frumusețea femeilor numai în măsura în care se apropiau de farmecul și frumusețea celeilalte. Câteodată, privind-o pe Klara, mă revolta gândul că ea e frumoasă nu pentru că natura ar fi voit dinadins s-o facă așa și nu datorită rasei, ci pur și simplu dintr-o întâmplare fericită. De altfel, adeseori capul frumos al unor femei îmi trezise asemenea gânduri. Sunt unele nuanțe sesizabile numai pentru un ochi foarte expert și foarte sensibil.

Erau totuși clipe, mai ales noaptea, când privind fața Klarei slăbită, micșorată, suptă de atâta veghe, aveam iluzia că o văd pe cealaltă... Mai ales când stătea în întuneric, nu departe de patul meu. Vedenii provocate de febră și de mintea mea bolnavă, pentru care nu există imposibilul. Din când în când aiuream și – mai bine aș fi murit! – o strigam pe Klara cu numele celeilalte și vorbeam cu ea ca și cum ar fi fost cealaltă. De toate astea îmi amintesc ca prin vis...

17 octombrie

Bancherul B. mi-a trimis câteva scrisori de la mătușa mea. Mă întreabă de sănătate și de planurile

mele de viitor. Scrie despre treierat, dar nimic de oamenii de la Płoszów. Nici măcar nu știu dacă trăiesc ori au murit. Ce mod ciudat și enervant de a scrie scrisori! Mult mă interesează pe mine treieratul și toată gospodăria de la Płoszów! I-am răspuns imediat fără să-mi ascund nemulțumirea.

18 octombrie

Astăzi, am primit o telegramă de la Kromicki, adresată la Varșovia. Mătușa, în loc să-mi telegrafieze conținutul, a pus-o într-un plic și mi-a trimis-o prin poștă. Kromicki mă imploră, ca pentru salvarea propriilor mei bani și a sorții lui, să-i mai trimit încă douăzeci și cinci de mii de ruble. Am citit și am dat din umeri. Ce-mi mai pasă acum de Kromicki și de banii aceia! Ducă-se! Dac-ar ști Kromicki care au fost motivele pentru care l-am ajutat prima oară, n-ar mai cere nimic acum. N-are decât să-și suporte pierderile cu calmul cu care o suport și eu pe a mea. De altfel, îl așteaptă marea noutate, care o să-l bucure. Bucurați-vă cât vreți, faceți câți copii vreți, dar dacă-mi cereți să mă mai și gândesc la viitorul lor – zău că-mi cereți prea mult.

Măcar dacă ea nu m-ar fi sacrificat cu atâta egoism pentru așa-numitele ei principii... Dar, destul, căci mi se răscolește creierul în cap! Lăsați-mă cel puțin să bolesc în liniște...

20 octombrie

Nu m-au lăsat! M-au găsit și aici! Din nou, de două zile nu mai am liniște, din nou mă țin cu mâinile de cap pentru ca roata aia dințată, care se învârte înăuntru, să nu-mi crape țeasta. Iarăși mă gândesc la Płoszów, la ea și la pustiul din viața mea. Ce înfiorător este când simți dintr-odată lipsa țelului

pentru care și cu care trăiai! Nu știu dacă boala mi-a slăbit mințile, dar pur și simplu nu mai înțeleg unele manifestări pe care le observ la mine. Iată, am impresia că gelozia continuă să existe, cu toate că dragostea a murit.

Și sunt gelos de două ori, nu numai pentru fapte, ci și pentru sentimente. Se zbuciumă totul în mine la gândul că pruncul care va veni pe lume va cuceri inima Anielei, ba mai mult – asta mă doare în mod special – o va înclina spre Kromicki.

Acum, chiar dacă ar fi liberă, n-aș mai vrea-o, dar nu suport gândul că-l va iubi pe soțul ei. Mi-aș da și restul de viață, ca să n-o mai iubească nimeni și nici ea pe nimeni. Cu condiția asta, aș mai putea trăi.

21 octombrie

Dacă nu mă va salva nici planul care îmi umblă acum prin cap, atunci mă voi îmbolnăvi din nou de cine știe ce ori voi înnebuni. Iată, fac următoarea socoteală: ce mi se mai cuvine de la viață? Nimic! Ce mă mai așteaptă? Nimic! Dacă-i așa, atunci nu există nici un motiv care să mă împiedice să dăruiesc persoana mea cuiva, pe care-l poate face fericit un asemenea dar. În prezent, nu mai dau nici doi bani pe viața mea, pe inteligența mea, pe capacitățile mele, pe mine, în general; în plus, n-o iubesc pe Klara, dar ea mă iubește. Dacă ea vede în mine fericirea supremă a vieții sale, ar fi din partea mea o cruzime să-i refuz ceva ce pentru mine prețuiește atât de puțin. Mă simt doar dator să-i spun clar cum sunt, ca să știe ce ia. Cu atât mai rău pentru ea dacă n-o va speria adevărul – dar asta-i treaba ei!

În tot planul acesta, pe mine mă atrage doar un singur lucru: că astfel se va adânci și mai mult prăpastia care mă desparte de cealaltă femeie. Îi voi

arăta că dacă ea a săpat prăpastia în partea dinspre ea, pot și eu să fac la fel pe malul dinspre mine. Abia atunci va fi adevăratul sfârșit, pentru că eu încă și acum mă mai gândesc la ea. Constat asta cu mânie.

Poate că acum nu simt decât ură, dar nu-i încă indiferență.

Doamna Kromicka și-o fi închipuind cu siguranță că mă despart de ea pentru că așa se cuvine, eu o să-i demonstrez că o fac și pentru că vreau. Cred că, cu cât voi pune un zid mai gros între noi, cu cât zidul acesta o va ascunde mai bine de privirile mele, cu atât o voi uita mai repede și mai definitiv.

În privința Klarei, repet, n-o iubesc, dar știu că ea mă iubește. În afară de asta, îi datorez recunoștință, în timpul bolii aveam momente când numeam în gând sacrificiul ei sentimentalism german; dar, să fim drepți, cealaltă n-ar fi fost capabilă de un asemenea sentimentalism. Căci, la înaltul ei simț moral, ar fi fost mai normal să lase un om să moară fără ajutor decât să-l vadă fără cravată. Numai soțul legitim are un asemenea privilegiu. Klara nu s-a uitat la nimic. Și-a neglijat muzica, s-a expus pentru mine la trudă, la nopți nedormite și probabil la cleveteala oamenilor, dar nu m-a părăsit.

M-am îndatorat la ea și voi plăti. Îi voi plăti prost și cu rea-credință, căci mă ofer numai pentru că nu-mi pasă de mine, pentru că totul mi-e indiferent, pentru că nu-s decât o zdreanță, și nu un om întreg. Dar, de vreme ce ea prețuiește zdreanța asta mai presus de propria ei viață, atunci fie, îi voi aparține.

Numai pe mătușa o va lovi pasul meu; îi va leza și sentimentele naționaliste, și pe cele de clasă. Dacă ar ști însă ce s-a petrecut în ultimul timp în inima mea, ar prefera căsătoria asta iubirii celeilalte. N-am nici o îndoială în privința asta.

Și ce contează că strămoșii Klarei au fost, pare-mi-se, țesători? Eu n-am nici un fel de prejudecăți, n-am decât nervi. Iar vederile mele ocazionale sunt, de fapt, liberale... Dar despre aceste principii nu merită nici măcar să discuți. Abia la ananghie îți dai seama de toată nimicnicia lor.

Fără să vreau, mă gândesc mereu cum o să reacționeze Aniela la hotărârea mea. Într-atât m-am deprins să văd totul prin prisma ei, încât mi-a rămas și acum ca un viciu dureros.

22 octombrie

Astăzi, de dimineață, i-am trimis Klarei o scrisoare. Voi primi răspunsul mâine, sau poate c-o să vină chiar ea personal încă de astă-seară.

După-amiază am primit a doua telegramă de la Kromicki. E în ea toată disperarea care încape în câteva cuvinte. Probabil că totul a luat o întorsătură cât se poate de rea, nu mă așteptam să-l văd ruinat atât de repede. Cine știe ce împrejurări neașteptate au mai survenit.

Pierderea banilor nu-mi va știrbi prea mult averea, voi rămâne în continuare un om mai mult decât avut – dar Kromicki...!

De ce să mint? Într-un ungher al inimii, sunt mulțumit de ruina asta, căci de acum încolo vor trăi numai din ce le va da mătușa mea, care, după cum spune singură, este administratoarea avutului familiei Płoszowski.

N-am de gând să-i răspund lui Kromicki. Dacă totuși m-aș decide s-o fac, singurul lucru pe care i l-aș spune ar fi că-l felicit pentru că are un urmaș. Mai târziu, o să fie altceva, o să le ofer o pâine, ba chiar abundență.

23 octombrie

Klara n-a venit ieri, și astăzi până la ora asta, adică până seara, n-a sosit răspunsul ei. Mă miră cu atât mai mult, cu cât până acum îmi scria zilnic. Nu m-ar mira tăcerea ei, dacă aș presupune că stă pe gânduri fie și zece minute.

Voi aștepta cu răbdare. Dar ar face bine să nu mai întârzie. De un lucru sunt sigur: dacă n-aș fi expediat scrisoarea aceea, poate aș fi trimis alta similară, dar dacă ar fi posibil s-o retrag acum, cred că aș retrage-o.

24 octombrie

Iată ce-mi scrie Klara:

Dragul meu domn Leon,

După primirea scrisorii dumitale am fost atât de nebună de fericire, încât am vrut să mă întorc imediat la Berlin. Dar tocmai pentru că te iubesc din toată inima am ascultat vocea care-mi spunea că dragostea, oricât ar fi de mare, nu trebuie să fie un egoism exacerbat și că nu-mi este permis să te sacrific pe dumneata pentru mine.

Dumneata nu mă iubești, domnule Leon. Mi-aș da viața să fie altfel, dar nu este. Scrisoarea dumitale este pornită numai dintr-un elan de recunoștință și dintr-o anumită disperare. Din prima clipă când ne-am întâlnit la Berlin mi-am dat seama că nu ești nici sănătos, nici fericit și atât de mult m-a neliniștit starea dumitale, încât cu toate că ți-ai luat rămas-bun de la mine și m-ai anunțat că pleci, am trimis totuși la hotel să afle dacă, într-adevăr, ai plecat și apoi am trimis zilnic pe cineva, până când mi s-a spus că ești bolnav. Pe urmă, veghindu-te în timpul bolii, m-am convins că era îndreptățită și cea de-a doua temere a mea, în sensul că

ascunzi o mare supărare ori că te-a lovit una dintre acele dezamăgiri dureroase, după care ți-e greu să te mai impaci cu viața.

Acum am convingerea – și numai Dumnezeu știe cât îmi este de greu – că vrei să-ți legi viața de a mea ca să înăbuși ceva, să uiți, să-ți închizi o anumită cale. Ținând seama de această bănuială, aș putea eu oare să fiu de acord cu un asemenea pas? Respingând cererea dumitale, voi fi în cel mai rău caz foarte nefericită toată viața, dar nu voi putea să-mi reproșez niciodată: „Ești o povară pentru el, ești ghiuleaua atârnată de picioarele lui". Eu te-am iubit mai presus de orice de când te-am cunoscut, deci de mult, așa că m-am obișnuit cu tristețea și zbuciumul ce decurg din despărțire, din lipsa oricărei speranțe și din certitudinea că nu sunt iubită. Mi-e greu să trăiesc astfel, dar e o situație pe care o pot plânge prin lacrimi, ca o femeie obișnuită, ori ca artist, prin muzică. Îmi rămâne consolarea că gândindu-te la mine uneori vei spune: „Sora mea cea bună..." Și asta mă ține în viață. Dacă aș accepta să fiu soția dumitale și aș constata că regreți hotărârea de-acum, că nu ești fericit și că mă urăști, aș muri cu siguranță.

În plus, îmi spun: „Ce-ai făcut atât de extraordinar, prin ce ai meritat să ți se ofere o fericire atât de nemăsurat de mare?" Mă trec fiorii când mă gândesc la această fericire. Poți oare înțelege că e posibil să iubești nu numai din tot sufletul, ci și cu umilință? Eu știu că este posibil, pentru că așa te iubesc.

Și faptul că n-am curaj să mă dezbar cu totul de speranță mi se pare o cutezanță fără seamăn. Nu mi-o lua în nume de rău. Dumnezeu este milostiv, iar omul dorește atât de mult să fie fericit, încât n-are puteri să închidă porțile fericirii în fața sa pentru totdeauna. Dacă peste jumătate de an sau peste un an sau oricând altădată în viață îmi vei repeta că mă vrei, atunci

voi fi răsplătită pentru tot și pentru ceea ce am suferit și pentru lacrimile pe care nu mi le pot reține nici acum. Klara.

Sunt un om care știu să simt și să apreciez fiecare cuvânt din scrisoarea asta. Nu-mi scapă nimic și-mi spun: „Cu atât mai mult merită să revii, căci este o inimă cinstită, simplă și iubitoare".

Dar sunt totodată un om foarte obosit, căruia i s-a luat puterea de a trăi, care compătimind nu iubește, căci în celălalt sentiment a investit tot ce avea și care vede clar că, odată plecat, îi va fi imposibil să se mai întoarcă.

28 octombrie

Acum sunt absolut convins: Klara nu se va mai înapoia la Berlin. Mai mult chiar, cred că plecând la Hanovra hotărâse să nu se mai întoarcă. A vrut să evite mulțumirile. Mă gândesc la ea cu durere și recunoștință. Durere – pentru că n-a nimerit un altfel de om decât pe mine. Parcă în toate astea e o ironie a sorții. Dac-aș fi iubit-o pe Klara cu a suta parte din cât am iubit-o pe Aniela, am fi putut întemeia o viață fericită. Dar să mă mint singur? Nu! Eu sunt încă sub jugul amintirilor. Mi-o amintesc pe Aniela așa cum era la Płoszów, la Varșovia, la Gastein – și nu-mi pot desprinde gândurile de trecut. De altfel, nici nu-i de mirare, după cât m-am consumat. Cum putea să fie altfel? Cel mai greu îi este omului să nu țină minte.

Mă surprind mereu depănând amintiri legate de Aniela. Voind să mă eliberez de ele ar trebui să-mi dau seama că ea e acum cu totul alta, că sentimentele ei vor lua sau poate au și luat o altă turnură și că eu nu mai reprezint nimic pentru ea.

Înainte, preferam să nu mă gândesc la asta, căci îmi crăpa capul, acum o fac uneori dinadins, altfel nu știu cum m-aș apăra de vocile care se ridică în mine, întrebându-mă tot mai des: „Ce-i ea de vină că va da naștere acestui copil? De unde știi ce se petrece în sufletul ei? N-ar fi femeie, dacă nu și-ar iubi copilul după ce-l va aduce pe lume, dar cine ți-a spus că acum nu se simte la fel de nefericită ca și tine?"

Uneori, am bănuiala că ea poate fi chiar mai nefericită decât mine și atunci aș vrea să mai fac încă o aprindere la plămâni. Într-un asemenea haos de gânduri, viața devine imposibilă.

30 octombrie

Pe măsură ce mă însănătoșesc, revin tot mai mult la cercul vicios dinainte. Doctorul speră că peste câteva zile voi putea pleca. Și voi pleca, pentru că aici sunt prea aproape de Varșovia și de Płoszów. Poate că-i numai o ciudățenie de-a mea, dar am impresia că la Roma, în casa de pe Babuino, voi fi mai liniștit. Nu pot să jur că nu mă voi mai gândi la trecut – dimpotrivă, mă voi gândi de dimineața până seara, dar poate că o voi face așa cum probabil gândesc călugării închiși în mănăstire. De altfel, pot eu să știu cum va fi?! Aici nu mai vreau să rămân. Pe drum voi trece pe la Angeli. Trebuie să am portretul ei la Roma.

2 noiembrie

Părăsesc Berlinul, renunț la Roma și mă întorc la Płoszów. Am scris mai demult: „Nu-i numai femeia pe care o iubesc cel mai mult, ci și ființa cea mai dragă de pe lume." Da! Da! Poate să se cheme nevroză ori nebunie senilă sau oricum altfel, mi-e perfect egal. Am dragostea asta în sânge și-n inimă.

Plec la Płoszów și-o voi sluji, o voi îngriji, o voi păzi și nu vreau altceva drept răsplată decât s-o pot vedea.

Mă mir cum de-am putut presupune că ar fi posibilă viața fără s-o văd. Scrisoarea mătușii a scos la iveală ceea ce mocnea în mine. Iată ce-mi scrie:

Nu ți-am scris nimic despre noi, fiindcă n-aveam nimic vesel să-ți comunic și, deoarece nu știu să mint, am preferat să tac decât să te neliniștesc, mai ales că nu erai sănătos. Sunt foarte necăjită din pricina lui Kromicki și aș vrea să-ți cer sfatul. Bătrânul Chwastowski mi-a arătat o scrisoare de la băiat, în care acesta scrie că afacerile lui Kromicki sunt într-o stare îngrozitoare, iar el personal, amenințat de a fi tras la răspundere în fața tribunalului. L-au înșelat toți. I s-a cerut deodată o cantitate mare de mărfuri și, deoarece termenul era scurt, el n-a putut controla dacă mărfurile furnizate erau bune sau nu. A reieșit că totul era prost, stricat, fals – toată marfa a fost aruncată și e posibil ca Kromicki să fie dat în judecată pentru înșelătorie. De l-ar feri Dumnezeu măcar de asta, mai ales că este totalmente nevinovat. Ruina ca ruina, dar cel puțin să nu-i fie numele acoperit de oprobiu! Îmi tot bat capul și nu știu cum să-l salvez. Mi-e teamă să risc suma pe care am destinat-o Anielei, dar, pe altă parte, tare aș vrea să-l scap de proces. Dă-mi un sfat, Leon, că tu ești deștept și știi întotdeauna să născocești ceva bun. Nu le-am spus nimic nici Celinei, nici Anielei, mai ales că Aniela mă neliniștește teribil. Nici nu-ți poți da seama ce se petrece cu ea. Celina e o femeie virtuoasă, dar prea a exagerat întotdeauna cu pudoarea și așa a crescut-o și pe Anielka. Nu mă îndoiesc că o să fie cea mai bună mamă, dar mă înfurie uneori, pentru că, dacă te hotărăști să te măriți, trebuie să accepți și urmările. Aniela e însă atât de disperată, de parcă ar fi o mare ocară. Zilnic văd urme de lacrimi pe obrajii ei. Mi-e milă când mă uit la fața ei

trasă, la ochii duși în fundul capului, la faptul că-i mereu gata să plângă, la expresia de durere și umilință pe care o poartă în priviri. De când sunt, n-am văzut o femeie care să suporte atât de greu sarcina. Am încercat și cu binele, și cu răul – nimic! Îți spun sincer că o iubesc prea mult ori poate că la bătrânețe îmi pierd energia dinainte. În plus, e atât de cumsecade! Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine: n-ai scris? ești sănătos? unde le-ai hotărât să pleci? cât de mult vei mai rămâne la Berlin? Știe că mie-mi place să vorbesc despre tine și special discută ore întregi pe tema asta. De i-ar da Dumnezeu putere să suporte necazurile care o așteaptă! Mi-e atât de frică pentru sănătatea ei, încât nu îndrăznesc să spun nici o vorbă despre situația în care se află Kromicki. Dar mai devreme sau mai târziu, tot o să afle. Nu i-am spus nimic nici Celinei, care la rândul ei e foarte frământată de surescitarea Anielei și nu poate să înțeleagă de ce-o fi luând așa în tragic starea de acum.

De ce? Eu sunt singurul om din lume care înțelege de ce, numai eu aș putea răspunde la întrebarea aceasta și tocmai de aceea trebuie să mă întorc la Płoszów.

Nu! Ea nu ia în tragic starea de-acum, ci fuga mea, disperarea mea pe care o bănuiește, ruperea legăturii care-i devenise dragă de când, după multe suferințe și eforturi, reușise s-o transforme într-o legătură pură. Acum o înțeleg. Tragedia ei este la fel de mare ca a mea. Din momentul în care m-am înapoiat la Płoszów, iubirea a luptat cu datoria în sufletul acestei făpturi deosebit de nobile. A voit să rămână castă și credincioasă aceluia căruia i-a jurat credință, deoarece natura ei spirituală respinge murdăria și minciuna, dar totodată nu s-a putut împotrivi sentimentului pe care-l avea pentru cel care fusese prima ei dragoste și nu s-a putut împotrivi cu atât

mai mult, cu cât omul acesta era lângă ea, o iubea și era nefericit.

Luni de zile s-au scurs în cel mai îngrozitor zbucium. Când, în sfârșit, a venit o clipă de liniște, când a avut impresia că sentimentul acesta s-a transformat într-o legătură sufletească atât de nepământească, încât nu-i leza nici puritatea gândurilor, nici credința jurată în fața altarului – dintr-odată, totul s-a risipit și ea a rămas singură, având în față un pustiu la fel de imens ca al meu. Iată cauza suferinței ei actuale.

Acum știu să citesc în inima ei ca într-o carte deschisă și de aceea mă întorc la ea.

Poate că n-aș fi părăsit-o, dacă aș fi fost ferm convins că sentimentele ei pentru mine vor rezista la orice încercări. Numai gelozia animalică, aceea care-ți umple inima de venin și imaginația de vedenii oribile legate de dreptul de care a profitat altul, n-ar fi fost suficientă pentru a mă despărți de femeia care întruchipa toată lumea mea. Credeam că încă înainte de a apărea pe lume, copilul va pune stăpânire pe simțămintele ei, c-o va apropia de soț, iar pe mine mă va șterge pentru totdeauna din inima ei, ca pe un mort.

Și nu-mi fac iluzii; știu că nu voi mai fi pentru ea ceea ce am fost și mai ales ceea ce aș fi putut să fiu, dacă lucrurile nu luau o asemenea întorsătură. Aș fi putut deveni pentru ea singura ființă dragă, care ar fi legat-o de viață și de fericire – acum nu va mai fi așa. Însă atâta vreme cât va mai pâlpâi în ea fie și o scânteie de dragoste pentru mine, nu voi mai pleca, fiindcă n-o pot părăsi și pentru că n-am unde să mă duc.

Mă voi înapoia și voi începe să suflu în scânteia aceea și voi încerca să mă încălzesc la ea. Dacă n-aș face-o, aș îngheța de tot.

Recitesc încă o dată cuvintele mătușii: „Dac-ai vedea cum mă întreabă zilnic de tine: n-ai scris? ești sănătos? cât de mult vei mai rămâne la Berlin?“ – și nu mă pot sătura. Sunt ca un om care murea de foame și i-a dat cineva, pe neașteptate, o bucată de pâine. Mănânc și, de recunoștință, îmi vine să plâng. Poate că de-acum se va milostivi soarta și de mine?

Simt că m-am schimbat în aceste ultime zile, că a murit în mine Leon cel de demult. Nu mă voi mai împotrivi voinței ei, voi suporta totul, o voi liniști, o voi alina, îl voi salva chiar și pe soțul ei...

4 noiembrie

După ce m-am mai gândit, am mai rămas la Berlin încă două zile. Din partea mea e un efort, căci abia stau locului, însă era absolut necesar să trimit mai întâi o scrisoare, prin care să-mi anunț sosirea. Telegrama ar fi putut-o speria pe Aniela, la fel și sosirea mea pe neașteptate. Am trimis o scrisoare veselă, pe care am încheiat-o cu niște cuvinte călduroase pentru Aniela, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic între noi. Vreau să înțeleagă că m-am împăcat cu soarta și că mă întorc același de mai înainte.

Mătușa cu siguranță bănuiește că voi veni.

Varșovia, 6 noiembrie

Am sosit astăzi de dimineață. Mătușa, prevenită de scrisoarea mea, mă aștepta la Varșovia.

La Płoszów nu-i nimic grav. Aniela e mai calmă. De la Kromicki n-au mai sosit nici un fel de vești în ultimul timp.

Biata mătușă m-a întâmpinat cu exclamația: „Ce s-a întâmplat cu tine, Leon?“ Nu știa c-am fost bolnav și, bineînțeles, o boală atât de îndelungată trebuia să fi lăsat urme serioase. În plus, am încărunțit

atât de tare la tâmple, încât mă întreb dacă n-ar trebui să mă vopsesc. Nu vreau să fiu bătrân și nici să arăt bătrân.

Dar și mătușa s-a schimbat în ultima vreme. Doar nu-i prea mult de când ne-am despărțit și văd o deosebire colosală. Fața ei a pierdut vechea expresie de hotărâre, trăsăturile i-au devenit mai imobile. Am observat că-i cam tremură capul, mai ales când ascultă cu atenție. Neliniștit, am întrebat-o cum o duce cu sănătatea și mi-a răspuns cu sinceritatea care o caracterizează:

– După ce m-am întors de la Gastein, mă simțeam grozav, dar acum s-a întors totul în rău și simt că mi-a sosit ceasul.

A tăcut o clipă, apoi a adăugat:

– Toți din neamul Płoszowski sfârșesc prin paralizie, iar mie îmi amorțește mâna dreaptă în fiecare dimineață. Dar nu merită să mai discutăm despre asta. Cum o vrea Dumnezeu!

Și n-a vrut să mai discute. În schimb, ne-am sfătuit îndelung cum să-i venim lui Kromicki în ajutor și am hotărât să nu lăsăm să se ajungă la proces, chiar dac-ar fi să facem cele mai mari sacrificii. De salvat de la ruină nu-l puteam salva, doar poate cu prețul propriei noastre ruinări, lucru cu care nu puteam fi de acord, având-o în vedere pe Aniela. Am convenit ca după înlăturarea procesului să-l aducem pe Kromicki în țară și să le aranjăm undeva o gospodărie. Mă cutremuram numai la gândul că va fi lângă Aniela, dar pentru ca sacrificiul meu să fie total, am hotărât să beau și otrava asta.

Mătușa se oferă să-i dea una dintre fermele din apropierea Płoszówului, iar eu, capitalul necesar, și totul la un loc va constitui zestrea Anielei. Kromicki

însă trebuie să ne promită că va renunța pentru totdeauna la afaceri.

Deocamdată o să-i trimitem în ajutor pe unul dintre avocații de aici, blindat cu tot ce are nevoie pentru clasarea procesului.

După ce-am terminat cu asta, am început să întreb de Aniela. Mătușa mi-a povestit foarte pe larg; printre altele mi-a spus că s-a schimbat mult și s-a urâțit. Am simțit atunci că mi-e și mai milă de ea, dar nimic nu mi-o putea scoate de la inimă.

Ea este pentru mine ființa cea mai scumpă din lume!

Voiam să plec chiar astăzi la Płoszów, însă mătușa era obosită și mi-a spus că vrea să înnopteze aici. Deoarece i-am mărturisit că am avut aprindere de plămâni, bănuiesc ca a rămas special, ca să nu mă expună la o călătorie pe ploaie.

Plouă întruna de azi de dimineață.

De altfel, tot nu puteam pleca și cred că nici mâine, decât abia spre seară, căci intervențiile pentru Kromicki trebuie făcute de urgență. Mâine angajăm un avocat și-l expediem cât mai repede.

7 noiembrie

Am sosit la Płoszów pe la șapte seara; acum e miezul nopții și toată casa doarme. Slavă Domnului, întâlnirea n-a emoționat-o prea tare! A venit în întâmpinarea mea tulburată, cu o expresie de jenă, constrângere, nesiguranță și cu teamă parcă în priviri, însă eu mă hotărâsem s-o salut atât de degajat și de natural, ca și cum ne-am fi despărțit cu o zi mai înainte. Am exclus astfel din scena întâlnirii orice nuanță de împăcare, iertare, orice manifestări festive. Când am zărit-o, m-am apropiat repede de ea și, întinzând mâinile am exclamat aproape vesel:

– Ce mai faci, draga mea Aniela! Mi-a fost așa de dor de voi, încât mi-am amânat pentru mai târziu călătoria pe mare.

Ea a înțeles momentan că, salutând-o astfel, fac un act de împăcare, de revenire la ea, sacrificându-mă pe mine însumi pentru liniștea ei. În prima clipă, s-a zugrăvit pe fața ei o înduioșare atât de mare, încât m-am temut că n-o să se poată stăpâni. Voia să spună ceva, dar nu reușea, îmi strângea doar cu putere mâna. Credeam c-o să izbucnească în plâns.

Nu i-am lăsat timp, am început în grabă să vorbesc pe același ton:

– Ce se aude cu portretul? Capul era terminat când ai plecat, nu-i așa? Angeli n-o să-l trimită degrabă, căci, așa cum spunea el însuși, vrea să fie o capodoperă. Cu siguranță c-o să vrea să-l expună la Viena, München, Paris. Noroc c-am comandat o copie, altfel am fi așteptat un an. Și am vrut neapărat să te am și eu.

Iar ea, în pofida a ceea ce se petrecea în inima ei, a fost nevoită să se adapteze la tonul acesta, mai ales că au intrat în discuție și mătușa și doamna Celina. Așa au trecut primele clipe. Tot ce spuneam constituia o încercare de a îndepărta atenția de la sentimentele noastre. Am jucat rolul acesta toată seara, deși mă simțeam transpirat de atâta efort. Eram încă foarte slăbit după boală și de fapt era din partea mea o sforțare nemaipomenită. Am văzut că, în timpul cinei, Aniela se uita cu spaimă și emoție la fața mea lividă și la tâmplele încărunțite; vedeam că ghicește prin tot ce am trecut. Dar eu am povestit și despre suferințele mele berlineze tot aproape vesel. Evitam s-o privesc, ca să nu-și dea seama că observ transformările și că mă cutremură starea ei actuală. Spre sfârșitul serii, mi s-a făcut rău de câteva ori, dar

m-am stâpânit și ea n-a citit în ochii mei decât bună dispoziție, atașament profund și împăcare totală cu situația. E foarte perspicace: știe, simte și înțelege totul, dar eu m-am întrecut pe mine. Eram atât de natural și de dezinvolt, că m-a crezut și ea. Mi-am zis: cu ce nu poți lupta, trebuie să fii de acord...

Chiar dacă i-au rămas unele îndoieli, cel puțin dintr-un punct de vedere cred că i le-am spulberat cu totul: că o iubesc la fel ca înainte, că este în continuare adorata mea Aniela, cea de demult.

Vedeam că se simte bine la căldura cuvintelor mele. Aș putea să fiu mândru de mine că din primul moment am adus o undă mai veselă în casa asta posomorâtă. Atât mătușa, cât și doamna Celina au apreciat faptul acesta. Când le-am urat noapte bună, doamna Celina mi-a declarat pe față:

– Mulțumesc lui Dumnezeu c-ai venit. Cu tine ne este dintr-odată mai ușor.

Iar Aniela, strângându-mi cu căldură mâna, m-a întrebat:

– Acum n-ai să pleci curând, nu?

– Nu, Anielo, am răspuns, acum n-am să mai plec deloc.

Și m-am îndreptat sau mai degrabă am fugit în camera mea, căci simțeam că nu mai am putere să rezist. S-a adunat în mine atâta durere în seara asta... Îmi vine să plâng de propria-mi suferință... Sunt uneori sacrificii mici, care te costă mai mult decât cele mari.

8 noiembrie

Am repetat de atâtea ori: „Este ființa cea mai dragă pentru mine" – că, într-adevăr, trebuie să iubești o femeie mai presus de orice, nu numai ca femeie, ci și ca făptură apropiată, ca să nu fugi de ea

în aceste împrejurări. Îmi dau seama perfect că fie și numai sila fizică m-ar îndepărta de oricare alta – lângă ea însă am rămas și voi rămâne. Cred că, așa cum m-am gândit mai demult, dragostea mea este totuși un fel de boală, o anomalie nervoasă, care nu s-ar fi produs dacă aș fi un exemplar uman complet sănătos și normal. Omul de astăzi, care pune totul pe seama nevrozei și care e conștient de tot, nu mai are nici măcar bucuria pe care i-ar fi putut-o da convingerea că e fidel în iubire. Căci, de vreme ce-și spune că fidelitatea și perseverența nu constituie un merit, ci o boală, atunci n-are decât o amărăciune în plus. De vreme ce conștiința de sine le face oamenilor viața imposibilă, atunci la ce bun să ne mai străduim s-o avem?

Abia la lumina zilei mi-am dat seama ce mult s-a schimbat Aniela și la față. Mi se rupea inima văzând-o. Are buzele umflate, fruntea ei cândva atât de imaculată și-a pierdut luminozitatea și puritatea. Avea dreptate mătușa. Aproape că i-a dispărut frumusețea. Numai ochii au rămas ai Anielei dinainte. Pentru mine e de ajuns și atât. Fața-i diformă îmi sporește mila și o iubesc și mai mult. Chiar dacă s-ar fi făcut de zece ori mai urâtă și tot aș fi continuat s-o iubesc. Dacă asta-i o boală – foarte bine! Sunt bolnav și nu doresc să mă însănătoșesc. Prefer să mor de boala asta, ca de oricare alta.

9 noiembrie

Va veni o vreme când va ieși din starea asta și-i va reveni frumusețea. Așa mă gândeam astăzi, întrebându-mă totodată: „Care vor fi relațiile noastre pe viitor? Nu vor mai suferi oare nici o modificare?" Sunt sigur că nu. Eu știu de-acum ce înseamnă să trăiesc fără ea și nu voi mai face nimic care s-o supere

și să mă îndepărteze; iar ea va rămâne așa cum a fost. Nu mai am nici o îndoială că-i sunt necesar ca să trăiască, dar știu tot atât de bine că niciodată nu va numi altfel, nici măcar față de sine însăși, decât dragoste frățească sentimentul pe care-l nutrește pentru mine. În fond, mi-e egal; pentru ea va rămâne un atașament ideal a două suflete, iar pentru alții va fi ceva permis, posibil și între frați. Dac-ar fi altfel, ar începe imediat să lupte cu sine.

În privința asta, nu-mi fac iluzii. După cum am mai spus, legătura dintre noi i-a devenit dragă numai atunci când a reușit s-o transforme în ceva pur. N-are decât să rămână așa, numai să-i fie ei dragă mereu!

10 noiembrie

Cât de greșită e părerea că oamenii moderni sunt mai puțin sentimentali! Uneori am impresia că este chiar invers. Cine n-are doi plămâni respiră mai intens cu unul; nouă ni s-a luat tot ceea ce îl făcea pe om să trăiască înainte și nu ne-au mai rămas decât nervii, mai ațâțați și mai sensibili decât la înaintași. E cu totul o altă problemă că lipsa globulelor roșii din sângele nostru dă naștere unor sentimente anormale, bolnăvicioase; tragedia sentimentală a omenirii mai degrabă crește decât se micșorează. Crește, deoarece omul înainte, în cazul unei deziluzii amoroase, își putea afla consolarea în religie ori în faptul că se consacra problemelor sociale; omul contemporan nu mai are în ce să-și afle consolarea. Înainte, pornirile senzuale erau stăvilite de caracter, astăzi, caracterul dispare și trebuie să dispară din cauza scepticismului, care este un factor psihic de descompunere. A pătruns ca un bacil în sufletul omenesc, l-a slăbit și i-a anihilat imunitatea la poftele fiziologice ale nervilor, care, colac peste pupăză, mai sunt și bolnavi.

Omul de azi e conștient de tot, dar nu știe să facă față la nimic.

11 noiembrie

De la Kromicki n-a mai sosit nici o veste de multă vreme. Nici Aniela n-a mai primit nici o scrisoare. Eu i-am telegrafiat, anunțându-l că i-am trimis un avocat, după care am mai expediat și o scrisoare, dar cam în necunoscut, pentru că-i greu de știut unde se află el în momentul de față. Au să-i parvină și telegrama și scrisoarea, dar nu știu când. Bătrânul Chwastowski i-a scris băiatului în același sens, poate că el o să primească mai curând vreo veste.

Stau acum ore întregi cu Aniela fără să mă deranjeze cineva, căci însăși doamna Celina, pe care am pus-o la curent cu starea de fapt a lucrurilor, m-a rugat s-o pregătesc cumva pe Aniela pentru vestea pe care de la o zi la alta s-ar putea s-o primească de la Kromicki însuși. Am început pe departe, exprimându-mi îndoiala față de rezultatele celor întreprinse de soțul ei, dar i-am spus-o ca pe o bănuială de-a mea, personală. I-am demonstrat că nici măcar ruinarea completă a lui Kromicki n-ar trebui s-o supere prea tare, pentru că dintr-un anumit punct de vedere asta ar fi varianta cea mai avantajoasă, abia atunci ar începe și pentru ea o perioadă de adevărată liniște. Am calmat-o și în privința banilor pe care i-am împrumutat lui Kromicki, explicându-i că aceștia în nici un caz nu pot fi pierduți. În cele din urmă, i-am pomenit ceva și despre planurile mătușii. Mă asculta relativ calmă, deși nu fără emoție. O întărește sentimentul că are alături niște suflete iubitoare. Eu țin acum la ea cât nu se poate spune prin cuvinte, și ea vede, citește totul în mine. Când reușesc s-o înveselesc, să-i aduc zâmbetul pe buze,

mă cuprinde o bucurie care-mi răzbate prin toți porii. Felul în care o iubesc acum seamănă întru câtva cu atașamentul orb al slugii față de stăpâna adorată. Simt uneori nevoia irezistibilă de a mă umili în fața ei. Am mereu sentimentul că adevăratul meu loc este la picioarele ei. Nimic nu o mai poate schimba în ochii mei, nu se poate urâți mai mult, nu poate îmbătrâni, pentru că eu accept totul, sunt de acord cu totul, ador totul.

12 noiembrie

A murit Kromicki! Catastrofa a căzut ca un trăsnet asupra noastră. Numai să nu i se întâmple ceva Anielei cu sănătatea! Astăzi a sosit telegrama, cum că fiind acuzat de fraudă și amenințat cu închisoarea, și-a luat viața. La orice m-aș fi așteptat, numai la asta nu... A murit Kromicki! Aniela e liberă! Dar cum o să suporte vestea? De câteva ore nu fac altceva decât să citesc și să recitesc telegrama și mi se pare că visez. Nu-mi vine să-mi cred ochilor, cu toate că numele lui Chwastowski, care semnează telegrama, îmi garantează adevărul. Știam c-o să se termine prost, dar n-am presupus că sfârșitul va fi atât de brusc și atât de tragic. Nu! Nu mi-a trecut prin minte nici ceva similar. Parcă mi-a dat cu o măciucă în cap. Dacă nici acum nu mi se tulbură mințile, înseamnă că pot rezista la orice.

Odată i-am venit în ajutor lui Kromicki, acum îi trimisesem din nou un avocat să-l salveze, așa că nu pot avea mustrări de conștiință. A fost o vreme când îi doream moartea din tot sufletul, e adevărat, dar tocmai în asta constă meritul meu, anume că, în ciuda a ceea ce simțeam, l-am salvat. Și iată că moartea a survenit nu numai fără intervenția mea,

dar chiar împotriva eforturilor mele – și Aniela este liberă! Știu precis lucrul acesta, dar – ce ciudat! – încă nu pot crede suficient în el. Parcă mi-am pierdut capul. Kromicki era pentru mine un străin și în plus cea mai mare piedică în viață. Piedica nu mai există, așa că ar trebui să fiu nespus de bucuros și totuși nu sunt și nu îndrăznesc să mă bucur, poate pentru că se împletește aici teama pentru Aniela. Primul meu gând după primirea telegramei a fost: „Ce se va întâmpla cu Aniela? Cum va suporta vestea?" S-o ferească Dumnezeu de rău! Nu l-a iubit, însă, în starea actuală, un șoc ar putea s-o omoare. Mă gândesc să plec cu ea de aici.

. . . . . .

Ce noroc că mi-au adus telegrama în cameră, și nu în sufragerie ori în salon! Nu știu dacă aș fi reușit să mă stăpânesc. O vreme n-am putut să-mi revin. Apoi m-am dus la mătușa, dar nici ei nu i-am arătat imediat telegrama, ci i-am spus:

– Am primit o veste foarte proastă despre Kromicki.

– Ce? Ce s-a întâmplat?

– Te rog să nu te sperii.

– E de-acum în fața tribunalului?... Asta e?

– Nu... ceva mai grav... adică, e de-acum în fața judecății, dar nu în fața celei lumești.

Mătușa începu să clipească des.

– Ce spui?

Atunci i-am arătat telegrama. A citit-o fără să spună nici un cuvânt, a îngenuncheat înaintea crucifixului și, ascunzându-și fața în mâini, a început să se roage.

După câteva clipe, s-a ridicat și a spus:

– Pe Aniela vestea asta poate s-o coste viața. Ce facem?

– N-ar trebui să știe inimic, până când nu va veni copilul pe lume.

– Dar cum s-o ferim? Toată lumea o să vuiască... și gazetele... Cum s-o ferim?

– Dragă mătușă, am spus, eu nu văd decât o soluție. Să aducem doctorul și să-i spunem să-i recomande Anielei o călătorie, chipurile, pentru sănătatea ei. Atunci le iau pe ea și pe doamna Celina la Roma, la mine. Acolo pot s-o feresc de orice veste. Aici va fi greu, mai ales când au să afle servitorii...

– Crezi că ar suporta o călătorie?

– Nu știu, asta trebuie s-o spună doctorul. Am să-l aduc chiar astăzi.

Mătușa a acceptat proiectul meu. Într-adevăr, nu puteam găsi nimic mai bun. Am hotărât s-o punem la curent pe doamna Celina, ca să sprijine planul plecării. Servitorilor le-am interzis cu asprime să-i spună ceva tinerei doamne. Am mai poruncit ca toate gazetele, scrisorile și telegramele, indiferent cui îi sunt adresate, să fie duse în camera mea.

Mătușa a fost multă vreme uluită. După ea, sinuciderea este una dintre cele mai grele crime pe care le poate comite omul, așa că, odată cu mila pe care-o simțea pentru răposat, era totodată supărată pe el, revoltată, înfuriată. Repeta mereu: „N-ar fi trebuit să facă una ca asta, știind că va fi tată." Dar eu presupun că el nici n-o fi primit vestea. Cu siguranță că în ultimul timp a alergat dintr-un loc în altul, după cum i-o cereau afacerile lui încurcate și în destrămare. Nu îndrăznesc să-l condamn, ba chiar recunosc deschis că nu-mi pot reține o anumită considerație pentru gestul lui. Sunt unii care, condamnați pe drept pentru fraudă sau abuzuri, beau șampanie și petrec. El n-a fost așa – a preferat să se achite prin moarte de acuzațiile injuste care i se aduceau. Poate că s-a gândit

cine este. L-aș fi compătimit mai puțin dacă și-ar fi luat viața numai din cauza falimentului. Deși presupun că și asta i-ar fi fost de-ajuns. Nu pot să uit ce spunea la Gastein. Dacă e să numesc nevroză dragostea mea, atunci nevroza lui era febra banului. Când a dat greș, când i-a fugit pământul de sub picioare, a văzut în fața ochilor același abis și pustiu pe care le-am văzut și eu la Berlin. Atunci, ce să-l mai rețină? Gândul la Aniela? Doar știa că noi ne îngrijim de ea – și în plus... cine știe... poate a simțit că nu-i prea iubit. În orice caz, l-am considerat un om de mai proastă calitate decât a fost în realitate; nu mă așteptam de la el la atâta hotărâre și, recunosc, l-am nedreptățit.

. . . . . .

Pusesem tocul jos, dar l-am reluat, căci nici vorbă să pot adormi. Când scriu, gândesc mai liniștit și nu mai am vârtejul acela în cap. „Aniela e liberă, Aniela e liberă!" – repet cuvintele astea incapabil să cuprind cu mintea întregul lor sens. Simt că aș putea înnebuni de bucurie, dacă nu m-ar împiedica o teamă inexplicabilă. Oare, într-adevăr, va începe o nouă viață pentru mine? Cum să înțeleg? Ca pe o capcană întinsă de soartă sau ca mila Domnului asupra mea, pentru că m-am chinuit și am iubit atât de mult? Ori poate că există totuși legea aceea a firii, care dă femeia celui care o iubește cel mai mult, ca să se împlinească principiul de veacuri al creației? Nu știu. Am doar senzația că pe mine și pe toți cei din jurul meu îi duce un val uriaș, în care se pierde orice voință și orice efort al oamenilor...

M-am întrerupt iarăși, fiindcă s-a întors trăsura trimisă după doctor. Doctorul n-a venit. Are o operație, dar a promis să vină mâine-dimineață. Va trebui să-l oprim să locuiască aici, la Płoszów, până

la plecare și să ne însoțească până la Roma. Acolo voi găsi alții...

E noapte târzie... Aniela doarme și nici nu bănuiește ce s-a abătut asupra ei, ce schimbare totală a survenit în viața ei... Numai de i-ar aduce liniște și fericire! O merită. Poate că mila cerească e îndreptată asupra ei?...

Am nervii atât de surescitați, încât lătratul unui câine la fermă ori fluieratul paznicului de noapte mă cutremură, ca și cum ar urma să mai sosească cine știe ce altă veste și-mi vine să dau fuga la Aniela.

Mă străduiesc însă să mă liniștesc, explicându-mi că teama care mă bântuie decurge din grija pentru Aniela și că dacă n-ar fi ea în starea asta, n-aș fi atât de neliniștit. Îmi repet c-o să treacă și spaimele astea așa cum trece totul și apoi va începe o nouă viață.

Trebuie să mă obișnuiesc cu gândul că Kromicki nu mai trăiește... Din catastrofa asta se naște pentru mine o fericire la care nici nu îndrăzneam să visez, dar în orice om există un simț moral care nu-i dă voie să se bucure nici chiar de moartea dușmanului. În plus, în orice moarte e ceva îngrozitor. Lângă un mort, oamenii vorbesc întotdeauna încet... De aceea, nu îndrăznesc nici eu să mă bucur.

13 noiembrie

Toate planurile mele au fost zadarnice. Doctorul a venit azi-dimineață și, după ce a consultat-o, a declarat că nici nu poate fi vorba de vreo călătorie, ar fi în pericol însăși viața Anielei. Nu știu ce încurcături s-au ivit. Ce chin, să asculți limbajul lor special, în care fiecare termen pare că amenință cu moartea ființa iubită. I-am explicat doctorului situația și a spus că, din două rele, el îl alege pe cel mai mic.

Deci, sfatul lui, care m-a revoltat și m-a neliniștit teribil, a fost ca după o pregătire prealabilă să-i spunem Anielei de moartea soțului ei. Din păcate, nu pot nega, raționamentul lui are o oarecare justețe. El spune așa: „Dacă sunteți absolut siguri că veți putea s-o feriți încă vreo câteva luni de a afla vestea, atunci, bineînțeles, e mai bine să nu-i spuneți nimic; dacă nu, atunci e de dorit s-o pregătiți cu grijă și să-i spuneți, căci dacă ar afla pe neașteptate, s-ar putea produce o nouă tragedie."

Ce-i de făcut? Doar să institui o adevărată carantină în jurul Płoszówului; să nu dau drumul nimănui, la nici o scrisoare sau gazetă, să dau recomandări stricte servitorilor ce au de spus, ba chiar și cum să se uite... Am văzut ce impresie produce o asemenea veste chiar după o pregătire prealabilă, la doamna Celina, căreia a trebuit să-i spunem adevărul. A leșinat de două ori, a avut spasme, care pe mine aproape că m-au înnebunit, aveam impresia că se aud în toată casa. Iar despre ea nu s-ar putea spune că ținea prea mult la ginere. Cred însă că a îngrozit-o în special gândul la soarta Anielei.

M-am împotrivit cât am putut sfatului medicului și nu cred c-am să fiu vreodată de acord cu el. Nu îi pot spune un lucru, și anume că Aniela nu-și iubea soțul și că tocmai de aceea o va zgudui mai tare vestea sinuciderii lui.

Nu-i vorba numai de durerea pe care o încerci la moartea unei persoane apropiate, ci și de remușcările pe care ea le va avea, că dacă l-ar fi iubit mai mult, el s-ar fi simțit mai legat de viață. Remușcări lipsite de temei, pentru că ceea ce poți impune prin voință, ea și-a impus și a respectat, adică s-a opus iubirii mele, rămânând castă și fidelă lui. Dar trebuie să cunoști felul ei de a fi, plin de scrupule, ca să știi cum se va

frământa, cum va începe imediat să creadă că moartea asta poate fi un reflex al dorinței ei tainice de libertate, venind să-i împlinească niște dorințe pe care n-a îndrăznit să le mărturisească nici față de sine însăși... Mi se ridică părul măciucă. Într-adevăr, moartea asta îi deschide perspectiva unei vieți noi, dar tocmai de aceea, pentru ea vor fi două șocuri, două lovituri de trăsnet asupra ei, sărmana... Asta nu înțelege nici doctorul, nici mătușa, nici doamna Celina.

Nu! Nu trebuie să afle nimic până la sfârșit.

Ce păcat că nu poate să plece de aici!

La Płoszów va fi greu să o ferim, aproape imposibil. Va citi pe fețele oamenilor că s-a întâmplat ceva. Orice cuvânt, orice privire îi poate atrage atenția și da naștere la cele mai diverse bănuieli. Astăzi, de exemplu, a mirat-o sosirea neașteptată a doctorului. Știu de la doamna Celina că a început să întrebe de ce a venit și dacă o amenință vreun pericol. Din fericire, mătușa a avut prezență de spirit și i-a spus că așa-i când ești însărcinată, trebuie să te consulte doctorul din când în când. Aniela are atât de puțină experiență, încât a crezut.

Cum o să reușesc, de exemplu, să-i determin pe servitori să nu aibă niște fețe tainice? Cred că ei cam bănuiesc ceva, tocmai din cauza interdicțiilor și poruncilor date; au să se intereseze și au să afle cu siguranță de cele întâmplate. Nu pot să-i dau afară pe toți.

Chiar și sosirea frecventă a telegramelor le va atrage atenția. Astăzi am primit a doua telegramă de la Baku. Tânărul Chwastowski mă întreabă ce să facă cu cadavrul. I-am răspuns ca deocamdată să-l înmormânteze acolo. L-am rugat pe bătrânul Chwastowski să plece personal la Varșovia și să expedieze răspunsul și totodată banii necesari pentru

cheltuieli. Nici măcar nu știu dacă de la Varșovia pot fi trimiși până la Baku bani prin mandat poștal.

13 noiembrie

Astăzi, am frunzărit ziarele primite ieri. În două dintre ele erau telegrame despre moartea lui Kromicki. Dacă le-a trimis tânărul Chwastowski, cred că-i nebun. Servitorii știu de-acum. Au niște fețe, încât mă mir că Aniela n-a observat încă. În timpul prânzului, a fost veselă și nespus de volubilă. Prezența doctorului în casă mă mai liniștește. Pe el nu-l doare moartea lui Kromicki, așa că discută cu Aniela, glumește, o învață să joace șah. În schimb, doamna Celina mă scoate din sărite. Pe măsură ce Aniela era mai veselă, ea arbora o mină tot mai funebră. Când am rămas singuri, i-am reproșat lucrul acesta pe un ton foarte aspru.

14 noiembrie

La sfatul doctorului, am venit cu toții la Varșovia. Anielei i s-a spus că în casa de la Płoszów urmează să fie instalate calorifere, din care cauză trebuie să ne mutăm pentru câteva săptămâni. Drumul a obosit-o foarte mult. Vremea e urâtă. Sunt bucuros că am venit aici, pentru că de servitorii mei sunt mai sigur. Casa e cam în dezordine. O mulțime de tablouri sunt de-acum despachetate, și Aniela, cu toată oboseala, a vrut să le vadă, așa că i-am servit drept ghid. I-am spus că cea mai mare dorință a mea este să-i fiu cândva ghid la Roma, la care ea mi-a răspuns cu o umbră de tristețe:

– Și eu mă gândesc adesea la Roma, dar am impresia că nu voi mai ajunge niciodată s-o văd.

Mi s-a strâns inima, căci acum mi-e teamă de orice, chiar și de presimțiri și în orice cuvânt sunt gata să văd un oracol. Însă i-am răspuns vesel:

– Îți promit solemn că ai să mergi acolo și încă pentru multă vreme.

Cât de repede se adaptează omul la orice situație și cât de repede își atribuie noi drepturi! Involuntar, o consider de-acum pe Aniela ca aparținându-mi și o apăr ca și cum ar fi proprietatea mea.

Doctorul a avut dreptate. Am făcut bine că ne-am mutat la Varșovia. În primul rând că aici e mai ușor să apelezi la ajutorul medicilor; în al doilea rând, aici putem să nu primim nici un fel de vizite, în timp ce la Płoszów ar fi fost de neconceput să-i întorci pe oameni înapoi de la poartă. Cu siguranță că tot felul de cunoscuți ar fi dorit să vină cu condoleanțe. Și, în sfârșit, la Płoszów se instalase de-acum o atmosferă tainică și sumbră, în care încercările mele de a da o tentă veselă discuțiilor apăreau ca ceva strident. Presupun că de atmosfera asta n-o să scăpăm nici aici, dar, cel puțin, mintea Anielei va fi distrasă de multiplele impresii noi pe care i le dă viața la oraș; la Płoszów era mai atentă la schimbările pe care le-ar fi observat pe fețele celor cu care venea în contact.

Nu va ieși niciodată singură pe stradă și, în genere, va ieși puțin. Doctorul i-a recomandat, ce-i drept, mișcare, dar am găsit o soluție și pentru asta. Dincolo de grajduri am o curte destul de mare, cu un pavilion construit din lemn. Am să poruncesc să fie închis cu pereți din sticlă, și acolo va fi locul de plimbare al Anielei la iarnă, mai ales când va fi vreme rea.

Teribil de chinuitoare este spaima asta îngrozitoare care planează deasupra noastră.

15 noiembrie

Cum s-a întâmplat? De ce? Ce bănuieli i-au trecut prin cap? Nu pot să-mi dau seama. Și totuși, astăzi la micul dejun a ridicat dintr-odată ochii și, privindu-ne cu atenție pe toți, pe rând, a spus:

– Nu înțeleg ce anume, dar am senzația că-mi ascundeți ceva.

Eu am simțit că pălesc; doamna Celina s-a comportat cel mai prost; numai draga mea mătușă nu și-a pierdut sângele rece și a început imediat să glumească pe seama Anielei.

– E adevărat, e adevărat, a spus ea, ți-am ascuns până acum că te considerăm cam prostuță, dar de-acum n-o să-ți mai ascundem. Leon a spus ieri că n-o să înveți niciodată să joci șah, pentru că-ți lipsește cu totul simțul combinației.

M-am regăsit repede și am preluat discuția, râzând și glumind. Aniela a plecat mai liniștită, însă eram sigur că n-am reușit să-i spulberăm cu totul bănuielile și că veselia mea a putut să i se pară artificială. Și mătușa, și doamna Celina erau foarte speriate, iar eu eram disperat, căci întrevăzusem încă de la început inutilitatea eforturilor noastre. Presupun că Aniela ne bănuiește acum că-i ascundem cine știe ce vești defavorabile cu privire la starea financiară a lui Kromicki. Dar ce va fi când, peste o săptămână, două, o lună, nu va mai sosi nici o scrisoare de la el? Ce-o să-i spunem atunci? Cum o să explicăm tăcerea lui?

Pe la ora prânzului, a sosit doctorul. I-am spus imediat despre ce-i vorba, iar el ne-a repetat recomandarea dinainte: trebuie totuși să i se spună Anielei adevărul.

– Pentru că, a zis el, bineînțeles că în curând doamna Kromicka va începe să se neliniștească din

pricina lipsei scrisorilor și atunci va presupune tot ce-i mai rău.

Încercând să mai îndepărtez cumva momentul acela de grea încercare, am spus că, în cel mai rău caz, neliniștea o va pregăti sufletește pentru primirea veștii.

– Da, a răspuns doctorul, dar o neliniște prelungită pregătește rău organismul pentru încercarea care-l așteaptă și care poate că nici în condiții normale n-ar fi fost prea ușoară.

O fi așa, dar mie-mi îngheață inima de teamă. Totul are o graniță, deci și curajul. E ceva în mine care se opune cu disperare, o voce care-mi spune categoric nu și de care mi-e frică. Bătrânele sunt aproape hotărâte să-i spună mâine. Eu nu vreau să mă amestec. N-am crezut posibil să te temi în asemenea hal de ceva. Și asta numai pentru că-i vorba de ea.

16 noiembrie

Până seara – nimic. Seara, pe neașteptate – hemoragie. Le-am spus doar!... E ora trei noaptea... A adormit. Doctorul stă lângă ea. Trebuie să fiu calm. Trebuie! E necesar pentru ea ca măcar unul din casă să nu-și piardă capul. Trebuie!...

17 noiembrie

Doctorul a spus că prima fază a bolii se desfășoară în mod legic. Ce înseamnă asta? Că o să moară?

N-are febră prea mare. Se pare că așa-i în primele zile. Este absolut lucidă, are o nervozitate și o slăbiciune generală, dar nu suferă prea mult. Doctorul ne-a prevenit că, mai târziu, febra poate să ajungă până la patruzeci de grade, că va avea dureri mari, vărsături, că i se vor umfla picioarele...

Dacă-i așa, mai bine să vină sfârșitul lumii!

O, Doamne, dacă vrei să mă pedepsești pe mine, îți jur că plec și că n-am s-o mai văd niciodată în viață – dar salveaz-o!

18 noiembrie

Până acum, n-am fost înăuntru. Stau la ușa ei, dar nu intru, de teamă ca vederea mea să nu-i înrăutățească starea și să nu-i mărească febra.

Câteodată îmi trece prin minte un gând îngrozitor, că s-ar putea să înnebunesc și s-o omor într-o pornire de furie. De aceea, îmi impun să scriu mereu, căci am impresia că în felul acesta mă mai stăpânesc, îmi țin mintea în hățuri.

19 noiembrie

Am auzit prin ușă vocea și gemetele ei. La boala asta sunt niște dureri înfiorătoare. Doctorul consideră că-i normal, dar după mine e o cruzime fără seamăn. Mătușa spune că Aniela întinde tot timpul mâinile și o ia de gât când pe ea, când pe doamna Celina și le roagă s-o salveze. Dar nu poate fi nicicum ajutată, chiar dacă ne-am da cu capul de pereți.

Vomează mereu. Are dureri tot mai mari. Picioarele i s-au umflat de tot.

Doctorul nu poate prevedea nimic, spune că va evolua ori spre rău, ori spre bine. Asta știam și fără el! Temperatura: patruzeci de grade. E conștientă.

20 noiembrie

Acuma știu. Nu mi-a spus nimeni, dar știu cu siguranță: va muri! Sunt stăpân pe mine și chiar calm. Aniela va muri! În noaptea asta, stând la ușa ei, am văzut clar lucrul acesta, cum văd acum soarele pe cer. În anumite stări, omul poate vedea lucruri, pe care cu simțirile dispersate, în viața de toate zilele, nici nu le

gândește. Chiar spre dimineață s-a produs ceva în mine și am zărit dintr-odată limpede, ca și cum mi-ar fi luat cineva un văl de pe ochi și de pe minte. Nimic n-o poate salva. Știu mai bine decât toți medicii la un loc.

Tocmai de aceea nu mă mai zbucium. La ce-i ajută ei zbuciumul meu? Sau mie? Sentința asupra noastră a fost dată. Ar trebui să fiu orb, să nu văd că e ceva mai puternic decât noi care ne desparte. Nu știu ce este și cum îi spune. Știu doar că și dacă aș îngenunchea și m-aș da cu capul de podea și m-aș ruga și aș implora – poate că aș mișca munții din loc, dar forța asta n-aș îndupleca-o.

Deoarece acum nu mi-o mai poate lua pe Aniela decât moartea, e condamnată la moarte.

Poate că totul este foarte logic, numai că eu nu-s de acord să fim despărțiți.

21 noiembrie

Astăzi, Aniela a cerut să mă vadă. Mătușa i-a scos pe toți din cameră, convinsă că bolnava vrea să mi-o dea în grijă pe mama ei și așa a fost, într-adevăr. Am văzut-o pe iubita mea, sufletul vieții mele. Este tot timpul lucidă, ochii îi strălucesc și are un fel de surescitare mintală. Durerile aproape că au contenit. Au dispărut toate urmele sarcinii și acum are fața aproape îngerească. Mi-a zâmbit și i-am răspuns tot prin zâmbet. Știu de ieri ce ne așteaptă și mi se pare că am și murit, așa că sunt stăpân pe mine. M-a apucat de mână și a început să-mi spună de mama ei, după care m-a privit lung, de parcă ar fi vrut să se satură de imaginea mea înainte ca ochii să i se stingă, și a spus:

– Să nu-ți fie teamă, Leon, mă simt mult mai bine, dar pentru orice eventualitate aș vrea să rămâi

cu ceva de pe urma mea... Poate că n-ar trebui să fac asemenea mărturisiri imediat după moartea soțului meu, dar, deoarece s-ar putea să mor, aș vrea să-ți spun acum că te-am iubit foarte, foarte mult.

– Știu asta, iubita mea! i-am răspuns. O țineam de mâini și ne priveam în ochi. Pentru prima dată în viață, mi-a zâmbit ca o logodnică. Iar eu în clipa aceea mă cununam cu ea, printr-o cununie mai durabilă decât toate. Ne simțeam bine, deși plana asupra noastră o tristețe grea ca însăși moartea. Am plecat de lângă ea numai când mi-au spus că a venit preotul. Cu puțin mai înainte mă rugase să nu mă sperii când l-oi vedea, că l-a chemat nu pentru că are de gând să moară, ci fiindcă în orice boală e mai bine să te liniștești...

După plecarea preotului, m-am întors la ea. Dar era obosită după atâtea nopți de nesomn și a adormit. În clipa asta, doarme. Când se va trezi, voi fi din nou lângă ea și nu voi pleca decât atunci când va adormi din nou.

22 noiembrie

Se simte cu mult mai bine. Doamna Celina își pierde capul de bucurie. Numai eu, din toată familia, știu ce înseamnă asta. Nici n-a fost nevoie să-mi spună doctorul, știam că e paralizia intestinelor.

23 noiembrie

Aniela a murit astăzi de dimineață.

. . . . . .

Roma, 5 decembrie

Aș fi putut să fiu fericirea ta și ți-am adus numai nenorocire. Eu sunt cauza morții tale, căci, dacă aș fi

fost un altfel de om, dacă nu mi-ar fi lipsit cel mai elementar suport în viață, nu s-ar fi abătut asupra ta toate loviturile, care te-au omorât.

Am înțeles că așa trebuie să fie și, încă din timpul ultimelor tale momente de viață, am jurat că te voi urma. Ți-am jurat-o pe patul tău de moarte și acum este de datoria mea să vin lângă tine.

Mamei tale îi las averea mea; mătușii, pe Hristos, în a cărui milă își va găsi mângâierea în ultimele zile ale vieții, iar eu te urmez, pentru că trebuie.

Crezi oare că nu mi-e teamă de moarte? Mă tem fiindcă nu știu ce este dincolo, nu văd decât un întuneric fără margini, de care mă cutremur. Nu știu dacă acolo-i neant sau e vreun fel de existență în spațiu și timp ori poate vreun vifor interplanetar duce atomul spiritului de la o stea la alta, integrând-o în mereu alte existențe.

Nu știu dacă acolo e o neliniște nemărginită ori o liniște la fel de nemărginită și atât de perfectă, cum numai o forță atotputernică și atotbinevoitoare poate să dea.

Dacă tu ai murit din cauza acelui „nu știu" al meu, cum să mai rămân eu aici și să trăiesc mai departe?

Deci, cu cât mă tem mai mult, cu cât nu știu mai mult, cu atât sunt mai sigur că nu te pot lăsa singură acolo – nu pot, iubita mea Aniela, vin!

Sau ne vom scufunda în neant sau vom avea alt drum, numai să fim împreună. Iar aici, unde ne-am chinuit atât, să nu rămână în urma noastră decât tăcerea.

Cuprins

Cronologie 7

Discursul lui Henryk Sienkiewicz la Banchetul Nobel de la Grand Hôtel, Stockholm, 10 decembrie 1905 11

Fără ideal *sau aventurile unui decadent. Prefață de Constantin Geambașu* 13

Fără ideal 19